VADERLANDSCHE

HISTORIE.

VYFDE DEEL.

VADERLANDSCHE
HISTORIE.

VYFDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER NU

VEREENIGDE NEDERLANDEN;

INZONDERHEID DIE VAN

H O L L A N D.

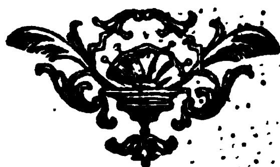
VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenkstukken samengesteld.

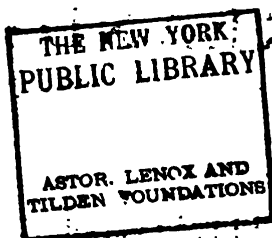
Met Konstplaaten en Kaarten opgehelderd.

VYFDE DEEL.

Beginnende, in 't jaar 1529, en eindigende, met de Overdragt der Landen, door Keizer KAREL DEN VYFDEN, aan zynen Zoon, FILIPS, in 't jaar 1555.

Te AMSTERDAM,
By *ISAAK TIRION.*
MDCCLI.

BERIGT *aan den* LEEZER.

VOlgens de algemeene Verdeeling onzer VADERLANDSCHE HISTORIE, gemaakt in de *Voorrede* voor het *eerste* Deel, vervat dit *vyfde* het slot der *oude* Historie. Onze meeste Historieschryvers beginnen de *nieuwe*, met het aanvaarden der Regeeringe, door Koning FILIPS DEN TWEEDEN. Wy hebben, hierom, dienstig geoordeeld, agter dit *vyfde* Deel te voegen een Regifter op alle de *vyf* Deelen, dat is, op de geheele oude Historie: waarvan men, vertrouwen we, altoos, een gemakkelyk gebruik zal konnen maaken. 't Scheen ons ongeraaden, den Leezer het gebruik van een Regifter, tot na het afdrukken van 't geheele Werk, te onthouden. En wy meenden 'er, hier, de bekwaamste plaats voor gevonden te hebben, alzo elk zig, ligtelyk, zal konnen te binnen brengen, of hy iet, voor, of onder de Staatsche Regeeringe, in dit, of in een volgend Regifter, zoeken moet. Ondertusschen, heeft het samenstellen van dit Regifter ons vry wat werks veroorzaakt, en de uitgaave van dit Deel, eene wyle, vertraagd.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZEVENTIENDE BOEK.

INHOUD.

I. *Voortgang der Hervorminge, in Duitschland en hier te Lande.* II. *Holland moet, voor den Keizer, verzegelen. Verlofgeld op 't uitgaand Kooren.* III. *Nieuwe Bede aan Holland. Hollands Schulden. Nieuwe Quohieren van Verpondinge.* IV. *Hooge Watervloed.* V. *De Landvoogdes, Margareet, sterft. Karel de V. komt in de Nederlanden. Bede aan Holland. Bewilliging in dezelve.* VI. *Vrouw Maria, Koninginne Weduwe van Hongarye, wordt Landvoogdes. Verzegeling in Holland. Beschuldigingen tegen den Stadhouder.* VII. *Algemeen Plakaat op 't burgerlyk bestier des Lands. Nieuw Berigtschrift voor 't Hof. 's Keizers strengheid tegen de Lutherschen. Hy vertrekt naar Duitschland.* VIII. *Onderhandeling met de Hanze-Steden. Christiaan de II. valt in Holland. Alkmaar geplonderd. Uiteinde van Christiaan den II.* IX. *Onlusten met Koning Fredrik van Deenemarke.* X. *De Stadhouder vordert, van Holland, voorbetaaling eener ingewilligde Bede. Vloot naar de Oostzee toegerust. Vrede met Deene-*

marke. XI. *Nieuwe Oorlog met de Oosterlingen. Watervloed.* XII. *Vrees voor eenen inval in Holland, aan den Stigtschen kant. Voorzorg hier tegen. 't Gevaar dryft over.* XIII. *Toerusting te water, tot den Oosterschen Oorlog. Misnoegdheid des Stadhouders.* XIV. *Vredehandeling met Christiaan den III. Gerard van Merkere wordt Admiraal. Amsterdams belang by den Oosterschen handel. Bestand.* XV. *Vryheid van Godsdienst in Duitschland.* XVI. *Oorsprong der Herdooperen of Doopsgezinden. Geestdryvers onder dezelven.* XVII. *Munster, door de Herdoopers, overmeesterd.* XVIII. *Zwaardloopers te Amsterdam. Orde tegen de Herdoopers in Holland.* XIX. *Jan Bokelszoon van Leiden werpt zig tot Koning van Munster op. Beweeging te Amsterdam, over de Herdooperye.* XX. *Hongersnood in Munster. Overgang der Stad. Stellingen van Jan van Leiden. Straf over hem en anderen.* XXI. *Aanslag der Herdooperen op Leiden. Naaktloopers te Amsterdam. 't Klooster te Bolswaard ingenomen.* XXII. *Jan van Geelen poogt Amsterdam te bemagtigen. Beleid der onderneeming. De Herdoopers overweldigen den Dam en 't Stadhuis. Zy worden overwonnen en gestraft.* XXIII. *Ontwerp eener Unie van alle de Nederlanden.* XXIV. *Nieuwe onlusten met Lubek en Deenemarke. De Zond wordt geslooten. Verlofgeld op 't Koeren wederom ingevoerd. Toerusting ter Zee.* XXV. *Christiaan de III. verbindt zig met den Hertoge van Gelder. De Gelderschen in Groningerland. Holland gedreigd.* XXVI. *Karel de V. wordt Heer van Groningen en Drente.* XXVII. *Beden aan Hol-*

Holland. XXVIII. *Schade van Holland, by de jongste toerusting ter zee.* XXIX. *Aanmerkingen over den uitslag van de onderneemingen des Keizers en des Hertogs van Gelder.* XXX. *Bestand met Deenemarke.*

Karel II.
1529.

I.
Voortgang der Hervorminge.

IN de vier naast verloopen' jaaren, hadt de Leer der Hervorminge, onaangezien het Plakaat van Worms, en alle de andere Plakaaten, hier te Lande uitgekomen, in Duitschland en in de Nederlanden, grooten opgang gemaakt. De Keizer, belemmerd met den Kryg tegen Frankryk, was niet in staat geweest, om het Plakaat van Worms behoorlyk ter uitvoeringe te doen brengen. De Leden des Duitschen Ryks, in 't jaar 1523, te Neurenberg byeen gekomen, hadden honderd bezwaarpunten tegen 't Roomsche Hof opgesteld, en begeerd, dat 'er eene vrye Kerkvergadering in Duitschland gehouden wierdt, om hun, deswegen, de noodige voldoening te geeven. Doch de Roomsche Vorsten, sedert, afzonderlyk, te Regensburg vergaderd, namen een Besluit, om het Plakaat van Worms te doen uitvoeren. 't Zelfde vorderde de Keizer, op nieuws, van alle de Leden, te Spiers, in 't jaar 1526, byeen gekomen. Doch hy verwierf meer niet dan een Besluit, by welk hy verzogt werdt, binnen 't jaar, eene Kerkvergadering, in Duitschland, te doen beschryven, in welken tusschentyd, elk zig, in 't stuk van den Godsdienst, zo zou moeten gedraagen, dat hy 't voor God en den

Karel II. Keizer, zou konnen verantwoorden (*a*). Ee-
1529. nigen tyd te vooren, hadden de Turken eenen inval in Hongarye gedaan, en Koning *Lodewyk*, die met *Maria*, 's Keizers Zuster, gehuwd was, zo zeer in 't naauw gebragt, dat hy, met verlangen, naar Duitsche hulpe uitzag. Doch de verschillen over den Godsdienst hielden de Duitsche Vorsten verdeeld. De Keizer zag zig buiten staat, om zynen Schoonbroeder by te springen. Ook sneuvelde Lodewyk, eerlang, in eenen Veldslag tegen de Turken (*b*). Ondertusschen, waren de Boeren, in Zwaaben, in Frankenland, en in verscheiden' andere oorden van Duitschland, tegen de Edelluiden, onder welken zy stonden, opgestaan, verwekkende, ten deele ook onder voorwendsel van Godsdienst, eenen Kryg, die verscheiden' jaaren geduurd heeft, en by den naam van *Boerenkryg*, in de Duitsche geschiedenissen, vermaard is (*c*).

Onder den loop deezer onlusten, verspreidde zig de Leer der Hervorminge, meer en meer. Zelfs liet de Landvoogdes Margareet zig, al in 't jaar 1525, verluiden, dat zy eenige misbruiken onder de Geestelykheid, waartegen Luther geschreeven hadt, verbeteren wilde (*d*). Ten deezen einde in Holland gekomen, beval zy den Kloosteren „ niemant den

(*a*) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 59, 67, 68, 70. SLEIDANUS *Libr.* VI. *p.* 138.

(*b*) SLEIDANUS *Libr.* VI. *p.* 137, 139. P. JOVIUS *Libr.* XXIII. *p.* 26.

(*c*) SLEIDANUS *Libr.* IV. *p.* 104. & *seqq.* *Vide* & PETR. CRINIT. de Bell. Rusticano *in Collect.* MARQ. FREHER. *Tom.* III. *p.* 233.

(*d*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 14, 17, 20.

„ den Predikdienst toe te vertrouwen, dan die „ voorzigtig, verstandig en van goede zeden „ was." Zy verboodt „ het volk, door ver- „ digtsels, te ergeren." Ook wilde zy „ in „ de Sermoenen, van Luther noch zyne „ Leere gewag gemaakt hebben, zo min „ als van andere Ketters, die hier voortyds „ geweest waren (*e*)." Zy beoogde, door 't verbeteren van eenige misbruiken, den voortgang der nieuwe Leere te stuiten. Doch 't gelukte niet. Gantsch Holland, byzonderlyk Delft en Amsterdam, werden, in de Lente des jaars 1527, ten *Hove* der Landvoogdesse, van *Lutheranerye* beschuldigd. En de Regeering van Amsterdam maakte zig, sedert, te meer verdagt, doordien zy niet gedoogen wilde, dat haare Poorters, ter oorzaake van zulk eene beschuldiging, buiten het Graafschap, te Leuven of elders, in regten betrokken werden; met grond beweerende, dat zulks met haare Privilegien streedt. Doch ten Hove dreef men, *dat alle de Nederlanden maar ééne Provincie waren*, waarom men oordeelde, die van Holland wel in Brabant of in Vlaanderen te mogen dagvaarden (*f*).

Karel II. 1529.

Delft en Amsterdam van Ketterye beschuldigd.

Amsterdam staat zyne Privilegien voor.

Men ziet hieruit, dat de Hervorming, in Holland, van tyd tot tyd, doordrong. Doch zy zou, ongetwyfeld, meer ingang gevonden hebben, zo de Hervormers zelven niet al vroeg oneenig geworden waren. Zwinglius, die de de Hervorming te Zurich in Zwitserland aangevangen hadt, raakte, omtrent het jaar 1525, in

Oneenigheid onder de Hervormers.

(*e*) Memoriaalb. van Sandelyn. *fol.* 97. *by* Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 97.

(*f*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 35, 49, 88, 103.

KAREL II. 1529. in een hevig geschil met Luther, over de Leer van 's Heeren Avondmaal. Elk hadt zynen aanhang. De Zwitsersche Steden, die de Hervorming hadden aangenomen, verklaarden zig voor Zwinglius. Zo deeden ook Geneve, Constans, en andere nabuurige Plaatsen. Doch in Duitschland hieldt men 't, in 't algemeen, met Luther. De ontydige yver, met welken, dit geschil, van de eene en de andere zyde, gedreeven werdt, verbitterde de gemoeden van beiderlei aanhang, en boezemde veelen grooter' afkeer van de nieuwe Leere in, dan de Plakaaten, die 'er gedurig tegen uitkwamen, en de strenge straffen, die 'er over geoefend werden (g). Dit verschil en eenige anderen, die 'er sedert by kwamen, drongen' ook door, tot in de Nederlanden.

De Keizer zogt 'er zig van te bedienen, om zyne oogmerken in Duitschland te bereiken. Op eenen Ryksdag, te Spiers, in Grasmaand des jaars 1529, gehouden, deedt hy besluiten „ dat het Plakaat van Worms overal stand „ grypen zou, daar men 't, tot hiertoe, hadt „ aangenomen. Doch dat men, op alle an„ dere Plaatsen, den Godsdienst onveranderd „ laaten moest, tot dat 'er, in eene algemee„ ne Kerkvergadering, over gehandeld zou „ zyn. De Luthersche Vorsten zouden on„ dertusschen den Godsdienst, op hunne wy„ ze, mogen doen oefenen; doch de *Sakra„ mentarissen*, zo noemde men de navolgers „ van Zwinglius, en de *Herdoopers*, eene nieuwe

(g) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 90, 92.

we gezindheid, van welke wy in 't gevolg zul- *len* moeten spreeken „ zouden van deeze vry- „ heid uitgeslooten blyven. Zelfs wilde men „ de laatstgemelden, met de dood, gestraft „ hebben." De Keurvorsten van Saxen en Brandenburg, de Hertogen van Lunenburg, de Landgraaf van Hessen, de Vorst van Anhalt en veertien voornaame Duitsche Steden, bespeurende, dat de Keizer de Hervormden onderling zogt te verdeelen, om hen naderhand te ligter onder de knie te krygen, *protesteerden* openlyk tegen dit Besluit (*b*), zig, van hetzelve, op *eene algemeene Kerkvergadering*, beroepende. Naar dit *Protest*, is hun en allen Hervormden, sedert, de naam van *Protestanten* bygebleeven. De Keizer was zeer te onvrede over dit Protest (*i*). Het gaf hem, veelligt, gelegenheid, tot eene vernieuwing der voorige strenge Plakaaten, hier te Lande. In Wynmaand, kwam 'er in Holland een in 't licht, by welk, de hardnekkige Ketters, de mans ten zwaarde, en de vrouwen *tot de put*, dat is, om leevende in de aarde gedolven te worden, veroordeeld werden. *Relapsen*, of zulken, die, eerst tot den Roomschen Godsdienst te rug gekeerd zynde, andermaal afgevallen waren, werden, zonder genade, ten vuure gedoemd (*k*).

Karel II. 1529.

Oorsprong van den naam van *Protestanten*.

Streng Plakaat, in Holland uitgekomen.

De Kamerykſche Vrede hadt den Keizer zo dra de handen niet ruimer gelaaten dan te vooren, of hy besloot, zig in persoon naar Duitsch-

(*b*) Sleidanus *Libr.* VI. *p.* 151.
(*i*) Fra-Paolo Hist. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 90, 91. Heiss Hist. de l'Empire *Tom.* I. *p.* 359, 360.
(*k*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 14.

KAREL II. 1530. Duitschland te begeeven, op eenen Ryksdag, die, in Zomermaand des jaars 1530, te Augsburg gehouden werdt. De Protestantsche Vorsten leverden hier hunne Geloofsbelydenis over, die, sedert, naar de Stad, daar de Ryksdag gehouden werdt, de *Augsburgsche Geloofsbelydenis* genaamd is. De Duitsche Steden, die 't met Zwinglius hielden, gaven eene afzonderlyke Belydenis in, van de andere alleen in 't stuk des Avondmaals verschillende. Doch men kwam, op deezen Ryksdag, tot geen Besluit. De Keizer gaf een nieuw Plakaat uit, tot staaving van den Roomschen Godsdienst (*l*), en om zig te beter tegen de Protestanten te sterken, poogde hy de Keurvorsten te doen samenroepen, om zynen Broeder, *Ferdinand*, tot Roomsch-Koning, te doen verkiezen. De Keurvorst van Saxen, zig hier openlyk tegen kantende, riep de andere Protestantsche Vorsten en Steden te Smalkalde byeen, alwaar, in Wintermaand, een verdedigend Verbond geslooten werdt, tegen elk, die hun, om den Godsdienst, eenig geweld zou aandoen (*m*). Zy konden egter niet verhinderen, dat Ferdinand, in Louwmaand des volgenden jaars, door de overige Keurvorsten, te Keulen, tot Roomsch-Koning, verkooren werdt; doch zy weigerden hem in die waardigheid te erkennen (*n*).

Augsburgsche Geloofsbelydenis.

Verbond van Smalkalde.

II. Den Staaten van

Voor dat de Keizer naar Duitschland vertrok, waren 'er, uit zynen naam, in de Neder-

(*l*) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 101, 102, 107. SLEIDANUS *Libr.* VII. *p.* 172.
(*m*) SLEIDANUS *Libr.* VII. *p.* 188.
(*n*) SLEIDANUS *Libr.* VII. *p.* 191.

derlanden, met naame in Holland, wederom *Beden* gedaan, waarſchynlyk, om, uit dezelven, een gedeelte der koſten zyner reize te vinden. De Graaf van Hoogſtraaten, de Staaten, in Sprokkelmaand, te Utrecht, beſchreeven hebbende, begeerde, dat zy den Keizer hunne zegels leenen zouden, om, voor de negen termynen der ingewilligde Bede van honderdduizend Kroonen, die nog niet verſcheenen waren, Renten te verzegelen, tegen den penning zeſtien, ten laſte van den Keizer, die de Renten jaarlyks voldoen, en de Hoofdſom, met *het gene* van de Bede, van tyd *tot tyd, inkomen moeſt, wederom loſſen* zou. Voorts verzogt hy voorbetaaling van de helft der Bede van tagtigduizend guldens, tot volmaaking der Sterkte te Utrecht, ingewilligd. De Edelen, Dordrecht, Haarlem en Leiden bewilligden terſtond, in beide deeze punten. Doch Delft, Amſterdam en Gouda wilden de belaſting op 't uitgaand Ooſterſch Kooren vooraf afgeſchaft hebben. De *Stadhouder gaf hier ſlegts goede hoop*; doch geene verzekering van. De drie Steden moeſten hiermede te vrede zyn. Gouda liet zig eerſt overhaalen, om met de andere Leden te ſtemmen: toen Delft, en eindelyk ook Amſterdam. De Steden verzuimden egter niet, dit gantſche jaar, ten Hove, te dringen op de afſchaffing van 't *Congie-* of *Verlofgeld* op 't Kooren. Zy vereerden den Stadhouder een geſchilderd glas, in de Kerke te Hoogſtraaten, op dat hy hunne zaak voortzetten zou. Aan andere Hovelingen, deeden zy, insgelyks, rykelyke geſchenken. Doch ziende, dat

Karel II. 1530.

Holland wordt eene verzegeling voor den Keizer afgevorderd.

't Verlofgeld op 't uitgaand Kooren wordt afgeſchaft.

Karel II. 1530. dat zy weinig vorderden, besllooten zy 's Keizers komst af te wagten, die, in 't volgend jaar, in de Nederlanden gekomen, den Hollanderen verlof gaf, om 't uitheemsch Kooren, gelyk van ouds, vryelyk, uit de Maaze en 't Vlie, te mogen vervoeren (*o*). Doch wy zullen hiervan, in 't gevolg, nog nader spreeken moeten.

III. Nieuwe Bede aan Holland. Terwyl deeze handeling duurde, werden de Staaten van Holland, tegen den eenentwintigsten van Oogstmaand, te Geertruidenberg, beschreeven. De Stadhouder vertoonde hun hier „ hoe veele diensten hy Holland gedaan „ hadt, door het bemagtigen van Friesland „ en beide de Stigten; doch te gelyk, dat hy „ zig zelf, hierdoor, in zwaare schulden hadt „ gesteken, ten behoeve des Keizers; dat de „ Ruiters, te Deventer, nog onbetaald wa„ ren, en dat hy geen middel wist, om hun „ te voldoen, zo de Staaten geene driedui„ zend ponden van veertig grooten 's jaars, „ tegen den penning zestien, onder de gewoo„ ne verzekeringen, voor den Keizer verze„ gelden: dat Amsterdam hiervan een zesde „ deel zegelen moest, en dat men de koopers „ buiten Holland vinden zou." Hy voegde 'er by „ dat het te dugten ware, dat de Rui„ ters in Holland zouden komen *gaarden* of 't „ platte Land afloopen, zo men hun geene „ spoedige voldoening gave." De Afgevaardigden, verslag van deeze Bede, op eene Dagvaart in den Haage, gedaan hebbende, vonden

(*o*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 134, 136, 137, 142, 165, 166, 172, 239, 240.

den de Leden zeer ongenegen, om in dezelve te bewilligen. Zy verklaarden eenpaariglyk „dat het hun ongeraaden scheen, verzegelingen te doen, op toekomende Beden, „ die zy vreesden, dat geduurig verhoogd „ zouden worden, om de Renten te vinden, „ terwyl men hun, met de Hoofdsom, bezwaard zou laaten." De Gemagtigden der Landvoogdesse, die hier tegenwoordig waren, antwoordden „ dat de andere Nederlanden in eene buitengewoone Bede bewilligd „ hadden, om den Keizer uit zyne schulden „ te helpen; doch dat men Holland slegts eene verzegeling afvergde, om 't Land minst „ te bezwaaren: wilden de Staaten hierin niet „ bewilligen; zy hadden te dugten, dat men „ hen boven ontbieden zou, daar hun zwaarer last dan zy verwagten konden, zou worden opgelegd." De Staaten, verstoord over deeze bedreiging, spraken, op hunne beurt, ook uit de borst. Dordrecht, Haarlem en Delft hadden, te vooren al, voorgeslaagen, dat de Keizer, schulden hebbende, zyne Domeinen in Holland behoorden te belasten. Doch anderen hadden hiertegen ingebragt, dat hy zig minder aan zyn Graafschap zou laaten gelegen zyn, als hy 'er geene Domeinen hadt. Nu antwoordden de Staaten eenpaariglyk „ dat de Keizer nog in geen' „ grooten nood was, zo lang hy zyne Domeinen niet belasten wilde; dat men hun wel „ veel kon afeischen, doch dat daar redelyk „ weigeren tegen stondt; dat men, hen boven „ beschryvende, niets vorderen, en groote „ kosten veroorzaaken zou; dat zy schriftelyke

Karel II. 1530.

Hevige woorden hierover met de Gemagtigden der Landvoogdesse.

KAREL II. 1530. „ ke belofte hadden, dat men hun geene nieuwe Bede, tot betaaling van Knegten, opbouwing van Sterkten, en diergelyke onkosten van den voorigen Kryg meer doen zou." 't Slot was, dat zy niet bewilligen zouden, zo men hun, vooraf, geene Brieven toonde, vervattende de voorwaarden, op welken deeze Bede gedaan werdt.

Hollands schulden. De Staaten hadden groote reden, om weigerig te zyn. Zy waren reeds met vyfhonderdduizend ponden belast, die de Keizer, tegen zyne beloften, niet loste. Ook vreesden zy, met grond, dat hun voorbetaaling eener ingewilligde Bede zou afgevergd worden, insgelyks tegen beloften, uit 's Keizers naam, aan hun gedaan. Hier kwam nog by, dat de Keizerlyke Gemagtigden, sedert eenigen tyd, bezig geweest waren, om nieuwe *Quobieren* van Verpondinge te maaken, 't welk zy vreesden, tot belasting van 't Gemeen, te zullen strekken; schoon de Landvoogdes verklaard hadt, dat het enkelyk geschiedde, om Delft en anderen Steden, die klaagden, dat zy te hoog in de Schildtalen stonden, zo wel als veelen Dorpen verligting toe te brengen. Doch de uitvoering van dit ontwerp bleef steeken. De Staaten bleeven niet by hunne weigering. In Slagtmaand, te Mechelen beschreeven zynde, werden hun zulke beloften gedaan, dat zy in de geëischte Bede bewilligden. Amsterdam alleen, boven de andere Steden zwaar belast met 's Keizers schulden, bleef nog weigerig, tot den laatsten van Wintermaand, wanneer deeze Stad, nevens de andere Leden, tot de verzegeling stemde.

Ontwerp, om nieuwe *Quobieren* van Verpondinge op te stellen.

Ten

Ten zelfden dage, werdt de gevreesde voorbetaling eener ingewilligde Bede gevorderd, waartoe de Staaten, die 'er zig reeds toe bereid hadden, in Louwmaand daaraan, beslooten (p). KAREL II. 1530.

IV. Hooge Watervloed.

Een sterke Storm uit den Noordwesten hadt, op den vyfden van Slagtmaand, het zeewater zo hoog doen ryzen, dat het, in Holland en in Zeeland, over de dyken liep, en eene geweldige schade veroorzaakte. Gantsch Zeeland vloeide genoegzaam onder. Menschen en Beesten smoorden, by menigten, in 't water. En veele luiden van vermogen, die 't leeven nog behielden, vervielen tot de diepste armoede (q). De Afgevaardigden van Holland ter Dagvaart te Mechelen bevonden zig, 's daags na deezen vloed, op de reize derwaards te Breda, werwaards zy zig vervoegd hadden, om den Graave van Nassau, hunnen geweezen Stadhouder, te begroeten, *met ydele handen*, dat is, zonder geschenk. Zy werden beleefdelyk ontvangen, en ter maaltyd genoodigd. Doch de tyding der overstrooming deedt hen hunne reis naar boven verhaasten (r). De zaailanden, in Vlaanderen, in Zeeland, en elders, hadden zo veel door deezen watervloed geleeden, dat de uitvoer van Graanen, eerst in Vlaanderen, toen in Brabant, en eerlang ook in Zeeland, verbooden werdt. Holland, alwaar, sedert het heffen van 't verlofgeld, weinig Oostersch Kooren kwam,

(p) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 137, 138, 139, 140, 141, 145, 146, 147, 148, 150, 151.
(q) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 426 enz.
(r) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 144, 146.

KAREL II. 1530. kwam, leedt toen gebrek. Doch de Staaten bragten te weeg, dat de vier naast malkanderen gelegen Landen, Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland, vryheid kreegen, om malkanderen Graanen toe te voeren, mids dat Holland zynen nabuuren van Boter, Kaas, en ook van Oosterſch Kooren, indien hiervan eenige voorraad kwam, voorzage (*s*).

V. De Landvoogdes Margareet sterft.

De Landvoogdes Margareet van Oostenryk, 's Keizers Moeye, die de Nederlanden nu verſcheiden' jaaren wyslyk beſtierd hadt, overleedt te Mechelen, op den zevenentwintigſten van Slagtmaand (*t*). De tyding van haaren dood deedt den Keizer zyne reis herwaards verhaaſten. Hy kwam, nog voor het einde van Louwmaand des volgenden jaars, te Brusſel aan. De Staaten der Nederlanden kwamen hem, terſtond, in grooten getale, begroeten.

De Keizer komt in de Nederlanden.

1531. De Advokaat van der Goes voerde het woord, voor die van Holland. Hy noemde Karel den V. *Hoogſtgebooren, doorlugtigen Vorſt, allergenadigſten Heer, Roomſch-Keizer, altyd vermeerderaar des Ryks* enz. En God vooraf gedankt hebbende, dat hy zyne Majeſteit, voor zo veele gevaaren, bewaard, en behouden herwaards gebragt hadt, betuigde hy, dat Holland, over zyne komſte, ten hoogſten verblyd was. Hy breidde zig, vervolgens, een weinig uit, over de ſchade, die 't Land, door den oorlog en andere rampen, geleeden hadt; doch hy vergat niet, te melden, hoe men, desonaangezien, den Keizer, met rykelyke Be-

en wordt door de Staaten van Holland begroet.

(*s*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 148.
(*t*) LOCRII Chron. Belg. *p.* 597.

Beden, hadt onderſteund; waarvan de Land-voogdes, zeide hy, zo zy nog leefde, getuigenis zou konnen geeven. Hy ſloot, met een verzoek, dat de Keizer in Holland wilde komen, en de Onderzaaten van zyn Graafſchap, zo wel als die der andere Nederlanden, door zyne tegenwoordigheid, verheugen. De aanſpraak, die in 't Nederduitſch geſchied was, werdt, door den Keizer, in 't Walſch, beleefdelyk, beantwoord (*u*). Doch men bevroedde ligtelyk, dat hy niet gekomen was zonder voorneemen om nieuwe Beden aan de Landen te doen. Tegen 't einde van Sprokkelmaand, *deedt hy de Staaten van alle de Nederlanden te Bruſſel beſchryven.* De Aartsbiſſchop van Palermo vertoonde hun hier gelykelyk, hoe zeer de Keizer, ſedert zyn vertrek uit deeze Landen, in ſchulden geraakt was, en verzogt, met algemeene woorden, om onderſtand. Doch naderhand, de Staaten van ieder Landſchap afzonderlyk ontbooden hebbende, eiſchte hy, van Brabant twaalfhonderdduizend *Kroonen: van Holland zes*honderdduizend guldens, te betaalen in zes jaaren. Aan de andere Nederlanden, deedt hy Beden naar evenredigheid. Een derde deezer Bede zou, zeide hy, ſtrekken, tot betaalinge van ſchulden en loſſinge van Renten, een derde, tot betaalinge van 't Krygsvolk, dat hier reeds was, en dat geſchikt zou worden, om hier te blyven. Het overig derde deel zou de Keizer, tot onderhoud van zynen ſtaat of tot andere byzondere zaaken, gebrui-

KAREL II. 1531.

Hy doet hun eene Bede van zeshonderdduizend guldens.

(*u*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 153.

KAREL II. 1531.

Bedenkingen der Staaten over dezelve.

bruiken. De Staaten van Holland, hierop in den Haage beschreeven, toonden zig, in 't eerst, zeer ongenegen, om in zo zwaar eene Bede te bewilligen. Men sloeg voor om, vier jaaren agtereen, tagtigduizend guldens 's jaars op te brengen. Doch dan wilde men verzekering hebben, dat 'er, in dien tyd, geene nieuwe Bede, om den Roomsch-Koning Ferdinand tegen de Turken te ondersteunen, gedaan zou worden, waarvoor men, met reden, bedugt was. Ook wilde men bedingen, dat de Keizer de Renten lossen zou, die de Staaten, ten zynen laste, verzegeld hadden. Dit was 't gevoelen van de Edelen en Dordrecht. De eersten wilden 'er, als 't anders niet zyn kon, nog duizend guldens 's jaars byvoegen. Doch alle de andere Leden wilden van geene nieuwe Beden hooren, voor dat het verlofgeld op 't Kooren afgeschaft, en eenige andere bezwaarnissen uit den weg geruimd waren. Ook wilden de Steden bedingen, dat zy haare Vroedschappen en Veertigen behouden zouden mogen (v), zo lang de Beden liepen. Alle deeze punten werden den Keizerlyken Gemagtigden, Assendelft, Mulart en *Sasbout*, schriftelyk medegegeven; dieze den Keizer zouden overleveren. De Advokaat, en de Pensionarissen van Leiden, Amsterdam en Gouda verzelden hen naar boven, en drongen hen daar, om hunne Bezwaarnissen, die zy voor hadden te verdonkeren, den Keizer in handen te stellen. De Advokaat en de Hollandsche Pensionarissen spraken 'er hem toen

(v) *Zie* III. *Deel*, *bl.* 363. IV. *Deel*, *bl.* 296, 349.

toen zelfs over. De Keizer begeerde, dat men eerst in zyne Bede bewilligen zou, en beloofde, daarna, in Holland te zullen komen, om op alles te voorzien. Men vertoonde hem, dat Holland veel leedt, door de meeste bezwaarnissen, over welken men klaagde, en dat het niet genoeg was, in eenige Keizerlyke Bede bewilligd te hebben, als men, ondertusschen, door verloop van neering, door overstroomingen en andere zwaarigheden, schier buiten staat geraakt was, omze te konnen opbrengen. *De Hollanders*, beslootenze, *behooren zyner Majesteit toe met lyf en goed; doch zy konnen niet meer inwilligen, dan hun vermogen toelaat te voldoen.* „ Gelooft my, hernam „ toen de Keizer, ik zal in alles zo eerlyk „ voorzien, dat gy reden hebben zult, om „ vergenoegd te zyn. Belooft gy iets, dat „ gy niet betaalen kont, ik zal 't u kwytschel- „ den. Vertrouwt my dit toe, zonder my te „ dringen, om met myne onderzaaten te „ koopmanschappen. De Hollanders hebben „ zig, in myn afzyn, altoos wel gekweeten. „ Zy zullen 't nog doen, hoop ik." De afgezondenen keerden, met dit bescheid, terug naar den Haage. De Staaten toonden zig hier even ongenegen, om 's Keizers eisch te voldoen. Zyne Gemagtigden hielden hun voor „ dat de Keizer immers, voor zyne bly- „ de Inkomst, ten minsten honderdduizend „ guldens zou hebben konnen eischen; dat „ zesmaal honderdduizend guldens, in zes „ jaaren, niet veel meer beliepen, dan 't ge- „ ne men, in vier jaaren, boodt, vermeer- „ derd met zulk eene buitengewoone Bede,

Karel II. 1531.

Zy handelen 'er over met den Keizer.

Karel II. „ die men, met geenen ſchyn, weigeren kon."
1531. Zy voegden 'er by „ dat de Keizer, jaarlyks,
„ twintigduizend ponden aan loopende Renten, door 't Land voor hem verzegeld, betaalen moeſt, en daarenboven de Bezettingen in 't Stigt onderhouden, tot beveiliging van Holland. Ook moeſt hy den Steden, die, wegens de loopende Renten, voor hem in 't verſchot waren, voldoen; waarom hy, van deeze Bede, weinig zou konnen in handen houden." De Staaten, ſedert, te kennen gegeven hebbende, dat zy, om de gewoone Bede niet te hoog te doen loopen, gezind waren, by wyze van buitengewoone Bede, iets meer in te willigen, werden, tegen den vierentwintigſten van Grasmaand, te Gend beſchreeven, om hun *Conſent* in te brengen. Hier vertoondenze den Keizer, die van de Heeren van Naſſau, Buuren, Bergen en anderen verzeld was, in 't breede „ dat zy, na de dood van Koning „ Filips, onder de minderjaarigheid zyner „ Majeſteit, geweeſt waren in geduurige oorlogen, door welken, zy zo zeer ten agteren waren geraakt, dat alle de Steden, ten tyde van de inhuldiging zyner Majeſteit, meer ſchuldig waren dan zy inkomſten hadden, en ſedert, by elke Bede, agter uit waren gegaan; dat zy, naderhand, vooral na zyner Majeſteits vertrek naar Spanje, insgelyks in oorlog geweeſt waren, en Friesland, Utrecht en beide de Stigten onder zyner Majeſteits gehoorzaamheid hadden gebragt; dat zy, hiertoe, in zuiver geld, hadden opgeſchooten zeventienhonderdduizend

Breed vertoog van den ſtaat des Lands.

„ zend guldens, en daarbenevens hun zegel Karel II.
„ geleend, en zig ten behoeve des Keizers 1531.
„ belast, met twintigduizend guldens jaarlyk-
„ sche losrenten tegen den penning zestien;
„ dat het Land van Holland, in zig zelf, zo
„ klein en gering was, dat 'er den Keizer
„ geen' dienst van hebben kon, geevende het
„ minder inkomsten dan de onkosten, vereischt
„ om het in staat te houden, beliepen; dat
„ al het voordeel, welk het Land den Keizer
„ hadt konnen aanbrengen, gekomen was uit
„ den Koophandel en Zeevaart, die de voo-
„ rige *Graaven allen gehandhaafd, en door*
„ *wydluftige* Privilegien aangemoedigd had-
„ den; dat de Koophandel, eenigen tyd her-
„ waards, door de opgekomen' nieuwighe-
„ den van Tollen en Verlofgeld op 't Koo-
„ ren, verjaagd was; dat de Oostersche en
„ Westersche waaren, buiten deeze Landen
„ om, vervoerd werden; dat hier door ver-
„ loop in alle Neeringen was gekomen, met
„ naame in de Lakenweevery; dat zyne Ma-
„ jesteit, terwyl de handel dus gedrukt werdt,
„ weinig verlofgeld ontving en groote schade
„ leedt aan zyne Tollen, en vast, om zo ge-
„ ring een voordeel, den Koophandel ten Lan-
„ de uit dreef; dat de jongste watervloed, de
„ Zeeuwsche zo wel als de Hollandsche, vee-
„ le ingezetenen van Holland, met naame van
„ Delft en Gouda, tot den bedelzak gebragt
„ hadt; dat uit dit alles ligtelyk was op te
„ maaken, dat het Land thans zyner Maje-
„ steit niet believen kon; dat men egter, be-
„ trouwende, dat zyne Majesteit, volgens zy-
„ ne beloften, onlangs te Antwerpen gedaan,

Karel II. 1531.

Bewilliging in de gevorderde Bede, op veertigduizend guldens na.

„ 't Verlofgeld op 't Kooren afschaffen, en 's „ Lands andere bezwaarnissen herstellen zou, „ wel hadt willen bewilligen, in eene gewoon- „ lyke Bede van tagtigduizend guldens 's jaars, „ voor den tyd van zes jaaren, welk de hoog- „ ste Bede was, die 't Land immer toege- „ staan hadt; en nog in eene buitengewoone „ Bede van tagtigduizend guldens eens, te be- „ taalen in de vier laatste jaaren, bedraagen- „ de samen, op veertigduizend guldens na, „ zo veel als zyne Majesteit geëischt hadt: „ mids dat, uit deeze penningen, betaald „ wierden de loopende Renten, en dat men 'er „ twintigduizend guldens van gebruikte, om „ eene Rente van duizend Filips guldens 's „ jaars te lossen; en mids dat de Beden daar- „ enboven dienden, om de Knegten, die in „ 't Stigt lagen, te betaalen: en zo 't, on- „ verhoopt, na 't vertrek zyner Majesteit, „ oorlog worden mogt, zouden deeze pen- „ ningen daartoe ook moeten gebruikt wor- „ den." Ten besluite, werdt nogmaals herhaald, dat men vertrouwde, dat de Keizer de bekende bezwaarnissen zou afdoen, alzo 't Land anders de ingewilligde Beden niet zou konnen opbrengen. Ook verzogt men, dat hy, al hadt men nu, tegen de aloude gewoonte, buiten de paalen van het Graafschap, in eene gewoone Bede bewilligd, egter in Holland komen wilde, alwaar men hem 's Lands armoede van naby zou doen blyken.

De Keizer, zig vergenoegende met dit *Consent*, antwoordde, by monde van den Aartsbisschop van Palermo, „ dat hy den Staaten „ voldoening geeven zou; dat hy de Hollanders

„ ders voor goede Onderzaaten hieldt, die hem wel onderſteund hadden, en derhalven verdienden, dat zy, by hunnen Koophandel en neeringen, bewaard werden: dat hy ook in perſoon in Holland komen zou, zo 't zyne zaaken gehengen konden, enz. De Afgevaardigden van Holland bleeven, ſedert, ten Hove, om herſtelling der bezwaarniſſen te bewerken. Zy verzogten de voorſpraak der Heeren van Naſſau, Buuren, Hoogſtraaten, Palermo en eenige anderen. Doch de Leden van den Raad der Geldmiddelen hielden zy verdagt (w). *Aan Nikolaas Perenot, Heere van Granvelle*, en aan *Lodewyk, Heere van Praat*, beloofden zy, erkentelyk te zullen zyn. Ook bekwam de eerſte, ſedert, een geſchenk van vyfhonderd Rynsguldens; doch omtrent Praat, bleef het by woorden. De Staaten wilden tot geen geſchenk aan hem verſtaan (x).

Karel II. 1531.

VI. Vrouw Maria, Koningin van Hongarye, wordt Landvoogdesſe.

In den aanvang van Hooimaand, benoemde de Keizer zyne Zuſter, Vrouw MARIA, Weduwe van Koning Lodewyk van Hongarye, tot Landvoogdeſſe der Nederlanden, in de plaats der overleeden' Landvoogdeſſe, 's Keizers Moeye (y). Vrouw Maria was, na 't ſneuvelen van haaren Egtgenoot, in 't jaar 1526, heimelyk uit Hongarye ontvlugt (z), en herwaards gekomen. De Keizer vertrouwde haar de Landvoogdye toe, alzo zy, boven haare kunne, uitſtak, in ervarenis en ſchranderheid. Zy was

(w) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 154, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163.
(x) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 167, 169, 170, 172.
(y) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 165.
(z) Henr. van Erp Chron. *bl.* 111.

Karel II. 1531. was zelfs in taalen bedreeven, en gezet op Latynsche Schriften. De beroemde Erasmus heeft één zyner Godvrugtige Werken, de *Christelyke Weduwe* genaamd, aan haar opgedraagen. Voorts wordt van haar getuigd, dat zy zeer op de Jagt verslingerd was; waarom men gewoon was, haar in Jagtgewaad uit te schilderen, en met den naam van *Jageres* te vereeren (*a*). In Wynmaand, stelde de Keizer orde op den geheimen Raad, die, nevens haar, 't Land regeeren zou, en in welken ook de Leden van den Raad van Staate, waaronder de Vliesheeren waren, toegang zouden hebben. De Raad van Staate bestondt uit de grootsten van 't Land, en werdt, alleenlyk over de gewigtigste zaaken, wanneer de Keizer tegenwoordig was, byeen geroepen. In 's Keizers afzyn, plagt de Raad van Staate geen deel te hebben aan de Regeeringe; doch hy vondt nu geraaden hierin verandering te maaken, niet zonder tegenzin der Landvoogdesse, die, zo men wil, de Leden des Raads van Staate zelden deedt vergaderen (*b*). Behalven deeze twee Raaden: was 'er nog een derde, de Raad der *Finantien* of Geldmiddelen, die over de Vorstelyke inkomsten bewind hadt. De Aartsbisschop van Palermo bleef Voorzitter in den geheimen Raad. De Graaven van Buuren en Hoogstraaten waren 'er, onder anderen, Leden van (*c*). Ten zelfden tyde, werdt de Konin-

gin-

(*a*) Famian. Strada de Bello Belg. *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 42.
(*b*) Van der Haar Init. Tumult. Belg. *Libr.* I. *Cap.* VIII. *p.* 113.
(*c*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 29.

ginne-Weduwe, plegtiglyk, in de Landvoogdye bevestigd (*d*).

Karel II 1531.

Holland wordt eene verzegeling, by wyze van voorbetaaling, van tagtigduizend guldens afgevorderd.

De Staaten van Holland waren, reeds in Hooimaand, ten Hove ontbooden geweest, om Vrouw Maria voor algemeene Landvoogdes te erkennen. Doch de Keizer hadt hun, behalven dit, nog iets anders voor te draagen. Hoogstraaten, hen ten zynen Huize bescheiden hebbende, vergde hun af, uit 's Keizers naam, de verzegeling, by wyze van voorbetaaling, der buitengewoone Bede van tagtigduizend guldens, onlangs ingewilligd; welke penningen de Keizer tot zyne reize naar *Duitschland* behoefde. Voorts verklaarde hy, dat men 't eerste jaar de duizend Filips guldens 's jaars niet zou konnen lossen, schoon zulks, by de Acte van 't Consent, vastgesteld was, alzo de Keizer de penningen, daartoe geschikt, tot betaalinge der Stigtsche Knegten en andere byzondere onkosten, noodig hadt. De Afgevaardigden, verslag in den Haage gedaan hebbende, vonden de Staaten ongezind, om in deeze verzegeling te bewilligen (*e*). Ook is my niet gebleeken, dat zy, sedert, van gedagten veranderd zyn.

Beschuldigingen tegen den Stadhouder van Holland.

Wat laater, werdt de Stadhouder van Holland, die 't Gemeen weinig genoegen gaf, door sommigen, by den Keizer, bedraagen, dat hy den Landzaaten regt weigerde, onnutte luiden in den Raad stelde, en zelfs alle de Ampten in Holland aan onbekwaamen weggaf. Men voegde 'er by, dat hy, boven het eerste

(*d*) Mr. Aert van der Goes *Regist. bl.* 171.
(*e*) Mr. Aert van der Goes *Reg. bl.* 165, 166, 167.

Karel II. 1531. ste geschenk, hem, by 't aanvaarden van 't Stadhouderschap, in 't jaar 1525, gedaan, den Staaten, in 't jaar 1527, wel zestienduizend guldens hadt afgedrongen. Hy kreeg de lugt haast van deeze beschuldigingen, en sprak 'er, terstond, den Afgevaardigden der Steden over, die hem eenpaariglyk betuigden „ dat „ zy, over Raaden noch Amptenaars, te klaa„ gen hadden; dat dezelven allen, door de „ Landvoogdesse, Margareet, waren aange„ steld, eer hy Stadhouder geworden was, „ uitgenomen *Sandelyn* en Meester *Gelein*, bei„ de braave luiden; dat hy ook, na 't eerste „ geschenk, niets, tegen hunnen dank, van „ hun genooten hadt; al het welk zy den Kei„ zer verklaaren, of door den Advokaat van „ der Goes doen verklaaren wilden, indien hy „ 't begeerde (*f*)." Doch my is niet gebleeken, dat deeze zaak, sedert, meer gevolg gehad heeft.

VII. Herstelling van verscheiden' gebreken in 't burgerlyk bestier der Nederlanden; Zeker is 't, ondertusschen, dat 'er, 't zy door verzuim des Stadhouders of van anderen, merkelyk verval gekomen was, in 't burgerlyk bestier zo wel, als in de Regtsoefening deezer Landen. De Munt was, onder anderen, tot eene merkelyke hoogte gereezen, en tusschen deeze en eenige nabuurige Landen, werdt een verschillende voet gevolgd, tot groot agterdeel van den Koophandel (*g*). De Keizer, onder voorwendsel van dit verval te herstellen, zyn gezag zoekende te vestigen en te vermeerderen, deedt, in den Zomer deezes jaars, ar-

(*f*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 168.
(*g*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 137, 140, 141, 149, 166, 168.

arbeiden aan een algemeen Plakaat, tot verbetering van deeze en diergelyke gebreken der Regeeringe, en te gelyk aan verscheiden' byzonderen, byzondere Landschappen, met naame ook Holland, betreffende. Der Staaten raad werdt, over verscheiden' zaaken, ingenomen (*b*), en in Wynmaand en vervolgens, kwamen 'er verscheiden' Keizerlyke Plakaaten uit, den Nederlanden in 't algemeen, en Holland in 't byzonder, raakende. Het voornaamste was den zevenden van Wynmaand gedagtekend, en bestondt uit vierenveertig Leden. „ De „ voorige Plakaaten, tegen de Lutherschen „ en andere veroordeelde Sekten, werden 'er „ in vernieuwd, en de uitvoering derzelven, „ ten ernstigsten, aanbevolen. Wegens de „ Munt, werdt elk geweezen tot eene Or„ donnantie, die eerlang ook in 't licht kwam, „ en zeven bladen druks besloeg (*i*). Tot her„ stelling der misslagen, spruitende uit onder„ scheiden' *Costuymen* of Landsgewoonten, „ werdt allen Officieren en Wethouderen ge„ last, de byzondere *Costuymen* in geschrift te „ stellen, en der Landvoogdesse over te le„ veren, binnen zes maanden na de dagteke„ ning van 't Plakaat." Men hadt, hierop, al in 't jaar 1526, ten Hove gedrongen, en den Keizerlyken Kommissaris, Sasbout, benoemd, om de Hollandsche Costuimen in geschrift te brengen. Ook hadden 'er de Staaten in bewilligd, mids het, op 's Keizers kosten,

Karel II. 1531.

door een algemeen Plakaat.

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 166, 167, 170. *Conf.* F. Stradæ de Bello Belg. *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 202.
(*i*) *Zie* Repert. der Plakaat. *bl.* 25.

KAREL II. 1531. ten, geſchiedde (*k*). 't Schynt egter, dat 'er toen niets in gedaan was. „ Niemant, vervolgt het Plakaat, zou voortaan 't Notarisampt mogen bekleeden, dan die, by de Provinciaale Raaden, bevoegd verklaard was. „ Alle *Monopolien*, dat is, Alleen- of Opkooperyen werden verbooden, en de Wethouders der Steden kreegen bevel, om een' „ redelyken prys op de Leevensmiddelen te „ ſtellen. Bedrieglyke *Banqueroutiers* en derzelver medeſtanders werden voor *openbaare* „ *dieven* verklaard, en van de veiligheid der „ Vryplaatſen deezer Landen verſteken. Voorvlugtigen, gedaagd zynde en niet verſchynende, moeſten ten eeuwigen dage gebannen worden. Ledigganger en Bedelaars „ moeſten worden geweerd, uitgezonderd Bedelmonniken, Lazaruſſen, die aan hunne „ hoeden, mantels, en andere tekens te kennen waren, en gevangenen. Eerlyke armen „ en zieken moeſt men, ten beſte mogelyk, „ onderhouden. Vreemden mogten, eenen „ nagt, in de Gaſthuizen, herberg neemen; „ doch nergens bedelen. In elke Kerſpel-Kerk, zouden *Blokken* geſteld worden, met „ drie ſleutels geſlooten, om, in dezelven, „ de heimelyke aalmoeſſen te ontvangen. De „ inkomſten van alle Godsdienſtige Geſtigten, „ in elke Plaats, tot onderſteuning der armen, opgeregt, moeſten, in eene gemeene „ beurs, worden gebragt, en toevertrouwd „ aan de uitdeelinge van eerlyke Perſoonen, „ door de Wethouders te kiezen; die deezen dienſt,

(*k*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 25, 27.

„ *dienst*, om Gods wille, zouden moeten **Karel II.**
„ op zig neemen. Zieken, Kraamvrouwen, 1531.
„ Vondelingen moesten, uit deeze Aalmoes-
„ sen, ondersteund; arme Kinderen, uit de-
„ zelven, ter schoole besteed worden. Pries-
„ ters en Predikers, by stervende menschen
„ geroepen wordende, waren gehouden, hen
„ tot liefdaadige maakingen te vermaanen.
„ Die van Aalmoessen leefde, mogt in geene
„ herbergen gaan, noch verbooden spel spee-
„ len. Tot voorkoming van dronkenschap,
„ werdt gelast, dat geen Feest of Kermis lan-
„ ger dan éénen dag duuren mogt; en dat men
„ niemant dan zyne Bloedverwanten en niet
„ meer dan twintig Persoonen ter Bruiloft
„ mogt noodigen (*l*). Van Peters en Meters
„ zou men geen geschenk ontvangen, veel
„ min vorderen mogen. Op buiten-wegen,
„ mogt men geene Herbergen zetten. Die
„ op een' Zon- of heiligen dag gelagen hieldt,
„ of in eene herberg ging drinken, zou zestig
„ grooten Vlaams verbeuren. Doodslagers uit
„ dronkenschap moesten, en om dronken-
„ schap en om doodslag beide, gestraft wor-
„ den. Dronkaarts moesten uit de Regtbanken
„ en uit de Wet der Steden geweerd en ge-
„ houden worden. 't Draagen van gouden
„ en zilveren Lakenen werdt den aanzienlyk-
„ sten Landzaaten, zelfs Hertogen, Prinsen
„ en Graaven, uitdrukkelyk verbooden. Be-
„ neden de voornaame Amptenaars, mogt nie-
„ mant in fluweel, satyn, of *Cramoisy* gekleed
„ gaan. Niemant mogt fluweelen tabbaarden
draa-

(*l*) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 190.

KAREL II 1531. „ draagen, dan die drie, noch satynen of damasten, dan die twee goede paarden onderhieldt. Die een' fluweelen, satynen of damasten paltrok droeg, moest ten minsten één paard onderhouden. Vrouwen en Kinderen moesten zig naar den staat der mannen en vaderen schikken. Om den handel van Paarden in 't Land te houden, werdt de uitvoer der Merrien verbooden. Lasteraars van God of de Heiligen moesten een' maand lang te water en te brood gezet, en, zo zy 't uit boozen gemoede gedaan hadden, met een' priem door de tong gesteken worden. Ten slot, werden de Nederlanden, als onder éénen Vorst staande, vermaand, goede vriendschap en nabuurschap met elkanderen te onderhouden; en de geschillen, die, onverhoopt, ontstaan mogten, door de Stadhouders der byzondere Landschappen, of door de Landvoogdesse, in der minne, te laaten afdoen (*m*).

Wy hebben den inhoud van dit Plakaat dus omstandig ter neder gesteld, om dat men 'er de herkomst in vindt van verscheiden' gebruiken, die nog, hier te Lande, stand grypen. 't Plakaat zelf wordt, in verscheiden' byzonderheden, nog onderhouden, en is, veelligt, in verscheiden' anderen, zonder, in sommigen ook met reden in onbruik geraakt. 't Vervat verscheiden' punten, in welken de Staaten van Holland in 't byzonder, al voorlang, verbetering gezogt hadden. Al van 't jaar 1525 af, of eerder, haddenze, by voorbeeld, gepoogd,

(*m*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 413. *Zie ook* Repert. der Plak. van Holland *bl.* 22.

poogd, onkundige Notarissen te weeren, den eerlyken armen behoorlyk onderhoud te bezorgen, en de bedelaary te stuiten; de munt te verbeteren, de *Monopolien* te doen afschaffen, en de pragt in de kleedinge te bepaalen (*n*). Zelfs haddenze, nog onlangs, ten Hove, sterk gedrongen, dat het draagen van alle uitheemsche Lakenen verbooden mogt worden (*o*). Doch 't schynt, dat de Keizer, om den Engelschen geen ongenoegen te geeven, hiertoe, niet heeft willen verstaan.

Karel II. 1531.

Strengheid des Keizers tegen de Lutherschen.

't Plakaat, van welk wy spreeken, werdt den algemeenen Staaten, nevens een ander, van inhoud als dat, welk, in 't jaar 1529, tegen de Lutherschen, uitgegeven was, in 's Keizers tegenwoordigheid, te Brussel, voorgelezen. Terstond daarop, beval zyne Majesteit de uitvoering van de Plakaaten, met naame van dat tegen de Lutherschen, den Staaten aan. Hy voegde 'er by, *dat hy een vyand zyn zou van zynen eigen' Vader, Moeder, Broeder of Zuster, indien zy Luthersch waren.* Vervolgens, nam hy afscheid van de Staaten (*p*); doch hy bleef nog in de Nederlanden, tot den zeventienden van Louwmaand des volgenden jaars, wanneer hy, van Brussel, naar Duitschland vertrok (*q*). Hy kwam egter niet in Holland, gelyk men verwagt hadt.

Hy vertrekt wederom naar Duitschland.

De bezwaarnissen van Holland, immers de voornaamsten, werden eerlang hersteld, en deswe-

(*n*) Mr. van Aert der Goes Regist. *bl.* 2, 6, 7, 10, 16, 17, 20, 26, 32, 40, 45, 47, 53, 56, 57, 63, 103, 104, 105, 106. Repert der Plak. *bl.* 21, 26.
(*o*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 167.
(*p*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 171.
(*q*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 176.

KAREL II. 1531. wege byzondere Plakaaten uitgegeven. Wy hebben (r) reeds aangetekend, dat het verlofgeld op 't uitgaand Kooren, ten deezen tyde, afgeschaft werdt. Ook werden de Brouweryen en andere Steden-Neeringen, ten platten Lande, verbooden (s): waarop de Steden, al sedert eenige jaaren, hadden gedrongen (t). In meer andere opzigten, gaf men haar ook genoegen (u). Eenige zwaarigheden, tegen 't algemeen Plakaat, door haar, ingebragt, betreffende de vaststelling van den prys der Leevensmiddelen, 't verbod van uitvoer van Merriepaarden, en 't weeren van Bedelaary, werden, door den Raad des Keizers, ter haarer voldoening opgelost (v).

Nieuw Berigtschrift van 't Hof.

Voor 't uitgaan van 't algemeen Plakaat, hadt de Keizer het Hof van Holland ook doen voorzien van een nieuw * Berigtschrift: 't welk, geschikt naar dat van den jaare 1462, door Karel, Graave van Charolois, uit den naam van Hertoge Filips, zynen Vader, gegeven, nog meer zaaken voor 't Hof trok, dan te vooren geschied was. De Hollandsche Graaven, met naame die uit de Huizen van Bourgondie en Oostenryk, hadden reeds verscheiden poogingen gedaan, om zaaken, die, voor de byzondere Regtbanken, zo ten platten Lande als in de Steden, zonder dat 'er beroep van viel, plagten geweezen te worden, by § Beroep, voor Geregtshoven, die geheellyk van hun af-

* *Instructie.*

Aanmerkingen, over de veranderingen, in de Regtspleeging.

§ *Appel.*

(r) *Bl.* 10.
(s) Repert. der Plakaat. *bl.* 22.
(t) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 16, 126, 165.
(u) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 172, 176, 177, 180, 182.
(v) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 174.

afhingen, te doen brengen. Zelfs hadden zy, den byzonderen Regtbanken verscheiden' zaaken weeten te onttrekken, dezelven brengende voor deeze Geregtshoven, schoonze, van ouds, niet tot de Graaflyke, met uitsluiting van alle andere Vierschaar, plagten te behooren. Volgens de oude gewoonten en voorregten, behieldt de Graaf aan zig alleen, te vonnissen over moord, moordbrand, vrouwenkragt, kerkroof, gewapenden opstand tegen zynen persoon en eenige diergelyke of mindere misdaaden, welken de Graaven, hier meer daar minder, den gewoonlyken Regtbanken *onttrokken* (*w*). *De* overige zaaken, van welk eene natuure ook, werden, voor de mindere Regtbanken, geestelyken en weereldlyken, afgedaan. Voor de laatsten, inzonderheid, naar zeer eenvoudige voorschriften, gepast op de byzondere gevallen; by welken den Schout of Baljuw zyn eisch, den Regteren hun vonnis, byna woordelyk, in den mond gelegd werdt (*x*). Doch het invoeren der *Fransche Regtspleeging*, ten tyde der Hertogen Filips en Karel van Bourgondie, strekte niet slegts om de Regtsgedingen langwyliger, kostbaarer en meer ingewikkeld te maaken; maar vooral ook, om den Graaflyken Geregtshoven, en gevolgelyk den Graaven zelven, grooter gezag over de Regtsoefening te bezorgen. 't Hof van Holland, Zeeland en Fries-

Karel II. 1531.

(*w*) *Zie*, onder anderen, Handv. van Amst. *bl.* 9. en vooral De Riemer Beschr. van 's Graavenh. I. *Deel*, *bl.* 169. II. *Deel*, *bl.* 305, 307.

(*x*) *Zie* de Formul. *by* van der Eik, Handv. van Zuidh. *bl.* 205. *enz.* Keuren van Oudew. *bl.* 585. Orlers Leyden, *bl.* 37. Matthæus de Jure Gladii *p.* 637. en elders.

Karel II. 1531. Friesland kreeg, in 't jaar 1462, magt, om kennis te neemen van zaaken, die 's Graaven Hoogheid, Vryheden, Regten, Domeinen, Munten en Amptenaars betroffen: waartoe, door den tyd, geweldig veel gebragt werdt. Ook nam het Hof toen kennis van Privilegien, aan vreemden gegeven (y). Doch by het Berigtschrift, welk het Hof nu verkreeg, werdt deszelfs magt meer uitgebreid. Het mogt, voortaan, niet slegts over Privilegien van vreemden, maar ook over Privilegien van Onderzaaten oordeelen; en *Costumen*, gewoonten, keuren en herkomen deugdelyk of ondeugdelyk verklaaren: ook van geschillen en onlusten tusschen Steden en Landstreeken kennis neemen (z): waaruit ligtelyk op te maaken is, hoe zeer een Hof, welk zo veel gezags kreeg, of liever, hoe zeer de Graaf, van wien het afhing, door den tyd, gedugt moest worden by de Landzaaten en by de Staaten zelven: die, voorheen, by Privilegie verkreegen hebbende, dat zelfs der Baljuwen Vierschaaren niet gespannen mogten worden, met zulken, die *des Baljuws Knaapen* waren, of van hem afhingen (a); nu gedoogen moesten, dat een hoog Geregtshof, welk zelfs over hunne voorregten en herkomen stondt te oordeelen, geheellyk bestondt uit Raaden, die, door den Graave, werden aangesteld. Doch hoe zy zig, nu en dan, tegen deeze lastige nieuwigheden of derzelver gevolgen, verzet hebben, zullen wy, hierna, aantekenen.

On-

(y) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 640.
(z) *Zie* Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 706.
(a) Handv. van 1346 *in 't* Groot-Plakaatb. V. *Deel*, *bl.* 713.

Ondertusschen, is het, ten hoogsten, waar- KAREL II.
schynlyk, dat het trekken van veele nieuwe 1531
zaaken, tot de hooge Graaflyke Geregtshoven, in de Nederlanden, naderhand, aanleiding gegeven heeft, tot het opregten van byzondere Regtbanken, met naame, tot het opregten van den Raad der Beroerten, in den jaare 1567, die den opstand dier tyden sterk heeft aangezet.

VIII. Vrugteloze onderhandeling met de Wendsche of Hanze-Steden.

Maar onder 't herstellen der waare of voorgewende gebreken in 's Lands Regeering en Regtsoefening, werdt Holland, uit het Oosten, met nieuwe onlusten, gedreigd. Wy hebben te vooren (b) gemeld, dat het verblyf in de Nederlanden van Christiaan den II, verdreeven Koning van Zweeden en Deenemarke, de Hollanders hadt ingewikkeld, in merkelyke moeilykheid, met de zes Hanze- of Wendsche Steden, die, in 't jaar 1525, met een tweejaarig Bestand, waren geëindigd, binnen welken tyd, men elkanderen de schade, wederzyds geleeden, zou vergoeden. De Dagvaart, die, ten deezen einde, in 't jaar 1528, te Keulen gehouden zou worden, hadt egter geen' voortgang gehad. Men sprak, sedert, wederom van te Keulen byeen te komen; doch hier kwam even weinig van. Eindelyk, was 'er, tegen den eersten van Hooimaand des jaars 1530, door Lubek en de andere Wendsche Steden zelven, eene Dagvaart te Breemen bestemd. Doch zy bleeven agterlyk, in 't opgeeven der geleeden' schade; 't welk, volgens hunne beloften, voor Paaschen,

(b) IV. *Deel*, *bl.* 455.

Karel II, 1531. schen, hadt moeten geschieden. Men klaagde hier over, in Grasmaand, aan Doktor *Herman Zuiderhuizen*, die de zaaken der Wendsche Steden waarnam in den Haage. De Dagvaart hadt egter voortgang. De Staaten benoemden den Advokaat van der Goes, Meester Joost Bets en Meester Andries Jakobszoon van Naarden, Pensionarissen van Dordrecht en Amsterdam, om dezelve by te woonen. Doch Delft, Leiden en Gouda verklaarden zig tegen deeze reis, oordeelende dat zy, gelyk de Kameryksche, vergeefs zyn zou. Ook bleef Meester Joost t' huis. Hy was gewoon, 't Ampt van den Advokaat, in deszelfs afweezen, waar te neemen (*c*). Doch de Advokaat en Meester Andries vertrokken. Hunne poogingen waren nogtans vrugteloos. Men kwam, te Breemen, tot geen besluit. In 't begin van Herfstmaand deezes jaars 1531, hadt men de afgebroken' onderhandeling wederom hervat (*d*); doch omtrent deezen tyd viel 'er iets voor, 't welk dezelve, t'eenemaal, stremde.

Christiaan de II., zig naar Oostfriesland begeven hebbende,

Christiaan de II, die zig lang in de Nederlanden hadt onthouden, hadt de hoop, om zig in zyn Ryk te herstellen, nog niet t'eenemaal opgegeven. Ten deezen einde, hadt hy, in den aanvang des jaars 1529, wederom, in stilte, eenige Schepen, in Zeeland, gereed doen maaken. Doch de Hollandsche Steden, met naame Dordrecht en Amsterdam, hieruit nieuwe onlusten dugtende, hadden, by de

de

(*c*) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 117.
(*d*) Mr. Aert van der Goes Regist, *bl.* 63, 105, 118, 127, 131, 132, 135, 137, 139, 170.

de Landvoogdes, te wege gebragt, dat dee- zen schepen het uitloopen belet werdt (e). Dit stremde egter, slegts voor eene wyle, 's Konings voorneemen. Hy begaf zig, omtrent deezen tyd, naar Oostfriesland, alwaar hy zig, by Graave *Enno*, Zoon van Graave Edzard, die, in 't jaar 1528, overleeden was, zeer gezien wist te maaken. Kort na zyne aankomst, bemiddelde hy een geschil, tusschen Graave Enno en den Graaf van Oldenburg en Delmenhorst. En in 't jaar 1531, lei hy den twist neder, die, tusschen Graave Enno en Jonkheer *Balthazar van Ezens*, ontstaan, en reeds tot hevige daadelykheden uitgeborsten was. Hy beoogde egter zyn eigen belang in dit vrede maaken, zoekende het Krygsvolk, welk, door Graave Enno en Jonkheer Balthazar, afgedankt was, tot zynen dienst over te haalen, om met het zelve een' inval in zyne verlooren' Ryken te doen (f). De tyding van deezen zynen toeleg veroorzaakte, in Holland, geene kleine bekommering. Men vreesde voor den uitslag, die, ligtelyk, nadeelig voor 't Land zyn kon. De groote Steden, boven al Amsterdam, hadden, zo wel als eenige Steden van Brabant, Vlaanderen en Zeeland, Koning Christiaan de Bruidschat, hem met zyne Gemaalinne beloofd, onder 's Keizers borgtogt, moeten verzekeren. Holland hadt hiervan een' schuldbrief gemaakt van vyftig duizend guldens, op welken reeds twintig duizend guldens waren opgebragt, die de Keizer

Karel II. 1531.

(e) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 106.
(f) E. Beningha Hist. van Oostfriesl. IV. *Boek*, *Cap*. XII. XXIX. XXX. bl. 645, 657, 659.

Karel II. 1531. zer, by eene Akte, den derden van Herfstmaand des jaars 1523 getekend, beloofd hadt te zullen voldoen. Men was, met reden, bedugt, dat 'er, van deeze schuld, niets komen zou, zo 's Konings onderneeming mislukte. Men deedt, hierom, ten Hove, alle weer, om dezelve, door den Keizer, te doen betaalen, en om den verleeden schuldbrief wederom in handen te krygen (g). Doch alles was vrugteloos. De toerustingen van Koning Christiaan hadden, midlerwyl, te wege gebragt, dat Koning Fredrik de Zond, voor alle Hollandsche schepen, gesloten hieldt. Ook hadden de Lubekkers en anderen, verre van de begonne onderhandeling met Holland te willen vervolgen, eenige Schepen in zee gebragt, die al wat hun ontmoette dreigden weg te neemen. Hierop volgde, eerlang, hier te Lande, een verbod van de Vaart naar 't Oosten, en minsten by voorraad, en tot dat men betere tydingen krygen zou (h). Koning Christiaan, ondertusschen, vyfduizend Knegten byeen gebragt hebbende, hadt gebrek aan schepen, om welken hy den Keizer, die toen in de Nederlanden was, schriftelyk verzogt. Doch hy verwierf hier niets. Zelfs kwam 'er, in Oogstmaand, een verbod uit aan alle Ingezetenen, om den verdreeven Koning, met schepen of op eenige andere wyze, te ondersteunen (i). Doch dit verbod deedt hem iets onderneemen, welk de Hollanders by tyds, met eene kleine somme gelds, zouden hebben kon-

(g) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 140, 141, 146, 148, 149, 167, 170, 171.
(h) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 177.
(i) Velius Hoorn, bl. 231, 232.

konnen voorkomen : 't gene nu te laat was. Karel II.
Hy besloot eenen inval te doen in Holland, 1531.
welk thans t'eenemaal ontbloot was van Krygsvolk, en op geene vyandlyk heden verdagt. Zyne benden dan verzameld hebbende, rukt hy, omtrent het midden van Herfstmaand, door Overyssel en Gelderland, over Kuilenburg, Viane en 't Nederstigt, in 't hert van Holland, 't platte Land, tot Delft toe, afloopende (1). Eenige Knegten streefden naar den Haage, dien zy ledig van volk vonden, zynde de Ingezetenen naar de naaste Steden gevlugt, en de *Leden des Raads*, naar Haarlem en *Amsterdam*, geweeken. De Koning zelf bleef een' nagt te Ryswyk. De begeerte naar buit hadt zyn Leger, tot meer dan twaalfduizend man, doen aanwassen (*k*), van welken, ruim drieduizend, met den Koning aan 't hoofd, naar Alkmaar, welk thans nog onbemuurd lag, trokken, alwaar zy vyf dagen vertoefden, de Stad, in dien tusschentyd, zo deerlyk beroovende, dat de Regeering de schade, by deeze gelegenheid, geleeden, weinige jaaren laater, op agt of negenduizend guldens begroot heeft (*l*). De woeste hoop vondt nergens tegenstand. Men was zelfs bedugt, dat zy de eene of de andere Westfriesche Stad mogten verrassen: weshalven Hoorn en

Onderneemt van daar eenen inval in Holland.

Alkmaar geplonderd.

(*k*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 170.
(*l*) Requeft aan den Keizer, *by* Boomkamp Alkm. *bl.* 74.

(1) Deeze togt verdient dus byzonderlyk beschreeven te worden, om dat onze naauwkeurigste Schryvers zelve bekend hebben, niet te weeten, van waar en op welk eene wyze, deeze Knegten in Holland gekomen zyn. *Zie* Velius *Chron. van Hoorn*, bl. 233.

Karel II. 1531. en Medenblik, in of omtrent Wynmaand, van hooger hand, gewaarschuwd werden, om op hunne hoede te zyn, en scherpe wagt te houden (*m*). De Keizer, geen volk op de been hebbende, om deeze vyandlykheden, met geweld te keeren, zondt Joris Schenk, Stadhouder van Friesland, naar Holland af, om met Koning Christiaan in onderhandeling te treeden (*n*). Uit een' Brief van Schenk, den vyftienden van Wynmaand deezes jaars, uit Amsterdam, gedagtekend (*o*), besluit ik, dat hy zig thans daar ter Stede ophieldt. Christiaan de II. wilde 't Land op geene andere voorwaarden ruimen, dan dat men hem de volle vyftigduizend guldens, wegens de Bruidschat zyner Gemaalinne, voldeedt, en daarenboven twaalf Oorlogschepen, tot zynen Noordschen togt, leverde. Schenk en de Hollanders moesten, gedwongen, hier toe besluiten. De Koning, den dienst willende erkennen, dien hem de Hollanders, en die van Amsterdam in 't byzonder, by deeze gelengenheid, deeden, gaf hun, by eenen open Brief, den vyftienden van Wynmaand gedagtekend, verlof, om alomme, in zyne Ryken, welken hy egter nimmer herwon, te mogen handelen (2). Hy ging, met zyn volk, te Medenblik, scheep, op den zesentwintigsten dier zelfde maand (*p*). Een

Hy verlaat het weder.

(*m*) Velius Hoorn, *bl.* 232, 233.
(*n*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 170.
(*o*) *By* Velius Hoorn, *bl.* 233.
(*p*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 170, 171. Velius Hoorn, *bl.* 233, 234.

(2) Zie *Handv. van Amst.* bl. 88. alwaar deeze Brief, ten onregte, aan Christiaan den III. toegeschreeven wordt.

Een hevige ſtorm dreef hem op de kuſt van Noorwegen, daar hy, zyne benden ontſcheept en in *Anslo* gelegd hebbende, een ſtreng en langduurig beleg uitſtondt. De Stadhouder van Holland kreeg, in dien tuſſchentyd, vermoeden, dat de Amſterdammers en Waterlanders, onder welken 'er veelen waren, die den verdreeven Koning een goed hert toedroegen, hem ſchepen toeſchikken mogten, of, om den handel meer ſchyns te doen hebben, hunne ſchepen, in zee, door de zynen, laaten neemen. Ernſtig waarſchuwde hy de Regeering van Amſterdam hier tegen, in Hooimaand des jaars 1532. Doch zy verklaarde hiervan geene kennis te hebben, en beloofde 'er zorgvuldig tegen te zullen waaken. Kort hierna, beſloot Koning Chriſtiaan zig over te geeven (*q*). Koning Fredrik deedt hem, eerſt op 't Slot *Zonderburg*, bewaaren. Na dat hy, in 't jaar 1546, afſtand van 't Deenſche Ryk gedaan hadt, werdt hy, op 't Slot *Kallenburg*, gezet; alwaar hy, tot aan zynen dood toe, die, in 't jaar 1559, voorviel, gevangen bleef. Zyne Gemaalin, Izabelle, was, reeds in 't jaar 1526, in Vlaanderen, overleeden (*r*). Chriſtiaan hadt haar, in haar leeven, veel verdriets aangedaan. *Sigbritta*, Moeder van 's Konings byzit, *Duveke* of Duifje, een ſlegt Nederlandſch Vrouwsperſoon, heerſchte, onder oogluiking of goedkeuring des Konings, over de ongelukkige Koninginne (*s*). De Advokaat van der Goes, van haar, onder den naam

KAREL II. 1531.

1532.

Zyn uiteinde.

(*q*) MR. AERT VAN DER GOES, Regiſt. *bl.* 183.
(*r*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 414, 430.
(*s*) PUFENDORF Inleid. tot de Hiſt. *bl.* 596, 598.

Karel II. naam van *Syburch*, gewaagende, noemt haar
1532. ook *Boelscappe van den Coninck van Denemercken* (t).

IX. Onlust met Koning Fredrik. Eer 't met Koning Christiaan dus verre verliep, en zelfs al kort na zyn vertrek uit deeze Landen, waren de Hollanders, zynenthalve, in de ongunst vervallen van Koning Fredrik, die 't hun zeer kwalyk nam, dat zy zynen mededinger, schoon huns ondanks, met geld en schepen, ondersteund hadden. Lubek en de andere Wendsche Steden, nydig over den Hollandschen Koophandel in 't Noorden, dien zy, by deeze gelegenheid, gaarne alleen tot zig trekken wilden, styfden Koning Fredrik in zyn ongenoegen. Hy gaf den anderen Nederlanderen vryheid, om in zyn Ryk te komen handelen, terwyl hy, met hulp der Lubekkeren, verscheiden Hollandsche Schepen, die de Zond door wilden, wegnam (v). Amsterdam schreef, in Sprokkelmaand des jaars 1532, uit den naam der Hollandsche Steden, aan de Regeeringen van Dantzig, Riga en Revel, om te onderzoeken, of men hun aldaar vryen Koophandel gunnen wilde, zo Koning Fredrik en de Lubekkers hun dien mogten blyven verbieden. Dit schryven onderstelt, dat zy middel moesten weeten, om de Zond of Belt vry te houden; waarvan zy ook, eerlang, hun werk maakten. Dog wat antwoord 'er van de drie Steden kwam, heb ik niet konnen ontdekken. Ook zogt men, met Fredrik, in onderhandeling te komen, en sloeg, ten dien

(t) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 163.
(v) Velius Hoorn, *bl.* 238.

dien einde, eene Byeenkomst te Hamburg voor, die, den tweeden van Bloeimaand, gehouden zou worden, en op welke ook de Koning van Zweeden en de Lubekkers Gemagtigden zouden zenden. Doch deeze Byeenkomst werdt, tot in den Zomer, verschooven, en naar Koppenhage verlegd (w). Ondertusschen bleef men, hier te Lande, in gedUurige bekommering voor eenen Kryg met de Oosterlingen (x).

Karel II. 1532.

X. De Stadhouder vordert voorbetaaling der ingewilligde Bede.

In den aanvang van Bloeimaand, deedt de Stadhouder de Staaten van Holland, in den Haage, beschryven, om hun voorbetaaling af te vorderen van de buitengewoone Beden, die, in de jaaren 1535 en 1536, eerst verschynen zouden. Hy verklaarde, dat de Keizer deeze penningen noodig hadt, om den Staat te vryen van eene schuld van vyftig duizend guldens, gemaakt om den Koning van Deenemarke 't Land te doen ruimen. De Staaten waren, in 't eerst, eenpaarig weigerig, oordeelende, dat men alle de ingewilligde Beden volstrektelyk behoeven zou, in den aanstaanden Oosterschen Oorlog. De Keizerlyke Gemagtigden bragten hier tegen in, dat de Keizer ook zwaar belast was, en, op de gewoone Beden, reeds geld opgenomen hadt, om den Turk tegen te staan. Doch de Staaten lieten zig niet beweegen. De Stadhouder vertoonde hun, in Hooimaand, dat de Keizer nu de Stigtsche Knegten betaalde, gelyk de Staaten begeerd hadden, welke last, jaarlyks,

(w) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 177, 179, 180, Velius Hoorn bl. 238, 239.
(x) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 181, 184.

Karel II. 1532. lyks, dertienduizend eenhonderd vierendertig ponden beliep, waarom men, zyns oordeels, in de verzogte voorbetaaling, behoorde te bewilligen. Dordrecht, boven andere Steden, ter oorzaake der Privilegien van 't Stapelregt, verpligt aan de Graaflykheid, en daarom doorgaans gereeder dan de anderen, om in de Graaflyke Beden te bewilligen, ſtemde, in Oogſtmaand, tot de voorbetaaling. Doch alle de andere Steden en de Edelen zelfs bleeven weigerig. De Stadhouder, ziende dat de meeſte Leden niet te beweegen waren, verzogt toen, in de plaats van voorbetaaling, eene verzegeling van zeventienhonderd en vyftig ponden jaarlykſche Losrenten: waartoe de meeſte Leden eerlang hunne ſtem gaven, mids men de Koopers vonde buiten Holland, en in allen geval niemant noodzaakte, meer te koopen of op te brengen, dan zyn aandeel, volgens de Schildtalen, beliep. Amſterdam zou op zig zelf zegelen, naar ouder gewoonte. Doch Rotterdam en Alkmaar verklaarden, dat zy thans geenen raad wiſten, om iets op te brengen (y).

en naderhand eene verzegeling.

Gebrek aan Graanen.

Het ſtremmen van den Ooſterſchen handel veroorzaakte, ondertuſſchen, groot gebrek aan Graanen, hier te Lande. In 't midden van den Zomer, goldt het laſt Rogge reeds zesenveertig goudguldens, dat toen een geweldige hooge prys was. En 't zou 'er nog hooger mede geloopen hebben, zo niet de Breemers, van tyd tot tyd, Kooren herwaards ge-

(y) Mr. Aert van der Goes Regiſt. bl. 179, 181, 182, 183, 184, 185, 188.

gebragt hadden. Daarenboven, lagen 'er vierhonderd Koopvaardyschepen stil, en tienduizend Bootsgezellen, die, met dezelve, naar de Oostzee plagten te vaaren, vervielen tot armoede (z). Deeze en diergelyke zwarigheden deeden de Staaten van Holland verdagt zyn, op kragtdaadige middelen, om de Vaart naar 't Oosten te herstellen. Amsterdam sloeg, al in Bloeimaand, ter Staatsvergaderinge, voor, dat men „ beslag behoorde te leggen „ op de Oostersche goederen, hier te Lande, „ den Oosterlingen den handel, door alle de „ Nederlanden, verbiedende; dat men vier- „ duizend man, op veertig Oorlogschepen, „ leggen moest, om eene Koopvaardyvloot „ van ruim honderd Schepen te beveiligen, „ die de helft meer manschap dan naar ge- „ woonte op moesten hebben; dat de Steden „ de Oorlogschepen en 't geschut moesten le- „ veren; dat de Keizer de helft van de vier- „ duizend man moest betaalen, en de andere „ helft gevonden worden, uit een inkomend „ Regt van den twintigsten of vyftienden pen- „ ning op alle Oostersche waaren (a)." Doch deeze voorslag vondt geen ingang. Alleenlyk werdt 'er beslag op de Oostersche goederen gelegd, schoon met weinig vrugt: alzo 'er slegts één Kommissaris toe was gesteld, die zo dra niet op de eene Plaats begonnen was, of de goederen werden, op de meeste anderen, vervoerd of verdonkerd (b).

Karel II. 1532.

Voorslag van Amsterdam, om veertig Oorlogschepen naar de Oostzee te zenden,

vindt geen ingang.

Wat laater, leverde Amsterdam en de Wa- ter-

Ander

(z) Velius Hoorn, bl. 238, 239.
(a) Mr Aert van der Goes Regist. bl. 180.
(b) Velius Hoorn, bl. 238.

KAREL II. 1532. terlandſche Steden een ander Ontwerp, ter Dagvaart, over. „ Men moeſt, oordeeldenze „ alle vaart, Weſtwaards zo wel als Ooſtwaards, verbieden, en zeſtig Oorlogſchepen, met agtduizend koppen bemand, in zee brengen, om den Ooſterlingen afbreuk te doen. De koſten deezer uitruſting moeſten, meendenze, voor de helft, door den Keizer, voor een vierde, door 't Gemeene Land, en voor het overige vierde, door den Koophandel, gedraagen worden". Doch de Edelen, die geen belang by den Koophandel hadden, wilden de Koopluiden, met de helft, en den Keizer, met de andere helft van de koſten, belaſten, mids het Land den Keizer, des noods, onderſteunde. Dit ſmaakte ook den meeſten anderen Leden. Men magtigden eenigen uit de Vergaderinge, om met de Landvoogdes, en met den Keizer zelv', op deezen voet, overeen te komen (c).

Ontwerp van Amſterdam en de Waterſteden.

Onderuſſchen werdt de Vloot, in weinige dagen, uitgeruſt en in zee gebragt. Elke Zeeſtad leverde haar aandeel: Hoorn, onder anderen, vyf Schepen. De Schouten en Burgemeeſters der Steden monſterden 't Volk (d). Men hieldt ook Uitleggers in de zeegaten, die de naaſte Waterſteden waarſchuwen moeſten, voor naderende vyandlyke Schepen. De opgezetenen van Ter Schelling, Texel, en de andere Eilanden kreegen laſt, om geene ſchepen, dan die vrienden toebehoorden, binnen te lootſen, of over de ſtroomen te brengen. Men

Toerusting ter Zee.

(c) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. bl. 181.
(d) VELIUS Hoorn, bl. 238, 239.

Men zondt *Kruipers* of Verspieders naar Noorwegen, Koppenhage, Lubek en andere Plaatsen, om op de beweegingen des vyands agt te geeven. Amsterdam waarschuwde, in de Hoofden, de Schepen, die van 't Westen kwamen, voor de aanslagen der Oosterlingen (*e*). Doch onder 't gebruiken van alle deeze voorzorg, werdt de Vredehandeling egter niet verzuimd. Meester *Joos Amezon van der Burgt* en *Gerard Muller van Kampen*, Raaden des Keizers, en *Kornelis Bennink*, uit de Vroedschap van Amsterdam, toogen, in Zomermaand, naar Koppenhage, alwaar zy Koning Fredrik, *die reeds kennis hadt* van de toerustinge in Holland, genegen vonden, om een Verdrag met hen te sluiten. Die van Lubek alleen stremden den handel, eenigen tyd; doch alzo zy, door de andere Hanze-Steden, werden tegengevallen, werdt de Vrede, eindelyk, getroffen. De Hollanders beloofden Koning Christiaan, die toen in Noorwegen was, geen' onderstand te zullen doen, en zelfs de vaart, naar Noorwegen, te zullen verbieden. 't Laatste werdt, door het gevangen neemen van Koning Christiaan, welk kort hierop volgde, onnoodig. Voor 't einde van Hooimaand, kreeg men hier tyding van de geslooten' Vrede. Zy verwekte eene algemeene vreugde niet slegts; maar zo groot eene daaling in de Oostersche waaren, dat de Rogge van zesenveertig op twee-entwintig goudguldens en de Teer van vyftig op dertien guldens viel (*f*).

KAREL II. 1532.

Vredehandeling te Koppenhage.

De

(*e*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 182.
(*f*) Chron. van ELL. DE VEER *fol.* 34.

Karel II. 1532. De Stadhouder, terstond hierna, de Staaten, te Utrecht ter Dagvaart beschreeven hebbende, begeerde, dat het Land alleen de kosten van de uitrusting der Oorlogschepen en van de bezending naar Koppenhage op zig neemen zou. Zy beliepen, met malkanderen, omtrent vyfduizend guldens. Doch de Staaten wilden alles, tot 's Keizers lasten, laaten, waar uit volgt, dat zy, op deezen voet, met hem en de Landvoogdesse, overeen gekomen waren. Alleenlyk toonden zy zig niet ongenegen, om den afgezondenen naar Koppenhage een vrywillig geschenk te doen (g). Hoe dit geschil verder bemiddeld zy, is my niet gebleeken.

XI. Nieuwe Oorlog met de Oosterlingen.

Doch de Vrede met Deenemarke en de Hanze-Steden duurde niet lang. De Hollanders hadden naauwlyks hunne Vloot onttakeld, en 't volk afgedankt, of Koning Fredrik, door de Lubekkers opgehitst, zogt stof tot nieuwen twist. Doch alzo hy den Nederlandschen Koophandel niet geheel missen kon, poogde hy, met Brabant, Vlaanderen en Zeeland, vrede te houden, en alleen met Holland te breeken. Hy hadt uitgerekend, dat Christiaan de II, dien hy nu in zyne magt hadt, hem, door hulp der Hollanderen, die den verdreeven' Vorst, geld, schepen en geschut verschaft hadden, driemaal honderdduizend guldens schade hadt toegebragt; van welke somme hy van Holland vergoeding vorderde, door een Gezantschap, alleen ten deezen einde, herwaards gezonden. De Landvoog-

(g) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 183, 186.

voogdes, de Staaten van Holland, in Wintermaand, te Bergen in Henegouwen, ter Dagvaart beschreeven hebbende, stelde hun de klagte der Deenen voor. Zy overreedden haar ligtelyk, om 't geschil aan te merken, als den Keizer en de Nederlanden in 't gemeen betreffende, en niet Holland in 't byzonder. De Deenen hadden beweerd, dat de Koning, uit kragt van 't Verdrag, onlangs te Koppenhage geslooten, regt hadt, om zyne schade, op Holland alleen, te verhaalen. Doch de Landvoogdes, anders onderrigt, verklaarde den Gezanten rondelyk „ dat de Koning, iets „ van byzondere Persoonen te eischen heb- „ bende, hen, uit hoofde van 't Verdrag, „ alleen voor hunnen bevoegden Regter be- „ trekken kon, alwaar hem onverwyld Regt „ gedaan zou worden; doch dat het hem, „ zonder blykbaare krenking van 't Verdrag, „ niet vryftondt, zyne schade te verhaalen, „ op 't Land van Holland in 't gemeen. Deedt „ hy 't egter; hy moest zig verzekerd hou- „ den, dat de Keizer de zaak der Hollande- „ ren als de zyne aanmerken, en met alle de „ magt der Nederlanden en van Spanje zelve „ handhaaven zou."

Karel II. 1532.

Ernstige taal der Landvoogdesse tegen de Deensche Gezanten.

De Deenen zig hebbende laaten verluiden, dat zy met Brabant, Vlaanderen en Zeeland in onderhandeling treeden, en aan dezelven vryen Koophandel vergunnen wilden; zondt Vrouw Maria, terstond, verbod aan deeze Landschappen, om den Gezanten gehoor te verleenen. Ook verstondt zy niet, dat de Gezanten, met de drie Landschappen, zouden zoeken te handelen. Kort hierna, kwamen

'er

KAREL II. 1532. 'er Brieven van Koning Fredrik aan Vrouwe Maria, vervuld met klagten, over geweigerd Regt. Ten zelfden tyde schreef hy aan Antwerpen, Brugge, en Middelburg in Zeeland, hen noodigende, om zig van Holland te scheiden, en in zyn Ryk te komen handelen. Doch deeze Steden antwoordden, uit éénen mond, dat zy zig geheellyk gedroegen aan 't gene den Koning, door de Koninginne-Landvoogdesse, geschreeven zou worden. De Deensche Gezanten keerden naar huis, zonder hun oogmerk bereikt te hebben. Men bereidde zig, van wederzyde, wederom ten oorlog. Vrouw Maria zondt egter, in de Lente des volgenden jaars, *Henrik Willemszoon van Haarlem*, op 's Keizers kosten, naar Deenemarke, met last, om den Koning klaar en onvertogen antwoord af te vraagen, of hy de gesloten Vrede begeerde te onderhouden, of niet (*h*).

Water-vloed. De Slagtmaand des jaars 1532 was wederom, gelyk voor twee jaaren, ongelukkig voor Holland en Zeeland. Op den tweeden dier maand, stak 'er zo hevig een storm uit den Noordwesten op, dat de meeste Zeeuwsche Eilanden, en veele Polders en Dorpen, die naauwlyks wederom beverscht waren, ondervloeiden (*i*). In Holland, liep het water een voet hoog over de dyken: 't welk, in eene eeuw, niet gebeurd was. Ook braken 'er eenige gaten in den Westfrieschen dyk, die, ter oorzaake van de strenge vorst, welke hier kort op volgde, den gantschen winter niet ge-

(*h*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 189, 190, 191, 195.
(*i*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 435.

geſtopt konden worden (*k*). Men verzogt ten Hove om onderſtand in geld, tot het boeten der geleeden' ſchade. Men wiſt, dat de Keizer, voorheen, die van Lodyke en anderen in Zeeland onderſteund hadt. Doch ik vind niet, dat de Hollanders thans iets verwierven (*l*). De Zeeuwen, die ook meer geleeden hadden, werden, gelyk te vooren, wederom geholpen. De Landvoogdes vergunde hun, uit 's Keizers naam, vier jaaren agter een, jaarlyks, tweeduizend vyfhonderd ponden van veertig grooten van de Keizerlyke Bede te mogen inhouden, om dezelven, tot herſtelling der *Dykaadjen*, te gebruiken (*m*). In verſcheiden' Hollandſche en Zeeuwſche Steden, heerſchte, ten deezen tyde, ook eene beſmettelyke ziekte. Te Zierikzee, ſneuvelden, in drie maanden tyds, meer dan drieduizend menſchen (*n*). Te Rotterdam, was de ſterfte ook zeer zwaar (*o*).

KAREL II. 1532.

XII. Vrees voor eenen inval in Holland naar den Stigtſchen kant. 1533.

Onder 't drukken deezer rampen, werdt Holland, zo men waande, van den kant van 't Stigt, gedreigd met eenen onverwagten inval. In den aanvang van Lentemaand des jaars 1533, vernam men hier, dat'er, tuſſchen Amersfoort en Utrecht, een groote hoop Knegten byeen trok, welker getal, naar de gerugten liepen, binnen weinige dagen, tot drieduizend was aangegroeid. Wie deeze Knegten verzamelde, en wat men 'er mede voor-

(*k*) Velius Hoorn, *bl.* 239, 240.
(*l*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 188, 190, 192.
(*m*) Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 434.
(*n*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 432.
(*o*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 188.

Karel II. voorhadt, wist niemant met zekerheid. Doch
1533. grooten en kleinen stelden vast, dat het op Holland gemunt was. Veelen dagten, dat de Lubekkers, met kennis van Hertoge Karel van Gelder, dit Volk hadden doen werven. Men verspreidde zelfs, dat de toeleg was, met het zelve, onverhoeds, 's Lands schepen te bemagtigen, of in den brand te steeken (p). Men oordeelde, dat de Gelderschen kennis van dit slinks oogmerk hadden, en besloot, hierom, agt ik, eenige Harderwyker schepen, te Edam, aan te houden (q). De Raad van Holland gaf der Landvoogdesse en den Stadhouder terstond kennis van 't byeen trekken der vreemde Knegten, en beschreef de Staaten, in den Haage, tegen den veertienden van Lentemaand, hun vertoonende, dat men eenen inval in Holland van deeze gasten te dugten hadt, en dat men spoedig raad schaffen moest, om hen te keeren. De Staaten verzogt hebbende 't gevoelen des Raads, vooraf, te mogen verstaan, antwoordde deeze „ dat de Raaden blootelyk gelast waren, om „ het Regt te bedienen, en geen geld noch „ gezag hadden, om eenen vreemden hoop „ Krygsvolk te doen scheiden, veel min ee„ nige Knegten in dienst, om denzelven, met „ geweld, te verjaagen; doch dat de Staaten „ een klein getal Knegten uit de Landzaaten „ moesten aanneemen, en dezelven leggen „ aan de Watering van de lange Weide, die „ de vyand door zou moeten, zo hy 't op Hol-

Voorzorg hier tegen.

(p) Velius Hoorn, bl. 242.
(q) J. Schrassert Beschr. van Harderw. II. Deel, bl. 69.

„ Holland gemunt hadt." Men stemde, terstond, tot het werven van zeshonderd Knegten, die drieduizend guldens, ter maand, zouden kosten. Amsterdam wilde, dat 'er tweehonderd Bootsgezellen onder zouden zyn, die den vyand van de schepen moesten weeren, zo hy voorhebben mogt, dezelven te overweldigen. Doch dit vondt de Raad ondienstig. De Afgevaardigden der Staaten niet uiterlyk gelast zynde, werdt 'er, voor dat zy verslag aan de Steden gedaan hadden, niets geslooten. Dordrecht, Haarlem en Delft stemden, sedert, tot het opschieten van vyfhonderd guldens ieder, om zeshonderd Knegten aan te neemen, op rekening der Bede, die te S. Jans misse verschynen zou. Leiden verklaarde, ter oorzaake van het sluiten van den Wolstapel te Calais, neeringloos te zitten, en voor oproer van binnen bedugt te zyn, waarom zy niets opbrengen kon. Gouda, welk 't gevaar naast was, sprak van vyftienhonderd of zestienhonderd Knegten te werven, ten laste van den Keizer, waar toe men penningen wilde opneemen. Amsterdam was, ter deezer Dagvaart, niet tegenwoordig. De Edelen ook niet, alzo zy den Advokaat hunne meening gezeid hadden, en zig verder aan den Raad gedroegen. Ondertusschen waren de vreemde Knegten naar Wyk te Duurstede geweeken. Doch men vreesde, dat zy de Lek afzakken mogten; waarom men, langs de Stroomen, en vooral te Dordrecht, scherpe wagt hieldt, en 't geschut op de schepen bragt. De Landvoogdes gaf den Graave van Buuren, Kapitein Gene-

KAREL II. 1533.

Karel II. 1533.

raal, bevel, om met de Bende van Nassau, die van Aarschot en de zyne naar de Hollandsche grenzen te rukken. Hoogstraaten zou ook met zyne Bende Paarden en vyftienhonderd Knegten, in drie Vendels verdeeld, derwaards trekken. De Kapitein van Utrecht hadt duizend Knegten onder zig, en wist raad, om tweeduizend Boeren, zo goed als Knegten, in de wapenen te brengen. Al dit werdt den Staaten, voor 't einde van Lentemaand, in grooten getale, ter Dagvaart beschreeven, omstandig voorgelegd. De Raad verzogt, ter deezer gelegenheid, 't gene ook, voor eenige jaaren, reeds op het tapyt gebragt was, dat het Land een Besluit nam, om altoos tweeduizend, of ten minsten eenduizend Knegten, op de Schildtalen, in dienst te houden. En Dordrecht verklaarde, tot eenduizend Knegten, al voorheen, last gehad te hebben. Van 's Keizers wege, zouden 'er tweehonderd Paarden bygevoegd worden. De Edelen waren 't met Dordrecht eens. Doch de andere Leden oordeelden „ dat men, 't „ Land niet ondersteund hebbende, toen het „ geene Knegten in dienst hadt, het nog min„ der ondersteunen zou, als het duizend Kneg„ ten onderhieldt. Ook vreesdenze, dat de „ Keizer hen, voor 't betaalen zyner Paar„ den, zou laaten zorgen, en dat hy ook de „ Knegten niet zou willen voldoen, als zy, „ ten zynen dienste, uittrokken. Nog waren „ zy bedugt, dat elk zyne vrienden, onder 's „ Lands Vendels, zou willen bevorderen, „ 't welk geschaapen stondt, oneenigheid „ onder de Leden te veroorzaaken." De voorslag

De Raad van Holland poogt den Staaten geduurigen last van Krygsvolk op te dringen.

flag des Raads werdt, derhalven, van de hand geweezen. Karel II. 1533.

Midlerwyl, hadt de Kapitein Generaal den Hertoge van Gelder vermaand, dat hy de vreemde Knegten zou doen vertrekken, hem te gelyk zynen dienſt aanbiedende, om dezelven te helpen verjaagen. Hy lag nu reeds te Gorinchem. De benden van Naſſau waren te 's Hertogenboſch, en die van Hoogſtraaten te Utrecht gelegerd. 't Schryven aan Hertoge Karel hadt zo veel gevolg, dat de vreemde Knegten, op zyn bevel, de Hollandſche grenzen verlieten en naar 't Stigt van Munſter trokken. Doch omtrent het einde van Grasmaand, was 'er wederom een groote hoop op de grenzen ſamengerukt. De Staaten vreesden toen zelven, dat de Lubekkers dit Volk in dienſt zouden neemen, alzo zy 'er, gelyk men dagt, geſchut en geld onder hadden. Doch de vrees was ongegrond. De vreemde Knegten trokken allen, in Bloeimaand, af (r) naar Ooſtfriesland. Hun waare toeleg, waarover men hier te Lande zo groot eene bekommering hadt opgevat, ontdekte zig, door den tyd, volkomenlyk. De vreemde Knegten vertrekken.

Wy hebben, in 't voorbygaan (s), aangetekend, dat Chriſtiaan de II, Koning van Deenemarke, in 't jaar 1531, een' hevigen twiſt hadt bygelegd, tuſſchen Graave Enno en Jonkheer Balthazar van Ezens, een' Ooſtfrieſch' Edelman. Deeze bevrediging nu was van korten duur geweeſt. Balthazar hadt zig naar Hun waare toeleg.

(r) Mr. Aert van der Goes Regiſt. bl. 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 200, 202, 203, 207.
(s) Bl. 35.

Karel II. 1533. naar Gelderland begeven, en den Hertog, die zig, reeds sedert eenigen tyd, gemengd hadt in de Oostfriesche geschillen, bewoogen, om hem het Adelyk Slot *Rozande*, by Arnhem, af te staan, en hem verlof te geeven, tot het werven van eenige manschap, om zyne vervallen' zaaken, in Oostfriesland, te herstellen. *Meinard van Ham*, een Geldersch Overste, deedt deeze werving zo heimelyk, dat niemant wist, wieze gelast hadt. Hy legerde de Knegten op en omtrent de Veluwe, en veroorzaakte, hierdoor, de bekommering in Holland en in 't Stigt, van welke wy gewaagd hebben. Toen de hoop groot genoeg was, trok 'er Jonkheer Balthazar mede naar Oostfriesland. Hy sloeg, in Wynmaand, het Leger van Graave Enno, by *Jemmingen*. Naderhand, op nieuws door de Gelderschen gesterkt, behaalde hy nog eenige andere voordeelen, in Oostfriesland. En hierop volgde, in de Lente des jaars 1534, een verdrag, waar by de Hertog van Gelder merkelyke voordeelen bedong (*t*).

XIII. Overleg op 't voeren van den Oosterschen Oorlog.

Kort na 't vertrek van Henrik Willemszoon van Koppenhage, kreeg men, hier te Lande, berigt, dat die van Lubek negen Oorlogschepen in zee hadden gebragt, en nog meer anderen gereed maakte. Men was, derhalven, voor 't neemen der Hollandsche schepen bedugt, of ten minsten voor 't sluiten der Zond, waarvan niet alleen groote schade voor 't Land, maar zelfs, gelyk in voo-

(*t*) E. Beningha Hist. van Oostfr. IV. *Boek*, *Cap.* XXXI. XXXIX. XLIV. LVII. *bl.* 659, 663, 665, 676. Pontanus *Libr.* XI, *p.* 769-774.

voorige jaaren, opschuddingen onder de Bootsgezellen te wagten stonden. Om deeze nadeelen te voorkomen, stelden Amsterdam en de kleine Steden en Dorpen van Waterland, afzonderlyk, op 't einde van Lentemaand, zynde byeen gekomen, een Ontwerp op, welk zy, in 't begin van Grasmaand, den Edelen, grooten en kleinen Steden, met den Stadhouder te Dordrecht vergaderd, overleverden. De kosten van het zelve zouden, in vier maanden tyds, omtrent zestigduizend guldens beloopen. Doch de andere Steden waren weigerig, oordeelende dat de Oostersche Oorlog den Keizer alleen raakte, die van alle de Nederlanden, ten minsten van Brabant, Vlaanderen en Zeeland, zo wel als van Holland, onderstand vorderen moest. De Stadhouder wilde, dat Amsterdam en de Watersteden vyftig Oorlogschepen vooruit leeveren zouden, en dat Holland de verdere onkosten zou draagen, zo ver zulks doenlyk ware, eer men den anderen Landen iets zou afvergen, alzo Holland 't meest by den Oosterschen Oorlog te lyden hadt. Doch Amsterdam en de Watersteden hadden hier geene ooren naar.

Karel II. 1533.

Terwyl men, in deeze onderhandeling, bezig was, kwam Henrik Willemszoon van Koppenhage te rug. Hy hadt maar eens gehoor gehad by Koning Fredrik, die krank was; doch klaarlyk begreepen, dat hy, op Holland alleen, de schade, hem aangedaan, verhaalen wilde; oordeelende hy, dat het jongste Verdrag hem hiertoe regt gaf, en 't zig niet kreunende, hoe de Koningin-Landvoog-

KAREL II. 1533.

des en derzelver Raad het mogten uitleggen. Zo verstoord was hy, dat hy de Koningin niet wederom deedt groeten, en den Hollandschen Gezant slegts eenen beslooten Brief aan haar medegaf, opgevuld met dreigende uitdrukkingen.

Thans lagen 'er nog vyfenvyftig Koopvaardyschepen te Dantzig, voor welken men zeer bekommerd was. Men besloot, derhalven, in de eerste plaats, de Landvoogdes te verzoeken, dat het verbod der vaart, welk den vyftienden van Grasmaand uit was, tot den vyftienden van Bloeimaand duuren mogt; dat de goederen der Lubekkeren met derzelver aanhang, op éénen dag, in Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland, beslaagen mogten worden; en dat men de *groote Meesters*, zo noemde men de voornaamste Reeders, ten Hove beschryven wilde, om hunne gedagten, op 't stuk der Zeevaart, open te leggen. De Landvoogdes besloot tot het verbod der Zeevaart naar 't Oosten en tot het beslaan der Oostersche goederen. Doch de Dagvaart der Reederen hieldt zy in bedenken. Vervolgens, nam men, op eene Dagvaart in den Haage, 't stuk der toerustinge ter zee in overweeging. De Edelen wilden „ dat Amsterdam en de „ Watersteden dertig groote Oorlogschepen „ zouden leveren, voorzien met het beste „ geschut van vierhonderd schepen, die zy, „ ten deezen tyde, nog wel hadden; dat men „ twaalfhonderd Bootsgezellen en drieduizend „ Knegten op deeze schepen leggen zou, en „ voor 't gene dezelven, in de eerste maand, „ zouden kosten, vier of vyfduizend ponden,

Toerusting te water.

over

„ over Holland, omslaan, tot het handgeld Karel II.
„ van twee Filips guldens voor ieder; de 1533.
„ mondbehoeften zou men borgen: dat men
„ de Landvoogdes moest verzoeken, om een'
„ Admiraal over de Vloot te stellen, alzo de
„ oorlog 's Keizers oorlog was, en dat zy,
„ geld behoevende, zulks van de vier Land-
„ schappen, belang hebbende by den Oos-
„ terschen handel, geliefde te eischen, in welk
„ geval, Holland zig wel zou kwyten." Dordrecht, Delft en Amsterdam vielen terstond den Edelen toe. Haarlem, Leiden en Gouda wisten geenen raad, om spoedig veel gelds byeen te brengen; doch in vier of vyfduizend guldens, zouden zy hun aandeel leveren. Doch de Watersteden wilden geene schepen leenen, zonder 'er huur van te trekken: waartoe de andere Leden niet konden verstaan. Eindelyk, besloot men, dat de schepen, by voorraad, gereed gemaakt zouden worden; 't welk omtrent agtentwintighonderd guldens kosten zou, met welken, men de Landvoogdes zou zoeken te belasten. De Afgevaardigden der Staaten, met dit Besluit, ten Hove getrokken zynde, verzogten „ dat de Landvoogdes der-
„ tig groote Schepen en twaalf Barken in zee
„ wilde doen brengen, en een' goed' Admiraal
„ over dezelven stellen, konnende men, in
„ Holland en in Friesland, mindere Bevel-
„ hebbers genoeg vinden." Zy voegden 'er by „ dat de Staaten, als dan, by leeninge,
„ zouden opbrengen twaalfduizend guldens,
„ mids de Landvoogdes de Vaart naar Oos-
„ ten en Westen verboodt, tot dat 's Keizers
„ Vloot in zee zou zyn." De Landvoogdes,

Karel II. 1533. na eenige dagen beraad, begeerde, dat de Staaten de twaalfduizend guldens, by leeninge, voor eerst, zouden opbrengen; dat zy zig, wyders, borg stellen zouden, voor de Scheephuure en mondbehoeften, mids men beloofde, hen van betaalinge te zullen vryen. Zy zou een' goed' *Overkapitein* of Admiraal aanstellen, en 's Keizers geschut naar Holland zenden, om op de Vloot gebruikt te worden. Ook zou zy verbieden Oostwaards te zeilen; doch de Vaart naar 't Westen en de Haringvisschery wilde zy wel toelaaten. Evenwel oordeelde zy, dat de Vloot eerst in gereedheid gebragt zyn moest, waarom zy alle schepen in beslag zou doen neemen, om, uit dezelven, bekwaame Oorlogschepen te kiezen. De Afgevaardigden der Staaten verklaarden, hierop, dat zy tot niets verders dan tot eene leening van twaalfduizend guldens gelast waren. Die van Enkhuizen, Edam en Monnikendam vertrokken, ondertusschen, heimelyk van Brussel, om hunne Schepen, voor 't beslag, in zee te brengen, en niet ten oorlog te dienen. Doch de andere Afgevaardigden schreeven, in alleryl, aan den Raad van Holland, om hun dit te doen beletten. Zy bleeven, midlerwyl, ten Hove, by den Stadhouder aanhoudende, op het aanstellen van eenen Admiraal, en op het afzenden van 't geschut, welk men beloofd hadt. Doch de Stadhouder was thans zeer onvergenoegd op de Staaten, om dat zy, de voorspraak van andere Heeren verzogt hebbende, hem scheenen te mistrouwen, 't welk hy hun dreigde, door 't scherp invorderen der ingewilligde Bede, betaald te zul-

Misnoegdheid des Stadhouders op de Staaten.

zullen zetten. Doch zy gaven hem goede woorden, verzoekende, dat men, voor alle dingen, Holland alleen niet met den last des oorlogs bezwaard laaten wilde, ten ware 'er, veelligt, hoop van Vrede mogt zyn, welke men voor hun verborgen hieldt. Voorts verklaarden zy, dat zy de andere Heeren alleen hadden aangezogt, om de goede zaak te beter voort te zetten, niet uit mistrouwen op den Stadhouder. Hoogstraaten liet zig, hier mede, naar 't scheen, gezeggen, beloovende zyn best te zullen doen, om Holland uit den oorlog te houden. KAREL II. 1533.

XIV. Vredehandeling met Deenemarke.

Het sammelen ten Hove, veroorzaakt door de tweedragt der Heeren, deedt de Staaten, op 't einde van Bloeimaand, in den Haage, vergaderd, een Besluit neemen, om de Landvoogdes wat ernstiger te dringen, tot het voortzetten van den oorlog, uit 's Keizers naam. Koning Fredrik was nu overleeden, en de Vredehandeling, met zynen Zoon en Opvolger, *Christiaan den III*, op eenen goeden voet gebragt. 't Kwam 'er thans alleenlyk op aan, om die van Lubek tot reden te brengen. Deezen wisten, tegen 't verbod, de Oostersche waaren, over Hamburg, in de Nederlanden te voeren, en 't voordeel, dat hun hiervan kwam, stelde hen in staat, om den oorlog lang uit te houden. Vlaanderen en Zeeland waren ten Haring gevaaren, terwyl de Visschery, in Holland, verbooden was, 't welk hier voor oproer onder 't gemeen deedt vreezen. Amsterdam en de Watersteden hadden de Oorlogschepen reeds in gereedheid gebragt, en tot de eerste maand huur drieduizend guldens

De Staaten van Holland zoeken den oor-

ver-

Karel II. verschooten. Nu vonden zy zig buiten staat, om meer op te brengen. Ook wisten zy geen antwoord te geeven, op een' voorslag van die van Hamburg, om de geschillen, tusschen Holland en de Lubekkers, te bemiddelen. Al dit gaf den Staaten gelegenheid, om der Koninginne de volgende *vyf* punten te laaten voorslaan: 1. Of zy zou gelieven eenen Admiraal aan te stellen, 's Keizers geschut op de Vloot te doen brengen, en de andere Nederlanden, op 't stuk des oorlogs, te beschryven; alzo, zonder dit, geen oorlog gevoerd kon worden, en Holland de penningen, tot hiertoe verschooten, vergeefs gespild zou hebben. 2. Of zy al wat van Lubek over Hamburg of andere Plaatsen in deeze Landen kwam voor goeden prys geliefde te verklaaren. 3. Of zy de Visschery den Hollanderen, zo wel als den Vlaamingen en Zeeuwen, geliefde te veroorlooven. 4. Of zy de Oorlogschepen geliefde te ontslaan, of anders, wegens de huur, met dezelven, overeen te komen. 5. Welk antwoord men die van Hamburg geeven zou, op de aanbieding van bemiddeling der geschillen met de Lubekkers.

1533.

Oorlog tegen de Lubekkers voort te doen zetten.

Gerard van Merkere wordt Admiraal der Hollandsche Vloote.

De Landvoogdes, geperst door de Afgevaardigden van Holland, voldeedt hen op eenigen van deeze punten. Zy stelde *Gerard van Merkere*, voorheen Admiraal van Vlaanderen, over de Hollandsche Vloote, beloovende hem, nevens Hoogstraaten, met dertigduizend guldens, naar Holland, te zullen zenden, om de uitrusting voort te zetten. Zy verboodt, behalven de Vaart naar 't

Oos-

Oosten (u), den invoer der Oostersche waaren, door Lubek over Hamburg, op verbeurte dier waaren. Wegens de Visschery, betuigde zy, te verwagten, dat dezelve, als de Oorlogschepen in zee waren, voor alle de Landen, wederom vry zou konnen zyn. Aan Hamburg, kon men, haars oordeels, schryven, dat 'er, eerst een Bestand voor drie maanden gesloten zynde, eene Dagvaart, binnen die Stad, kon gehouden worden, om op dezelve, ware 't mogelyk, op den voet der oude Overeenkomsten, eene bestendige Vrede te sluiten. Doch gelukte dit niet, dan moesten partyen, na 't eindigen van 't Bestand, *zes weeken tyd hebben*, om lyf en goed te bergen. Van 't beschryven der andere Nederlanden, sprak zy niet. Ook kwam 'er geen geschut van den Keizer. Brugge, Middelburg, Zierikzee en Veere, die 't in bewaaringe hadden, wilden 't niet laaten volgen. Brugge gaf voor, dat het der Stad toekwam. De andere Steden behielpen zig, met diergelyke voorwendsels. Zy zogten Holland alleen met den Oosterschen oorlog belemmerd te laaten, en ondertusschen den Oosterschen handel naar zig te trekken, ten nadeele van Holland. De Oosterlingen toonden zig hier genegen toe. In den Zomer, kwamen 'er verscheiden' Schepen van Dantzig in Zeeland aan, 't welk het Hof, onaangezien het Verbod, oogluikende toeliet.

KAREL III. 1533.

De Oostersche Kryg werdt, eerlang, onvermydelyk voor Holland. Hoogstraaten en de

Men poogt Holland

(u) Repert. der Plakaat. bl. 27.

Karel II. 1533.

den meesten last des Oosterschen Krygs op te dringen.

de Admiraal, eenen Staat van Oorlog hebbende opgemaakt, verscheenen, met denzelven, op eene Dagvaart, die, tegen 't einde van Hooimaand, te Amsterdam, beschreeven was. Hier vertoonde de Stadhouder „ dat het Hof hem dertigduizend guldens ter „ hand gesteld hadt, tot de beraamde uitrus„ting; dat hy geenen kans zag, om meer „ te verkrygen, en dat de kosten, in twee „ maanden, wel zeventigduizend guldens be„loopen zouden; dat hy, hierom, van de „ Staaten vyftigduizend guldens begeerde, „ die, als 'er de gewoone en buitengewoone „ *gratien* of kwytscheldingen afgetrokken „ waren, naauwlyks dertigduizend guldens „ blyven zouden. Hy voegde 'er by, dat hy, „ hierop *Consent* hebbende, terstond met de „ begonnen toerusting zou voortvaaren." Uit deezen voorslag des Stadhouders, konden de Staaten ligtelyk bevroeden, dat men, eens dertigduizend guldens geschooten hebbende, den gantschen verderen last des oorlogs, op Holland alleen, zou laaten aankomen, 't welk hun, met reden, onverdraaglyk scheen. Zy raadpleegden hierop, onderling, met allen ernst. De Edelen oordeelden, dat men, wanneer de schepen wederom uit zee kwamen, alleenlyk betaalen moest 't gene dezelven meer dan 's Keizers dertigduizend guldens gekost hadden, waarin Holland, nevens de andere Nederlanden, zyn aandeel opbrengen moest, zynde, naar ouder gewoonte, een vyfde van 't geheel met Zeeland. Dordrecht was wederom gereed in 't bewilligen, mids gevolg hebbende van 't meerderdeel der Staaten. Haarlem,

lem, Delft, Leiden en Gouda, geenen raad weetende om geld te vinden, waren weigerig. Amsterdam beklaagde zig, over de reeds gemaakte kosten, die nu al meer dan twintigduizend guldens beliepen; doch toonde zig egter gereed ter bewilliging, zo de meeste Leden 't ook zo konden begrypen. Men moet aanmerken, dat deeze Stad groot belang hadt by den Oosterschen handel, zynde aldaar thans reeds de voornaamste Koorenmarkt van Holland (v). De kleine Steden, Rotterdam, Schiedam en Alkmaar, vertoonden haare armoede. De Keizerlyke Gemagtigden de Leden dringende tot bewilliging, sloegen eenige Steden voor, dat men vyftigduizend guldens zou konnen ligten op de Bede, die, in 't jaar 1535, verschynen zou, waar op zy fors genoeg hernamen „ dat de „ Keizer, geld willende ligten op ingewillig- „ de Beden, zulks den Steden niet behoefde „ te vraagen." Men scheidde, derhalven, zonder tot besluit te komen. De Stad Delft deedt openlyk aantekenen, dat zy nimmer iets tot de kosten van deezen Oorlog draagen zou. Zo veel scheelde het, of eene Stad belang hadt by den Oosterschen handel, of niet.

KAREL II. 1533.

Amsterdams belang by den Oosterschen handel.

Tegen den tienden van Oogstmaand, was 'er wederom Dagvaart beschreeven, te Amsterdam. Hier deedt de Stadhouder, op dat wy ons van de woorden van 's Lands Advokaat van der Goes bedienen, de Steden elk afzonderlyk spreekende en hoorende, *grooten arbeyt ende listen, meer dan tot geenen tyde, 't welck con-*

(v) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 179.

KAREL II. 1533. *conscientie* was. Eindelyk bragt hy te wege, dat de Leden allen, behalven Leiden, op den twintigsten, in de gedaane Bede bewilligden. De *Acte*, die van dit merkwaardig Consent gegeven werdt, luidt, van woord tot woord, als volgt:

Acte of Consent van vyftich duysent Ponden tot toereedinge van Scepen contra Lubeek.

„ Die Gedeputeerden van den Eedelen ende „ vyf grote Steden van Hollant als Dordrecht, „ Haerlem, Delft, Amsterdam ende der Gou„ de, gehoirt hebbende die Petitie van onse „ genadichste Vrouwe die Coninginne als Gou„ uernante ende Regente, in den name ende „ van wegen der Keyserlicke Majesteyt hem„ lieden gedaen by den Graue van Hoichstra„ ten, Stadthouder van Hollant, Zeelant &c. „ omme te hebben die somme van vyftich „ duysent Ponden van veertich groten 't pont, „ te betaelen d'een helft Kersmisse, ende d'an„ der helft St. Jans Misse beyde naestcommen„ de, om daer mede toe te redene een Armée „ van Scepen ter Zee tot straffinge van die „ van Lubeek, zynder Majesteyts rebelle vyan„ den, ende dat by veele redenen hemlieden „ in 't lange geremonstreert. Ende al ist zoe „ dat dese Oirloge roert syne Majesteyt ende „ by consequentie allen synen anderen landen, „ zoe dat geen redene en es, dat de voirsz. „ van Hollant meer dan d'ander Landen hier „ inne gemolesteert worden. Nochtans om „ syne Majesteyt t'assisteren ende te gelieuen, „ gelycken sy in veele voirleden saken belieft „ hebben. Soe Consenteren die voirsz. Ge„ deputeerden, elck zoe veel in hemlieden es „ in de voirsz. Petitie, mit conditie dat men „ hemlieden ter cause van de voirsz. oirloge,

noch

„ noch geenen anderen, meer noch vorder „ molesteren of yet eysschen sal, dan anderen „ Landen, in welcken geuallen zy mit heur- „ lieder gewoonlicke portie volstaen sullen. „ Ten tweeden, dat die Knechten ende Boets- „ gesellen comende vuyter Zee nyet gaerden „ noch ouerlast in desen landen doen en sullen „ of indien ter contrarie geschiede, zoe zullen „ die voirsz. Gedeputeerden van dit Consent „ ongehouden blyuen, ende en sal voir geen „ consent geacht worden. Ten derden dat „ des Keyserlicke Majesteyts Penningen tot „ dertich duisent ponden eerst ende alvoiren „ in de voirsz. Armée geemployeert sullen „ worden, sulcx dat indien enich bestant ge- „ maect worde, of dat die luyden van oirloge „ binnen twee maenden vuyter Zee keerden „ by storm of fortune, dat de voirsz. Gedepu- „ teerden, naer aduenant datter ouerschiet, „ ontlast sullen blyuen, sonder vorder gehou- „ den te syne, ofter te cort quame, dan als „ voirsz. es. Ende dat men gracelicken som- „ meren ende executeren sal den Ondersaten „ van de voirsz. Consente. Welck Consent „ mitter voirsz. Conditien die voirsz. Stadthou- „ der geaccepteert heeft op ten 20 Augusty „ Anno 1533. binnen der Stad van Amster- „ dam, ter presentie van den voirsz. Gedepu- „ teerden, my tegenwoirdich als Advocaat. „ Ende ick hebbe myn Heere den Stadthou- „ der dese Acte gegeuen onder myn hand- „ teycken.

KAREL II. 1533.

Terstond hierna, werdt het verlof, aan som- migen verleend, om, over Hamburg en Lu-

KAREL II. bek, op de Oostzee te handelen, wederom ingetrokken (*w*). De Vloot, onder 't Opperbevel van Gerard van Merkere, geraakte eindelyk, in Herfstmaand, in zee, koers zettende naar de Zond, die zy, eenen tyd lang, gesloten hieldt, geenen anderen dan Nederlandsche Schepen vergunnende, door dezelve, uit en in de Oostzee, te komen. De Lubeksche Vloot, gebooden door *Markus Meyer*, hieldt zig, omtrent de Elve, ver genoeg buiten schoots. De Hollandsche keerde eerlang naar huis, en in de Lente des volgenden jaars (*x*), werdt 'er een Bestand met de Lubekkers, en een Verbond van Koophandel, voor den tyd van dertig jaaren (*y*), met den nieuwen Koning van Deenemarke, gesloten (*z*). De Vloot hadt toen uitgediend; doch over 't draagen der kosten deezer uitrustinge, die, voor den Keizer, meer dan tweehonderdduizend guldens beloopen hadden (*a*), viel merkelyk verschil, tusschen Hoorn en de Dorpen onder de Stad gehoorende (*b*). De meeste Steden rekenden zig egter gelukkig, dat zy van deezen lastigen Kryg ontslaagen waren.

1533.

De Vloot raakt in Zee, en houdt de Zond open.

Bestand.

1534.

XV. Vryheid van Godsdienst in Duitschland.

In Duitschland, hadden de Protestanten, ondertusschen, eenige vryheid gekreegen. De Turksche Keizer, *Soliman*, na 't verslaan van Koning Lodewyk, Hongarye byna geheel heb-

(*w*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 194, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215.

(*x*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 445.

(*y*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde, *Negende Onderkasse*, *getek.* B.

(*z*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 217, 220.

(*a*) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 224.

(*b*) Velius Hoorn, *bl.* 242.

hebbende afgeloopen, dreigde het Aartsher- KAREL II. 1534.
togdom Oostenryk, met eenen inval, dien Ka-
rel de V. niet keeren kon, zo de Protestant-
sche Vorsten hem onderstand bleeven weige-
ren. Hy hadt zig, in den aanvang des jaars
1532, met geen ander oogmerk, naar Duitsch-
land begeven, dan om deeze Vorsten te be-
weegen, tot het verleenen van eenen merke-
lyken onderstand, tegen de Turken. 't Ge-
lukte egter niet, voor dat hy hun de vrye oe-
fening van den Godsdienst, tot op het houden
eener algemeene Kerkvergadering, hadt toe-
gestaan (*c*). In 't kort, *hadt hy toen een
Leger van negentigduizend Knegten en der-
tigduizend Paarden op de been*, welk de schrik
zo zeer onder de Turken bragt, dat Soliman
met zyne benden, in den Herfst, naar Kon-
stantinopole te rug trok. Doch de vryheid
van Godsdienst, welke de Keizer in Duitsch-
land hadt moeten toestaan, werdt, in de Ne-
derlanden, nog in zo verre geweigerd, dat
men zelfs 's Keizers Plakaaten, wegens dee-
ze vryheid, in *Duitschland*, uitgegeven, *hier
te lande*, *op straffe van lyf en goed*, niet mogt
inbrengen, *houden*, *verkoopen of leezen* (*d*). Ook
begon men, omtrent deezen tyd, in Holland,
heviger te yveren tegen de Herdoopers of
Doopsgezinden, onder welken, zig ook lui-
den onthielden, die, met reden, by de Over-
heid in 't oog liepen, en in en na het jaar, in
welk wy nu getreden zyn, zo veel gerugts in
Holland maakten, dat wy niet nalaaten kon-
nen,

(*c*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 87, 88. Sleidanus *Libr.* VIII. *p.* 205, 210.
(*d*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 27.

Karel II. 1534. nen, van hunne bedryven, hier en hier omtrent, een omstandig verhaal te doen.

XVI. Oorsprong der Herdoopeeren of Doopsgezinden.

Omtrent het jaar 1522, of wat vroeger, deeden zig in Zwitserland, onder de Zwinglischen, en in Saxen, onder de Lutherschen, eenige luiden op, die de Hervorming, met uitsluiting van den Kinderdoop, wilden invoeren: hierin verscheiden' vroeger' Hervormers navolgende, die, al van de elfde en twaalfde eeuwe af, den Kinderdoop hadden veroordeeld (e). Men wil, dat sommige voornaame Hervormers en Zwinglius zelf, in 't eerst, niet vreemd geweest zouden zyn van het afschaffen des Kinderdoops. Doch hiervan is my geen zeker blyk voorgekomen. Vaster gaat het, dat 'er Gemeenten geweest zyn, in welken men beide bejaarden en kinders doopte, en 't niemant kwalyk nam, dat hy zyne kinders ongedoopt liet. De voorstanders des bejaarden Doops, die zig sedert *Doopsgezinden* genoemd hebben, kreegen, om dat zy zulken, die in hunne jongkheid gedoopt waren, niet voor gedoopt hielden, en op nieuws doopten, den naam van *Herdoopers*, met welken wy hen, in navolging der geschiedenissen deezer tyden, ook doorgaans benoemen zullen. De Saxische Herdoopers, onder welken, *Nikolaas Stork*, *Thomas Muntzer* en *Markus Stubner*, boven anderen, berugt geweest zyn, gaven breed op van bovennatuurlyke verlichtingen en ontdekkingen. Doch van de Zwitserschen, onder welken, *Koenraad Grebbel*,

(e) *Voiez* Fleury Hist. Eccles. *Tom.* XII. *p.* 447, 565, 575. *Tom.* XIV. *p.* 184, 251.

bel, *Felix Mantz* en *Jurgen Blaauwrok* de voornaamsten waren, vindt men dit, of niet, of spaarzaamlyk (*f*), gemeld. Grebbel en Mantz raakten, met Zwinglius, in geschil, over den Doop: waarop een Plakaat, te Zurich, uitkwam, by welk ieder, die zig herdoopen liet, of zyn kind den doop onthieldt, eene boete van een mark zilvers werdt opgelegd (*g*). Hier by bleef het niet. Zwinglius dreef door, dat men de Herdoopers aan 't leeven komen moest, en Mantz was de eerste, van wien men gemeld vindt, dat hy, in 't jaar 1526, te Zurich verdronken werdt (3). Dus streng handelden de Hervormden zelven, met hen, die 't stuk der Hervorminge een weinig anders dan zy begreepen. Blaauwrok werdt, wat laater, in Tyrol verbrand (*h*). In 't jaar 1527, werden ook eenige Doopsgezinden in Holland, en dus door Roomschgezinde Regters, ten vuure veroordeeld (*i*). En in 't jaar 1531, wel

Karel II. 1534.

(*f*) Sleidanus *Libr.* VI. *p.* 146. G. de Bres Wortel der Herdooperen 1. *Boek Cap.* VI. *f.* 36.
(*g*) Doopsgez. Martel. boek II. *Deel*, *bl.* 3.
(*h*) Doopsgez. Martel. II. *Deel*, *bl.* 21.
(*i*) Doopsgez. Martel. II. *Deel*, *bl.* 13.

(3) Zie J. H. V. P. N. *Begins. der Scheuring onder de Doopsgezinden*, bl. 4. De Schryver, die zynen naam, onder deeze letters, verbergt, schynt *Karel van Gend* geweest te zyn, alzo hy, bl. 37, zegt, dat hy, in de *Embder Disputatie*, Schryver der Doopsgezinden was. En deeze Schryver was Karel van Gend. Zie *Embder Protocol*, f. 369 *verso* en 370. Ik vermoed, dat hy dezelfde Karel was, van wien Ubbo Emmius (*Rer. Frisic.* Libr. LIX. p. 924.) een slegt getuigenis geeft, en, onder anderen zegt, dat hy, in 't jaar 1544, te Leiden, in hegtenis gesmeeten zynde, verscheiden' Herdoopers, die niet van zyne gezindheid waren, beklapt heeft.

KAREL II. 1534.

wel negen mannen te gelyk, van Herdooperye beschuldigd zynde, uit Amsterdam, naar den Haage gevoerd, en aldaar onthalsd (*k*). Veelen van deeze luiden gaven blyken van een vroom en godvrugtig gemoed. Doch onder de Saxische Herdoopers deeden 'er zig eenigen op, die van eenen anderen geest gedreeven scheenen. Stork en Muntzer leerden, „ dat de weereld, in 't burgerlyke en in 't „ kerkelyke, tot hiertoe, door de boozen was „ bestierd; doch dat 'er een andere tyd op „ handen was, in welken God een heilig „ volk, in plaats van dit, welk hy besłooten „ hadt te verdelgen, verwekken zou." Muntzer sloeg zelf de hand aan deeze verdelging, zig, in 't jaar 1525, voegende by de Thuringer Boeren, die tegen de Overheid waren opgestaan. Doch hy werdt gevangen en ter dood gebragt, waarna de opstand gedempt werdt (*l*). Zyne Leer hadt, ondertusschen, eenigen opgang gemaakt. *Melchior Hofman*, een zyner aanhangeren, omtrent het jaar 1531, uit Duitschland, te Embden, gekomen, zondt, van daar, eenigen, als Leeraars, uit, naar Westfalen, naar Friesland, naar Holland, en elders. Vervolgens, *Jan Trypmaaker*, in zyne plaats, hebbende aangesteld, trok hy naar Straatsburg, alwaar hy, gevat zynde, in de hegtenis overleedt. Trypmaaker begaf zig, sedert, naar Amsterdam, van waar hy, insgelyks gevangen genomen zynde, naar den Haage gevoerd, en met nog zes of zeven ande-

Geestdryvende Herdoopers.

(*k*) E. DE VEER Chron. *f.* 33.
(*l*) J. CAMERAR. Vita Melancht. *p.* 41. L. HORTENS. de Tumult. Anabapt. *in* Coll. S. SCHARDII *Tom.* II. *p. m.* 299.

deren, dezelfde, waarſchynlyk, van welken wy hier boven gewaagd hebben, gedood werdt. Doch uit zynen aanhang, ſtondt, ten deezen tyde, op, *Jan Matthyszoon*, een Bakker van Haarlem, die zig voor Enoch, den tweeden Getuigen, uitgaf, Hofman nabootſende, die voor Elias hadt willen gehouden zyn. Jan Matthyszoon, zyne Vrouw, wat te bejaard, hebbende laaten zitten, begaf zig, met eene ſchoone en jonge Brouwers Dogter, die hy verleid hadt, naar Amſterdam, van waar hy eenigen, twee aan twee, uitzondt, om te leeren. *Bartholomeus Boekbinder* en *Dirk Kuiper* trokken naar Friesland, doopende, te Leeuwaarden, onder verſcheiden' anderen, *Obbe Filips*, uit wiens eigen' Bekenteniſſe, wy dit verhaal ontleenen, hen tevens, door oplegginge der handen, tot Leeraars aanſtellende. *Menno Simonsz*, naar wien de Doopsgezinden, ſedert, *Mennoniten* genoemd zyn, is, door deezen zelfden Obbe, tot Leeraar aangeſteld. Doch dit gebeurde laater. Te gelyk met Bartholomeus Boekbinder en Dirk Kuiper, werden *Jan Bokelszoon van Leiden* en *Gerrit Boekbinder* naar Munſter afgezonden (*m*), alwaar zy, in Slagtmaand des jaars 1533, aankwamen.

Karel II. 1534.

XVII. Munſter wordt, door de Herdoopers, overmeesterd.

De Hervorming was hier, niet lang geleeden, ingevoerd, door *Bernard Rotman*, wien men zes Kerken vergund hadt, terwyl de Roomſchgezinden de Domkerke alleen inhielden. Het Verdrag was, niet alleen door de

(*m*) Bekenten. van Obb. Philips, *bl.* 3, 4, 5, 11, 13, 15, 24. [*agter 't* Beginſ. der Scheur. ond. de Doopsgez. *bl.* 45, 46, 47, 50, 51, 52, 58.]

Karel II. de Wethouderschap, maar zelfs door *Francis-*
1534. *cus*, *Graave van Waldek* en *Bisschop van Munster*, bekragtigd (*n*). In deezen staat der zaaken, kwamen de Herdoopers te Munster, welken Rotman, eerlang, toeviel. Hun getal groeide zo sterk aan, dat men voor opschudding vreesde. Eenige Domheeren en anderen, eenig volk in de wapenen gebragt hebbende, versterkten zig, in een gedeelte der Stad, *Overwater* genaamd. De Herdoopers verzamelden zig, daarentegen, op de Markt. Men sloot een Verdrag, by welk zy beloofden, zig stil te zullen houden. De Heeren trokken toen af met hun Volk en verlieten de Stad. Doch terstond hierna, staken de Herdoopers de hoofden wederom samen, en spraken van de Stad te bemagtigen. Heimelyk zonden zy booden uit, om hunne aanhangers, van alle kanten, ook uit Holland, naar Munster te ontbieden (*o*) Dit geschiedde, omtrent den aanvang des jaars 1534. Ten zelfden tyde, werdt hier het herbergen der Herdoopersche Leeraaren, by openbaaren Plakaate, verbooden, en elk, die 'er een' aanbragt, twaalf guldens toegezeid. Ook gaf men den herdoopten, insgelyks by openbaar Plakaat, vierentwintig dagen tyd, om berouw te toonen: in welk geval, hun vergiffenis beloofd werdt (*p*). Men vreesde voor 't verloopen van 't volk uit Holland, 't welk, in den waan gebragt, dat 'er, in Westfalen, ongemeene zaa-

(*n*) Anonymi Chron. Monast. in MATTHÆI Anal. *Tom.* V. *p.* 141-148.
(*o*) L. HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 300.
(*p*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 28.

zaaken gebeuren zouden, met menigten, naar Munster toog. Zelfs vernam men, ten dee- zen tyde, dat 'er, in Overyssel, eenig Oorlogsgereedschap byeen gebragt was, ten huize van bekende *Sektarissen*, waar uit beroerte gespeld werdt (*q*). Te Munster, werdt de toeloop eerlang zo groot, dat de Herdoopers, sterker geworden dan de andere Burgers, op eenen Vrydag, in den aanvang der Vasten, eenen nieuwen oproer verwekten, roepende door de Stad, *Maakt u van hier, gy Godloozen, ten zy gy allen wilt uitgerooid worden. want al wie weigert zig te laaten doopen, zal men doodslaan* (*r*). *Toen weeken de meeste Burgers, die hun niet toevielen*, met vrouwen en kinderen, ter Stad uit, en de Herdoopers bleeven 'er meester van (*s*). De voornaamste aanleiders van deezen oproer waren Jan Matthyszoon van Haarlem, Jan Bokelszoon van Leiden, Bernard Rotman, *Bernard Knipperdolling*, *Jakob van Kampen* en *Jan van Geelen*. Zo dra was de Stad niet overmeesterd, of de voornaamste Huizen en alle de Kerken werden geplonderd, alle boeken, behalven den Bybel, verbrand, en alle goederen gemeen gemaakt (*t*). De Bisschop hadt, midlerwyl, een Leger verzameld, met welk hy 't beleg sloeg voor de Stad. Verscheiden' Duitsche Vorsten, en onder anderen de Landgraaf van Hessen, die Luthersch en den vreedzaamen Doops-

KAREL II.
1534.

(*q*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 28.
(*r*) HORTENS *ubi supra*.
(*s*) Anonymi Chron. Monast. *p.* 149, 150.
(*t*) A. CORVINUS de Monast. Obsid. *in* Collect. S. SCHARDII *Tom.* II. *p.* 315. SLEIDANUS *Libr.* X. *p.* 156, 157.

KAREL II. 1534.

Doopsgezinden niet ongenegen was, de Hertog van Gelder, en de Steden Deventer, Kampen en Zwol hadden hem voorzien van geschut, of manschap. Hy bestormde de Stad, in 't eerst, hevig (*u*). Ook deeden de belegerden uitvallen, in één van welken, Jan Matthyszoon sneuvelde (*v*). Evenwel was 'er geen kans, om de Stad, stormenderhand, te bemagtigen. Een gedeelte van 's Bisschops Leger verliep ook eerlang, en hy zag zig genoodzaakt van 't stormen af te laaten, en de Stad, door uithongering, tot de overgaave, te dwingen (*w*). De beroemde *Viglius van Aytta van Zuichem*, die thans het Ampt van * Kerkelyken Regter, by den Bisschop bekleedde, en zig doorgaans te Dulmen ophieldt, werdt, wat laater, naar den Ryksdag te Worms afgezonden, om onderstand tegen de Herdoopers te verzoeken (*x*). 't Blykt egter niet, dat hy iets opdeedt. De Stad ging, eerlang, by verrassing over.

* *Officialis.*

XVIII. Naakte Zwaardloopers te Amsterdam.

Doch eer 't hier toe kwam, hadden zig, te Amsterdam, en elders in Holland, een groot getal van menschen scheep begeven, met meening, om naar Overyssel over te steeken, en van daar naar Munster te trekken, alwaar, naar men voorgaf, een nieuw en heerlyk Ryk begon opgeregt te worden (*y*). Eene Vloot van

(*u*) VIGLII AB AYTTA ZUICHEMI Epist. Select. *N.* LVII. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 171.
(*v*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 302.
(*w*) VIGLII Epist. Select. *N.* LXXIII. *ubi supra p.* 203, 204. Anonymi Chron. Monast. *p.* 150, 151.
(*x*) VIGLII Epist. Select. *N.* LIV. LV. LXI. LXII. *ubi supra p.* 164, 167, 179, 181.
(*y*) E. DE VEER Chron. *f.* 36 *vers.*

van verscheiden' zulke Schepen werdt, op den eenentwintigsten van Lentemaand, te Amsterdam, aangehouden. Men vroeg den luiden, *werwaards zy 't gemunt hadden? Naar 't Land, welk God ons wyzen zal*, was het antwoord. Om 's volks drift tot vertrekken verder gaande te maaken, liepen 'er, 's daags daaraan, op den middag, vyf Herdoopers, naakt, en met bloote zwaarden in de hand, door de Stad, roepende, *In den naam des Heeren! Gods zegen staat over de regter, Gods vloek over de linker zyde der Stede* (z). Anderen melden, dat 'er drie onder waren, die Obbe Filips en anderen, in Friesland, gedoopt en uitgezonden hadden, en dat de eene riep, *de nieuwe Stad*, meenende, zo 't schynt, Munster, *is den Kinderen Gods gegeven:* de ander, *doet boete, doet boete*, en de derde, *wee, wee, over alle Godloozen* (a). Doch zy beschadigden niemant. De Schuttery raakte terstond op de been, de roepers werden gevat, en kort daaraan, te Haarlem, ter dood gebragt. 't Zelfde lot trof ook eenigen anderen van dien zelfden aanhang, zo te Haarlem, als te Amsterdam, en in den Haage (b). Eenige dagen laater, kreeg de Amsterdamsche Regeering, uit Friesland, berigt, dat de Herdoopers voorhadden, de Stad te verrassen. De Schutters, en Lieve-Vrouwen en Kruisgilden werden, op 't Stadhuis, ontbooden. Men vroeg hun, wat dienst de Raad, des noods, van hun te wagten

Karel II. 1534.

Gerugt van een' aanslag op Amsterdam.

(z) Hortens. de Anabapt. p. m. 300.
(a) Bekenten. van Obbe Philips, bl. 16, 17. [53].
(b) Chron. Amersfort. ap. Matthæum Fund. & Fat. Eccles. p. 525.

Karel II. 1534. ten zou hebben? en zy verklaarden, goed en bloed, voor den welſtand der Stad, veil te hebben. Hierop volgde een ſtreng verbod, om vreemde Herdoopers te herbergen: die zig in de Stad bevonden, geene gezeten' Burgers zynde, moeſten, voor vyf uuren des avonds, op ſtraffe des doods, vertrekken. Na vyven, deedt men, op verſcheiden' plaatſen, huiszoeking, en betrapte 'er twintig, die vaſtgezet werden. Den Graaf van Hoogſtraaten, kort hierna, met eenige Leden van den Raad van Holland, op bevel van Vrouwe Maria (*c*), in de Stad gekomen zynde; werden 'er eenigen van deeze gevangenen met de dood geſtraft. Doch zesendertig anderen, de Leer der Herdooperen verzaakt en openbaare boete gedaan hebbende, werden in genade ontvangen (*d*): waarmede de ruſt, in Amſterdam, voor eenen tyd, herſteld was.

Orde tegen de Herdoopers in Holland. De Landvoogdes deedt, ondertuſſchen, op eene algemeene Dagvaart te Mechelen, in Hooimaand, gehouden, eenen voorſlag, om de Herdoopers en Lutherſchen beide uit te rooijen, en Biſſchop Franciskus Munſter te helpen winnen. Doch de Staaten van Holland toonden weinige genegenheid, om zig met Munſter te moeijen. Hier te lande, wilden zy egter zorgen, dat oproerige en valſche Leeringen belet en geſtraft werden. De Stadhouder leverde hun, ten deezen einde, ſedert, een Ontwerp over: doch alzo den Geeſtelyken daarby te veel gezags werdt ge-

ge-

(*c*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 29.
(*d*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 301, 302.

geven, werdt het, door de Staaten, van de hand geweezen, oordeelende zy „ dat men, „ voornaamlyk, op de wyze van prediken agt „ te geeven hadt, om valſche Leeringen te „ ſtuiten; en dat men zorg draagen moeſt, „ dat de Leeraars zig van 't ſchelden op el„ kanderen, en van 't voorſtellen van vreem„ de gevoelens op den Predikſtoel onthiel„ den (*e*)." Midlerwyl, kreegen alle Baljuwen en Schouten in Holland laſt, om, een jaar lang, naar Herdoopers te zoeken, en dezelven te doen ſtraffen: en zulke *Melchioriten*, (zo noemde men de oproerige Herdoopers, naar *Melchior Hofman*) *die hunne dwaalingen* waren afgegaan, moeſten, een jaar daarna, ter plaatſe hunner Wooninge blyven, zy alleen uitgezonderd, welken ten Haring voeren, of buitenlandſchen Koophandel dreeven (*f*). Men gebruikte deeze voorzorg, om den Herdooperen het ſamenrotten, en verreizen naar Munſter en elders te beletten. Hoe 't binnen deeze belegerde Stad toeging, ſtaat ons nu te melden.

XIX. Jan Bokelszoon van Leiden werpt zig op tot Koning van Munſter.

Jan Matthyszoon van Haarlem hadt zig hier, zo lang hy leefde, het opperbewind in 't burgerlyke aangemaatigd, en met zo veel ſtrengheid geregeerd, dat hy zig niet ontzien hadt, ſommigen, die hem tegenſtonden, met eigen' handen, 't hoofd voor de voeten te leggen. Voorts, waren 'er twee Burgemeeſters en twee-entwintig Raaden onder hem aangeſteld. Doch na 't omkomen van Jan Matthyszoon, werdt

(*e*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl* 218, 219, 220, 222.
(*f*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl*. 29.

KAREL II. werdt het opperbewind, met algemeene ſtem-
1534. men, aan Jan Bokelszoon, Kleêrmaaker van Leiden, opgedraagen (g). Hy was, omtrent het jaar 1510, gebooren, en kon dus weinig meer dan vierentwintig jaaren bereikt hebben. Een Schryver, die hem gekend en geſproken heeft, getuigt, dat hy niet misdeeld was van verſtand en welſpreekendheid (h). Ook melden anderen, dat hy, voorheen, te Leiden, onder de Rederykers, verkeerende, den rol van Koning gaarne plagt te ſpeelen (i), 't welk hem, eerlang, ook te Munſter, te pas kwam. Hy gaf voor, zo wel als Jan Matthyszoon, door den Geeſt, gedreeven te worden. Omtrent het midden van Bloeimaand, liep hy, des nagts, moedernaakt, door de ſtraaten, roepende, *dat de Koning in Zion gekomen was*. Toen zat hy, drie dagen, in huis, zonder te willen ſpreeken, ſchryvende, dat de Geeſt hem den mond geſlooten hieldt. Eindelyk, borſt hy uit, dat hem, van boven, bevolen was, twaalf Regters in Iſraël aan te ſtellen. Dit geſchiedde. Ook gaf hy het ampt van Scherpregter aan Knipperdolling, die elk, die den Profeet, Jan van Leiden, durfde tegenſtaan, of tot den Biſſchop wilde overloopen, ſtrengelyk ter dood bragt. 't Leedt niet lang, of men begon, eerſt heimelyk, toen openlyk, de veelwyvery te dryven. Elk nam zo veele vrouwen, als hy goedvondt. De Nonnen werden uit de Kloosters gehaald, en o-
pen-

(g) HORTENS. de Anabapt. p. m. 301, 302.
(h) A. CORVINUS de Monaſter. Obſidione, p. 315.
(i) ORLERS Leiden, bl. 318, 322.

penlyk getrouwd (*k*). De twaalf Regters hadden maar eenige weeken gediend, toen Jan van Leiden goedvondt, hen van hun ampt te ontzetten, en zig tot Koning over dit nieuw Jeruzalem op te werpen (*l*). Een Goudsmid van Warendorp, *Jan Duizendschoen* genaamd, (*m*), hielp hem zyn oogmerk uitvoeren, verklaarende Hemelschen last te hebben, om Jan Bokelszoon, tot Koning over 't Munstersch Zion niet slegts, maar over de gantsche aarde aan te stellen. Al 't volk gaf hier zyne stem toe. De nieuwe Koning verkoos zig, terstond, eenige Staatsdienaars en Raaden. Gerrit Boekbinder, dien wy boven genoemd hebben, was een der laatstgemelden (*n*). De Koning droeg zig, volgens 't verhaal van zulken, die hem gekend en gesproken hebben, zo vorstelyk, als of hem deeze waardigheid ware aangebooren. Hy droeg eene Kroon, en *Diadema*, 't gewoone hoofdversiersel der aloude Oostersche Vorsten. Als hy te paard, door de Stad, reedt, hadt hy gouden spooren aan. Behalven den stoet, die hem volgde, liepen 'er twee Knegten vooruit: een van welken, het oude Testament droeg. De ander hieldt een zwaard in de hand. Die niet knielde, daar de Koning voorby reedt, werdt, op staande voet, gedood. Dus bootste de hervormde Kleêrmaaker de gewoonte der aloude Oostersche Vorsten naar, die hy, nog Rederyker te Leiden, naar 't schynt, hadt lee-

KAREL II
1534.

(*k*) Anonym. Chron. Monast. *p.* 152.
(*l*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 302, 303, 304.
(*m*) Anonymi Chron. Monast. *p.* 153.
(*n*) L. HORTENS. de Anabapt. *p.* 304.

Karel II. 1534. leeren kennen. Hy volgde hen ook, in 't 't neemen van veele vrouwen. Eerst trouwde hy de Weduwe van Jan Matthyszoon, onaangezien zy zwanger was. Zy alleen droeg den naam van *Koningin*. Behalven haar, nam hy nog veertien of vyftien andere Vrouwen van minderen rang: eene van welken, de koenheid gehad hebbende van zyn bedryf te veroordeelen, door hem, met eigen' hand, in 't openbaar, onthalsd werdt (*o*). Men beschuldigt hem van verscheiden' andere wreede en ontugtige bedryven, die hem gehaat maakten by de Ingezetenen. Doch hy heerschte zo geweldig, dat niemant zig, openlyk, over hem beklaagen durfde.

Hy stelt Jakob van Kampen aan tot Bisschop van Amsterdam.

Ondertusschen, werdt de Stad, door den Bisschop, zo naauw beslooten gehouden, dat 'er de voorraad, door den tyd, begon te ontbreeken. Koning Jan vondt toen geraaden, eenigen uit de Stad te zenden, om te prediken; die byna allen den Bisschop in handen vielen, en gedood werden (*p*). Een derzelven, *Henrik van Hilversom*, behieldt het leeven, mids hy zig gebruiken liet, om de Herdoopers, binnen Munster, te bedriegen. Henrik, wederom in de Stad gekeerd, maakte den Koning diets, dat hem een Engel uit 's Bisschops magt verlost, en voorts bekend gemaakt hadt, dat God den Koning drie ryke Steden, Amsterdam, Deventer en Wezel, hadt geschonken. De Bisschop, die hem dit, naar 't schynt, deedt zeggen, beoogde de magt der

(*o*) A. Corvinus de Monaster. Obsid. p. 315.
(*p*) Viglii ab Aytta Zuichem. Epist. Select. *N*. LIV. in Anal. Belg. *Tom*. II. *P*. I. *p*. 165.

der Herdooperen te verdeelen, en veelen, in plaats van naar Munster, naar elders, te doen trekken. Ook gelukte hem dit, ten deele. Terstond hierop, werdt Jakob van Kampen, tot Bisschop van Amsterdam, aangesteld, en, nevens zekeren Jan Matthyszoon van Middelburg, derwaards gezonden. Ook kwam hy 'er, in Wynmaand, aan, en onthieldt 'er zig heimelyk; veele menschen doopende, en in de nieuwe Leere onderwyzende. In 't hoofd van verscheiden' zyner Brieven, schreef hy, *Ik, Jakob van Kampen, Bisschop te Amsterdam, Leesmeester te Munster* (q). Henrik van Hilversom raakte, sedert, wederom uit Munster, en liep openlyk over tot den Bisschop (r).

Karel II. 1534.

De Stadhouder Hoogstraaten was, op den eersten van Wynmaand, te Amsterdam gekomen, om orde op het uitrooijen der Herdooperen te stellen. Hy hieldt den Schout, *Jan Huibertszoon*, en eenigen uit den Raad verdagt, dat zy te slap in dit werk waren geweest, en hierdoor het toeneemen der Ketterye hadden veroorzaakt. Ook werdt Jan Huibertszoon, sedert, van 't Schoutampt verlaaten, en ten lande uit gebannen (s). Den zevenden van Wynmaand, werden 'er twee Herdoopersche Burgers gevat. Hierop ontstondt een gerugt, dat men 'er, dien nagt, nog wel tweehonderd van 't bed zou ligten. De vrees, hier door in veelen verwekt, was oorzaak, dat zy, in merkelyken getale, voor 't Stadhuis, samen schoolden

Beweeging aldaar over de Herdooperye.

(q) Regist. der Willek. van Amst. *by* BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 122.

(r) L. HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 305, 306, 307.

(s) Regeer. Lyst van Amst. *voor de* Handv. *druk van* 1684.

Karel II. fchoolden, zig laatende verluiden, dat zy niet
1534. zouden gedoogen, dat men de Burgerlyke vryheid fchondt, en de luiden heimelyk ten huize uit haalde. *Jooft Buik*, Schepen der Stede, dien nagt, als Hopman der Schutteren, de wagt hebbende, ftelde hen egter te vrede, hun zyn woord geevende, dat niemant der Burgeren eenigen overlaft te vreezen hadt: waarop zy naar huis gingen. De Stadhouder, voor de gevolgen deezer famenrottinge bedugt, deedt zyne Herberg fterk bewaaken, tot dat hy, twee dagen daarna, wederom uit Amfterdam vertrok (*t*).

XX. Hongersnood in Munfter.

Het gebrek van mondbehoeften werdt, ondertusfchen, zo groot te Munfter, dat men ongewoon voedfel gebruiken moeft. Men vleide elkanderen met hoop van toevoer en ontzet. Doch 't bleef agter. In Wintermaand, zondt de Koning Jan van Geelen, niet onbedreeven in Krygszaaken, ter Stad uit, om de benden, die men zeide in aantogt te zyn tot ontzet, naar Munfter te geleiden. Doch hy begaf zig, over Friesland, naar Amfterdam, en keerde niet weder (*u*). De hongersnood
1535. nam, in 't volgend jaar, zo zeer de overhand, dat men zig niet flegts met paarden- honden- en rotten vleefch voeden moeft (*v*); maar daar was zelfs geen leder zo hard, welk niet gegeten werdt. De Schryver, dien wy hier volgen, heeft verfcheiden' Boeken gezien, van welken de lederen banden gegeten waren. Men verzekerde hem ook, dat 'er zelfs kinderen wa-

(*t*) Hortens. de Anabapt. *p.* 306, 307.
(*u*) Hortens. de Anabapt. *p. m.* 307, 310.
(*v*) Anonym. Chron. Monaft. *p.* 156.

waren omgebragt, en te lyve geslaagen. En midden in deeze elende, werden 'er nog danferyen gehouden en schouwspelen vertoond (*w*), terwyl de Hoofden der Herdooperen elk een' verzekerden, dat de Stad nimmer gewonnen, maar wel haast wonderbaarlyk verlost worden zou (*x*). Doch 't viel geheel tegen hunne verwagting uit. De Bisschop hadt, volgens zyn eigen schryven aan Paus *Paulus den III*, welk nog voorhanden is, op het einde des jaars 1534, reeds meer dan agtmaal honderdduizend guldens, in de Belegering zyner Hoofdstad, gespild; en verzogt, derhalven, den Paus, op 't ernstigst, om onderstand. Doch my is niet gebleeken, dat hem van Rome iets toegeschikt werdt. Hy hadt, sedert eenen geruimen tyd, slegts drieduizend Knegten en driehonderd paarden, tot dit Beleg, konnen gebruiken; die alleen konden dienen, om de toegangen, op welken zy zig verschanst hadden, te sluiten, en niets tegen de Stad onderneemen konden (*y*). Doch in Zomermaand des jaars 1535, werdt de Stad, by verrassing, overmeesterd, door *Hans van Langerstraaten*, aan 't hoofd van niet meer dan vierhonderd man. Hy was, van de Herdoopers, overgeloopen tot den Bisschop, dien hy Munster beloofd hadt te zullen leveren, zo men hem van eenig geld en volk voorzien wilde. Hy gaf zo veel verzekering, dat de Bisschop hem 't stuk

De Stad wordt, by verrassing, ingenomen.

(*w*) A. CORVINUS de Monaster. Obsid. *p.* 316.
(*x*) HORTENS. de Anabapt. *p.* 308.
(*y*) *Vide* Epist. Francisci Monast. Episc. *ad* Paulum III. *in* A. MIRÆI Donat. Belg. *Libr.* II. *Cap.* CXXXVIII. Op. Diplom. *Tom.* I. *p.* 607, 608, 609. & *int.* VIGLII Epist. Select. *N.* CXXXIV. Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 321.

Karel II. ſtuk toevertrouwde. Op den drie-entwintigſten van Zomermaand, des nagts, vertoonde hy zig voor de Kruispoorte, de wagt diets maakende, dat hy mondbehoeften bragt. Men kende hem, en liet hem binnen. Terſtond hierna, regtte hy een yſſelyk bloedbad aan in de Stad. Veelen werden, in den ſlaap, overvallen en afgemaakt. De Koning, te laat gewaar wordende, dat de Stad verraſt was, bragt egter eene menigte volks in de wapenen, en weerde zig zo dapper, dat Hans het te kwaad gekreegen zou hebben; zo niet het Biſſchoplyk Leger toegeſchooten was, en hem ontzet hadt. Op dit oogenblik, ontzonk den Herdooperen de moed. Agt dagen lang, werdt de Stad overgegeven aan de woede der Biſſchoplyke Knegten. Men zag de ſtraaten bezaaid met lyken. Ook werden 'er veelen gevat, en geregtelyk ter dood gebragt. Eenigen ontvlooden. Anderen, op 't Slot geweeken, gaven 't niet op, zonder 't lyf te bedingen. De Koning, Jan van Leiden, werdt, nevens Bernard Knipperdolling en *Bernard Kregting*, leevende gegreepen, en eenen geruimen tyd bewaard (z). Men voerde den Koning, tot een ſchouwſpel, door 't omgelegen land, en ſtelde hem toen op 't Slot *Bevergerne*, in ſcherpe gevangenis. Knipperdolling en Kregting werden elders bewaard. Terwyl zy zaten, kreegen twee Lutherſche Leeraars, door den Landgraaf van Heſſen, afgezonden, vryheid, om hen te zien, en tot

1535.

(z) Anonym. Chron. Monaſt. *p.* 154, 155. L. Hortens. de Anabapt. *p. m.* 313.

tot boete te vermaanen. *Antoni Corvinus*, één deezer Leeraaren, heeft meer dan eens, met deeze berugte gevangenen gesproken, en een verhaal van zyn gesprek in 't licht gegeven, uit welk men de Leer deezer luiden (*a*), ook te vinden in een Boek, de *Wederopregting* genaamd (4), en geduurende 't Beleg van Munster verspreid (*b*), kan opmaaken. Jan van Leiden hieldt „ dat het duizendjaarig „ Ryk, in de Openbaaringe vermeld, eigenlyk moest worden opgevat. De Overheid, schoon van God ingesteld, mogt „ men, zyns oordeels, geweldelyk wederstaan, als zy iets geboodt, strydig met „ Christus Leere. Wegens de Regtvaardigmaaking, hadt hy 't gevoelen der Roomschgezinden aangenomen. Doch, in de gevan-

KAREL II. 1535.

Stellingen van Jan van Leiden.

(*a*) A. CORVINUS de Monast. Obsid. *p.* 316.
(*b*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 299.

(4) De eigenlyke Titel van dit werk is, Eine Restitution edder eine Wedderstellinge rechter unde gesunder Christelicker Leer / Gelouens unde leuens / uth Godes genaden / durch de Gemeynte Christi tho Munster an den dach gegeuenn. Gedrukt te Munster 1534. yn den teenden Maendt / October geheyten. Wat laater, kwam 'er een diergelyk Boek in 't licht, genaamd, Von Verborgenheit der Schrift des Rykes Christi / unde von dem Daghe des Heren / durch de Gemeynte Christi tho Munster. Gedrukt in Jare M. D. XXXV. In der ij. Maendt. Men vindt van beide deeze Boeken nog enkele afdruksels, onder de Liefhebbers. Zie I. LE LONG *Hist. der Reform. van Amsterdam*, bl. 483. 't Slot van het eerste, waarin duidelyk gezeid wordt, dat de Munstersche Doopsgezinden Hemelschen last gekreegen hadden, om de waare Leer, met het zwaard, voort te planten, is te leezen agter J. H. V. P. N. *Beginf. der Scheuringen onder de Doopsgezind.* bl. 68.

Karel II „ vangenis, werdt hy tot Luthers gevoelen
1535 „ overgehaald. Ook veranderde hy in 't stuk „ des Avondmaals, 't welk hy eerst, gelyk „ de Zwinglischen, begreepen hadt; doch „ waarvan hy nu, ten voornaamsten deele, „ even als Luther gevoelde. Doch de Doop „ kon, zyns oordeels, niet wettiglyk dan aan „ volwassenen geschieden, en hierin betuig- „ de hy nimmer van zyne meening te zullen „ afgaan. Van Christus menschheid gevoel- „ de hy, dat zy, in geenen deele, uit Maria „ genomen was; maar dat Christus lighaam, „ door de H. Maagd, gegaan was, gelyk de „ Zonnestraalen door het glas. De veelheid „ van vrouwen, hoe strydig met de heden- „ daagsche gewoonte, hieldt hy geoorlofd." Doch, in een nader gesprek, gaf hy toe, dat men niet meer dan ééne vrouw behoorde te neemen, wanneer de Overheid de veelwyvery verbooden hadt. In dit gesprek, verzagtte hy ook eenige andere stellingen, op hoop dat men hem in 't leeven zou laaten. Doch in twee punten, den Doop en Christus menschheid, bleef hy, tot in zyn uiterste, onveranderlyk. Knipperdolling en Kregting droegen zig, in de gesprekken met de Luthersche Leeraars, veel onbescheidener dan Jan van Leiden. Zy scheenen grooter dweepers dan hy. Knipperdolling ontzag zig niet, te zeggen, dat hy Koning in 't geestelyke was, gelyk Jan van Leiden in 't tydelyke. Ook beleedt hy, gedreeven te hebben, dat men de Schriften des ouden en nieuwen Verbonds verwerpen moest, en zig, eeniglyk, door den Geest, laaten bestieren. Kregting telde het hebben van

vee-

veele vrouwen onder de middelen der Regtvaardigmaaking. Meer dan zes maanden zaten deeze gevangenen, eer men hun de dood aanzeide. Jan van Leiden, toen gevraagd zynde, of hy een' Priester begeerde, antwoordde „ dat hy zig, in zyne uiterste, gaarne van „ verstandigen raad bedienen wilde." Men zondt hem, op zyn verzoek, 's Bisschops Kapellaan, aan wien hy de blykbaarste tekenen gaf van een gevoelig berouw, onder anderen zeggende, *dat hy tienmaal de dood verdiend zou hebben, zo hy tien leevens te verliezen hadt*. Ook beklaagde hy zig zeer, dat hy den goeden raad des Landgraafs van Hessen, die hem, te vooren, geschreeven hadt, dat hy zig met den Bisschop moest zoeken te verdraagen (*c*), dwaaslyk versmaad hadt. Doch Knipperdolling en Kregting toonden geene blyken van boetvaardigheid. Ook zeide Jan van Leiden, kort hierna, voor de Regtbank, dat hy wel tegen de Overheid, maar niet tegen God hadt gezondigd. Dus wankelde deeze elendige, in zyn uiterste. Hy en de twee anderen werden, eindelyk, op den drie-entwintigsten van Louwmaand des jaars 1536, te Munster, ter dood gebragt, door middel van gloeijende tangen, met welken hun 't vleesch uit het lighaam geneepen werdt. De lyken werden, in yzeren korven, aan den S. Lamberts tooren gehangen (*d*).

KAREL II. 1535.

Straf van de Hoofden der Munstersche oproerigen.

XXI. Aanslag der Her-

Doch eer 't met Jan van Leiden dus deerlyk afliep, en zelfs voor 't overgaan van Munster,

(*c*) HORTENS. de Anabapt. p. 309.
(*d*) A. CORVINUS de Monast. Obsid. p. 316, 317, 318, 319.

KAREL II. 1535.

Dooperen op Leiden.

ster, verwekte de Herdoopers, in Holland, met naame te Amsterdam, verscheiden' opschuddingen. De Slotvoogd van Woerden, of, volgens anderen (e), de Wethouderschap van Amsterdam gaf der Regeeringe van Leiden, op den drie-entwintigsten van Louwmaand des jaars 1535, kennis van eenen aanslag der Herdooperen op die Stad, welke zy voorhadden, aan verscheiden' hoeken, in brand te steeken. Men deedt terstond huiszoeking, en betrapte vyftien mans en vyf vrouwen. De mans werden, kort daarna, onthalsd, de vrouwen verdronken (f). Ten zelfden tyde, hielden zig ook eenige Dordsche Poorters, die van Herdooperye verdagt waren, in of buiten Dordrecht, verborgen: waarop de Regeering, by klokgeslag, op lyfstraffe, verbieden liet, hun huisvesting te verleenen (g). Doch te Amsterdam was meer te doen. Hier waren, op den elfden van Sprokkelmaand, ten huize van *Jan Sybertszoon*, Lakenkooper in de Zoutsteeg, toen verreist naar de Oostzee, om zynen Koophandel te dryven, zeven mans en vyf vrouwen byeen gekomen. Een der zelven, *Dirk de Snyder*, gaf zig voor een' Profeet uit. Men bleef byeen, tot over middernagt. Niet lang na drie uuren, wierp Dirk zig op 't aangezigt ter aarde, om te bidden. Toen hy wederom opstondt, verklaarde hy, God, in zyne Heerlykheid, gezien en gesproken, en Hel en Hemel bezogt te hebben. Hy voeg-

Naaktloopers te Amsterdam.

(e) MEURSII Athen. Batav. *Libr.* I, *p.* 50. ORLERS Leyden, *bl.* 443.
(f) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 309.
(g) Kleph. van Dordr. *by* BALEN, *bl.* 218.

voegde 'er by, dat de jongste dag naby was, KAREL II.
en dat één uit den hoop, dien hy aanwees, 1535.
zekerlyk verdoemd zyn zou. Deeze daarop
aan 't bidden, *Hemelsche Vader, ontferm u
myner.* Toen de Profeet weder, *de Vader
heeft zig uwer ontfermd, en u tot zynen zoon
aangenomen.* Kort daaraan, op eenen vroegen
morgen, ter zelfder plaatse, byeen gekomen
zynde, nam de Profeet, na 't gebed, zynen
helm en harnas, zydgeweer en kleederen, en
wierp alles op 't vuur, zeggende, *dat al wat
uit de aarde voortgekomen was, door 't vuur verteerd
en Gode opgeofferd worden moest.* Toen
hy daar geheel moedernaakt stondt, beval hy
het overig gezelschap, vrouwen zo wel als
mannen, te doen, gelyk hy gedaan hadt. 't
Geschiedde, zonder uitstel. Elk wierp zyne
kleederen op 't vuur, zonder den minsten
hairband over te houden. De vrouw van den
huize, die, door den stank der smeulende
kleederen, gewekt was, opgestaan en in 't
vertrek, daar de anderen waren, gekomen zynde,
kreeg terstond bevel, om zig insgelyks
te ontkleeden, gelyk zy deedt. Niemant deezer
misleiden wist toen nog, wat 'er verder
gedaan moest worden, behalven Dirk den
Snyder, die ook eerlang beval, dat men hem
volgen en naroepen zou. Met strykt hy, en
de anderen na hem, ten huize uit: loopende,
als uitzinnigen, de Stad op en neder, onder
een ysselyk gehuil van *wee! wee! wee! de
wraake Gods! de wraake Gods! de wraake Gods!*
De Schuttery in de wapenen en voor 't Stadhuis
samengekomen zynde, werden de Naaktloopers,
op eene vrouw na, die men nimmer,

Karel II. mer, naderhand, vernomen heeft, gegree-
1535. pen, en naar 't Stadhuis gebragt. Toen zy verhoord zouden worden, wilde men hun van kleederen voorzien. Doch zy weigerdenze volſtandiglyk, roepende, *dat zy, de naakte waarheid en Gods beeld zynde, zig nergens over ſchaamden.* 't Scheen, dat zy, met de ſchaamte, ook 't gevoel der koude van het jaargetyde verlooren hadden. Het Huis, waaruit zy gekomen waren, vondt men zo vaſt geſlooten, dat men de deur, met eene bus, moeſt doen open ſpringen: waarna men 't vertrek, daar zy zig ontkleed hadden, in brand vondt, en twee ſchotels met vleeſch, boven op de kleederen, in 't vuur. De Regeering kreeg terſtond vermoeden, dat men 't met dit woeſt bedryf gemunt hadt op 't overrompelen der Stad; waar voor zy lang hadt gevreesd. Men hieldt de Kerken en Poorten geſlooten. Men deedt de ſlagklokken ſtilſtaan. De ſchuttery bleef in de wapenen. Ook werdt 'er huiszoeking gedaan. Veelen, die verdagt waren, werden gevat: doch eenigen, onſchuldig bevonden zynde, terſtond ontſlaagen. De zeven Naaktloopers werden, den vyf en twintigſten van Sprokkelmaand, onthoofd, en in linnen-kleedinge op 't rad gelegd. Wat laater, werden 'er nog eenigen ter dood gebragt. In ſommige Aantekeningen (*b*), wordt gemeld, dat 'er, ten deezen tyde, wel by de vyftig menſchen, te Amſterdam, naakt langs de ſtraaten liepen, en dat 'er twaalf mans en

twaalf

(*b*) Regiſt. der Willekeur. beruſtende ter Secret. van Amſt. by Brandt Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 118.

twaalf vrouwen gevat werden. Dog kort na 't vangen der Naaktlooperen, zag men wel duizend Herdoopers omtrent Amsterdam aankomen, van meening om zig daar op te houden. Zy kwamen, zeidenze, uit Henegouwen; doch men drong hen, buiten te blyven, en weder te keeren, van waarze gekomen waren (*i*). Ondertusschen, versterkte de aankomst van zo veel volks de Regeering in 't vermoeden, dat men zig van Amsterdam zogt meester te maaken: 't welk naderhand nog klaarer bleek.

Karel II. 1535.

XXII. 't Oude Klooster by Bolswaard, door de Herdoopers, ingenomen.

In 't laatst van Lentemaand, bemagtigden driehonderd Herdoopers, aangevoerd door Jan van Geelen en anderen (*k*), het oude Klooster by Bolswaard in Friesland, verdryvende de Monniken, en beelden en Kerksieraaden vernielende. Doch Jurgen Schenk, Stadhouder van Friesland, herwon het Klooster, in weinige dagen, alles wat zig te weer stelde doodslaande. Een groot getal van gevangenen werdt, sedert, te Leeuwaarden gehangen, onthoofd en verdronken (*l*). Doch Jan van Geelen was 't gevaar gelukkiglyk ontvlugt, en te Amsterdam gekomen, alwaar hy, zynen naam veranderd, en zig voor een' Koopman uitgegeven hebbende, zig eenigen tyd ophieldt, ten huize van *Willem Korneliszoon*. Daarna besloot hy, heimelyk, naar Brussel te trekken, en Brieven van vergiffenis van de Landvoogdesse te verwerven. Om haar te beweegen,

Jan van Geelen onderneemt Amsterdam te overweldigen.

(*i*) Hortens. de Anabapt. *p. m.* 309, 310.
(*k*) E. Beningha Hist. van Oostfr. IV. *Boek*, *Cap.* LXI. LXII. *bl.* 681.
(*l*) Ubb. Emmius *Libr.* LVII. *p.* 884.

KAREL II. 1535. gen, gaf hy voor, van zyne dwaalingen berouw te hebben, en boodt aan, Munster, dat toen nog niet over was, den Keizer te willen leveren. Men verleende hem, onder deeze voorwaarde, de verzogte Brieven; en hy trok, terstond daarna, wederom naar Amsterdam. Hier verkeerde hy, sedert, openlyk, met de voornaamsten der Stad. Doch in 't geheim hieldt hy zig by de Herdoopers, en kreeg, eerlang, zo veel volks aan zyne koorde, dat hy besloot de Stad, by nagt, te overmeesteren. Men bestemde, hiertoe, den tienden van Bloeimaand. Hy en *Henrik Goedbeleid*, een bekend Burger, waren de hoofden der samenzweeringe. De overigen hadden zig, ten huize van *Pieter Gaal*, in de Pylsteeg, byeen gevoegd. Men maakte malkanderen diets, dat de aanval zo dra niet geschied zou zyn, of de meeste Burgers zouden hun toevallen. Bovenal steunde men op de voorzegging van Henrik van Hilversom, die Amsterdam en nog twee Steden den Koning van Zion beloofd hadt. Het luiden van de Stadhuisklok zou de leus van den aanval zyn. 't Gilde der Kruisbroederen teerde juist deezen dag: en de maaltyd werdt, volgens gebruik, door de gantsche Wethouderschap en de aanzienlyksten der Stad, bygewoond. Men was gewoon, in zulk eene gelegenheid, op de markt, die hier *den Dam* heet, vuurwerken af te steeken, en piktonnen te branden. In deezen tyd van vreugde, meenden de Herdoopers hunnen slag waar te neemen, en 't Stadhuis eerst, en daarna de Stad te bemagtigen. Doch de Burgemeesters kreegen, tegen den avond, de lugt van

Beleid van den aanslag:

die ontdekt,

van den aanslag. Een jongman, die niet genoemd wordt, gaf *Pieter Honig* berigt, dat zes honderd Herdoopers zig, dien zelfden nagt, dagten byeen te voegen, om de Stad te overweldigen. Honig deelde dit schrikkelyk nieuws terstond mede aan de Hopluiden, *Klaas Doedeszoon* en *Dirk Hillebrandszoon Otter*. Allen drie gingenze toen naar Burgemeesters, die de ontdekking eerst in den wind sloegen; doch men gaf hun zulke verzekeringen, dat zy 't eindelyk geloofden. Men diende hun, onder anderen, aan, dat 'er drie dubbele gelaaden' handbussen, boven de Waage, op de Rederykers Kamer, gereed gezet waren, om, in den aanval op 't Stadhuis, gebruikt te worden. Misschien waren de Amsterdamsche Rederykers, of eenigen derzelven, die ook in laater' tyd de hand hadden in de Hervorming der Stede (*m*), thans den Herdooperen genegener, om dat hun Koning, Jan Bokelszoon, te Leiden, Rederyker geweest was. Midlerwyl, was goede raad duur by Burgemeesters. 't Was nu in den voornagt, en de *Kruisbroeders* waren, tot hun geluk, vroeger dan naar gewoonte, gescheiden. Sommigen sloegen derhalven voor in den Raad, dat men de Burgers, spoedig, doch in alle stilte, in de wapenen, voor 't Stadhuis, moest doen komen. Doch anderen vonden hierin te veel zwaarigheid. De tyd verliep vast met dit sammelen. Men was, op 't Stadhuis, nog bezig met beraadslaan, toen de Herdoopers, naar men sedert verzeker-

Karel II. 1535.

doch egter ondernomen wordt.

(*m*) *Zie, onder anderen*, HOOFT Nederlandsf. *Hist.* V. *Boek*, b. 191.

KAREL V. 1535

kerde, niet boven de veertig ſterk, met ſlaande trom, uit de Pylſteeg, die digt by den Dam is, op 't Stadhuis kwamen aantrekken. De Burgers, die hier de wagt hadden, werden, in den eerſten aanval, afgemaakt of gevat. Hun Hopman, *Simon Klaaszoon Put*, ſchoot 'er 't leeven by in. De Burgemeeſters ontkwamen 't gevaar, door eene verhaaſte vlugt. Een dronken Schouts Dienaar, die tuſſchen de ſtoelen en banken lag te ronken, kroop, naauwlyks weetende wat hy deedt, op het eerſte gerugt, op handen en voeten, naar boven, en verſtak het touw der Stadhuisklok; voorkomende hierdoor, gelukkiglyk, het kleppen van onraad, welk de gantſche Stad in rep en roer geſteld en waarſchynlyk een grooter getal van Herdoopers op de been gebragt zou hebben. De Burgemeeſters hadden, ondertuſſchen, de Gemeente in de wapenen doen komen, en de toegangen naar den Dam ſterk doen bezetten. De Herdoopers waren meeſter van 't Stadhuis en den Dam. Een mismaakte Bultenaar uit de hunnen, gewapend uit de Pylſteeg komende, vraagde zynen Buurman, als ware hy 'er zelf onkundig van geweeſt, *wat 'er gaans ware? 't Is op den Dam te doen*, antwoordde deeze, *laat het ons gaan zien*. Doch naauwlyks waren zy eenige treden voortgegaan, of de ander ſtak hem verraaderlyk onder de voet. 't Gerugt van den aanſlag klonk vaſt de gantſche Stad door. Elk raakte op de been. Men liep herwaards en derwaards, zonder, in de holte des nagts, vriend van vyand te konnen onderſcheiden. Die zig op den Dam vertoonen durfde, werdt,

De Herdoopers bemagtigen den Dam, en 't Stadhuis.

ter-

van waar zy 't Stadhuis konden beschieten. Verscheiden' Herdoopers, die zig, op de groote zaal, onthielden, werden, door de vensters, doodgeschooten. De overigen verstaken zig, in 't binnenste van 't Stadhuis. Reekalf, twee slangen en een groot stuk geschut op den Dam hebbende doen brengen, schoot de deur van 't Stadhuis op de vloer. Toen vielen de Waardgelders in 't Stadhuis aan op de Herdoopers, die zig verdedigden als wanhoopigen. Reekalf begaf zig naar S. Elizabets Gasthuis, welk nevens 't Stadhuis stondt, en hieldt, van daar, den toegang naar 't Stadhuis open. Eenigen beklommen de vensters, van ter zyde, en overvielen de oproerigen, van eenen kant, daar men hen niet verwagt hadt. Toen werden veele Herdoopers geveld, onder welken ook Henrik Goedbeleid was: eenigen, tot twaalf toe, gevangen genomen. Jan van Geelen, op den Tooren van 't Stadhuis gevlugt zynde, stelde zig, voor erger straf dugtende, bloot voor 't schietgeweer der Burgeren. Hy werdt wel haast getroffen, en nog zieltoogende op straat gesmeeten. 't Leedt niet lang, of de Herdoopers waren allen gedood, of gevangen. Men telde, onder hen, agtentwintig dooden, die by de beenen aan de galg werden gehangen. Van de Burgers, waren 'er twintig gesneuveld. Ten zelfden dage, werden 'er nog twee Herdoopers, buiten de Stad, gegreepen. Zy waren, uit de naaste Dorpen, op hoop, dat de hunnen de Stad zouden bemagtigd hebben, derwaards gekomen. De buitenaar, die zynen buurman verraaderlyk gegriefd hadt, werdt

Karel II. 1535.

De Herdoopers worden overwonnen,

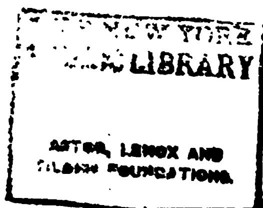
Karel II. 1535. ook, tegen den avond, gevat. Negen van de twaalf gevangen Herdoopers kreegen hun vonnis (*o*), op den veertienden van Bloeimaand. 't Hert werdt hun uit het lyf gerukt, en in 't aangezigt gesmeeten: waarna zy onthoofd en gevierendeeld werden. Naderhand, werden 'er nog eenige anderen geregt: sommigen, om dat zy den toeleg geweeten, en niet ontdekt hadden. De vrouw, uit wier Huis, de Naaktloopers, in Sprokkelmaand, gekomen waren, werdt in haare deur opgehangen. Ook leedt eene Moeder met haar' zoon deeze straf, om dat zy den gewaanden Bisschop, Jakob van Kampen, geherbergd, en niet aangebragt hadt. Deez' was, ondertusschen, nergens te vinden. Doch de Regeering de dood gedreigd hebbende aan elk, die hem niet aanbragt, werdt hy, eindelyk, ontdekt en gestraft. In zyn vonnis (*p*), werdt hy alleenlyk over Herdooperye, niet wegens het oproer beschuldigd. Ook hadt hy, schoon zwaar gepynigd, nooit willen bekennen, dat hy deel gehad hadt aan 't verraad der Stad (*q*). Men zette hem eerst een uur lang te pronk, met een tweehoornigen blikken myter, bemaald met het wapen der Stad, op 't hoofd. Toen werdt hem de tong uit den hals getarnd, en de regterhand en het hoofd, met een vleeschhouwers hakmes, afgehouwen. 't Hoofd, met den myter gedekt, werdt, nevens de hand, op de Haarlemmer Poort gesteld. De romp werdt verbrand. Wat laater

en zwaar gestraft.

(*o*) *Zie het by* Dapper, Beschr. van Amst. *bl.* 151.
(*p*) *By* Dapper, Beschr. van Amst. *bl.* 152.
(*q*) Regist. der Willekeuren *by* Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 122.

jaar 1535.

ter, in 't zelfde jaar, werden te Leiden, te Hoorn (r), te Utrecht, en elders, verscheiden' Herdoopers, die men, insgelyks, van oproerige aanslagen verdagt hieldt, of overtuigde, ter dood gebragt. De strengheid, met welke men hen handelde, bragt, eerlang, te wege, dat zy de dwaaze hoop om een nieuw aardsch Ryk op te regten t'eenemaal vaaren lieten, en zig stil hielden (s). | Karel 1535

De aanslag op Amsterdam, schoon in schyn met weinig volk ondernomen, zou zekerlyk van veel gevolg geweest zyn, zo de Burgery niet terstond de toegangen naar den Dam bezet hadt, en zo het Stads Kloktouw, by een onvoorzien toeval, niet t'zoek geraakt was. Het kleppen der klok zou, gelyk 't opgestemd was, alle de goedgunners der Herdooperen, die hier geen klein getal uitmaakten, op de been gebragt hebben. Ook hadt Jan van Geelen driehonderd Dorpelingen van Benskoop, by Ysselstein, tegen den tienden van Bloeimaand, te Amsterdam bescheiden. Zy waren reeds op weg derwaards geweest; doch, verneemende, dat de aanslag mislukt was, te rug gekeerd. Wat laater, kwamen 'er twee schepen met Herdoopers voor de boom, die, op de tyding van de nederlaag der hunnen, van den wal hielden, en naar Engeland voeren (t). De hoop, die de oproerige Herdoopers op het bemagtigen van Munster gebouwd hadden, verdween zo geheellyk, toen, na 't mislukken van den aanslag op Amsterdam, ook

(r) Velius Hoorn, bl. 245.
(s) Hortens. de Anabapt. p. m. 310, 311, 312, 313, 314.
(t) Hortens. de Anabapt. p. m. 313.

Karel II. 1535. ook Munster den Bisschop in handen gevallen was, dat naderhand niemant onder de Doopsgezinden aangemerkt wilde worden als deel hebbende gehad, aan deeze en diergelyke oproerige onderneemingen: gelyk 'er ook, inderdaad, veelen geheel onschuldig aan waren. Obbe Filips zelf, schoon door een' zendeling van Jan Matthyszoon gedoopt, betuigt ernstelyk, dat hy en zyn Broeder Dirk geen deel altoos aan 't Munstersch oproer gehad hadden. Ook verwierp hy, sedert, zyne zending (*u*). Menno Simonsz ook, die van Obbe gezonden was, en de Munsterschen, in 't jaar 1539, zyne *lieve doch zwakke broeders* noemde, die zig, *door 't gebruik der wapenen, een weinig verloopen hadden*, beweerde te gelyk, dat zy zig van deezen *gruwel* noodzaaklyk moesten bekeeren, en waarschuwde elk, tegen de dooling van 't gebruik der wapenen (*v*). Het gedrag der oproerige Herdooperen hadt, ondertusschen, alle de Doopsgezinden zo gehaat gemaakt by de Overheid, dat 'er, in Zomermaand deezes jaars, wederom een streng Plakaat uitkwam, by welk „ alle zogenaamde „ Profeeten, Apostelen of Bisschoppen onder „ de Herdoopers ten vuure, en alle herdoopten tot het zwaard, of tot de put veroordeeld werden, zonder dat de Wethouders, „ omtrent deeze luiden, *overmits haar quaet „ voornemen*, zo spreekt het Plakaat, eeni„ nige de minste genade mogten gebruiken

(*u*) Bekent. van Obbe Philips. *bl.* 24. [57]
(*v*) *Zie* Protocol van Leeuwaard. *bl.* 35, 30. *en* G. de Bres Wort. der Herd. I. *Boek*, *Cap.* II. *f.* 11 *vers*.

„ ken (w)." En van toen af, werdt 'er, zonder veele onderscheids te maaken, tegen oproerige niet slegts, maar ook tegen vreedzaame en weerlooze Doopsgezinden, strengelyk gewoed (x). Uit de *Crimineele Sententien* van den Hove van Holland, blykt, dat 'er, in dit, doch, voornaamlyk, in 't voorgaande jaar, ruim zestig Herdoopers in alles, door het vuur, het zwaard en op andere wyzen, in den Haage, ter dood gebragt zyn, en dat 'er omtrent zeshonderd, afzweering hunner gezindheid gedaan hebbende, in genade, zyn ontvangen geworden.

Karel II. 1535.

XXIII. Ontwerp van eene *Unie* van alle de Nederlanden.

't Verhaal van de opschuddingen der Herdooperen hier te lande heeft ons een weinig gevoerd, buiten de orde der overige Geschiedenissen deezer tyden, tot welke wy nu zullen wederkeeren. Na 't sluiten van 't Bestand met Lubek en Deenemarke, in de Lente des jaars 1534, werden 'er, in eenen geruimen tyd, geene Dagvaarten gehouden, in Holland. In Hooimaand eerst, werden de Staaten van alle de Nederlanden, te Mechelen, beschreeven. De Landvoogdes, hier gekomen van Brussel, alwaar zy, kort te vooren, het Schietspel van S. Joris Gilde bygewoond hadt, en *Schutter-Koningin* geworden was (y), vreesde voor oorlog met Frankryk en Engeland, en wilde de Nederlanden gaarne eene *Unie* met malkanderen doen sluiten, om te weeten, wat on-

(w) Martelb. der Doopsgez. II. *Deel*, *bl.* 35. Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 30.

(x) Velius Hoorn, *bl.* 244. Boomkamp Alkm. *bl.* 72, 84, 85, 86, 87, 92 enz. Hooft II. *Boek*, *bl* 58. III. *Boek*, *bl.* 81.

(y) Chron. van Ell. de Veer *fol.* 36 *vers*.

KAREL II. 1535. onderstand zy van ieder derzelven te wagten zou hebben. Doch de opgevatte vrees verdween, eer de Staaten nog byeen gekomen waren. Men handelde egter van de Unie en van eenige andere punten, onder anderen, van 't gebruiken van Spaansche, in plaats van Engelsche Wolle, hier te lande; waartoe de Keizer, als Koning van Spanje, goede gelegenheid geeven kon (z). Doch men oordeelde hier toen, dat men de Engelsche Wolle niet missen kon. Ook werdt 'er, omtrent de Unie, niets geslooten. De Stadhouder, twaalfduizend guldens verschooten hebbende, tot betaalinge der Knegten, die op de Oostersche Vloot gediend hadden: en nog duizend guldens, aan Granvelle en anderen, die 't afschaffen van 't verlofgeld op 't Kooren, en eenige andere voordeelen voor Holland hadden helpen bewerken; verzogt deswege, in Oogstmaand des jaars 1534, vergoeding van 's Lands Staaten, die hy terstond verkreeg (*a*). Mooglyk maakte hy hier te meer haast mede, om dat hy wist, dat het uitgaand Kooren haast wederom belast worden zou; wanneer hy, veelligt, zyn verschot zo gemakkelyk niet wederom zou gekreegen hebben.

XXIV. Nieuwe onlusten met Lubek en Deenemarke.

De Lubekkers, t'onvrede over 't Verdrag, welk Christiaan de III. met Holland geslooten hadt, verbonden zig, omtrent deezen tyd, met *Christoffel*, *Graave van Oldenburg*, om Christiaan den III. van den Deenschen Troon te stooten; en, dit gaf men, ten minsten, voor,

(z) *Zie* MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 164, 175, 176.
(*a*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 217, 218, 219, 221, 222, 229, 232.

voor, den gevangen Koning Christiaan den II, op denzelven, te herstellen. Men was van zins, Koppenhage te bemagtigen. De Hollanders hielden hier een waakend oog op (b), alzo zy ligtelyk voorzagen, dat de Zond voor hun gesloten zou zyn, zo Koppenhage den Lubekkeren in handen viel. Christiaan de III. zondt, in den aanvang des jaars 1535, *Melchior Rantsau* herwaards, om onderstand te verzoeken, tegen Oldenburg en Lubek. De Gezant nam zynen weg over Amsterdam, en vertoonde daar, dat de Koning, zyn meester, om der Hollanderen wille, in oorlog was geraakt; weshalven het redelyk was, dat men hem, van hier, ondersteunde, te meer, naardien Holland, by de vrye vaart door de Zond, zo groot een belang hadt. Hy deedt diergelyk een vertoog, sedert, ook te Brussel (c). Doch het bemagtigen van Koppenhage, en andere nadeelen, hem, door de Lubekkers, toegebragt, veranderden den staat zyner zaaken zo zeer, dat de Hollanders hem weinig dienst konden doen. Zelfs bragt het belang des Keizers eerlang te wege, dat zy eenen nieuwen vyand, die zig tegen hem opdeedt, ondersteunen moesten. De Zond werdt, ondertusschen, voor Holland gesloten (d), zo dra de Lubekkers meester van Koppenhage waren. De Hamburgers, Breemers en Gelderschen voeren thans sterk op de Oostzee. Doch de Hollandsche Koopluiden, niet stil konnende zitten, namen, onder de hand, deel

Karel II. 1535.

De Zond wordt gesloten.

(b) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 218.
(c) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 227.
(d) Velius Hoorn, bl. 247.

Karel II. 1535.

deel in de vaart deezer vreemden, reedende in derzelver schepen, en ontbiedende Oostersche waaren, op derzelver naam. De Zondsche Tollenaars ontdekten egter deezen sluikhandel, en stelden al hun vermogen te werk, om denzelven te beletten (e).

't Verlofgeld op 't uitgaand Kooren wordt wederom ingevoerd.

't Gebrek van Graanen, veroorzaakt door het stremmen der Oostersche vaart, bewoog de Landvoogdes, om den uitvoer derzelven, in Wynmaand, te verbieden (f). Doch de Staaten van Holland, in aanmerking neemende, dat dit verbod veroorzaaken zou, dat 'er ook mindere Graanen, van Breemen en elders, herwaards zouden worden gebragt, wilden 't Plakaat niet afkondigen, voor dat zy 'er de Landvoogdes over gesproken hadden. Toen dit geschied was, bleek klaarlyk, dat het verbod alleen was gedaan, om het afgeschaft Verlofgeld op de uitgaande Graanen wederom in te voeren.

Vertoog der Steden hier tegen.

De Steden wendden terstond alle vlyt aan, ten Hove, om van deezen last, ingevolge van 's Keizers Oktroi van den jaare 1531, ontheeven te blyven. Men beloofde den Hovelingen geschenken, en onder anderen tweehonderd *Wageschotten*, eene soort van eekenhout, dat, gezaagd zynde, tot wanden en vloeren, gebruikt werdt (g), aan den Heere van Molembais. Men wist, dat 'er verscheiden' in den Raad van Staate zaten, die Holland ongenegen waren, en daarenboven geene kennis hadden van den loop

(e) E. de Veer Chron. *fol.* 47. Goudhoeven *bl.* 605. J. Schrassert Harderw. II. *Deel, bl.* 71.
(f) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 31.
(g) *Zie* Henr. van Erp Chron. *bl.* 111.

loop des Koophandels. Deezen dreeven „ dat „ het verbod van uitvoer gebrek voorkwam; „ dat de Keizer egter geregtigd was, om den „ uitvoer, onder 't betaalen van zeker verlof- „ geld, toe te laaten; alzo 't Oktroi van 1531, „ slegts tot wederopzeggens toe, gegeven was; „ dat men, derhalven, van 't vreemd Koo- „ ren agttien stuivers van 't last op het uit- „ gaan betaalen zou, en 't inlandsch, waar „ onder het Kleessch, Guliksch en Gendersch „ en al wat den Ryn af kwam gerekend werdt, „ niet zonder uitgedrukt verlof der Landvoog- „ desse, zou mogen vervoeren, mids ook ze- „ ker verlofgeld betaalende." De Afgevaar- digden der Steden vertoonden, hier tegen, „ dat men, door 't verbod van uitvoer en 't „ heffen van 't verlofgeld, den aanvoer her- „ waards beletten zou; dat 'er reeds dertig „ Breemer schepen met Graanen 't Land voor- „ by, naar Engeland, gezeild waren, die an- „ ders hier ingeloopen zouden zyn; en dat „ het byvoegsel *tot wederopzeggens toe*, door „ den Thesaurier-Generaal Ruffault, tegen „ 's Keizers meening, in 't Oktroi van 1531, „ gesteld was, 't welk men bewees, met het „ getuigenis des Aartsbisschops van Palermo." Men hadt ook, onder de hand, vernomen, dat Ruffault deeze nieuwigheid wilde invoeren, om dat hem de ontvangst van 't Verlofgeld beloofd was. De Steden hielden egter zo sterk aan ten Hove, dat zy, eindelyk, de meeste stemmen in den Raad wonnen, en, in Sprokkelmaand des jaars 1536, vryheid kreegen, om 't Kooren, gelyk van ouds, zonder verlofgeld, te mogen uitvoeren. De

Karel II. 1535.

'tWordt weder afgeschaft.

1536.

Karel II. 1536.

Geschenken aan de Hovelingen.

Heeren en Amptenaars, die haar, by deeze gelegenheid, dienst gedaan hadden, werden toen rykelyk beschonken. Nassau en Hoogstraaten kreegen, elk vierhonderd, Bergen en Molembais, elk tweehonderd Wageschotten. Aan Buuren, schonk men tweehonderd Karels guldens; aan Palermo en Meester Vincent Korneliszoon ieder honderd Filips guldens, en aan Meester *Jan Brielis* en *Leenaard Hardink*, elk vyftig Karels guldens. *Filips Nigri* en *Lodewyk van Schoore*, die tegen 't afschaffen van 't Verlofgeld gestemd hadden, wilden geen geld neemen; waarom men besloot, aan elk, twee goede aamen Rynschen Wyn te vereeren. Doch 't leedt niet zeer lang, of 't Verlofgeld, welks afschaffing, met zo veel moeite, verkreegen was, werdt, op nieuws, ingevoerd (*h*).

De Keizer besluit den Paltsgraaf Fredrik aan 't Deensche Ryk te helpen.

Holland werdt, ondertusschen, enkelyk tot voorstand van 's Keizers belang, in eenen nieuwen Kryg met het Noorden, ingewikkeld. Izabelle, 's Keizers overleeden' Zuster, die met den gevangen Koning, Christiaan den II, gehuwd was geweest, hadt haaren Gemaal drie Kinderen nagelaaten, een' Zoon en twee Dogters, die in de Nederlanden waren opgevoed. De Zoon, *Jan* genaamd, was, kort na 't gevangen neemen zyns Vaders, overleeden: en *Dorothea*, eene der Dogteren, sedert, door den Keizer, uitgehuwelykt aan *Fredrik*, *Paltsgraave aan den Ryn*, die zig thans van de beroerte, door de Lu-

(*h*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 246, 311, 313.

Lubekkers en den Graave van Oldenburg, in Deenemarke verwekt, zogt te bedienen, om zig meester te maaken van 't Ryk, op welk hy, uit hoofde zyner Gemaalinne, een gegrond Regt oordeelde te hebben. De Keizer, die 't belang van zynen Neeve bevorderen wilde, zogt de Hollanders te beweegen, om hem, met hunne Scheepsmagt, by te staan. Doch deezen schrikten voor eenen Oosterschen oorlog. Christiaan de III. hadt, ondertusschen, 't Beleg geslaagen voor Koppenhage; en Fredrik was van zins, hem dit Beleg te doen opbreeken, en zig, vervolgens, meester te maaken van de Stad. *Hy*, of *de Keizer voor hem*, hadt, ten dien einde, eenen hoop Knegten op de been gebragt: doch 't ontbrak hem aan schepen, om dezelven naar Deenemarke te voeren. De Landvoogdes Maria vorderde dezelven, uit 's Keizers naam, in Grasmaand des jaars 1536, van de Hollanders; en Amsterdam toonde toen het eerst eenige genegenheid, om in haar verzoek te bewilligen. Men hadt hier, kort te vooren, tyding gekreegen, dat de Lubekkers, onderrigt van den toeleg des Paltsgraafs, en dugtende, dat hun voorneemen, om zig van den Oosterschen handel meester te maaken, hier door verydeld mogt worden, te Hamburg, in eene byzondere onderhandeling getreden waren met Christiaan den III, die zig, in persoon, derwaards begeven, en hun *Gotland* en het Eiland *Bornholm* aangebooden hadt, mids zy den Graave van Oldenburg, die Koppenhage inhadt, geenen onderstand meer verschaffen. Zulk eene tyding verbaasde de Amsterdam-

Karel II. 1536.

Hy doet Holland schepen afvorderen.

Bedenkingen van Amsterdam hierop.

Karel II. 1536. dammers. Zy vreesden voor eene geduurige belemmering der Oosterſche vaart, zo de Lubekkers zig, op zo voordeeligen voet, met Christiaan den III verdroegen. Zy oordeelden, derhalven, dat de Keizer zig ten ſpoedigſten meeſter van de Zond maaken moeſt, en dat men den Paltsgraaf, in 't bezit van Deenemarke, moeſt tragten te ſtellen. Hoogſtraaten en de Landvoogdes zelve bedienden zig van deeze gelegenheid, om den Staaten eene Vloot af te vorderen van vyfentwintig groote Oorlogſchepen en agt of tien Boeijers, voorzien met behoorlyk geſchut en een dubbel getal van Bootsgezellen. Het Krygsvolk des Paltsgraafs was reeds op weg herwaards, om, met deeze Vloot, naar Deenemarke, overgevoerd te worden, waarom men de Staaten drong, tot het neemen van een ſpoedig beſluit. De meeſte Steden waren hier egter niet gereed toe. De Gemagtigden der Landvoogdeſſe ſpraken afzonderlyk met Amſterdam en de Waterſteden, die, boven de anderen, by den Ooſterſchen handel, belang hadden. Doch terwyl men met deeze onderhandeling bezig was, bezette Guſtaaf de I, Koning van Zweeden, die ongaarne gezien zou hebben, dat de Keizer te veel voets in 't Noorden kreeg, de Zond met veertig ſchepen. De Staaten van Holland toonden zig toen nog ongenegener, om zig alleen in den laſt des Ooſterſchen Krygs te ſteeken. Zy waren egter overboodig, om hun aandeel in dien laſt te draagen, wanneer 'er de andere Nederlanden ook op beſchreeven werden, en men nu handelde, gelyk men, in geval van vreeze voor oorlog

Holland weigert deezen laſt alleen te draagen.

met

met Frankryk of Engeland, te doen gewoon was. Zy weezen aan, dat de schepen, die men hun afvorderde, in 't Noorden blyvende, gelyk te dugten was, hun eene schade van meer dan viermaalhonderdduizend guldens veroorzaaken zouden; 't welk zy een ondraaglyk verlies voor Holland rekenden. De Gemagtigden der Landvoogdesse bragten hier tegen in, dat de andere Nederlanden niet bewoogen zouden konnen worden, om Holland by te staan, zo Holland, tot zyne eeuwige schande, toonde, zig zelf niet te willen helpen: waarop de Staaten zeiden, dat de Noordsche Kryg 't belang van Holland min betrof dan de eer des Keizers, die, door alle de Nederlanden, zo wel als door Holland, moest voorgestaan worden. Ten Hove, was men egter zo verre van Holland te willen ontlasten, dat men, in plaats van vyfentwintig Oorlogschepen en tien Boeijers, die men te vooren geëischt hadt, nu dertig groote Schepen en twaalf Boeijers vorderde. Hoogstraaten, die deezen eisch, uit den naam der Landvoogdesse, deedt, voegde 'er by, dat 's Paltsgraafs Knegten, ten getale van vierduizend, reeds op weg naar Holland waren, en 't platte Land afloopen zouden, zo men niet spoedig besloot, tot het uitrusten van eene Vloot, om hen naar Koppenhage te voeren (*i*).

Karel II. 1536.

De beweegingen in de Nederlanden, om den Paltsgraave Fredrik te ondersteunen, konden, on-

XXV. Christiaan de III. ver-

(*i*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249.

KAREL II. 1536. *bindt zig met den Hertoge van Gelder.*

ondertusschen, zo heimelyk niet geschieden, of Christiaan de III. kreeg 'er de lugt van. Hy wist ook, by tyds, dat de Paltsgraaf eenen hoop Knegten op de been gebragt hadt, van welken hy zig bedienen wilde, om hem Deenemarke afhandig te maaken. Hy bevroedde ligtelyk, dat hy 't gevaar, welk hem, uit Holland, dreigde, niet beter voorkomen kon, dan door den Hollanderen van nader by eenen vyand te verwekken, die hun beletten zou, hun Krygsvolk van de hand en naar Deenemarke te zenden. Hy geeft dan Melchior Rantsau, die, onverrigter zaake van Brussel te rug gekeerd was, last, om met Hertoge Karel van Gelder, altoos genegen om het Huis van Oostenryk te kwellen, een Verdrag aan te gaan, welk eerlang te Lingen geslooten werdt, en deeze voorwaarden behelsde. „ Christiaan de III. zou den Hertoge van „ Gelder tweeduizend, en na 't veroveren „ van Koppenhage, nog drieduizend man en „ agt Oorlogschepen, bemand met twaalfhonderd Koppen, byzetten, tegen twaalfduizend goudguldens, die Karel aan Christiaan verstrekt hadt, om daar voor, in 't „ Graafschap Oldenburg en in Westfaalen, „ volk te werven, onder bevel van den Gelderschen Overste, Meinard van Ham. „ Karel zou Christiaan, daar tegen, met „ twaalfhonderd man bystaan, zo hem, door „ de aanhangers des gevangen Konings, eenige vyandlykheid werdt aangedaan (*k*)." De werving, van welke, in dit verdrag, gewaagd werdt, was reeds, kort voor 't sluiten

(*k*) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 778.

ten van het zelve, geschied, door eenige Overſten van kleinen naam, die in 't gemeen voor Herdoopers gehouden werden; doch de geworven' Knegten, ten getale van drieduizend, reeds in Grasmaand, gesteld hadden onder 't opperbevel van Meinard van Ham, die, met dezelven, in 't Graafſchap Benthem, lag, zig, in 't openbaar, voor een' Bevelhebber van Koning Chriſtiaan den III. uitgeevende (*l*). Karel II. 1536.

Doch schoon deeze werving, op den naam van Chriſtiaan den III, was geschied; en hy, met grooten schyn, voorgeeven kon, dat hy, door middel van dit volk, den Hollanderen beletten wilde, den Paltsgraave Fredrik onderſtand te doen; begreepen egter de doorzigtigſten ligtelyk, dat men den Hertog van Gelder, als de hoofdoorzaak der werving, moeſt aanmerken; die zig, alleenlyk, door het verdrag van Lingen, hadt willen dekken, om den Keizer en den Nederlanderen, met welken hy in verbond ſtondt, geene openbaare ſtof tot ongenoegen te geeven. Hy hadt 'er geld toe geschooten. Hy hadt 'er eenen Gelderschen Bevelhebber by bezorgd. 't Verdrag van Lingen zelf behelsde zo weinige en onzekere voordeelen voor Hertoge Karel, dat hieruit reeds kon afgenomen worden, dat het geworven Krygsvolk meer ten behoeve van hem dan van Chriſtiaan den III. gebruikt worden zou. Ook bleek dit wel haaſt zo taſtelyk, dat 'er niemant, in Holland, aan twyfelde. Aanmerkingen over deeze verbindtenis.

Mei-

(*l*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. bl. 250, 251, 253.

KAREL II. 1536.

De Gelderschen versterken zig te Appingadam.

Meinard van Ham rukte, in Bloeimaand, in Groningerland, zig nederslaande te Appingadam, alwaar hy zig sterk verschanste. Hertog Karel, Heer van Groningen, was, sedert eenigen tyd, zeer onvergenoegd geweest op de Groningers, die hem volk geweigerd hadden, welk hy, tegen den Graave van Oostfriesland, gebruiken wilde. Nu scheen hy hen, door deeze benden, te willen bedwingen. De Groningers kreegen hier terstond vermoeden van; doch alzo Meinard van Ham Deensche vaanen voerde, en voorgaf, niets te doen, dan uit last van Koning Christiaan den III, wisten zy niet, wat zy vaststellen zouden. Zy schreeven aan den Hertoge van Gelder om zekerheid, die hun antwoordde, dat hy van Meinards bestaan geene kennis, noch hem eenigen last gegeven hadt. Kort hierna, kwam 'er geschut, in 't Leger te Appingadam. De Groningers wisten, dat het gezonden was van Balthazar van Ezens, een' groot' vriend van Hertoge Karel, en twyfelden, sedert, niet meer, of de Hertog hadt de voornaame hand in dit werk, en geen' minderen toeleg, dan hen geheel onder de knie te krygen (*m*).

Zy dreigen eenen inval in Holland te doen.

Meinard van Ham was zo dra niet in Groningerland gerukt, of hy zogt de Hollanders te doen gelooven, dat zyn voornaame toeleg was, 't vervoeren van 't Krygsvolk naar Koppenhage te beletten. Hy schreef, ten deezen einde, aan die van Amsterdam, dat hy hunne Stad en 't omleggende Land te vuur en

te

(*m*) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 778, 779.

en te zwaard zou komen verwoesten, indien men, in Holland, voortging, met de ontworpen' toerusting ter Zee. De Hollandsche Steden werden, door deeze bedreigingen, nog meer afgeschrikt van 't ondersteunen des Paltsgraafs, oordeelende zy, met reden, dat Meinard van Ham ligtelyk in Holland zou konnen vallen, zo dra het Krygsvolk, welk men, ten dienste des Paltsgraafs, geschikt hadt, zou ingescheept zyn. Boven al, was men bedugt voor Delft, welke Stad, den derden van Bloeimaand, door een' zwaaren brand, vernield zynde, zonder moeite, door de Gelderschen, zou konnen verrast worden; wanneer zy Delftshaven zouden konnen sterk maaken, de vaart langs de stroomen belemmeren, en Holland van Brabant, Vlaanderen en Zeeland afsnyden. Amsterdam dan, Dagvaart in den Haage hebbende doen beschryven, vertoonde den Staaten „ dat Holland thans o„ pen lag, en ontbloot was van Krygsvolk, „ weshalven, het, door Meinard van Ham, „ die zig een' *Geessel Gods* en *Schoppen-Koning* „ (5) noemde (*n*), en alles dreigde te zullen „ verdelgen, ligtelyk zou konnen overvallen „ worden: dat men, om deeze reden, de „ Landvoogdes verzoeken moest, dat zy den Graa-

KAREL II. 1536.

Brand te Delft.

Zorg van Amsterdam tegen den gedreigden inval.

(*n*) E. BENINGHA Hist. van Oostfriesl. IV. *Boek*, *Cap.* LXIX. *bl.* 686.

(5) Hy gaf zig deezen naam, om dat hy de Groningerlanders, van wyd en zyd, met spaaden en *schoppen*, op ontbooden hadt, en gebruikte, om Appingadam sterk te maaken. *Zie* E. BENINGHA *Hist. van Oostfriesl.* IV. Boek, LXIX. Cap. bl. 686.

Karel II. 1536. „ Graave van Buuren, als Kapitein Generaal, „ en den Graave van Hoogſtraaten, als Stadhouder, uitdrukkelyken laſt wilde geeven, „ om zoo veel volks, te paarde en te voet, „ aan te neemen, als vereiſcht werdt, om 't „ Land van Holland te beſchermen." De Landvoogdes, eenigen tyd herwaards, reeds beſpeurd hebbende, dat Holland niet te beweegen zou zyn, om ſchepen tot den Deenſchen togt te leveren, en tevens hebbende beſlooten, den Paltsgraaf by te ſtaan, hadt zig laaten verluiden, dat zy, om hiertoe in ſtaat te zyn, 's Keizers Domeinen wilde belaſten. Doch men vreesde in Holland, met naame te Amſterdam, dat zy de ſchepen egter aldaar zou willen doen uitruſten. Amſterdam ſloeg derhalven, in de gemelde Dagvaart, voor „ dat de uitruſting in Zeeland „ behoorde te geſchieden, alwaar thans meer „ groote ſchepen, voorzien van volk en geſchut, „ te vinden zouden zyn, dan in Holland." De andere Leden waren 't, hierin, eens met Amſterdam, en alzo men vernomen hadt, dat de Landvoogdes Adolf van Bourgondie, Heere van Beveren, tot Overſte hadt aangeſteld, wilde men ook bedingen, dat deeze zig, over de Onderzaaten van Holland, niet als Admiraal gedraagen zou, alzo men hier geenen Admiraal kende, dan den Stadhouder.

Deeze Stad poogt de Vloot, in Zeeland, te doen uitruſten.

Doch eer dit alles der Landvoogdeſſe werdt voorgeſteld, tradt men 'er, met den Graave van Buuren, Kapitein Generaal, en met den Stadhouder Hoogſtraaten, over in onderhandeling. Uit hun, vernam men, dat de Landvoog-

voogdes Jurgen Schenk, Stadhouder van Friesland, bevel gegeven hadt, om Meinard van Ham, uit Appingadam, te vernestelen, en zig, hiertoe, van de Knegten, tot den Deenschen togt geschikt, te bedienen. Ook hadt zy begeerd, dat Buuren en Hoogstraaten zig, met hunne benden, by 't Leger onder den Stadhouder van Friesland, zouden voegen; 't welk deezen egter geweigerd hadden, beweerende, ampts- en eeds halven, tot het beschermen van Holland, verbonden te zyn (*o*).

XXVI. Karel de V. wordt Heer van Groningen.

Midlerwyl hadt Enno, Graaf van Oostfriesland, zig naar Gelderland begeven, om de geschillen tusschen de Groningers en den Hertoge te bemiddelen. Karel toen, niet meer ontveinzende, dat hy op de Groningers t'onvrede was, verklaarde, dat zy zig, onder geene andere voorwaarde, in zyne gunst zouden konnen herstellen, dan door te gedoogen, dat hy een slot binnen Groningen opwierp, en Appingadam, met muuren, omringde. Doch deeze voorslag deedt de Groningers zien, wat zy van den Hertoge te wagten hadden. Terstond braken zy dan alle onderhandeling met hem af, en besloten hunne toevlugt tot de Landvoogdesse, Maria, te neemen. Zy booden haar aan, den Keizer, als Hertog van Brabant, Graaf van Holland, en Heer van Friesland en Overyssel, tot Heer, te willen inhuldigen, mids hy hun onverwylde hulp toezondt tegen de Gelderschen, die hun, klaagdenze, op den naam der Deenen, allen overlast aandeeden. De Landvoogdes hadt

(*o*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 252, 253, 254, 256.

Karel II. 1536.

hadt zig, op deezen voorslag, niet lang beraaden; maar, denzelven aanneemende, terstond daarop, aan den Stadhouder van Friesland bevel gegeven, om de hulde van Groningen, in 's Keizers naam, te ontvangen, 't welk, op den agtsten van Zomermaand, geschiedde (p). Toen eerst, sloeg Schenk 't beleg voor Appingadam. Kort daaraan, nam hy *Werdum* in, en versterkte de Plaats. Ook bemagtigde hy de schans *Delfzyl*, van waar Meinard van Ham voorraad kreeg. Doch Appingadam was zo wel voorzien en versterkt, dat het beleg der Plaatse, tot in Herfstmaand, duurde (q).

XXVII. De Vloot raakt klaar.

Terwyl de Knegten, tot den Deenschen togt geschikt, hier werden opgehouden, werdt de Vloot, uit dertig, of, volgens sommigen, uit veertig schepen bestaande, te Veere, in Zeeland, uitgerust, en lag reeds zeilreede, omtrent het einde van Zomermaand (r). De

Buitengewoone en gewoone Bede aan Holland.

Landvoogdes deedt, ten deezen tyde, alle de Nederlanden te Brussel beschryven, alwaar aan Holland eene buitengewoone Bede van honderd en twintigduizend guldens eens, en eene gewoone van honderdduizend guldens jaarlyks, voor den tyd van zes jaaren, gedaan werdt; op welke gewoone Bede, men begeerde, dat de Staaten verzegelden zesduizend guldens jaarlyksche losrenten, tegen den penning zestien, op dat men zig van de gereede penningen, in den oorlog tegen Frankryk, die wederom

(p) *Zie* E. Beningha *Hist. van Oostfriesl.* IV. *Boek*, *Cap.* LXX. *bl.* 688.
(q) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 779, 780.
(r) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 449.

derom was aangevangen, zou mogen bedie- Karel II.
nen. De Staaten hierop Dagvaart in den 1536.
Haage belegd hebbende, oordeelden de Edelen, dat men tagtigduizend guldens eens, en tagtigduizend guldens jaarlyks, voor zes jaaren, zou konnen toestaan; doch in de verzegeling hadden zy geenen zin. De Steden verklaarden zig hier tegen nog ernstiger dan de Edelen, klaagende „ dat de Keizer
„ beloofd hadt de voorige verzegelingen, die
„ reeds twee-entwintigduizend guldens 's jaars
„ beliepen, te zullen lossen, zonder dat hier
„ iets van kwam (*s*); dat de Steden, onder
„ deezen last, zwaarlyk gedrukt gingen, en
„ sommigen, met het betaalen der Renten,
„ twee en drie jaaren ten agteren waren, zig
„ behelpende met *Staaten* en *Respyten*; dat
„ Holland, in verscheiden' voorige oorlogen,
„ boven de andere Nederlanden, veel geleeden hadt, en den last des Franschen Krygs
„ nog nevens de andere Nederlanden hadt
„ moeten draagen; dat de vaart naar 't Oosten, waarin Hollands welvaaren, grootendeels, gelegen was, dikwils verbooden was
„ geweest, terwyl deeze vaart verscheiden'
„ anderen Nederlanden, zelfs Overyssel, geoorlofd geweest was; dat men, tegenwoordig, noch Oostwaards noch Westwaards
„ zeilen mogt (*t*), schoon men, met Vlooten, Westwaards zeilende, in oorlogstyden, merkelyke voordeelen behaalen kon;
„ dat

(*s*) *Zie* Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 231.
(*t*) *Zie* Repert. der Plakaat. *bl.* 32.

Karel II. 1536. „ dat men, veelligt, ook dit jaar niet zou mo„ gen visſchen, noch ten Haring vaaren; „ waar door Holland eene zyner voornaamſte inkomſten miſſen zou." 't Slot deezer klagte was, *dat Holland Vrede en Koophandel hebben moeſt, om de gemeene laſten te konnen opbrengen.* Sedert, ſtemden de Edelen tot eene buitengewoone Bede van honderdduizend guldens, en Dordrecht hadt reeds verklaard, volkomen gelaſt te zyn, om met de andere Leden te ſtemmen. Deezen vielen toen den Edelen toe; doch Hoogſtraaten verklaarde, op eene Dagvaart te Gouda, den agtſten van Oogſtmaand, gehouden, dat de Landvoogdes met geene honderdduizend guldens tè vrede zou willen zyn (*u*). Hoe dit verſchil, ſedert, beſlegt werdt, is my niet gebleeken.

XXVIII. Hollands nadeel, by de uitruſting ter zee. Midlerwyl, veroorzaakte het uitruſten der Vloote, ten behoeve des Paltsgraafs, ſchoon het in Zeeland geſchiedde, den Hollanderen niet weinig nadeels. Om 't Bootsvolk tot deeze Vloot te vinden, was hun niet alleen de vaart naar 't Noorden, om Hout en Stokviſch, waaren, welken men niet miſſen kon; maar ook die naar Engeland, Spanje, Portugal en Andaluzie verbooden, tot dat de Vloot in zee zou zyn. De Heer van Beveren hadt den Hollandſchen ſchepen ook van geſchut beroofd, om 'er de Vloot mede te voorzien. Ook waren, te Amſterdam en elders, eenige Noordſche ſchepen in beſlag genomen, 't welk de Hollanders deedt vreezen, dat men, om vergoe-

(*u*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261.

goeding van ſchade te bekomen, hunne Schepen in 't Noorden ook aanhouden zou. Alle deeze bezwaarniſſen werden der Landvoogdeſſe voorgeſteld, en zy beloofde 'er tegen te zullen voorzien (v). Karel II. 1536.

Doch terwyl de Vloot, gereed zynde, op de Knegten, die Appingadam belegerd hielden, lag te wagten, viel Koppenhage Koning Chriſtiaan den III. in handen. De Paltsgraaf Fredrik veranderde toen van maatregels, en zag, voor eerſt, van het bemagtigen van Deenemarke af. De belegering van Appingadam werdt egter voortgezet, tot op den twaalfden van Herfſtmaand, wanneer de Plaats aan den Stadhouder van Friesland, by verdrag, werdt overgegeven. Hy hadt, uit Oldenburg, eenen onderſtand van eenige Knegten gekreegen, en ſchoon Chriſtiaan de III, na 't bemagtigen van Koppenhage, den Gelderſchen, in Appingadam, ook tweeduizend man toegezonden hadt, konden deezen egter 't overgaan der Plaatſe geenzins verhinderen. (w). De Overſten, Meinard van Ham en *Berend van Hakvoort*, bleeven krygsgevangen, en werden, ſedert, vervoerd, naar Vilvoorden in Brabant, alwaar zy, een' geruimen tyd, in hegtenis zaten, eer zy hunne vryheid wederom verwierven (x). Schenk trok toen voor 't *Slot te Wedde*, en bemagtigde 't, binnen tien dagen. Daarna deedt hy Koeverden bele-

Appingadam gaat over.

(v) Mr. Aert van der Goes, Regiſt. *bl.* 263.
(w) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 780.
(x) E. Beningha Hiſt. van Ooſtfr. IV. *Boek*, *Cap.* LXXIX. *bl.* 693.

KAREL II. 1536. legeren, welke Plaats, een beleg van twee maanden hebbende doorgestaan, zig, eindelyk, ook opgeeven moest (y). De sterke Plaatsen van deezen oord allen, ten behoeve des Keizers, bemagtigd zynde, kon hy zig, nog voor 't einde deezes jaars, in 't bezit der Heerlykheid van Groningen en Drente, bevestigd rekenen.

XXIX. Aanmerkingen over den uitslag der ondernemingen van den Keizer en den Hertoge van Gelder.

De vierduizend Knegten, ten dienste des Paltsgraafs geworven, dienden dus, om 't gebied van Karel den V. te helpen vergrooten met eene nieuwe Heerlykheid, die hem, sedert, nimmer ontweldigd werdt; terwyl Fredrik, onaangezien 'er eene Vloot en manschap voor hem gereed gemaakt was, zig, in zyne hoop om Deenemarke te overmeesteren, t'eenemaal te leur gesteld zag. De Hertog van Gelder, die, onder den loozen schyn van Christiaan den III. te willen helpen, de Groningers zogt te overheerschen, en den Keizer verdriet aan te doen; verloor 't gebied over Groningen, van welk hy zig voor altoos meende te verzekeren. Christiaan de III, die den Keizer tegen hadt, en van Hertoge Karel slegts in schyn geholpen werdt, hadt egter, door 't draalen der Vloote, 't geluk van Koppenhage te bemagtigen, en zig daar door te vestigen in 't gebied over Deenemarke, welk hy zynen nakomelingen nagelaaten heeft. Groningen, eerst verscheiden' Bisschoppen van Utrecht, daarna den Graaf van Oostfriesland, en laatstelyk den Hertog van Gelder, voor

(y) PONTANUS *Libr.* XI. *p.* 781.

voor Heer, hebbende aangenomen, geraakte, eindelyk, onder de heerschappy van Keizer Karel den V, die den Landzaaten niet toeliet, wederom van Heer te wisselen. KAREL II. 1536.

Na 't bemagtigen van Koppenhage en 't overgaan van Appingadam, werdt de Vloot, te Veere, onttakeld, en 't Boots- en Krygsvolk afgedankt (z). Men vreesde hier, dat de Knegten, die voor Appingadam gelegen hadden, by gebrek van betaaling, in Holland zouden komen *gaarden*. Doch de Landvoogdes droeg hier zorg voor. Ook gaf zy den Heere van Beveren bevel, om het geschut, welk den Hollanderen ontnomen en op de Vloot gelegd was, hun terstond te rug te geeven (*a*). De Vloot wordt onttakeld.

XXX. Bestand met Deenemarke.

In de Lente des volgenden jaars, werdt 'er, met Melchior Rantsau, die zig wederom in de Nederlanden bevondt, over een Bestand of Vrede met Christiaan den III, gehandeld. Doktor *Hubrecht*, die de zaaken van den Paltsgraave Fredrik, ten Hove der Landvoogdesse, waarnam, poogde de onderhandeling te doen afbreeken, en hadt reeds eenige Hovelingen, in zyne belangen, overgehaald. Doch de Hollanders, Nassau, Hoogstraaten en anderen hunner vrienden in den arm genomen hebbende, wisten den handel zo sterk door te dryven, dat 'er, in 't begin van Bloeimaand, een Bestand voor drie jaaren met Deenemarke geslooten werdt (*b*). Terstond hierna, viel

(z) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 450.
(*a*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 263, 264.
(*b*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 34, 35.

KAREL II. viel de Rogge, in Holland, van twee-ender-
1536. tig op agttien Goudguldens het last (c). Te Hoorn, was, in Grasmaand, nog zesendertig Goudguldens besteed; en in Bloeimaand, gaf men niet meer dan zestien. Alle andere Oostersche waaren sloegen byna de helft af. De vaart naar 't Noorden en de Oostzee, raakte wederom open (d), en de kwynende Koophandel begon, ten minsten voor een gedeelte, wederom te herleeven.

(c) MR. AERT VAN DER GOES Regist. bl. 279, 288.
(c) VELIUS Hoorn, bl. 250.

V A,

VADERLANDSCHE HISTORIE.

AGTTIENDE BOEK.

INHOUD.

I. *Nieuwe oorlog met Frankryk. Togt naar Tunis. Verbond van François den I. en Karel van Gelder.* II. *Gelderſche Oorlog. Franſche Kaaperyen. Dood van Erasmus.* III. *Veranderingen te Utrecht. 't Nederſtigt onder den Stadhouder van Holland gebragt.* IV. *De Landvoogdes poogt nieuwe Excynzen in Holland te doen invoeren. 't Mislukt.* V. *Vrede met Gelder. Bede aan Holland. Schoorſteengeld voorgeſlaagen.* VI. *Beſtand met Frankryk. Twiſt met den Admiraal Beveren.* VII. *Aanſlag der Gelderſchen op Enkhuizen.* VIII. *Vrede met Frankryk.* IX. *Twiſt in Gelderland, tuſſchen den Hertog en de Steden. Dood des Hertogs.* X. *Buitengewoone Bede aan Holland.* XI. *Levensbyzonderheden van David Jorisz van Delft.* XII. *Togt naar Konſtantinopole. Dood der Keizerinne. Geſchenk aan de Landvoogdeſſe.* XIII. *Geweldige Beroerte te Gend.* XIV. *De Keizer, herwaards gekomen, ſtilt dezelve.* XV. *Hy komt in Holland. Bede van zesmaalhonder-*

duizend guldens. XVI. *Twist met Dordrecht over 't Stapelregt.* XVII. *De Keizer komt te Utrecht.* XVIII. *René van Chalons, Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland.* XIX. *Algemeene Ordonnantie op de Regeeringe. Vernieuwing der Ordonnantie op de Admiraliteit.* XX. *Poogingen, om 't afgeschaft Verlofgeld op 't Kooren wederom in te voeren. Beroerte te Amsterdam. 't Verlofgeld op nieuws afgeschaft.* XXI. *Inbreuk op eenige Privilegien. Verdrag met Schotland. Togt naar Algiers.* XXII. *Kryg met Frankryk verwakkert wederom.* XXIII. *François de I. verbindt zig met Deenemarke en Zweeden.* XXIV. *Bede aan alle de Nederlanden. Holland is weigerig. Bewilligt.* XXV. *Luxemburg verlooren, en door Oranje herwonnen. Onderneemingen van Christiaan den III. Oranje draagt zorg voor Holland.* XXVI. *Maarten van Rossem valt in Brabant.* XXVII. *Oranje geslaagen.* XXVIII. *Raadpleegingen in Holland op de Bede. Bewilliging.*

Karel II. 1536.

I. Beginsels van nieuwen oorlog met Frankryk.

E Kamerykſche Vrede van 't jaar 1529 was te nadeelig voor Frankryk, om lang te konnen duuren. Ook hadt François de I, al ſedert het jaar 1531, heimelyke poogingen aangewend, om den Paus en den Koning van Engeland, in zyne belangen, in te wikkelen, en Karel den V, die, met de Proteſtanten in Duitſchland, en met den Turkſchen Kryg, de handen vol werks hadt, nieuwe zwaarigheden te berokkenen. Het ſluiten van den Wol-

Wolstapel te Calais, door Henrik den VIII, was hierop gevolgd. Wy hebben reeds, op het jaar 1533, aangetekend (*a*), hoe veel de Hollandsche Lakenweeveryen, met naame de Leidschen, hier door leeden. De berugte Egtscheiding van Henrik den VIII. en Katharina van Arragon, die wat laater voorviel, haalde den Koning van Engeland 's Pausen Banvonnis op den hals, om welk ter uitvoeringe te brengen, Keizer Karel zig verbonden hadt. Henrik, bedugt voor Karels magt, zogt zig met François te verbinden. Men tradt, in den aanvang des jaars 1534, in onderhandeling. Henrik beloofde, den Protestanten in Duitschland te zullen ondersteunen; mids François, ten zelfden tyde, Navarre en Vlaanderen met de wapenen aantastte. Doch deeze onderhandeling liep vrugteloos af. François durfde zig niet openlyk met Henrik verbinden, uit vreeze van den Paus te zullen mishaagen. Ondertusschen hadt het gerugt deezer onderhandeling de Nederlanders reeds bedugt gemaakt voor eenen oorlog met Frankryk en Engeland, gelyk wy, in 't voorgaande Boek (*b*), gezien hebben. François deedt, nog in 't zelfde jaar, eenen inval in 't Milaneesche, en handelde, aan 't Turksche Hof, ten nadeele des Keizers. Karel, daarentegen, ondernam, in den Zomer des jaars 1535, eenen togt naar Afrika, om *Haradyn Barbarossa*, die zig tot Koning van Tunis opgeworpen hadt, en, met zyne Roofschepen, de Mid-

Karel II. 1536.

Togt op Tunis met Hollandsche en Zeeuwsche schepen.

(*a*) XVII. *Boek*, *bl.* 51.
(*b*) *Bl.* 101.

Karel II. 1536.

Middellandſche Zee onveilig hieldt, tot reden te brengen. Hy bemagtigde de ſterkte *Goulette* en naderhand *Tunis* zelf; waarna hy *Muley Haſſem*, die, door Haradyn, verdreeven was, op den Troon herſtelde (*c*). Eene groote menigte van Hollanders en Zeeuwen hadden hem, met hunne ſchepen, op deezen togt, verzeld, en zig dapperlyk gekweeten (*d*). Onder anderen, vindt men, dat de Enkhuizers den Keizer, met vier groote Karveelſchepen, ten dienſt hadden geſtaan, en dat *Domkens*, een Inwooner dier Stad, om zyne kloekmoedigheid, in 't veroveren van Tunis, betoond, door den Keizer, ſedert, met een treflyk wapen, beſchonken is. Van de vier Enkhuizer ſchepen bleeven 'er, na den togt, drie, met volk met al, in eenen ſtorm voor Genua (*e*).

Krygsbedryven in Pikardye.

Terwyl dit, verre van de Nederlanden, voorviel, bereidden de Keizer en François zig tot eenen oorlog, die de grenzen deedt daveren. De Graaf van Naſſau viel, in 't jaar 1536, met een leger van dertigduizend man, in Pikardye, bemagtigde *Guize*, en ſloeg het beleg voor Peronne, welk hy egter, eerlang, opbreeken moeſt. François hadt, reeds in Wynmaand des jaars 1534, een Verdrag aangegaan, met den Hertoge van Gelder, waarby deeze zig zelv' en zyne landen, Groningen daar onder begreepen, den Koning

François de I. verbindt zig met den Hertoge van Gelder.

(*c*) *Vide* ANTON. PONT. CONSENT. Hariad. Barbar. *in* MATTH. Anal. *Tom.* I. *p.* 1-36. & J. ETROPII Diar. Expedit. Tunet. *int.* S. SCHARDII Germ. Script. *Tom.* II. *p.* 320.
(*d*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 442.
(*e*) Oude Aant. *by* BRANDT Enkh. *bl.* 59.

ning van Frankryk hadt opgedraagen, omze wederom van hem ter leen te ontvangen, nevens vyftigduizend ponden tournois in 't jaar (f). Van toen af, was men, in Holland, bedugt geweeft, voor eenen inval der Gelderfchen, en hadt reeds, meer dan eens, ter Staatsvergaderinge in overweeging genomen, om zig te wapenen (g): 't welk egter eenen geruimen tyd agter bleef. De onderneeming op Groningen, die, in 't jaar 1536, ongelukkig voor Hertoge Karel uitviel (h), mag als een gevolg van zyne naauwe verbindtenis met Frankryk worden aangemerkt.

Karel II. 1536.

II. Gelderfche Oorlog.

Doch, terftond hierna, fcheen de oorlog, met Gelder zo wel als met Frankryk, eerft regt ernft te zullen worden. In Bloeimaand, hadt men, in Holland, reeds vernomen, dat de Heer van Gelder al zeshonderd Paarden gemonfterd, en de Gelderfche Koopluiden, die te Dordrecht en elders handelden, t'huis ontbooden hadt. Buuren en Hoogftraaten floegen toen den Staaten voor, om, insgelyks, een bekwaam aantal van Paarden en Knegten aan te neemen, waartoe zy raad wiften, indien de Staaten geld verfchaffen konden (i). Doch alzo men nog met den Deenfchen Kryg belemmerd was, neigden de Staaten tot vrede; beloovende zy den Graave van Buuren een eerlyk gefchenk, zo hy dezelve wift te bewerken. Men tradt, in Zo-

(f) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 775.
(g) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl* 224, 225, 226, 229, 230, 231, 232.
(h) XVII. *Boek*, *bl.* 115.
(i) Mr. Aert van der Goes Regift. *bl.* 254, 256.

Karel II. 1536.

Zomermaand, met Hertoge Karel, in onderhandeling. Doch hy hieldt zig eerst zeer agterlyk, begeerende niet van vrede te hooren, voor dat men hem Groningen hadt wedergegeven (*k*). Ondertusschen werdt de Kryg, wederzyds, voortgezet. De Gelderschen vervulden de Zuiderzee met Oorlogschepen, die, te Harderwyk, te Elburg en elders, waren uitgerust (*l*). De onzen bragten, daarentegen, ook eenige schepen in 't vaarwater (*m*). De Franschen begonden, deezen Zomer, ook op de Hollandsche Koopvaardyschepen te kaapen. In Oogstmaand, namen zy een Enkhuizer Schip, van Andaluzie en Lisbon komende, en met Zout gelaaden: 't welk men vyfduizend guldens waardig rekende (*n*). Twee Fransche Oorlogschepen, in die zelfde maand, voor de Maaze kruissende, vielen, daarentegen, den Dordrechtenaaren in handen, en werden te Dordrecht opgebragt. De *Heude*, die deeze schepen bemagtigde, was, als een Koopvaardyschip, toegetakeld, en hadt zig eerst, door de Franschen, laaten neemen; die, overgesprongen en bezig met plonderen, door eene hinderlaage van vyftig gewapende Dordrechtsche Poorters, overvallen en afgemaakt werden: waar na de schepen, zonder moeite, werden overmeesterd (*o*). Ten zelfden tyde, werdt hier de invoer der Fransche waaren, zonder vry-

Fransche Kaaperyen.

Eene Dordsche Heude neemt twee Fransche Oorlogschepen.

(*k*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 257, 260.
(*l*) Velius Hoorn, *bl.* 248.
(*m*) Repert. der Plakaat. *bl.* 32. Boomkamp Alkmaar, *bl.* 87, 88.
(*n*) Brandt Enkh. *bl.* 59, 60.
(*o*) Chron. van E. de Veer *f.* 45. Beverw. Dordr. *bl.* 318.

vrygeleibrief, verbooden. En kort te vooren, was 'er bevel van 't Hof gekomen, om alle Fransche goederen, binnen vyftien dagen, den Graaflyken Rentmeester aan te brengen, op verbeurte van lyf en goed. Doch of hierop verbeurdverklaaring der waaren volgde, is my niet gebleeken. De Admiraal van Merkere bemagtigde, in Wynmaand, een Fransch Westindisch Schip, welk te Veere opgebragt, en vyftigduizend guldens waardig geoordeeld werdt. De Zeeuwsche Kaapers behaalden, sedert, nog eenige andere voordeelen op de Franschen (p). — Karel II. 1536.

Onaangezien deeze wederzydsche vyandlykheden, werdt egter, by eene overeenkomst, met François den I, in Herfstmaand, getroffen, de Haringvisschery, voor Franschen en Nederlanders, geduurende den oorlog, vry verklaard (q): welke overeenkomst de uitrusting van zes Oorlogschepen, tot beveiliging der Haringvaart, onnoodig maakte: waar toe de Staaten van Holland, in Oogstmaand, reeds zesduizend guldens hadden toegestaan (r); hoewel men vindt, dat 'er, op deeze ontworpen' uitrusting, sedert, vyf schellingen vlaams van ieder last Harings geligt werden (s). Men sprak ook, van Westwaards met Vlooten te willen zeilen, en van Kaapers uit te rusten, voor rekening van byzondere persoonen, zonder met den Admiraal te doen te willen hebben, alzo de Hollanders oordeelden, — Haringvisschery vry verklaard.

(p) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 450, 461.
(q) Repert. der Plakaat. *bl.* 33.
(r) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 263.
(s) Repert. der Plak. *bl.* 33.

KAREL II. 1536.

den, dat zy niet onder hem; maar alleen onder den Stadhouder ſtonden (t). Doch 't blykt niet, dat hiervan iets gekomen is.

Erasmus ſterft.

Op den elfden van Hooimaand deezes jaars 1536, was te Bazel, in 't eenenzeventigſte jaar zyns ouderdoms, overleeden, de beroemde Rotterdammer Deſiderius Erasmus (u). Hy

Agting der Staaten van Holland voor hem.

was in zo groot eene agting in zyn Vaderland geweeſt, zelfs onder de aanzienlykſte luiden, dat de Edelen en meeſte Steden, ter Staatsvergaderinge te Gouda, in Oogſtmaand des jaars 1532, beſlooten, hem een Juweel van omtrent tweehonderd en veertig Rynsguldens te ſchenken: 't welk hem zou toegezonden geweeſt zyn, zo men, in 't volgende jaar, geene hoop gekreegen hadt, dat, hy, door Vrouwe Maria herwaards ontbooden zynde, haaſt in Holland komen zou (v). Hy kwam egter niet, gelyk men verwagt hadt. Of hem 't Juweel, ſedert, ter hand geſteld zy, is my niet gebleeken. Ondertuſſchen, verdiende dit blyk der agtinge van 's Lands Staaten voor 's Mans geleerdheid, welk men, onzes weetens, by geenen Hiſtorieſchryver, geboekt vindt, hier te worden aangetekend. Van het metaalen Standbeeld, naderhand, ter zyner eere, te Rotterdam opgeregt, en nog in weezen, kan niemant, die Holland gezien heeft, onkundig zyn.

III. Verandering te Utrecht.

Te Utrecht was, midlerwyl, ook eenige verandering voorgevallen, die wy niet ſtilzwy-

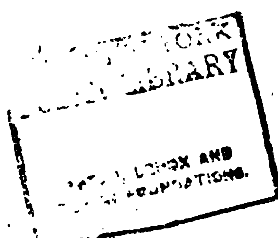
(t) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 259, 261, 262, 263.
(u) VIGLII AB AYTTA ZUICHEM. Epiſt. Seleƈt. *N.* LXXXII. LXXXIII. LXXXVI. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 217, 219, 222.
(v) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 186, 202.

DESIDERIUS ERASMUS,
gebooren te Rotterdam, in 't jaar 1467.
overleeden te Bazel, in 't jaar 1536.

C. Pronk ... J. Houbraken

IS. TIRION

zwygends voorby gaan konnen. Bisschop Henrik van Beieren, na 't afstaan van 't weereldlyk bewind over 't Stigt, beslooten hebbende, het geestelyk gebied over 't zelve, insgelyks, over te draagen, zag zig, in 't jaar 1529, opgevolgd, door *Willem van Enkevoort*, die, door Paus Adriaan den VI, tot Kardinaal verheeven zynde, zig te Rome ophieldt, en *Jakob Uitteneng* tot zynen Stedehouder aanstelde. Bisschop Willem overleedt, in 't jaar 1533. En in 't volgend jaar benoemde de Keizer *Georgius*, Zoon van Jan, Graave van Egmond, tot de Bisschoplyke waardigheid. De Geestelykheid, die, volgens eene overeenkomst tusschen Karel den V. en den Paus, geenen anderen Bisschop kiezen mogt, dan dien de Keizer benoemd hadt, deedt de verkiezing, in gevolge van deeze benoeming, en de nieuwe Bisschop werdt, eerlang, door den Paus, bevestigd (*w*).

Karel II. 1536.

Omtrent deezen tyd, werdt het stuk der Vereeniging van Utrecht met Holland, met meer ernst dan te vooren, ter hand genomen: Holland hadt, hierop, al sedert eenige jaaren, sterk gedrongen, en de Keizer hadt 'er, voor 't einde des jaars 1531, reeds verlof toe verleend (*x*). Doch de Keizerlyke Brieven, ten deezen einde noodig, werden nogtans, niet voor Grasmaand des jaars 1534, te Toledo gegeven. By dezelven, hegt de Keizer, „ by goeddunken der Landvoogdesse Maria, „ der Vliesridderen, en der Leden van den gehei-

Vereeniging van het Neder-Stigt met Holland onder éénen Stadhouder.

(*w*) A. Matthæi Anal. *Tom.* I. *p.* 113 *in Not.*
(*x*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 172, 174, 175, 187.

Karel II. 1536.

„ heimen Raad en dien der Geldmiddelen, „ doch te gelyk, *uit zyne rechter wetenschap*, „ *autoriteyt ende volkomen macht*, de Stad, Ste- „ den en Land van Utrecht, aan deeze zyde „ den Yssel, voor altoos, aan Holland, om, „ door één' en den zelfden Stadhouder, be- „ stierd te worden. Ook zouden beiderlei „ Staaten, voortaan, gelykelyk worden be- „ schreeven. Men zou, wederzyds, uit el- „ kanders Landen, mogen bannen. Doch „ de vonnissen des Raads van Holland zouden „ niet in Utrecht; noch die des Raads te U- „ trecht, in Holland ter uitvoering gelegd „ mogen worden, zonder, hiertoe, ter we- „ derzyde, geregtelyk verlof gevraagd en be- „ komen te hebben (*y*)." De Hollanders zouden gaarne gezien hebben, dat de Raad te Utrecht afgeschaft, en 't Nederstigt aan 't Regtsgebied des Raads van Holland onderworpen verklaard was. Doch de Keizer hadt niet konnen besluiten, om de Stichtschen hiertoe te dwingen. Zy maakten zelfs zwaarigheid, om zig, op den voet, dien de Keizer beraamd hadt, met Holland, te laaten vereenigen. De Staaten van Holland hielden 'er, ondertusschen, van tyd tot tyd, op aan, by den Stadhouder, onder anderen, in de jaaren 1535 en 1536 (*z*). Doch 't liep aan tot in 't jaar 1540 (*a*), of nog langer, eer dit werk het vereischte beslag kreeg. Van toen af, is Overyssel, meer

nog

(*y*) *Zie* 's Keizers Brief *in 't* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 21. *in 't* Groot Utrechts Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 30. *by* Matth. de Nobilitate *p.* 698. *en by* Bor X. *Boek*, *bl.* 228. [794.]

(*z*) Mr. Aert van der Goes Reg. 234, 248, 316, 318.

(*a*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 32. Matth. de Nobilitate *p.* 697.

nog dan te vooren, als een byzonder Landschap, aangemerkt geworden; en geheellyk van 't Nederstigt afgescheiden gebleeven. KAREL II. 1536.

IV. De Landvoogdes poogt, door gantsch Holland, Excynzen te doen invoeren.

't Beleg van Peronne, in den Herfst des jaars 1536, opgebroken, en de Knegten betaald, en op de grenzen, in de Winterlegeringen, gelegd zynde, deedt de Landvoogdes de Staaten van alle de Nederlanden, tegen den vierden van Wynmaand, te Brussel beschryven, en vertoonde hun hier, dat 'er geld noodig was, om 't Krygsvolk verder te onderhouden, wilde men hun 't platte Land niet ten beste geeven, of hen zien overloopen tot den vyand. Wyders sloeg zy voor, dat men de vereischte penningen zou konnen vinden, by wege van Excynzen, op Wynen, Bier, zyden- fluweelen- wollen-, en linnen-lakenen enz.: laatende egter 't uitvinden van een beter middel aan de Staaten. Die van Holland, hierop, Dagvaart in den Haage beschreeven hebbende, zagen het invoeren van Excynzen aan, als eene lastige nieuwigheid, in welke zy, niet dan op eenen eenpaarigen voet met de andere Nederlanden, behoorden te bewilligen (b). Wy hebben, te vooren, meermaalen gezien, dat 'er, onder de Regeering van de Huizen van Beieren en Bourgondie, Excynzen op Wynen, Bieren en andere waaren, in verscheiden' Steden, uit kragte van byzondere Graaflyke Oktroojen, geheeven werden. Zodaanig eene belasting was noodzaaklyk in zulke Steden, welker gewoonlyke inkomsten niet toereiken konden, om haar aan-

(b) Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 264, 265.

Karel II. 1536.

aandeel, in de Graaflyke Beden, te vinden. Doch van algemeene Excynzen over 't gantsche Land hadt men tot nog toe niet gehoord. De Verponding op Huizen en Landeryen, die men, van ouds, *Schildtalen* en *Morgentalen* noemde, en diė, in de jaaren 1515 en 1518, door den tegenwoordigen Graave, op eenen nieuwen voet was gebragt (*c*), was de eenige algemeene schatting, die de Ingezetenen van Holland opbrengen moesten. 't Was dan geen wonder, dat men ongaarne tot het draagen van deezen last besloot. Die van Holland verklaarden egter, op eene tweede Dagvaart der algemeene Staaten, dat zy der Koninginne reden zouden geeven, om vergenoegd te zyn, indien de andere Landen, in de Excynzen, bewilligden. Doch Brabant stemde niet. Die van Vlaanderen verklaarden „ dat zy „ zo veel hadden opgebragt, als zy konden, „ om de grenzen te beveiligen; dat het in „ hunne magt niet stondt, den Keizer Frank„ ryk, Italië en andere Landen te helpen o„ vermeesteren, gelyk zyn oogmerk scheen; „ dat zy geen' last hadden, om in de nieu„ wigheid der Excynzen te bewilligen, en „ geene hoop altoos, om hiertoe, in 't ver„ volg, last te zullen krygen." De andere Landen betuigden, met algemeene woorden, dat zy hun best gaarne wilden doen, zonder te verklaaren, op welk eene wyze. De Landvoogdes, bespeurende dat 'er, voor deezen tyd, van 't opstellen van nieuwe Excynzen niets

't Mislukt.

(*c*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *Kol.* 2047. *en* hier voor IV. *Deel*, *bl.* 391, 412.

niets vallen zou, verklaarde, dat zy, voor 't einde des jaars, eenen nieuwen voorslag aan de Staaten te doen hadt: waar mede het werk der Excynzen voor eenige jaaren agterbleef (*d*). Karel II. 1536.

V. Vrede met Gelder. Midlerwyl, werdt de vredehandeling met den Hertoge van Gelder, te Graave, voortgezet, en eindelyk, op den vyftienden van Wintermaand, een Verdrag getekend, volgens welk „ de Keizer en de Hertog beloofden, afstand te zullen doen van de verbindtenissen, ten nadeele van elkanderen, „ aangegaan. De Keizer zou zig, by 't leeven van Hertoge Karel, geen' Hertog van „ Gelder en Graaf van Zutfen noemen, en „ hem, binnen 't jaar, met die Heerlykheden beleenen. Voor 't afstaan van Groningen, Koeverden en Drente, waar van „ de Hertog zig insgelyks geen' Heer meer „ zou mogen heeten, zouden hem vyfendertigduizend Karelsguldens eens en vyfentwintigduizend gelyke guldens jaarlyks worden betaald. Die van Utrecht zouden hem, „ wegens zyn vermeend regt op hunne Stad, „ twintigduizend Karelsguldens voldoen." De overige punten van dit verdrag waren van klein belang (*e*). Floris van Egmond, Graaf van Buuren, die, op aanmaaninge van Holland, de voornaamste hand gehad hadt, in 't bewerken van deeze Vrede, kreeg, sedert, het geschenk, welk hem beloofd was. Het bestondt in zesduizend Filipsguldens voor hem,

(*d*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 266, 267.

(*e*) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 782. Repert. der Plak. *bl.* 34. Chron. van E. de Veer *f.* 46.

KAREL II. hem, en tweehonderd voor zyne Huisvrouwe (*f*).
1536.

Buitengewoone en gewoone Bede aan Holland. Weinige dagen na 't sluiten der Vrede met Gelder, deedt de Landvoogdes aan Holland eene buitengewoone Bede van honderd en twintigduizend guldens eens, en eene gewoone van honderd en twintigduizend guldens jaarlyks, voor den tyd van zes jaaren. De Staaten, hierop, in Louwmaand des volgenden jaars, in den Haage ter Dagvaart beschreeven zynde, stelden hun antwoord, eenigen tyd, uit, om eerst het bezegelen van het verdrag met Gelder en den uitslag der onderhandeling met Deenemarke af te wagten; alzo zy zig, hier naar, in 't bewilligen tot zulke zwaare Beden, noodwendig schikken moesten. Ondertusschen sloegen de Edelen uit, dat men, voor buitengewoone Bede, tagtigduizend guldens eens, en voor gewoone ook tagtigduizend guldens, jaarlyks, voor den tyd van vier jaaren, zou konnen toestaan. Doch Leiden, Amsterdam en Gouda waren hiertoe niet volkomen gelast. Eenpaarig werdt besflooten, niet te bewilligen, en, al hadt men schoon bewilligd, niet te betaalen, zo 't geene vrede bleef in Gelderland, en zo men niet *ten Dogge* of Kabbeljaauw en ten Haring, zo wel als op de Oostzee, vaaren kon (*g*).

1537.

Veldtogt in de Nederlanden. De Koning van Frankryk, ondertusschen, hebbende vastgesteld, den Veldtogt in de Nederlanden vroeg te openen, viel, in Lentemaand,

(*f*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 257, 267, 269, 271, 273.
(*g*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 269, 270, 273.

maand, aan 't hoofd van een Leger van vyf-entwintigduizend Knegten en eenige Ruitery, in Artois, en floeg het Beleg voor Hesdin (b). Hy wift, dat het Nederlandfch Leger, welk in den Veldtogt des voorleeden jaars gediend hadt, by gebrek van betaaling, grootendeels verloopen was, en maakte ftaat, dat hy reeds diep in de Nederlanden zou gedrongen zyn, eer de Landvoogdes volks genoeg, om hem te ftuiten, op de been zou konnen hebben. Ook bevondt zy zig in zulk eene groote verlegenheid om geld, dat de voornaamfte Grooten haar, in alleryl, eene merkelyke fomme van penningen verftrekken moeften, zo dra zy van den inval der Franfchen kennis gekreegen hadt. Zy befloot, terftond dertigduizend man te werven: en om de koften hiertoe, die in zes maanden twaalf tonnen gouds beloopen zouden, te vinden, de algemeene Staaten, tegen den vierentwintigften van Lentemaand, te Bruffel, te befchryven. Hier deedt zy den Staaten 's Lands nood en de magt van Frankryk op 't leevendigft vertoonen, en fpoedigen onderftand vorderen. De Brabanders, dien 't gevaar meer dan fommigen anderen Landfchappen dreigde, booden lyf en goed aan, ter gemeene befcherminge der Nederlanden, *die allen*, zeidenze, *maar één lighaam uitmaakten, waarvan de Keizer het hoofd was*; mids dat de andere Landen hun, des noods, ook geenen byftand weigerden. Artois, Henegouwen, Namen en de meefte anderen fpraken uit éénen

Karel II. 1537.

De Landvoogdes eifcht twaalf tonnen gouds van de algemeene Staaten.

(b) Daniel Tom. VII. p. 209.

Karel II. 1537. nen mond met Brabant. Doch Vlaanderen was niet gelast, dan om te hooren. Holland en Zeeland begeerden ook eerst eens verslag te doen. Doch men antwoordde, dat de vyand in 't Land was, en 'er niets overschoot, dan dat elk bedagt was op de spoedigste en bekwaamste middelen, om hem te stuiten, waartoe, in de eerste plaats, geld vereischt werdt. De Landvoogdes, bevroedende, dat de gewoone middelen om geld te vinden niet toereiken konden, sloeg eene belasting voor van eene Karels gulden op elke Schoorsteen, of Haardstede, waaruit, meendé zy, spoedig veel komen zou: Doch de Hollanders, in aanmerking neemende, dat hun Land volkryker was, en derhalven, naar gelang zyner uitgestrektheid, meer Haardsteden hadt dan de andere Nederlanden, hadden geenen zin in deeze belasting. Ook behaagde hun niet, dat de armen, in dezelve, byna zo veel zouden te draagen hebbén, als de ryken, 't welk hen voor eenen opstand, onder de schamele Ingezetenen, uitgeput door den oorlog en door gebrek van handel, vreezen deedt. De voorslag der Landvoogdesse werdt, derhalven, in Holland verworpen. Doch alzo men klaarlyk zag, dat 'er geld noodig was, nam men, sedert, ter Staatsvergaderinge in overweeging, om, in de Beden van Wintermaand laatstleeden, voor een groot gedeelte ten minsten, te bewilligen (*i*).

Schoorsteengeld voorgeslaagen.

afgeweezen in Holland.

VI. Bestand van tien. Doch eer men hierover tot een besluit kwam, hadt François Hesdin bemagtigd. De Graaf van

(*i*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 274, 275, 276, 277.

van Buuren sloeg, sedert, het beleg voor Saint Pol en overmeesterde de Plaats stormenderhand, op den vyftienden van Zomermaand. Ook nam hy Montreuil in, by verdrag, en belegerde Terouanne (k). Doch terwyl dit Beleg duurde, werdt 'er, op den dertigsten van Hooimaand, een Bestand van tien maanden, tusschen Frankryk en de Nederlanden, geslooten. Volgens ééne der voorwaarden van dit Bestand, moest het Beleg van Terouanne worden opgebroken (l), gelyk terstond geschiedde.

Karel II. 1537. maanden met Frankryk.

In Holland, was men, in Grasmaand, en dus lang voor 't treffen van 't Bestand, reeds tot een Besluit gekomen, om der Landvoogdesse eene buitengewoone Bede van tagtig- of ten hoogsten van honderdduizend guldens toe te staan: te vinden, niet by de schildtalen, maar elk in de zynen, zonder *gracie* voor deeze reize, en van geestelyken en weereldlyken, de vermogenden onder welken de Landvoogdes, daarom, tot geene byzondere gifte of leening, zou mogen dringen. Voorts wilde men bedingen, dat de Landvoogdes den Hollanderen vrye Dogge- en Haringvisschery en vrye vaart naar de Oostzee bezorgen zou, en dat zy den Heere van Gelder de gemaakte Vrede zou doen onderhouden, hem, ten dien einde, uit deeze Bede, betaalende, 't gene hem beloofd was. Kort hierna, werdt het Bestand met den Koning van Deenemarke getrof-

Bewilliging in de jongste Bede.

(k) Daniel *Tom.* VII. *p.* 809, 810. Mr. Aert van der Gofs Regist. *bl.* 282.
(l) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 153. Repert. der Plakaat. *bl.* 35.

Karel II. 1537.

Twist met den Admiraal over 't verleenen van Vrygeleibrieven.

troffen, waardoor de vaart op de Oostzee wederom vry werdt. Doch de Visschery kon nog niet geschieden, zonder dat de visschers zig van eenen Vrygeleibrief voorzagen. De Fransche en Nederlandsche Admiraals hadden zulke vrygeleibrieven aan elkanderen gegeven, die, door de wederzydsche Ingezetenen, ten duursten betaald moesten worden. Adolf van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, Nederlandsche Admiraal, vorderde van de versche Visch- en Kabbeljaauwvangers, voor ieder hoofd, vyftien stuivers tot S. Jans Misse toe voor een' vrygeleibrief; en als dit jaargetyde voorby was, van ieder hoofd op de Haringbuizen vyfentwintig stuivers. Hy beweerde, dat hem, als Admiraal, dit regt toekwam, uit kragte van den Lastbrief, zynen voorzaaten, in den jaare 1487, gegeven. Doch de Hollanders hielden staande, dat zy niet onder den Admiraal stonden; maar alleen onder Stadhouder en Raaden, en dat de Heer van Beveren, vrygeleibrieven hebbende, dezelven den Stadhouder behoorde over te leveren, of anders der Landvoogdesse, *als Souveraine in de plaetse van de Keyserlicke Majesteyt*, op dat zyze, daar, en niet van Beveren, zouden konnen vorderen. Hevig dreeven de Gemagtigden van Holland dit punt ten Hove, rondelyk verklaarende, dat zy, onder geene andere voorwaarde, in de buitengewoone Bede, bewilligen zouden. Zy voegden 'er by „ dat zy de ingewilligde Pen„ ningen eerder zouden gebruiken, om Oor„ logschepen uit te rusten, en de Fransche „ visschers te berooven, zonder de vrygelei-

brie-

brieven van den Heere van Beveren te ontzien; dan gedoogen, dat men eenige inbreuk deedt op dit hun oud voorregt. Zo sterk stondenze hierop, dat de Landvoogdes, eindelyk, Beveren zyne vrygeleibrieven deedt afvorderen, omze den Stadhouder van Holland ter hand te stellen. Doch hy weigerde dezelven over te geeven: waarom men, in Zomermaand, in Holland, een' overslag begon te maaken, om vyf Oorlogschepen en zes gewapende Buizen tot beveiliging der visscherye uit te rusten. De Stad Schiedam alleen hadt den Heere van Beveren agthonderd en vyftig guldens, voor vrygeleibrieven, betaald, behalven nog twee Filips guldens, voor schryven en zegelen van elken Brief; welken last men niet gezind was langer te draagen. Ten zelfden tyde, bewilligden de Staaten in eene gewoone Bede van tagtigduizend guldens 's jaars voor vier jaaren, en op 't sterk aanhouden der Landvoogdesse, in de geëischte buitengewoone van honderd en twintigduizend guldens. Men zondt hun toen, van boven, ook honderd vrygeleibrieven (*m*). Doch twee of drie weeken, daarna, werdt het Bestand met Frankryk geslooten, waar door dezelven van geen gebruik meer waren.

Karel II. 1537.

VII. Aanslag der Gelderschen op Enkhuizen.

Eene maand ruim voor 't sluiten van dit Bestand, hadt de Hertog van Gelder, vergeetende de pas geslooten' Vrede, ten behoeve des Konings van Frankryk, eenen aanslag ondernomen op Enkhuizen (*n*), die, by tyds ont-

(*m*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 269, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286.
(*n*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 285.

Karel II. 1537. ontdekt zynde, te loor liep. Hy hadt zig, in Zomermaand, in persoon naar Harderwyk begeven, verzeld van zevenhonderd man, en daar gekomen zynde, de poorten drie dagen geslooten gehouden, terwyl hy met de trom deedt omslaan, dat elk, die den Koning van Frankryk begeerde te dienen, zig aangeeven en handgeld ontvangen kon. Op den eenentwintigsten, tegen den avond, verdeelde hy de Knegten op vyf schepen, die, des anderendaags, 's morgens ten drie uuren, op de reede van Enkhuizen, ten anker kwamen. Twee schepen liepen tot digt onder het pakhoofd, daar zy dagten te landen; doch alzo hun 't water ontviel, moesten zy 't anker uitwerpen, en den vloed afwagten. Midlerwyl brak de dag aan, die hen aan de Enkhuizers ontdekte. Een Burger, *Erik in den Bok* genaamd, vroegtyds omtrent het hoofd gekomen, en de vreemde schepen gewaar geworden zynde, vroeg, *wat zy bragten? Mout*, was het antwoord, *voor Jan Groot Albert*. Deez' was toen Oud-Burgemeester, en hadt zyne Dogter aan Eriks zoon ten Huwelyk gegeven. Terstond daarop vliegt Erik naar Jan Groot Alberts Huis, en vraagt hem, *of hy Mout verwagtte*? En toen 'er *neen* geantwoord werdt, stelt hy terstond vast, dat de Gelderschen voor de Stad waren. Anderen hadden, midlerwyl, ook iets ontdekt, en vermoeden van verraad gekreegen. Elk loopt dan te wapen, en naar den zeekant, met zo veel gedruisch, dat de Gelderschen, zig geenen tyd geevende, om de ankers op te winden, dezelven afkapten, en zee koozen. De Wethouderschap deedt,

deedt, sedert, de ankers ophaalen, en ter gedagtenisse van deezen mislukten aanslag, aan den Engelschen of Zuidertoren hangen; alwaarze nog te zien zyn. De Hertog van Gelder, zig deezer onderneeminge schaamende, schreef, kort na het te rugkomen zyner Schepen, aan Burgemeesteren van Amsterdam „ dat men hem, ten onregte, van eenen „ aanslag op Enkhuizen, verdagt hieldt; dat „ zyne schepen alleen gediend zouden heb„ ben, om zynen Neef, den ouden Kardinaal „ van Bourbon, die hem wilde komen bezoe„ ken, aan de zeegaten op te wagten, en „ veilig naar Gelderland te geleiden; doch „ datze, wind en stroom tegen krygende, ge„ noodzaakt geweest waren voor Enkhuizen „ te stryken, en toen de tegenwind nog he„ viger ontstak, naar Harderwyk te rug ge„ keerd waren; weshalven hy nu Brieven van „ vrygeleide voor zynen Neeve verzogt." De Amsterdammers, uit eenigen hunner Poorteren die binnen Harderwyk geweest waren, eer de Gelderschen scheep gingen, verstaan hebbende, wat aldaar omgegaan was, verwonderden zig over 's Hertogs dubbelheid; doch vergenoegden zig, met hem te antwoorden „ dat hy, om vrygeleide voor 's „ Keizers vyanden te verkrygen, zig niet aan „ hun, maar aan de Landvoogdesse, Vrouwe „ Maria, vervoegen moest", zonder een enkel woord van Enkhuizen te willen reppen (o). Sommigen plaatsen deezen mislukten aanslag, die

KAREL IV. 1537.

(o) Chron. E. de Veer f. 48. Pontanus Libr. XI. p. 783. Brandt Enkh. bl. 62.

KAREL II. 1537. die zekerlyk, eerst in 't jaar 1537, gebeurd is (*p*), ten onregte in 't jaar 1536 (*q*). De Gelderschen bleeven, dit gantsche jaar, in de wapenen, waarom men, te Hoorn, te Enkhuizen, en in de andere Watersteden, zeer op zyne hoede was, de Plaatsen versterkende, en de wallen voorziende met geschut (*r*).

VIII. Vrede met Frankryk. 1538. Onaangezien 't Bestand van tien maanden, in Hooimaand, met Frankryk, gesflooten, op den elfden van Louwmaand des jaars 1538, nog, tot den eersten van Zomermaand, verlengd was (*s*), werden 'er, in Grasmaand, tien of twaalf Hollandsche Noordvaarders, door de Franschen, genomen. De onzen, om deeze schade te boeten, namen insgelyks eenige Fransche schepen (*t*). In Zomermaand, werdt 'er, door 's Pausen bemiddeling, een nieuw Bestand tusschen den Keizer en den Koning van Frankryk, getroffen, voor den tyd van tien jaaren (*u*). Sedert, hielden deeze twee Vorsten een mondgesprek, te *Aigues-mortes*, alwaar dit Bestand, in eene altoosduurende Vrede veranderd werdt (*v*). De Keizer gaf hiervan, naderhand, zelf eene schriftelyke verklaaring, die, op den eersten van Sprokkelmaand des jaars 1539, te Toledo, getekend was (*w*).

Mid-

(*p*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 285.
(*q*) VELIUS Hoorn, *bl.* 248.
(*r*) VELIUS Hoorn *bl.* 251. BRANDT Enkh. *bl.* 65.
(*s*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 159. Repert. der Plakaat. *bl.* 36.
(*t*) VELIUS Hoorn, *bl.* 251. GOUDHOEVEN, *bl.* 607.
(*u*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 169.
(*v*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 287, 288.
(*w*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 185.

Midlerwyl, was 'er merkelyke verandering voorgevallen in Gelderland. Hertog Karel, nu hoog bejaard, en bedugt, dat zyne Heerlykheden, alzo hy geene wettige Kinderen hadt, na zyn afsterven, komen mogten, aan 't Huis van Oostenryk; tegen welk hy een onverzoenlyken haat behieldt, hadt, in Wynmaand des jaars 1537, 's Lands Staaten, op den Landdag vergaderd, poogen te beweegen, om den Koning van Frankryk voor Heere aan te neemen, en hem, van 's Konings wege, hulde te doen. De Staaten, bevroedende, dat zy byna beslooten lagen tusschen de Keizerlyke Erflanden, en dat de Koning van Frankryk te ver van de hand was, om hen behoorlyk te beschermen, weigerden in 's Hertogs verzoek te bewilligen. Hieruit rees zo geweldig een twist, tusschen den Hertog en de Geldersche Steden, dat dezelve, niet dan door geweld, scheen te zullen konnen beslegt worden. Verscheiden' Steden haalden 's Hertogen Sloten om verre, en namen Oostenrykſche en Kleefsche bezetting in. De Hertog liep, daarentegen, de Veluwe af, met vierduizend Knegten. Tegen 't einde des jaars, was men egter in onderhandeling getreden (x). De Zoen werdt eerlang getroffen, geheel naar den zin der Staaten. Ook sloot men, in den aanvang des volgenden jaars, eene overeenkomst wegens de opvolging, die oorzaak van nieuwe onlusten was.

KAREL III. 1538.

IX. Twist in Gelderland tusschen den Hertog en de Steden.

Filippa, Zuster van Hertoge Karel, hadt René, Hertoge van Lotharingen, haaren Gemaal,

Schikking wegens de

(x) Pontanus *Libr.* XI. *p.* 784-786.

KAREL II. 1538. maal, onder andere kinderen, *Antoni* gebaard, die zynen Vader opvolgde en verscheiden kinderen hadt, Zoonen en Dogters. Antoni was de natuurlyke Erfgenaam van Gelder en Zutfen. Doch de Staaten, hem niet magtig genoeg keurende, om hen te beschermen, sloegen Hertoge Karel een dubbel Huwelyk voor, tusschen *Willem*, Zoon van *Jan*, *Hertoge van Gulik en Kleeve*, en *Anna*, Dogter van Antoni, Hertoge van Lotharingen; en tusschen *François*, oudsten Zoon van Hertoge Antoni, en *Anna*, tweede Dogter des Hertogs van Gulik en Kleeve. Wyders, wildenze, dat de jonge Willem, terstond, voor toekomenden Hertoge van Gelder en Graave van Zutfen, zou ingehuldigd worden, en dat het Huwelyk van François met Anna van Kleeve voortgaan zou, alware 't, dat het Huwelyk van Willem met Anna van Lotharingen niet voltrokken kon worden; alzo de spraak ging, dat zy met René van Chalons, Prinse van Oranje, ondertrouwd was. Men zag, uit deezen voorslag, klaarlyk, dat de Gelderschen Willem van Gulik, 't kostte wat het wilde, voor Hertoge begeerden, en dat zy Antoni en deszelfs Zoonen van 't Hertogdom zogten uit te sluiten. De ontworpen Huwelyken waren slegts een dekmantel, om hun gedrag eenen glimp te geeven. Ook gingen zy geen van beiden voort. De Staaten, die alles naar hunnen zin schikten, noodzaakten Hertog Karel, ten zelfden tyde, de verdediging zyner Heerlykheden, zelfs by zyn leeven, aan Jan, Hertoge van Gulik en Kleeve, en aan Willem, zynen Zoon, af te staan, die

Opvolging in Gelderland.

egter geen hooger titel dan dien van *Schermheer* voeren zouden. Doch hier voor werdt Hertoge Karel, door Hertoge Jan, tweeenveertigduizend, en door het Landschap Gelder, agttienduizend Brabantsche guldens eens toegelegd; behalven nog vyfentwintigduizend guldens, jaarlyks, door Hertoge Jan; en vyftigduizend, door het Landschap Gelder; en uit de tollen van Lobed, tweeduizend goudguldens. Alle deeze punten en verscheiden anderen, met naame ook, dat de Hertogen geene vrede maaken noch oorlog aanvangen mogten, buiten bewilliging der Staaten; waren begreepen, in een Verdrag, tusschen de twee Hertogen, den jongen Willem, en Baanerheeren, Ridderschap en Steden des Vorstendoms Gelder en des Graafschaps Zutfen, op den zevenentwintigsten van Louwmaand des jaars 1538, gesloten en bezegeld (y). Doch Hertog Karel hadt geene gelegenheid, om genot te trekken van de geringe voordeelen, welken hy, by dit Verdrag, hadt konnen bedingen. Terwyl men met de inhuldiging van Willem van Gulik bezig was, viel de oude Hertog, van enkel hertzeer, dat hy zig, in zyne hooge jaaren, genoegzaam ontvoogd zag, in eene krankheid, die hem, op den dertigsten van Zomermaand, te Arnhem, uit het leeven rukte (z). De Keizer verloor aan hem eenen vinnigen vyand der Huizen van Bourgondie en Oostenryk, met welke Huizen hy, tot groot agterdeel der Nederlanden;

KAREL III. 1538.

Hertog Karel van Gelder sterft.

(y) *Zie* Groot Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prelim*. *c*. 1.
(z) PONTANUS *Libr*. XI. *p*. 793.

Karel II. den, vooral van Holland, ſchier vyftig jaa-
1538. ren agtereen, geduurig geoorloogd hadt. Zyn dood gaf gelegenheid tot nieuwe beroerte. De Landvoogdes Maria vaardigde terſtond Brieven af aan de Gelderſche Steden, waar by zy 's Keizers regt op de Heerlykheden, die Karel, door den dood, ontruimd hadt, beweerde, uit verſcheiden' overeenkomſten, met 's Keizers voorzaaten en met den Keizer zelven, geſlooten. De Hertog van Lotharingen ſchreef ook aan de Staaten ter verdediging van zyn erfregt. De Staaten gaven, in hun antwoord aan beiden, te verſtaan, dat zy ongezind waren, om een van beiden voor Heere aan te neemen (a). Hoe dit geſchil, ſedert, met de wapenen, in 's Keizers voordeel, beſlegt werdt, ſtaat ons, in 't vervolg, te verhaalen.

X. Buitengewoone Bede en een geſchenk voor de Landvoogdesſe van de Staaten van Holland gevorderd.

De Staaten van Holland, tegen den tweeden van Herfſtmaand, te Geertruidenberg, beſchreeven zynde, deedt de Landvoogdes hun eene buitengewoone Bede van tagtigduizend ponden van veertig grooten, tot betaalinge der Knegten, in den jongſten oorlog gebruikt. Hoogſtraaten, naderhand, in een afzonderlyk geſprek met de Staaten getreden zynde, voegde 'er by, dat de andere Nederlanden der Landvoogdeſſe een geſchenk gedaan hadden; 't welk Holland, zyns oordeels, behoorde na te volgen en vyftigduizend, immers niet minder dan dertigduizend guldens te geeven. De Staaten, op beide deeze punten, kort daarna, in 't byzyn des Stadhouders, in den Haage

De Staa- raadpleegende; oordeelden de Edelen, dat het Land,

(a) Pontanus *Libr.* XII. *p.* 807, 808, 809, 810, 811.

Land, in voorgaande jaaren, zo zeer met buitengewoone beden bezwaard, deeze behoorde te weigeren. Doch in 't geschenk aan de Landvoogdesse stemden zy gereedelyk, mids het, in twaalf termynen, en in zulke penningen betaald wierdt, als, ten tyde der betaalinge, onder den koopman, gang hebben zouden, en dat zy met hun aandeel volstaan, en alleen voor 't platte Land rekenen zouden mogen, naar ouder gewoonte. De vyf groote Steden, (want Delft, door den brand en andere rampen veel geleeden hebbende, droeg, sedert eenigen tyd, niet in de gemeene lasten) en de kleinen stemden met de Edelen. De Stadhouder, niet vergenoegd met dit antwoord, zondt Gemagtigden in elke Stad, om de Leden tot bewilliging te beweegen. Aan sommigen, deedt hy beloften van kwytschelding: anderen dreigde hy. Den kleinen Steden, bedugt, dat zy, door de grooten, in 't bewilligen, zouden vervangen worden, verzekerde hy, dat 'er geene bewilliging zou worden aangenomen, zonder dat zy 'er vooraf op gehoord waren. In Wynmaand, wederom Dagvaart belegd zynde, na dat de Stadhouder naar boven te rug gekeerd was; bleeven de Edelen nog weigerig. Zy vertoonden den Gemagtigden der Landvoogdesse, in 't breede „ dat Brabant, Vlaanderen en Artois, die 't naast aan den brand gezeten „ waren, en ten welker behoeve, de oorlog „ meest gevoerd was, nog in geene buiten„ gewoone Bede bewilligd hadden; welke „ men nu Holland wilde opleggen, dat zig, „ zo veele jaaren herwaards, uit de schul-

Karel II. 1538.

ten bewilligen in 't geschenk.

Looze poogingen des Stadhouders, om hen ook in de Bede te doen bewilligen.

Breed vertoog van den staat des Lands.

KAREL II. 1538. „ den, in de Gelderſche, Frieſche en Stigt-„ ſche Oorlogen gemaakt, alleen hadt moe-„ ten redden; dat de laatſte Bede van hon-„ derd en twintigduizend guldens, gedeelte-„ lyk, ingewilligd was, tot het zelfde einde, „ waartoe men deeze vorderde; dat men niet „ wiſt, wat laſt Holland van de veranderin-„ gen, in Gelderland voorgevallen, zou te „ draagen hebben; dat het platte land arm „ was, zynde den Haver, de Garſt en de „ andere veldvrugten kwalyk geſlaagd; dat „ de Edelen en de Renteniers geene betaa-„ ling kreegen; dat de Steden kwytſcheldin-„ gen genooten, 't welk veroorzaakte, dat „ men te eerder tot het doen van nieuwe Be-„ den komen moeſt; dat de landluiden de Be-„ den uit hun eigen goed en Bruikweer be-„ taalden, en de Steden uit de Excynzen, „ waarom deezen te gereeder in de *Beden* „ konden bewilligen enz." Doch de Steden, nu meeſt omgezet door den Stadhouder, ſtemden niet meer met de Edelen. Dordrecht, Haarlem, Leiden en Amſterdam bewilligden in de Bede, mids gevolg hebbende van de andere Leden. Rotterdam en Schiedam volgden hen. Delft was niet tegenwoordig. Doch Gouda en de kleine Steden, Schoonhoven, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Alkmaar, Oudewater, Naarden en Weesp, die allen, op deeze Dagvaart, verſcheenen waren, ſtemden met de Edelen. Deezen, ziende, dat de meeſte groote Steden hun afvielen, beſlooten te bewilligen in tagtigduizend Klinkaarts, uitmaakende zeſtigduizend ponden van veertig grooten. Doch de Landvoog-

KAREL II. 1538.

des, in aanmerking neemende, dat de voornaamste Steden reeds in de volle Bede hadden bewilligd, nam in de aanbieding der Edelen geen genoegen (*b*). 't Liep tot diep in 't volgend jaar aan, eer de Staaten, tot eene volle bewilliging, besluiten konden.

XI. Leevensbyzonderheden van David Jorisz van Delft.

De Herdoopers hadden zig, na het overgaan van Munster, en na het mislukken van den aanslag op Amsterdam, in tamelyke rust gehouden; doch het gerugt, dat *David Jorisz*, een hunner Leeraaren, omtrent deezen tyd, in Holland maakte, gaf gelegenheid tot eene vernieuwing der Plakaaten tegen hen, die ten strengsten werden uitgevoerd. David Jorisz, Zoon van *Joris de Koman*, was, in 't jaar 1501, te Delft gebooren. In eenige bescheiden, belydenissen en getuigenissen, in de Schepensboeken van Delft en elders te vinden, wordt gemeld, dat hy, in zyne jeugd, als Kamerspeler agter land reizende, den naam van *David*, wiens persoon hy gemeenlyk verbeeldde, gekreegen hadt, zynde hy anders by den doop *Jan* genaamd geweest (*c*). Doch misschien heeft men David Jorisz verward met Jan van Leiden, van wien ook verhaald wordt, dat hy zig met kamerspeelen plagt op te houden. Nogtans erkennen David Jorisz vrienden, dat zyn Vader, onder de Rederykers, verkeerd hadt. Ook willen zy, dat hy, by den doop, den naam van *David* kreeg; doch naderhand, naar de Roomsche wyze, het Vormsel van den Wybisschop ontvangende,

(*b*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294.
(*c*) By BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 134.

Karel II. 1538. de, *Johannes* of *Jan* genaamd werdt (*d*). Voorts geneerde David Jorisz zig met glasschilderen, in welke Konst hy uitmuntte. Van aart wordt hy als waanwys, loos en geveinsd beschreeven; doch te gelyk als vriendelyk en zagtzinnig. Obbe Filips, van wien wy meermaalen gewaagd hebben, hadt hem, te Delft, de handen opgelegd, en tot Leeraar aangesteld (*e*). Eenigen tyd voor den Delftschen brand des jaars 1536, hadt hy de Priesters, die 't Sakrament des Altaars langs straat droegen, op den gemeenen weg, durven bestraffen en van Afgoderye beschuldigen. Hier over gevat, ontging hy naauwlyks de halsstraf; doch werdt, door beuls handen, met een' priem, door de tong, gesteken, en ter Stad uit gebannen. Hy woonde sedert, eenigen tyd in den Haage (*f*). De Munstersche Herdoopers hielden hem in hooge agting, zeggende „ dat 'er, sedert Christus tyd, vier „ Profeeten waren opgestaan, twee waaragtigen, Jan van Leiden en David van Delft, „ en twee valschen, de Paus van Rome en „ Maarten Luther (*g*)." Ook poogde David Jorisz, na 't overgaan van Munster, de aanhangers van Jan van Leiden met die van Melchior Hofman of *Jan van Batenburg* te vereenigen. Doch hierdoor behaalde hy ondank, by de eene en de andere partye. Ook bragt zyne gemeenschap met de Munsterschen, van wier

(*d*) Wederl. van David Jorisz Waar. Hist. *in* G. ARNOLD Ketter-Hist. II. *Deel*, *bl.* 568, 583.
(*e*) Bekent. van OBBE PHILIPS, *bl.* 24 [58].
(*f*) BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 134, 135.
(*g*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 305.

wier Koning hy, zo de spraak ging, geld getrokken hadt, om, tot ontzet der Stad, in Friesland en elders, volk te doen werven, hem in den haat by de Overheid (*b*). In Louw- en Sprokkelmaand des jaars 1539 (1), kwamen 'er, in Holland, twee Plakaaten uit, beveelende, dat niemant hem, of *Meinard van Embden* zou mogen herbergen, op straffe van, in zyne eigen' deur, te zullen opgehangen worden. Daartegen zou hy, die hen aanbragt, voor elk hunner honderd, en voor andere Herdoopers veertig guldens genieten (*i*). Weinige dagen voor 't uitgeeven van het tweede Plakaat, werdt *Marytge*, *Jan de Gorters Dogters*, Weduwe van Joris de Koman, en Moeder van David Jorisz, om dat zy herdoopt was, te Delft, met het zwaard geregt (*k*). Ook werden 'er, ten zelfden tyde en plaatse, verscheiden' andere aanhangers van David Jorisz ter dood gebragt, die schandelyke dingen, de gemeenschap van mannen en vrouwen betreffende, beleeden hadden; doch te gelyk ook, dat zy niet geloofden, dat David voorhadt, steden of plekken te overweldigen, of zyne zaaken, gelyk de Munsterschen, met den zwaarde, uit te regten (*l*). Meinard van Embden, die, in deeze Plakaaten, nevens Da-

Karel II, 1539.

(*b*) Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 132, 133, 135.
(*i*) Repert. der Plakaat. *bl.* 37.
(*k*) Crimin. bouck van Delft *by* Bleyswyck *bl.* 763.
(*l*) Crimin. bouck enz. *by* Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 133.

(1) Brandt, en anderen na hem, schryven 1538; doch zy hebben den styl van den Hove, die 't jaar met Paaschen begon, voor den gemeenen styl genomen.

Karel II. David Jorisz, genoemd werdt, schynt een
1539. aanhanger geweest te zyn van Jan van Batenburg; die, door bastaardy, uit dit edel geslagt, gesprooten, zig, omtrent deezen tyd, voor een opregter van Jan van Leidens Munstersch Ryk uitgaf, en in Friesland, in Overyssel, in Gelderland en elders, veele gewelddenaaryen bedreef. Hy en de Batenburgers, zyne aanhangers, verschilden in twee punten van de andere Herdoopers. Zy hielden den wederdoop voor onnoodig, en verschooven daarom deszelfs bediening eenigen tyd, of lietenze geheel agter. Ook stelden zy 't gebruik der wapenen noodzaaklyk, tot opregting en bevestiging der waare Kerke. In beide deeze punten, warenze 't eens met de aanhangers van Hofman. En David Jorisz hadt te vooren al gepoogd, hen, met de andere Doopsgezinden, over beide deeze punten, te vereenigen. De naam der Batenburgeren is egter van geenen langen duur geweest (*m*). Wat Meinard van Embden aangaat, sommigen houden hem voor den zelfden met *Nikolaas Meinardsz van Bleesdyk* (*n*), die, met de Dogter van David Jorisz getrouwd zynde, in laater' tyd, tegen zynen schoonvader, opstondt, en deszelfs Leer voor valsch verklaarde. Doch David Jorisz, bedugt voor zyn lyf, week, na 't uitkomen der strenge Plakaaten tegen hem, ten lande uit; en, na 't verloop van eenige jaaren, naar Bazel. Hy hadt veel gelds onder zyne vrienden verzameld, en men zondt hem,

van

(*m*) Ubb. Emmius *Libr.* LVII. *p.* 802-895.
(*n*) Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *in 't Register.*

van tyd tot tyd, meer toe, uit de Nederlanden. Hier van bediende hy zig, te Bazel, alwaar hy, elf jaaren lang, als een aanzienlyk Heer, die om den Godsdienst uit Holland geweeken was, geleefd heeft. Om niet ontdekt te worden, liet hy zig *Jan van Brugge* noemen, naar zyns Vaders Geboorteplaats, of *Jan van Binningen*, naar een Slot by de Stad, welk hy gekogt hadt (*o*). Men wil, dat hy den naam van *Jan*, die hem in vroeger' tyd plegtiglyk gegeven was, met regt, wederom aanneemen kon. Ook zou hy, lang te vooren, by de afkondiging zyner Huwelyksgeboden, in de Kerke te Delft, al Jan van Brugge genoemd geweest zyn (*p*). Hy voegde zig, te Bazel, by de Zwingliaanen, welker Predikaatsien en Avondmaal hy vlytiglyk bywoonde. Voorts was hy, in zynen uiterlyken ommegang, bescheiden, deftig en liefddaadig. Doch zyne partyen beschuldigen hem van heimelyke ongebondenheid, waaruit een oud Delfts spreekwoord gesprooten zou zyn, volgens welk iemant, die los en wellustig leeft, gezeid werdt, *een David Joriszoons leeventje te leiden* (*q*). David, eindelyk, te Bazel, ontdekt geworden zynde, viel, zo men zegt, van doodangst, in eene zwaare krankheid, die hem, op den zesentwintigsten van Oogstmaand des jaars 1556, uit het leeven wegnam. De Wethouders van Bazel, sedert, aangaande zynen Persoon en Leere, nader onderrigting gekreegen

Karel II. 1539.

Zyn dood.

Zyn lyk wordt opgegraaven

(*o*) Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 135, 136.
(*p*) Wederl. van David Jorisz Waar. Hist. *in* G. Arnold Ketter-Hist. II. *Deel*, *bl.* 568.
(*q*) Bleyswyck Delft, *bl.* 405.

KAREL II. 1539.

en verbrand.

gen hebbende, weezen, in 't derde jaar na zynen dood, een vonnis tegen zyn lyk, welk, op den dertienden van Bloeimaand des jaars 1559, opgegraaven, en, nevens zyne boeken en beeldtenis, door beuls handen, op de gewoonlyke ſtrafplaats, tot aſſche verbrand werdt (r). Zyn aanhang is, veele jaaren na zynen dood, nog in de Nederlanden bekend geweeſt; doch allengskens verdweenen. Vreemde gevoelens worden hem toegeſchreeven: onder anderen, dat hy zig den Heiligen Geeſt, den Chriſtus en God zelven genoemd zou hebben. Doch hy heeft altoos ontkend, iets diergelyks te hebben geleerd of gezeid. Uit zyne Schriften en die zyner aanhangeren, is op te maaken, dat hy, gelyk veele andere Herdoopers van deezen tyd, geleerd heeft „ dat een „ geloovige zig niet door de H. Schrift al„ leen; maar ook door inwendige verlichtin„ gen des H. Geeſts moeſt laaten leiden; dat „ 'er eens een aardſch Ryk van Chriſtus ſtondt „ opgeregt te worden, waarin de geloovigen „ duizend jaaren heerſchen zouden; en dat „ men, in dit Ryk, niet trouwen noch ten „ Huwelyk uitgeeven zou; maar alleen met „ God naar den Geeſt vereenigd leeven." Voorts hieldt hy „ dat de Duivel, buiten Gods „ en 's menſchen toelaating, na Chriſtus ver„ ryzenis, geene magt over den menſch ten „ kwaade hadt, en dat de menſch zig zelven „ een Vyand en Duivel was. Den doop, om„ trent volwaſſenen zo wel als omtrent kinde-

(r) BRANDT Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 136, 138. *e Thuano. Vide* & Davidis Georgii Vitam & Doctrin. *int*, S. SCHARDII German. Script. *Tom.* III. *p.* 30.

„ deren, hieldt hy, gelyk wy van de Batenburgers gemeld hebben „ voor nodeloos; „ doch egter voor geoorlofd. Voor hem, „ die den doop des Geestes ontving, moest, „ meende hy, de doop met water ophou- „ den." Voor 't overige, deedt hy belydenis van de algemeene Leerstukken des Christelyken Geloofs, vervat in de Geloofsleere der Apostelen, betuigende de zynen geduuriglyk te vermaanen tot verzaakinge der zondige lusten, en tot oefening van allerlei deugden, met naame tot gehoorzaamheid aan de Overheid. Ook beroemde hy zig „ dat hy het „ zwaard, tot bloedvergieten gemaakt, on- „ der de Herdoopers, hadt doen ter neder „ leggen, en daar door groote bloedstorting, „ moord, brand en verderf van veldvrugten „ door 't gantsche land voorkomen hadt (*s*)."

Karel II. 1539.

XII. Togt naar Konstantinopole, met Hollandsche en Zeeuwsche Schepen.

Terwyl men zynen aanhang, in den aanvang des jaars 1539, hier te lande, begon te vervolgen, was men, op 's Keizers last, in Holland en in Zeeland, bezig om eene Vloot in zee te brengen, die tegen Soliman, Turkschen Keizer, gebruikt zou worden. De Vrede met Frankryk was zo dra niet getroffen, of Paus Paulus de III., die in 't bewerken derzelve de voornaamste hand gehad hadt, zogt de magtigste Christen-Vorsten tot een verbond tegen de Turken te beweegen. François de I. en Henrik de VIII. meenden gewigtige redenen te hebben, om zig buiten dit verbond te houden; zo dat het alleen tusschen den

(*s*) Onschuld van David Jorisz. *Art.* I. V. VIII. XI. XII. XIII. XV. XIX. XXI. XXV. *in* G. Arnold Ketter-Hist. II. *Deel*, *bl.* 550-559.

Karel II. den Paus, den Keizer, den Roomsch-Koning, 1539. Ferdinand, en den Staat van Venetie geslooten werdt. In gevolge van dit Verbond, deedt Karel de V. in Spanje eene magtige Vloot toerusten, met welke hy voorgaf, Konstantinopole te willen bemagtigen. In den Herfst des jaars 1538, hadt hy *Jan van Hennin, Heere van Bossu*, herwaards afgezonden, om, in Holland en in Zeeland, nog honderd schepen, tot dit zelfde einde, in gereedheid te doen brengen. Bossu bragt te wege, dat 'er terstond beslag op alle Schepen gelegd werdt (*t*), tot merkelyk nadeel der Koopluiden, die gehoopt hadden, de Zeevaart met de vrede te zien herleeven. In Holland, werdt, in Wynmaand, openlyk afgekondigd, dat alle zeevaarende luiden, des verzogt, gehouden zouden zyn, op de schepen, door den Keizer gehuurd, om redelyk loon, te dienen. Diergelyke bevelen werden, in 't volgend voorjaar, een en andermaal vernieuwd, en verbod gedaan aan de schippers, om zig in iemants dienst, dan in dien van zyne Majesteit te begeeven (*u*). Voor 't einde des jaars 1538, lagen 'er reeds vierenveertig schepen te Veere in Zeeland gereed, die, in 't begin van Sprokkelmaand, naar Mallaga zeilden, alwaar zy den twaalfden van Lentemaand aankwamen (*v*). Bossu hadt zig ondertusschen naar Amsterdam begeven, alwaar, en in Waterland, nog zesenvyftig schepen, niet zonder veel tegenstribbelens der Reederen en Schip-

(*t*) Velius Hoorn, *bl.* 252. Repert. der Plak. *bl.* 37.
(*u*) Repert. der Plakaat. *bl.* 37.
(*v*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 462. Repert. der Plak. *bl.* 37.

Karel II. 1539.

Schipperen, werden uitgeruſt. Doch alzo zy, niet voor 't einde van Lentemaand, in ſtaat geraakten, om zee te konnen kiezen, waren zy ſlegts in Duins, onder Engeland, gekomen, toen zy uit 's Keizers dienſt ontſlaagen, en naar 't Vaderland te rug gezonden werden. De beweegingen onder de Proteſtanten in Duitſchland, de verandering in Gelderland en de opſtand der Gentenaaren, van al 't welke Karel de V, omtrent deezen tyd, byna te gelyk, kennis kreeg, hadden hem den togt naar Konſtantinopole uit den zin doen zetten. Hy vaardigde een Gezantſchap af naar den grooten Heer, en trof, in korten tyd, een *Beſtand* met hem; waarna hy zyne Vloot onttakelen deedt, en de Hollandſche en Zeeuwſche Schepen afbetaalde, en naar huis zondt (*w*). Midlerwyl hadt deeze vrugtelooze uitruſting merkelyke ſtremming veroorzaakt, in den Koophandel deezer landen.

heeft geen voortgang.

Dood der Keizerinne.

Op den eerſten van Bloeimaand deezes jaars, overleedt, te Toledo, in 't Kraambedde, Izabelle van Portugal, Gemaalin van Keizer Karel den V. De Landvoogdes Maria, niet vergenoegd met het vieren der Uitvaart deezer Vorſtinne, 't welk, hier te lande, alomme, met veele plegtigheid geſchiedde (*x*), vermaande de Staaten der Nederlanden, terſtond, om een Gezantſchap naar Spanje te zenden, en den Keizer den rouw te beklaagen. Brabant, Henegouwen en Artois beſlooten hiertoe terſtond. Doch Vlaanderen hadt 'er geene

(*w*) Chron. van E. de Veer. *f.* 51, 52. Goudhoeven *bl.* 608, 609. Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 464.

(*x*) Chron. van E. de Veer, *f.* 52.

KAREL II. 1538. „ den, in de Gelderſche, Frieſche en Stigtſche Oorlogen gemaakt, alleen hadt moeten redden; dat de laatſte Bede van honderd en twintigduizend guldens, gedeeltelyk, ingewilligd was, tot het zelfde einde, waartoe men deeze vorderde; dat men niet wiſt, wat laſt Holland van de veranderingen, in Gelderland voorgevallen, zou te draagen hebben; dat het platte land arm was, zynde den Haver, de Garſt en de andere veldvrugten kwalyk geſlaagd; dat de Edelen en de Renteniers geene betaaling kreegen; dat de Steden kwytſcheldingen genooten, 't welk veroorzaakte, dat men te eerder tot het doen van nieuwe Beden komen moeſt; dat de landluiden de Beden uit hun eigen goed en Bruikweer betaalden, en de Steden uit de Excynzen, waarom deezen te gereeder in de Beden konden bewilligen enz." Doch de Steden, nu meeſt omgezet door den Stadhouder, ſtemden niet meer met de Edelen. Dordrecht, Haarlem, Leiden en Amſterdam bewilligden in de Bede, mids gevolg hebbende van de andere Leden. Rotterdam en Schiedam volgden hen. Delft was niet tegenwoordig. Doch Gouda en de kleine Steden, Schoonhoven, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Alkmaar, Oudewater, Naarden en Weesp, die allen, op deeze Dagvaart, verſcheenen waren, ſtemden met de Edelen. Deezen, ziende, dat de meeſte groote Steden hun afvielen, beſlooten te bewilligen in tagtigduizend Klinkaarts, uitmaakende zeſtigduizend ponden van veertig grooten. Doch de Landvoog-

des

des, in aanmerking neemende, dat de voornaamste Steden reeds in de volle Bede hadden bewilligd, nam in de aanbieding der Edelen geen genoegen (*b*). 't Liep tot diep in 't volgend jaar aan, eer de Staaten, tot eene volle bewilliging, besluiten konden. Kapit. II. 1538.

XI. Leevensbyzonderheden van David Jorisz van Delft.

De Herdoopers hadden zig, na het overgaan van Munster, en na het mislukken van den aanslag op Amsterdam, in tamelyke rust gehouden; doch het gerugt, dat *David Jorisz*, een hunner Leeraaren, omtrent deezen tyd, in Holland maakte, gaf gelegenheid tot eene vernieuwing der Plakaaten tegen hen, die ten strengsten werden uitgevoerd. David Jorisz, Zoon van *Joris de Koman*, was, in 't jaar 1501, te Delft gebooren. In eenige bescheiden, belydenissen en getuigenissen, in de Schepensboeken van Delft en elders te vinden, wordt gemeld, dat hy, in zyne jeugd, als Kamerspeler agter land reizende, den naam van *David*, wiens persoon hy gemeenlyk verbeeldde, gekreegen hadt, zynde hy anders by den doop *Jan* genaamd geweest (*c*). Doch misschien heeft men David Jorisz verward met Jan van Leiden, van wien ook verhaald wordt, dat hy zig met kamerspeelen plagt op te houden. Nogtans erkennen David Jorisz vrienden, dat zyn Vader, onder de Rederykers, verkeerd hadt. Ook willen zy, dat hy, by den doop, den naam van *David* kreeg; doch naderhand, naar de Roomsche wyze, het Vormsel van den Wybisschop ontvangende,

(*b*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294.

(*c*) By Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 134.

Karel II. de, *Johannes* of *Jan* genaamd werdt (*d*).
1538. Voorts geneerde David Jorisz zig met glasschilderen, in welke Konst hy uitmuntte. Van aart wordt hy als waanwys, loos en geveinsd beschreeven; doch te gelyk als vriendelyk en zagtzinnig. Obbe Filips, van wien wy meermaalen gewaagd hebben, hadt hem, te Delft, de handen opgelegd, en tot Leeraar aangesteld (*e*). Eenigen tyd voor den Delftschen brand des jaars 1536, hadt hy de Priesters, die 't Sakrament des Altaars langs straat droegen, op den gemeenen weg, durven bestraffen en van Afgoderye beschuldigen. Hier over gevat, ontging hy naauwlyks de halsstraf; doch werdt, door beuls handen, met een' priem, door de tong, gesteken, en ter Stad uit gebannen. Hy woonde sedert, eenigen tyd in den Haage (*f*). De Munstersche Herdoopers hielden hem in hooge agting, zeggende „ dat 'er, sedert Christus tyd, vier „ Profeeten waren opgestaan, twee waaragtigen, Jan van Leiden en David van Delft, „ en twee valschen, de Paus van Rome en „ Maarten Luther (*g*)." Ook poogde David Jorisz, na 't overgaan van Munster, de aanhangers van Jan van Leiden met die van Melchior Hofman of *Jan van Batenburg* te vereenigen. Doch hierdoor behaalde hy ondank, by de eene en de andere partye. Ook bragt zyne gemeenschap met de Munsterschen, van wier

(*d*) Wederl. van David Jorisz Waar. Hist. *in* G. ARNOLD Ketter-Hist. II. *Deel*, *bl.* 568, 583.
(*e*) Bekent. van OBBE PHILIPS, *bl.* 24 [58].
(*f*) BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 134, 135.
(*g*) HORTENS. de Anabapt. *p. m.* 305.

wier Koning hy, zo de ſpraak ging, geld getrokken hadt, om, tot ontzet der Stad, in Friesland en elders, volk te doen werven, hem in den haat by de Overheid (*b*). In Louw- en Sprokkelmaand des jaars 1539 (1), kwamen 'er, in Holland, twee Plakaaten uit, beveelende, dat niemant hem, of *Meinard van Embden* zou mogen herbergen, op ſtraffe van, in zyne eigen' deur, te zullen opgehangen worden. Daartegen zou hy, die hen aanbragt, voor elk hunner honderd, en voor andere Herdoopers veertig guldens genieten (*i*). Weinige dagen voor 't uitgeeven van het tweede Plakaat, werdt *Marytge*, *Jan de Gorters Dogters*, Weduwe van Joris de Koman, en Moeder van David Jorisz, om dat zy herdoopt was, te Delft, met het zwaard geregt (*k*). Ook werden 'er, ten zelfden tyde en plaatſe, verſcheiden' andere aanhangers van David Jorisz ter dood gebragt, die ſchandelyke dingen, de gemeenſchap van mannen en vrouwen betreffende, beleeden hadden; doch te gelyk ook, dat zy niet geloofden, dat David voorhadt, ſteden of plekken te overweldigen, of zyne zaaken, gelyk de Munſterſchen, met den zwaarde, uit te regten (*l*). Meinard van Embden, die, in deeze Plakaaten, nevens Da-

Karel II, 1539.

(*b*) Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 132, 133, 135.
(*i*) Repert. der Plakaat. *bl.* 37.
(*k*) Crimin. bouck van Delft *by* Bleyswyck *bl.* 763.
(*l*) Crimin. bouck enz. *by* Brandt Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 133.

(1) Brandt, en anderen na hem, ſchryven 1538; doch zy hebben den ſtyl van den Hove, die 't jaar met Paaſchen begon, voor den gemeenen ſtyl genomen.

KAREL II. 1539.

David Jorisz, genoemd werdt, schynt een aanhanger geweest te zyn van Jan van Batenburg; die, door bastaardy, uit dit edel geslagt, gesprooten, zig, omtrent deezen tyd, voor een opregter van Jan van Leidens Munstersch Ryk uitgaf, en in Friesland, in Overyssel, in Gelderland en elders, veele geweldenaaryen bedreef. Hy en de Batenburgers, zyne aanhangers, verschilden in twee punten van de andere Herdoopers. Zy hielden den wederdoop voor onnoodig, en verschooven daarom deszelfs bediening eenigen tyd, of lietenze geheel agter. Ook stelden zy 't gebruik der wapenen noodzaaklyk, tot opregting en bevestiging der waare Kerke. In beide deeze punten, warenze 't eens met de aanhangers van Hofman. En David Jorisz hadt te vooren al gepoogd, hen, met de andere Doopsgezinden, over beide deeze punten, te vereenigen. De naam der Batenburgeren is egter van geenen langen duur geweest (*m*). Wat Meinard van Embden aangaat, sommigen houden hem voor den zelfden met *Nikolaas Meinardsz van Bleesdyk* (*n*), die, met de Dogter van David Jorisz getrouwd zynde, in laater' tyd, tegen zynen schoonvader, opstondt, en deszelfs Leer voor valsch verklaarde. Doch David Jorisz, bedugt voor zyn lyf, week, na 't uitkomen der strenge Plakaaten tegen hem, ten lande uit; en, na 't verloop van eenige jaaren, naar Bazel. Hy hadt veel gelds onder zyne vrienden verzameld, en men zondt hem, van

(*m*) UBB. EMMIUS *Libr.* LVII. *p.* 802-895.
(*n*) BRANDT *Hist.* der Reform. I. *Deel*, *in 't Register.*

van tyd tot tyd, meer toe, uit de Nederlanden. Hier van bediende hy zig, te Bazel, alwaar hy, elf jaaren lang, als een aanzienlyk Heer, die om den Godsdienst uit Holland geweeken was, geleefd heeft. Om niet ontdekt te worden, liet hy zig *Jan van Brugge* noemen, naar zyns Vaders Geboorteplaats, of *Jan van Binningen*, naar een Slot by de Stad, welk hy gekogt hadt (*o*). Men wil, dat hy den naam van *Jan*, die hem in vroeger' tyd plegtiglyk gegeven was, met regt, wederom aanneemen kon. Ook zou hy, lang te vooren, by de afkondiging zyner Huwelyksgeboden, in de Kerke te Delft, al Jan van Brugge genoemd geweest zyn (*p*). Hy voegde zig, te Bazel, by de Zwingliaanen, welker Predikaatsien en Avondmaal hy vlytiglyk bywoonde. Voorts was hy, in zynen uiterlyken ommegang, bescheiden, deftig en liefddaadig. Doch zyne partyen beschuldigen hem van heimelyke ongebondenheid, waaruit een oud Delfts spreekwoord gesprooten zou zyn, volgens welk iemant, die los en wellustig leeft, gezeid werdt, *een David Joriszoons leeventje te leiden* (*q*). David, eindelyk, te Bazel, ontdekt geworden zynde, viel, zo men zegt, van doodangst, in eene zwaare krankheid, die hem, op den zesentwintigsten van Oogstmaand des jaars 1556, uit het leeven wegnam. De Wethouders van Bazel, sedert, aangaande zynen Persoon en Leere, nader onderrigting gekreegen

Karel II, 1539.

Zyn dood.

Zyn lyk wordt opgegraaven

(*o*) Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 135, 136.
(*p*) Wederl. van David Jorisz Waar. Hist. *in* G. Arnold Ketter-Hist. II. *Deel*, *bl.* 568.
(*q*) Bleyswyck Delft, *bl.* 405.

Karel II. 1539. den van Vlaanderen, die, in de gevorderde Bede, voor hun aandeel, geſtemd hadden, en voor dit hun aandeel, een Karels gulden, van elke Schoorſteen, zouden opbrengen, klaarlyk van de bewilliging van die van Gend, die alleenlyk manſchap hadden aangebooden, onderſcheiden werdt (*i*). De Landvoogdes egter, ſedert, beſpeurende, dat 'er van het Schoorſteengeld, waarin de drie Leden bewilligd hadden, minder komen zou, dan derzelver aandeel, in de geëiſchte viermaalhonderdduizend guldens, beliep (*k*), wilde Gend, het vermogendſte Lid van Vlaanderen, noodzaaken, om zig, door de drie andere Leden, te laaten overſtemmen, en nevens hen, in de Bede te bewilligen. Zy deedt, ten dien einde, alle de Gentenaars, die zy, te Bruſſel, te Antwerpen, te Mechelen, en elders kon aantreffen, in hegtenis neemen, dreigende dezelven gevangen te zullen houden, tot dat de Stad bewilligd zou hebben (*l*). Hierop vaardigden de Gentenaars, in Oogſtmaand des jaars 1537, hunnen Penſionaris, *Levyn Blom*, naar Bruſſel af, die de Landvoogdes, in een ſmeekſchrift, om 't ontſlag der gevangen' Burgeren verzogt, te gelyk beweerende, dat zy, met geen regt, in 't ſtuk van Beden, overſtemd konden worden (*m*). Hy voegde 'er by, dat die van Gend, geen gehoor by de Landvoogdeſſe konnende verkrygen, in overweeging hadden ge-

(*i*) Memoires de Jean d'Hollander. *p.* 283.
(*k*) Appel des Gantois *dans les* Memoires de Jean d'Hollander, *p.* 299.
(*l*) Pont. Heuter. Rer. Auſtriac. *Libr.* XI. *p.* 512.
(*m*) Memoires de Jean d'Hollander, *p.* 287.

genomen, om Gemagtigden te zenden aan den Keizer.. Vrouw Maria wees hen, eerst, aan den grooten Raad te Mechelen, of aan den geheimen, te Brussel, alwaar de Prokureur-Generaal 's Keizers eisch tegen hen verdedigen zou. Doch de Gentenaars begeerden hunne Vryheden niet onderworpen te hebben, aan het oordeel van Raaden, die door den Keizer af- en aangesteld werden. Men scheidde dan vrugteloos. De Gentenaars bewoogen, sedert, de andere drie Leden, om gezamentlyk te verzoeken, dat de invordering der Bede werdt uitgesteld, tot dat men 's Keizers gedagten hierover zou hebben vernomen (*n*). De Landvoogdes antwoordde, dat zy, behoudens 's Keizers regt, de * invordering wilde opschorten, en de gevangenen ontslaan, voor den tyd van drie maanden; mids het geschil met de Gentenaars, binnen dien tyd, voor een' van beide de Raaden, of binnen vier maanden, voor den Keizer, wierdt afgedaan (*o*). De Gentenaars, zonder één' van deeze twee wegen, om 't geschil ten einde te brengen, te hebben willen verkiezen, drongen, sedert, op het ontslaan der gevangenen. Doch hiertoe wilde de Landvoogdes niet verstaan (*p*): waarop zy, voor Notaris en Getuigen, verklaarden, geen deel te willen hebben aan het onheil, dat uit deeze weigering te dugten was, zig voorts beroepende op den Keizer (*q*). Doch dit beroep werdt, door de Land-

KAREL II. 1539.

* *Execution.*

(*n*) D'HOLLANDER *p.* 292.
(*o*) Id. *p.* 293.
(*p*) Id. *p.* 294-297.
(*q*) Appel *chez* D'HOLLANDER, *p.* 298.

Karel II. Landvoogdes, op den raad des grooten en
1539. geheimen Raads, en des Raads van Staate, verworpen, en den Keizer van alles kennis gegeven (r). Hierop kwamen, in Sprokkelmaand des jaars 1538, Brieven van den Keizer aan die van Gend, by welken „ 't gedrag „ der Landvoogdesse, in allen deele gebillykt, de Gentenaars tot bewilliging vermaand, 't onderzoek van derzelver Voorregten aan den grooten Raad van Mechelen „ onderworpen verklaard, en zy, om regt te „ bekomen, derwaards geweezen werden (s)." In Bloeimaand, besloot de Landvoogdes eene nieuwe Bede van Vlaanderen te doen, en op dat men te ligter in dezelve bewilligen zou, de Gendsche gevangenen, vooraf, te ontslaan, indien zy belooven wilden, voor den grooten Raad, te regt te zullen staan. Doch zy verkooren liever gevangen te blyven, dan deeze belofte te doen (t). De Landvoogdes zondt toen Deurwaarders naar Gend, om de Bede van viermaalhonderdduizend guldens, by * panding, te innen (u). Doch de Wethouderschap liet het hun niet toe, zeggende, dat zy voorhadt, Gemagtigden te zenden aan Vrouwe Maria, die toen in Frankryk was; om van haar, ware 't mogelyk, eenig uitstel te verwerven. Men besloot, sedert, inderdaad tot het afzenden van twaalf Persoonen. Doch de Landvoogdes kreeg zo dra geene kennis van dit besluit, of zy schreef, dat die van Gend

* *Execution.*

(r) D'HOLLANDER *p.* 304-314.
(s) Id *p.* 315-329.
(t) Id *p.* 330.
(u) Id. *p.* 331.

Karel II. 1539.

Gend niet in Frankryk zouden hebben te komen; maar haare te rugkomst afwagten. Zy was bedugt, dat de Gentenaars, met deeze reize, iets anders in den zin mogten hebben, en veelligt hun heul zouden zoeken by François den I, ten nadeele des Keizers (v). Sommige schryvers, ook de naauwkeurigsten (w), verhaalen zelfs, dat zy, inderdaad, nu of naderhand, den Koning van Frankryk Gend en gantsch Vlaanderen zouden hebben aangebooden, mids hy aanname hen, als zyne Onderzaaten, te beschermen: doch dat François, zig, sedert eenigen tyd, gevleid hebbende met de hoop, dat de Keizer hem het Hertogdom Milaan opdraagen zou, voor zynen Zoon, den Hertoge van Orleans, de aanbieding der Gentenaaren van de hand geweezen, en den Keizer zelfs kennis van hunnen slinkschen voorslag gegeven zou hebben. Doch de Schryver, dien wy voornaamlyk volgen, rept hiervan geen woord. Ook vindt men 'er geene melding van, in het Vonnis, welk de Keizer, naderhand, over de Gentenaars uitsprak. De Gentenaars leverden, in Slagtmaand, een nieuw smeekschrift in, om uitstel van de Panding; doch Vrouw Maria beriep zig op den last des Keizers, en deedt, sedert, in verscheiden' Steden en Dorpen van 't Kwartier van Gend, de Beden geregtelyk invorderen (x).

Of de Gentenaars zig aan Frankryk hebben willen onderwerpen?

De zaaken bleeven, in deezen staat, tot in Hooimaand des jaars 1539, wanneer de Wethouderschap, overleggende, dat de Stads Ex-

't Gemeen kant zig tegen de Verpagtingen, en

(v) D'Hollander p. 339.
(w) Pont. Heuter. Rerum Austriac. *Libr.* XI. p. 514.
(x) D'Hollander p. 340-343.

KAREL II 1539. Excynzen, in de volgende maand, verpagt moesten worden, en dugtende, dat de Gemeente zulks mogelyk niet zou willen verstaan, goedvondt, de drie Leden der Stad byeen te roepen, den staat der Stads lasten, die, jaarlyks, omtrent agtduizend ponden beliepen, voor hun open te leggen, en te vraagen, of 't niet geraaden zou zyn, de Excynzen te verpagten? 't Lid der Poorterye stemde, hierop, tot de Verpagtinge, met eenige bepaalingen. De Neeringen wilden 'er haare stem niet toe geeven, ten ware men haare Privilegien herstelde, en in plat Vlaamsch in druk gaf: ook de naamen en bynaamen der zulken overleverde, die 't Kwartier van Gend, buiten haaren last, hadden helpen bezwaaren. Men hadt haar diets gemaakt, of zy hadden, uit het gedrag der Landvoogdesse, besllooten, dat zulks geschied was; doch uit het voorgaande verhaal, blykt het tegendeel. De Weevers wilden ook van geene Excynzen hooren. 't Vuur der oproerigheid was nu aan 't smeulen. Men sprak van de Boeren van 't Kwartier, die vast gepand werden, gewapenderhand, te verdedigen, en van eenige verandering in 't stuk der Regeeringe (y). De Wethouderschap gaf hiervan kennis aan de Landvoogdesse; die toen op haar vertrek stondt, naar Holland, en beloofde, by haare rugkomst, orde te stellen op de verpagtintinge. Doch tot het opschorten der Pandinge, welk men haar wederom verzogt hadt, wilde zy geenszins verstaan (z). De drie Leden,

wil de Privilegien gedrukt hebben.

(y) D'HOLLANDER p. 344-350.
(z) Id. p. 351.

den, toen wederom byeen gekomen, bleeven genoegzaam by hun gevoelen, dringende, niet min ſterk dan te vooren, op het in 't licht geeven hunner Privilegien (*a*). Onder deeze Privilegien, was 'er een, waarmede het volk veel ophadt, en welk nogtans nimmer eenig beſtaan hadt gehad, dan in de bedorven' verbeelding eener ligtgeloovige menigte. Men noemde dit Privilegie den *Koop van Vlaanderen*, en ſchreef het aan deezen beuzelagtigen oorſprong toe. Een Graaf van Vlaanderen hadt zyn Graafſchap met dobbelen verlooren, aan eenen Graaf van Holland, en van de Leden van Vlaanderen geld gevorderd, om het wederom te loſſen; doch van allen weigerend antwoord bekomen, behalven van de Gentenaars, die 't verlooren Graafſchap wederom inkogten, en hierom het Privilegie bekwamen, den *Koop van Vlaanderen* genaamd, by welk hun, onder anderen, vergund werdt, dat 'er, buiten hunne bewilliging, geene Beden, in Vlaanderen, zouden mogen geheeven worden (*b*). Van zulk een gewaand Privilegie, hadt de menigte het hoofd vol. Men wilde het zien; men doorwroette de Sekretarye, en als het niet gevonden werdt, hieldt men eenigen uit de Wethouders verdagt, dat zy 't verdonkerd hadden (*c*).

KAREL II. 1539.

Verdigt Privilegie.

In 't midden van Oogſtmaand, moeſten de Wethouders veranderd, en de Dekens der Neeringen, volgens gebruik, vernieuwd worden. 't Eerſte ging vreedzaam toe; doch de Nee-

Men neemt eenige oude Wethou-

(*a*) D'HOLLANDER *p.* 353, 354.
(*b*) Id. *p.* 357, 387.
(*c*) Id. *p.* 354.

Karel II. 1539. Deders gevangen.

Neeringen weigerden het drietal te benoemen, waaruit Baljuw en Schepens de nieuwe Dekens kiezen moesten, zo lang de Regeering de Besluiten hunner twee laatste Byeenkomsten niet bekragtigd, en alle Excynzen afgeschaft hadt. Zy vorderden, daarenboven, dat men alle zulken in hegtenis stelde, die, (dit hadt men haar, ten onregte, in 't hoofd gebragt) in 't jaar 1537, in de Bede van viermaalhonderdduizend guldens, bewilligd hadden (d). Op den negentienden, sloegen zy zelven de handen aan eenigen, die niet by tyds geweeken waren, en, sedert, deerlyk gepynigd werden, om hun eene belydenis uit den hals te wringen van zaaken, die nimmer gebeurd waren. De Neeringen dwongen den Baljuw, dat hy *Livyn Pyl* of *Pin*, die, in 't jaar 1537, Opper-Deken geweest was, zo deerlyk deedt pyningen, dat men hem, in een' draagstoel, wegbrengen moest, zonder dat hy iets beleedt, wegens 't verdonkeren der Privilegien, en volstrektelyk ontkende, in de Bede bewilligd te hebben. Sedert, noodzaakten zy Baljuw en Schepenen, dit pyningen nog eens te hervatten. Men schoor den elendigen toen al 't hair van 't Lighaam, bewoelde hem de scheenen en dyen styf met koorden, goot hem water in 't lyf, rekte hem by de teenen, en pynigde hem, met één woord, zo lang en streng, dat de scherpregter, by eede, verklaarde, hem niet zwaarer te konnen pynigen, zonder hem 't leeven te beneemen. Nogtans beleedt hy niets, dan dat hy, t'eenigen

Livyn Pyl, deerlyk gepynigd zynde, wordt onthalsd,

ty-

(d) D'HOLLANDER p. 354-357.

tyde, Stads werkvolk, zand en steen gebruikt hadt; waar tegen de Stad hem eenendertig ponden groot schuldig was. Dit deerlyk slagtoffer van 's volks woede zag men, nog voor 't einde van Oogstmaand, toen 't koudvuur reeds in zyne wonden gekomen was, onaangezien hy niets, welk hem voor den Regter strafbaar maaken kon, beleeden hadt, zelfs niet aan den Priester, die hem, in zyn uiterste, bystondt, in 't openbaar, onthalzen. Drie maanden na zynen dood, zogt men, te Oudenaarden, nog naar getuigen der gewaande misdaad, om welke hy veroordeeld was (*e*).

'*t Gemeen voert allerlei nieuwigheden in.*

De drie Leden der Stad hielden, midlerwyl, van tyd tot tyd, byeenkomsten, en vorderden der Wethouderschap allerlei nieuwigheden af. Onder anderen wilden zy den grooten standaard van Gend zien, en 't *Kalfsvel* (zo noemdenze eene Ordonnantie van Karel den V, strekkende tot bevestiging eener Ordonnantie van Maximiliaan en Filips, waarby eenige Privilegien vernietigd waren) verscheurd hebben. De Neeringen stelden zelven haare Dekens aan, in haare Gildenhuizen (*f*). Ook hoorde men, dag aan dag, van nieuwe strengheden, omtrent de gevangenen (*g*). 't Gezag der Wethouderen werdt allenthalven, met voeten, getreden. Men weigerde, openlyk, de Stads Excynzen te voldoen (*h*). De meeste ongeregeldheden werden.

(*e*) D'HOLLANDER *p.* 366-372, 469.
(*f*) Id. *p.* 361, 364, 373, 378, 380, 382, 383, 390. *Sentent.* van Karel V. *bl.* 504.
(*g*) Id. *p.* 358 *in Not.*
(*h*) Id. *p.* 381, 385, 446. *Sentent.* van Karel V. *bl.* 513.

Karel II. 1539.

den egter begaan en doorgedreeven, door eenen hoop flegt en vreemd volk, welk zig onder de Poorterye mengde.

De Landvoogdes keert naar Brabant.

De Landvoogdes kreeg van dit alles kennis in Holland, en vaardigde, terstond, naar alle oorden in Vlaanderen, Brieven af, om orde te stellen tegen 't gevaar, welk het Land gedreigd werdt, door de Gentenaars, die, eerlang, verscheiden sterkten, rondsom de Stad, innamen, en poorten en wallen naarstiglyk bewaakten. Ook vermaande zy den Heer van Beveren en anderen, om zorg te draagen, voor hunne Sloten in Vlaanderen (*i*). Doch berigt gekreegen hebbende van de geweldige beweegingen in 't laatst van Oogstmaand, keerde zy, gelyk wy gemeld hebben, in alleryl, uit Holland, naar Mechelen te rug (*k*). Hier beschreef zy, terstond de drie Leden van Vlaanderen, om derzelver raad in te neemen, over de Gendsche beroerte. Deezen rieden tot zagtheid (*l*). De Landvoogdes zondt, sedert, Adolf van Bourgondie, Heere van Beveren, en *Lambert Bryard*, Voorzitter in den grooten Raad te Mechelen, naar Gend, om de rust aldaar te herstellen, en de Gemeente, die de Wet vernieuwd wilde hebben, en eenen nieuwen eed van de Wethouderschap vorderde, met de Wethouders te bevredigen (*m*). Doch eer deeze Heeren te Gend komen konden, was 't kwaad ongeneeslyker geworden, door 't vlugten van veele aanzien-

(*i*) D'HOLLANDER *p.* 375.
(*k*) Id. *p.* 385.
(*l*) Id. *p.* 389.
(*m*) Id. *p.* 390-395, 405-415.

zienlyke luiden, die, te vooren, in de Regeeringe geweest waren, en op wier lyf nu, door de Gemeente, zeshonderd guldens gezet was (*n*). En toen zy 'er gekomen waren, liepen zy gevaar van hun leeven, om dat zy geenen last hadden, om der Gemeente, in eenige punten, daar zy zeer op stondt, te wille te zyn (*o*). Men hadt deeze punten nu tot deezen twee gebragt, het verstellen van de Wet, die eerst in Oogstmaand laatstleeden was aangesteld, en het doen van eenen eed, door de Wethouders, overeenkomstig met dien, welke, onder Hertoge Karel van Bourgondie, in gebruik geweest was. Doch met het verkrygen van deeze twee punten, verkreeg men verscheiden' anderen van merkelyk belang, als 1. De vernietiging van de *Kadzandsche Vrede*, of Ordonnantie van Maximiliaan en Filips van den jaare 1485, by welke eenige Gendsche Privilegien verbeurd waren verklaard. 2. De vernietiging van het *Kalfsvel*, 't welk reeds met der daad verscheurd was. 3. Regtsgebied over de beslooten' Steden van 't Kwartier van Gend, en over 't platte Land van Vlaanderen, tot Kassel toe. 4. Zo veele *witte Kaproenen*, eene soort van Soldaaten, als men zou goedvinden enz. De Landvoogdes kwam, hierom, zeer ongaarne tot het inwilligen der twee gemelde punten; doch, gedrongen door Beveren, die, in Gend, genoegzaam gevangen gehouden werdt, gaf zy 'er, eindelyk, schriftelyken last toe. Ten zelf-

Karel III. 1539.

Eisch der Gemeente te Gend,

in welken de Landvoogdes, gedwongen

(*n*) D'Hollander *p.* 400.
(*o*) Id. *p.* 416-429.

Karel II. 1539.

zelfden tyde, hadt zy egter de voorzigtigheid van, heimelyk, in 't Huis van den Markgraaf van Bergen, eene verklaaring, dat haar deeze last afgedwongen was, te doen opstellen. Ook schreef zy eene diergelyke verklaaring, met eigen' hand, onder het wasch van 't Zegel, welk op den last, die openlyk vertoond moest worden, gedrukt was (*p*). Toen werdt de Wet, te Gend, vernieuwd, en de begeerde eed gedaan. Doch Beveren en Bryard mogten nog niet vertrekken, voor dat de Gemagtigden der Gemeente ten Hove, door de Landvoogdes, te rug gezonden waren, waar toe zy, eindelyk, gedwongen, besluiten moest (*q*).

gen, bewilligd.

De Gentenaars zoeken eenige Sloten te bemagtigen.

De Gendsche Gemeente, stouter geworden naar maate dat men haar meer inwilligde, poogde zig te handhaaven in eene soort van onafhangelykheid, en ten dien einde, eenige Sloten, in 't Kwartier, te bemagtigen. Ook eischte zy, dagelyks, nieuwe vryheden van de Wethouders. Onder anderen wilde zy de munt allengskens verhoogd, en voortaan geheel geene Renten, tegen den penning zestien of anders, meer verkogt hebben. De Landvoogdes besloot toen eerst, 't was in 't begin van Wynmaand, eenig volk op de been te brengen. De Prins van Oranje verzamelde driehonderd Ruiters. In 't geheel, werdt 'er omtrent vyftienhonderd man byeen gebragt. De Gentenaars maakten zig, ondertusschen, meester van eenige Sloten, en hielden eenige an-

(*p*) D'Hollander *p.* 429-432.
(*q*) Id. *p.* 437.

anderen belegerd. Voor 't Slot te Gavere, dat slegt van voorraad voorzien was, lag een hoop boeren, onder bevel van *Yman van Vaarnewyk*, ook een' boer: doch toen de Landvoogdes middel gevonden hadt, om 't Slot te spyzigen, en zy geen' onderstand van Gend kreegen, verlietenze het, tegen 't einde van Wynmaand (r). Karel II. 1539

De Stadhouder van Vlaanderen komt te Gend.

Omtrent dien tyd, kwam de Graaf van Roeulx, Stadhouder van Vlaanderen, uit Spanje, herwaards, met Keizerlyken last, om de Gendsche beroerte te stillen. De Landvoogdes, vooraf van zyne komst verwittigd, vondt niet goed, dat hy ten Hove kwam; om dus de Gentenaars in de gedagten te bevestigen, dat hy van niemant dan van den Keizer gemagtigd was. Ondertusschen, zondt zy hem iemant te gemoet, die hem te Aath aantrof, en haaren wil bekent maakte. Drie dagen voor zyne aankomst te Gend, hadden Schepenen en Raad, by openbaaren Plakaate, als was hun 's Lands Oppermagt ten deel gevallen, verlof gegeven, om elk, die de Bede ten platten Lande geweldiglyk wilde invorderen, geweldiglyk te wederstaan (s). Roeulx, in de Stad ontvangen, sloeg den zagten weg in, eischende alleenlyk, 1. dat de Gemeente de Schepenen met de Regtsoefening liete begaan. 2. dat men de wapenen afleide, en zig aan zynen arbeid en handel begave, en 3. dat men de Excynzen liete verpagten, alzo de Stad

(r) D'HOLLANDER p. 438-469.
(s) Id p. 470-478.

KAREL II Stad anders haare lasten niet draagen kon.
1539. De Gemeente verzogt agt dagen tyd van beraad; doch hy wilde slegts drie of vier dagen toestaan. De welgestelden en vreedzaamen onder den hoop toonden zig terstond genegen, om in zynen voorslag te bewilligen; doch de kwaadaartigen, die 't grootste getal uitmaakten, en zig den naam van (4) *Kretsers* gaven, hadden 'er geene ooren naar. Egter waren 'er, ook onder deezen, eenigen, die wankelden, vraagende, *of men zig dan tegen den Keizer kanten wilde?* Doch anderen riepen, *dat de voorslag van Roeulx, niet door den Keizer, maar door de Landvoogdesse ontworpen was.* De twist liep zo hoog, dat men de wapenen aangreep, en zig, op de markt, in slagorde stelde, tegen elkanderen. Roeulx, geen antwoord hebbende konnen krygen, verliet de Stad. Eenige dagen na zyn vertrek, werden allen, die, ter oorzaake van de bewilliging in de Bede, die Livyn Pyl aan zulk een deerlyk einde geholpen hadt, gevangen waren, by vonnis van Schepenen, op vrye voeten gesteld (*t*). De Schepen, *Jan van Waasberge*, ook zwaar gepynigd geweest zynde, was, eenigen tyd te vooren, in de gevangenis gestorven (*u*).

Tot hiertoe, gaan de Aantekeningen van Jan

(*t*) D'HOLLANDER *p.* 479-482.
(*u*) Id. *p.* 447, 460.

(4) Ik weet niet, of dit woord van *kryten*, waarvoor men, eertyds, *kreeten* zeide, afkome, dan of het zo veel zegt, als *Kretsers*, dat zyn *Zakkedragers* of *Kruyers*. Zie KILIAN. *Dictionar.*

Jan de Hollander. Het vervolg van 't verhaal der Gendsche beroerte moet, uit andere Schryvers en stukken, worden opgemaakt. Karel II. 1539.

De Landvoogdes den Keizer, omtrent het midden van Wynmaand, kennis gegeven hebbende van den toestand der zaaken te Gend, en te gelyk van eene geweldige opschudding te Maastricht (v), in welke, verscheiden' Wethouders waren omgekomen (w); oordeelde zyne Majesteit, dat hy de reize herwaards niet langer kon uitstellen.

XIV. Moeilykheid van 's Keizers reize herwaards.

De zwaarigheid lag alleen in het uitvinden van eene wyze, om dezelve veilig en spoedig genoeg te doen. Ter zee kon zy, in dit jaargetyde, niet zonder gevaar geschieden. Ook hadt de Keizer, nu, gelyk in 't voorjaar, geene Vloot by der hand, om hem te geleiden. Daarenboven kon hem een storm, ligtelyk, op de Engelsche Kusten doen vervallen, daar hy, in eenen tyd, dat hy met Henrik den VIII. over hoop lag, zo ligt nog niet afgeraakt zou hebben, als zyn Vader, ten tyde van Henrik den VII. Den weg, te lande, door Italie en Duitschland, te neemen, zou veel tyds spillen, en ter oorzaake van de beweegingen der Protestanten, zonder Leger, onveilig zyn. Daar schoot dan geen andere weg over, dan die door Frankryk. Doch deeze was niet min gevaarlyk, dan de twee anderen. Karel mistrouwde François en de Fransche Grooten; schoon de Koning hem, tot

(v) D'Hollander p. 451.
(w) Chron. van E. de Veer f. 52. Goudhoev. bl. 609.

KAREL II. 1539. tot zyne geruſtſtelling, zyne twee Zoonen, als gyzelaars, aangebooden hadt. Doch in aanmerking neemende, dat hy François, ligtelyk, met de belofte van het Hertogdom Milaan, zou konnen mompen, beſloot hy, eindelyk, de reis, met een klein gevolg, door Frankryk, te neemen, en zig, voor alle verzekering, op het bloote woord des Konings, te verlaaten. Zo dra hy op de grenzen van Frankryk gekomen was, werdt hem dezelfde eer als den Koning aangedaan. In 't begin van Louwmaand des jaars 1540, deedt hy zyne intrede te Parys. Eenige Hovelingen rieden den Koning, dat hy Karel niet moeſt laaten vertrekken, voor dat hy zyne belofte wegens Milaan, mondeling gedaan, ſchriftelyk bekragtigd hadt. Men ſprak 'er den Keizer over; doch hy gaf voor, dat zulks vryer en gevoeglyker zou konnen geſchieden, wanneer hy in zyne Staaten gekomen zou zyn. Men herinnerde hem dit, toen hy, den eenentwintigſten van Louwmaand, te Valenchyn binnen tradt. Hy antwoordde, dat hy 'er zig op beraaden zou; doch naderhand wilde hy 'er geen woord meer van hooren reppen, en François zag te laat, dat hy, door den Keizer, was opgeligt (*x*).

Hy neemt den weg door Frankryk.

1540.

en komt in de Nederlanden.

In 't begin van Sprokkelmaand, werden de Staaten van Holland naar Bruſſel ontbooden, om zyne Majeſteit te verwelkomen (*y*). De Roomſch-Koning Ferdinand was, ondertusſchen

(*x*) PONT. HEUTER. Rer. Auſtriac. *Lib.* XI. *p.* 515, 516. DANIEL *Tom.* VII. *p.* 333.

(*y*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 303.

ſchen, met twee Regimenten Knegten, in de Nederlanden gekomen. De Landvoogdes hadt ook eenig volk geworven. Aan 't hoofd deezer manſchap, begaf zig de Keizer, van zynen Broeder en Zuſter en veele Grooten verzeld, naar Gend; alwaar hy, den zeſtienden, tuſſchen vier en vyf uuren, introk, zonder eenigen tegenſtand te ontmoeten (z). Zes dagen daarna, kwamen de Staaten van Holland hem hier begroeten. De Advokaat van der Goes voerde het woord, en verzogt den Keizer in Holland te willen komen, zo dra zyne zaaken zulks zouden gehengen; 't welk hy beloofde (*a*).

Karel II. 1540.

en te Gend.

De Gentenaars, twaalf Perſoonen gemagtigd hebbende, om den Keizer te verwelkomen (*b*), hadden hem, al by zyne aankomſt, een ſmeekſchrift overgeleverd, vervattende een omſtandig verhaal van al 't gene 'er voorgevallen was, en een verzoek, om van de Beden vry te blyven, als ſtrydig met hunne Privilegien. Van deezen hadden zy 'er drie aangehaald; één van Graave Guy, in den jaare 1296; één van Graave Lodewyk van Nevers, in den jaare 1324; en een van Vrouwe Maria, in den jaare 1476 [1477], gegeven; allen drie, met naame het eerſte en het laatſte, vryheid van laſten, in welken zy niet bewilligd hadden, vergunnende, zonder dat de meeſte Leden van Vlaanderen hen zouden konnen overſtemmen. 't Verzoekſchrift behelsde, voorts, eene vertooning van de zwaare

(z) Pont. Heut. Rer. Auſtriac. *Libr.* XI. *p.* 517.
(a) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 303, 304.
(b) d'Hollander *p.* 483.

Karel II. 1540. re Beden, geduurende 's Keizers Regeeringe, ingewilligd (c). De Keizer hadt, midlerwyl, de Poorten der Stad doen sluiten, en met eene sterke wagt bezetten. 't Verzoekschrift deedt hy, sedert, in de tegenwoordigheid der Vliesridderen en der Raaden van Staate, door den Advokaat Fiskaal, omstandig wederleggen. De Advokaat maakte, onder anderen, zyn werk, om aan te toonen, dat de Privilegien, op welken de Gentenaars zig beriepen, of kwalyk toegepast, of in zig zelven kragteloos waren. „ 't Privilegie van Graave „ Guy zag, zeide hy, op lasten, die Gend „ in 't byzonder; niet op lasten, die gantsch „ Vlaanderen werden opgelegd. 't Privilegie „ van Graave Lodewyk sprak niet van Graaf„ lyke Beden; maar van die van byzondere „ Heeren, die zig tegen den Graave zouden „ durven kanten. 't Privilegie van Vrouwe „ Maria was haar, terwyl zy te Gend gevan„ gen gehouden werdt, met geweld, afge„ perst, en door de Gentenaars zelven, in „ laater' tyd, voor kragteloos erkend." Voorts merkte hy aan „ dat het den Keizer wee deedt, „ dat de toestand der tyden hem genoodzaakt „ hadt, Vlaanderen, eenige jaaren herwaards, „ zo zwaar een' last op te leggen; doch dat „ Gend naauwlyks het (5) zesde deel van deezen

(c) Sententie van Karel V. tegen Gend, in C. P. Hoynck van Papendrecht Anal. Belg. *Tom.* III. *P.* II. *p.* 488, 490.

(5) In de *Sententie van Karel den V.* te vinden in de *Analecta Belgica*, Tom. III. P. II. leest men (bl. 502) *den laesten penninck*; doch ik houd dit voor eene schryf- of drukfeil, en lees *den sesten penninck*, gelyk Pontus Heuterus gelezen heeft. *Rer. Austr.* Libr. XI. p. 518.

„ zen last hadt gedraagen. Hy besloot, ein- Karel II. 1540.
„ delyk, dat de Gentenaars, zig aan de mis-
„ daad van gekwetste Hoogheid hebbende
„ schuldig gemaakt, 's Keizers ongenade dub-
„ bel verdiend hadden, en behoorden gestraft
„ te worden (*d*)." De Advokaat der Gente-
naaren antwoordde, op deeze redenen, om-
standiglyk: zeggende, onder anderen, ten
opzigte van het Privilegie van Vrouwe Ma-
ria „ dat het niet door geweld verkreegen;
„ noch immer vernietigd was; dat men dit
„ laatste alleenlyk zeggen kon van een Privi-
„ legie, de Stad in 't byzonder betreffende;
„ doch dat het Privilegie, op welk hy zig
„ beriep, Vlaanderen in 't gemeen aanging."
Voorts verdedigde hy zyne meesters, over de
andere punten, zo goed als hy kon. Doch
de agtbaarheid en magt des Keizers, daar die
van Gend niet tegen op mogten, heeft hem,
ongetwyfeld, de vrymoedigheid benomen,
om hunne zaak, in deeze gelegenheid, be-
hoorlyk voor te staan. Hy vergenoegde zig,
met de ongelukkige Stad, in 't slot zyner Re-
de, aan 's Keizers genade te beveelen (*e*). In
't einde van Grasmaand, werdt het Keizerlyk
vonnis eerst uitgesproken. Het behelsde „ dat
„ 'er, onder de Leden van Vlaanderen, voor-
„ taan, ook in 't stuk van belastingen, over-
„ stemming vallen zou, en dat Gend en alle
„ andere Steden zig naar de meerderheid zou-
„ den moeten voegen; dat de Graaf, den
„ Gentenaaren zweerende, voortaan alleen
zou

(*d*) Sententie *bl.* 494-506.
(*e*) Sententie *bl.* 506-512.

Karel II. 1540. „ zou behoeven te belooven, de schikking,
„ door den Keizer, kort hierna, op de Regeering gemaakt, te zullen naarkomen; dat „ de Gentenaars, misdaad van gekwetste „ Hoogheid hebbende begaan, alle voorregten, lyf en goederen, met naame hunne wapenen, en de onraadklok, *Roeland* genaamd, „ verbeurd hadden, ook de jaarlyksche Rente van vyf honderd en vyftig ponden vlaams, „ door hen, voor deezen, van Hertoge Karel van Bourgondie, gekogt; dat zy, behalven hun aandeel in de viermaalhonderdduizend guldens, waarover de beroerte gereezen was, den Keizer nog tot boete betaalen moesten honderd en vyftigduizend „ guldens eens, en jaarlyks zesduizend guldens, voor altoos; dat, eindelyk, de gantsche Wethouderschap en omtrent vierhonderd en vyftig andere Ingezetenen, ter benoeminge des Keizers, en onder dezelven, „ eenigen, die zig, ten tyde der beroerte, „ *Kresers* genoemd hadden, hem, in linnenkleedinge, met eenen strop om den hals (6), ter

(6) Ik zie, met eenige bevreemding, dat de Heer C. P. Hoynck van Papendrecht, uitgeever der *Sententie van Karel den V*, in de *Analecta Belgica*, Tom III. P. II. p. 487, het stropdraagen, door die van Gend, als eene gemeene dooling aanmerkt, van welke men geen blyk vindt, in de Sententie: daar men nogtans, in die Sententie (bl. 515), met ronde woorden, leest: *ende de voorseyde* Cresers, den bast aan den hals, *ende alle wesende in lynwaet compareren sullen voor ons* enz. en daar de Heer Hoynck zelf het woord *bast*, met het woord *laqueus* of *strop*, verklaart. Doch dit 's slegts een blyk van afgetrokkenheid van gedagten, die ook de bekwaamste luiden

„ ter aarde leggende, voor zig zelven en de „ gantſche Gemeente, om vergiffenis moes- „ ten ſmeeken, die hun als dan vergund wor- „ den zou, met uitzondering egter van de „ gevangenen en voorvlugtigen (*f*).” Van deeze gevangenen werden 'er, ſedert, zesentwintig onthalsd, en eenige anderen in zwaare geldboeten beſlaagen. De verdere deelen van het vonnis, op den tienden van Bloeimaand, voldaan zynde (*g*), werden de boeten beſteed, tot opbouwing van een Slot te Gend, waarmede de Ingezetenen, veele jaaren agter een, in bedwang gehouden werden (*h*).

KAREL II. 1540.

Aanmerkingen over de Gendſche Beroerte.

Dus eindigde deeze geweldige opſtand, tot groot agterdeel der Gentenaaren. De andere Nederlanden zagen aan hun, wat zy van hunne magtige Heeren te wagten hadden, zo zy immer onderneemen durfden, hunne oude en bezwooren' Vryheden, moediglyk, voor te ſtaan. Wy konnen, ondertusſchen, niet nalaaten aan te merken, dat wy, onze gedagten, onpartydiglyk, over den oorſprong en voortgang deezer Beroerte, hebbende laaten gaan, klaarlyk meenen te konnen zien, dat de Wethouders der Stad, die, in 't jaar 1537, weigerden, in de Graaflyke Bede, te bewilligen, en welker ſommigen, naderhand, de ongelukkige ſlagtoffers van 's volks woede geworden zyn, voor trouwe, rede-

(*f*) Sententie *bl.* 513-517.
(*g*) Sententie *bl.* 517, 518.
(*h*) PONT. HEUTER. Rer. Auſtriac. *Libr.* XI. *p.* 517, 518, 519, 520, 521, 528.

den, nu en dan, in zig zelven, gewaar geworden zyn.

KAREL II. 1540. delyke en gemaatigde voorſtanders hunner vryheden moeten gehouden worden; dat de Landvoogdes, in plaats van die bewilliging, de aanbieding om manſchap te leveren aangenomen hebbende, en des onaangezien, die van Gend, naderhand, tot het opbrengen der Bede willende noodzaaken, de eerſte aanleiding tot de beroerte gegeven heeft; doch dat het onverſtandig volk, geene paalen weetende te ſtellen aan zyne woeſtheid, en droomende van Privilegien, die nimmer in wezen waren geweeſt, allengskens van kwaad tot erger voortgeſlaagen is, en zig, inderdaad, ſchuldig en ſtrafbaar gemaakt heeft. Of egter deeze ſtraf ook in geldboeten, waardoor de goeden, die te gelyk de aanzienlykſten waren, meer dan de kwaaden en geringen gedrukt werden, behoorde te hebben beſtaan, mag, met reden, in twyfel getrokken worden.

XV. Karel de V. komt in Holland.

Toen Gend in ruſt gebragt was, vertrok de Keizer, in 't midden van Hooimaand, te ſchepe, van Sluis in Vlaanderen, naar Zeeland. Hy bezag daar de voornaamſte Steden, en ſtak, na een kort verblyf, over naar Dordrecht (*i*), alwaar hy den eenentwintigſten aankwam. 't Geregt en de beide ſchutteryen haalden hem hier plegtiglyk in. Men hadt de ſtraaten, die hy door moeſt, alomme met groente beſtrooid. Hy vertoefde hier twee dagen (*k*), en begaf zig toen, over Rotterdam en Delft, naar den Haage, alwaar hy den vierentwintigſten aankwam (*l*). Ter oorzaa-

(*i*) REIGERSB. II. *Deel, bl.* 465, 466.
(*k*) BALEN Dordr. *bl.* 828.
(*l*) GOUDHOEVEN *bl.* 611.

zaake van zyne vermoeidheid en onpasselyk- Karel II.
heid aan de Jigt, liep het tot den vyfden van 1540.
Oogstmaand aan, eer hy den Staaten gehoor
verleenen kon. Lodewyk van Schoore, een Bede van
zyner Raaden, eischte toen, in zynen naam, zesmaal-
eene gewoonlyke Bede van honderdduizend honderd-
guldens 's jaars, voor zes jaaren. De Advo- duizend
kaat van der Goes antwoordde, uit den naam guldens.
der Staaten, dat zy, alleen gekomen zynde om te hooren, verslag van deezen eisch doen moesten, naar ouder gewoonte; om zyne Majesteit antwoord te konnen brengen, op zulk een' tyd en plaatse, als hy zou goedvinden, te bestemmen. *De Keizer verkoor Amsterdam, tegen den twaalfden der maand. Doch men bewoog hem, om Haarlem te kiezen. Men hieldt hem voor, dat de lugt en het water, te Amsterdam, schadelyk voor zyne gezondheid waren,* 't welk hem van gedagten veranderen deedt. De Staaten te Haarlem verscheenen zynde; bewilligden de Edelen, Dordrecht, Haarlem en Amsterdam in de Keizerlyke Bede, schoon zy, jaarlyks, twintigduizend guldens meer beliep, dan de hoogste gewoonlyke Bede, welke men immer toegestaan hadt. Doch de andere Leden waren nog niet volkomen gelast. De Landvoogdes wilde egter, met de meerderheid, tot eene volle bewilliging besluiten, en dus ook in Holland invoeren, 't gene men, nog maar onlangs, met geweld, in Vlaanderen doorgedreeven *hadt.* Doch de Heeren van Brederode en Assendelft, benevens den Advokaat van der Goes, vertoonden haar zo klaarlyk, dat zulks met 's Lands gewoonte en vryheden streedt, dat zy zig beweegen liet, om

Karel II. 1540.

om de Dagvaart van Haarlem naar Utrecht te verleggen, alwaar de overige Leden, binnen weinige dagen, ook in de volle Bede bewilligden. Zy zogten, gelyk meermaalen geschied was, ook wederom eenige punten te bedingen. Doch de Landvoogdes wilde hier toe niet verstaan.

XVI. Twist van eenige Steden met Dordrecht over 't Stapelregt.

De waare reden, waarom Dordrecht niet alleen; maar ook Haarlem en Amsterdam zo gereed waren, om in zulk eene zwaare gewoone Bede te bewilligen, verdient kortelyk te worden aangeweezen. Eenige Steden (7), en onder anderen, Delft, Amsterdam, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen, lagen thans met Dordrecht, wederom, wegens 't Stapelregt, over hoop (*m*), en hadden, op den zesden van Zomermaand, een smeekschrift overgeleverd aan den Keizer, waarby zy verzogten, van 't Stapelregt verschoond te worden; beweerende zy, datze 'er, reeds in 't jaar 1394 [1395], door Hertoge Albrecht, van ontheeven waren (*n*). Dordrecht leverde hiertegen een strydig Vertoog in, houdende „ dat het Privilegie van Hertoge „ Albrecht wetteloos verkreegen was, alzo „ zy 'er slegts eens, en wel tegen eenen Zon„ dag, een' ongewoonen dag van regten, „ over gedaagd waren, en niet hadden konnen

(*m*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 306, 307, 308.
(*n*) *Zie* Handv. van Amst. *bl.* 10.

(7) Haarlem vind ik, onder deeze Steden, niet genoemd: schoon deeze Stad, zo wel als verscheiden' anderen, in 't Privilegie van Hertoge Albrecht van den jaare 1395, van 't Stapelregt vry verklaard was. *Handv. van Amst.* bl. 10. Schrevelius *Haarlem*, bl. 243.

„ nen verschynen, doordien men hen, by Karel II.
„ den Hertog, hadt weeten verdagt en ge- 1540.
„ haat te maaken: waarop hy een Privilegie
„ in hun nadeel hadt verleend, welk egter
„ nimmer ter uitvoeringe gelegd was." De Keizer stelde terstond Kommissarissen, om Partyen te hooren, 't geschil te onderzoeken, en 'er hem verslag van te doen. Terwyl men hier mede bezig was, werdt de Bede gedaan, van welke wy gesproken hebben. Dordrecht bewilligde, naar gewoonte, gereedelyk. En de andere Steden, bovenal Amsterdam, eene gunstige uitspraak van 't hangend geschil zoekende, wilde Dordrecht niet toegeeven, en stelden 't bewilligen in zulk eene zwaare Bede geen oogenblik uit. 's Keizers uitspraak, die op den agttienden van Wynmaand te Brussel geschiedde (*o*), voldeedt egter niet aan de verwagting der Steden. Dordrecht werdt, by dezelve, in 't Stapelregt bevestigd. Alleenlyk voegde 'er de Keizer eenige bepaalingen by, uit welken bleek, hoedanige goederen alleen aan 't Stapelregt onderworpen waren, en tot hoe hoog het zelve gevorderd worden mogt. Ook verklaarde de Keizer, onder anderen, dat alle goederen, Kanthout, Kromhout en eeken planken alleenlyk uitgenomen, komende uit het Noorden, van Amsterdam en daaromtrent, door de Stede Gouda en den Yssel, nederwaards, voorby Rotterdam, niet gehouden zouden zyn, te Dordrecht aan te vaaren, noch al-

(*o*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 309, 310.

Karel II. 1540. aldaar te verſtapelen (*p*): 't welk men, als eene byzondere gunſt, die de Amſterdammers en anderen, door het ſpoedig inwilligen eener zwaare Bede, verwierven, aanmerken mag.

XVII. De Keizer komt te Utrecht. Van Haarlem, hadt zig de Keizer, op den twaalfden van Oogſtmaand, over Amſterdam, alwaar hy, onaangezien men hem de lugt dier Stad zo ſlegt afgemaald hadt, twee dagen vertoefde (*q*), naar Utrecht begeven. Hier was hy, den veertienden, des avonds ten agt uuren, aangekomen, en door de Edelen en Wethouders der Stad, met toortslicht in de hand, midsgaders door de Burgery, buiten de Tólleſteegpoort, ontvangen. De Schout van Utrecht, den Keizer tot driemaal toe te voet gevallen zynde, boodt hem de Roede aan en de Burgemeeſters de Sleutels der Stad, die de Keizer beide aannam; doch terſtond wederom overgaf. Even binnen de Poort, ontvingen hem de Biſſchop en de Geeſtelykheid; hem insgelyks te voet vallende. Toen hy een ſtuk wegs in de Stad gekomen was, verwelkomde de Domdeken, *Jan van Voorſt*, by wien hy zynen intrek nam, hem met eene deftige aanſpraak. De Stad hadt ongemeene koſten gedaan, tot deeze inhaalinge des Keizers. Op de Neude, ſtondt eene gulden eerepoort, daar de Vorſt door reedt, en een groot vrouwenbeeld, zo gemaakt, dat het de armen uitſtrekken en ſamenvoegen kon, om den Keizer te verwelkomen. De ſtraa-

(*p*) Sententie en Ordonn. van Karel V. wegens 't Stapelr. *by* Balen Dordr. *bl.* 444, 450, 459, 465.
(*q*) Goudhoeven *bl.* 611.

ſtraaten waren met groen loof behangen, en voor de Huizen, welken hy voorby moeſt, ſtonden toortſen te branden. De Keizer, zyne zaaken, te Utrecht, verrigt, en waarſchynlyk eene Bede gedaan en verkreegen hebbende, vertrok, den negentienden, over Viane, alwaar hy 't middagmaal hieldt by den Heere van Brederode, naar Gorinchem (*r*). Van hier begaf hy zig, des anderendaags, naar Heusden, kwam den twee-entwintigſten te 's Hertogenboſch, twee dagen daar na te Geertruidenberg, en op den vyfentwintigſten te Breda, alwaar hy, door René van Chalons, Prins van Oranje en Heer van Breda, deftig ontvangen werdt (*s*).

Karel II. 1540.

's Prinſen Vader, Henrik, Graaf van Nasſau, hadt, omtrent twee jaaren te vooren, de Landvoogdes, Vrouw Maria, ter zelfder Stede, onthaald, en was, omtrent agt dagen daarna, op den dertienden van Herfſtmaand des jaars 1538, overleeden (*t*). Nu werdt het onthaalen des Keizers, door zynen eenigen Zoon, René, die alle zyne Heerlykheden geërfd hadt, gevolgd van eene nieuwe waardigheid, welke zeer diende, tot vermeerdering van zyn aanzien, hier te Lande.

XVIII. René van Chalons, Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland.

Antoni van Lalaing, Graaf van Hoogſtraaten, en, ſedert agttien jaaren, Stadhouder van Holland en Zeeland, waarby 't Stadhouderſchap van Utrecht, onlangs, was gevoegd, was, op

Voornaame ſterfgevallen.

(*r*) Henr. van Erp Chron. *bl.* 113, 114.
(*s*) Goudhoeven *bl.* 611.
(*t*) Necrol. Eccl. S. Mariæ de Breda *in* C. P. Hoynck van Papendrecht Anal. Belg. *Tom.* III. *P.* I. *p.* 397. E. de Veer *f.* 51. Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 288.

KAREL II op den tweeden van Grasmaand deezes jaars
1540. 1540, overleeden (*u*). En in Herfstmaand daarna (*v*), droeg de Keizer het Stadhouderschap den Prinse van Oranje op. In zynen lastbrief, die in 't walsch geschreeven, en den vierden van Wynmaand getekend was, en op welken hy, den zesden, te Brussel, den eed deedt (*w*), voert hy den naam van *Stadhouder-Generaal over Holland*, *Zeeland*, *Friesland* [dat is, Westfriesland] *en Utrecht*, *Voorne en den Briele* (*x*). 't Land van Voorne en den Briele werdt afzonderlyk genoemd, om dat 'er verschil viel, of het tot Holland, of Zeeland behoorde, of wel, als eene Landstreek op zig zelve, moest aangemerkt worden. Voorts krygt hy magt, om, *daar 't noodig zyn zou*, *de Burgemeesters*, *Schepens en Wet te vernieuwen*, *gelyk van ouds*; *wagt te doen houden in de Steden en sterkten*, en de Staaten, *tot verdediging en beveiliging des Lands*, *te doen beschryven* (*y*): byzonderheden, die men, te vooren, niet in de lastbrieven der Stadhouderen plagt te stellen. De nieuwe Stadhouder van Holland was, kort voor zyne verheffing, in de Egt getreden met Anna, Dogter van Antoni, Hertog van Lotharingen (*z*), die de Gelderschen, ten minsten in schyn, Willem van Gulik hadden toegeschikt. In Herfstmaand des volgenden jaars, kwam hy eerst in Holland, alwaar hy, tot groot genoegen

(*u*) Chron. van E. DE VEER *f.* 52 *vers.* MR. AERT VAN DER GOES Regist *bl.* 304.
(*v*) Chron. van E. DE VEER *f.* 53 *vers.* GOUDHOEV. *bl.* 611.
(*w*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 309.
(*x*) Repert. der Plakaat. *bl.* 42.
(*y*) III. Memoriaalb. DE JONGE *f.* 89.
(*z*) Chron. van E. DE VEER *f.* 53 *vers.*

gen der Staaten, zyne vaste wooning verkoor, en, volgens gewoonte, ter Pleitrolle van den Hove, zitting nam (*a*). Omtrent deezen tyd, stierven, hier te lande, nog twee voornaame mannen, welker dood hier verdient geboekt te worden. Floris van Egmond, Graaf van Buuren, die lang Kapitein-Generaal geweest was, overleedt, te Buuren, op den vierentwintigsten van Wynmaand des jaars 1539 (*b*). Zyn Zoon, *Maximiliaan*, volgde hem op, in zyn Graafschap. De Admiraal Adolf van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, stierf, insgelyks, op den zevenden van Wintermaand deezes jaars 1540. Hy hadt ook eenen Zoon, *Maximiliaan* genaamd, die hem niet slegts in zyne Heerlykheden opvolgde; maar ook, door den Keizer, met de waardigheid van Admiraal bekleed werdt (*c*). Wy zullen hem, eerlang, ook Stadhouder van Holland zien.

KAREL II. 1540.

XIX. Algemeene Ordonnantie op de Regeering.

Karel de V, op dat wy tot zyne reize wederkeeren, was van Breda naar Bergen op Zoom vertrokken. Van daar begaf hy zig naar Antwerpen en Mechelen, en keerde, eindelyk, op den laatsten van Oogstmaand, te Brussel te rug (*d*). Hier waren de Staaten van alle de Nederlanden, ter Dagvaart, beschreeven (*e*), onder anderen, om eene nieuwe en algemeene Ordonnantie op 's Lands Regeeringe te hooren afkondigen (*f*), byna van ge-

(*a*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 309, 323.
(*b*) Chron. van E. DE VEER *f.* 52.
(*c*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 466.
(*d*) GOUDHOEVEN *bl.* 611.
(*e*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 309.
(*f*) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *Kol.* 311. Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 421.

Karel II. 1540.

gelyken inhoud met die van den jaare 1531, van welke wy, hier voor (*g*), de voornaamste punten hebben te boek gesteld. De Ordonnantie, van welke wy spreeken, was, op den vierden van Wynmaand, te Brussel getekend, en werdt, sedert, ook in de byzondere Landschappen afgekondigd (*h*). Uit dezelve, bleek, onder anderen, dat de Keizer, omtrent de veroordeelde Gezindheden, geene oogluiking altoos wilde gebruikt hebben. Ook kwam 'er, in gevolge van deeze Ordonnantie, nog voor 't einde deezes jaars, een Plakaat in Holland uit, tegen de Herdoopers en andere Ketters, waarin hun, onder anderen, 't beschik by uitersten wil over hunne goederen verbooden werdt (*i*). De Keizer vertrok, in Slagtmaand, door Henegouwen en Namen, naar Duitschland, om den Ryksdag te Regensburg, aangelegd om de Protestanten tot onderwerping te brengen, by te woonen. Doch hier werdt niets van belang gesloten. De Ryksdag eindigde, in Hooimaand des volgenden jaars (*k*), en de Keizer keerde eerlang naar Italie: alwaar wy hem laaten zullen, om te zien, wat, midlerwyl, hier te lande, voorviel.

Vervolg van 't geschil tusschen den Admiraal en den

De Staaten van Holland hadden, behalven verscheiden' zaaken van kleiner belang, nog twee voornaamen te verrigten, die hen lang ten Hove ophielden. 't Geschil met den Admiraal hing nog onafgedaan, en men begon, we-

(*g*) XVII. *Boek*, *bl.* 25.
(*h*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 40.
(*i*) Repert. der Plakaat. *bl.* 39.
(*k*) FRA-PAOLO Hist. du Conc. de Trente *Tom.* I. *p.* 170, 179, 180.

wederom, te spreeken van den uitvoer van 't Oosterſch Kooren, niet dan onder 't betaalen van 't afgeſchaft verlofgeld, toe te laaten. De Landvoogdes hadt reeds, voor eenen geruimen tyd, beloofd, 't geſchil met den Admiraal te zullen afdoen (*l*); doch hier kwam niets van. De Admiraal bleef zig het regt aanmaatigen van 't geeven van Beſtel- en Vrygeleibrieven aan de Onderzaaten van Holland, en vorderde zyn aandeel van de gemaakte pryzen, over welken, en over andere zeezaaken, hy ook te regt wilde zitten. Hy beriep zig, om dit zyn regt te bewyzen, op de Ordonnantie van Maximiliaan en Filips, in 't jaar 1487, gegeven, van welke wy, op zyne plaats (*m*), den korten inhoud hebben medegedeeld. Doch alzo deeze Ordonnantie, onder anderen, behelsde, dat 'er niemant in zyn Regt door verkort worden zou, oordeelden de Hollanders, die, in 't ſtuk van den oorlog ter zee, nooit onder eenen algemeenen Admiraal, maar alleen onder hunnen byzonderen Stadhouder geſtaan hadden, dat de Admiraal zig, ten onregte, op deeze Ordonnantie beriep, om zyn regt over hen te bewyzen. Sommigen zeiden zelfs, van Meeſter Albrecht van Loo, weleer Advokaat van Holland, verſtaan te hebben, dat Holland, by uitdruklyke *Acte*, van de Admiraliteit was afgeſcheiden (*n*). De Staaten hadden hierom, in 't voorgaande jaar 1539, den Advokaat van der Goes en de

Karel II. 1540.

Stadhouder van Holland.

(*l*) *Zie* hier voor *bl.* 140, 163.
(*m*) IV. *Deel*, *bl.* 238.
(*n*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl* 253, 261, 269, 279, 298, 301.

Karel II. 1540.

de Pensionarissen van Delft, Amsterdam, Rotterdam en Schiedam, die 't meeste belang hadden by de Zeevaart en Visscherye, gemagtigd, om met de Landvoogdesse en met den Keizer zelven, over dit stuk te handelen. Eerlang, beval de Keizer den Gemagtigden van Holland, hunnen zak met stukken over te leggen, beloovende 't verschil te zullen afdoen. De Prins van Oranje was zo dra niet tot Stadhouder aangesteld, of de Advokaat gaf hem kennis van 't verschil met den Admiraal, onder anderen, zeggende „ dat nimmer een Admiraal Regtsgebied in Holland „ gehad hadt; maar dat de Steden, in de „ eerste plaats, over zeezaaken, hadden gevonnist, en dat 'er * betering haarer vonnissen gevorderd werdt, by den Stadhouder." Oranje beloofde zyn regt en dat der Staaten te zullen voorstaan (*o*). De Keizer, ondertusschen naar Duitschland vertrekkende, vernieuwde, in 't doorreizen van Namen, op den zevenentwintigsten van Wintermaand des jaars 1540, de Ordonnantie van Maximiliaan en Filips, op 't stuk der Admiraliteit, met geen ander verschil, dan dat 'er, nu betering van de vonnissen des Admiraals aan den grooten Raad te Mechelen werdt toegelaaten. Voorts werdt 'er niets in gewaagd van 't Regtsgebied over onbeheerd weggedolven goed, welk, in de voorige Ordonnantie (*p*), aan den Admiraal was opgedraagen. In 't slot, werdt gezeid „ dat deeze Ordonnan-

* *Reformatie.*

De Ordonnantie op de Admiraliteit wordt vernieuwd.

(*o*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 300, 309, 310.
(*p*) *Art.* XV.

„ nantie, door alle de Nederlanden, moest af- Karel II.
„ gekondigd en van stuk tot stuk naargekomen 1540.
„ worden, *want ons alsoo gelieft, niettegen-*
„ *staande eenige Ordonnantien, Restrincten, Ge-*
„ *boden of Verboden ter contrarien.* De afkondiging deezer Ordonnantie geschiedde, in Lentemaand des volgenden jaars, in den grooten Raad van Namen; doch eerst in Hooi- en Oogstmaand des jaars 1542, in de Raadkamer van Vlaanderen en te Gend, midsgaders in alle de Steden van Zeeland (*q*). De Admiraal hieldt zig, als Heer van Veere, doorgaans in Zeeland op, alwaar hy groote goederen bezat en veel aanziens hadt: waarom men zig niet verwonderen moet, dat hy de afkondiging daar wist te wege te brengen. Doch in Holland, geschiedde dezelve nimmer, onaangezien men hier deeze Ordonnantie niet hieldt te stryden met het Regt van den Stadhouder noch 't Land van Holland (*r*), naardien, in dezelve, zo wel als in die van den jaare 1487, verklaard was „ dat men, daar-
„ by, niet verstondt eens anders regt te ver-
„ korten, maar dat elk zyne regten, zonder
„ zwaarigheid, zou mogen gebruiken (*s*)."
De Prins van Oranje gaf ook, naderhand, als Stadhouder en Kapitein-Generaal over Holland, zelfs door bevel der Landvoogdesse, veele Bestelbrieven uit. De Admiraal deedt, insgelyks, van tyd tot tyd, verscheiden pogingen, om, uit kragte der Ordonnantie van 't

(*q*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel, bl.* 1215. Admir. Plakaat. III. *Deel, bl.* 27.
(*r*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 279 *in marg.*
(*s*) *Art.* XXII.

Karel II. 1540. 't jaar 1540, Regtsgebied over Zeezaaken in Holland te oefenen (t). De twist hier over schynt geduurd te hebben tot dat hem, in den jaare 1546, by de waardigheid van Admiraal, het Ampt van Stadhouder van Holland, werdt opgedraagen, gelyk wy, ter zyner plaatse, melden zullen.

XX. Men zoekt het afgeschaft verlofgeld op 't uitgaand Kooren wederom in te voeren.

't Stuk van 't verlofgeld op 't Kooren ontmoette geene mindere zwaarigheid. Wy hebben, te vooren, gezien, dat Holland, by Keizerlyk Oktroi van den jaare 1531, van dit verlofgeld vry verklaard, en het zelve, desonaangezien, sedert, wederom ingevoerd zynde, niet dan met veele moeite verkreegen hadt, dat het, in 't jaar 1535, wederom afgeschaft was (u). Doch tegenwoordig bevondt zig de Keizer in zo groot eene verlegenheid om geld, dat hy te raade werdt, het afgeschaft verlofgeld, op nieuws, in te voeren. 't Schynt, dat men, gelyk meermaalen, aangebooden hadt, hem eene goede somme, op dit verlofgeld, te willen opschieten, 't welk hem, die gereede penningen behoefde, te eerder zal hebben doen besluiten. De Advokaat Fiskaal, Meester *Pieter Breul*, vertoonde den Staaten, in Slagtmaand, een Ontwerp, volgens welk, de Keizer, zo hy verklaarde, 't verlofgeld, voortaan, begeerde betaald te hebben. De Afgevaardigden verzogten tyd, om van zyn voorstel verslag te doen. Doch hy zeide, niet gelast te zyn, om hun tyd toe te staan. Zy verzogten, de Edelen, die niet

(t) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 343, 355.
(u) XVII. *Boek*, *bl.* 9, 105.

niet tegenwoordig waren, te mogen beschryven, alzo de zaak het platte Land zo wel als den Steden betrof. Dit weigerde hy hun insgelyks. Zelfs wilde hy hun, op hun verzoek, geen afschrift van zyn Ontwerp in handen laaten. Alleenlyk liet hy hun toe, egter zonder eerst verslag te mogen doen, de Landvoogdes, die thans den Keizer, door Henegouwen en verder, uitgeleide deedt, te gaan spreeken, hun, tot deeze reize, eene maand tyds verleenende. Doch de Afgevaardigden, hiertoe niet konnende besluiten, verzogten den Raad van Holland, eerst eens te schryven aan de Landvoogdesse, om te verneemen, wanneer en waar 't haar behaagen zou, de Staaten te hooren. Vrouw Maria stelde hun dag te *Binch*, tegen den twee-entwintigsten van Louwmaand, hun te gelyk vryheid geevende, om de Edelen en Steden, vooraf, te beschryven: gelyk geschiedde. Men besloot eenpaariglyk twee Edelen en één' uit elke groote Stad naar boven te zenden, om het Oktroi van den jaare 1531 voor te staan. Dordrecht alleen wilde zig hier buiten houden. De Afgevaardigden deezer Stad merkten aan „ dat zy, boven de andere Steden „ bevoorregt zynde, om vreemd Kooren uit „ de Maaze te mogen voeren, in welk voor„ regt, de Keizer verklaard hadt geene ver„ andering te willen maaken, geene reden „ zagen, om zig met de andere Leden te ver„ eenigen, ter bevordering der afschaffing „ van 't verlofgeld: te minder nog, naardien „ sommige Steden hun onlangs van 't Stapel„ regt hadden poogen te ontzetten." De an-

KAREL II. 1540.

Dordrecht weigert eene lyn te trekken met de andere Steden, om dit te voorkomen.

 de-

Karel II. dere Leden, veele zwaarigheid ziende in dee-
1540. ze afzondering van Dordrecht, die hunne zaak, ten Hove, moeilyker maaken moest, vaardigden terstond twee Edelen en drie uit de Steden, benevens den Advokaat, naar Dordrecht af; die, in de volle Vroedschap, gehoor gekreegen hebbende, verzogten, dat Dordrecht zig, als een Lid van 't Land, by de andere Leden voegen zou, gelyk voormaals geschied was, om de afschaffing van 't verlofgeld te verkrygen; alzo 't Land genoeg verdeeld was, al maakte men hier de verwydering niet grooter. Die van Dordrecht, hierop, de Staaten, wegens hunne komst derwaards, bedankt hebbende, antwoordden „ dat hunne Afgevaardigden ter Staatsvergaderinge niets verklaard hadden dan 't gene in derzelver last begreepen was; dat zy zig egter als een Lid van Holland gedraagen en de gemeene welvaart voorstaan wilden, ten dien einde, gemagtigden naar boven zendende, gelyk de andere Leden; doch dat zy, byzondere vryheden verkreegen hebbende, zulks, voor deeze reize, afzonderlyk en op zig zelven doen zouden, 't welk zy begeerden dat ten goede genomen, en den Staaten alzo overgebragt werdt." De afgezondenen der Staaten keerden, met dit bescheid, naar den Haage: van waar, eerlang, twee Edelen en eenigen uit de Steden naar boven gezonden
1541. werden. Zy vertrokken, in den aanvang des jaars 1541, en gaven, in 't doorreizen, den Stadhouder, te Breda, kennis van hun oogmerk, die hun van Brieven voorzag, aan eeni-

nige Leden van den geheimen Raad, om hunne zaak te vorderen. Karel II. 1541.

Op den vyfentwintigsten van Louwmaand, kreegen zy te Binch gehoor by de Landvoogdesse. Zy vertoonden haar en haaren Raad, toen en sedert, in 't breede, by monde en by geschrifte „ hoe zeer 't Land van Holland „ zig, door 't opstellen van dit verlofgeld, „ bezwaard vondt." Zy merkten aan „ dat „ het niet slegts streedt met de aloude vry- „ heid en gewoonte; maar ook met het uit- „ druklyk Oktroi der Keizerlyke Majesteit „ van den jaare 1531, verleend na naauw- „ keurig onderzoek en met volkomen' ken- „ nisse van zaaken." Zy voegden 'er by, „ dat dit verlofgeld zou veroorzaaken, dat de „ vreemde Koopman het Kooren, niet meer „ uit Holland, maar van elders haalen zou; „ dat de Oosterlingen hun Kooren ook elders „ ter markt brengen zouden, wanneer 't hier „ minder gevraagd werdt; of zo zy 't hier al „ bragten, dat zy allerlei vonden bedenken „ zouden, om den Impost te ontgaan, waar „ door dezelve, eerlang, weinig opbrengen „ zou; dat men, ondertusschen, in 't Oosten, „ gelegenheid zou neemen, om de Onder- „ zaaten van Holland, insgelyks, met nieu- „ we lasten, te bezwaaren, gelyk de Koning „ van Poolen reeds hadt tragten te doen, te „ Dantzig; schoon tot hiertoe vrugteloos, „ dat by de jongste bewilliging, in de Bede „ van zesmaalhonderdduizend guldens, uit- „ druklyk bedongen was, dat men van 't „ verlofgeld vry blyven zou; dat Amsterdam „ en Waterland, die de Oostzee met groote

Vertoog der schadelykheid van 't verlofgeld.

Karel II „ schepen bevoeren, in aanmerking van dee-
1541. „ zen hunnen handel, een groot gedeelte,
„ in deeze en andere Beden, ja veel meer dan
„ het overig gedeelte van Holland, schoon
„ van merkelyk grooter uitgestrektheid, te
„ gelden hadden; doch dit hun aandeel niet
„ zouden konnen opbrengen, zo men, door
„ 't vorderen van 't verlofgeld, den Ooster-
„ schen handel verdreef; dat dit voornaam
„ Lid des Lands, in zynen Koophandel ge-
„ drukt wordende, alle de andere Leden
„ daarby noodwendig veel te lyden zouden
„ hebben; dat alle deeze redenen en veele an-
„ deren, in 't jaar 1535, wel begreepen ge-
„ weest waren, by de Graaven van Nassau,
„ Buuren en Hoogstraaten, die, allen drie
„ Stadhouders van Holland geweest zynde,
„ geagt moesten worden 't Land beter te ken-
„ nen, dan de Thesaurier Ruffault en de zy-
„ nen, die 't verlofgeld, nu wederom, gelyk
„ te vooren, wilden invoeren; dat zy, hier-
„ om, hadden helpen te wege brengen, dat
„ het verlofgeld, in 't gemelde jaar, afge-
„ schaft was; dat de Staaten niet voorhad-
„ den, de hoogheid en het regt der Keizer-
„ lyke Majesteit te krenken; doch dat zy
„ niet nalaaten konden, aan te merken, dat
„ de bepaaling, *behoudens 's Keizers hoogheid*,
„ volgens 't getuigenis van den Aartsbisschop
„ van Palermo, door den Thesaurier Ruf-
„ fault, buiten 's Keizers weeten, in 't Ok-
„ troi van den jaare 1531, gesteld was; dat,
„ eindelyk, toegestaan zynde, dat het Ok-
„ troi gegeven was, *tot dat anders, met ken-*
„ *nisse van zaaken en naar gelegenheid des tyds,*
be-

„ *bevolen zou worden*, noodzaaklyk volgde, KAREL II.
„ dat het-zelve, niet dan na behoorlyk on- 1541.
„ derzoek, vernietigd kon worden: 't welk
„ geschied zynde, hielden zy zig verzekerd,
„ dat de gelegenheid des tyds en de gesteld-
„ heid der zaaken zodanig bevonden zouden
„ worden, dat men niet denken zou, om het
„ afgeschaft verlofgeld wederom in te voe-
„ ren, zo men Holland niet in den grond
„ wilde bederven."

De Landvoogdes antwoordde „ dat de Ad-
„ vokaat Fiskaal de zaak van 't verlofgeld
„ kwalyk voorgesteld hadt, of niet wel ver-
„ staan was; dat de Keizer, onlangs, te Va-
„ lenchyn, hadt verklaard, dat hy, zo wel
„ als andere Koningen en Heeren, regt hadt,
„ om 't verlofgeld te doen heffen; doch dat
„ hy zyn regt en hoogheid niet wilde heb-
„ ben voorgestaan, ten koste van Hollands
„ welvaart; dat zy den Staaten hierom een
„ ander Ontwerp, op 't heffen van 't verlof-
„ geld, zou doen ter hand stellen, waarby 's
„ Lands welvaart behouden blyven zou, en
„ waarnaar zy wilde, dat men zig stiptelyk
„ zou gedraagen."

De Landvoogdes maakt eenige uitzonderingen op 't betaalen van 't verlofgeld.

Men vondt, in dit Ontwerp, welk den Gemagtigden terstond werdt overgeleverd, eenige uitzonderingen op 't betaalen van 't verlofgeld, strekkende, zo men ten Hove oordeelde, om 't verloop van den Oosterschen handel te voorkomen; en onder anderen deezen twee. 1. Vreemde Koopluiden, hunne Graanen, in Holland, niet konnende verkoopen, zouden dezelven mogen havenen, zolderen, in kleine vaartuigen overscheepen, en we-

Karel II. 1541. wederom uitvoeren, zonder verlofgeld schuldig te zyn. 2. De Onderzaaten zouden zo veele Graanen vry uit voeren mogen, als zy zelven uit de Oostzee gehaald, of van daar, voor hunne rekening, in Holland doen brengen hadden. Doch op de *eerste* deezer uitzonderingen merkten de Gemagtigden der Staaten aan „ dat de Oosterlingen nimmer „ gewoon waren, hun Kooren, eerst in Holland, en dan wederom, van daar naar elders, te voeren; dat zy, 't op Frankryk, „ Spanje, Portugal of Italie gemunt hebbende, eenen gunstigen doorstaanden wind afwagtten, en dan, uit de Havens, daar zy „ den last ingenomen hadden, regelregt derwaards zeilden; dat zy, in geval van tegenwind, altoos ligter in Engeland komen „ konden, dan in Holland; dat aldaar veele „ en goede Havens waren, alwaar zy hunne „ Graanen vryelyk mogten verschieten, en „ wederom verzeilen, werwaards zy wilden, „ zonder eenige regten onderhevig te zyn." Op de *tweede* uitzondering zeidenze „ dat het „ zelden of nooit gebeuren zou, dat de Onderzaaten, onaangezien de vryheid, die „ hun by deeze uitzondering gegeven werdt, „ hunne Graanen vry zouden mogen uitvoeren, om dat 'er zelden Kooren uit de Oostzee kwam, zonder dat 'er veele Koopluiden deel aan hadden, van welken sommigen „ terstond genoodzaakt waren te verkoopen, „ om gereed geld te hebben; terwyl ande-„ anderen eene hooge markt konden afwagten; dat hierom de meeste verzending ge-„ schiedde, door zulken, die zelven geen

Koo-

„ Kooren uit de Oostzee hadden doen komen; KAREL II.
„ waarom de meeste verzenders geen voor- 1541.
„ deel van de verleende vryheid zouden kon-
„ nen hebben; dat de rykste Koopluiden
„ Graanen zouden konnen ontbieden, om de-
„ zelven, zo de markt hier niet hoog genoeg
„ zyn mogt, wederom uit te voeren, en dan
„ vry te zyn van 't verlofgeld; doch dat de
„ geringen, die, gelyk de handel thans ge-
„ dreeven werdt, doorgaans deel in de Laa-
„ ding hadden, hiertoe gemeenlyk niet zou-
„ den willen verstaan; 't welk twist verwek-
„ ken zou, die altoos den Koophandel deedt
„ kwynen en vergaan."

De Landvoogdes, aan welke deeze redenen omstandig werden voorgelegd, liet zig, door dezelven, egter niet beweegen, om van 't laatste Ontwerp af te zien. De Gemagtigden deeden, derhalven, verslag van hunne verrigtingen, in den Haage; doch keerden wel haast, met nieuwen last, om op 't afschaffen van 't verlofgeld aan te houden; en zo de Landvoogdes zig op den Keizer beriep, haar te verzoeken, om Brieven van voorschryvens aan zyne Majesteit, op dat men 't zelfde by hem zou konnen aandringen. De Gemagtigden, toen geen gehoor konnende krygen by de Landvoogdesse, vernamen uit Lodewyk van Schoore, thans President van den geheimen Raad, dat de Keizer en zy vastgesteld hadden, 't Ontwerp op 't verlofgeld ter uitvoeringe te brengen, zonder de Staaten hier over meer te willen hooren. De Landvoogdes bevestigde dit, sedert, zelve, en de Gemagtigden keerden, zonder iets te hebben

kon-

Karel II. 1541.

konnen verwerven, naar den Haage, te rug (v).

Beroerte te Amsterdam over 't heffen van 't verlofgeld.

Midlerwyl, hadt men 't verlofgeld beginnen te heffen; doch te gelyk met der daad ondervonden, van welke groote nadeelen voor 't Land deeze belasting gevolgd was. Honderd en vyftig Oostersche schepen waren 't Land voorby, en Westwaards gezeild, tot merkelyk verloop des Hollandschen Koophandels, en benadeeling der Graaflyke tollen. Ook ontstondt, te Amsterdam, in Herfst- of Wynmaand deezes jaars, eene geweldige beroerte, by gelegenheid, dat de * Ontvanger van 't verlofgeld, met zyne Dienaars, op eenen avond, ten tien uuren, zekeren Poorter, uit deszelfs Huis, hadt zoeken te ligten en te vervoeren. De Gemeente, die dit hieldt te stryden met de voorregten der Poorteren, was, in merkelyken getale, op de been gekomen, en wilde den Ontvanger te lyve; die, ter naauwer nood, door de Regenten, verdagt by 't volk van te zeer met hem te heulen, geborgen, en heimelyk, by nagt, ter Stad uit gelaaten werdt. De Stadhouder en Raaden van Holland lieten, sedert, door Meester *Kornelis Suys*, te Amsterdam, onderzoek doen op deeze beroerte. Zy gaven 'er der Landvoogdesse berigt van, die zig zeer gestoord toonde, dat men 's Keizers Ontvanger, met schande, ter Stad uit gejaagd hadt. De Regenten deeden hun uiterste best, om zig voor haar te verantwoorden; doch zy liet

* *Executeur.*

(v) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 310, 311, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319. 320, 321, 322, 323.

liet zig, niet dan met veel moeite, te vrede stellen (*w*).

Karel II. 1541.

De Staaten geeven vyfentwintigduizend guldens, om 'er van ontlast te blyven.

Men vernam, sedert, in Holland, dat de Keizer der Landvoogdesse geschreeven hadt, dat zy 't vorderen van 't verlofgeld, tot op nader onderzoek, zou doen ophouden. De Staaten werden hier door bewoogen, om wederom Gemagtigden ten Hove te zenden, sommige Hovelingen, door geschenken, te winnen, en de zaak, onder de hand, af te maaken. De Advokaat en eenige anderen, in Wynmaand, ten deezen einde, naar Brugge verreisd, hoorden, in stilte, dat 'er geene Ontvangers, in Holland, meer komen zouden, alzo niemant, na 't gene te Amsterdam was voorgevallen, zig hiertoe zou willen laaten gebruiken. Hier uit schepten zy hoop, van eindelyk te zullen slaagen. In Lentemaand des volgenden jaars, deeden zy der Landvoogdesse, door den Stadhouder, een nieuw verzoekschrift overleveren, strekkende, om van 't verlofgeld ontheeven te blyven. De Landvoogdes hieldt zig, in 't eerst, nog weigerig; doch verklaarde, eindelyk, dat zy 't verlofgeld niet afschaffen zou, zo men den Keizer, tot vergoeding der schade, die hy 'er door zou lyden, geene dertig of vyfentwintigduizend guldens eens betaalde. Die van Amsterdam, zeer in hunnen schik met deezen voorslag, bragten denzelven, terstond, ter Staatsvergaderinge, alwaar, eerlang, besloten werdt, dat Amsterdam, als 't meeste belang hebbende by 't afschaffen van 't verlofgeld, een

(*w*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 324, 325, 326, 327.

Karel II. 1541. een derde deel in de gevorderde vyfentwintigduizend guldens vooruit betaalen zou, en dat de andere twee derde deelen, over 't gemeene Land, zouden worden ómgeslaagen (*x*). Holland werdt dus, eindelyk, in de Lente des jaars 1542, nog tot redelyk genoegen der Staaten, van 't lastig verlofgeld ontheeven. Doch na verloop van eenige jaaren, werdt het, op nieuws, gevorderd: gelyk wy, ter zyner plaatse, melden zullen.

XXI. Inbreuk op verscheiden' Privilegien.

Veele jaaren herwaards, en ook nog ten deezen tyde, hadden de Staaten van Holland veel werks gehad aan het voorstaan van verscheiden' aloude Voorregten, op welken het Hof, van tyd tot tyd, inbreuk zogt te doen, zo ter gelegenheid van de Regtspleegingen tegen de nieuwe gezindheden, als by andere gelegenheden. Vooral moesten zy, meermaalen, het Privilegie voorstaan, volgens welk een Poorter van verscheiden' Steden niet meer dan zyn lyf en zekere ponden verbeuren kan (*y*). De Graaflyke Amptenaars zogten dikwils alle de goederen verbeurd te doen verklaaren, met naame van zulken, die om den Godsdienst ter dood waren gebragt. Doch nog meer gelegenheid was 'er tot voorstand van het Privilegie, volgens welk geen Poorter buiten Holland in regten betrokken mogt worden. Men schondt dit Privilegie geduurig, trekkende verscheiden' zaaken voor den grooten Raad te Mechelen, die in Holland behoorden afgedaan geweest te zyn: en hoe

(*x*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 322, 324, 326, 327, 331, 332, 333, 335.

(*y*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 267, 281, 291.

hoe veele poogingen de Staaten ook aanwenden mogten, zy konden dit misbruik niet geheellyk weeren (z). KAREL II. 1541.

In Sprokkelmaand des jaars 1541, werdt 'er, in Holland, een Verdrag afgekondigd, omtrent deezen tyd, met *Jakob den V*, Koning van Schotland, gesllooten. Deez' stondt, ten deezen tyde, in verbond met Frankryk, en was, uit dien hoofde, den onderzaaten des Keizers ongenegen. Hy schynt hierom te hebben gedoogd, dat zyne onderdaanen, met naame zekere *Robert Fago van Lyth*, ter kaap vaarende, in den Zomer des voorgaanden jaars, veele Hollandsche Haringbuizen genomen hadden. Die van Schiedam en den Briele hadden 'er, inzonderheid, veele schade by geleeden. De Staaten van Holland zouden gaarne hebben gezien, dat men beslag gelegd hadt op de Schotsche goederen in Holland, om de geleeden' schade aan dezelven te verhaalen. Doch de Landvoogdes vondt geraaden, vooraf, aan Koning Jakob te schryven. In 't antwoord, welk hierop kwam, toonde de Koning, dat hy voorhadt, de Haringvisschery, omtrent zyne kusten, te beletten. Doch de Staaten, beweerende dat zulks met de vryheid der Zeevaart, en zelfs met de beschreeven' regten, streedt, hielden sterk aan ten Hove, op het voorstaan der visscherye, die, zeidenze, volstrekt vry blyven moest, zou Holland in staat zyn, om 's Keizers Beden op te brengen (a). Men tradt dan, we-

Verdrag met Schotland.

(z) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 49, 103, 221, 227, 264, 265, 267, 300, 312, 332.

(a) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 307, 308.

KAREL II. 1541. wederom, met den Koning van Schotland, in onderhandeling: en hier op volgde het verdrag, van welk wy ſpreeken, waarby beſtemd werdt „ dat de Koophandel en Visſchery der wederzydſche Onderzaaten, voortaan, wederom vry zyn zou, gelyk voorheen; dat men elkanders Schippers, over en weder, kort en goed regt zou doen, en de Zeeroovers, ter wederzyde, naar verdienſte, helpen ſtraffen (b)." Met Engeland was, omtrent deezen tyd, ook eenige onluſt over 't ſtuk des Koophandels gereezen. Henrik de VIII. hadt zynen onderdaanen verbooden, eenige Koopmanſchappen in Hollandſche ſchepen te laaden; waarop, in Slagtmaand des jaars 1540, hier te lande, diergelyk een verbod, ten opzigte van Hollandſche goederen in Engelſche ſchepen, gevolgd was (c).

Ongelukkige togt naar Algiers. Karel de V, in den Zomer des jaars 1541, uit Duitſchland, in Italie gekomen zynde, en te *Luca* een mondgeſprek met den Paus gehouden hebbende, begaf zig, van daar, naar *Porto Venere*, alwaar hy eene talryke Vloot verzameld hadt, met welke hy eenen togt naar Algiers ondernam. Haradyn Barbaroſſa, dien hy, in 't jaar 1535, uit Tunis hadt verdreeven, hadt zig meeſter van deeze Stad gemaakt, en zig tot Koning over dezelve opgeworpen; en de Keizer hadt voor, hem ook van dit opgeraapt gebied te verſteeken. Hy werdt, op deezen togt, wederom verzeld, door

(b) Repert. der Plak. *bl.* 41. DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 208

(c) Repert. der Plak. *bl.* 41.

door een goed getal van Hollandsche en Zeeuwsche schepen. De Enkhuizers stonden hem, onder anderen, met vier groote Karveelschepen, ten dienst, twee van welken, door *Antoni Jansz00n* en *Herman Entszoon*, gevoerd werden. Doch voor Algiers, werdt de Vloot van zo geweldig een' storm beloopen, dat de meeste Schepen zwaar beschadigd, en, wyd en zyd, vaneen verstrooid werden. Dit gebeurde, op den zesentwintigsten van Wynmaand. Een groot deel der Vloote kwam egter, behouden, in Spanje aan. Doch 't Schip, welk den Keizer voerde, bleef lang agter. De Enkhuizer, Herman Entszoon, die reeds geland was, kreeg bevel, om wederom in zee te steeken, en den Keizer op te zoeken. Doch eer hy gereed zyn kon (*d*), vernam men, dat zyne Majesteit, te Karthagena, was aangeland (*e*). Ondertusschen, bragt deeze onverwagte ramp te wege, dat de togt op Algiers t'eenemaal gestaakt moest worden.

XXII. De Oorlog met Frankryk vangt wederom aan.

De Vrede met François den I, in 't jaar 1538, te Aigues-mortes geslooten, en in den aanvang des volgenden jaars, te Toledo, bekragtigd, kon niet beletten, dat de Koning van Frankryk nieuwe stof tot ongenoegen opvatte tegen den Keizer, na dat deeze geweigerd hadt, hem het Hertogdom Milaan, voor zynen Zoon, den Hertoge van Orleans, op te draagen; onaangezien hy zulks, in 't doorreizen van Frankryk, in 't jaar 1540, beloofd

hads

(*d*) Inform. in April 1542 genom. door D. V. Teilingen, *by* BRANDT Enkh. *bl.* 67.

(*e*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 327. Chron. van R. DE VEER *f.* 54. REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 467.

Karel II. 1541. hadt te zullen doen, zo dra hy in de Nederlanden gekomen zou zyn. François, den hoon hem hierin door Karel aangedaan, niet konnende verkroppen, was terstond op middelen bedagt geweest, om zig te wreeken, en de vyandlykheden tegen den Keizer, by de eerste gelegenheid, wederom te beginnen. 't Eerst, dat hy ter hand sloeg, was het sluiten van een Verbond van vriendschap en onderlinge bescherming met *Willem*, *Hertoge van Gulik*, *Kleeve* en *Gelder*, die zynen Vader Jan, in Sprokkelmaand des jaars 1539 overleeden, was opgevolgd. De Kardinaal de Tournon en de Kanselier Guilleaume Poyet, door François aan Willem gezonden, slooten dit Verbond, op den zeventienden van Hooimaand des jaars 1540. De Koning bedong 'er de vryheid by, om in 't gebied van Hertoge Willem volk te mogen werven (*f*). De Keizer, die, in Lentemaand te vooren, zyne Nigt Christina, Dogter van Christiaan den II, Koning van Deenemarke en Weduwe van François Sforza, Hertog van Milaan, aan François, oudsten Zoon van Antoni, Hertog van Lotharingen, uitgehuwelykt, en in 't bezit haarer inkomsten uit het Hertogdom Milaan bevestigd hadt (*g*); besloot, zo dra hy van 't Verbond tusschen François den I. en Willem van Gulik kennis kreeg, dit Hertogdom aan zynen Zoon, Filips, op te draagen, gelyk, op den elfden van Wynmaand, te Brussel,

(*f*) *Voiez* les Memoires de Guill. Ribier *Tom.* I. *p.* 538 & Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 196.
(*g*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 193.

ſel, geſchiedde (*b*). Deeze ſtap maakte de verwydering grooter, tuſſchen Karel en François. De laatſte maakte zig, in 't jaar 1541, gereed, om den Keizer openlyk den oorlog aan te doen. De gelegenheid hiertoe was hem thans zeer gunſtig. De Turkſche Keizer, Soliman, was op 't punt, om eenen inval in Hongarye te doen. *Joan Sepuſa*, die den Hongariſchen Troon bekleedde voor zyn leeven, uit kragte van een verdrag, met den Roomſch-Koning, Ferdinand, gemaakt, was onlangs overleeden, nalaatende eene Weduwe en eenen Zoon, *Steven* genaamd. Ferdinand drong, terſtond, op de uitvoering van 't Verdrag, en poogde zig in 't bezit te ſtellen van gantſch Hongarye. Doch de Weduwe des overleeden' Konings verzogt den Grooten Heer, om onderſtand tegen den Roomſch-Koning. Soliman bediende zig, greetiglyk, van de gelegenheid, die hem aangebooden werdt, om Hongarye te bemagtigen, waarna het hem gemaklyk vallen zou, in Duitſchland te dringen; zeggende, zonder draalen, der Koninginne en haaren Zoon hulpe toe. François de I. beloofde zig ſchoon ſpel van deeze onderneeming der Turken, en beſloot, zo dra hy volks genoeg op de been hebben zou, den Keizer den oorlog te verklaaren.

KAREL II. 1541.

Karel de V. zag het onweêr, dat hem, beide uit Frankryk en uit Turkye, dreigde, wel haaſt opkomen: doch hy zogt het, door loosheid, te doen overdryven. François, dien hy nu met het Hertogdom Milaan niet meer mom-

(*b*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 200.

KAREL II. 1541. mompen kon, poogde hy te vleien met de hoop, dat hy den Hertoge van Orleans, in plaats van Milaan, de Nederlanden zou afstaan, na dat hy dezelven, volgens het oogmerk, welk Hertog Karel van Bourgondie, eertyds, gehad hadt, tot een Koningryk verheeven zou hebben (*i*). Ten zelfden tyde, deedt hy, alomme, met naame aan 't Hof van Konstantinopole, verspreiden, dat de onderhandelingen hierover reeds verre gevorderd, en op 't punt waren van geslooten te worden, midsgaders, dat hy in volmaakte vriendschap leefde, met de Koningen van Frankryk en Engeland, alles, op dat Soliman, hierdoor, van den toeleg op Hongarye en Duitschland mogt worden afgeschrikt. Doch François liet zig nu niet bedriegen. Ook droeg hy zorg, dat Soliman beter onderrigt werdt. Eerlang zag men de Turken, in Hongarye. Zy noodzaakten Ferdinand, de Hoofdstad *Buda*, voor welke hy zig gelegerd hadt, met groot verlies, te verlaaten. Soliman deedt, sedert, zyne intrede in deeze Stad, en maakte zig, onder voorwendsel van den jongen Steven te willen beschermen, meester van een groot gedeelte des Koningryks. Ferdinand verwierf, op eenen Ryksdag, te Spiers, in Sprokkelmaand des jaars 1542, gehouden, eenigen onderstand tegen de Turken. Men bragt, van alle kanten, volk op de been, zelfs uit Holland, alwaar, in Zomermaand, werdt afgekondigd, dat niemant zig in vreemden Krygsdienst zou hebben te begeeven, behalven in dien

(*i*) MEZERAY, IV. *Deel*, *bl.* 225.

dien des Roomsch-Konings, tegen de Turken (*k*). Ferdinand geraakte, hierdoor, in staat, om den verderen voortgang der Turksche wapenen te stuiten.

Karel II. 1541.

XXIII. François de I. verbindt zig met Deenemarke en Zweeden, ten nadeele der Nederlanden.

Midlerwyl, hadt François de I, om den Keizer van alle kanten tevens vyanden te verwekken, Christiaan den III, Koning van Deenemarke, vereerd met de Ridder-Orde van Sant Michiel, en vervolgens, in Slagtmaand laatstleeden, met deszelfs Gezanten, te Fontainebleau, een Verbond van onderlinge bescherming getroffen, waarby Christiaan beloofde, François, met zes Oorlogschepen en duizend man, te zullen bystaan; waartegen François hem, des noods, twaalf Oorlogschepen en tweeduizend man leveren zou, op dat hy te beter in staat zou zyn, om de Zond voor de vyanden van Frankryk geslooten te houden, gelyk hy beloofde te zullen doen (*l*). François tradt, ten zelfden tyde, over een diergelyk verbond, met Gustaaf den I, Koning van Zweeden, in onderhandeling, welk egter, eerst in Hooimaand des volgenden jaars, geslooten werdt. Men beloofde, by dit Verbond, elkanderen even groote, doch onbepaalde hulpe. De Koning van Schotland en de Hertog van Kleeve en Gelder werden 'er, van wederzyde, in begreepen. By een byzonder Artikel, gaf François den Koning van Zweeden vryheid, om zo veel Zouts uit Frankryk te laaten haalen, als hy zou goedvinden (*m*): waaruit alleen genoeg was af te neemen,

(*k*) Repert. der Plakaat. *bl.* 43.
(*l*) Du Mont Co ps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 216.
(*m*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 228.

KAREL II. 1541. men, dat men 't, op 't bederven van den Hollandſchen Koophandel, gemunt hadt.

Doch eer dit verbond nog getekend was, hadt François den Keizer reeds openlyk den oorlog verklaard. Dit geſchiedde, in Bloeimaand. De Koning van Deenemarke deedt het, omtrent den zelfden tyd, insgelyks. François hadt twee Legers op de been. Het ééne, onder den Hertog van Orleans, was geſchikt, om in de Nederlanden te dringen. Het ander, over welk de Daufyn geboodt, zou Rouſſillon aantaſten (n).

XXIV. Bede aan alle de Nederlanden, om onderſtand. 1542.

De Landvoogdes Maria hadt, reeds in den Winter, kennis gehad van het oogmerk der Franſchen, zo wel als van het verbond met Deenemarke, en van de onderhandeling met Zweeden. Zy zag, derhalven, den oorlog, met zekerheid, te gemoet. In Louwmaand, waren de Staaten van alle de Nederlanden, Friesland, Utrecht, Overyſſel en Groningen uitgenomen, te Bruſſel beſchreeven geweeſt, en de Landvoogdes hadt hun aldaar onderſtand in gereeden gelde doen afvorderen. Van Brabant was honderd en twintigduizend guldens geëiſcht; van Vlaanderen, honderd en veertigduizend; van Holland, vyftigduizend, en van Zeeland zeſtienduizend (o) guldens, en van de andere landen eene ſomme naar evenredigheid. De Bede aan Holland was, in de Franſche taale, geſchreeven, en begon *Meſſieurs, qui repreſentez les Etatz du pays de Hollande*, dat is „ Myne Heeren, die de Staaten van het

(n) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 848.

(o) Acte van 10 Novemb. 1542, *by* BOXHORN *op* REIGERSBERG II. *Deel*, *bl.* 469.

„ het Land van Holland vertoont." De Staaten, hierop, in Sprokkelmaand, in den Haage, vergaderd zynde, hielden zig vreemd, dat men hun nieuwen last opleggen wilde, daar zy, in de laatste Bede, die enkelyk tot verdediging van 't Land geëischt was, zo gereedelyk bewilligd hadden. „ Zo Holland, zeidenze „ in zo groot een gevaar van oorlog was, als men voorgaf, dan moest men, „ na 't bewilligen in de jongste Bede, de grensvestingen versterkt en voorzien hebben; „ dan moest men, zelfs nu, de benden des „ Prinsen van Oranje niet leggen in Artois en „ in Henegouwen; maar op de grenzen van „ Holland en 't Stigt, daar zy plagten te leggen". De Edelen en eenige Steden sloegen egter uit, om een termyn der ingewilligde Bede vooruit te willen betaalen, onder zekere voorwaarden. Doch de Stadhouder en de andere Gemagtigden der Landvoogdesse verklaarden geenen last te hebben, dan om vyftigduizend guldens in gereed geld aan te neemen. De Staaten betuigden, daarentegen, ernstelyk „ dat zy geenen kans zagen, om deeze „ penningen te vinden; dat de Dyken in geene vyftig jaaren in zulk een' slegten staat „ waren geweest dan tegenwoordig, ter oorzaake van de zwaare stormen, die men, „ den laatsten Winter, gehad hadt; dat men „ de Visschery en Zeevaart, sedert eenigen „ tyd, hadt moeten missen, en zo 't Oorlog „ werdt, nog verder zou derven moeten, in „ welk geval, Holland het elendigste Land „ zyn zou, welk zyne Majesteit hadt enz." Al dit vertoonden zy, sedert, der Landvoog-

Karel II. 1542.

Holland houdt 'er zig vreemd over.

De Land-

KAREL II. 1542. desse, te Brussel, te gelyk herhaalende, dat zy, om haare Majesteit te voldoen, de Bede, die den naasten termyn verschynen zou, vooruit wilden betaalen. Doch Vrouw Maria, hier gantsch niet mede te vrede, antwoordde „ dat de andere Landen opgebragt hadden, 't gene men hun afgevorderd hadt, „ en dat Holland niet minder behoorde te „ doen; dat het zeer wel zyn kon, dat de „ oorlog in Holland begon, en dat de andere landen Holland dan ook niet zouden willen bystaan, zo Holland hen nu verliet. Zo „ de Staaten, ondertusschen, liever tagtigduizend guldens omslaan en opbrengen wilden, als 't openbaar oorlog werdt, dan vyftigduizend guldens, nu en in gereed geld, „ 't stondt hun vry." De Landvoogdes vondt goed, haaren eisch, op deeze wyze, te maatigen en te veranderen, om dat zy, inderdaad, meer kans zag, om tagtigduizend guldens te verkrygen, die men eerst omslaan zou, en van welken men de gewoonlyke kwytscheldingen zou konnen aftrekken, dan vyftig duizend guldens, terstond en in gereede penningen. Veelen hadden in dit laatste geenen zin, om de nieuwigheid, en uit vreeze, dat het in gevolg zou getrokken worden. Ook stemden de Edelen en Dordrecht, kort daarna, te Brussel, in de tagtigduizend guldens. Doch Haarlem en alle de anderen bleeven nog by voorbetaaling der ingewilligde Bede. Delft stemde tot geene Bede, *als leevende by Staate*, dat is, als hebbende verkreegen Brieven van * uitstel van betaalinge van der Stede schulden. Toen voegden de Edelen en Dordrecht

Landvoogdes verandert haaren eisch.

* *Atterminatie.*

zig

zig ook by de andere Leden. Men bragt het besluit der Staaten by den Stadhouder, die het der Landvoogdesse aandiende. Doch zy, vooraf reeds onderrigt, dat de Leden niet eensgezind te Brussel gekomen waren, nam het den Advokaat van der Goes kwalyk, dat hy de Staaten, die zy eerst afzonderlyk wilde gesproken hebben, hadt doen vergaderen, tegen 't uitdruklyk verbod van den President van Schoore. Hy beriep zig op de Edelen, zyne Meesters, die de Steden byeen geroepen, en hem naderhand gehaald hadden. Doch de Landvoogdes verboodt hem, voortaan, buiten bevel van haar of den Stadhouder, Vergadering te beleggen. Ook vraagde zy, *hoe de kleine Steden daar kwamen?* Hy antwoordde „ dat zy, in alle Beden, altoos beschreeven „ geweest, en mogelyk nu ook gekomen wa- „ ren, om, gelyk de groote Steden, kwyt- „ scheldingen te verzoeken." Doch zy, hervattende, *dat de kleine Steden hier niet te doen hadden*, belastte den Advokaat, de Edelen en de groote Steden, des anderendaags, afzonderlyk, by haar te brengen. Dit geschiedde. De Advokaat ging eerst in met de Edelen, die, wel bevroedende, waarop dit afzonderlyk hooren der Leden aangelegd was, niet meer voor de voorbetaaling stemden; maar tot hun eerste gevoelen van tagtigduizend guldens by omslag te willen opbrengen wederkeerden, mids dat zy gevolg hadden van de andere Leden. Toen werden de Afgevaardigden van Dordrecht gehoord, die voor de voorbetaaling stemden; doch zo dra niet verstonden, dat de Edelen veranderd wa-

KAREL II. 1542.

De Staaten bewilligen.

Karel II. 1542.

waren, of zy vielen hun terstond toe. Zo deeden ook, op hunne beurt, Haarlem en Gouda: zelfs Delft, dat, te vooren, verklaard hadt, by Staate te leeven. Allen bedongenze hunne kwytscheldingen. Doch Leiden en Amsterdam bleeven by de voorbetaaling, en namen 't die van Delft zeer kwalyk, dat zy in eene Bede bewilligd hadden, daar zy voorheen betuigd hadden onvermogend toe te zyn; en Haarlem en Gouda niet minder, dat zy breeder bewilligd hadden, dan zy verklaard hadden last te hebben. Doch het aanzien des Stadhouders en der Landvoogdesse, en de belofte van merkelyke kwytscheldingen hadt veel kragt op de minst vermogende Leden; die men, op allerlei wyze, zogt te winnen, om de vermogendsten, naderhand, te ligter over te haalen.

De Landvoogdes, nu de meeste stemmen gewonnen hebbende, scheen te denken, dat deezen de minsten vervangen of overstemmen konden, en beval den Advokaat de Acte van Consent op te stellen; 't gene hy egter, alleen uit naam der Edelen en der vier Steden, Dordrecht, Haarlem, Delft en Gouda, deedt (p).

Misschien, zullen sommigen deeze dingen aanzien als kleinigheden; doch ik verhaalze dus omstandiglyk, om datze niet zeer bekend zyn, en regelregt dienen, om den inwendigen aart onzer Regeeringe, in den grond, te leeren kennen; waarom ik vertrouw, dat zulk een

(p) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335.

een naauwkeurig verslag derzelven den opmerkenden Leezer niet ongevallig zyn zal. KAREL II. 1542.

Die van Zeeland, van welken men zestienduizend guldens geëischt hadt, bewilligden omtrent deezen tyd ook in twaalfduizend, te heffen by Impost ten platten Lande (q).

XXV. De Franschen bemagtigen 't Hertogdom Luxemburg.

Omtrent het midden van Zomermaand, drong de Hertog van Orleans in Luxemburg, bemagtigende, in korten tyd, het gantsche Hertogdom, op Diedenhoven na. Doch te rug getrokken zynde naar Roussillon, om den Daufyn by te staan; voerde de Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, het Nederlandsch Leger voor de Stad Luxemburg, die haast opgegeven werdt. Toen gingen alle de sterke Plaatsen van het Hertogdom aan hem over, zo haast als zy verlooren geweest waren. In Roussillon, voerde de Daufyn weinig uit. 't Beleg van Perpignan werdt opgebroken, na dat het drie maanden geduurd hadt (r).

welk de Prins van Oranje herwint.

Onderneemingen des Konings van Deenemarke.

De Koning van Deenemarke hadt, na 't verklaaren van den oorlog, niet alleen vyfhonderd man gevoegd by 't Leger des Hertogs van Orleans; maar de Zond ook geslooten, en veele Hollandsche schepen in beslag genomen (s). Sommigen verhaalen ook, dat hy eene Vloot in zee bragt, om Walcheren te bemagtigen; doch dat zy, door storm en tegenwind, eerlang, genoodzaakt werdt, onverrigter zaake, te Koppenhage wederom binnen

(q) Acte van 10 Novemb. 1542, *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 470.
(r) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 348-351.
(s) VELIUS Hoorn, *bl.* 258.

KAREL II. 1542. nen te loopen. Een Deensch schip, zonder bestelbrieven, op de Zeeuwsche stroomen gekomen, werdt te Veere opgebragt, en 't volk, aldaar, met den zwaarde, geregt (*t*). De Prins van Oranje gaf, als Stadhouder van Holland, omtrent deezen tyd, Bestelbrieven uit, aan eenige Kaapers, die eenig voordeel behaalden op de Franschen (*u*). Ook deedt hy uitleggers leggen, in de zeegaten van Texel en 't Vlie, by raade der Steden Haarlem en Amsterdam. Voorts werden, in Goedereede, de Kaapen afgenomen, en de tonnen opgehaald. De Landvoogdes hadt den Prinse ook gelast, de Vischbooten uit zee te ontbieden, om 't Bootsvolk te gebruiken, tot verdediging van 't Land. Doch de Staaten hielden zulks ondoenlyk, alzo deeze Booten veelligt twee of driehonderd mylen ver verscheiden lagen (*v*). In Zomermaand, vernam men, in Holland, dat Maarten van Rossem, in Gelderland, volk byeen trok, 't welk hier voor eenen inval deedt vreezen. Oranje deedt zyn best, om, boven zyne *Ordonnantie* of *Bende*, die zeshonderd Paarden sterk was, tweehonderd Paarden en eenige Knegten te bekomen. Doch 't volk was thans schaars hier te lande. Evenwel droeg hy zorg, dat 'er tweehonderd Knegten in Reenen gelegd werden, en vierhonderd in den Briele (*w*). Ook gaf hy den Huisluiden, in Westfriesland, bevel, om zig in den Wapenhandel te oefenen, en de naaste Steden

Oranje draagt zorg voor Holland.

te

(*t*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 469, 472.
(*u*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 343.
(*v*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 337, 338.
(*w*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 337, 339.

Karel II. 1542.

te helpen versterken en bewaaken. De Gelderschen bragten, ten deezen tyde, eenige schepen te water; die de Westfriesche Kusten, deezen Zomer, in beweeging hielden, en eenige schepen bemagtigden (x).

De Staaten van Holland hadden verklaard, de jongste Bede van tagtigduizend guldens niet te zullen opbrengen, voor dat het openbaar oorlog geworden was. Doch alzo men hieraan nu niet meer twyfelen kon, werden zy, tegen 't einde van Zomermaand, door den Stadhouder, te Utrecht, beschreeven, en, uit den naam der Landvoogdesse, vermaand, tot het ommeslaan der ingewilligde Bede: waartoe zy ook, kort daarna, in den Haage beslooten. Ten zelfden tyde, beslooten zy, by de Landvoogdesse te wege te brengen, dat Oranje last krygen mogt, om hunne grenzen, naar den kant van Gelderland, met zyne Bende Paarden, tegen strooperyen, te dekken (y).

Maarten van Rossem valt in Brabant.

Doch de Gelderschen hadden 't niet op Holland gemunt, maar op Brabant, met naame op de Stad Antwerpen. Maarten van Rossem was, eenige maanden geleeden, hier, op de Paardenmarkt gezien: en men kreeg, na 't uitbersten van den oorlog, terstond vermoeden, dat hy een' aanslag op deeze Stad in den zin hadt. Thans kennis bekomen hebbende van de beweegingen der Gelderschen, wierf men 'er, in der yl, eenig volk, welk naar Peelland gezonden werdt, om den vyand, die vast,

(x) Velius Hoorn, *bl.* 257, 258.
(y) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 337, 338, 339.

KAREL II 1542. vast, door Luikerland, in aantogt was, te stuiten. Eerlang, lieten zig de Gelderschen, door dit Volk en de Boeren, over de Maaze, te rug jaagen (z). De Wethouderschap van Antwerpen, midlerwyl, dugtende voor verraad, vorderde den Poorteren eenen nieuwen eed van getrouwheid af; waarop veele Geldersche Ingezetenen de Stad verlieten (a). Maarten van Rossem trok, sedert, ten tweeden maale, over de Maaze, zonder dat een goed deel van zyn volk, geworven om tegen de Turken te dienen, nog wist, wat hy voorhadt (b). Doch, in Kempenland gekomen, toonde hy, wat hy in den schild voerde. De weerlooze Ingezetenen der Meierye, op geene vyandlykheden verdagt, werden deerlyk uitgeplonderd. S. Odenrode, Oorschot, Hilvarenbeek, Baarle en Boxtel werden plat gebrand of gebrandschat. Vanhier toogen de strroopers naar Breda, alwaar, op hunne aankomst, zo geweldig een schrik ontstaan was, dat veele Ingezetenen de vlugt hadden genomen naar Dordrecht (c). Doch zy streeken, de Stad voorby, naar Hoogstraaten, welks Kasteel hun, by verdrag, werdt opgegeven (d). Dit gebeurde, in den aanvang van Hooimaand (e).

loopt de Meierye af.

XXVII. Nieuwe

De Landvoogdes hadt, ten zelfden tyde, alle

(z) J. SERVILII Geldro-Gallica Conjur. in Antverp. int. M. FREHER. Rerum Germ. Script. *Tom.* III. *p.* 325.

(a) J. SERVILIUS *ubi supra* *p.* 326.

(b) J. SERVILIUS *p.* 329.

(c) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 340.

(d) J. SERVILIUS *p.* 330. MR. AERT VAN DER GOES Regist *bl.* 341.

(e) HENR. VAN ERP Chron. *p.* 115.

alle de Nederlanden, te Brussel, beschreeven, en op den vyfden, eene nieuwe Bede gedaan, ter bescherming van 't Land. Van Zeeland, eischte zy twintigduizend guldens. De Prelaat, dat is, de Abt der Lieve-vrouwen-Abtdye te Middelburg, en de Edelen bewilligden, terstond, in tienduizend guldens, *mids schietende vier grooten op 't gemet, by der breedte.* Doch de Steden, grooten zo wel als kleinen, wilden, in 't eerst, geenen stuiver toestaan. 't Liep zelfs aan tot in Slagtmaand, eer de Steden Middelburg, Zierikzee, Goes, Reimerswaale en Thoolen, als vertoonende de gemeene Steden van Zeeland, in de overigen tienduizend bewilligden (*f*). Van Holland werden, boven de voorgaande tagtigduizend, die nog niet opgebragt waren, zestigduizend guldens, in gereed geld, gevorderd. De Prins van Oranje, die nog te Utrecht was, beschreef de Staaten tegen den twintigsten, te Amsterdam, om op de Bede te antwoorden. Doch, midlerwyl, tyding gekreegen hebbende van den inval der Gelderschen, deedt hy de Dagvaart, van Amsterdam naar den Haage, verleggen, zendende, in zyne plaatse, den Heer van Brederode, met Brieven van geloove, derwaards (*g*): terwyl hy zig, in alleryl, naar Breda begaf, om de Gelderschen te keeren.

Karel II. 1542.

Bede aan Holland gedaan.

Hy hadt niet meer dan vyfhonderd Paarden en agt Vendels Knegten, byeen, met welke manschap, hy aantrok op de Gelderschen

Oranje trekt tegen de Gelderschen uit.

(*f*) Acte van 10 Novemb. 1542, *by* Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 470.

(*g*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 339, 340.

Karel II. 1542.

Hy wordt geslaagen.

De Gelderschen komen voor Antwerpen.

schen, die hem, tusschen Breda en Hoogstraaten, in eene hinderlaage lokten, en eerlang noodzaakten, met agterlaating van het grootste gedeelte zyner manschap, de wyk te neemen naar Antwerpen (b). Maarten van Rossem volgde hem derwaards, en deedt de Stad terstond opeischen, uit den naam der Koningen van Frankryk en Deenemarke. Hy zogt zig van den eersten schrik te bedienen. Doch men hadt, van binnen, zulke goede orde gesteld, dat men den Trompetter, met fors bescheid, te rug zondt. Rossem geliet zig, vervolgens, als of hy de Stad, met geweld, wilde aantasten. Doch hy was onvoorzien van grof geschut. Hy besloot dan, tegen 't einde van Hooimaand, ter middernagt, af te trekken. In de Stad, daar men zig, zo lang 'er de Gelderschen voor waren geweest, dood stil gehouden hadt, hoorde men zo dra het minste geritsel der vyandlyke Paarden niet, of men brandde, met zo veele hevigheid, los op de Legerplaats, dat 'er, in korten tyd, meer dan driehonderd schooten, uit grof geschut, gedaan werden. De Gelderschen, Antwerpen verlaatende, hielden zig nog eenige dagen in Brabant op, 't platte land, tot Mechelen toe, alomme afloopende en brandschattende (i). Ook zogten zy Leuven te bemagtigen; doch zy werden hier zo ontvangen, dat zy afweeken (k), en zig, eerlang, met het Fran-

trekken wederom af.

(b) J. Servilius p. 331-334.
(i) J. Servilius p. 334-343. Mr. Aert van der Goes Regist. bl. 340, 341, 342, 344.
(k) Damian. Gois de Obsidione Lovan. ins. S. Schardii Rer. Germanic. Script. Tom. II. p. 620-631.

Fransche Leger, in 't Hertogdom Luxemburg, vereenigden. KAREL II. 1542.

Midlerwyl, raadpleegden de Staaten van Holland, in den Haage, in de tegenwoordigheid des Heeren van Brederode, die de plaats des Stadhouders bekleedde, op de jongst gedaane Beden van tagtig- en zestigduizend guldens. De Edelen en Dordrecht stemden tot het ommeslaan der tagtigduizend, zonder verder uitstel. De andere Steden, behalven Delft, wilden, voor eerst, de helft ommeslaan, en de andere helft, over eene maand of zes weeken, om den armen Landman niet te overvallen. Voorts wildenze de Landvoogdes ootmoediglyk verzoeken, om deeze penningen alleen ter verdediging van Holland te gebruiken, alzo 'er nog drieduizend Knegten, die in Deenschen dienst waren, omtrent de grenzen lagen, behalven 't volk van Maarten van Rossem, welk toen nog in Brabant lag. De zestigduizend guldens wildenze gaarne geeven, en nog meer daar toe, zelfs van twee Koeyen éëne, zo de Landvoogdes Holland daarmede van branden en brandschatten bevryden kon. Dus sprak men, terwyl de vreemde Knegten op de grenzen lagen. Doch toen dezelven, naar Brabant, vertrokken waren, wilde men in de zestigduizend niet bewilligen, en de ingewilligde tagtigduizend guldens geheel inhouden, tot verdediging van Holland, dat dagelyks, voor eenen inval der Gelderschen, bloot stondt. De Afgevaardigden der Edelen en Steden, die, met het antwoord der Staaten, ten Hove reizen moesten, verzogten, dat de Raad,

XXVIII. Raadpleegingen in Holland op de Bede.

Karel II. 1542. voor hun losgeld, wilde borgstellen, in geval zy, onderweg, door de Gelderschen, werden geligt. De Raad, deezen last niet op zig konnende neemen, beschreef 'er de Staaten over. Doch eer 'er op besloote̊n werdt, was 't gevaar over, en de vyand uit Brabant geweeken (*l*).

Zy bewilligen eindelyk. De Landvoogdes vondt geheel geen genoegen in 't bescheid der Staaten, welk haar, in 't einde van Oogstmaand, gebragt was, in eenen tyd, dat de Nederlanden in den uiterstеn nood waren, en door drie Heeren, van drie kanten tevens, gedreigd werden. Zy begeerde dan, dat de Afgevaardigden nog eens Dagvaart beleggen, en met beter antwoord ten Hove te rug keeren zouden. Men kwam, in Herfstmaand, in den Haage, byeen. De Edelen en Dordrecht stemden toen tot het opbrengen der zestigduizend guldens gereed, welken men opneemen zou, by verzegeling, naar ouder gewoonte, tegen den penning zestien, de Renten vindende uit de nieuwe Excynzen, die, by alle de Nederlanden, hierop door de Landvoogdes ter Dagvaart beschreeven, zouden worden goedgekeurd: alzo men wel zag, dat men, hoe ongaarne ook, tot het opstellen van Excynzen, zou moeten komen. De andere Steden verschilden van gevoelen. De Heer van Brederode (want de Prins van Oranje hadt, hoe gaarne men hem in Holland gezien zou hebben, ook na 't wyken der Gelderschen uit Brabant, de Dagvaarten

(*l*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 340, 341, 342, 343.

ten nog niet konnen bywoonen) bragt der Landvoogdesse de stemmen schriftelyk over. Zy geliet zig, als of zy begreepen hadt, dat de Staaten, in de gevorderde zestigduizend guldens, tot verdediging van 't Land, genoegzaam eenpaariglyk bewilligd hadden, en verklaarde zulks, by monde van den President van Schoore, den Afgevaardigden der Staaten, den tienden van Wynmaand te Antwerpen beschreeven. Doch deezen, afzonderlyk met elkanderen spreekende, bevonden, dat niemant last hadt te bewilligen, dan na dat men, met de andere Landen, overeen gekomen zou zyn omtrent nieuwe middelen, om geld te vinden, waarvan men nog eerst verslag zou moeten doen, om nader gelast ten Hove te komen. Men zag, derhalven, klaarlyk, dat Vrouw Maria 't gevoelen der Staaten anders dan 't verklaard was hadt doen herhaalen. Doch alzo men ten Hove veel hoorde van 's Lands grooten nood, en dat 'er geld gebrek was, ontwierpen de Afgevaardigen eene *Acte van Consent*, welke zy der Landvoogdesse overleverde, begeerende egter, eer dezelve werdt vastgesteld, één' spoedigen keer naar den Haage te doen, om daar te besluiten. Doch de Landvoogdes wilde, in 't eerst, hiertoe niet verstaan. „ 't Gevaar, waar in het Land zig bevondt, was, „ zeide zy, te groot, om eenig uitstel van „ hulpe te konnen gehengen. De Afgevaardigden hadden haar slegts naar Maastricht, „ naar Namen, of naar andere Grensplaatsen „ te volgen, om den nood, van naby, met

KAREL II. 1542.

KAREL II. „ eigen' oogen, te zien." Sedert liet zy eg-
1542. ter de Afgevaardigden naar huis keeren. Voor 't einde van Wynmaand, kwamen zy te rug, en bewilligden, in de verzegeling der Bede van zestigduizend guldens. Amsterdam wilde, in 't eerst, niet op zig zelf zegelen; doch liet 'er zig, eindelyk, toe overhaalen (*m*). De penningen, by deeze gelegenheid, in Holland en in de andere Nederlanden, opgebragt, werden gebruikt, tot den togt naar 't Land van Gulik, van welken wy, in 't volgende Boek, verslag zullen doen.

(*m*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 342, 344, 345, 346.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

NEGENTIENDE BOEK.

INHOUD.

I. *Regt van Keizer Karel en van Hertog Willem van Gulik, op Gelder en Zutfen. Oranje valt in Gulikkerland.* II. *Voorzorg tegen de Gelderschen, in Holland.* III. *Bede. Honderdste en tiende penning ingevoerd. Holland met Krygsvolk bezwaard.* IV. *Veldtogt in de Nederlanden. Vyandlykheden ter zee. Amersfoort, door Maarten van Rossem, overweldigd.* V. *Bede van negentigduizend guldens. Schaarsheid van geld. Leening der groote Steden.* VI. *Duuren en andere Guliksche Plaatsen gewonnen.* VII. *Verdrag met Hertog Willem, die Gelderland en Zutfen aan Karel den V. afstaat.* VIII. *Bede van honderd en twintigduizend guldens. Nieuwe Impoften. Veldtogt. Verbond met Engeland.* IX. *Verbond van Vriendschap met Hertog Willem van Gulik, en met den Koning van Deenemarke.* X. *Bede van honderd agt en negentigduizend guldens. Ten deele ingewilligd.* XI. *Onlusten met Schotland. Oorlog met Frankryk. Veldtogt in de Neder-*

landen. Oranje sneuvelt. Opkomst van Willem van Nassau. Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, wordt Stadhouder. XII. *Vrede van Crespi. Bede van honderdduizend guldens.* XIII. *Kerkvergadering van Trente. Plakaaten tegen de Ketters vernieuwd.* XIV. *Oorlog tegen de Protestanten, in Duitschland. Last in Holland, van den zelven. 's Keizers ontvangst en uitgaave. Imposten en Tienden.* XV. *Verbeteringen op de burgerlyke Regeering. Rammekens gestigt. Maximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, wordt Stadhouder.* XVI. *Schotsche vyandlykheden. Haringvaart beveiligd.* XVII. *Krygsvolk, in tyd van Vrede, aangehouden. Onwilligen genoodzaakt, tot voldoening der gemeene lasten.* XVIII. *Geschil over de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Ryk afgedaan.* XIX. *Overweegingen op 't beveiligen der Hollandsche Zeevaart.* XX. *De Graaf van Buuren sterft. Willem van Nassau zoekt zig, in 't Prinsdom Oranje, te doen herstellen. Nieuwigheden in den Zondschen Tol.* XXI. *Filips, Prins van Spanje, tot aanstaanden Heere der Nederlanden ingehuldigd.* XXII. *Schikking wegens de opvolging. Redenen derzelve.* XXIII. *Eed van Filips en van de Staaten.* XXIV. *Vrugtelooze overweegingen, op 't beveiligen der Haringvisscherye. Schotsche Zeeschuimeryen. Nieuwe Wyn-Impost.* XXV. *Strenge Plakaaten tegen de Hervorming. Vrees voor Inquisitie. Verdediging der Plakaaten, door den President Viglius. Zy worden verzagt.* XXVI. *Vonnis wegens de Gulden-Bulle van Brabant.* XXVII. *Nieuwe Verponding voorgenomen. Geschenk aan den Stadhouder.* XXVIII.

Ver-

Verdrag van Koophandel met Frankryk. XXIX *Verbond van Vrede en Vriendschap met Schotland.* XXX. *Dood van Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle. Opkomst van zynen Zoon, den Bisschop van Atrecht.*

Illem, Hertog van Kleeve en Gulik, hadt, reeds sedert het jaar 1539, zyn Regt op het Hertogdom Gelder en het Graafschap Zutfen, schriftelyk, verdedigd, en den Ryksvorsten zyne verdediging toegezonden. Hy bouwde dit zyn Regt, niet slegts op de overeenkomst, in 't jaar 1538, met Hertoge Karel en 's Lands Staaten, getroffen; maar allermeest op zyne afkomst uit Vorsten, die, oudtyds, wettige Heeren van Gelder en Zutfen geweest waren. „ Na 't afsterven van „ Reinoud den IV, Hertog van Gelder, verviel het Hertogdom, zyns oordeels, natuurlykst, op Adolf, Hertog van Berg, „ wiens Grootvader van Vaders zyde een „ Broeder van Willem, Reinouds Vader, „ geweest was. Ook was Adolf, door Keizer Sigismond, met het Hertogdom verlyd „ geweest. Doch Arnoud van Egmond, „ wiens Grootmoeder van Moeders zyde eene „ Zuster van Hertoge Reinoud zelven was geweest, was 'er egter meester van gebleeven. Adolf, zonder Kinderen overlydende, hadt zyne Heerlykheden, en ook „ zyn regt op Gelder en Zutfen nagelaaten „ aan zyns Broeders Zoon, Gerard, die ook, „ door Keizer Fredrik, met deeze twee Vorstendommen, verlyd geworden was, en 't

Karel II. 1542.

I. Karel de V. en Willem, Hertog van Gulik, beweeren schriftelyk hun Regt op Gelder en Zutfen.

 regt

Karel II. 1542.

„ regt op dezelven, zynen Zoon, Willem, „ nagelaaten hadt. Willem hadt, by Sibilla van Brandenburg, eene Dogter verwekt, „ *Maria* genaamd, de eigen' Moeder van den „ tegenwoordigen Hertog van Kleeve en Gulik, aan wien zy al haar regt op Gelder en „ Zutfen hadt afgestaan." En op deezen afstand, bouwde Hertog Willem, voornaamlyk, zyn Regt op deeze Vorstendommen. Karel de V. verzuimde ook niet, het zyne, by een Geschrift, in 't jaar 1541, op den Ryksdag te Regensburg, ingeleverd, staande te houden. Hy merkte, onder anderen, aan, „ dat Arnoud van Egmond, nader Erfgenaam „ van Reinoud den IV. geweest zynde dan „ Adolf van Berg, hem met regt was opgevolgd; dat Hertog Karel van Bourgondie, „ in 't jaar 1472, Arnoud van Egmond het „ Regt op Gelder en Zutfen afgekogt, en „ zelfs, in 't volgend jaar, aan Gerard, Graave van Gulik, voor den afstand van 't gene hy op deeze Heerlykheden meende te „ eischen te hebben, eene goede somme betaald hadt (*a*); dat deeze afstand, door „ Gerards Zoonen, Willem en Adolf, en door „ Keizer Fredrik, bekragtigd geworden was, „ en dat Maria, 's Keizers Grootmoeder, en „ Filips, 's Keizers Vader, sedert, met Gelder en Zutfen, waren verlyd geworden; „ dat Karel van Egmond, zig, midlerwyl, „ van deeze Heerlykheden hebbende meester „ gemaakt, egter, eerst te Gorinchem, daarna te Graave, met den Keizer, overeengeko-

(*a*) Zie IV. *Deel*, *bl.* 135-142.

„ komen was, dat dezelven, na zyn affter- Karel II.
„ ven zonder wettige nakomelingen, aan den 1542.
„ Keizer komen zouden; dat, eindelyk, noch
„ Gerards Zoon Willem, noch Willems Dog-
„ ter, Maria, noch derzelver Egtgenoot, Jan
„ van Kleeve, Vader en Moeder des tegen-
„ woordigen Hertogs van Gulik en Kleeve, na
„ Gerards afstand, in meer dan zestig jaaren,
„ geheel geene aanspraak op Gelder of Zut-
„ fen gemaakt, en zelfs nagelaaten hadden,
„ de titels deezer Heerlykheden te voeren:
„ waarom 's Keizers Regt op dezelven als ge-
„ grond en erkend moest worden aange-
„ merkt (b)." Hertog Willem beantwoord-
de dit Geschrift, in een ander, welk, insge-
lyks, den Ryksvorsten behandigd werdt (c).
Hy beweerde, in het zelve, onder anderen,
„ dat de afstand van Graave Gerard geschied
„ was onder voorwaarde, dat het Huis van
„ Bourgondie hem, tegen de Heeren van
„ Egmond, beschermen zou, welke voor-
„ waarde niet was naargekomen; waar uit hy
„ besloot, dat de afstand van geene waarde
„ gerekend moest worden." Doch van 's Kei-
zers zyde, merkte men hier tegen aan „ dat
„ Gerard de penningen, hem voor den af-
„ stand beloofd, ontvangen, en dat hy noch
„ zyne opvolgers, den Keizer, noch zyne
„ voorzaaten, uit hoofde van deezen afstand,
„ immer om bescherming tegen de Herto-
„ gen van Gelder uit den Huize van Egmond
„ verzogt hadden." Om 's Keizers Regt te
ver-

(b) Pontanus *Libr.* XII. *p.* 812, 820.
(c) *Vide* Liter. Wilhelmi Ducis *in* Codic. Diplom. *post* Teschemach. Annal. Cliviæ. *p.* 152.

Karel II. 1542.

verdedigen, hadt men zig bediend van de penne van den beroemden Viglius van Aytta van Zuichem, die, onlangs, in Keizerlyken dienst getreden was, en die, in 't volgend jaar, tot Raadsheer in den grooten Raad te Mechelen bevorderd werdt. Hy hadt zyn opstel eerst in 't Hoogduitsch geschreeven; doch 'er niet meer dan twee dagen toe besteed. Naderhand gaf hy 't, merkelyk verbeterd, in 't Latyn in 't licht (*d*).

Hertog Willem was bedugt, dat de Rykvorsten 't geschil over Gelder en Zutfen in 's Keizers voordeel zouden uitspreeken. De Keurvorst van Saxen was de eenigste, die op zyne zyde was. Doch de zaak werdt lang sleepende gehouden op de Ryksdagen, en bleef, eindelyk, onafgedaan (*e*). Willem hadt zig, midlerwyl, poogen te sterken met het Verbond des Konings van Frankryk, waarop de inval van Maarten van Rossem, in Brabant, gevolgd was. Doch deeze werdt hem, in Wynmaand deezes jaars 1542, met woeker, betaald gezet.

De Prins van Oranje valt in Gulikkerland.

De Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, en de Graaven van Buuren en Bossu vielen, met het Nederlandsch Leger, in het Land van Gulik, en zelfs in het Geldersch Kwartier van Roermonde, alomme geene mindere verwoestingen aanregtende, dan Maarten van Rossem in Brabant hadt aangeregt. Sit-

(*d*) Viglii Epist. Select. *N.* CXXI. *p.* 292 & *not.* *N.* CXXII. *p.* 293. *N.* CXXVII. *p.* 302. *N.* CXXVIII. *p.* 303. *N.* CXXXI. *p.* 307.

(*e*) Viglii Epist. Select. *N.* CXXIII. CXXV. CXXIX. *p.* 295, 297, 305.

Sittard, *Gulik*, *Hensberg*, *Susteren* en *Duuren* werden bemagtigd, en gedeeltelyk geslegt: 't platte land deerlyk afgeloopen; en veele Kerken en Kerksieraaden vernield en geschonden. Het overig gedeelte van Gelderland werdt, insgelyks, met eenen inval gedreigd. Doch Hertog Willem wist den zelven te voorkomen, en de Keizerschen, met eenen Vredehandel, eenen geruimen tyd, op te houden. Ook gelukte het hem, in den Winter, verscheiden' der bemagtigde Plaatsen te herneemen, onder welken, hy Duuren merkelyk versterken, en rykelyk van voorraad voorzien deedt. 't Beleg van Hensberg, welk hy ook ondernomen hadt, werdt egter, door den Prinse van Oranje, in 't volgend jaar, opgeslaagen (*f*). Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, die sedert Stadhouder van Holland werdt, hadt zig, by deeze gelegenheid, dapperlyk gekweeten (*g*).

KAREL II. 1542.

II. Voorzorg in Holland tegen eenen inval der Gelderschen.

De Gelderschen dreigden, in den Herfst, Holland met eenen nieuwen inval. Kuilenburg, Viane, en Heusden zelf, brandbrieven gekreegen hebbende, maakten, de een voor de ander na, verding met hen, wegens de brandschattingen. Men vreesde voor Dordrecht, alwaar de Staaten, tegen den drie-en-twintigsten van Slagtmaand, door den Stadhouder, onlangs uit het Leger te rug gekeerd, beschreeven waren, om penningen te vinden, tot verdediging van 't Land. Oranje, zyn voor-

(*f*) PONTANUS *Libr.* XII. *p.* 827, 829. SLICHTENHORST XII. *Boek*, *bl.* 459. HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 115, 116. VIGLII Epist. Select. *N.* CXXII. *p.* 294.
(*g*) VIGLII Epist. Select. *N.* CXXXI. *p.* 308.

Karel II. voorstel, gedaan hebbende, kreeg tot antwoord „ dat men, in Wynmaand, zestigduizend guldens in gereed geld hebbende toegestaan, bezig was, om dezelven te vinden by verkoopinge van Renten; dat de Prins de noodige penningen, hiervan reeds gekomen, in den Haage, zou konnen ontvangen; doch dat Dordrecht hem, ondertusschen, vyf of zesduizend guldens tellen zou, om den Kapiteinen iets op de hand te konnen geeven, en 't volk, vast, te doen leggen, te Wyk te Duurstede, te Reenen, in den Dordschen Waard, en elders op de grenzen, daar 't de nood vereischte." Die van Dordrecht voegden 'er by „ dat de *stilzaaten*, door Kuilenburg en anderen gemaakt, behoorden afgedaan en herroepen te worden, of dat zy, wegens hunne Stad en Zuidholland, ook met den vyand verdraagen zouden moeten." De Stadhouder, de begeerte der Staaten in geschrift hebbende doen stellen, vertrok 'er mede naar Brussel, alwaar de Staaten van alle de Nederlanden, voor 't einde der maand, byeen zyn moesten.

1542.

De Staaten van Holland hier hulp verzogt hebbende tegen de Gelderschen, die Holland, van alle kanten, scheenen te willen aantasten; antwoordde de Landvoogdes „ dat zy van de jongst ingewilligde zestigduizend guldens reeds eenendertigduizend hadt besteed, om de Knegten, in Luxemburg, te betaalen, en dat zy toestondt, dat de overige negenentwintigduizend, tot bescherming van Holland, werden gebruikt: dat zy, dit toestaande, meer voor Holland deedt, dan zy

voor

„ voor de andere Nederlanden gedaan hadt; Karel II. 1542.
„ die allen hunne penningen aan haar geleverd
„ hadden (b)." De Staaten moesten zig, met dit antwoord, te vrede houden, en besluiten, om zig, met hun eigen geld alleen, te beschermen, onaangezien men hen gedrongen hadt, ook tot bescherming der andere Nederlanden, penningen te verschaffen.

III. Bede aan alle de Nederlanden.

Doch te Brussel was meer te doen. De Landvoogdes deedt hier den algemeenen Staaten, by monde van den President Lodewyk van Schoore, in 't breede, vertoonen „ dat
„ Maarten van Rossem, *zonder ontzeggen*,
„ dat is, zonder Oorlogsverklaaring, van we-
„ ge den Heere van Kleeve, eenen inval in
„ Brabant gedaan, en 't Land van Antwer-
„ pen, Lier, Mechelen, Leuven enz. deer-
„ lyk verwoest hadt; dat ook de Koning van
„ Frankryk, met zyne Legers, in Roussillon
„ en in Luxemburg was getrokken; doch wei-
„ nig voordeel hadt behaald; dat hy zig, hier-
„ om, gereed maakte, om, tegen 't voorjaar,
„ alle zyne magt, zelfs de bezettingen uit de
„ Steden, te gebruiken tegen de Nederlan-
„ den; die, zekerlyk, 't geweld der Fransche
„ wapenen niet zouden konnen tegenstaan;
„ zo men zig niet, by tyds, in staat stelde,
„ om hem 't hoofd te bieden; dat hiertoe
„ geld vereischt werdt; dat alle gewoone en
„ buitengewoone Beden reeds besteed waren
„ in den jongsten Oorlog, en dat men nog
„ veel ten agteren gebleeven was; dat de
„ Beden, die, op de oude en gewoonlyke
wy-

(b) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 147, 148, 149.

KAREL II. 1542.

Voorslag, om een honderdsten penning van de uitgaande Koopwaaren, en een' tienden van alle inkomsten en winsten te heffen.

„ wyzen, werden ingewilligd en opgebragt, „ in zodaanig een' oorlog, weinig baaten „ mogten; maar dat men genoodzaakt was, „ andere middelen te zoeken, om penningen „ te vinden; dat men, *voor eerst*, den hon„ derdsten penning moest doen betaalen van „ de Koopmanschappen, die, buiten 's Lands, „ werden gevoerd, *ten anderen*, den tienden „ penning der inkomsten aller vaste goederen, „ Renten, Bosschen, Beemden enz. en *ten* „ *derden*, den tienden penning van de jaar„ lyksche winst der Koopluiden." Men gaf dit voorstel den Staaten, in geschrifte, mede, hun lastende, tegen den agttienden van Wintermaand, hun antwoord op het zelve, te Gend, in te leveren. De Staaten van alle de Nederlanden, Brabant en Holland uitgenomen, verscheenen ten bestemden dage. Sommigen bewilligden in den tienden penning: anderen, in eene zekere bepaalde somme: alzo zy voor de gevolgen van 't opbrengen van eenen tienden penning bedugt waren. Die van Holland stelden 't antwoorden, eenen geruimen tyd, uit, om 't besluit der andere Landen eerst af te wagten. Zy verschoonden zig, ondertusschen, by de Landvoogdesse, met de kortheid des tyds, die hun niet toeliet, de Leden, behoorlyk gelast, ter Dagvaart te doen komen. Naderhand, werdt hun het reizen belet, door de kwakkelvorsten; van welken 'er, deezen Winter, wel zestien kwamen, binnen zes of agt weeken. Ondertusschen, hieldt zig de Advokaat van der Goes ten Hove, om de gevoelens der andere Landen te ontdekken, welken hy, van tyd tot

tyd,

tyd, naar Holland overschreef. Ook liet de Landvoogdes, onder dit draalen, den Staaten weeten, dat zy, in de gevorderde Bede niet konnende bewilligen, vryheid hadden, om, zes maanden agtereen, vyfentwintigduizend guldens ter maand te geeven. Zy sprak niet byzonderlyk van den honderdsten penning van de uitgaande Koopmanschappen, alzo zy, sedert eenigen tyd, reeds bevel gegeven hadt, om denzelven alomme te doen heffen. Karel II. 1542.

De Staaten van Holland, eindelyk een besluit genomen hebbende, verscheenen, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, ten Hove. Zy verklaarden der Landvoogdesse, rondelyk „ dat zy, op haaren eisch van twee „ tiende penningen, niet konden antwoorden, „ voor dat de Plakaaten van den honderdsten „ penning op de uitgaande Koopmanschappen waren ingetrokken; alzo zy dezelven „ hielden te stryden, met de Privilegien van „ Tolvryheid, door den Keizer, by zyne in„ huldiging, bezwooren, en aanmerkten, als „ regelregt strekkende, om den Koophandel „ te verdryven, uit een land, welk, zonder „ Koophandel, zyne dyken en dammen niet „ onderhouden, zyne Ingezetenen niet voe„ den, en 's Keizers Beden niet opbrengen „ kon." Omtrent dit laatste punt, zeidenze, in 't byzonder „ dat zy, zo de honderdste „ penning niet afgeschaft werdt, geene Bede „ van vyftigduizend guldens, jaarlyks, zou„ den konnen voldoen, daar zy nu meer dan „ tweehonderdduizend guldens opbragten." De Landvoogdes was zeer gebelgd over dit

De Staaten van Holland poogen den honderdsten penning te doen afschaffen.

1543.

Karel II. 1543. antwoord, en verklaarde, *dat zy den honderdsten penning, in eeuwigheid, niet afschaffen zou, als hebbende den zelven opgesteld, uit kragte van het volstrekt oppergezag des Keizers, welk zy, in geenen deele, gekrenkt wilde hebben.* De Staaten, sedert, met den President van Schoore en met Meester Vincent Korneliszoon, over dit punt, in onderhandeling getreden, lieten egter niet na, sterk op het afschaffen van den honderdsten penning te dringen. De Landvoogdes hadt hun, in Louwmaand, geschreeven, dat zy zig, in de plaatse der jongste Bede, met eene redelyke somme van penningen, genoegen wilde. Zy beriepen zig, derhalven, op dit schryven, beweerende, dat, in gevolge van het zelve, den honderdsten penning en de twee tienden, tegen eene redelyke somme van penningen, moesten worden afgedaan: voorts zeggende „ dat zy grooter Bede wilden toestaan, dan zy immer toegestaan hadden, zo men, alleenlyk, den honderdsten penning wilde afdoen." Op de reden, uit den Brief der Landvoogdesse ontleend, scheen geen verzet te zyn. Ook wist men 'er, ten Hove, niets anders op te zeggen, dan „ dat 'er een' misslag in den Brief begaan was; dat de Landvoogdes niet den honderdsten penning, maar de twee tienden alleen, tegen eene redelyke somme van penningen, wilde afdoen; dat zy, tot het heffen van den honderdsten penning, geene toestemming der Staaten behoefde, maar deezen Impost, * uit hoofde van 's Keizers opperste magt, mogt doen heffen; en dat zy, zonder 's Keizers hoogheid te krenken,

* *ex potestate absolutæ Imperatoris.*

„ ken, denzelven niet afschaffen kon." Ondertusschen hadden de Staaten reeds, uit den mond der Landvoogdesse zelve, begreepen, waar 't eigenlyk haperde, dat de honderdste penning niet kon afgeschaft worden. *Jasper Doulx* hadt, om de Ontvangst van deezen Impost te hebben, reeds tweemaalhonderdduizend guldens opgeschooten, die men hem wederom zou hebben moeten uitkeeren, zo men den Staaten genoegen zou hebben willen geeven; waartoe men geenen raad wist. Gebrek aan geld dan, en niet juist de hoogheid des Keizers was de oorzaak, dat deeze Impost bezwaarlyk vernietigd werdt. De Staaten bewilligden 'er in voor een jaar (*i*). Wy zullen hierna zien (*k*), hoe zy den Keizer nog tot het afschaffen van deezen Impost bewoogen hebben.

Karel II. 1543.

Toen werdt 'er, over de twee tienden, getwist. De Landvoogdes hadt verklaard, dat zy zig, in de plaats der zelven, met honderd en vyftigduizend guldens, in zes maanden te betaalen, te vrede houden zou. Doch de Staaten wilden maar honderd en twintigduizend geeven. Eindelyk bewilligden de Edelen, Dordrecht, Haarlem en Delft in den eisch der Landvoogdesse; doch Leiden, Amsterdam en Gouda kwamen niet hooger, dan tot honderd en twintigduizend guldens. Men liet egter ten Hove niet af met dringen, tot dat Leiden en Gouda, in Lentemaand, ook werden overgehaald. De Landvoogdes, toen vyf

Zy bewilligen in den tienden penning.

(*i*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1545. *bl.* 9.
(*k*) *Vide* & F. Strad. de Bello Belgico *Dec.* I. *Libr.* VII. p. 406.

KAREL II. 1543.

vyf van de zes groote Steden hebbende doen bewilligen, bekreunde zig der weigeringe van Amſterdam niet langer; maar deedt de Acten van * bewilliging en van † aanneeming, terſtond, naar haaren zin, opſtellen (*l*): 't Blykt egter, dat hierin, eerlang, verandering gekomen is, en dat de Staaten in de Tienden hebben moeten bewilligen (*m*). Terſtond hierna kwamen 'er, in Holland, verſcheiden' Plakaaten uit, verklaarende, van welke goederen en neeringen men den tienden penning zou moeten betaalen. Onder anderen, werdt den Eigenaaren der Landeryen gelaſt, drie deelen, en den bruikeren, het vierde deel van den tienden penning der inkomſten op te brengen. Ook werden de lyfrenten van tien guldens 's jaars en de Bieren, die, in de Steden, daar zy gedronken werden, gebrouwen waren, van den tienden penning vry verklaard (*n*).

* *Content.* † *Acceptatie.*

Laſt van Krygsvolk enz. Holland opgedrongen.

Doch 't ſtuk der Geldmiddelen was, hiermede, ten Hove, nog niet afgehandeld. In Overyſſel, in 't Stigt van Utrecht, in Holland en elders, lag een goed deel Ruiters en Knegten onbetaald. De Landvoogdes begeerde, dat Holland, voor de betaaling van dit Krygsvolk, zorgen zou. De Prins van Oranje en de Rentmeeſter *Willem Goudt* hadden, te Antwerpen, vyftigduizend guldens opgenomen, en tot 's Lands oorbaar uitgegeven. Met deeze ſchuld, wilde Vrouw Maria die van

(*l*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 348, 349, 350, 351, 352, 353, 355.
(*m*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 357.
(*n*) Repert. der Plakaat. *bl.* 44, 46.

van Holland, insgelyks, belaſten. De Staaten hierop, ſedert, in den Haage beſchreeven, vonden, in 't laatſte, weinig zwaarigheid; doch wilden zig noode belaſten met de betaaling van 't Krygsvolk, welk klaagde, vier maanden ſolds te goede te hebben, en nog eenige maanden zou moeten onderhouden worden. Zy merkten aan, dat zy reeds meer hadden opgebragt, dan tot betaalinge deezer Knegten, tot aan Bloeimaand toe, vereiſcht werdt, en dat hun geene Rekening van 't beſteeden hunner penningen gedaan was. Men ſprak wel van den Prinſe van Oranje deeze Rekening af te vorderen: doch niemant hadt luſt, om 'er met hem over te twiſten. Men beſloot dan, der Landvoogdeſſe te antwoorden, dat men de vyftigduizend guldens voldoen zou; doch zig met het onderhouden van 't Krygsvolk niet belaſten kon; dat men egter drie of vier termynen van de gewoone Bede vooruit betaalen wilde, mids dat Holland, welk nimmer aangenomen hadt, zig zelf te zullen beſchermen, door de Landvoogdeſſe, beſchermd werdt (*o*).

Karel II. 1543.

IV. Veldtogt in de Nederlanden.

Terwyl men hier over, in den Haage en ten Hove, in onderhandeling was, hadt François de I. den Veldtogt in de Nederlanden doen openen. Bapaume, Landrechies, Maubeuge, en andere Plaatſen in Henegouwen, werden, in korten tyd, bemagtigd (*p*). Zelfs viel het gantſche Hertogdom Luxemburg, op Diedenhoven na, wederom, gelyk voorleeden

(*o*) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 353, 355, 356, 357.
(*p*) Viglii Epiſt. Select. *N.* CXXXI. *p.* 307.

Karel II. 1543. den jaar, den Franschen in handen (q). Maarten van Rossem hadt, omtrent den aanvang van Sprokkelmaand, reeds een' inval in dit Hertogdom gedaan, en eenige Dorpen verbrand. Doch weinig meer konnen uitregten, alzo zyn Krygsvolk, by mangel van betaaling, verloopen was (r). Anderen schryven egter, dat hy, in Lentemaand, den Hertoge van Aarschot, by Sittard, in 't Land van Gulik, drieduizend man afsloeg (s). Jan van Kroui, Graaf van Roeulx, viel, daarentegen, in Boulogne. De Franschen zouden dieper doorgedrongen zyn, zo de slag, by Heinsberg, die in Hooimaand voorviel, den Prinse van Oranje geene gelegenheid gegeven hadt, om, met een gedeelte van zyn Leger, Henegouwen te komen dekken (t).

Vyandlykheden ter Zee. Ter zee, werden ook eenige vyandlykheden gepleegd. Verscheiden' Fransche Kaapers hielden zig, deezen Zomer, omtrent de zeegaten van Holland, alles wegneemende wat hun ontmoette (u). De Zee-Admiraal Maximiliaan van Bourgondie deedt daarentegen, in Bloeimaand, met negen schepen, eene landing in de * Rivier van Bourdeaux, alwaar hy eene Vloot Fransche Koopvaardyschepen ten deele vernielde, ten deele wegnam. Een deel Bootsvolk, aan land gestapt, haalde eenige Klokken uit de Kerken, en bragtze in Zeeland, ten bewyze dat zy op 's vyands bo-

* De *Garonne*.

(q) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 852.
(r) VIGLII Epist. Select. *N.* CXXII. *p.* 294.
(s) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 852.
(t) VIGLII Epist. Select. *N.* CXXXI. *p.* 307, 308.
(u) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 357.

bodem geweest waren. Wat laater, stak de Admiraal nog eens in zee, met tien Oorlogschepen; doch regtte toen weinig uit (v).

Karel II. 1543.

Het Neêrlandsch Leger, grootendeels, uit Gulikerland geweeken zynde; hadden de Gelderschen de handen wederom ruimer gekreegen, om eenen inval in 't Stigt te doen. Maarten van Rossem, vyfentwintig Vendels Knegten en twaalfhonderd Ruiters, op de Veluwe, byeen gebragt hebbende, rukte, op den derden van Hooimaand, voor Amersfoort; onder weg, Leusden, Zoest en andere Dorpen, onaangezien dezelven onder verding zaten, leêg plonderende. De bezetting van Amersfoort was, eenige dagen te vooren, ter Stad uit getrokken, om Nieuwkerk te bemagtigen; doch zy was hier zo ontvangen, dat zy met verlies wyken moest. Rossem nam deeze gelegenheid waar, om zig van Amersfoort meester te maaken. En schoon hy slegt van geschut voorzien was, en in 't eerst merkelyken tegenstand van de Burgerye ontmoette; gelukte het hem egter, de Plaats, op den zesden (w), by verdrag, in te neemen (x). De plondering werdt, naar men zeide, voor tagtigduizend Karels guldens afgekogt. De Gelderschen trokken, nog in die zelfde maand, naar de Meierye van 's Hertogenbosch, welke wederom deerlyk werdt afgeloopen. Het schoone Dorp Vugt werdt, op één Huis na, aan koolen gelegd, en de Stede Eindhoven leêg geplonderd. De Gelderschen ontzagen Kloos-

Maarten van Rossem bemagtigt Amersfoort,

en loopt de Meiery af.

(v) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 474, 475.
(w) Mr. Aert van der Goes Reg. *bl.* 357.
(x) Chron. Agnet. *ap.* Matth. *ad* Rer. Amorf. Script. *p.* 371.

KAREL II. 1543.

Kloosters noch Kerken. Zelfs bleeven de Nonnen niet vry, van hunne geweldenaaryen (y).

V. Nieuwe Bede aan die van Holland tot betaalinge der Knegten in 't Stigt.

De Landvoogdes, kennis van 't bemagtigen van Amersfoort gekreegen hebbende, gaf van dit ongeluk de schuld aan de Staaten van Holland, die, geene zorg gedraagen hebbende, voor de betaalinge der Knegten, die in 't Stigt lagen, te wege gebragt hadden, dat dezelven den Lande geenen dienst wilden doen. Ten zelfden tyde, eischte zy dertigduizend guldens ter maand, voor den tyd van drie maanden, die in Herfstmaand om zouden zyn, wanneer men den Keizer, in de Nederlanden, verwagtte. De Edelen en Dordrecht stonden haar twintigduizend guldens toe, schoon zy naauwlyks raad wisten, om deeze penningen te vinden. Doch de andere Leden verschilden. 't Liep tot in 't begin van Oogstmaand aan, eer de Steden beslooten, der Landvoogdesse vyfentwintigduizend guldens ter maand, voor drie maanden, toe te staan, onder zekere voorwaarden: van welken de voornaamsten waren „ dat de Landen van Voorne en „ Putten hun aandeel in de Bede onder Holland zouden opbrengen; dat de Steden de „ Edelen, hoofd voor hoofd, zouden schatten, en dat de Steden ook op zekere somme gesteld zouden worden, door twee Raaden van Holland en eenige anderen, door „ de Steden te noemen." De Landvoogdes, genoegen neemende in de bewilliging, verwierp egter alle de voorwaarden, op welken de-

(y) HENR. VAN ERP Chron. bl. 116, 117. PONTANUS Libr. XII. p. 829.

dezelve geschied was. Voorne en Putten moesten op zig zelven draagen. Voorts eischte Vrouw Maria, dat de Edelen en Steden het regelen van elks aandeel aan haar verblyven zouden, zeggende „ dat de Raaden van Holland en zulken, die 'er de Staaten nevens „ stellen zouden, zulks toch niet, dan volgens de begeerte haarer Majesteit, zouden „ doen." De Edelen, Dordrecht en Amsterdam bewilligden hierin terstond. Haarlem, Leiden, en Gouda, insgelyks; doch op 't believen hunner Meesteren. Doch toen men de verdeeling gezien hadt, was 'er niemant, Dordrecht misschien alleen uitgenomen, mede te vrede. De President van Schoore, hier over, met die van Delft, Leiden en Amsterdam, in gesprek geraakt, verklaarde „ dat, „ wanneer elk zyn aandeel, en het platte land „ naar de Schildtalen betaalde, aan de ingewilligde vyfenzeventigduizend nog vyftienduizend guldens te kort komen zouden, „ vraagende, *waar men die zou vinden*? Men antwoordde „ by de Geestelykheid, by de „ Edelen, en by de kleine Steedjes, Asperen, „ Heukelom, Leerdam enz." Doch de President hernam „ dat de Geestelykheid reeds „ de helft haarer inkomsten opbragt (1); dat „ de Edelen niet boven tien of twaalf in getal waren, en dat de onderzaaten van Egmond naar de Schildtalen betaalden; dat, ein-

KAREL II. 1543.

(1) In 't Stigt, hadt de Geestelykheid deeze belasting, met tienduizend guldens, afgekogt. *Anonym. Advers.* apud MATTHÆUM *Fundat. & Fat. Ecclef.* p. 225.

KAREL II. 1543. „ eindelyk, Asperen, Heukelom, Leerdam „ en andere kleine Steden of vlekken, die „ niet in de schildtalen stonden, niet veel aan„ brengen zouden." De Steden, hier weinig op in te brengen hebbende, moesten zig, naar 't schynt, sedert, vergenoegen met de verdeeling, door de Landvoogdesse, gemaakt (z).

Moeite, in Holland om geld te vinden.

Midlerwyl, vonden zy zig in merkelyke verlegenheid, om de ingewilligde penningen te vinden. De Edelen en Dordrecht sloegen voor, om dezelven, by verzegeling, op te brengen. Haarlem en Delft waren van gedagten, dat elk 'er, naar gelang zyner goederen, in draagen moest. Leiden oordeelde, dat men eene belasting op de Haardsteden en Landeryen moest leggen. Die van Amsterdam wilden, volgens de Schildtalen, opbrengen, schoon hunne Stad, zeidenze, hoog in dezelven gesteld was. Gouda was niet gelast iet voor te slaan. Sommigen spraken ook van eenen maatigen penning te zetten, op Wyn, Bier, Zout, Zyden- en Wollen-stoffen, Lynwaaten enz. Alle deeze Ontwerpen werden den Raad van Holland overgeleverd, om 'er deszelfs gedagten over te verstaan, die hierop uitkwamen „ dat het Ontwerp van „ Haarlem en Delft 't redelykste scheen; doch „ bezwaarlyk zou uit te voeren zyn, en ge„ legenheid geeven, tot veele valsche eeden, „ alzo niemant zyne goederen te regt zou „ aanbrengen; dat de belastingen op de Leevens-

Gedagten des Raads van Holland hierover.

(z) MR. AERT VAN DER GOES Regist. bl. 358, 360, 361, 362, 363.

„ vensmiddelen, door anderen voorgeslaagen, Karel II. 1543.
„ te ongelyk waren, en sommigen derzelven,
„ gelyk die op 't Bier, de armen te veel be-
„ zwaaren zouden; dat men van 't Zout nog
„ nimmer Excyns gegeven hadt (2), en dat
„ eene belasting op de Haardsteden van kwaa-
„ den gevolge zou konnen zyn; dat de Raad
„ hierom van gedagten was, dat de Leden
„ elk op zekere somme behoorden gesteld te
„ worden, die ieder, by voorraad, moest
„ vinden, zo als hy best kon, mids dat eg-
„ ter het aandeel van 't platte land omgeslaa-
„ gen werdt op de schildtalen, en dat zul-
„ ken, die in de schildtalen niet stonden, op
„ eene redelyke somme gesteld werden." Volgens deezen voorslag des Raads, geschiedde, sedert, de bewilliging der Staaten; doch de Landvoogdes wilde het regelen van elks aandeel aan zig zelven houden, gelyk wy reeds gezeid hebben (*a*).

De Stadhouder vergt eene leening van de groote Steden.

Nog een andere voorslag werdt den grooten Steden, omtrent deezen tyd, gedaan, door den Raad, uit den naam van den Prinse van Oranje. Zy hadden hem, eenigen tyd ge-

(*a*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 361.

(2) Hertog Karel van Bourgondie verklaart egter, in een Plakaat van den jaare 1471, te vinden, by Velius *Hoorn*, bl. 89. dat 'er, in eenige Hollandsche Steden, Excyns op 't Zout gesteld was, en hy vordert van die van Hoorn een stuiver van een *loopel Zouts*. Men moet dan agten, of, dat deeze Excyns reeds veele jaaren vernietigd geweest is, en dat de Raad hierom gedagt heeft, dat hy nooit plaats gehad hadt: of dat de Raad alleen zeggen wil, dat 'er nimmer een algemeene Excyns op 't Zout over 't gantsche Land ingevoerd geweest was.

Karel II
1543

geleeden, ieder duizend guldens geleend onder belofte, dat zy dezelven zouden mogen korten van 't eerste geld, dat van de twee tienden inkomen zou. Doch nu werdt haar verzogt „ dat zy deeze korting wilden uitstellen, „ tot dat deeze tienden, voor de tweede reize, werden geheeven; dat zy den Prinse, „ daarenboven, elk nog duizend guldens leenen wilden, en dat zy elk nog half zo veel „ wilden opbrengen, als zy, in de laatste verzegeling van zestigduizend guldens, den „ twaalfden van Wynmaand te Antwerpen „ toegestaan, opgebragt hadden. Men zou „ deeze penningen gebruiken, om de Knegten, die op de grenzen gelegen hadden, „ te voldoen, aan welken men nog agtentwintigduizend en zes ponden schuldig was. „ En de Steden zouden dezelven mogen korten van de tweede twee tienden, of uit de „ penningen van de Bede, welke zy nu der „ Landvoogdesse stonden in te willigen."

De Steden, overleggende, dat men de Knegten, zonder hun te voldoen, tegen de Gelderschen, niet zou konnen gebruiken, en dat het platte land veel overlast van hun te wagten zou hebben, zo zy langer onbetaald bleeven, bewilligden allen, uitgenomen Gouda, in den voorslag des Raads. Die van Amsterdam verklaarden egter „ in 't geheel reeds „ drieduizend guldens meer dan de andere Steden, geleend te hebben; waarom zy gaarne van de leeninge van nog duizend guldens verschoond zouden zyn, te meer, alzo zy thans geene neering noch welvaart „ hadden." Men moet, hierop, egter aanmer-

merken, dat de Stad, ten deezen tyde, de gewoonte hadt van zig armer te veinzen dan zy was, om met geene leening gekweld te worden (*b*). Ook liet de Raad zig, met dit antwoord, niet afzetten. „ Amsterdam hadt, „ zeide men, altyd zyn best gedaan, en zou „ het nog wel willen doen, en zo Gouda geen „ beter antwoord gaf, zou men 'er de Land- „ voogdes kennis van geeven, die, zekerlyk, „ de Stad zou doen panden of uitwinnen (*c*). 't Schynt dat de Steden, sedert, eenpaarigl yk, in de begeerde leening bewilligd hebben.

KAREL II. 1543.

VI. De Keizer, in Gulikerland getrokken, belegert en bemagtigt Duuren,

Karel de V, die 't bemagtigen van Gelderland thans boven alle dingen ter herte nam, deedt, aan den Rynkant, een aanzienlyk Leger vergaderen, van zins, om zig, zo dra mogelyk, aan 't hoofd van het zelve te stellen, en den Hertog van Gulik tot onderwerping te brengen. In 't begin van Zomermaand, ging hy te Barcelona scheep (*d*), landde, eerlang, te Genua, en vertrok van daar, naar Duitschland. Hy hieldt zig, in Oogstmaand, eenige dagen, te Spiers op, alwaar hy den Protestanten eenige vryheden toestondt. Toen begaf hy zig naar Bon, daar zyn Leger verzameld was. Het bestondt uit zesendertig duizend Knegten, ten deele Italiaanen, ten deele Spanjaards, ten deele Duitschers, en uit agtduizend Ruiters. Met deeze gantsche magt, sloeg hy 't beleg voor Duuren, de sterkste Plaats van 't Hertogdom Gulik. Binnen dezelve, lag eene bezet-

(*b*) HOOFT II. *Boek*, *bl.* 38.
(*c*) MR. AERT VAN DER GOES Reg. *bl.* 359, 360.
(*d*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 475.

KAREL II. 1543. zetting van tweeduizend Knegten en agthonderd Ruiters, onder bevel van *Gerard van Vlatten*, een' Guliker Edelman. Over 't Keizerlyk Leger, hadt *Ferdinand Gonzaga*, Onderkoning van Sicilie, het opperbevel: onder wien, *Steven Colonna* geboodt. Doch de Keizer woonde 't beleg by, in eigener Persoon. Het werdt zo hevig voortgezet, dat de Stad, onaangezien den wakkeren tegenstand der belegerden, binnen twee dagen, stormenderhand overging, op den vierentwintigsten van Oogstmaand. De Italiaanen en Spanjaards van welken 'er veelen, in 't stormen, gesneuveld waren, regtten, na 't overgaan der Stad, een ysselyk bloedbad in dezelve aan. Ook werdt zy deerlyk geplonderd, en eindelyk aan koolen gelegd. Na 't bemagtigen van Duuren, vondt de Keizer byna nergens eenigen tegenstand meer. Gulik gaf zig terstond over. Die van Roermonde droegen den Keizer de sleutels te gemoet. Hy deedt zyne intrede binnen de Stad, op den eersten van Herfstmaand, verzeld van den Prinse van Oranje en andere Grooten. Van hier, begaf hy zig naar Venlo, welke Stad 't beleg nog eenige dagen doorstondt. Doch Hertog Willem, zig niet in staat vindende, om den Keizer 't hoofd te bieden, en vreezende, benevens Gelder en Zutfen, ook zyn Hertogdom Gulik te zullen verliezen, vondt geraaden, zig te onderwerpen. Hy begaf zig dan naar 't Leger voor Venlo, alwaar hy den Keizer te voet viel, schuld bekende, en om genade badt (*e*). Op

en andere Plaatsen.

Hertog Willem onderwerpt zig.

(*e*) HENR. VAN ERP Chron. *bl.* 117, 118. PONTAN. *Libr.* XII. *p.* 830, 831, 832.

Op den zevenden van Herfstmaand, floot de Keizer hier een verdrag met hem, waarby, Willem zig verbondt „ het regtzinnig geloof, „ in zyne landen, te zullen bewaaren, en de „ opgekomen' nieuwigheden te zullen afdoen. „ Voorts, deedt hy afstand van de Verbind- „ tenissen, met den Koning van Frankryk, „ met den Hertog van Holstein, die zig Ko- „ ning van Deenemarke noemde, en met den „ Overweldiger van Zweeden, aangegaan, „ beloovende, voortaan, den Keizer en den „ Roomsch-Koning getrouw en onderdaanig „ te zullen zyn. Van zyn Regt op het Her- „ togdom Gelder en het Graafschap Zutfen „ stondt hy voor altoos af, ten behoeve des „ Keizers. De Stad Amersfoort zou hy ook „ terstond overgeeven. Daarentegen, be- „ loofde de Keizer hem, in 't bezit van 't „ Hertogdom Gulik, te zullen herstellen, hem „ met het zelve, zo wel als met het Hertog- „ dom Kleeve, verlydende, gelyk, kort hier- „ na, geschiedde (*f*). Sittard en Heinsberg „ alleen zouden in 's Keizers magt blyven (*g*)." Het verdrag behelsde nog eenige andere byzonderheden, met welken wy ons niet ophouden. Weinige dagen hierna, deeden de Staaten van Gelder en Zutfen den Keizer, in zyne Tente voor Venlo, hulde. De Keizer bevestigde, van zynen kant, hunne Privilegien, beloofde geene Ampten te zullen geeven dan aan bekwaame luiden, die 's Lands taale spreeken konden, en de Ampten, in eigener persoon,

Karel II. 1543.

VII. Verdrag, waar by Gelder en Zutfen aan Karel den V. worden afgestaan.

(*f*) *Vide* Cod. Diplom. *post* TESCHEMACH. Annal. Cliv. *p.* 163.

(*g*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prælim. Punct. c.* 20.

Karel II. 1543. ſoon, bedienden. In 't byzonder, verbondt hy zig, geenen Stadhouder over Gelder en Zutfen te zullen ſtellen, dan die 's Lands taale kundig was. Hy hadt, kort te vooren, den Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, met dit Ampt beſchonken. Wyders beloofde de Keizer, de Landen met geene ſchattingen te zullen bezwaaren, dan in welken Baanerheeren, Ridderſchap en Steden, deugdelyk en naar ouder gewoonte, bewilligd zouden hebben (*b*). Van alle deeze punten werden den Staaten, ſedert, open' Brieven verleend, die, op den twee-entwintigſten van Grasmaand des jaars 1544, te Spiers getekend waren (*i*). De Prins van Oranje hadt, ondertuſſchen, terſtond na 't ſluiten van 't Verdrag te Venlo, eerſt te Nieuwmegen en vervolgens in de andere Steden van Gelderland, en op den laatſten van Herfſtmaand, ook te Amersfoort (*k*), uit 's Keizers naam, insgelyks, de hulde ontvangen (*l*). Maarten van Roſſem, die, onder veele anderen, mede over 't ſluiten der overeenkomſt met den Keizer geſtaan hadt, ging, ſedert, over in zynen dienſt (*m*). Karel de V. zag zig dus, eindelyk, na eenen bloedigen en langdurigen oorlog, in 't geruſt bezit geſteld van het Hertogdom Gelder en het Graafſchap Zutfen. Deeze twee Landſchappen waren de laatſten der Nederlanden, met welken hy zyn uitgeſtrekt

(*b*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prælim. Punct.* c. 27.
(*i*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prælim. Punct.* c. 32.
(*k*) Goudhoeven *bl.* 613.
(*l*) Henr. van Erp, Chron. *bl.* 118.
(*m*) Pontanus *Libr.* XII. *p.* 833, 836.

ſtrekt gebied vermeerderde, voerende hy, wegens de heerſchappye over dezelven, van deezen tyd af, zonder iemants wederzeggen, in zyne open' brieven, *zeventien* byzondere titels, als Hertog van *Brabant*, *Limburg*, *Luxemburg* en *Gelder*; als Graaf van *Vlaanderen*, *Artois*, *Henegouwen*, *Holland*, *Zeeland*, *Namen* en *Zutfen*; als Markgraaf des *Heiligen Roomſchen Ryks* of van *Antwerpen*, en als Heer van *Friesland*, *Mechelen*, de Stad, Steden en Landen van *Utrecht*, *Overyſſel* en *Groningen*. Karel III. 1543.

VIII. Bede van honderd en twintigduizend guldens van Holland.

Terwyl de Keizer, na 't bemagtigen van Gelderland, met zyn Leger, naar Henegouwen trok, om den voortgang der Franſche wapenen te ſtuiten, werden de Staaten der Nederlanden, te Dieſt, beſchreeven, om hem met geld te onderſteunen (*n*). Hy hadt zig, in perſoon, derwaards begeven, en vorderde, onder anderen, van die van Holland, honderd en twintigduizend guldens, in Herfſtmaand en de vyf naaſtvolgende maanden, op te brengen, by verkooping van Renten, Leeninge, of *Capitale Impoſitie*, dat is, Hoofdgeld. De Staaten, hierop, tegen den tweeden van Wynmaand, in den Haage, beſchreeven zynde, bewilligden terſtond in 's Keizers eiſch, en bragten hun *Conſent* der Landvoogdeſſe over, die hun, daartegen, Oktroi verleende, om Renten op Holland, tegen den penning zestien, te mogen verkoopen, en nieuwe belastingen te mogen leggen, op Wyn, Bier, Lakens enz. De Edelen en Steden, beſlooten heb-

(*n*) Goudhoeven *bl.* 614.

KAREL II. 1543.

hebbende, zestigduizend Karels guldens, tegen den penning zestien, op te neemen, verbonden zig, onderling, elkanderen schadeloos te houden van de jaarlyksche Renten deezer Hoofdsomme, beloopende drieduizend zevenhonderd en vyftig guldens; en beloofden, elk zyn aandeel, op zynen tyd op te brengen (o).

Zwaarigheden by 't invoeren der nieuwe Imposten.

Doch in 't opstellen der nieuwe belastingen, waartoe men, in Slagtmaand, met meerderheid van stemmen, besloot, deeden zig egter merkelyke zwaarigheden op. Sommige Edelen, gelyk Egmond en Buuren, wilden niet gedoogen, dat dezelven, binnen hunne Heerlykheden, geheeven werden. De Graaf van Hoorne hadt, zelfs te vooren al, geweigerd, in zyne Heerlykheid van Altena, de twee tienden de laaten vorderen. Gorinchem maakte ook zwaarigheid, om Ontvangers tot den nieuwen Impost te benoemen. Sommigen wilden, hierom, de Landvoogdes verlof verzoeken, om de ingewilligde Bede, op eene gemakkelyker wyze, te mogen doen heffen. Zelfs zondt men de Pensionarissen van Amsterdam en Gouda, ten dien einde, naar boven (p). Doch deeze bezending was vrugteloos. De Imposten op Wynen, Bieren, Laken, Zyde, Fluweel, Beesten enz. werden, met den aanvang des volgenden jaars, alomme in Holland, geheeven (q). Men betaalde 'er de jongste Beden van honderd en twintigduizend en vyf en zeventigduizend guldens uit, en men

(o) I. Memoriaalb. VAN DAM *f.* 5.
(p) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368.
(q) Repert. der Plakaat. *bl.* 46.

men loste 'er de zestigduizend guldens, die, in Wynmaand des jaars 1542, waren opgenomen, mede af (*r*). In Wynmaand deezes jaars, waren de Staaten ook genoodzaakt geweest (*s*), geld en laken te zenden naar Utrecht, tot betaalinge van tien vendels Knegten, die, onder bevel van den Overste *Burmania*, uit Gulikerland, in 't Stigt gekomen waren, en den Landluiden en Kloosterlingen veel overlast aandeeden. Onder anderen, waren zy, onder 't roepen van *Sla dood! sla dood!* in 't Vrouwen Klooster buiten Utrecht gevallen, dreigende de Nonnen met bloote messen. Doch zy verliepen allen, toen 'er betaaling kwam (*t*). Karel II. 1543.

Zo dra de Keizer in Henegouwen gekomen was, verdeeldė hy zyn Leger in twee hoopen, en deedt Guize en Landrechies, te gelyk, belegeren. Doch Guize werdt, op de aankomst des Franschen Legers, wederom verlaaten, en al 's Keizers magt voor Landrechies gelegd. Op den agtentwintigsten van Wynmaand, begon men de Stad te beschieten. Doch tegen den avond, naderde het Fransche Leger, zig eerlang, in 't gezigt der belegeraaren, in slagorde stellende. De Keizerschen, meenende, dat het den Franschen ernst was, eenen slag te waagen, maakten zig insgelyks gereed. Doch 't bleek haast, dat de vyand alleen voorhadt, de Stad van voorraad te voorzien; 't welk de Keizerschen te laat gewaar werden, en hierom niet beletten konden. Karel Besluit van den Veldtogt in de Nederlanden.

(*r*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 1, 2.
(*s*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 364.
(*t*) Henr. van Erp, Chron. *bl.* 118, 119.

Karel II. 1543. rel de V, ſedert zelf in 't Leger gekomen, niet zonder gevaar geloopen te hebben, van door eene vyandlyke party, die by Quesnoi op hem paſte, te worden opgeligt, noodigde de Franſchen ten ſtryde uit, op den derden van Slagtmaand. Men werdt ook handgemeen, en de Franſchen, eenig verlies geleeden hebbende, weeken af, zig werpende in de veſting, *Chateau in Cambreſis* genaamd. Een klein Riviertje ſcheidde hier de twee Legers, over welk de Keizer, in den nagt, eene brug deedt ſlaan, om de Franſchen te verraſſen; doch zy, hiervan de lugt krygende, trokken met ſtillen trom af. De Keizerſchen maakten zig toen meeſter van de veſting, en vervolgens ook van de Stad Kameryk en het ſteedje Crevecoeur. Dit laatſte lag op Franſchen bodem. Doch Kameryk met het onderhoorige land en Chateau in Cambreſis behoorden tot het Keizerryk; en hadden, desonaangezien, voorgeevende onzydig te willen blyven, den Franſchen vryen doortogt vergund, en andere dienſten gedaan. Karel de V. vondt hierom goed, zig van deeze Plaatſen meeſter te maaken, en dezelven van behoorlyke bezetting te voorzien. 't Beleg van Landrechies was, ondertuſſchen, opgebroken, ſchoon de Stad, door de bezetting van Chateau in Cambreſis, nog meer of min benaauwd werdt. De Veldtogt in de Nederlanden eindigde met het herwinnen van Arlon, en eene of twee andere Plaatſen, in het Hertogdom Luxemburg (*u*).

Ka-

(*u*) Viglii Epiſt. Seleƈt. *N.* CXXXV. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 312.

Karel de V. was, dit jaar, in de Nederlanden, niet geslaagd naar zynen zin; doch hy maakte rekening om Frankryk, in 't volgend jaar, met grooter magt, te beoorloogen. 't Was hem reeds, in Sprokkelmaand, gelukt, een Verbond te sluiten met Henrik den VIII, die, onlangs, merkelyk ongenoegen tegen François den I. hadt opgevat. Men kwam overeen, om den Koning van Frankryk, in geval, hy Engeland, Spanje of de Nederlanden den oorlog aandeedt, en zekere andere voorwaarden, die men hem wilde voorschryven, niet naarkwam, met twintigduizend Knegten en vyfduizend Ruiters, aan te tasten (*v*). Men maakte, in 't Verbond, alleen van zo weinig volks gewag, om François den I. in slaap te wiegen, en te beweegen, om zig, slegts naar gelang, in staat te stellen. Ook was 'er, dit jaar, alleenlyk een kleine hoop Engelsche hulpbenden, onder bevel van *Wallop*, in de Nederlanden geweest (*w*). Doch 't is zeer waarschynlyk, dat de verbonden' Vorsten, by 't sluiten van 't Verbond, reeds voorhadden, tegen 't volgend jaar, een aanzienlyker Leger in 't Veld te brengen; gelyk zy metterdaad deeden.

Karel II. 1543.

De Keizer verbindt zig met Engeland, tegen Frankryk.

IX. Verbond van Vriendschap, met Hertog Willem van Gulik.

De Keizer was, geduurende den winter, bezig, om zig, ook nog door andere verbonden, in staat te stellen, om Frankryk te beoorloogen, en de Nederlanden te beveiligen. Men was, by 't Verdrag van Venlo, tusschen hem en den Hertoge van Gulik, getroffen, over-

(*v*) Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* III. *p.* 86.
(*w*) Rapin *Tom.* V. *p.* 422, 436.

Karel II. overeen gekomen, om, by de eerste gelegen
1543. heid, te arbeiden aan een Verbond va
Vriendschap en onderlinge bescherming. D
Gemagtigden des Keizers en des Hertogs
kwamen, ten deezen einde, te Brussel, by-
1544. een; en op den tweeden van Louwmaand des
jaars 1544, werdt het Verbond, door hen, getekend, en naderhand, door den Keizer, den Hertog, en de Staaten van Brabant, van Holland en van Gelderland, bekragtigd. Men beloofde, by het zelve, elkanderen alle mogelyke hulp, in geval de Nederlanden, ter eener, of de Heerlykheden des Hertogs van Gulik, ter anderer zyde, vyandlyk werden aangetast. Ook zou men geene verdragen sluiten, ten nadeele van elkanderen (x). De Gemagtigden van 's Keizers zyde, die dit Verbond gesllooten hadden, waren Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle, Lodewyk van Schoore, President van den geheimen Raad, en Viglius van Zuichem, Raadsheer in den geheimen en in den grooten Raad te Mechelen. Twee derzelven, Granvelle en Viglius, werden, terstond hierna, nevens *Jan van Naves*, Vice-Kanselier, en *Karel Boisot*, gemagtigd, om, te Spiers, met Gemagtigden van Christiaan den III, Koning van Deenemarke, en van Jan Adolf en Fredrik, Hertogen van Sleeswyk-Holstein, over een Verbond van Vrede, in onderhandeling te treeden. Eenige Hollandsche schepen waren, door de Deenen, genomen. De Zond was, hierop, twee jaa-

en met den Koning van Deenemarke.

(x) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 31.

n agtereen, geslooten geweest, waarby KAREL II.
Hollandsche Koophandel niet weinig ge- 1544.
en hadt. Zelfs was men, met reden, beaugt, voor eene groote duurte in de Graanen, die reeds merkelyk in prys gereezen waren (y). De Lubekkers poogden, by deeze gelegenheid, hier te lande, te komen handelen. Doch dit zagen die van Amsterdam ongaarne; en zonden hunnen Pensionaris, Meester *Floris van Hogaarden*, naar Spiers: die den Keizer, uit naam der Staaten, verzogt, dat hy 't wilde beletten, en de vrye Vaart, voor de Hollanders, doen herstellen. Men tradt, in Grasmaand, in onderhandeling, en vondt de Deenen niet onhandelbaar (z). Koning Christiaan trok zo veel voordeels niet, van zyne verbindtenissen met Frankryk, als hy zig beloofd hadt; en leedt veel nadeel in zyne tollen, door 't ontbeeren van de Koopvaart der Hollanderen en Zeeuwen. Hy neigde dan, insgelyks, tot Vrede. 't Verbond van Vrede en Vriendschap werdt, eindelyk, te Spiers getroffen, op den drie-entwintigsten van Bloeimaand. Christiaan de III. beloofde, by hetzelve, afstand te zullen doen van zyne verbindtenissen met Frankryk. En beide de Vorsten verbonden zig; elkanders vyanden geene hulp altoos te zullen bewyzen. De Amsterdammers werden, in alle de Privilegien, hun door de voorgaande Koningen van Deenemarke verleend, uitdrukkelyk bevestigd. Voorts was de Koning van Engeland in dit Ver-

(y) Chron. van E. DE VEER *f.* 58.
(z) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1544, *bl.* 2, 10, 17, 22, 26, 30, 33.

Karel II. 1544.

Verbond begreepen: ook de Koning van Zweeden, mids hy zig, binnen zes maanden, verklaarde. Door dit Verdrag, ſtondt de Keizer ſtilzwygens af van de onderſteuning van zynen Zwaager, den gevangen Koning, Chriſtiaan den II, ſchoon hy, aan Chriſtiaan den III, nog geenen hooger' titel toeſtondt dan dien van *verkooren Koning in Deenemarke*, en dus het regt zyns Zwaagers liet zo 't was (*a*). Karel de V. hadt dus, in den tyd van ruim een jaar, drie Verbonden weeten te ſluiten, met Vorſten, die in de belangen van Frankryk geweeſt waren. En 't verdient zyne opmerking, dat de naauwe verbindtenis, die François de I. met de Turken gemaakt hadt, in allen drie de Verbonden, opgegeven wordt, als eene beweegreden voor Henrik den VIII, Chriſtiaan den III, en Hertog Willem van Gulik, om Frankryks zyde te verlaaten. De Vrede met Deenemarke werdt, in Zomermaand (*b*), tot overgroote blydſchap der Ingezetenen, in Holland en in Zeeland, afgekondigd (*c*).

X. Bede van eenhonderd agt en negentig-duizend guldens.

Op den elfden van Louwmaand, hadt de Landvoogdes, tot voortzetting des Franſchen Oorlogs, eenhonderd agt en negentigduizend guldens van de Staaten van Holland doen eiſchen, welken, in zes maanden, moeſten worden opgebragt, door hen, die gewoon waren, in de Schildtalen, te draagen. Doch de Leden, hierop, ſedert, vergaderd, hadden geenen laſt, om zo veel in te willigen. De Ede-

(*a*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 274.
(*b*) Repert. der Plakaat. *bl.* 46.
(*c*) Velius Hoorn, *bl.* 258. Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 477.

Edelen kwamen hooger niet, dan tot honderd en twintigduizend guldens. Dordrecht flegts tot negentig; Haarlem tot tagtig; Leiden en Gouda tot honderdduizend, mids allen genietende de gewoonlyke kortingen. Amfterdam weigerde te ftemmen, zo lang men geen middel gevonden hadt, om de zeftigduizend guldens, in 't jaar 1542, verzegeld, op te brengen, 't welk toen nog niet gefchied was. De Steden waren wel overeen gekomen, om deeze zeftig, benevens zekere vyfenzeventig, en honderd en twintigduizend guldens, in 't jaar 1543, ingewilligd, uit de nieuwe Impoften, te vinden; doch zy wilden van deeze fommen negentigduizend guldens ten lafte van 't platte land brengen, en alleen op den *Bruikweer* doen omflaan: ook begeerden zy, dat de Edelen, Kloofters en andere vryen, die niet in de Schildtalen droegen, in den Excyns van Wynen en Bieren, die voortaan alleen, doch flegts in de groote en kleine Steden, geheeven zou worden, zo wel zouden draagen, als de groote en kleine Steden; welken dan 't overfchot der genoemde fomme, ten haaren lafte, zouden neemen, mids men den Haage, die nu, door 't vermenigvuldigen der Dagvaarten aldaar, fterk begon toe te neemen, voor eene kleine Stede rekende, en den Impoft nergens hooger ftelde, dan in de Steden, daar men grooten Excyns gaf. Doch de Edelen hadden, tot hier toe, in dit ontwerp der Steden, als 't welk zy oordeelden, hen te zeer te bezwaaren, niet willen bewilligen. Ook fmaakte het der Landvoogdeffe niet. Eerlang kwamen egter de Edelen

Karel II. 1544.

Karel II. 1544. en Steden, Delft uitgenomen, overeen, dat de Edelen en Kloosters langer geen Excyns zouden betaalen, dan tot dat men de negentigduizend guldens zou hebben opgebragt. Doch de Landvoogdes nam ook hierin geen genoegen. Ook bleeven de Staaten, over de Bede, nog oneenig. De Leden kwamen wel wat hooger; doch vorderden voorwaarden, onder anderen het afdoen van den honderdsten penning op de uitgaande Koopmanschappen, tot welken, de Landvoogdes niet wilde verstaan. De Prins van Oranje drong hen toen tot verdere bewilliging. En 't zou gelukt zyn, zo de Landvoogdes de nieuwe Imposten, welken, in Holland, alomme aan 't water leggende, niet zonder zwaare kosten, konden worden ingezameld, zouden de sluikeryen geweerd worden; hadt willen afdoen. Van Wynen en Bieren, wilde men blyven betaalen. Doch Oranje hadt geen' last, om zo veel toe te geeven. In Lentemaand, kwamen de Staaten te Brussel, daar men den Leden, afzonderlyk, aanging, om hen tot bewilliging te beweegen. De President van Schoore vertoonde den Edelen, onder anderen, dat het hem vreemd dagt, dat zy op de afschaffing des honderdsten pennings drongen, daar zy immers geen belang altoos by den Koophandel hadden. Ook was 't waar, dat zy dit, alleen ten verzoeke der Steden, hadden willen bedingen. Men haalde hen, eindelyk, over, om in honderd en tagtigduizend guldens te bewilligen, mids gevolg hebbende van de Steden. Doch deezen waren verder niet dan tot honderd en vyftigduizend guldens te bren-

De Staaten be-

brengen: en de Landvoogdes verklaarde, den negenden van Grasmaand, zig daar mede te vrede te zullen houden. Het Verdrag met Deenemarke ftondt toen op een' goeden voet, 't welk haar, naar 't fchynt, gemaklyker maakte. De ingewilligde fomme zou worden gevonden, voor de helft op de Schildtalen, waarin de Steden, kleinen en grooten, de gewoone kortingen zouden genieten, en voor de wederhelft op de Morgentalen, twee deelen ten lafte van den Eigenaar en een deel ten lafte van den Bruiker. Geeftelyken, Edelen en vryen, woonende binnen de Plaatfen, onder de Schildtalen begreepen, zouden 'er, zo wel als andere Ingezetenen, toe moeten draagen. De Edelen hadden hier wel veel tegen gehad, en zelfs den Prinfe van Oranje vertoond, hoe veel belang hy hadt, ter oorzaake zyner aanzienlyke goederen, in Holland gelegen, om te bewerken, dat de Steden haaren zin niet kreegen. Doch deezen hadden 't 'er weeten door te haalen, en zelfs bewerkt, dat haar Ontwerp, om den nieuwen Impoft te hebben afgefchaft, ten Hove, eindelyk, werdt goedgekeurd (*d*).

KAREL II. 1544. willigen alleen in honderd en vyftigduizend guldens.

XI. Onluft met Schotland.

Met den aanvang deezes jaars, hadt het Verbond met Henrik den VIII. de Nederlanden reeds ingewikkeld, in eenige moeilykheden met Schotland, welk toen met Engeland in oorlog was. Eenige Schotfche fchepen, op de Engelfchen gekruift en eenigen buit behaald hebbende, waren, met den zelven, te Vee-

(*d*) Adriaan van der Goes Regift. *op 't jaar* 1544. *bl.* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

KAREL II. 1544.

Veere ingeloopen. Kort hierna, kreeg men tyding, dat de Schotten eenige Antwerpſche ſchepen beroofd hadden. De gantſche Schotſche Vloot werdt, hierop, met al het volk, te Veere, in beſlag genomen. Doch in Lentemaand, vonden eenige Schotſche Bootsgezellen gelegenheid, om uit de hegtenis te ontvlugten, en zig meeſter te maaken van een Engelſch Schip, dat in de Haven lag, met welk zy naar Schotland zeilden. Doch deeze ſchending van 's Keizers grondgebied werdt zo euvel genomen, dat de Schotſche goederen, te Veere, terſtond aangeſlaagen, en ten behoeve van den eigenaar van 't Engelſch Schip, in 't openbaar, verkogt werden. 't Bleef hier, niet by. In Bloeimaand, werden de Schotten, alomme hier te lande, voor vyanden, verklaard, en alle handel met hen verbooden (*e*). En ſedert, deeden de Nederlanders hun, en zy den Nederlanderen, eenige jaaren agter een, ter zee, alle mogelyke afbreuk (*f*).

Veldtogt in de Nederlanden.

Midlerwyl, hadt de Keizer zig naar Spiers begeven, om onderſtand tegen Frankryk, by de Ryksvorſten, te verwerven. De Proteſtanten weigerden hulp, indien men hun geene vrye oefening van Godsdienſt toeſtondt. De Keizer bewilligde in deeze voorwaarde, en bragt, hierop, een talryk Leger byeen. Graaf *Willem van Furſtenberg*, die over een gedeelte des Keizerlyken Legers geboodt, trok vooruit naar de Nederlanden, en belegerde en bemag-

(*e*) Repert. der Plak. *bl.* 46.
(*f*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 476, 477.

magtigde Luxemburg, omtrent het einde van Bloeimaand. De Keizer, hem ſedert gevolgd zynde, overmeeſterde *Commerci* en *Ligni*, in 't Hertogdom Bar. Toen ſloeg hy 't beleg voor S. Diſier, in Champagne, welk hem zes weeken ophieldt. De Hertog van Norfolk was, kort te vooren, met een gedeelte des Engelſchen Legers, te Calais, geland. Hy vereenigde zig met de Keizerſchen, onder de Graaven van Buuren en Roeulx: en men ondernam 't beleg van Montreuil. Henrik de VIII, ſedert, met het overig gedeelte des Engelſchen Legers, geland zynde, ſloeg zig voor Boulogne neder. De Keizer was met Koning Henrik overeen gekomen, dat de beide Legers zig vereenigen zouden, en regelregt naar Parys trekken; doch alzo 't beleg van S. Diſier hem langer ophieldt, dan hy gedagt hadt, werdt deeze toeleg, door het aangroeijen des Franſchen Legers, verydeld. Henrik kreeg, ondertuſſchen, vermoeden, dat Karel den togt naar Parys voor hem alleen wilde laaten, terwyl hy Champagne zou zoeken te overweldigen: en dit bewoog hem zig, voor Boulogne, neder te ſlaan (*g*). In Holland, en elders in de Nederlanden, was, midlerwyl, by openbaaren Plakaate, afgekondigd, dat men het Engelſch Leger tolvry van allerlei voorraad voorzien kon. Te vooren, was de Koning van Engeland ook uitgezonderd geweeſt van een openbaar verbod, om vreemde Heeren te dienen (*h*). Ter Staats-

ver-

(*g*) Daniel *Tom.* VII. *p.* 866, 885, 886, 887. Rapin *Tom:* V. *p.* 442, 443.

(*h*) Repert. der Plakaat. *bl.* 46, 49.

Karel II. 1544. vergaderinge, was men, reeds in Bloeimaand, bedagt geweeſt, op 't beveiligen der Viſſcherye, alzo de Franſchen Kaapers hielden, in de Noordzee, die, eenigen tyd geleeden, reeds verſcheiden' Viſſchers, genomen hadden (*i*).

De Prins van Oranje ſneuvelt voor S. Diſier.

't Beleg van S. Diſier werdt vaſt voortgezet. Doch op den zeventienden van Hooimaand, den negenden dag van 't Beleg, werdt de Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, terwyl hy zig in de Loopgraaven bevondt, door den ſlag van eenen ſteen, zo vinnig tegen de ſchouder getroffen, dat zy geheel verbryzeld werdt, en hy, des anderendaags, aan de wonde overleedt. Hy was niet ouder dan twee-endertig jaaren, en liet eene Weduwe, Anna van Lotharingen, doch geene wettige Kinderen na. By uiterſten Wil (*k*), hadt hy het Prinsdom Oranje en zyne andere Heerlykheden gemaakt aan zynen Neeve, *Willem van Naſſau*, die nu ruim elf jaaren bereikte, zynde op den veertienden van Grasmaand des jaars 1533, te Dillenburg gebooren. Zyn Vader was Graaf *Willem van Naſſau-Dillenburg*, Broeder van Graave Henrik van Naſſau, den Vader van René van Chalons, Prinſe van Oranje: zyne Moeder, *Juliana van Stolberg*. De jonge Willem kwam, ſedert, met zyne Nigte, de Prinſeſſe Weduwe, te Bruſſel (*l*). Hy hieldt zig, doorgaans, in de Nederlanden op, alwaar hy, na dat hem, in 't jaar 1559, het Stadhou-

Zyn Neef, Willem van Naſſau, is zyn Erfgenaam.

Lodewyk van

(*i*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 10, 26.

(*k*) *Voiez* Supplem. *au* Corps Dipl. *Tom.* III. *P.* I. *p.* 308, 309.

(*l*) Chron. van E. de Veer *f.* 59.

houderschap van Holland opgedraagen was, de eerste grondslagen van de vryheid der Vereenigde Nederlanden heeft helpen leggen. Doch nu werdt, op den vierden van Wynmaand (*m*), *Lodewyk van Vlaanderen*, *Heer van Praat*, met het Stadhouderschap van Holland, Zeeland en Utrecht beschonken (*n*). Hy was afkomstig uit eenen natuurlyken Zoon van Lodewyk van Male, Graave van Vlaanderen (*o*), en getrouwd met *Jozyne*, oudste Dogter van *Karel van Praat*, met welke hy de Heerlykheid van Moerkerken in Holland behuwelykt hadt (*p*). Den twaalfden van Wynmaand, nam hy zitting in den Raad, in den Haage, wordende aldaar, door den President van Assendelft, verwelkomd (*q*). Wy keeren weder tot het beleg van S. Disier.

KAREL II. 1544.

Vlaanderen, Heer van Praat, wordt Stadhouder.

De Graaf van Sancerre, die, binnen des Vesting, geboodt, verdedigde zig zo dapper, dat de belegeraars, na verloop van eenige weeken, nog weinig gevorderd waren. Doch de list van den Heer van Granvelle deedt hem, eindelyk, tot de overgaave besluiten. Men hadt eenige brieven, en onder deezen het Cyffer van den Hertoge van Guize onderschept. Granvelle, dit Cyffer nabootsende, gaf den Graave van Sancerre, by eenen Brief, kennis, dat de Koning voldaan was over zyne dapperheid; doch dat 'er geen kans was, om

S. Disier wordt ingenomen.

(*m*) SUFFRID. PETR. App. *ad* BEKAM *p.* 190.
(*n*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 50.
(*o*) *Vide* Not. C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT *ad* VIGLII Vitam, *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 155.
(*p*) GOUDHOEVEN *bl.* 190.
(*q*) ADRIAAN VAN DER GOES *Reg. op 't jaar* 1544. *bl.* 47.

KAREL II om de Stad te ontzetten, of van den noodi-
1544. gen voorraad te voorzien: dat hyze, hierom, op de beste voorwaarden, moest overgeeven. Sancerre, den Brief aanmerkende als van den Hertoge van Guize komende, gaf, hierop, de Stad over, tegen 't einde van Oogstmaand (r).

XII. Vrede van Crespi.

De langduurigheid van dit Beleg en van 't Beleg van Boulogne, door de Engelschen, hadt ondertusschen zo veel mistrouwen verwekt, tusschen den Keizer en den Koning van Engeland, dat zy, ieder afzonderlyk, Karel heimelyk, en Henrik openlyk, met den Koning van Frankryk, in onderhandeling zogten te komen. Men handelde van Vrede, zonder dat de Keizer tot eenen stilstand van wapenen verstaan wilde. Hy drong, van tyd tot tyd, dieper in Frankryk, en bragt François den I, eerlang, in zulk eene engte, dat hy de voorkomende gelegenheid tot het sluiten der Vrede, greetiglyk, aannam (s). Zy werdt, alleen tusschen den Keizer en hem, op den agttienden van Herfstmaand, te *Crespi* in 't *Laonnoische*, getekend. Wy merken 'er, alleenlyk, uit aan „ dat François de I. beloofde, „ den Keizer, binnen eene maand, te zullen „ stellen in 't bezit van 't Graafschap Charolois, en, gelyk meermaalen, afstondt van „ 't Regt van opperste magt over de Graafschappen Vlaanderen en Artois; den Keizer en zyne Opvolgers van alle Leenroerigheid ontheffende. Ook deedt hy afstand „ van alle regt, welk hy zou konnen voorgee-

(r) DANIEL *Tom.* VII. *p.* 187-191.
(s) RAPIN *Tom.* V. *p.* 443.

„ geeven te hebben, op het Hertogdom Gel- Karel II.
„ der en het Graafschap Zutfen. Voorts werdt 1544.
„ het Regt van *Aubaine*, voor de Ingezete-
„ nen van Holland, Zeeland en de andere Ne-
„ derlanden, in Frankryk, vernietigd ver-
„ klaard." Doch de meesten deezer punten waren, ook in vroeger' tyd, bedongen. 't Voornaamste punt van dit Verdrag betrof het Huwelyk van Karel, Hertoge van Orleans, tweeden Zoon van François den I, met Maria, 's Keizers oudste Dogter, of met de tweede Dogter des Roomsch-Konings, ter keure van den Keizer, met de eerste van welken, hy de Nederlanden, en met de andere, het Hertogdom Milaan tot een' Bruidschat geeven zou. Voorts, waren de voornaamste Europische Mogendheden in deeze Vrede begreepen, zelfs de Koning van Zweeden, mids hy zig met den Keizer verstondt, en buiten benadeeling van het Regt der twee Dogteren van Christiaan den II, op de Zweedsche Kroon (*t*). De Keizer verklaarde zig, sedert, voor het Huwelyk van de Dogter des Roomsch-Konings met den Hertoge van Orleans (*u*); doch het hadt geen' voortgang, alzo de Hertog, in den Herfst des volgenden jaars, overleedt (*v*). De Vrede van Crespi was, in Oogstmaand te vooren, door de Staaten van Holland, op 's Keizers last, ondertekend en beëedigd. Haarlem en Leiden klaagden, kort hierna, dat de Staalen, wel- Haarlemsche en Leidken

(*t*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 279, 287.
(*u*) Du Mont *ubi supra p.* 288.
(*v*) Daniel *Tom.* VII. *p.* 901.

KAREL II. 1544. ken zy aan hunne Lakens floegen, te Parys, nagemaakt, en aan flegter Lakens geflaagen werden. Den Stadhouder werdt verzogt, hierin, aan 't Fransche Hof, verandering te bevorderen. Doch ik heb niet konnen vinden, wat hy, in deeze zaak, verrigt hebbe. Ook verzogt men, sedert, dat de nagemaakte Lakens, die, te Antwerpen, in beslag genomen waren, openlyk verbrand mogten worden (w). Doch ik weet niet, of zulks geschied zy. Karel de V. begaf zig, na 't sluiten der Vrede, naar de Nederlanden, alwaar hy zig, tot in Grasmaand des volgenden jaars, ophieldt. Henrik de VIII, die zig, eer nog de Vrede getroffen was, van Boulogne meester gemaakt hadt, doch 't beleg van Montreuil, sedert, opbreeken moest; bleef met Frankryk in oorlog, tot in Zomermaand des jaars 1546, wanneer de vrede tusschen de twee Koningen, insgelyks, hersteld werdt (x).

Fransche Lakens, in Frankryk, nagemaakt.

Bede van honderd duizend guldens.

De Staaten der Nederlanden, in Wynmaand, te Brussel zynde beschreeven, deedt de Keizer, in persoon, aan ieder derzelven, eene Bede. Van Holland vorderde hy honderdduizend guldens, in louteren gelde. De Staaten, hierop, in den Haage, gedagvaard, toonden zig niet ongenegen ter bewilliging; doch zagen gaarne, vooraf, den honderdsten penning eerst afgedaan, welken zy hielden hun, tegen een Privilegie van Koning Filips, in den jaare 1495 gegeven (y), te zyn opgelegd. Men

(w) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1545. *bl.* 31, 32, 36, 37, 38, 41.
(x) RAPIN *Tom.* V. *p.* 444 455.
(y) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 297.

Men drong hierop zeer ten Hove. De President van Schoore hieldt dit dringen voor 't werk meest van Amsterdam, welke Stad 'er ook, ter oorzaake van haaren Koophandel, het meeste belang by hadt. Eindelyk, verwierf men eene *Acte* van den Keizer, waarby verklaard werdt, dat de honderdste penning, na verloop van eenige maanden, zou worden afgeschaft: gelyk sedert ook gevolgd is. De Staaten bewilligden, terstond na 't bekomen van deeze Acte, in de volle honderdduizend guldens (z).

Karel II. 1544.

Honderdste penning afgeschaft.

Midlerwyl, hadden zy geene kleine moeite, om de lasten, met welken zy zig, sedert eenige jaaren, hadden moeten bezwaaren, te heffen. Behalven de groote Beden, in welken men hadt moeten bewilligen, beliep het oud agterwezen van Holland, ten deezen tyde, *tweehonderdduizend min zestig* guldens. De zes groote Steden waren, daarenboven, bezwaard met drieduizend zevenhonderd Karels guldens, jaarlyksche Renten. Ook hadt men, op de twee tienden, die traaglyk inkwamen, geld moeten opneemen, tot twintig ten honderd. De Staaten wendden, derhalven, alle hunne poogingen aan, om zig van deeze lasten, zo veel mogelyk ware, te ontheffen. Zy deeden den kleinen Steden, die den Impost niet getrouwelyk opbragten, met naame Oudewater en Woerden, scherpelyk aanzeggen, dat zy zig beter zouden hebben te kwyten. Zy lieten de Morgentalen der Landeryen, die niet

Zwaarigheid om geld te vinden. 's Lands agterwezen.

(z) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544. *bl.* 50, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62.

Karel II. 1544. niet onder de Schildtalen gebragt waren, naauwkeuriglyk opneemen, op dat zy dezelven ook in de gemeene laſten zouden konnen doen draagen, en bevondenze over de *vyfenveertigduizend vyfhonderd morgen* te beloopen. Zy ſtelden orde, om de buitendykſche Landen en andere onvryen, zo wel als zulken, die onder de Schildtalen behoorden, twee en een vierde ſtuivers van 't Morgen te doen betaalen. Doch zy ontmoetten, in dit alles, geduurig verſcheiden' zwaarigheden. Verſcheiden' kleine Steden en Dorpen weigerden den Impoſt op de Wynen en Bieren te voldoen. 't Land van Voorne en Putten hieldt zig ongehouden, tot de jongſt ingewilligde Beden te draagen. De Graaven van Buuren en Egmond oordeelden, insgelyks, vry te moeten zyn, de eerſte van alle belaſtingen, de andere, ten minſten, van de Tienden. De Stad Delft zelve gaf voor, ter oorzaake van den brand des jaars 1536, nog van de gemeene laſten te moeten verſchoond blyven; hoewel de andere Leden oordeelden, dat zy thans, zo wel als iemant, tot het draagen derzelven, in ſtaat was. De Dorpen van Haag-Ambagt en Amſtelland, Rynsburg, de Ridders der Duitſche Orde, wegens hunne goederen in Holland, en verſcheiden' anderen verzogten ook van 't Morgengeld of de Tienden verſchoond te blyven (*a*): al het welke de invordering der gemeene middelen zeer moei-

(*a*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 3, 5, 7, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 43, 44, 47, 48, 49, 52, 53, 56, 58, 60, 61. *op 't jaar* 1545. *bl.* 3, 9, 14.

moeilyk maakte, en de Staaten, dit gántsche jaar, de handen vol werks gaf. Karel II. 1544.

XIII. Paus Paulus de III. beroept eene Kerkvergadering te Trente.

Het treffen van de Vrede, tusschen den Keizer en den Koning van Frankryk, gaf Paus Paulus den III, eindelyk, gelegenheid, tot het byeen roepen eener algemeene Kerkvergadering, waarnaar een groot deel der Christenheid, sedert veele jaaren, verlangd hadt, schoon met verschillende inzigten. De Keizer en de Roomsch-Katholyken in 't gemeen waren in de verwagting, dat de Protestanten, in dezelve, zouden veroordeeld worden: waarna Karel de V, in 't byzonder, meer gelegenheid hebben moest, om zyn gezag, in Duitschland uit te breiden. De Protestanten hadden ook, sedert lang, eene Kerkvergadering begeerd, mids dezelve volkomen vry en waarlyk algemeen ware, en in de eene of de andere Stad van Duitschland gehouden wierdt. De meeste Pausen, die, na de opkomst van Luther, den Roomschen Stoel bekleed hadden, schrikten voor het houden van Kerkvergaderingen, en verschooven 't geduurig. Doch Paulus de III, eindelyk gezien hebbende, dat hy 't niet langer uitstellen kon, hadt, in 't jaar 1536, eene Kerkvergadering te Mantua beschreeven; die egter geen' voortgang hadt, ten deele, om dat de Protestanten weigerden, zig op dezelve te laaten vinden, ten deele, om dat de Hertog van Mantua geene Kerkvergadering, in zyne Stad, gedoogen wilde, dan onder voorwaarden, die de Paus niet kon inwilligen. Twee jaaren laater, beriep Paulus de III. eene Kerkvergadering te Vicenza; doch met gelyken uitslag.

Karel II. 1544. Eindelyk, besloot hy, op den Landdag te Spiers, die, in 't begin des jaars 1542, gehouden was, de Stad Trente, gelegen op de grenzen van Duitschland, tot het houden der Kerkvergaderinge, voor te slaan. En schoon de Protestanten geen genoegen in de Plaats namen, noch konden goedkeuren, dat de Paus de Kerkvergadering byeen riep, liet hy egter niet na, de Bulle van Uitschryving, naar alle oorden, af te zenden. Ook vaardigden hy en de Keizer hunne gezanten naar Trente af: doch zy keerden wederom te rug, na verloop van eenige maanden, zonder iets verrigt te hebben. Karel de V. en François de I. waren, by het Verdrag van Crespi, onder anderen, overeen gekomen, om den Paus, tot het samenroepen der Kerkvergaderinge, te dringen. Doch Paulus de III, de lugt krygende van dit voorneemen, en niet gezind, om den Vorsten de eer te geeven van de bevordering der Kerkhervorminge, die hy zig zelven, als Hoofd der Kerke, alleen wilde toegeschreeven hebben, besloot hen te voorkomen, en terstond na dat hy kennis van de geslooten' Vrede gekreegen hadt', de Kerkvergadering wederom te Trente byeen te roepen, tegen den vyftienden van Lentemaand des aanstaanden jaars 1545 (*b*).

Plakaaten tegen de Ketters vernieuwd. Midlerwyl, werden de voorige Plakaaten tegen de Ketters, in Holland, wederom vernieuwd. Ook gaf de Keizer den Bisschop van Utrecht Oktroi, om alle Geestelyken onder

zyn

(*b*) Fra-Paolo Hist. du Conc. de Trente *Livr.* I. *p.* 146, 148, 150, 155, 181, 184. *Livr.* II. *p.* 198.

zyn Bisdom, welken hy verdagt hieldt van Ketterye, te mogen doen vatten, en hen, te Utrecht, te regt te mogen doen ſtellen, zonder, hierin, tegen 's Keizers hoogheid of tegen 's Lands Privilegien en Vryheden, te misdoen (*c*). Doch 't gene, over de uitvoering van dit Oktroi, in Holland, in Herfſtmaand deezes jaars, ter Staatsvergaderinge, voorviel, gaf klaarlyk te verſtaan, dat men hier niet gezind was, zo groot een voorregt over 's Lands Ingezetenen, in den Biſſchop, te erkennen (*d*).

Karel II. 1544.

De Vrede met Frankryk zou de Scheepvaart deezer Landen wederom hebben doen bloeijen (*e*), zo de Engelſchen, die nog met Frankryk in oorlog waren, den handel niet merkelyk belemmerd hadden. In Louwmaand des jaars 1545, was 'er eene aanzienlyke Vloot Koopvaardyſchepen, uit Holland en Zeeland, en van Antwerpen, naar Frankryk, onder zeil gegaan, om Wynen te haalen; doch zy verviel, grootendeels, in de handen der Engelſchen, die de ſchepen en goederen egter eerlang, op het aanhouden van den Heere van Molembais, 's Keizers Gezant in Engeland, wederom vry geeven moeſten. Eer de Vrede tuſſchen Frankryk en Engeland nog geſlooten was, bragten de Engelſchen ook, nu en dan, een Franſch ſchip in Zeeland op (*f*). Doch 't ſluiten van de Vrede deedt deeze vyandlykheden ophouden.

Eenige Nederlandſche Fransvaarers vervallen in de handen der Engelſchen. 1545.

De

(*c*) Repert. der Plakaat. *bl.* 50, 51.
(*d*) *Zie* Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 41.
(*e*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 47.
(*f*) Reigersberg. II. *Deel*, *bl.* 478, 479.

Karel II. 1545.

Voortgang der Kerkvergadering te Trente, die, na 't houden van agt zittingen, naar Bononie verplaatst wordt.

De Kerkvergadering van Trente, die tegen Lentemaand deezes jaars beschreeven was, werdt eerst in Wintermaand geopend, en in 't eerst alleen door eenige Spaansche en Duitsche, doch meest Italiaansche Bisschoppen en Godgeleerden bygewoond. Agt Zittingen hieldt deeze Kerkvergadering, tot in Lentemaand des jaars 1547; wanneer Paulus de III, zeer verstoord op de Spanjaards, die zyne en der Italiaanen inzigten geduurig dwarsboomden, besloot, de Kerkvergadering, huns ondanks, naar Bononie, te verplaatsen. Ondertusschen hadt een getal van vyftig, zestig, zeventig, of ten hoogsten negentig Kerkelyken, meest allen voorgeevende de algemeene Kerk te vertoonen, konnen besluiten, in deeze agt zittingen, verscheiden' gewigtige Leerstukken, over welken men met de Protestanten geschil hadt, te beslissen, en hunne uitspraaken, met vervloekingen, te bestempelen. 't Stuk der Regtvaardigmaakinge, met het gene 'er aankleeft, werdt, in de *zesde* zitting, beslist; toen 'er niet meer dan *vyfenveertig* Godgeleerden, op de Kerkvergadering, waren (g). Toen 't stuk der Sakramenten, in de *zevende* zitting, beslist werdt, waren 'er niet meer dan *zestig* Bisschoppen en dertig Godgeleerden tegenwoordig (h). Zelfs merkte de Jezuit *Lainez*, in 't jaar 1562, op deeze zelfde Kerkvergadering van Trente, aan, dat de gewigtigste Geloofsstukken, de Kanonyke Schriften en 't gezag der Overleveringen

(g) Fra-Paolo *Livr.* II. *p.* 247.
(h) Fra Paolo *Livr.* II. *p.* 484.

gen betreffende, in 't jaar 1547, door minder dan *vyftig* Bisschoppen, waren beslist geworden (*i*). De Protestanten hadden zig, hoe zeer 'er de Keizer op aanstondt, niet naar Trente willen begeeven, en na 't verplaatsen der Kerkvergadering naar Bononie, was 'er nog minder reden, om hen te verwagten. Ook bleeven de meeste Leden der Kerkvergaderinge, te Trente. Te Bononie, werden niet meer dan twee zittingen gehouden, waarin men niet goedvondt, iets vast te stellen (*k*). Sedert, bleef de Kerkvergadering opgeschort, tot dat zy, onder Paus *Julius den III*, in 't jaar 1551, te Trente, wederom hervat werdt. Wy zullen 'er, op dat jaar, nog een woord van gewaagen moeten.

Karel II. 1545.

XIV. Oorlog tegen de Protestanten in Duitschland.

Karel de V, Vrede met Frankryk en een Bestand met de Turken geslooten hebbende, hadt de handen nu wederom ruim gekreegen, om den Protestanten, in Duitschland, den oorlog aan te doen. Hy besteedde dit gantsche jaar, en een gedeelte van het volgende, om 'er zig toe in staat te stellen, en naardemaal de Nederlanden hem, in deezen oorlog, met geld en manschap, ten dienst moesten staan, agt ik my verpligt, om deszelfs voortgang en uitslag, kortelyk, te boek te stellen.

De Keizer, zig, in Bloeimaand, begeven hebbende naar den Ryksdag te Worms, was aldaar met den Kardinaal Farneze, Pauselyken Gezant, in onderhandeling getreden, over de middelen, om de Protestanten uit te rooijen. Far-

(*i*) Fra-Paolo *Livr.* VII. *p.* 397.
(*k*) Fra-Paolo *Livr.* II. *p.* 476, 495, 498. *Livr.* III. *p.* 505, 509.

Karel II. 1545. Farneze vertoonde den Keizer „ dat de Paus „ zig, hiertoe, te Trente, van de geestelyke wapenen bedienen zou; doch dat zyne Keizerlyke Majesteit verpligt was, zyn „ gezag en de weereldlyke wapenen hiernevens te voegen." Hy deedt 'er by „ dat „ zyne Heiligheid, om den Keizer hiertoe te „ beter in staat te stellen, gezind was, hem „ een gedeelte der Kerkelyke inkomsten in „ Spanje af te staan, en zyne benden met „ vyfhonderd Ruiters en twaalfduizend Knegten te versterken." Karel de V. omhelsde deezen voorslag greetiglyk, en besloot, van toen af, den Protestanten den oorlog aan te doen. Doch deeze onderhandeling was zo bedekt niet geschied, of de Protestanten, die den Ryksdag bywoonden, hadden 'er de lugt van gekreegen. De tyding van het ombrengen van een deerlyk overschot van weerlooze *Waldenzen* (3), in het gebergte van Provence, welke men, omtrent deezen tyd, in Duitschland kreeg, versterkte de Protestanten nog meer, in het gevoelen, dat de Keizer en de Koning van Frankryk zig vereenigd hadden, om den Hervormden Godsdienst, aan alle oorden, te verdelgen (*l*).

Holland moet den — Karel de V. deedt, in 't najaar, in de Neder-

(*l*) FRA-PAOLO *Livr.* II. *p.* 215, 217, 219.

(3) De *Waldenzen*, zo genoemd naar *Pieter Waldo*, Burger van Lions, hadden zig, al in de twaalfde eeuwe, door Walsch Vlaanderen, verspreid; doch waren, hier en elders, zo streng vervolgd, dat zy zig, omtrent deezen tyd, meest, in 't gebergte van Provence, onthielden. *Zie* BOXHORN *Nederl. Hist.* bl. 15 enz.

derlanden, volk en geld verzamelen, om zig, tot het voeren van den Duitschen Kryg, in staat te stellen. Aan de Staaten van Holland, was, gelyk wy gezien hebben, reeds in Slagtmaand des jaars 1544, eene buitengewoone Bede van honderdduizend ponden van veertig grooten gedaan, tot voldoening, zo 't heette, der schulden van den voorgaanden oorlog (*m*). Doch in Oogstmaand, werden hun nog zeshonderdduizend gelyke ponden, op te brengen binnen vier jaaren, afgevorderd. Men lei hun eene rekening voor van 's Keizers uitgaave en ontvangst, by welke bleek, dat 'er, in twee jaaren en vier maanden, elfhonderdduizend guldens meer waren uitgegeven, dan 'er, in drie jaaren tyds, uit de Beden van alle de Nederlanden, was ingekomen. De Edelen, Dordrecht en Amsterdam bewilligden terstond in de volle somme, mids dezelve, in zes jaaren, eerst opbrengende. Haarlem, Leiden en Gouda kwamen, in 't eerst, niet hooger dan tot vierhonderd en tagtigduizend guldens. Eindelyk, stemden zy egter, met de drie andere Leden. Delft hieldt zig nog buiten last. Doch men wilde eenige voorwaarden bedingen; en vooral 't verlofgeld op 't uitgaand Kooren, dat men, sedert eenigen tyd, wederom hadt beginnen te heffen, afgeschaft hebben. Maar de Keizer, die thans zelf in de Nederlanden was, liet zig niet beweegen. Zelfs werden 'er, in de Acte van Aanneeminge der Bewilliging, nog

KAREL II. 1545.

Keizer geld en manschap tot deezen oorlog leveren.

Staat van 's Keizers ontvangst en uitgaave.

(*m*) Acte van 26 Maart 1544. [1545] *by* BOOMKAMP Alkm. *bl.* 100.

Karel II. 1545. nog zo veele voorwaarden niet gesteld, als de Staaten, mondeling, hadden bedongen. Zy waren genoodzaakt zig, voor eerst, te vrede te houden (n). Ondertusschen werdt de Gemeente, in den duuren tyd, dien men thans, eenige jaaren agtereen, hier te lande, hadt, en terwyl 's Lands Kas veel ten agteren was (o), door belasting op belasting, zo zwaar gedrukt, dat sommige Steden, onaangezien zy afslag genooten hadden, na verloop van verscheiden' jaaren, nog door den Ontvanger der Beden, openlyk en onder bedreiging van gyzeling, moesten aangemaand worden, om haar aandeel, in de jongst ingewilligde Bede op te brengen (p). De Landvoogdes was, in den Zomer deezes jaars, waarschynlyk tot dit zelfde einde, ook naar Utrecht gereisd (q). Van daar, begaf zy zig naar Gelderland, alwaar 's Lands Staaten den Keizer, tot het voeren van den Duitschen Kryg, eene Bede van driehonderdduizend goudguldens toestonden (r). Toen trok zy naar Groningen, vorderende deeze Stad en het omgelegen Land twee-enveertigduizend guldens af, te betaalen in drie jaaren. De Groningers deeden haar, daarenboven, een geschenk van eenen gouden kop met guldens, drie voeder wyns, drie last tarwe, drie last haver en drie vette ossen. Van Groningen, begaf zy zig naar Leeuwaarden (s), on-

(n) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1545. *bl.* 38, 39, 40, 43, 44, 46, 47, 48, 50, 56, 60.
(o) Repert. der Plakaat. *bl.* 53.
(p) Sommatie van 9 Juny 1548. *by* Boomk. Alkm. *bl.* 115.
(q) Henr. van Erp Chron. *bl.* 119.
(r) Pontanus *Libr.* XIII. *p.* 847.
(s) E. Beningha Hist. van Oostfr. IV. *Boek, Cap.* CXVII. CXVIII. *bl.* 717, 718.

ongetwyfeld met oogmerk om den Friezen, insgelyks, eene Bede te doen, waarna zy, naar Brabant, te rug keerde. KAREL II. 1545.

Midlerwyl, was de Raadsheer Viglius, door den Keizer, aan den Hertog van Beieren gezonden, om hem van den toeleg tegen de Protestanten kennis te geeven, en om hulp te verzoeken (*t*): en Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buuren, bragt, in de Nederlanden, een Leger op de been, aan welks hoofd, de Keizer voorhadt, in Duitschland te rukken. Verscheiden' Nederlandsche Heeren voegden zig by dit Leger, als *Lamoraal*, *Graaf van Egmond*, Jonkheer *Henrik van Brederode*, *Andries*, *Bastaard van Wassenaar*, en anderen (*u*). Tegen den Winter, kwam de Keizer wederom in de Nederlanden, en kort voor nieuwjaar, te Utrecht (*v*), daar hy een Kapittel der Ridderorde van 't Guldenvlies hieldt, en toen, door Gelderland, alwaar hy, in persoon, werdt ingehuldigd (*w*), in Sprokkelmaand, naar Regensburg, keerde (*x*).

Staat van den ontvangst der Imposten en Tienden.

Met de invordering der nieuwe Imposten en Tienden, hadt men 't, dit jaar, in Holland, wederom zeer moeilyk gehad. Met het Land van Voorne en Putten, welk zig zeer ongaarne onder Holland liet omslaan, was men, eindelyk, overeengekomen, dat het een agtentwintigste deel in zestigduizend gul-

(*t*) VIGLII Vita *N.* LI. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 25.
(*u*) GOUDHOEVEN *bl.* 130, 617.
(*v*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1546. *bl.* 62, 63.
(*w*) PONTANUS *Libr.* XIII. *p.* 848.
(*x*) VIGLII Vita, *N.* LII. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 25.

Karel II. 1545. guldens, op welken de Impoften gefchat werden, opbrengen zou. Doch men hadt veel werks, om dit geld te krygen. In Bloeimaand, bevondt men, dat de Impoft op verfcheiden goederen, geheeven van den drie-entwintigften van Lentemaand des jaars 1543, tot den twaalfden van Grasmaand des jaars 1544; de Impoft op Wynen en Bieren, alleen tot den laatften van Lentemaand des jaars 1545, en de Impoft op Wynen en Bieren met de twee en een vierde ftuivers van 't Morgen tot omtrent deezen tyd toe, famen zuiver hadden beloopen *zes en negentigduizen zeshonderd zeftien ponden dertien fchellingen drie deniers* van veertig grooten 't pond. De byzondere Ontvangers en Inzamelaars hadden zig tamelyk gekweeten, uitgenomen die van Haarlem en Woerden: doch daar bleeven nog zo veele onwilligen, dat men rekende, voor dezelven, eenentwintigduizend guldens van de Beden te moeten korten: hoewel deeze fomme naderhand op veertienduizend guldens verminderd werdt. Met de invordering der twee Tienden, was het veel erger gegaan. Veelen hadden hunne inkomften en winften te laag opgegeven. De Ontvangers, vermoedelyk met kennis der Staaten, ongezind om 't vermogen der Ingezetenen voor 't Hof open te leggen, hadden veel oogluiking gebruikt: tot zo verre zelfs, dat van den tienden penning der Koopmans winften niet meer dan twaalfhonderd guldens in rekening gebragt was. En was dit geen wonder, als men aanmerkt, dat, in eene Stad als Haarlem, maar *negenentagtig guldens vier ftuivers*, door niet meer dan zes

Koop-

Koopluiden, betaald waren. Van den tienden penning der Huishuuren was, in deeze Stad, *negenhonderd eenendertig guldens, dertien ſtuivers, drie deniers* ontvangen (y). In Weſtfriesland, was van den tienden penning van 't inkomen der Landeryen vyftienduizend vyfhonderd agttien ponden twee deniers gekomen, waar over geen klaagen viel. De Staaten hadden, by 't bewilligen der twee Tienden, bedongen, dat de *Quohieren* der Ontvangeren altoos geheim blyven moeſten (z). Dus ſcheen 'er geene gelegenheid te zullen zyn, om den waaren ſtaat van 's Lands vermogen, ten Hove, te konnen kennen. Doch twee Keizerlyke Gemagtigden, *de Sancto* en *Suys*, hadden, in Grasmaand, eenige byzondere Ontvangers voor zig doen komen, en hier door ontdekt, wat 'er ſchuilde. De Staaten waren hierover wel zeer t'onvrede; doch moeſten 't, huns ondanks, gedoogen (a). Het Hof kreeg dus, allengskens, volkomener kennis van de misſlagen der Ontvangeren en van het eigenlyk vermogen van 's Lands Ingezetenen; 't welk, door den tyd, tot zwaarer Beden gelegenheid gaf.

KAREL II. 1545.

De Keizer hadt de Ryksvorſten, te Regensburg, beſchreeven, voorgeevende de geſchillen met de Proteſtanten, in der minne, te willen byleggen. Doch zyn waare toeleg was de Proteſtanten in ſlaap te wiegen, en onver-

De Graaf van Buuren trekt met een Leger naar

(y) AMPZING Haarl. *bl.* 37, 38.
(z) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 9, 17, 22.
(a) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1544. *bl.* 25, 26. *op 't jaar* 1545. *bl.* 3, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 33, 36, 38, 39, 42, 45, 46, 48, 49, 50, 59, 60, 62.

Karel II. 1546. Duitsch-land.

verhoeds te overvallen. Ten dien einde, hadt hy den Graave van Buuren bevolen, de Nederlandsche benden ook naar Regensburg te geleiden. De Protestantsche Vorsten, niet onkundig van 's Keizers toeleg, verscheenen geen van allen op de Ryksvergadering; doch hielden ondertusschen heimelyke Byeenkomsten (b), in welken, zy de middelen beraamden, om den Keizer 't hoofd te bieden, of hem zelfs aan te vallen. Toen zy gereed waren, deeden zy den Keizer afvraagen, op wien hy 't, met zyne toerustingen, gemunt hadt; hem hunnen dienst aanbiedende. Karel de V. begreep ligtelyk, dat zyn toeleg ontdekt was, gaf slegts algemeen antwoord, en vaardigde terstond boden, naar alle oorden, af, om zyne benden byeen te doen komen. Uit Duitschland, verzamelde hy eene tamelyke magt. De Graaf van Buuren kwam, met dertigduizend Knegten en zevenduizend paarden, uit de Nederlanden, over den Ryn, naar Regensburg (c). De Paus zondt *Octavio Farneze* ook met een Leger derwaards. Karel verzogt zelfs de Protestantsche Vorsten, die buiten 't Verbond van Smalkalde waren, om hem volk by te zetten, voorgeevende, dat hy hunnen Geloofsgenooten den oorlog niet aandeedt om den Godsdienst, maar om dat zy zyne Hoogheid niet erkennen, noch zig naar de Rykswetten schikken wilden (d). Doch terwyl de Keizer 't volk zogt diets te maa-

(b) Viglii Vita *N.* LIII. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 25.
(c) J. Camerarius de Bello Smalcaldico *int.* M. Freher. German. Script. *Tom.* III. *p.* 481.
(d) Fra-Paolo Hist. du Conc. de Trente *Livr.* II. *p.* 326.

maaken, dat hy den Kryg niet voerde om den Godsdienst; maakte Paulus de III, by eene Bulle (e), in 't openbaar, bekend, dat hy met den Keizer in Verbond getreden was, om de Ketters, met de wapenen, tot de gehoorzaamheid der Kerke, te noodzaaken: ja hy vermaande elk, om 's Hemels zegen, door vasten en bidden, over zo heilig een' oorlog, te verwerven. Karel de V. was zeer te onvrede over den inhoud deezer Bulle. Doch de Paus zogt wel de uitrooijing der Protestanten; maar vreesde, tevens, voor den aanwas van 's Keizers magt. Zyne Bulle strekte, om de Protestanten, die buiten 't Verbond van Smalkalde waren, en de Zwitsers, van 't kiezen van 's Keizers zyde af te houden (f). Eer nog de Duitsche met de Nederlandsche Benden vereenigd waren, trok de Keizer op, langs den Donauw, om zig te voegen met de Italiaanschen, die vast door Tirol afkwamen. Doch *Joan Fredrik*, Keurvorst van Saxen, en Filips, Landgraaf van Hessen, hoofden van 't Verbond van Smalkalde, en onlangs, door den Keizer, in den Ryksban gedaan, een Leger van tagtigduizend Knegten en tienduizend paarden byeen gebragt hebbende, poogden deeze vereeniging te beletten: 't welk hun egter mislukte. Zelfs noodzaakte de Keizer hen, eerlang, hunne Legerplaats, by *Ingolstad*, te verlaaten, en eerst naar *Nieuwburg*, en toen naar *Donauwerd*, te wyken. Kort hierna, geraakte de Graaf van Buuren, geluk-

Karel II. 1546.

(e) *Voiez* du Mont Corps Diplom. *Tom*. IV. *P*. II. *p*. 310
(f) Fra-Paolo *Livr*. II. *p*. 359.

Karel II. 1546. lukkiglyk, over den Ryn, en voorby Frankfort en Nieuwburg: waarna hy, binnen weinige dagen, te Ingolſtad aankwam, en zig, by 't Keizerlyk Leger, voegde. Toen beſloot Karel de Proteſtanten op de hielen te volgen. Doch deezen, den ſlag ontwykende, dien de Keizer ook niet ſterk zogt, braken op van Donauwerd, en legerden zig te *Nordlingen.* Hier ſcheen het tot eenen Veldſlag te zullen komen. De Proteſtanten, verdriet krygende in de geduurige togten, die zy niet doen konden, zonder veel volks te verliezen, ſtelden zig in ſlagorde. Karel ſchaarde zyn Leger insgelyks, geevende 't bevel over den voortogt aan *Ferdinand Alvarez de Toledo, Hertoge van Alva*, onder wien de meeſte Nederlanders ſtonden, die de Graaf van Buuren hadt aangebragt. Doch men kwam tot geen hoofdtreffen. De gantſche Veldtogt liep ten einde, zonder dat 'er, tuſſchen de wederzydſche Legers, iets anders dan ſchutgevaarten voorgevallen ware. De Keizer behaalde 'er egter zo veel voordeels by, dat hy zig in ſtaat vondt, om 't Beleg van verſcheiden Steden te onderneemen, die hem terſtond werden opgegeven. Ook ſneedt hy, van alle zyden, den Proteſtanten den toevoer af, en bragt hen eerlang in zulk eene engte, dat zy hun Leger in twee hoopen deelden, en aftrokken: begeevende den Keurvorſt van Saxen en den Landgraaf van Heſſen zig, met een' kleinen hoop volks, naar hunne byzondere Staaten, te rug. De Keurvorſt van Saxen was 'er toe genoodzaakt, doordien hy tyding gekreegen hadt, dat zyn Hertogdom, door den Roomſch-

Ko-

Koning, Ferdinand, en door Hertoge *Maurits van Saxen*, die, schoon Luthersch en een Neef van den Keurvorst, door den Keizer, gewonnen was, te vuur en te zwaard, verwoest werdt. Verscheiden' Vorsten en Steden maakten toen hunnen zoen met den Keizer. De Graaf van Buuren nam *Darmstad* en Frankfort in. Augsburg en Straatsburg gaven zig, sedert, ook over aan den Keizer: die niemant in genade aannam, dan die zig voor vyand verklaarde van den Keurvorst van Saxen en den Landgraaf van Hessen. 't Jaar 1546 liep dus ongelukkig voor de Protestanten ten einde (*g*). Doch in 't volgend jaar, leeden zy nog meer. Karel II. 1546.

In Louwmaand, zondt de Keizer agtduizend Knegten en vyftienhonderd Ruiters, onder bevel van *Jakob*, of, volgens anderen (*h*), *Joos van Kruiningen*, een Zeeuwsch Edelman, naar de Saxische grenzen. En 't gelukte hem, het Graafschap *Lingen*, het Graafschap *Rietbergen*, de Steden *Uffelen*, *Minden*, en verscheiden' anderen tot onderwerping te brengen. Toen keerde hy naar Breeme, welke Stad hy, verscheiden' Koopvaardyschepen vernield hebbende, hevig beschieten deedt; doch hy werdt zelf in eenen uitval gedood (*i*). De Keurvorst van Saxen, in zyn Land te rug gekeerd, bemagtigde, in korten tyd, verscheiden' Steden, die, door Hertoge Maurits, waren ingenomen. Zelfs noodzaakte hy hem en den Roomsch-Koning, eerlang, Saxen te

Jakob of Joos van Kruiningen, een Zeeuwsch Edelman, sneuvelt voor Breeme.

(*g*) Chron. van E. DE VEER *f.* 63-79.
(*h*) GOUDHOEVEN, *bl.* 617.
(*i*) BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 486.

KAREL II. 1546.

te ruimen en naar 't Keizerlyk Leger de wyk te neemen. Doch de Keizer, sedert, zyne gantsche magt, langs de Elve, in Saxen gevoerd hebbende, leverde den Keurvorst, by *Mulberg*, slag, op den vierentwintigsten van Zomermaand, overwon hem, en nam hem gevangen. De Landgraaf, toen geenen kans ziende, om alleen den Keizer 't hoofd te bieden, maakte, door tusschenspraak van Hertoge Maurits, en van den Keurvorst van Brandenburg, zynen Zoen met den Keizer, die hem egter, tegen verwagting, gevangen hieldt. De Keurvorst werdt eerst ter dood veroordeeld; doch naderhand tot eene eeuwige gevangenis. Hertog Maurits van Saxen werdt, sedert, tot Keurvorst verheeven (*k*). De Keizer zag zig, na 't overwinnen der twee voornaamste Protestantsche Vorsten, meester van gantsch Duitschland.

Dood van Luther.

Luther beleefde het ongeluk niet van de voornaamste voorstanders zyner Leere onder de Duitsche Vorsten. Hy was, op den zeventienden van Sprokkelmaand des jaars 1546, in zyne Geboorte-Stad Isleben, overleeden (*l*).

XV. Verbeteringen in burgerlyke zaaken, hier te lande.

Terwyl de Duitsche oorlog duurde, genoot men, in de Nederlanden, eene tamelyke rust, van welke de Landvoogdes zig bediende, om eenige verbeteringen te maaken, in het burgerlyk bestier deezer Landen. In den aanvang des jaars 1546, werdt, in Holland, by openbaaren Plakaate, de doodslag, in dronkenschap begaan, strafbaar verklaard. Ook werden de voo-

(*k*) Chron. E. DE VEER *f.* 79 *enz.*
(*l*) SECKENDORF Hist. der Reform. III. *Deel*, *bl.* 116.

voorige ſchikkingen op de Kleedinge nu, en ſedert nog meer dan eens, vernieuwd, en den Lombaardhouderen de Kerk, geduurende den dienſt, verbooden. Op de Haringviſſcherye, kwam, wat laater, ook eene nieuwe Ordonnantie uit (*m*). De duurte van 't Kooren hadt, op 't einde van 't jaar 1545, reeds gelegenheid gegeven tot een Plakaat (*n*), waarby het koopen of verkoopen van Graanen van 't gewas deezer Landen, anders dan by de kleine maat en op de openbaare Markt zyner eigene woonplaats, tot aan Wynmaand toe, in Holland, verbooden werdt (*o*). Men lei ook in beraad, om den uitvoer van Graanen, die, onder betaalinge van 't verlofgeld, nog vryſtondt, geheellyk te verbieden. De Landvoogdes zondt iemant naar Amſterdam, om op te neemen, hoe veel voorraads aldaar lag. En ſedert heeft men Burgemeeſter *Henrik Dirkszoon* beſchuldigd, dat hy de Koorenkoopers zou hebben aangezet, om twee laſten, in plaats van één, op te geeven: waar door de uitvoer vry bleef (*p*). Voorts was men, omtrent deezen tyd, ook ſterk in de weer, om de zeeweeringen, by Petten en 't Hondsboſch, welken de Landvoogdes, voor eenige jaaren, bezigtigd hadt, te verbeteren, en de Duinen aldaar te onderhouden (*q*). Het Hof van Holland gaf, insgelyks, eene Ordonnantie uit, op het ſtellen van vuuren langs de ſtranden van

(*m*) Repert. der Plakaat. *bl.* 53, 54, 63, 64, 67.
(*n*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1545. *bl.* 46, 48.
(*o*) *Zie dit* Plakaat *by* BOOMKAMP Alkm. *bl.* 112. *Verg.* Repert. der Plakaat. *bl.* 53, 54.
(*p*) HOOFT II. *Boek*, *bl.* 61.
(*q*) Repert. der Plakaat. *bl.* 54, 56.

KAREL II. van Holland, in Oorlogstyd; van ter Schel-
1546. ling af tot aan Goederede toe (*r*), welke Or-
donnantie, door Vrouwe Maria, sedert, be-
kragtigd werdt (*s*).

De sterkte by Rammekens gestigt. 1547. In Lentemaand des jaars 1547, begaf de Landvoogdes zig naar Zeeland, om orde te stellen op de zeeweeringen der verscheiden Eilanden, en op de versterking van Walcheren tegen vyandlyke aanslagen. Tot dit laatste einde, vorderde zy van de Staaten dertigduizend guldens, na dat haar, ongevraagd, tot beide de einden, reeds tienduizend Karels guldens waren aangebooden, welken zy ook aangenomen hadt. De Landvoogdes hadt voor, eenige Blokhuizen in Walcheren te doen opwerpen, welken zy, met Krygsvolk en geschut, op 's Keizers kosten, beloofde te zullen voorzien (*t*). Doch my is niet gebleeken, dat de Staaten in haaren eisch bewilligd hebben. 't Is egter niet onwaarschynlyk, alzo men vindt, dat het Kasteel, te *Blanksboek*, by *Rammekens*, de *Zeeburg* genaamd, onlangs begonnen, omtrent deezen tyd, voltooid werdt (*u*).

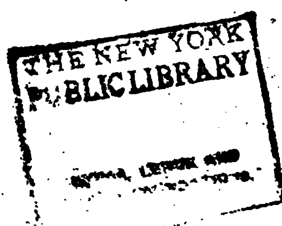
Maximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren, wordt Stadhou- In den aanvang deezes jaars, ontsloeg Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, zig, ter oorzaake van zynen ouderdom en andere bezigheden, met 's Keizers goedvinden, van de Stadhouderlyke waardigheid van Holland en Zeeland (*v*); die, terstond hierna, aan den Admiraal, *Maximiliaan van Bourgondie*, *Heere*

(*r*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1546, *bl.* 15, 18. *op 't jaar* 1547, *bl.* 5.
(*s*) Repert. der Plakaat. *bl.* 56.
(*t*) Acten *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 483, 484.
(*u*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 481, 482.
(*v*) SUFFRID. PETR. Append. *ad* BEKAM *p.* 190.

MR. AERT VAN DER GOES,
Advokaat van Holland,
in 't jaar 1541, oud 66 jaaren.

J. M. Quinkhard ... van der Goes ... Delft. ... J. Houbraken ...

IS. TIRION excudit

re van Beveren, werdt opgedraagen. Zyn Laſtbrief was, op den twee-entwintigſten van Sprokkelmaand, getekend (*w*), en in Bloeimaand, tradt hy eerſt in de bediening der nieuwe Ampten (*x*), neemende, op den tweeden, zitting in den Raad en op de Rolle. De Advokaat Mr. *Adriaan van der Goes*, die zynen Vader, Mr. Aert, was opgevolgd (4), ontving den Stadhouder, uit naam der Staaten. In de aanſpraak, by deeze gelegenheid gedaan, gaf hy hem den titel van *Edele*, *Vermogende*, *Welgeboorene Heer* (*y*). Door deeze vereeniging van de Ampten van Stadhouder en Admiraal, in één' en den zelfden Perſoon, eindigde het geſchil, welk de Stadhouder en Staaten van Holland, ſedert eenige jaaren, en laatſtelyk in 't voorleeden jaar (*z*), met den Admiraal, gehad hadden. Het aanzien van den Stadhouder rees ook zeer, doordien hy, by de Landmagt der Landſchappen, welken onder zyn bewind geſteld waren, ook over de gantſche zeemagt der Nederlanden gebied voerde. 't Is waarſchynlyk, dat Karel de

Karel II. 1547.

der van Holland.

(*w*) Repert. der Plakaat. *bl.* 56.
(*x*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 487.
(*y*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1547, *bl.* 18, 19.
(*z*) Adr. van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1546, *bl.* 3, 4.

(4) Meeſter Adriaan van der Goes was den Staaten van Holland, in Slagtmaand des jaars 1542, tot Opvolger zyns Vaders, aangepreezen, door den Prins van Oranje, toen Stadhouder van Holland. *Regiſt. van* Mr. Aert van der Goes, bl. 347. Meeſter Aert lei zyn Ampt, in Louwmaand des jaars 1544, neder, en werdt toen, terſtond, opgevolgd, door zynen Zoon, die, op den zesden van Sprokkelmaand, den eed deedt. J. van Dam *I. Memoriaalb.* fol. 29 *verſ.* by J. de Riemer, *Beſchr. van 's Gravenh.* II. Deel, bl. 89.

Karel II. 1547. de V, met het Stadhouderſchap aan den Admiraal op te draagen, in der daad beoogd heeft, meer klem aan 't gezag des Stadhouders, in Holland en in Zeeland, te geeven.

XVI. Veranderingen in Frankryk, Engeland en Schotland. Het overlyden van Henrik den VIII. en François den I, welk, kort na elkanderen, in den aanvang des jaars 1547, voorgevallen was, bragt eenige verandering te wege, in de zaaken der Nederlanden. Henrik werdt opgevolgd, door zynen Zoon, *Eduard den VI*, die naauwlyks negen jaaren bereikte. Zyn Vader was, kort voor deszelfs dood, in onderhandeling getreden, over een Huwelyk, tusſchen Eduard en *Maria*, die haaren Vader, Jakob den V, in 't Schotſche Ryk opgevolgd was, en onder de Voogdye haarer Moeder ſtondt. Doch veele Schotſche Grooten, en de Koninginne Weduwe zelve poogden den voortgang van dit Huwelyk te beletten. De Hertog van Sommerſeth, *Protector* of Beſchermer van Engeland en de Raad van Eduard den VI. beſlooten, hierop, de Schotten, door de wapenen, tot het toeſtaan van het Huwelyk, te dwingen. *Henrik de II*, die zynen Vader, François den I, in 't Franſche Ryk, was opgevolgd, onderſteunde de Schotten, tegen de magt van Engeland. De Nederlanden waren, met Frankryk en Engeland beide, verbonden. Vyandlykheden der Schotten. Doch de Schotten, oordeelende, naar 't ſchynt, dat zy thans meer van hun te vreezen dan te hoopen hadden, voeren, in deezen Zomer, voort, met het pleegen van verſcheiden' vyandlykheden, ter zee, tegen 's Keizers Onderzaaten. De Haringviſſchery, die, onder Schotland, door de Hollanders

en

en Zeeuwen, geschiedde, werdt zeer belemmerd, door de Schotsche Kaapers (*a*): waarom de Landvoogdes, in Zomermaand, ter Dagvaart in den Haage, deedt voorslaan, dat men de tiende Buis, ten oorlog, behoorde toe te rusten, dezelve, tot goedmaakinge der kosten, deel geevende, in de voordeelen der visscherye. Doch de Steden en Plaatsen, zig met de Haringvangst geneerende, verwierpen deezen voorslag, beweerende, dat de Haringteelt, den visscheren niet slegts, maar 't gantsche Land voordeelig zynde, ook, op kosten van 't gemeene Land, behoorde beschermd te worden. Die van Vlaanderen en Zeeland, hierover, insgelyks, gehoord, oordeelden ook, dat de tiende Buis de Visschery niet genoeg zou konnen beschermen, alzo de Buizen, die eerst gevangen hadden, zig, volgens gewoonte, onder geleide van eenige gewapende Buizen, naar huis zouden haasten; waardoor veroorzaakt worden zou, dat 'er te weinige gewapende Buizen, by het overig gedeelte der Vloote, zouden konnen blyven, om dezelve, tegen een Oorlogschip, te konnen beschermen. Holland zou gaarne, met Vlaanderen en Zeeland, over 't beveiligen der Haringvisscherye, hebben willen overeen komen. Doch dit gelukte niet. Men besloot dan, uit Holland alleen, agt Oorlogschepen in zee te brengen, en de kosten, die vyfenveertigduizend guldens beloopen zouden, grootendeels te vinden, uit een lastgeld, op de Visscherye. De Staaten zouden 'er, uit 's Lands Kas-

KAREL II. 1547.

De Haringvaart beveiligd.

(*a*) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 487.

KAREL II. 1547.

Kasse, agtduizend guldens toe geeven, waar in egter Leiden en Gouda, als geen belang by de Haringvaart hebbende, maar vier en driehonderd guldens draagen wilden. Terwyl de Schepen gereed werden gemaakt, werdt de Haringvaart, tot aan Herfstmaand toe, by openbaaren Plakaate, verbooden (*b*). Doch na 't eindigen der visscherye, in Wintermaand, bevondt men, dat eenige visschers, om 't Lastgeld uit te winnen, een gedeelte hunner vangst, in Engeland, verkogt hadden, zonder daarmede eerst in Holland gekomen te zyn. De Stadhouder klaagde hier over, ernstelyk, ter Staatsvergaderinge (*c*). Doch men heeft dit bedrog, zelden, t'eenemaal, konnen weeren. In 't voorbygaan, merken wy aan, dat de Ingezetenen van Amsterdam zig, ten deezen tyde, nog sterker dan sedert, met de versche Vischvangst in de Zuiderzee schynen geneerd te hebben; alzo zy, nevens andere Watersteden, in Slagtmaand deezes jaars, Oktroi kreegen, om hunne visscheryen te mogen gebruiken, mids zig bedienende van netten, die eene behoorlyke wydte hadden, en geen' versmoorden visch te lande brengende (*d*).

Amsterdammers visschen in de Zuiderzee.

XVII. Karel de V. besluit vierduizend

Na 't eindigen van den Duitschen Kryg, tot welken de Nederlanden geld en volk hadden moeten leveren, hoopte men, eindelyk eens, ontheeven te zullen blyven van het onder-

(*b*) Repert. der Plakaat. *bl.* 56, 59.
(*c*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1547, *bl.* 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 43, 44, 45, 46. VELIUS Hoorn, *bl.* 260. BRANDT Enkh. *bl.* 71.
(*d*) Repert. der Plakaat. *bl.* 59.

derhouden van vreemde Knegten, die den Landzaaten, veele jaaren, tot merkelyken last, waren geweest, en meer dienden, om 's Keizers gebied uit te breiden en te bevestigen, dan om de Landen te beveiligen en te beschermen. Doch de Keizer begreep het anders. Hy besloot, in deezen tyd van Vrede zelven, op de grenzen der Nederlanden, voortaan, altoos, vierduizend Paarden te onderhouden, die verbonden zouden zyn, den eed van getrouwheid aan hem af te leggen (e). En de Landzaaten, die hieraan, in tyden van vrede, t'eenemaal ongewoon waren, moesten, voor 't onderhoud van dit Krygsvolk, zorg draagen. Karel de V. lei dus de grondslagen van eene volslagen' overheersching der Nederlanderen, op welken, zyn Zoon en Opvolger, Filips, naderhand gebouwd heeft.

Karel II. 1547.

Paarden, in tyd van Vrede, op de grenzen, te onderhouden.

De slegte staat van 's Lands Geldmiddelen veroorzaakte, ten deezen tyde, moeilykheden, van welken men, in lang niet gehoord hadt. De zes groote Steden, omtrent het einde des jaars 1544, ruim zesenzeventigduizend ponden aan Losrenten hebbende verkogt (f), hadden, in 't begin des volgenden jaars, last gegeven, om de verscheenen Renten van vroeger tyd te voldoen, en eenige oude Renten te lossen, eerst van Buitenluiden, daarna van Ingezetenen, op dat deezen, buitens Lands, niet bekommerd zouden worden. Doch alzo dit niet, of niet behoorlyk geschied was, werden 'er, omtrent het einde des jaars 1546, ee-

Ingezetenen, om 's Lands schulden, buitens Lands bekommerd.

(e) Repert. der Plakaat. *bl.* 57.
(f) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1545, *bl.* 1, 8, 28, 29, 34.

Karel II. 1547.

eenige Ingezetenen van Dordrecht, in Vlaanderen, vastgehouden. De Staaten moesten terstond orde stellen, dat de Renten, om welker wanbetaaling, deeze luiden in zwaarigheid geraakt waren, en de kosten, by deeze gelegenheid, gemaakt, voldaan werden, gelyk, in de Lente deezes jaars, geschiedde (g). Het aandeel der onwilligen om den Impost te betaalen beliep nu nog zevenduizend driehonderd en vyftig guldens, welken men van de Bede korten wilde. Doch de Landvoogdes wilde niet meer dan tweeduizend guldens laaten vallen, zynde het aandeel des Graaven van Buuren, die van den Keizer uitstel van betaalinge bekomen hadt. De Staaten wendden, derhalven, alle moeite aan, om meer onwilligen tot betaaling te noodzaaken. Die van Asperen en Heukelom, den Excyns, dien zy lieten ontvangen op Kerfstokken, welken, afgedaan zynde, jaarlyks, in 't vuur werden geworpen, kwalyk hebbende opgebragt, werden gegyzeld, en niet ontslaagen, dan onder voorwaarde, dat Asperen, voor drie jaaren Impost, honderd en vyftig, en Heukelom honderd en vyf guldens, boven het Morgengeld, zou opbrengen (h). Behalven den Graave van Buuren, waren de Graavinnen van Hoorne en Aremberg, en de Heeren van Abbenbroek en Kruiningen ook onwillig geweest, om den Impost te betaalen: doch van deezen werden eenigen, immers de Graavin van Hoorne,

Onwilligen, tot voldoening der gemeene Lasten genoodzaakt.

(g) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1545, *bl.* 6. *op 't jaar* 1546, *bl.* 16, 19. *op 't jaar* 1547, *bl.* 5, 10, 15.

(h) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1547, *bl.* 7, 8, 11, 14, 15, 18.

Hoorne, door den grooten Raad te Mechelen, tot betaaling veroordeeld (*i*). Het oud agterweezen van Holland, beloopende tweehonderdduizend min zestig guldens, hadt men gemeend te zullen konnen vinden, uit een driejaarig Morgengeld van twee en een vierde stuivers van 't morgen voor het eerste, en twee stuivers voor de twee laatste jaaren, en uit den Impost op Wyn en Bier in de Steden; doch na dat de Ontvangers, in den Zomer deezes jaars, rekening gedaan hadden, kwamen 'er nog veertigduizend guldens te kort, die men besloot om te slaan, voor de helft op de Schildtalen, en voor de wederhelft, by drie grooten op de Morgentalen (*k*); gelyk geschiedde: waarmede deeze oude schuld, eindelyk, afgedaan werdt (*l*). De Geestelykheid moest, dit jaar, wederom de helft haarer inkomsten aan den Keizer uitkeeren (5).

Karel II. 1547.

XVIII. Geschil over de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Keizerryk.

Terwyl men dus, in Holland en elders, den staat der Geldmiddelen, op beteren voet, zogt te brengen, was men, in Duitschland, sterk bezig, om de Nederlanden, of ten minsten eenigen der zelven, te doen verklaaren, voor Leden van het Keizerryk, op datze mede tot de Ryks lasten zouden draagen. Karel de V. maak-

(*i*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1546, *bl.* 12. *op 't jaar* 1547, *bl.* 17.

(*k*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1547, *bl.* 2, 6, 7, 8, 9, 13, 15, 16, 17, 46, 47.

(*l*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1548, *bl.* 8.

(5) Men vindt, dat de Utrechtsche Geestelykheid, nu, in twee reizen, omtrent driehonderd en zestigduizend guldens opbragt; daar zy, in 't jaar 1543, met tienduizend guldens, was vry geraakt. *Anon. Advers.* in Matthæi *Fundat.* & *Fat. Eccl.* p. 225.

KAREL II. 1547. maakte hieróp, eindelyk, een ſchikking, in 't jaar 1548. Doch alzo 'er, vooraf, veel twiſt over gevallen was, op de Ryksdagen, en 's Keizers ſchikking zelve, hier en daar, niet dan met moeite ingang vondt, en geſchaapen ſcheen gewigtige gevolgen te zullen hebben, moeten wy den grond van 't gene hier over te doen viel van wat hooger ophaalen.

Oude ſtaat derzelven, ten opzigte van 't Ryk.

Wy hebben, in het voorige gedeelte deezer Hiſtorie gezien, dat alle de Nederlanden, oudtyds, tot het Ryk van Karel den Grooten, behoord hadden. Doch na de verdeeling van dit Ryk in verſcheiden' deelen, van welken de twee voornaamſten, ſedert, Duitſchland en Frankryk genoemd zyn geworden, zyn ſommige Nederlanden, gelyk Gelder, Henegouwen, Holland, Friesland, 't Stigt en Groningen aangemerkt, als behoorende tot het Duitſche Ryk: anderen, gelyk Vlaanderen en Artois, waren aan Frankryk onderhoorig, en wederom anderen, gelyk Brabant en Zeeland, uitmaakende een groot gedeelte van 't Ryk van Lotharius of Lotharingen, behoorden nu eens tot Frankryk, dan eens tot Duitſchland, naar dat Lotharingen, door Franſche, of door Duitſche Vorſten, beheerd werdt. Zeeland ſchynt zelfs, ſomtyds, gedeeltelyk tot het Duitſche Ryk, gedeeltelyk tot Frankryk behoord te hebben. Ook moet men dit zelfde, wat de oudſte tyden aangaat, van Holland zeggen. Doch in laater' tyden, zyn beide Holland en Zeeland geheel tot het Duitſche Ryk gerekend. De Hertogen en Graaven der Nederlanden, die, met het bewind over dezel-

zelven, door de Frankische en Duitsche Vorsten, beleend waren, verscheenen, dikwils, ten Keizerlyken Hove, en stonden den Ryke in den oorlog ten dienst. De Vierschaaren, in Holland, werden, zelfs onder de Graaven uit de Huizen van Beieren, Bourgondie en Oostenryk, gespannen, *van wegen den Keizer van Rome, en den Graave van Holland* (m). Van sommige Landschappen, gelyk van Gelder, 't Stigt en Friesland, blykt ook, dat zy droegen in de Ryks lasten; doch ik vertrouw, dat dit van alle de Nederlanden, met naame van Holland en Zeeland, bezwaarlyk te bewyzen zou zyn: schoon my zeer wel bekend is, dat deeze lasten, dikwils, van hun zyn gevorderd. Ook schynen deeze Landschappen den Ryke, niet altoos, als 't hun gevergd werdt, met manschap, ten dienst gestaan te hebben. Hoewel ik niet ontkennen wil, dat zy 't, somtyds, gedaan hebben. In 't jaar veertienhonderd eenendertig, werdt van alle de Ryks Leden een zeker getal van manschap gevorderd, om de Hussiten, in Boheeme, te beoorloogen. Hertog Filips van Bourgondie moest toen vierhonderd Speeren leveren, Brabant tweehonderd, Gelder honderd, Holland en Zeeland samen tweehonderd, de Bisschop van Utrecht, met drie Stigtsche Steden, vyftig, de Heeren van Batenburg, Kuilenburg, Buuren en de Lek ieder vyf (n). Doch my is geen blyk voorgekomen, dat de Nederlanders, ten deezen

Karel II. 1547.

(m) Keuren van Oudew. *bl.* 585. Matthæus de Jure Gladii, *Cap.* XXXVIII. *p.* 639.

(n) Eerste en Oudste Ryks Matricul *dans le* Supplement *au* Corps Diplom. *Tom.* I. *P.* II. *p.* 353.

Karel II. 1547. zen tyde, in deezen Kryg, gediend hebben. Men vindt wel, dat 'er, eenige jaaren vroeger, zesenvyftig Dordrechtsche Poorters, tegen de Hussiten, ten stryde zyn uitgetrokken; doch of zulks, uit erkende verpligting aan 't Ryk, of uit Godsdienstigen yver en enkelyk op 't aanzetten der Predikeren, geschied zy (*o*), mag met reden in twyfel getrokken worden. In laater' tyd, zyn 'er, onder de Nederlanden, die thans den naam van *Vereenigden* draagen, geenen geweest, die zig meer onderhoorig aan 't Keizerryk erkend hebben dan Gelderland en 't Stigt van Utrecht, tot zo verre, dat Holland, door Utrecht, in 't jaar 1526, voor 't Keizerlyk Kamergerigt te Spiers, in regten betrokken geworden is, zonder dat egter die van Holland aldaar hebben willen verschynen (*p*). Ook was, al ten tyde van Keizer Albrecht van Oostenryk, in 't jaar 1438, het Ryk, voor de eerste reize, in *vier* Kreitsen verdeeld geworden, onder de derde van welken, Utrecht, Gelder, Brabant en Holland begreepen werden (*q*). Doch Maximiliaan, in 't jaar 1500, het Kamergerigt te Spiers opgerigt hebbende, in welk een Raadsheer, uit de Nederlanden ter wederzyde de Maaze, zitting hebben zou (*r*), verdeelde het Ryk, in *zes* Kreitsen, naamlyk, de *Frankische*, *Beiersche*, *Zwabische*, *Rynsche*, *Westfaalsche* en *Saxische* Kreits, onder welke zes Kreit-

Ryksverdeeling in Kreitsen.

(*o*) Balen Dordr. *bl.* 768.
(*p*) Mr. Aert van der Goes Regist. *bl.* 24.
(*q*) J. Ph. Datt, de Pace Publ. Imperii *p.* 178. B. G. Struvius Corp. Hist. German. *p.* 717.
(*r*) J. Ph. Datt, de Pace Publ. Imperii *p.* 603.

Kreitsen, hy vyf volkeren, die, oudtyds, in Duitschland, gewoond hadden, te weeten, de Franken, Beierschen, Zwaaben, Lotharingers en Saxers, vervatten wilde: beslaande de Lotharingers, met de volkeren, die langs den Ryn woonden, den Rynschen, en de Saxers den Westfaalschen en Saxischen Kreits. Doch naderhand (6) bespeurende, dat sommigen van deeze Kreitsen te uitgestrekt waren, en dat zy, met malkanderen, nog niet alle de volkeren vervatteden, die, oudtyds, tot het Duitsche Ryk hadden behoord, vondt hy goed, by de zes gemelde, nog *vier* Kreitsen te voegen: verdeelende den Rynschen Kreits, in *Opperrynschen* en *Nederrynschen*, en den Saxischen in *Opper-* en *Nedersaxischen*, en daarby voegende zyne Oostenrykschc Erflanden, onder den naam van *Oostenrykschen* Kreits, en die van zynen Kleinzoon, Karel, over wien hy toen Voogd was, onder den naam van *Bourgondischen* Kreits. Onder deezen laatsten, werden de meeste Nederlanden begreepen. Gelderland en 't Stigt van Utrecht waren, te vooren al, onder den Westfaalschen Kreits, vervat geweest. Doch alzo deeze verdeeling alleen gemaakt was, om, volgens dezelve, eene belasting te leggen, op de Landen, welken men geoordeeld hadt, onder 't Ryk te behooren (*s*), werdt dezelve niet overal aangenomen, vooral niet in de Nederlanden. Men oordeelde hier, dat Maximiliaan geen regt hadt,

KAREL II. 1547.

(*s*) B. G. STRUVIUS Corp. Hist. German. *Tom.* II. *p.* 940, 962.

(6) In 't jaar 1512.

Karel II. 1547. hadt, om de Erflanden van zynen Kleinzoon, die niet allen, noch ten allen tyde, tot de Rykslaſten gedraagen hadden, den Ryke te onderwerpen. Doch in Duitſchland, dreef men, dat Landen, welken van ouds tot het Ryk behoord hadden, gelyk de Bourgondiſche Nederlanden (7), met reden, wederom onder het zelve betrokken konden worden. 't Geſchil hier over, eenige jaaren aan den ſpyker gehangen hebbende, werdt wederom leevendig, na dat eerſt het weereldlyk gebied over 't Stigt, en naderhand, in het jaar 1543, het Hertogdom Gelder en het Graafſchap Zutfen, aan Karel den V, afgeſtaan was. De Ryksſtenden, in den aanvang des jaars 1543, te Neurenberg, byeen gekomen, oordeelden, dat de Nederlanden, als behoorende onder den Bourgondiſchen Kreits, in de Ryks laſten, die toen zeer zwaar waren, behoorden te draagen. Doch Viglius van Zuichem, die, ten dien tyde, nevens *Virik*, *Vryheer van Krychingen*, naar den Ryksdag, was afgevaardigd (*t*), bragt zo veel te wege, dat de Nederlanden, die zeer veel aan den Keizer, hunnen Heer, opbrengen moeſten, voor deeze reize, van de gemeene Ryks laſten vry bleeven (*u*). Nogtans verlooren de Stenden den toeleg niet uit het oog, om den Bourgondiſchen Kreits, in ſtand, te hou-

(*t*) Viglii Vita *N.* XLVI. *p.* 22.
(*u*) Viglii Epiſt. *in* Notis *ad ejus* Vitam, *p.* 160.

(7) Men vindt deezen ook onder 't Ryk begreepen, in de optellingen der Ryks Leden van de jaaren 1507 en 1521. Voiez *Supplement* au *Corps Diplomatique* Tom. III. p. 13, 65.

houden. Zy zagen wel, dat het van alle de Bourgondische Erflanden bezwaarlyk te bewyzen zou zyn, dat zy, waarlyk, tot het Duitsche Ryk behoorden; doch omtrent sommigen, gelyk Gelder en Utrecht, was het wederom zo klaar, dat het, naauwlyks, eenigen twyfel toeliet. Zy beslooten, hierom, 't stuk op nieuws aan te tasten, en met Utrecht te beginnen. Men wist, dat Bisschop Henrik van Beieren, in zyn leeven, erkend hadt, dat hy schuldig was, zyn aandeel in alle de Ryks lasten te draagen. Men vertelde, dat zyne Voorzaaten dezelfde erkentenis gedaan hadden. Ondertusschen, was het Stigt, sedert lang, in gebreke gebleeven, om tot den Turkschen Kryg en andere lasten geld te schieten. De Stenden verzogten hierom den Keizer, dat hy Utrechtsche Gemagtigden naar Spiers wilde doen komen, om, met de Kamer, wegens de agterstallen, af te rekenen (v).

Karel II. 1547.

De Stenden des Ryks vorderen Utrecht agterstallen af, in de Ryks lasten.

Karel de V. bevroedde haast, waar men heen wilde, en dat men met Utrecht begon, om tot de andere Nederlanden, of ten minsten tot eenigen derzelven, te voegzaamer, te konnen overgaan. Doch 't was zyn belang, te beletten, dat zyne Erflanden tot de Ryks lasten droegen. De zwaare Beden, die hy, eenige jaaren herwaards, hier te lande, gevorderd hadt, en verder gezind was te vorderen, zouden zekerlyk zo ligt niet ingewilligd worden, of, als ze reeds ingewilligd waren, veel bezwaarlyker konnen worden opgebragt, wanneer de Landen hunnen Hee-

(v) Viglii Epist. Select. N. CXXXVIII. p. 319.

Karel II. 1547. Heere niet alleen, maar 't Ryk daarenboven voldoen moesten. 't Is waar, dat zy hiertoe niet zouden hebben konnen verpligt geworden zyn, zo zy zo min tot het Duitsche Ryk behoord hadden, als Spanje en sommige andere Staaten des Keizers. Doch 't was, met de Nederlanden, gantsch anders gelegen. Viglius van Zuichem, die wederom naar Spiers gezonden was, om de Stigtsche zaak voor te staan, vertoonde den Stenden „ dat „ de Keizer verstondt, dat de Stigtschen zo „ veel tot de Ryks lasten draagen zouden, als „ zy, onder de Bisschoppen, waren gewoon „ geweest; doch dat zy beweerden, van alle „ Ryks lasten vry te zyn: dat, 't zy men dit „ met hen erkende of niet, het niemant onbe- „ kend zyn kon, dat het Stigt, onlangs, door „ de invallen van Maarten van Rossem, ge- „ noodzaakt geweest was, veel tot zyne eigen „ bescherming op te brengen: waarom men „ thans den Landzaaten geenen nieuwen last „ behoorde op te leggen." Doch de Stenden lieten zig niet paaijen, met deeze redenen, en dreigden de zaak den Ryks Fiskaal in handen te zullen geeven. Viglius belette dit egter. En de Vergadering besloot „ dat de „ Keizer den onderstand, die zyne Erflan- „ den, tot het Ryk behoorende, zouden op- „ brengen, tot onderhoud van zyn Leger in „ Hongarye, kon en moest gebruiken." Viglius was van gedagten, dat de Stigtschen, onder deeze algemeene bewoording van *Erflanden*, begreepen waren, en 't was hem zeer naar den zin, dat zy gerekend werden, de penningen, hun afgevorderd, niet aan 't Ryk, maar

maar aan den Keizer, schuldig te zyn. 't Geschil met de Stigtschen over de agterstallen werdt, ten deezen tyde, ook vereffend (w). Zy bleeven wel beweeren, dat zy, ten minsten na dat zy onder 't Huis van Oostenryk geraakt waren, en 's Keizers Beden voldeeden, van allen uitheemschen last moesten ontheeven verklaard worden. Doch uit eenen Brief van Viglius, is af te neemen, dat hy, schoon hy, op den Ryksdag, zo veel als hy kon, ten voordeele der Stigtschen, gezeid hadt, egter van oordeel was, dat zy, zo wel als Saxen en Kleef, de Ryks lasten, boven die, welken hun, door hunnen byzonderen Heer, den Keizer, afgevorderd werden, draagen moesten (x).

Karel II. 1547.

In 't volgend jaar 1545, bragten de Stenden 't geschil wederom op den Ryksdag te Worms. Viglius, hoe weinig eer hy, met het voorstaan van de zaak der Nederlanden, zag in te leggen, moest egter, op 's Keizers uitdruklyk bevel, den Ryksdag wederom bywoonen. De Stenden spraken nu niet van het draagen in de Ryks lasten; maar hadden 't geschil tot dit punt gebragt, of de Nederlanden eenige verbindtenis aan het Ryk hadden, of niet. Dit maakte de zaak moeilyker. Viglius zelf was overtuigd, dat men, ten opzigte van sommige Landschappen, bewyzen kon, dat zy tot het Ryk behoorden. Ook wilde men zig, hier te lande, niet alle gemeenschap met het Ryk, ten eenemaal, onttrek-

Men onderzoekt, in Duitschland, of de Nederlanden eenige verbindtenis aan 't Ryk hebben.

(w) Viglii Vita N. XLVIII. p. 24.
(x) Viglii Epist. Select. N. CXXXVIII. p. 319.

KAREL II. trekken. 't Gevoelen der Stenden plat uit te
1547. ontkennen, zonder hunne bewyzen te wederleggen, was ongeraaden. Ook vreesde Viglius, dat hy, beweerende, dat de Bourgondische Erflanden niets gemeens hadden met het Ryk, den Stenden gelegenheid geeven zou, om zig, op gelyke gronden, het draagen der Ryks lasten, insgelyks, te onttrekken; gelyk zy, voorheen, al gedreigd hadden te zullen doen. Hier kwam nog by, dat de Keizer zelf, by andere gelegenheden, den Stenden reeds meer beloofd hadt, dan de Nederlanders erkennen wilden, den Ryke schuldig te zyn. Viglius poogde, hierom, de Stenden te doen verklaaren, welke Landschappen zy onder den Bourgondischen Kreits begrypen wilden (y). Doch de verschillende begrippen; die, wederzyds, met veel yver, gedreeven werden, waren oorzaak, dat men tot geen besluit kwam. De oorlog tegen de Protestanten, die, kort hierna, ontstak, en tot in 't jaar 1547 duurde, verhinderde den Keizer, zelv' de hand te leggen, aan 't beslissen van dit oud geschil. Hy maakte 'er egter een einde van, op den Ryksdag, die, in Zomermaand
1548. des jaars 1548, te Augsburg, gehouden werdt. 't Geschil werdt hier, van den grond op, verhandeld. De Stenden vertoonden den Keizer, schriftelyk „ dat Maximiliaan, zyn Grootva-
„ der, de Nederlanden, eertyds, onder den
„ Bourgondischen Kreits begreepen, en op
„ zeker aandeel in de gemeene Ryks lasten
„ gesteld hadt; dat Filips, Hertog van Bour-
gon-

(y) VIGLII Epist. *in Notis ad ejus Vitam*, p. 160.

„ gondie, nu in persoon, dan door zyne Ge- Karel II. 1548.
„ magtigden, op de Ryksdagen verschee-
„ nen was, en afgevaardigden tot de Regee-
„ ring des Keizerryks, en tot de Keizerlyke
„ Kamer gezonden hadt, door welke de Ne-
„ derlanden, op hun aandeel in de Ryks
„ lasten, gesteld geworden waren; waarom
„ zy verzogten, dat de Bourgondische Kreits
„ nog als een Lid des Duitschen Ryks mogt
„ aangemerkt worden, en de gemeene lasten
„ helpen draagen." Zy voegden 'er by „ dat
„ het Hertogdom Gelder, het Graafschap
„ Zutfen en de Staaten des Lands van Utrecht,
„ als, buiten alle tegenspraak, tot het Ryk, en
„ onder den Westfaalschen Kreits behooren-
„ de, voortaan ook de Ryks lasten moesten
„ helpen draagen, en de oude agterstallen af-
„ doen." Doch van de zyde der Nederlan-
deren, werdt, hierop, waarschynlyk door
den Raadsheer Viglius (z), aangemerkt „ dat
„ men niet bewyzen kon, dat de Bourgondi-
„ sche Erflanden, in Nederland of elders ge-
„ legen, immer iets tot de Ryks lasten had-
„ den opgebragt, en dat het ontwerp, om
„ dezelven onder eenen Bourgondischen
„ Kreits te brengen, nooit was uitgevoerd:
„ dat Hertog Filips de Ryksdagen, vrywil-
„ liglyk, en niet uit hoofde van eenige ver-
„ pligting aan 't Ryk, hadt bygewoond, en
„ dat hy, insgelyks, zonder eenige verplig-
„ ting, maar enkelyk om de Stenden des
„ Duitschen Ryks, tot den oorlog tegen de
Tur-

(z) *Vide* VIGLII Vitam *N.* LVII. *p.* 27. *ejusdemque* Epist. Select. *N.* CXLVI. *p.* 341.

Karel II. 1548.

„ Turken en het herwinnen van Konstantinopole, aan te moedigen, wel zekere sommen, tot dien oorlog, hadt willen verstrekken: dat het Hertogdom Gelder, inderdaad, tot het Ryk behoorde, en dat de Keizer, door zynen Grootvader, Maximiliaan, al voorlang, met het zelve beleend geworden was; doch dat het Ryk nimmer van dit Hertogdom eenige gemeene lasten gevorderd, veel min ontvangen hadt; waarom de Staaten, by 't inhuldigen des Keizers, bedongen hadden, dat hy hen, by deeze hunne vryheid, bewaaren zou; dat de Staaten van Utrecht, insgelyks, beweerden, dat zy, volgens hunne oude Privilegien, in geene Ryks lasten gehouden waren, die ook, zo zy zeiden, nooit van hun geëischt, immers nooit ontvangen waren: dat, alschoon men bevinden mogt, dat Gelder en Utrecht, onder den Westfaalschen Kreits, begreepen, en op zeker aandeel in de Ryks lasten gesteld waren geweest, hieruit, geenszins volgde, dat deeze Landschappen gehouden waren, zulk een aandeel op te brengen; dat, gelyk deeze Landschappen en de overige Nederlanden altoos vry van Ryks lasten geweest waren, men ook niet bevinden zou, dat zy immer eenige bescherming of onderstand van 't Ryk genooten hadden, welke nogtans den eigenlyken Ryks Stenden geagt moest worden toe te komen. Uit al het welke beslooten werdt, dat de Nederlanden, en Gelder en Utrecht zelven van alle Ryk lasten ontheeven, en by hunne oude vry-

„ vryheden bewaard moesten worden (a)." Zo veel werdt 'er gezeid om de Nederlanden van de Ryks lasten vry te doen verklaaren. Doch op de meeste deezer redenen, zou veel aan te merken zyn, waarmede wy ons niet zullen ophouden. De Keizer vondt ook niet goed, dezelven, in allen deele, te laaten gelden: maar beslist het geschil, tusschen 't Ryk en de Nederlanden, den zesentwintigsten van Zomermaand, op den volgenden voet: „ dat de Keizerlyke Erflanden, nevens het Hertogdom „ Gelder, het Graafschap Zutfen en de Heerlykheid van Utrecht, onder eenen Kreits „ vervat zouden worden, en zo veel als twee „ Keurvorsten in de Ryks lasten draagen; doch „ dat zy, daarentegen, ook de bescherming „ en ondersteuning des Ryks genieten zouden; behoudende voorts alle hunne overige „ vryheden, regten en regtsgebied." Volgens deeze Uitspraak, werdt 'er, ten zelfden dage, tusschen den Keizer en de Stenden, eene overeenkomst getroffen van deezen inhoud: „ De Keizer, als *Erf- en Opperheer* der Bourgondische Staaten, stelt de Hertogdommen „ Lotharingen, Brabant, Limburg, Luxemburg en (8) *Gelder*; de Graafschappen Vlaanderen

Karel II. 1548.

Uitspraak van Karel den V. over 't geschil deswege.

Overeenkomst, tusschen 't Ryk en de Nederlanden, wegens 't draagen der Ryks lasten.

(a) Edict. Caroli V. *apud* Conring. de Finib. Imper. Germ. *Cap.* XXVII. *p.* 750 & *seqq.*

(8) In 't *derde Deel* van 't *Groot-Plakaatboek*, door Mr. Simon van Leeuwen uitgegeven, vindt men, (bl. 23), eene zeer flordige vertaaling deezer Overeenkomst, in welke, in de optelling der Keizerlyke Erflanden, die onder 's Ryks bescherming gesteld werden, de naamen van *Gelder* en *Zutfen*, *Holland* en *Zeeland*, onder anderen, worden overgeslaagen: of

Karel II. „ deren, Artois, Bourgondie, Henegouwen,
1548. „ *Holland*, *Zeeland*, Namen en *Zutfen*; het
„ Markgraaffchap des Heiligen Roomfchen
„ Ryks, de Heerlykheden *Friesland*, *Utrecht*,
„ *Overyssel*, *Groningen*, Valkenburg, Daal-
„ hem, Salins, Mechelen en Maaftricht,
„ onder de bewaaring en befcherming der
„ Keizeren, der Roomfch-Koningen en des
„ Heiligen Roomfchen Ryks, behoudens der
„ zelver voorregten en vryheden. Hy be-
„ dingt, dat dezelven, gelyk andere Ryks
„ Stenden, op alle Ryksdagen, befchreeven
„ zullen worden, alwaar zy en 's Keizers
„ Opvolgers, als Aartshertogen van Oos-
„ tenryk, zitting en ftem hebben moeten.
„ Voorts belooft hy, voor zig en zyne Op-
„ volgers, wegens de gemelde Landen, zo
„ veel als twee Keurvorften, tot de gemeene
„ laften, te zullen opbrengen: zo dat, wan-
„ neer een Keurvorft honderd guldens, of
„ honderd paarden en honderd Knegten op-
„ brengt, de gemelde Landen tweehonderd
„ guldens, tweehonderd paarden en twee-
„ honderd Knegten opbrengen zullen. In
„ geval, zy egter zelven hunne manfchap
„ mogten noodig hebben, zullen zy, met geld
„ in de plaats, volftaan konnen. Tot eenen
„ algemeenen Krygstogt tegen de Turk al-
„ leen, zullen de gemelde Landen zo veel
„ als drie Keurvorften moeten opbrengen.
„ Alle de gemelde Keizerlyke Erflanden zou-
den,

of uit losheid, of om de gemeenfchap, die deeze Landen, oudtyds, met het Ryk, gehad hebben, te verdonkeren.

„ den, voortaan, onder eenen Kreits, den Karel II. 1548.
„ *Kreits der Bourgondische Erflanden* genaamd,
„ begreepen zyn, onaangezien eenigen der-
„ zelven, te vooren, onder eenen anderen
„ Kreits, begreepen geweest waren. Zo de
„ Landen in gebreke blyven mogten, om hun
„ aandeel in de gemeene lasten te voldoen,
„ zouden zy, deswege alleen, doch om gee-
„ ne andere reden, voor het Keizerlyk Ka-
„ mergerigt te Spiers, in regten betrokken
„ konnen worden. De Landen zouden, voort-
„ aan, van den Keizer en 't Ryk vry en on-
„ afhanglyk zyn, en als zodaanig erkend
„ worden, mids dat zulken onder dezelven,
„ welken Leenen van 't Ryk waren, in die
„ leenroerigheid bleeven. Voorts zouden zy,
„ zo wel als de andere Ryks Stenden, de *Land-
„ vrede*, door den Keizer gemaakt, moeten
„ onderhouden." De Keizer en de Ryks-
stenden, op den Ryksdag vergaderd, beves-
tigden deeze Overeenkomst plegtiglyk. Doch
Karel de V. hadt beloofd, dezelve ook, door
vier voornaame Kerkvoogden, vier Edelen
en vier Steden, uit den naam en van wege
alle zyne Erflanden, binnen een jaar of eer-
der, te zullen doen bezegelen (*b*): 't welk,
in sommige Landen, met naame in Holland,
geene kleine moeite inhadt; doch in de mees-
ten, ligtelyk, werdt ingewilligd. De Keizer,
voorhebbende, van Augsburg naar de Neder-
landen te keeren, om de gemaakte schikking,
aldaar, te doen aanneemen, vondt, vooraf,
goed,

(*b*) Edict. Caroli V. *apud* Conring. de Finib. Imp. Germ. p. 750-769. *Conf.* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. p. 310, 342.

KAREL II. 1548.

goed, eenige verandering in het Kamergerigt te Spiers te maaken, waartoe hem de Ryks Stenden verzogt hadden. De Protestanten hadden veel in te brengen, tegen de tegenwoordige Leden deezer Kamer. Doch de Keizer bevestigde dezelven allen. Daarenboven, deedt hy Viglius dertien Persoonen benoemen, die den voorigen Leden, tot Byzitters, werden toegevoegd. *Bartholomeus Latomus*, een deezer dertien, hadt zitting in het Kamergerigt, uit den naam van den Bourgondischen Kreits (*c*).

De Overeenkomst wordt, in Holland, met moeite aangenomen.

Karel de V. vertrok, in Herfstmaand, naar de Nederlanden, alwaar de gemaakte schikkingen te Augsburg, staatswyze, overwoogen werden (*d*). De Staaten van Holland vonden 't vreemd, dat de Keizer niet bepaald hadt, welken onderstand zy van 't Ryk te wagten zouden hebben, noch, of zy hun aandeel in de Ryks lasten, uit de gewoonlyke Keizerlyke Beden, zouden betaalen, of niet. De Advokaat van der Goes, en de Pensionarissen van Dordrecht, Delft, Leiden en Amsterdam vertoonden dit den Geheimen Raad der Landvoogdesse, in Lentemaand des jaars 1549, verklaarende, in 't byzonder; dat de Staaten oordeelden, de gemaakte schikking niet te moeten goedkeuren, dan onder uitdruklyk beding, dat zy 't bestemde aandeel in de Ryks lasten, uit de Beden, zouden mogen voldoen, en van verdere Ryks schattingen voor altoos, vry verklaard worden. Viglius van Zuichem, die, na 't afsterven van Lodewyk van Schoore, in Louwmaand deezes

(*c*) VIGLII Epist. *in* Notis *ad* Epist. Select. *N.* CXLVI. *p.* 342.
(*d*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1548. *bl.* 36.

zes jaars, tot President van den geheimen Raad, verheeven was (e), merkte, hierop aan „ dat de Augsburgsche schikking zeer „ voordeelig voor de Nederlanden was, met „ naame voor Holland; alzo men bewyzen „ kon, gelyk hy aanboodt, op staande voet „ te willen doen, dat Holland meer dan an„ dere Nederlanden den Ryke onderhoorig „ was, eertyds de Ryks lasten, gelykelyk met „ de andere Stenden, helpen draagen, in 't „ Ryk te regt gestaan, en door zyne Graaven, „ den Keizer en 't Ryk hulde gedaan hadt; „ van al 't welke, de Keizer het Land, door „ de Augsburgsche schikking, hadt willen „ bevryden." Hy antwoordde, voorts, op de bedenkingen der Staaten „ dat, uit de „ Overeenkomst, te Augsburg gemaakt, klaar „ genoeg was af te neemen, wat men van 't „ Ryk, des noods, te wagten zou hebben, een onderstand, naamlyk, want dit schynt de meening, geëvenaard met het aandeel, welk Holland, in de Ryks lasten, draagen zou: „ Dat het hem noodeloos dagt, en den „ Keizer onaangenaam zyn zou, dat men Hol„ lands aandeel in de Ryks lasten, uit de Be„ den, zou willen betaalen, alzo het zelve „ zeer weinig bedraagen zou. Twee Keur„ vorsten droegen, in eene belasting van hon„ derdduizend guldens, niet meer dan drie„ duizend guldens: en zo veel zou nu Bour„ gondie en de Nederlanden met malkande„ ren slegts behoeven te betaalen, waarin het „ aandeel van Holland zeer weinig beloopen zou.

KAREL II. 1548.

(e) VIGLII Vita N. LVIII. p. 21.

Karel II „ zou. Andere landen, voegde hy 'er by,
1548. „ hadden 's Keizers schikking eenvoudiglyk
„ goedgekeurd, 't welk hy van Holland ook
„ verwagtte. De Nederlanden, die nu maar
„ drieduizend guldens, tot de Ryks lasten,
„ draagen zouden, hadden, in vroeger' ty-
„ den, toen zy, op verre na, zo magtig niet
„ waren, wel twintigduizend guldens gedraa-
„ gen; waarom het hem, op drie of vier
„ Ryksdagen agtereen, geene kleine moeite
„ gekost hadt, eer de Stenden te beweegen
„ waren geweest, om zig, met zulk eene ge-
„ ringe somme, te laaten vergenoegen." De
Staaten beslooten nogtans, 's Keizers schik-
king niet te bezegelen, dan met beding, dat
zy hun aandeel, uit de Beden, voldoen zou-
den. Doch de Landvoogdes nam hierin geen
genoegen. Toen verzogten de Staaten, dat
hun eene Verklaaring gegeven werdt, wegens
de wyze, op welke, de Landvoogdes wilde,
dat Hollands aandeel in de Ryks lasten gevon-
den worden zou. Ook begeerdenze een Af-
druksel der Landvrede, van welke, in de Augs-
burgsche Overeenkomst, gewaagd werdt. 't
Laatste werdt hun, terstond, overhandigd.
Doch van 't eerste wilde de President Viglius
geen verslag doen. Hy merkte aan „ dat het
„ Ryk reeds vyfhonderdduizend guldens op-
„ gebragt hadt, in welken, de Keizer het
„ aandeel deezer Landen hadt verantwoord,
„ zonder iet van dezelven geëischt te hebben;
„ dat 'er ook niets gevorderd was, tot het on-
„ derhoud van honderd en twintig Ruiters en
„ zeshonderd Knegten, zynde het aandeel dee-
„ zer Landen, in vierduizend Ruiters en vier-

en-

„ eentwintigduizend Knegten, die 't Ryk thans Karel II.
„ op de been hieldt." Hy wilde hieruit be- 1548.
slooten hebben, dat de Keizer, die, tot hiertoe, met zyne Beden, te vrede geweest was, en de Nederlanden niets tot de Ryks lasten hadt doen draagen, hun, veelligt, ook in 't gevolg, wel toestaan zou, hun aandeel in de Ryks lasten, uit de Beden, te voldoen. De Staaten van Holland, sterk bewoogen door het voorbeeld der andere Nederlanden, beslooten, eindelyk, op den eenentwintigsten van Lentemaand, de Augsburgsche Overeenkomst, eenvoudiglyk, aan te neemen en te bezegelen. Alleenlyk *verzogten* zy den Keizer, daar zy 't, te vooren, hadden willen *bedingen*, dat zy hun aandeel in de Ryks lasten, uit de Beden, zouden mogen vinden, of ten minsten op zulk eene wyze, als de andere Nederlanden. Doch my is niet gebleeken, dat, in dit verzoek, bewilligd werdt. 't Liep nog tot in Grasmaand aan, eer dit werk, in Holland, zyn volkomen beslag hadt (*f*). Sedert, werdt Holland egter, by open' Brieven van Keizer Karel, te Brussel, den veertienden van Grasmaand des jaars 1550, gegeven, van alle nieuwe Ryks lasten, Tollen en Schattingen, boven het bestemde aandeel, vry verklaard. Keizer Ferdinand, Karels Broeder en Opvolger, bevestigde deeze Brieven, te Weenen, op den dertigsten van Grasmaand des jaars 1560 (*g*). In Gelderland, duurde het, tot in 't begin van Zomermaand des jaars 1549, eer de

(*f*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 15, 21.
(*g*) Handv. van Amst. *bl.* 78.

Karel II. de Augsburgsche schikking, door 's Lands
1548. Staaten, goedgekeurd en bekragtigd werdt (*b*). Ten zelfden tyde, werdt deeze schikking, volgens 's Keizers belofte, ondertekend en bezegeld, door de Bisschoppen van *Utrecht*, Doornik en Atrecht, en door den Abt van S. Pieters te Gend, wegens de *Geestelykheid*; door de Graaven van *Egmond*, Roeulx en Hoogstraaten, en den Heere van Reye, wegens de *Edelen*; en door die van Leuven, *Nieuwmegen*, Gend en *Dordrecht*, wegens de *Steden* (*i*). Wat laater, verklaarde de Keizer, by eenen byzonderen Brief, aan die van Gelder en Zutfen, dat zy geene naauwer betrekking tot het Keizerryk hadden, dan de andere Nederlanden. Aan Nieuwmegen, verleende hy de vryheid van niet meer, voor 't Keizerlyk Kamergerigt, gedagvaard te konnen worden (*k*).

Dus werdt dan, eindelyk, genoegzaam erkend, dat de Nederlanden, waarlyk, van ouds, tot het Ryk behoord hadden, en, met reden, verpligt werden, tot de Ryks lasten te draagen. In Holland en Zeeland, bleef men egter zo ingenomen met het vooroordeel, dat deeze Landen niet onder het Ryk behoorden, dat men, in een geschil met die van Brabant, welken, uit hoofde van een Gulden-Privilegie van Karel den IV, beweerden, in Holland of Zeeland, niet te mogen * bekommerd worden,

* *gearresteerd.*

(*b*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde, *Tweede Onderkasse*, *Laade*, *l'Empire*. PONTANUS *Libr.* XIII. *p.* 854, 855.
(*i*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde, *Tweede Onderkasse*, *Laade*, *l'Empire*.
(*k*) PONTANUS *Libr.* XIII. *p.* 854.

den, omtrent deezen tyd, nog durfde beweeren „ dat Holland en Zeeland niets gemeens „ met het Keizerryk hadden; dat de Graaven „ nimmer eenig verly van 't Roomsche Ryk „ of den Keizer hadden genomen; dat zy „ nooit iets tot de Rykslasten hadden gedraagen, immers niet by menschen geheugenis, en dat zy nooit onder 't Kamergerigt „ te Spiers hadden behoord." Stellingen, die, gelyk zy, door de Brabanders, ten dien tyde, meest allen bondiglyk wederlegd werden, ook grootendeels, uit het voorgaande gedeelte deezer Historie, ligtelyk wederlegd konnen worden. Ook bevestigde Karel de V. de redenen niet, met welken, die van Holland en Zeeland hunne zaak bekleed hadden, schoon hy, over 't geschil, in hun voordeel, uitspraak deedt (*l*). Ondertusschen ziet men, hieruit, in 't voorbygaan, dat de dooling, dat de Hollandsche Graaven niet leenroerig van 't Ryk waren, niet eerst, omtrent het jaar 1580, is opgekomen, gelyk sommigen gemeend hebben (*m*); maar ten minsten dertig jaaren ouder is. De Nederlanden, die sedert *Vereenigden* genoemd zyn, en onder dezelven inzonderheid Holland en Zeeland, schynen egter, na deezen tyd, niet veel, tot de Rykslasten, gedraagen te hebben (*n*). Karel den V, in 't jaar 1547, en in 't jaar 1550, vergeefs gepoogd

Karel II. 1548.

Hoe de Nederlanden, sedert *Vereenigden* genoemd, eindelyk

(*l*) Sentent. van 18 Maart 1549 [1550], *in 't* Plakaatb. van Brabant, VII. *Deel*, V. *Boek*, I. *Tit. Cap.* XIII. *p.* 585. *en by* BORT Tract. van Arrest. *oud. zyne* Werken II. *Deel*, *bl.* 492 *des druks van* 1731.

(*m*) H. CONRINGIUS de Finib. Imp. Germ. *Cap.* III. *p.* 23. G. VAN LOON Leenroerigh. van Holl. *bl.* 336.

(*n*) *Zie egter* J. LIMNÆI Jus Publ. *Tom.* II. *f.* M. *verf.*

KAREL II. 1548.

van de onderhoorigheid aan 't Ryk vry geraakt zyn.

poogd hebbende, zynen Broeder, Ferdinand, te beweegen, om de Roomsch-Koninglyke waardigheid aan Filips, zynen Zoon, af te staan (*o*); zogt deeze, na dat hy, in 't jaar 1549, by voorraad, tot Erfheere der Nederlanden, ingehuldigd was, en nog meer, na dat hem, in 't jaar 1555, de Regeering was opgedraagen; de Nederlanden der afhankelykheid van 't Keizerryk, waarin hy niets te gebieden hadt, meer en meer, te onttrekken (*p*). Hieruit rees, in 't jaar 1559, het verzoek der Staaten, tot handhaaving der verbindtenis met het Ryk; 't welk hy aanmerkte, als strekkende, om de Ketteryen, die in 't Ryk in zwang gingen, onbeschroomder, hier te lande, in te voeren (*q*). Nogtans hieldt hy, tot in 't jaar 1579, of langer, eenen Raadsheer, wegens de Nederlanden, in het Kamergerigt te Spiers (*r*). De Landschappen, die zig, in 't jaar 1579, te Utrecht, vereenigden, en Filips, in 't jaar 1581, van de Regeering over hen vervallen verklaarden, in zulke omstandigheden, de hulp en vriendschap des Duitschen Ryks behoevende, wilden gaarne voor Leden des Ryks aangezien zyn (*s*), en hadden zelfs, by het Utrechtsch Verbond, reeds verklaard, dat zy zig, daar door, geenszins den Heiligen Roomschen Ryke onttrekken wilden (*t*) Doch naderhand zien-

(*o*) PONT. HEUT. Rer. Austriac. *Libr.* XII. *p.* 595. *Libr.* XIII. *p.* 625.

(*p*) Handv. van Amst. *bl.* 78. *Verg.* HOOFT V. *Boek*, *bl.* 204.

(*q*) F. VAN DER HAAR de Initiis Tum. Belg. *Libr.* I. *p.* 87.

(*r*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 147. [114]

(*s*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 90. [600] XII. *Boek*, *bl.* 31. [959] *Conf.* J. LIMNÆI Jus Publ. *Tom.* V. *p.* 82.

(*t*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *Kol.* 7.

ziende, dat de onderhoorigheid aan 't Ryk hun geen voordeel gaf, hebben zy zig, allengskens, geheellyk, van het zelve afgescheiden, niet begeerende, iets tot de Ryks lasten te draagen, noch zelfs gedoogen willende, dat de Keizer hen, in zyne Brieven, *Lieven en getrouwen* noemde, gelyk, van ouds, plagt te geschieden. Toen men, in 't jaar 1607, over het twaalfjaarig Bestand, handelde, en de Staaten der Vereenigde Nederlanden, als een vry Gemeenebest, wilden worden aangemerkt; schreef Keizer *Rudolf de II.* hun, hierover, eenen ernstigen brief, verklaarende, in denzelven „ dat hy 't vreemd vondt, dat „ de Nederlanden, die, buiten tegenspraak, „ leenroerig van 't Duitsche Ryk waren, zig, „ voor een vry en onafhanglyk Gemeenebest, „ wilden doen erkennen (*u*)." Doch men sloeg weinig agt op 's Keizers schryven. By de Munstersche Vrede, in 't jaar 1648, tusschen den Keizer en den Koning van Frankryk, gesloten, werdt ook nog bestemd, dat de Bourgondische Kreits een Lid des Duitschen Ryks zyn en blyven zou; doch *Ferdinand de III.* verklaarde, op den zesden van Hooimaand deszelfden jaars, dat hy de Staaten der Vereenigde Nederlanden hieldt voor zyne *Vrienden en goede nabuuren*; waaruit, met grond, besloten wordt, dat de Keizer, ten dien tyde, stilzwygens van alle oppergezag over de Vereenigde Nederlanden afgestaan heeft. Derzelver onafhanglykheid van 't Ryk schynt toen, te

KAREL II. 1548.

(*u*) Meteren XXVIII. *Boek*, *f.* 517 *vers.* Grotii Histor. *Libr.* XVI. *p.* 525.

Karel II. 1548. te gelyk met derzelver onafhanglykheid van *Filips den IV*, Koning van Spanje, eerst haar volkomen beslag gekreegen te hebben; en men heeft, niet dan in den uitersten nood, in overweeging genomen, om zig wederom, gelyk eertyds, onder deezen of genen Duitschen Kreits te begeeven (*v*). 't Is 'er egter nooit toe gekomen, en thans is 'er minder reden dan ooit, om te verwagten, dat het 'er, t'eenigen tyde, toe komen zal.

Wy hebben, om 't stuk van de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Keizerryk geheel af te handelen, niet geschroomd, de paalen van 't bestek der Geschiedenisse, welke wy hier beschryven, verre te overschreeden. Wy vertrouwen, dat het den Leezer niet ongevallig zal zyn, met éénen opslag, te zien, wat 'er, wegens dit stuk, in oude en laater' tyden, is voorgevallen.

XIX. Overweegingen in Holland, op 't beveiligen der Zeevaart.

De oorlog met Schotland en de vrees voor oorlog met Frankryk en Engeland hadt die van Amsterdam, reeds in Louwmaand des jaars 1548, ter Vergaderinge van Holland, doen voorslaan, dat men, op de beveiliging der Zeevaart, behoorde verdagt te zyn. De Advokaat kreeg last, om de meening der Landvoogdesse hierop te verneemen. Ook verstondt hy, ten Hove, dat de Franschen nog vrienden waren; doch dat men niet wist, hoe lang zulks duuren zou, waarom geraaden zou zyn, niet dan Vlootswyze en wel toegerust, Westwaards, te zeilen. Onderstand van Oorlogsche-

(*v*) *Vide* H. Conring. de Finibus Imper. German. *Cap.* XXVI. *p.* 687. *Cap.* XXVIII. *p.* 774, 775, 776, 777. Temple Observ. upon the Netherl. *Ch.* VI. *p.* 281.

schepen was thans ten Hove niet te bekomen. Amsterdam verzogt, derhalven, een onderstand van agtduizend guldens, tot beveiliging der Koopvaardye, van 's Lands Staaten. Doch 't blykt niet, dat hierop beslooten werdt. Tot beveiliging der Haringvisscherye, werden egter, dit jaar, wederom vyf Oorlogschepen uitgerust, waartoe 't Land zesduizend guldens droeg. Men zogt ook, in Deenemarke, te bewerken, dat den Schotten verbooden werdt, de Hollandsche schepen, onder Noorwegen, te neemen (w). Doch ik weet niet, of dit gelukt zy.

Karel II. 1548.

Klagten over den Engelschen Wolhandel.

Haarlem, Delft en Leiden, zig, meer dan andere Steden, met de Lakenweeverye generende, klaagden, ten deezen tyde ook, dat zy, te Calais, geenen genoegzaamen voorraad van goede Wolle en Vellen vonden, en 't gene men hun nog leverde merkelyk hooger betaalen moesten, dan, by de Overeenkomsten, met Engeland gemaakt, was vastgesteld (x). Doch my is niet gebleeken, welk gevolg deeze klagten gehad hebben.

De onwilligen tot betaaling van den Impost werden, in dit jaar, byna allen gedrongen te voldoen, 't gene zy schuldig waren. Den Heere van Brederode wilde men zelfs geene vyfentwintig guldens kwytschelden, om geen' voet aan anderen te geeven (y).

Doch naauwlyks begon men eenige verlich-

(w) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1548. *bl.* 1, 2, 6, 7, 13, 14, 18, 26, 27, 28, 29, 31, 33.

(x) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1547. *bl.* 42. *op 't jaar* 1548. *bl.* 22, 24, 37.

(y) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1548. *bl.* 3, 5, 8.

KAREL II. 1548.

lichting van voorige lasten te verwagten, of de Keizer, in Wynmaand, te Brussel gekomen, deedt eene nieuwe Bede aan Holland van tweehonderd en vyftigduizend guldens. De Staaten bewilligden 'er egter terstond in, alzo zy onlangs het Regtsgeding, welk zy, verscheiden' jaaren agtereen, over 't verlofgeld op 't uitgaand Kooren, tegen den Prokureur-Generaal, gehad hadden, voor den grooten Raad te Mechelen, hadden gewonnen. Zy waren 'er zo verheugd over, dat zy besllooten den Raadsheeren, boven de gewoonlyke geschenken van Toortsen en Suiker, ieder een aam en den President drie of vier aamen Wyns toe te leggen (z).

XX. Maximiliaan, Graaf van Buuren, sterft.

Eer nog 't jaar 1548 ten einde liep, verlooren de Nederlanden hunnen Kapitein-Generaal, Maximiliaan van Egmond, Graave van Buuren, die, op den drie-entwintigsten van Wintermaand, na eene zonderlinge ziekte van niet meer dan vier dagen, zittende en gekleed, den geest gaf (a). Hy liet zyne Heerlykheden Buuren, Leerdam, Yssellstein, St. Maartensdyk enz. zyne eenige Dogter, *Anna*, na, die zig, in 't jaar 1551, in de Egt begaf met den jongen Prins van Oranje (b), en hierdoor alle deeze Heerlykheden, in het Huis van Nassau-Oranje, overbragt.

Willem, Prins van Oranje, trouwt zyne Erfdogter, Anna.

Hy zoekt zig in 't Prinsdom Oranje te

By de Vrede van Crespi, hadt François de I. beloofd, den Prins, in alle de voorregten, met naame in het Regt van opperste magt, hem, uit krag-

(z) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1548. *bl.* 33, 36, 37, 39. *op 't jaar* 1549. *bl.* 2.

(a) Chron. van E. DE VEER *f.* 95.

(b) GOUDHOEV. *bl.* 133. Chron. van E. DE VEER *f.* 116 *vers.*

kragte van den Uiterften Wil van René van Chalons, in het Prinsdom Oranje, toekomende, te zullen herftellen, in dezelfde volkomenheid, als dezelven eertyds, door Filibert van Chalons, waren bezeten geweeft. Doch Henrik de II. toonde zig ongezind, om deeze beloften naar te komen, waarom Prins Willem, in 't jaar 1549, verzeld van zynen Voogd, den Heere *de Corbaron*, en na zyn Huwelyk, in 't jaar 1551, andermaal, alleen, eene openlyke aantuiging deedt, tegen den Koning van Frankryk, wegens het niet naarkomen van het Verdrag van Crespi, zo ver het hem betrof (*c*).

Karel II. 1549. doen herftellen.

Met den aanvang des jaars 1549, ftelden die van Amfterdam ter Dagvaart voor, dat de Koning van Deenemarke de Tollen in de Zond merkelyk verhoogd, en van Wyn en Haring, waarvan tot hiertoe niets betaald was, tol doen vorderen hadt; belettende den Hollanderen, daarenboven, balken en ander Hout, 't welk zy, onder anderen, noodig hadden, tot onderhoud van 't Hondsbofch by Petten, uit Noorwegen te haalen. Terftond bewerkte men, ten Hove, dat *Stratius*, Raad in Gelderland, uit 's Keizers naam, naar Deenemarke gezonden werdt. Amfterdam voegde hem, op 's Lands koften, (8) *Sybrand Okko*

Nieuwigheden in Deenemarke afgedaan. 1549.

(*c*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 350 & *P.* III. *p.* 30.

(8) Ik twyfel niet, of deeze *Sybrand Okko* is dezelfde, dien men, met den naam van *Sybrand Pompejus Okko*, onder de Raaden en Oudfchepenen van Amfterdam, vermeld vindt. Hy was, in dit jaar 1549, Rentmeefter of Thefaurier. Zie de *Regeerings-Lyft* voor de *Handveften*.

Karel II. 1549. ko toe. Zy traden, terstond na hunne aankomst, in onderhandeling met den Koning, die op verhooging van tol staan bleef. Amsterdam, welk 't meeste belang by de Oostersche vaart hadt, boodt, sedert, in plaats van twee en een halve, gelyk men plagt te betaalen, drie goudguldens (d), en ik meen, dat men, omtrent op dien voet, overeen gekomen is (e). De Noordsche Houthandel geraakte ook wederom vry.

XXI. Filips, Prins van Spanje wordt tot aanstaanden Heer ingehuldigd; Karel de V. hieldt zig, uit Duitschland terug gekeerd, lang in de Nederlanden op, ontbiedende ook derwaards, zynen Zoon Filips, dien hy van zins was, alomme, voor 's Lands *toekomenden oversten Heer en natuurlyken Prins* na zyn overlyden, te doen inhuldigen. Willem de VI. hadt hiervan, in vroeger' tyd, reeds een voorbeeld, in Holland, gegeven, en 's Lands Staaten bewoogen, om zyne Dogter, Jakoba, voor zyne wettige Erfvolgster te erkennen. Doch hy deedt het, in eenen tyd, dat hy zyn einde voelde naderen, en reden hadt, om te vreezen, dat zyn Broeder, Jan van Beieren, zyne Dogter van de erfvolging zou zoeken te ontzetten. Karel de V. bereikte nog geene vyftig jaaren, en schoon hy zeer met de jigt gekweld was, is, uit zyne verrigtingen, sedert eenige jaaren, ligtelyk te bespeuren geweest, dat hy, gemeenlyk, eene redelyke gezondheid genoot. Reden, om te dugten, dat men Filips van de Regeering zou tragten te versteeken, scheen 'er

(d) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 2, 3, 4, 9, 13, 17, 10, 23, 27, 31, 36, 38, 44, 49.
(e) Velius Hoorn, *bl.* 261.

'er naauwlyks te konnen zyn. Te minder, daar de Keizer, sedert eenigen tyd, Krygsvolk in de Nederlanden onderhieldt, welk, in zynen eed staande, van zyne hand vloog, en zynen Zoon, zo wel als hem, gunst droeg. Nogtans vermoed ik, dat deeze vrees eene der voornaamste redenen geweest is, die den Keizer tot het vorderen deezer voorbaarige inhuldiging hebben doen besluiten. Filips was in Spanje gebooren, en gantsch onkundig van de taal en zeden der Nederlanderen: 't welk hem, noodwendig, weinig bemind maaken moest, onder de Landzaaten. Hier kwam nog by, dat men van zyne Regeering eene strengheid in Geloofszaaken te wagten hadt, aan welke hy in Spanje gewoon was, en welke men hier, by de Gemeente niet slegts, maar zelfs by de Overheden der Steden, omtrent deezen tyd, meer en meer, begon af te keuren (*f*). Daar tegen waren 'er, onder de Nederlandsche Heeren, veelen, die in de blaakende gunst der Gemeente stonden. In Holland, leefde Heer Reinoud van Brederode, die, uit de oude Hollandsche Graaven afkomstig en een Inboorling des Lands zynde, na 't afsterven van Keizer Karel, en terwyl Filips zig in Spanje ophieldt, ligtelyk, door de gunst der Gemeente, met de Graaflyke waardigheid zou hebben konnen bekleed worden. 't Was naauwlyks vyftien jaaren geleeden, dat hy, om 't aanneemen van 't Wapen van Holland, door den Keizer gevonnist zynde, niet dan met veel moeite, brieven van vergiffenis ver-

Karel II. 1549.

(*f*) Velius Hoorn, *bl.* 262.

Karel II. 1549.

verworven hadt (*g*). Hy en zyns gelyken moesten den Keizer, derhalven, meer of min in 't oog loopen. 't Was, daarenboven, de voornaamste toeleg des Keizers de Plakaaten tegen de Ketters, ten strengsten, te doen uitvoeren: waartoe hy zynen Zoon zeer bekwaam keurde. Hy besloot dan, hem van de Regeeringe te verzekeren, en hem tot aanstaanden Landsheere te doen aanneemen. Filips, uit Spanje vertrokken, kwam, door Italie en Duitschland, in Lentemaand, te Namen, en, kort daarna, te Brussel aan. De Staaten van Holland beslooten terstond, hem te doen begroeten, vaardigende, ten dien einde, den Advokaat, onder anderen, naar Brussel af: alwaar zy zelfs te vroeg kwamen, om gehoor te konnen krygen. Op den voorslag des Stadhouders, bewilligden zy ook in een geschenk, ter zyner blyde inkomste, van vyftigduizend Filips guldens van zevenentwintig stuivers ieder; hoewel zy eene ongelooflyke moeite hadden, om deeze penningen byeen te krygen (*h*). De Landvoogdes begreep, sedert, dat het Land van Voorne en Putten nog een afzonderlyk geschenk doen moest (*i*). In Hooimaand, werdt de Prins, te Leuven en te Brussel, tot aanstaanden Hertog van Brabant ingehuldigd. Daarna geschiedde dezelfde inhuldiging in de voornaamste Steden der Graafschappen Vlaanderen, Henegouwen en Artois.

In Brabant, in Vlaanderen, Henegouwen en Artois.

(*g*) Repert. der Plakaat. *bl.* 29, 30.
(*h*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 27. *op 't jaar* 1550. *bl.* 33, 49. Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 64.
(*i*) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1550. *bl.* 1.

in Mechelen en Antwerpen. in Zeeland,

tois. Toen ontving men hem ook te Mechelen, als toekomenden Heer dier Heerlykheid, en te Antwerpen, als aanstaanden Markgraaf des Roomschen Ryks. Van hier begaf hy zig, in Herfstmaand, over Bergen op Zoom, naar Zeeland. De inhuldiging geschiedde hier niet, gelyk naar ouder gewoonte, te Middelburg en te Zierikzee; maar, om spoed te maaken, alleen te Reimerswaale, onder beding nogtans, dat de twee Steden, hierdoor, in haar oud Voorregt, niet benadeeld zouden geagt worden (*k*). De Prins keerde toen over Bergen op Zoom te rug, trekkende terstond, over 's Hertogenbosch, Heusden en Gorinchem, naar Dordrecht, alwaar de Staaten van Holland hem, insgelyks, hulde deeden, op den zesentwintigsten van Herfstmaand (*l*).

in Holland,

Sedert deedt hy zig ook in de voornaamste Hollandsche Steden voor aanstaanden Graave ontvangen: eerst te Rotterdam, toen te Delft, te Leiden, te Haarlem, en te Amsterdam (*m*): alwaar Burgemeester *Joost Buik* hem den eed afnam (*n*). Van Amsterdam, trok de Prins naar Utrecht, en vervolgens naar Deventer, om zig ook voor toekomenden Heer van Utrecht (*o*) en Overyssel (*p*) te doen ontvangen. Toen begaf hy zig naar Zutfen, Arnhem, Nieuwmegen en Roermonde, in welke

in Utrecht, in Overyssel, in Gelderland,

(*k*) REIGERSBERG. II. *Deel*, *bl.* 494. Acte *van* 15 *Septemb.* 1549, *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 495.

(*l*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1549. *bl.* 26, 28, 29, 30, 31.

(*m*) PONT. HEUT. Rer. Austriac. *Libr.* XIII. *p.* 600 & *seqq.*

(*n*) Regeer. Lyst *voor de* Handv. *op 't jaar* 1549.

(*o*) Groot-Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 33. MATTHÆUS de Nobilitate *p.* 738.

(*p*) J. REVII Daventria *Libr.* III. *p.* 270-273.

Karel II. 1549.

ke Steden, hy, voor aanſtaanden Hertog van Gelder en Graave van Zutfen, ontvangen werdt (*q*). Kort te vooren, hadt hy *Jan van Ligne*, *Graaf van Aremberg*, naar Friesland en Groningen gezonden, om de hulde aldaar, in zynen naam, te ontvangen (*r*). Sommigen ſchryven, dat Friesland Gemagtigden naar Deventer zondt, die aldaar hulde deeden (*s*). Doch van elders blykt, dat de Graaf van Aremberg, die, in plaats van den overleeden Graave van Buuren, tot Stadhouder over Friesland, Overyſſel en Groningen, aangeſteld was, eerſt in den aanvang des volgenden jaars, de hulde, in 's Prinſen naam, in Friesland en in Groningen, ontvangen heeft (*t*). Ten zelfden tyde, ſchreef hy aan die van Drente, dat, zy den Prins van Spanje voor hunnen toekomenden Heere aangenomen hebbende, hy hun den eed deedt, uit 's Prinſen naam (*u*). Filips werdt, midlerwyl, alomme met veele ſtaatſie ingehaald (*v*). Ook deeden de Nederlanden hem allen, zo wel als die van Holland, ter zyner blyde inkomſte, aanzienlyke geſchenken. Van Gelderland, ontving hy, by voorbeeld, dertienduizend gouden Leliën.

in Friesland, in Groningen, en in Drente.

XXII. 's Keizers voorſtel, voor de

De Keizer hadt, voor de inhuldiging, 's Lands Staaten doen voorſtellen „ dat hy, uit „ genegenheid tot zyne Erf-Nederlanden, en uit

(*q*) Groot-Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prælim*. *Punct*. *c*. 36, 38, 41, 43.

(*r*) Pont. Heut. Rer. Auſtriac. *Libr*. XIII. *p*. 604. Goudhoeven, *bl*. 618.

(*s*) J. Revii Daventria *p* 273.

(*t*) E. Beningha Hiſt. van Ooſtfr. IV. *Boek*, *Cap*. CLXXVI. CLXXIX. *bl*. 796, 797. Chron. van Groning. *bl*. 69.

(*u*) Pikart Chron. van Drente. *bl*. 220.

(*v*) Chron. van E. de Veer *f*. 95 enz.

„ uit begeerte tot derzelver ruſt, vrede en welvaart, zynen Zoon, den Prins van Spanje, herwaards ontbooden hadt, om hem de Landen te leeren kennen, en op dat hy den Onderzaaten blyken van zyne liefde te hunwaards zou konnen geeven; dat hy, om deeze en *andere merkelyke redenen*, beſlooten hadt, hem te doen ontvangen en hulden, voor toekomenden *overſten Erfheer en Landvorſt* der Nederlanden; waarin hy begeerde, dat de Staaten, van hunnen kant, bewilligden (*w*)." De Keizer voegde hier nog iets by, welk onze byzondere opmerking verdient. Hy verklaarde „ vernomen te hebben, dat, in eenige Nederlanden, [hy zag, onder anderen, op het Stigt, en op een gedeelte van Holland] het regt van * plaatsvulling in geen gebruik was, noch in den regten, noch in den zydlyn; ſchoon dit regt, in de meeſte Nederlanden, waarlyk plaats hadt; dat hy, in aanmerking neemende, hoe veel 'er den Landzaaten aan gelegen ware, dat de Nederlanden ſamen verbonden bleeven, en door éénen Vorſt geregeerd werden; met goedvinden en bewilliging der algemeene Staaten, beſlooten hadt, zekere vaſtgeſtelde wet te maaken, volgens welke, het Regt van Plaatsvulling, beide in den zyd- en regten lyn, alomme in de Nederlanden ſtand grypen zou, met opzigt op de erfvolging in de Regeering deezer landen, blyvende de byzondere gewoonten der Landſchappen eg-

ter,

Karel II. 1549.

Inhuldiging.

* *Repreſentatie.*

Hy vestigt de Erfvolging, in den reg-

(*w*) Adr. van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1549. *bl.* 24, 25.

Karel II. 1549.

ten en zydlyn van zyn maagschap.

„ ter, met opzigt op de erfvolging der Leenmannen, Smalheeren en andere byzondere Persoonen, in haar geheel en onveranderd: in welke wet, hy begeerde dat de Staaten, insgelyks, wilden bewilligen", gelyk zy, sedert, gedaan hebben (*x*). In Holland, merkten die van Delft en Leiden alleenlyk aan, dat men, vooraf, behoorde vast te stellen, hoe 't met de opvolging gaan zou, als eene Dogter ouder was dan een Zoon (*y*). Doch 't blykt niet, dat hier omtrent iets bepaald zy. Het vaststellen van zulk eene wet, in de tegenwoordige tydsomstandigheden, verdient ondertusschen wel, dat wy 'er eenige aanmerkingen over maaken.

Aanmerkingen hierover.

Karel de V. heeft 'er, ongetwyfeld, mede beoogd, de Regeering der Nederlanden, in zyn stamhuis erfelyk te maaken, en zynen naasten Bloedverwant, wie hy ook ware, hem te doen opvolgen. Filips, zyn Zoon, was, in 't jaar 1543, getrouwd met *Maria*, Dogter van Jan, Koning van Portugal, die hem, in Hooimaand des jaars 1555, eenen Zoon, *Karel* genaamd, ter weereld gebragt hadt, doch vier dagen na de verlossing overleeden was (*z*). De Keizer wilde, in de eerste plaats, den jongen Karel van de Regeering der Nederlanden verzekeren; in geval Filips, gelyk ligtelyk gebeuren kon, voor zynen Zoon en voor zynen Vader beide, overleedt. En indien 't gebeurde, dat Filips en de

(*x*) Resol. Zeeland *van* 15 *Sept.* 1549. *by* BOXHORN *op* REIGERSBERG. II. *Deel*, *bl.* 495. *Zie ook* SCRIVERIUS Verv. van 't Goudsch Kronykje *bl.* 194. & VIGLII Vit. *N.* LVIII. *p.* 28.
(*y*) ADRIAAN VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1549. *bl.* 26.
(*z*) Chron. van E. DE VEER *f.* 57 *vers. f.* 61 *vers.*

de jonge Karel beide eer ſtierven dan de Keizer, ſchynt hy zyne Dogters, *Maria* en *Joanna*, of zyne Zuſter, de Landvoogdes Maria, in de Regeering te hebben willen doen opvolgen, of iemant anders van zyne naaſte maagſchap, die, by zyn overlyden, in leeven zyn mogt. Doch om deeze zyne oogmerken te bereiken, ſtonden hem in den weg de gevoelens van ſommigen, hier te lande, welken eertyds gedreeven hadden, dat eenige Landſchappen ten minſten, niet door Vrouwen, geërfd konden worden. Allermeeſt egter was hy bedugt, dat zyne inzigten zouden geagt worden te ſtryden, met de aloude gewoonte eeniger Nederlanden, volgens welke, niemant, noch in den zydlyn noch in den regten, by plaatsvulling, erven kon. Hy vondt, derhalven, goed, deeze gewoonte, zo verze de Opvolging in de Regeering betrof, te niet te doen, en op dat zyn Kleinzoon, by 't vooroverlyden van Filips, deszelfs Vader, de Nederlanden van hem zou konnen erven, *voor eerſt*, te doen verklaaren, dat, in de Opvolging tot de Nederlandſche Regeering, de Plaatsvulling ſtand grypen zou: en hier, *ten anderen*, by te doen voegen, dat de Nederlanden, ook langs den zydlyn, zouden konnen geërfd worden, op dat zyne Zuster en zyne andere zydmaagen, hem in de Regeering over de Nederlanden zouden konnen opvolgen. Kort hierna, verklaarde hy, ten opzigte van Gelder en Zutfen, rondelyk, dat de vrouwen in de Regeering over deeze Vorſtendommen opvolgen mogten

KAREL II. 1549. ten (*a*). 't Welk zyn oogmerk, om ook de vrouwen uit zyn Huis, in tyd en wyle, tot zyne erfvolgſters in de Nederlanden bekwaam te maaken, klaar genoeg aanduidt. De Staaten, thans geen hert noch magt hebbende, om den Keizer tegen te ſtaan, moeſten zig deeze zyne ſchikking over de Opvolging laaten welgevallen. Hy vergunde hun, daarentegen, dat zy den eed, dien Filips, by zyne inhuldiging, deedt, zo uitvoerig en kragtig lieten ſtellen, als zy goedvonden.

XXIII. Eed van Filips. Wy hebben te vooren gezien (*b*), dat Filips, Karels Vader, by zyne inhuldiging, in den jaare 1494, geene andere Privilegien wilde bezweeren, dan die, door Filips en Karel van Bourgondie en derzelver Voorzaaten, gegeven waren: gelyk hy ook geene nieuwe voorregten verleenen wilde, dan zulken, die niet met zyne hoogheid ſtreeden. De eed, welken Karel de V, by zyne inhuldiging, in den jaare 1515, gedaan hadt, verſchilde niet van den eed zyns Vaders (*c*). Doch Prins Filips beloofde thans, by zyne inhuldiging te Leuven „ alle voorregten te zullen doen onderhouden, geenen oorlog te zullen aanvaarden dan met kenniſſe der Staaten, niet te zullen munten dan met gelyke kennis, niemant tot Raad van Brabant te zullen verkiezen, dan die in Brabant gebooren was enz. (*d*).” De eed, dien de Prins in Holland

(*a*) Chartr. de Brab. te Vilvoorde *eerſte Bevenkaſſe*, *Laade Geldre de l'An* XVCLII.
(*b*) IV. *Deel*, *bl.* 295.
(*c*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 20.
(*d*) Blyde Inkoomſt van Philips *by* MIERIS Nederl. Vorſten III. *Deel*, *bl.* 222.

land deedt, in de Latynſche taale, na dat de- Karel II.
zelve hem, in 't Nederduitſch, voorgelezen 1549.
was, luidde, van woord tot woord:

Ick Philips, by der gratien Gods, Prince van Spaignen, van beyde Sicilien, van Jeruſalem &c. Eerts-Hertoge van Ooſtenryck, Hertoge van Bourgoigne &c. Grave van Habsburg, Vlaenderen, Hollandt &c. beloove en ſweere, dat ick, tot mynder aenkomſte ende ſucceſſie tot den Landen ende Graefſchap van Hollandt, ſal weſen een goedt ende rechtveerdigh Heere den zelven Graefſchappe, en der Heerlykheyt van Weſtvrieslandt, ende dat ick alle *der Edelen, Steden, Gemeenten ende Onderſaten, ſoo Geeſtelyck als Wereldlyck, ende 's Landts van Hollandts en Weſtvrieslandts* Privilegien en Vryheden, *by mynen Voorſaten, Graven en Gravinnen van Hollandt, hen verleent, en voorts heure gewoonte, herkomen, uſantien en rechten, die ſy nu generalycken ende in byſonder hebben en gebruycken, ſal wel en getrouwelycken houden en doen onderhouden, en voorts doen alle het gene dat een goet ende gerecht Prince en Heere van rechts wegen te doene behoort.*

Soo moet my God helpen, en alle ſyne Heyligen.

In Zeeland, zwoer de Prins te zullen onderhouden de Gewoonten en herkomen, welken aldaar, tot op het overlyden van Koning Filips, en voorts onder de Regeering van Keizer Karel, tot heden toe, in gebruik waren geweeſt (*e*). De Edelen en zes groote Steden van Holland, deeden Filips den volgenden eed, na dat hy hun eerſt gezwooren hadt:

Wy

(*e*) Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 491.

Karel II. 1549. en van de Staaten.

Wy Edelen en Gedeputeerden van de ses groote Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt geloven, en zweeren, dat wy, na d'aflyvigheyt der Keyserlycke Majesteyt, onsen aldergenadigsten Heere (die God een langh saligh leven verleenen wille) U Doorlugtighste Prince en onse genadighste Heere, Philippus, Prince van Spaignen, van beyde Sicilien, van Jerusalem &c. Erts-Hertoge van Oostenryck, Hertoge van Bourgondie &c. Grave van Habsburgh, Vlaenderen, Hollandt &c., als onsen gerechtigen gebooren Landsheere ende Prince, Grave van Hollandt ende Heere van Vrieslandt, Uwer Genaden Hooghheydt en de Graeffelykheyts Rechten getrouwelyck bewaren ende onderhouden sullen, alle Uwe Genade Dienaren ende Officieren, elck naer synen toebehoren, heuren dienst doende ende exercerende, obedieren ende assisteren, goedt, getrouwe ende gedienstigh wesen, tot beschermenisse van Uwer Genade Persoon en State, als wy van rechts ende redene wegen schuldigh zyn te wesen, en voorts alles doen, dat goede getrouwe Ondersaten der Graafschap van Hollandt ende Heerlykheydt van West-Vrieslandt schuldigh zyn te doene.

Soo moet ons God helpen en alle syne Heyligen (f).

De Prelaat, Edelen en Steden van Zeeland zwoeren, den Prins gehoorzaam te zullen zyn, *ghelyck goede ende ghetrouwe ondersaten schuldich zyn ende behooren te doen, navolghende de Rechten ende Privilegien van den selven Lande (g).* De Acte van inhuldiging, door den *Audiencier*, met de Eeden vergeleeken, en, van woord

(f) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 35.
(g) Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 499.

woord tot woord, eensluidend bevonden zyn- de, werdt, sedert, door den Prinse getekend, en den Staaten ter hand gesteld (*b*). Men ziet, met éénen opslag, hoe zeer deeze Eeden verschillen van die, welken, by de inhuldiging van Koning Filips en Keizer Karel, gedaan waren. Toen werden niet alle, nu *alle* de Privilegien, door den Landsheere, beëedigd. Nu werden ook de gewoonten en herkomen bezwooren, van welken toen niet gerept was. De Zeeuwen hadden zelfs de voorzigtigheid van den Prinse gehoorzaamheid te belooven, overeenkomstig met 's Lands Regten en Privilegien, die geene willekeurige overheersching gedoogden: en de Hollanders beloofden 's Prinsen Amptenaaren onderwerping en hulp, als zy zig van hunne Ampten, naar behooren, kweeten. Zelfs verdient het, in 't byzonder, onze opmerking, dat, daar de Keizer begeerd hadt, dat men zynen Zoon, niet alleen voor *natuurlyken Prins*, aan welken naam men, hier te lande, sedert veele jaaren, gewoon was (*i*), zou ontvangen; maar ook voor toekomenden *Oversten Heer*, met welke benaaming, de volstrekte Oppermagt werdt aangeduid; de Staaten deeze laatste benaaming, in de eeden, zorgvuldiglyk vermydden, den Prins van Spanje, alleenlyk, hunnen *geregtigen gebooren Landsheer en Prins* noemende. En men behoeft niet te denken, dat zulks, zonder opmerking, of onbedagtelyk, geschiedde. Uit verscheiden' egte stukken van

Karel II. 1549.

Aanmerkingen over deeze Eeden.

(*b*) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1549. *bl* 37.
(*i*) *Zie ook* Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1554, *bl.* 5.

Karel II. van deezen tyd (*k*), blykt, dat zy, die by 't
1549. Hof wel zogten te ſtaan, den Keizer den titel van *Souverain Seigneur* en *Overſten Heer* gaven, terwyl zy, die meer op het voorſtaan hunner vryheden dan op de gunſt des Hofs geſteld waren, hem ſlegts hunnen *natuurlyken Prins en Heer* noemden. Zelfs vindt men, dat het geeven van deezen laatſten titel, in de plaats van den eerſten, den Nederlanderen, ten Hove, ſomtyds, zeer kwalyk genomen is (9). Uit al deezen handel, zag men dan, dat de Staaten, zo veel hun vermogen en de tyds gelegenheid toeliet, voor 's Lands Vryheid zorgden, terwyl de Keizer, van zynen kant, het oppergebied over de Nederlanden, in zyn Huis, zogt beſtendig te maaken. Karel de V. deedt van deeze Inhuldiging aantekening houden, in den Grooten Raad te Mechelen, in den Raad van Brabant, en in de Rekenkamers van Ryſſel, Bruſſel en den Haa-

(*k*) *Dans les* Memoires de Jean d'Hollander *p.* 290, 338, 340, 429, 437, 451, 455, 463, 467.

(9) De Landvoogdes bediende zig, in een Berigtſchrift, den 26 September des jaars 1539, aan haare Gemagtigden te Gend, gezonden, van deeze woorden: *en toutes* [les] *requetes, propoſitions & eſcrits* [des Gantois], *ils n'intitulent* [l'Empereur], *que ſeulement* leur Seigneur naturel, comme Comte de Flandres, *delaiſſant le titre de* Souverain Sr., *dont uſent les trois autres membres de Flandres:* dat is „ De Gentenaars „ geeven den Keizer geenen hoogeren titel dan dien „ van *hunnen natuurlyken Heer, als Graaf van Vlaanderen*, den titel van *Souverainen Heer*, dien de andere drie Leden van Vlaanderen gebruiken, agter „ wege laatende." Voiez *Memoires de* Jean d'Hollander, p. 428.

Haage (*l*). In 't jaar 1551, beleende hy, als Keizer, zynen Zoon Filips, met de Erf-Nederlanden, by eene gulden Bulle, te Augsburg, op den zevenden van Lentemaand, gedagtekend; en deedt, sedert, dit Verly, door den Roomsch-Koning, Ferdinand, schriftelyk bevestigen (*m*). Karel II. 1549.

XXIV. Vrugtelooze overweegingen op 't beveiligen der Haringvisschery.

In Holland, was men, in de Lente deezes jaars 1549, wederom bedagt geweest, op het beveiligen van de Haringvaart, waartoe de visschers betuigd hadden, zo veel niet te konnen draagen als voorleeden jaar, alzo het zuiver voordeel, door hen toen bekomen, niet meer dan *agtduizend vyfhonderd tien ponden, en zeventien schellingen* van veertig grooten 't pond beloopen hadt. Den Stadhouder Beveren verklaard hebbende, dat 'er, ten Hove, geen onderstand te bekomen zou zyn; werden de Staaten beschreeven, om te verneemen, hoe veel zy, in de uitrusting van vier Oorlogschepen, zouden begeeren te draagen. De Edelen bewilligden in drie of vierduizend guldens. Dordrecht was niet gelast. Haarlem, Leiden en Gouda verklaarden geen belang by de Visschery te hebben, en derhalven ongezind te zyn, om in eenigen onderstand te bewilligen. Die van Amsterdam zeiden „ dat de Koopvaardy zo voordeelig voor 't Land was als „ de Visschery; dat de Staaten egter, voorleeden jaar, geweigerd hadden, dezelve te „ helpen beveiligen; waarom zy ook nu geenen

(*l*) Chartr. van Brabant te Vilvoorde *tweede Onderkasse, Lac de l'Empire.*

(*m*) Chartr. de Brabant te Vilvoorde *tweede Onderkasse, Laa de l'Empire, de l'An* XVCLII.

Karel II. 1549. „ nen last hadden, om iet, tot beveiliging „ der Visscherye, in te willigen." De visschers, ziende dat 'er, ook by 't gemeene Land, geen onderstand te krygen was, besloten, dit jaar, de Haringvaart te staaken en de Buizen op te leggen (n).

Schotsche Zeeschuimeryen.

Het neemen van Hollandsche Schepen door de Schotten was, deezen Zomer, wederom sterk voort gegaan. De Keizer deedt, derhalven, de Steden Dordrecht, Delft, Amsterdam en Gouda, in Wynmaand, in den Haage beschryven, den zelven een Ontwerp doende voorleggen, om zig, tegen de Schotsche en andere zeeschuimeryen, te beschermen. Naderhand, lieten 's Keizers Gemagtigden zig verluiden, dat hy voorhadt, vierentwintig of vyfentwintig Oorlogschepen uit te rusten. Doch om de kosten hiertoe te vinden, wilde men vyf stuivers van ieder aam Wyns geligt hebben. De Staaten hadden veel moeite om hierin te bewilligen, met naame die van Dordrecht, alwaar sterke handel, in Rynsche Wynen, gedreeven werdt: Eindelyk, stondt men vyf stuivers toe van de Rynsche Wynen, en van de andere wat minder, naar evenredigheid, onder beding, dat de Fransche Wynen vryelyk herwaards gebragt zouden mogen worden: 't welk ook, van deezen tyd af, sterker dan te vooren, schynt geschied te zyn. Doch van het uitrusten der Oorlogschepen, het voorwendsel, onder welk de Impost geheeven was, kwam zo veel niet.

Nieuwe Impost op de Wynen.

Het

(n) Adriaan van der Goes Reglst. *op 't jaar* 1549. *bl.* 13, 15, 18, 19, 20, 21.

Het Hof bragt 'er, in 't volgend voorjaar, maar agt in zee (o). Karel II. 1549.

Het groote werk der inhuldiging van Prins Filips was naauwlyks afgedaan, de Staaten hier voor en voor de geschenken, uit 's Keizers naam, plegtiglyk bedankt, en Vrouw Maria, die haar ontslag begeerd hadt, in de Landvoogdye bevestigd (p), of Karel de V. verklaarde, met bewilliging der Staaten, dat de Nederlanden nimmer vaneen gescheiden zouden konnen worden; maar allen, door éénen Vorst, moeten worden geregeerd (q). Men oordeelde, met grond, dat deeze vereeniging de Nederlanden magtiger maaken moest, dan ieder Landschap, op zig zelf, zou konnen zyn. Veelligt, hadt de Keizer ook in den zin, in navolging van Hertoge Karel den Stouten, de Nederlanden tot een Koningryk te verheffen: welke gedagten hy, zo men wil, alleen zou hebben laaten vaaren, om dat hy de verschillende Voorregten, Vryheden en Gewoonten, op welken de byzondere Landschappen zeer gesteld waren, niet, onder eene en dezelfde Regeeringswyze, zag te brengen (r).

De Keizer verklaart, dat de Nederlanden nimmer vaneen gescheiden zullen konnen worden.

XXV. Hier na liet de Keizer zyne zorg wederom gaan, over het uitrooijen der Ketteren en het bevestigen van den ouden Godsdienst. 't Overmeesteren der Protestanten in Duitschland, welker twee Hoofden, den Keurvorst van Saxen en den Landgraaf van Hessen, hy gevan-

Strenge Plakaaten tegen de Hervorming.

(o) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1549, *bl.* 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53. *op 't jaar* 1550. *bl.* 1, 6, 11, 13, 15, 39.

(p) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1549, *bl.* 36.

(q) *Voiez* Supplem. *au* Corps Diplom. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 131.

(r) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 31.

Karel II. vangelyk met zig door de Nederlanden herom
1549. voerde (*s*), deedt hem besluiten, om, ook hier te lande, strenger middelen, tegen de Hervormers, te gebruiken, dan de aart der Ingezetenen en de zagtheid der Wethouderen, tot hiertoe, hadden willen gedoogen. Sommigen meenen zelfs (*t*), dat de Keizer de Nederlanden, met geen ander oogmerk, onlangs, meer of min, afgescheiden hadt van 't Keizerryk, dan op dat hy den Landzaaten dezelfde vryheid van Godsdienst niet zou behoeven toe te staan, welken hy den Ingezetenen van Duitschland, van tyd tot tyd, vergunnen moest: en op dat hy, in de Nederlanden, eene vervolging om 't Geloof zou konnen invoeren, tegen welke de Landzaaten zig niet zouden konnen beschermen, na dat hun de weg afgesneeden was, om hunne toevlugt, gelyk eertyds, te neemen tot het Kamergerigt te Spiers (1). Doch wat hier van zyn moge, zeker is 't, dat de Keizer, omtrent deezen tyd, nieuwe en strenge Plakaaten tegen de Hervormden deedt uitgaan. In Slagtmaand des jaars 1549, beval hy, dat de Leengoe-

(*s*) Chron. van E. de Veer *f.* 94 *vers.*
(*t*) G. van Loon Hollands Leenroerigh. aan 't Ryk, *bl.* 312.

(1) In Brabant, begreepen sommigen, in der daad, in 't jaar 1565, toen, onder Filips den II, de vervolging, op 't hevigst, was aangevangen, dat men den Koning, voor 't Kamergerigt te Spiers, behoorde te dagvaarden, alzo zy Brabant, als onder den Bourgondischen Kreits behoorende, voor een Lid des Duitschen Ryks wilden gehouden hebben. Zie Bor I. Boek, bl. 24 [34.] Hooft, II. Boek, bl. 68. Doch hier kwam niets van.

goederen van veroordeelde Ketteren verbeurd verklaard zouden zyn, onaangezien alle Privilegien, regten en gewoonten (*u*), volgens welken men, in veele Plaatsen, de verbeurdverklaaring der goederen van hun, die ter dood veroordeeld waren, met een kleine somme, meende te konnen afkoopen. De Koning van Portugal liet, omtrent deezen tyd, scherp onderzoek doen, in zyn Ryk, op zulken, die voorgaven van het Joodendom tot den Christelyken Godsdienst bekeerd te zyn, en die men egter voor heimelyke Jooden hieldt. Veelen verlieten hierop het Ryk, en kwamen herwaards. Doch deezen werdt, onder den naam van *nieuwe Christenen*, het verblyf in de Nederlanden, by herhaalde Plakaaten, ten strengsten, verbooden (*v*). Van de Inquisitie, die verdagte luiden, met pyn en banden, noodzaakte, hunne heimelyke gevoelens te openbaaren, hoorde men nu wederom meer, hier te lande, spreeken, dan eenigen tyd herwaards (*w*). *Ruard Tapper* van Enkhuizen bekleedde thans het Ampt van Opper-Inquisiteur der Nederlanden, en werdt, by Brieven van Paus Paulus den III, aangezet, om zig wel van zyn Ampt te kwyten (*x*). 't Bleef hier niet by. De Keizer zelf liet, in Grasmaand des jaars 1550, in Holland, en elders in de Nederlanden, een Plakaat uitgaan, by welk „ alle Officieren last kreegen, den „ Inquisiteuren behulpzaam te zyn, om alle ver-

Karel V. 1549.

Inquisitie.

1550.

(*u*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 63.
(*v*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 60, 64.
(*w*) Repert. der Plakaat. *bl.* 59, 60, 62, 64.
(*x*) Repert. der Plakaat. *bl.* 64.

KAREL II. 1550. „ verdagte Perſoonen te doen aanbrengen. „ Ook werdt den aanbrenger de helft van de „ goederen der veroordeelden beloofd: en „ die eene * ongeoorlofde vergadering aan„ bragt, zou ook de helft van de goederen „ der veroordeelde vergaderden genieten, „ mids hy zelf niet in de vergadering geweeſt „ ware, of anders bewyzen kon, Katholyk te „ zyn." De Inquiſiteurs kreegen byzonder bevel van den Keizer, om de hand te houden aan de uitvoering van dit Plakaat (y). Terſtond hierop, ontſtak het vuur der vervolging wederom feller dan te vooren in de Nederlanden, verteerende, onder anderen, verſcheiden' weerlooze Doopsgezinden, van welken 'er, dit jaar, een te Amſterdam, en vier te Leiden werden ter dood gebragt (z). Doch te Antwerpen hadt men geweigerd, 't Plakaat op de Inquiſitie af te kondigen. Men vreesde voor 't verloop des Koophandels, die hier thans zo zeer bloeide, dat men, in egte Aantekeningen van deezen tyd, nogtans, zo ik agte, met eenige vergrooting, gemeld vindt, dat deeze Stad *alle de Koopmanſchap van de Landen* hadt (a). Ook hadt het eerſte gerugt, dat 'er zulk een Plakaat ſtondt uit te komen, reeds te wege gebragt, dat veele voornaame Antwerpſche Koopluiden gereedſchap maakten, om de Stad te verlaaten. Alle handel was 'er geſtremd. Men kogt noch verkogt, ontboodt noch verzondt: de huizen ſloegen af, de handwerken ſtonden ſtil, 't geld

* *Conventicul.*

Bekommering wegens dezelve.

(y) Repert. der Plakaat. *bl.* 62, 63.
(z) BRANDT Hiſt. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 177.
(a) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 71.

geld raakte den gemeenen man uit de handen (b). *Jakob Masius*, Pensionaris der Stad, mat deeze zwaarigheden ten breedste uit. Men riep „ dat 'er eene nieuwe en Spaansche Inquisitie ingevoerd werdt, van welke men, hier te lande, nog nimmer gehoord hadt. Het Plakaat diende ook, zeide men, om vreemde Koopluiden, die veeltyds kwamen uit Plaatsen, van Ketterye verdagt of besmet, te beletten, hier te lande, te komen handelen; alzo het vorderde, dat zy hier niet vertoeven mogten, zonder bewys mede te brengen van hunnen voorigen wandel." Doch de voorstanders des Plakaats zeiden hier tegen „ dat men het volk ten onregte, door den naam van *Inquisitie*, de zaak zogt haatelyk te maaken; dat het Plakaat geene andere Inquisitie vorderde, dan die, op de beschreeven' Kerkelyke Regten, gegrond, en hier te lande voorheen reeds in gebruik geweest was; dat eenige Herdoopers en Sakramentarissen, die zig, in Holland, hadden nedergezet, gelegenheid tot het Plakaat hadden gegeven; doch dat het oogmerk niet was, den handel te belemmeren, noch te onderzoeken, welken Godsdienst zy beleeden, die, van buiten, op de vrye markten kwamen; dat immers niet onredelyk kon gekeurd worden, dat men hen zogt te kennen, die onder ons wilden komen woonen; en dat, zo men elk vryheid gave, om hier zulk een' Godsdienst te beleeven, als hy goedvondt,

Karel II. 1550.

Verdediging van 's Keizers Plakaaten.

(b) Brandt Hist. der Reform. I. Deel, bl. 160.

Karel II. 1550.

„ vondt, de Kettery, in Nederland, niet „ uitgerooid, maar veeleer voortgeplant worden zou (c)."

Viglius, wegens de ſtrengheid des jongſten Plakaats, beſchuldigd, verantwoordt zig.

De Preſident Viglius, die, naar 't ſchynt, dit Plakaat ontworpen hadt, haalde zig, hiermede, den haat der menigte op den hals. Doch hy betuigt, in zyne Brieven „ dat het „ ſtrengſt, welk 'er in gevonden werdt, aan „ 's Keizers Biegtvader en eenige anderen, „ en aan den Keizer zelven, moeſt worden „ toegeſchreeven; dat hy 'er veele dingen in „ verzagt hadt, en 'er nog meer in zou ver„ zagt hebben, zo hy 't den Keizer hadt „ konnen beduiden: dat ſtrenge middelen hem „ altoos hadden tegengeſtaan; doch dat 'er nu „ dingen in 't Plakaat werden afgekeurd, die, „ al voor twintig jaaren, in 's Keizers Plakaa„ ten, geſtaan hadden; dat hy van gevoelen „ geweeſt was, dat men de ſtraf tegen de „ Ketters behoorde te maatigen, en merke„ lyk onderſcheid tuſſchen dezelven te maa„ ken; doch dat anderen hadden doorge„ dreeven, dat men de luiden, door de ſtreng„ heid der ſtraffe, van de Ketterye moeſt af„ ſchrikken, zig, om dit den Keizer te doen „ goedkeuren, voornaamlyk beroepende, op „ den inhoud der voorige Plakaaten; dat zy„ ne Majeſteit zig, door deeze reden, hadt „ laaten overhaalen; alzo Vorſten, bezwaar„ lyk, af te brengen zyn van 't gene zy eens „ hebben goedgekeurd; dat hy, eindelyk, „ gewenſcht hadt, dat zyne Majeſteit het „ Plakaat den Nederlandſchen Raaden, eer het

(c) Viglii Epiſt. Select. N. CXLVIII. p. 348.

„ het werdt uitgegeven, hadt laaten onder-
„ zoeken; doch nademaal hem zulks niet be-
„ haagd hadt, oordeelde hy 't zynen en zy-
„ ner Amptgenooten pligt te zyn, zorg te
„ draagen, dat het Plakaat, met gemaatigd-
„ heid, ter uitvoeringe gelegd werdt (*d*).

De Landvoogdes brengt te wege, dat het Plakaat verzagt wordt.

De Landvoogdes, die zig, in Hooimaand, in Kleefsland, met de jagt, verlustigde, kreeg aldaar, uit Brieven van den Heere van Praat, kennis van de klagten der Antwerpenaaren (*e*). Zy was volkomen in 't begrip van Viglius, oordeelende, dat men 't Plakaat, in eenige deelen, behoorde te verzagten. Eerlang, om eene andere reden, naar Augsburg, alwaar de Keizer zig toen bevondt, vertrokken zynde, vertoonde zy hem het nadeel, welk dit Plakaat den Lande doen zou, zo nadruklyk, dat hy zig eindelyk beweegen liet, om het, door een ander, den vyfentwintigsten van Herfstmaand getekend (*f*), ten opzigte der uitheemsche Koopluiden, een weinig te verzagten. Ook werden 'er de naamen van *Inquisitie* en *Inquisiteurs*, waaraan het volk zig zeer gestooten hadt, niet in gespeld (*g*). In de plaats derzelven, las men dien van *geestelyke Regters*, waardoor nogtans dezelfde Persoonen gemeend werden. Voorts was het, in andere opzigten, zo scherp als het voorige (*h*). De geringe verzagtingen, die 'er in gemaakt waren, stilden egter 't gemor der menig-

(*d*) Viglii Epist. Select. *N.* CXLVIII. *p.* 348. *N.* CXLIX. *p.* 351.
(*e*) Viglii Epist. Select. *N.* CXLVIII. *p.* 348.
(*f*) Repert. der Plakaat. *bl.* 64.
(*g*) Fra-Paolo Hist. du Conc. de Trente, *Livr.* III. *p.* 556.
(*h*) Brandt Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 161.

KAREL II. 1550.

nigte, voor eenen tyd (*i*), en bragten te wege, dat het Plakaat alomme werdt afgekondigd; zelfs te Antwerpen, doch onder openlyke aantuiging, dat de Stad met geene Inquisitie bezwaard, noch in eenige Privilegien of Vryheden verkort worden zou (*k*). Na 't uitkomen van dit Plakaat, ging de vervolging om den Godsdienst, twee of drie jaaren agtereen, wederom zeer hevig voort.

XXVI. Keizerlyk Vonnis voor Holland, tegen de Brabantsche Gouden Bulle.

Midlerwyl, hadden die van Holland, op den agttienden van Lentemaand, Vonnis in hun voordeel bekomen, tegen die van Brabant, welken, gelyk wy reeds in 't voorbygaan gemeld hebben, beweerd hadden, uit kragte der Gulden-Bulle van Keizer Karel den IV, in Holland, niet te konnen * bekommerd worden. Men hadt, hierover, reeds van 't jaar 1544 of 1545 af, voor den grooten Raad van Mechelen, gepleit (*l*). De Brabanders dreeven hun voorregt, met zo veele hevigheid, dat zy, in 't jaar 1546, twintig Amsterdamsche Poorters, onder welken de Burgemeester *Nikolaas Bastiaanszoon* was, te Antwerpen, deeden *arresteeren*, om dat men, in 't jaar 1544, de goederen van eenen Antwerpenaar, te Amsterdam, *gearresteerd* hadt (*m*). Toen Filips, in 't voorgaande jaar, in Brabant was ingehuldigd, zogten de Brabanders hem, tot bevestiging der Gulden-Bulle, te

* *gearresteerd.*

(*i*) VIGLII Vita *N.* LXI. *p.* 29.
(*k*) BRANDT Hist. der Reform. I. *Deel*, *bl.* 162.
(*l*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1544, *bl.* 15, 22, 29. *op 't jaar* 1545. *bl.* 10, 12, 13, 15, 16, 21, 22, 26, 36, 42, 51, 54, 57, 58. *op 't jaar* 1546. *bl.* 1. *op 't jaar* 1549. *bl.* 4, 6.
(*m*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1546. *bl.* 7, 8.

KAREL V. 1550.

te beweegen. Doch de Keizer wilde 'er niet toe verstaan. In Herfstmaand, kreegen de Advokaat van der Goes en de Pensionarissen van Dordrecht en Delft last, om de redenen, op welken die van Brabant hun voorregt gevestigd hadden, te wederleggen, gelyk zy deeden. De Brabanders schreeven 'er een antwoord op. Weinige dagen voor dat de Keizer vonnis gaf, liet hy die van Holland tot een minnelyk Verdrag vermaanen, door den President Viglius, die hun voorhieldt, dat Holland, oudtyds, tot het Keizerryk behoord hebbende, door Karel den IV, met regt, aan het Brabantsch voorregt, by de Gulden-Bulle verleend, hadt konnen onderworpen worden. Doch de Hollanders wilden van geen verdrag hooren. Alleenlyk, schooten zy uit, dat zy, Regt bekomen hebbende, niet ongenegen waren, met Brabant, over 't stuk der Arresten en Regtspleegingen, overeen te komen (*n*). Hier op volgde het Keizerlyk Vonnis, waarby verklaard werdt, dat de Gulden Bulle geene plaats hadt, over die van Holland (*o*).

XXVII. Geldmiddelen in Holland.

De Staaten van Holland waren, in den aanvang deezes jaars, wederom in onderhandeling geweest, over het heffen der gemeene middelen, en 't voldoen eeniger agterstallen (*p*). Ook was, onlangs, het nader Plakaat uitgegeven, betreffende de Excynzen op Wynen

(*n*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1549, *bl.* 21, 22, 23, 26, 32, 34, 35, 38, 53. *op 't jaar* 1550. *bl.* 12, 13, 14, 15, 31.

(*o*) *Zie de* Sententie *by* BORT van de Arresten, *in zyne* Werken, II. *Deel*, *bl.* 492.

(*p*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1550. *bl.* 3, 4, 8.

Karel II. 1550.

nen en Bieren, en een ander, tegen het kwalyk aangeeven van den tienden Penning (q). Doch van den Impost op de Wynen was, in Hooimaand, nog maar zeer weinig ingekomen (r). Voorts was 'er, ten Hove, gehandeld van het vernieuwen der *Quobieren* van Verpondinge over 't platte Land en de Steden van Holland, welk de Staaten gaarne gezien zouden hebben, dat, naar tyds gelegenheid, om de tien of vyftien jaaren, geschiedde, mids 'er niemant, dan die 't Land wel kende, toe gemagtigd werdt. Zy hadden 'er, al van 't jaar 1544 af, om verzogt. Doch 't was, om verscheiden' redenen, en onder anderen, om dat men niet wist, hoe men 't met Delft maaken zou (s), tot nu toe, agtergebleeven. De veranderingen, sedert de jongste Verponding van 't jaar 1515 en 1518, in den toestand van verscheiden' Steden en Landeryen, gekomen, welker sommigen hooger, anderen laager gesteld zouden moeten worden, maakten dit werk thans zeer moeilyk. Sommige Koopsteden, bedugt dat men haar merkelyk belasten zou, klaagden over verval van handel. Amsterdam hadt, in 't voorleeden jaar, wel veertig Schepen, door storm en andere rampen, verlooren. Eenige Steden en Gehugten gaven ook voor, vry te zyn van alle Verpondinge. Men onderzogt de oudste Berigtschriften voor de Gemagtigden tot de Verpondingen op, met naame dat van den jaare 1448, om 'er zig eeni-

Poogingen tot het doen eener nieuwe Verpondinge.

(q) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 61.
(r) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1550, *bl.* 39.
(s) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1544, *bl.* 28, 45, 46, 48, 50, 52.

nigermaate naar te rigten. De Staaten ston- **Karel II. 1550.** den wel toe, dat de Verponding, door Gemagtigden des Keizers, geschieden zou; doch zy wilden 'er den Stadhouder en eenen uit elke der zes groote Steden bygevoegd hebben. Ook zouden zy gaarne den tienden Penning eerst hebben afgeschaft gehad: en dat de Verponding alleen op veertigduizend Schilden, of daaromtrent gesteld werdt (*t*). Alle deeze en andere zwaarigheden maakten de nieuwe Verponding thans zo moeilyk, dat zy, na dat men 'er lang over hadt gehandeld, geheellyk agterbleef.

In Grasmaand, besloten de Staaten, den Stadhouder, Maximiliaan van Bourgondie, Heere van Beveren en Veere, voor zyne getrouwe diensten, den Lande gedaan, en in verwagting, dat hy hun, by den Keizer en de Landvoogdesse, altoos gunstig zyn, en zig, zo dikwils als 't zyne zaaken toelieten, naar den Haage, begeeven zou, om 't Land te helpen regeeren; toe te leggen een geschenk van dertigduizend Karels guldens eens. Voor deezen, waren, aan de Graaven van Nassau en Hoogstraaten, ook diergelyke geschenken gedaan, en de Prins van Oranje zou 'er, insgelyks, om verzogt hebben, zo hy in 't leeven gebleeven was. Men oordeelde, derhalven, dat men, omtrent den Heere van Beveren, niet minder doen kon, dan men omtrent de voorige Stadhouders gedaan hadt (*u*). Geschenk aan den Stadhouder.

Doch

(*t*) Adriaan van der Goes Registr. *op 't jaar* 1550, *bl.* 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 35, 36, 37.
(*u*) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1550. *bl.* 17.

Karel II. 1550. XXVIII. Verdrag van Koophandel met Frankryk.

Doch deeze dingen betroffen Holland in 't byzonder. Kort hierna, werdt 'er, met Henrik den II, Koning van Frankryk, een Verdrag van Koophandel geslooten, waarby alle de Nederlanden belang hadden De Koning hadt, eenigen tyd herwaards, bevolen, dat alle goederen, bevonden in Schepen of op Wagens, die eenige verbooden' of vyandlyke goederen gelaaden hadden, verbeurd verklaard zouden worden. De Nederlandsche Koopluiden leeden, hierdoor, van tyd tot tyd, merkelyke schade: 't welk den Keizer bewoogen hadt, om diergelyk Bevel, ook in de Nederlanden, te laaten uitgaan. Henrik de II. werdt toen tot reden gebragt. Men tradt, door wederzydsche Gemagtigden, in onderhandeling, en kwam eerlang overeen, dat, voortaan, noch in Frankryk noch in de Nederlanden, eenige andere dan verbooden' en vyandlyke goederen zouden verbeurd verklaard worden (v).

XXIX. Verbond van Vrede en Vriendschap met Schotland.

De onlusten, die, met dit verdrag van Koophandel, een einde namen, waren veroorzaakt geworden, door den oorlog van Frankryk en Schotland tegen Engeland, in welken de Keizer, schoon door de Engelschen aangezogt om hulpe, zig niet hadt willen steeken. Doch alzo 'er, den zesentwintigsten van Lentemaand, eene Vrede tusschen de oorloogende Mogendheden getroffen was, kon Henrik de II. ligter besluiten, tot het maaken van het Verdrag van Koophandel, van welk wy gewaagd hebben. De Schotten en Nederlanders

(v) Du Mont Corps Diplom. Tom. IV. P. III. p. 1.

ders deeden elkanderen egter, omtrent deezen tyd, nog merkelyke schade ter zee: waarom, hier te lande, bevolen werdt, niet in zee te steeken, zonder zig van geschut en manschap behoorlyk te voorzien (w). Ook werden, te Veere, agt groote Oorlogschepen uitgerust, die, den gantschen Zomer, kruisten, en verscheiden' pryzen, in Zeeland, opbragten (x). Doch dit was al wat de Keizer deedt, in de plaats van vierentwintig of vyfentwintig Schepen, gelyk hy beloofd hadt, uit den Impost op de Wynen, in zee te brengen. En nog werdt der Visscherye een Lastgeld van twintig stuivers op ieder Last Harings afgevorderd, tot goedmaakinge der kosten van deeze uitrusting: waarin zy wel bewilligen moest, wilde zy de Haringvaart niet zien verbieden: hebbende die van Zeeland reeds een Lastgeld van drie of vier guldens uitgeloofd, zo 't Hof hen alleen wilde laaten visschen (y).

Karel II. 1550.

Men was nog bezig met het schikken deezer zaaken, toen de afgebroken' onderhandeling met de Schotten, op nieuws, hervat werdt. Reeds van 't jaar 1545 af, was deeze onderhandeling begonnen. Ook was 'er toen een Bestand getroffen, volgens welk, men, op wederzydsche Paspoorten, vry zou mogen vaaren en visschen. Doch in Herfstmaand, hadden de Schotten dit Bestand geschonden, ee-

(w) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1550, *bl.* 24, 39.
(x) Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 501.
(y) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1550, *bl.* 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44.

Karel II. eenen Waterlandschen schipper overvallende
1550. en losgeld afpersende (z). Van toen af, vernieuwden zy de vyandlykheden tegen de Hollanders en Zeeuwen. *Gerrit Klaaszoon* van Amsterdam werdt, in den Zomer des jaars 1546, benoemd, om naar Schotland te reizen; hoewel hy niet, maar *Guilleaume le Normand*, Klerk des Presidents van den Hove, sedert, de reize deedt. *Mattheus Strik* was, van 's Keizers wege, in Schotland. De Schotten beloofden 't Bestand te zullen houden, alzo zy vreesden, dat 'er tegen hen Brieven van schâverhaaling verleend zouden worden. Doch zy deeden 't niet. De vyandlykheden duurden (a), tot na 't sluiten der Vrede tusschen Frankryk en Engeland. Toen werden ook de Schotten den oorlog met de Nederlanden moede. Men trof eerst een Bestand, in Oogstmaand. De Ridder *Thomas Erstin* werdt, in 't najaar, door *Jakob Hamilton*, Graaf van Aran, in Schotland, Hertog van Châteleraud, in Frankryk, en Voogd der jonge Koninginne, Maria, met bewilliging van 't Parlement, herwaards afgevaardigd, om over eene Vrede te handelen. De Landvoogdes benoemde, ten zelfden einde, van haare zyde, Lodewyk van Vlaanderen, Heere van Praat, voor deezen Stadhouder van Holland, *Joan van S. Maurits, Heer van Montbarry*, President in den Raad van Staate, en Viglius van Zuichem, Pre-

(z) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1544, *bl.* 51, 61, 62. *op 't jaar* 1545, *bl.* 13, 15, 16, 19, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 40, 41.

(a) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1546, *bl.* 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 19. *op 't jaar* 1547, *bl.* 10, 17, 19, 20, 21.

President in den geheimen Raad. 't Verbond van Vrede werdt, den vyftienden van Wintermaand, te Binch in Henegouwen, gesloo-ten. 't Verbond van 't jaar 1448, tusschen Hertog Filips van Bourgondie en Koning Jakob den II. gemaakt, en andere vroeger en laater Overeenkomsten werden ten grondslag van dit gelegd. De schade, welke men elkanderen hadt aangedaan, werdt, wederzyds, vereffend gerekend, en de vrye onderlinge handel hersteld. Voorts beloofde men elkanderen onbepaalde hulp, in geval de eene of de andere party vyandlyk werdt aangetast. De Zeeschuimeryen zouden, van wederzyde, geweerd, en de schade, die, door dezelve, geduurende het Bestand van Oogstmaand laatstleeden, veroorzaakt was, vergoed worden. De Koning van Frankryk, de Roomsch-Koning en de Stenden des Duitschen Ryks, de Koning van Engeland en de Koning van Deenemarke en Noorwegen werden, van wederzyde, in dit verbond, begreepen. Het werdt, op den eersten van Grasmaand des volgenden jaars, te Augsburg, door den Keizer, bekragtigd (*b*).

Karel II. 1550.

XXX. Dood van den Heer van Granvelle.

Ter deezer Stede, was, in Oogstmaand deezes jaars 1550, aan eene sleepende ziekte overleeden Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle (*c*), van wien wy, in het voorgaande gedeelte deezer geschiedenissen, nu en dan, gewag hebben gemaakt. Hy was, twintig jaaren agtereen, een Lid van den geheimen Raad

(*b*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 260.
(*c*) Chron. van E. DE VEER *f.* 115.

KAREL II. 1550.

Raad geweest, en in veele netelige zaaken van Regeeringe gebruikt. Sommigen willen, dat de jonge Prins van Oranje aan Perenot moest dank weeten, dat hem dit Prinsdom was toegekend, alzo eenige Leden van den geheimen Raad, met naame de President Lodewyk van Schoore, dreeven „ dat een Ketters Zoon, gelyk Willem van Nassau was, geen regt op „ het zelve hebben kon (*d*)." *Antoni Perenot*, Zoon van Nikolaas, die den Geestelyken staat verkooren hadt, en tot Bisschop van Atrecht was verheeven, was, sedert eenen geruimen tyd, ook zeer gezien geweest, ten Hove. Eenige jaaren laater, kreeg hy 't voornaam bewind der Regeeringe in handen (*e*), en heeft toen zo veel gerugts in de Nederlanden gemaakt, dat wy niet hebben willen nalaaten, hier, in 't voorbygaan, aan te tekenen, wanneer hy in aanzien begon te komen.

Opkomst van zynen Zoon, den Bisschop van Atrecht.

(*d*) VAN DER HAAR Init. Tumult. Belg. *Libr*. I. *Cap*. IX. *p*. 125.
(*e*) PONT. HEUTER. Rer. Austriac. *Libr*. XIII. *p*. 606.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

TWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *De Kerkvergadering te Trente hervat. Nederlanders op dezelve.* II. *Zy wordt besloo-ten. Passausche Vrede.* III. *Oorlog met Frankryk.* IV. *Toebereidsels, hier te lande. Mets belegerd. Verlaaten.* V. *Bede van tweehonderdduizend guldens aan Holland. Ingewilligd. Gevonden. Haringvaart beveiligd. Zeekusten bezorgd.* VI. *Bede aan alle de Nederlanden. Twist tusschen de groote en kleine Steden.* VII. *Terouanne en Hesdin veroverd.* VIII. *Veranderingen in Engeland.* IX. *Onderhandeling over een Huwelyk tusschen Filips, Prins van Spanje, en Maria, Koninginne van Engeland. Voorwaarden van het zelve.* X. *Vryheden aan de Duitsche en Nederlandsche Koopluiden te Londen.* XI. *Het Huwelyk tusschen Filips en Maria wordt voltrokken.* XII. *Fransche Krygsbedryven in de Nederlanden.* XIII. *Zeegevegt in de Hoofden.* XIV. *Twee Beden aan Holland, elk van tweehonderdduizend guldens.* XV. *Handeling over 't geeven van*

Ampten aan uitlanders. Oorzaaken van 't verzwaaren der Beden. XVI. *'t Privilegie* de non evocando *geschonden. Dood van Engel Merula.* XVII. *Zorg voor de bewaaring van 's Lands Privilegien.* XVIII. *Willem Dirkszoon Bardes, Schout te Amsterdam, betigt van Herdooperye.* XIX. *Vrugtelooze Vredehandeling. Togt van Willem, Prinse van Oranje. Dood van Maarten van Rossem. Bestand.* XX. *Buitengewoone Beden aan Holland. 's Lands schulden.* XXI. *'s Lands Imposten, voor 't eerst, alomme verpagt. Beloop derzelven.* XXII. *Karel de V. besluit zig van de heerschappye te ontslaan.* XXIII. *Redenen hiertoe.* XXIV. *Oordeel daarover, hier te lande.* XXV. *Kuilenburg tot een Graafschap, en Veere en Vlissingen tot een Markgraafschap verheeven. Vreemdelingen van Ampten uitgeslooten.* XXVI. *Overdragt der Nederlanden, door Keizer Karel, aan zynen Zoon,* Filips. XXVII. *Filips doet en ontvangt den gewoonlyken eed.* XXVIII. *Afstand van Spanje en 't Keizerryk.* XXIX. *Vertrek van Karel den V. naar Spanje. Zyn afgezonderd leeven. Zyn dood.* XXX. *Staat van Holland en de andere Nederlanden, ten tyde van de Overdragt.*

Karel II.
1550.

I.
De Kerkvergadering van Trente

E Kerkelyken, die te Trente vergaderd waren geweest, waren, sedert dat Paulus de III. de Kerkvergadering naar Bononie verlegd hadt, gedeeltelyk, derwaards, vertrokken, gedeeltelyk, te Trente gebleeven;

ven; zonder, in den tyd van drie jaaren, jets te hebben verrigt, tot Hervorming der Kerke, waartoe de Kerkvergadering aangelegd was. De Bisschoppen, die zig te Trente ophielden, durfden, zonder het Hoofd der Kerke, den Paus, niets besluiten: en de Bisschoppen, die, nevens de Pauselyke Legaaten, te Bononie, vertoefden, wilden, buiten bewilliging der anderen, ook niets vaststellen, om geene nieuwe scheuring te verwekken, in de Kerke. Karel de V. prees de Bisschoppen, die te Trente gebleeven waren, verklaarende zig, door zyne Gezanten, te Rome, ernstelyk, tegen 't verleggen der Kerkvergaderinge. Hy zag geenen kans, om een einde te maaken van de geschillen over den Godsdienst, in Duitschland, zo de Kerkvergadering geen' voortgang hadt, en hy hadt nog eenige hoop, dat sommige Protestanten zig aan dezelve onderwerpen zouden, wanneer zy te Trente gehouden werdt. Hy bewoog derhalven hemel en aarde, om de Kerkvergadering wederom naar Trente te doen overbrengen; doch eindelyk bespeurende, dat 'er geen kans toe zyn zou, zo lang Paulus de III. leefde, besloot hy, op den Ryksdag te Augsburg, in 't jaar 1548, zelf de hand te leggen aan 't vereffenen der Geloofsgeschillen, en eene soort van Godgeleerdheid te doen opstellen, waaraan men zig, in Duitschland, ter wederzyde, houden zou, tot dat de Kerkvergadering nadere uitspraak zou hebben gedaan. Doch dit opstel, welk, gelyk meer diergelyken, te vooren, ontworpen, den naam van *Interim* kreeg, gaf noch den Katholyken noch den

Karel II
1550.

wordt hervat.

Karel II. 1550.

Proteſtanten genoegen: en werdt ſlegts van weinigen aangenomen. De Keizer zag zig dan, na 't overlyden van Paulus den III, welk, in Slagtmaand des jaars 1549, voorviel, en na dat *Julius de III.* tot de Pauſſelyke waardigheid verheeven was, wederom genoodzaakt, om op het hervatten der Kerkvergadering, te Trente, aan te dringen. Julius liet zig beweegen, beſchryvende de Kerkvergadering, tegen den eerſten van Bloeimaand des jaars 1551. Midlerwyl deedt de Keizer, op den Augsburgſchen Ryksdag, in Hooimaand deezes jaars 1550, zyn beſt, om de Proteſtanten te doen belooven, dat zy zig der Kerkvergaderinge onderwerpen zouden. Doch zy wilden 'er zig niet toe verbinden, dan onder voorwaarden, die de Keizer wel wiſt, dat, door den Paus, niet zouden worden toegeſtaan.

Nederlanders derwaards gezonden.

Karel de V, de Aartsbiſſchoppen van Ments, Trier en Keulen en eenige andere Duitſche Biſſchoppen hebbende overgehaald, om zig, naar Trente, te begeeven (*a*), was ook bedagt, om eenige Nederlanders derwaards te zenden. De Biſſchop van Atrecht, Antoni Perenot, die, met zynen Vader, Nikolaas, reeds in 't jaar 1543, op de Kerkvergadering geweeſt was (*b*), werdt gebruikt, tot het benoemen der bekwaamſte Nederlanderen, om de Geloofsgeſchillen, te Trente, te helpen beſliſſen, en 's Keizers belang, op de Kerkvergadering, voor te ſtaan. Hy raadpleegde

(*a*) Fra-Paolo Hiſt. du Conc. de Trente *Livr.* III. *p.* 505, 515, 521, 534, 546, 553, 562, 565. *Livr.* IV. *p.* 584.
(*b*) Fra-Paolo *Livr.* I. *p.* 185.

de hierover met den President Viglius, die hem, schriftelyk, berigtte „ dat 'er, in de „ Nederlanden, die eertyds van geleerde „ Luiden overvloeiden, thans zo weinige „ bekwaame mannen gevonden werden, dat „ hy 'er zig over schaamen moest: dat hy, „ vooral, naauwlyks iemant wist te vinden, „ in staat, om de zaaken van het Hof, te „ Trente, wel waar te neemen. Hy dagt „ wel, dat de Bisschop geenen zin in Mon„ niken hebben zou; doch wien hy, uit de „ weereldlyke of ongeordende Godgeleerden, „ kiezen zou, wist hy niet. *Franciscus Sonnius*, Kanonnik der Domkerke te Utrecht, „ en *Joannes Hasselius*, ook *Joannes Leonardi* „ *van der Eiken* genaamd, scheenen hem egter, „ hiertoe, nog de bekwaamsten. Sommigen „ wilden 'er *Herman van Gouda*, Deken der „ Lieve-vrouwen-Kerke te Utrecht, byvoe„ gen. Doch alzo deeze den naam hadt van „ zeer korzel te zyn, monsterde Viglius hem „ uit." Anderen getuigen egter van deezen Herman, dat hy geheel van verwaandheid en bitterheid vry was (*c*). Doch dit getuigenis is vroeger gegeven. Veelligt is hy, met de jaaren, veranderd. Voorts oordeelde Viglius „ dat de Bisschoppen, die de Keizer „ naar Trente zenden zou, drie of vier God„ geleerden met zig neemen moesten. Ook „ behoorden 'er, dagt hy, twee Godgeleer„ den en een * Kerkelyk Regtsgeleerde, uit „ de Leuvensche Hooge Schoole, naar Trente

KAREL II. 1550.

* *Canonista.*

(*c*) Erasm. Epist. DCIV. *int.* Oper. *Tom.* III. *P.* I. *c.* 675. *Edit. nov.*

Karel II. „ te te worden gezonden, een van welken
1550. „ Ruard Tapper zyn moest, dien hy be-
„ schryft, als zeer bedreeven in de Schriftuur
„ en in de Boeken van oude en nieuwe God-
„ geleerden. Wyders, moesten 'er eenige
„ bekwaame Abten van de Benediktyner-,
„ Bernardyner-, Præmonstreiter- en Augusty-
„ ner-orde worden uitgekipt, om naar Trente
„ te gaan; daar men eenigen uit de vier Be-
„ delordens, en eenige zulke Kanonniken,
„ die onmiddelyk van den Paus afhingen,
„ byvoegen moest. Eindelyk, hieldt hy van
„ dienst, dat de Keizer een hoofd stelde over
„ alle deeze Geestelyken, die hunne hande-
„ lingen, overeenkomstig met 's Keizers oog-
„ merken, bestierde; waartoe hy den Kan-
„ selier der Ridder-orde van 't Gulden-Vlies,
„ Filips Nigri, of *Gerard van Veldwyk*, Lid
„ van den geheimen Raad, dien sommigen
voor een Utrechtschman houden (*d*), „ of zo
„ men hen, in Brabant missen kon, deeze
„ beiden tevens voorsloeg (*e*)." 't Schynt
dat men zig, in 't uitkiezen van Godgeleer-
den tot de Trentische Kerkvergadering, groo-
tendeels, naar 't gevoelen van Viglius, ge-
schikt heeft. Ten minsten, vindt men, dat
1551. Tapper, Hasselius en Sonnius, in 't jaar 1551,
derwaards, zyn afgevaardigd. Doch dat men,
gelyk Viglius wilde, den Nederlandschen
Geestelyken een hoofd zou hebben toege-
voegd, vind ik nergens gemeld. Onder de
andere Nederlandsche Kerkelyken, die naar
Tren-

(*d*) C. P. Hoynck van Papendrecht Not. *ad* Viglii Epist. Select. *N.* CXXIX. *p.* 304.
(*e*) Viglii Epist. Select. *N.* CXLVII. *p.* 343.

Trente werden gezonden, waren 'er vier, die allen, by het opregten der nieuwe Bisdommen in de Nederlanden, welk, omtrent tien jaaren na deezen tyd, voltrokken werdt, met eenen myter, werden voorzien. *Gerard van Hamericourt*, Abt van S. Bertyn, werdt Bisschop van *S. Omer*: *Joannes Mabusius*, Bisschop van *Deventer*: *Martinus Riethoven*, Bisschop van *Ypere*, en *Kornelius Jansenius*, Bisschop van *Gend* (1). Ook werdt Sonnius Bisschop van 's Hertogenbosch, en sedert van Antwerpen (*f*).

Karel II. 1551.

Vervolg en Besluit der Kerkvergadering van Trente.

Ondertusschen hieldt Karel de V. aan by de Protestanten, om hen te beweegen, tot de reize naar Trente. Hertog Maurits van Saxen liet zig eerst overhaalen, en gaf aan den beroemden Godgeleerden, *Filips Melanchton*, bevel, om de punten byeen te zamelen, welken te Trente zouden moeten verhandeld worden. De Keizer bezorgde een breed vrygeleide voor de Protestanten, die, tegen den Winter en in 't volgend voorjaar, te Trente kwamen. Zy kreegen 'er egter, niet dan met moeite, gehoor, en alleenlyk vryheid, om eenige voorstellen te doen. De Kerkvergadering ging, ondertusschen, voort, beslissende, in zes zittingen, door een getal van omtrent zestig Kerkelyken (2), wederom verschei-

(*f*) Notit. Episc. & Theol. Belgii in Conc. Trident. *ap.* J. F. Foppens Nov. Diplom. Coll. *p.* 465.

(1) Zie *Notit. Episc. & Theol. Belgii in Concilio Trid.* apud J. F. Foppens *Nov. Diplom. Collect.* p. 465, 466.

(2) Fra-Paolo getuigt (Livr. IV. p. 584), dat het getal der Kerkelyken, geduurende deeze zes zittingen, nimmer boven de vierenzestig geweest is.

Karel II. 1551.

scheiden' voornaame Geschilpunten, het Avondmaal, de Boete en het laatste Oliesel betreffende. Doch zy werdt plotselyk afgebroken, in Grasmaand des jaars 1552, op de tyding, dat Hertog Maurits van Saxen de wapenen tegen den Keizer hadt opgevat, om de vryheid van den Godsdienst, in Duitschland, te verzekeren, en zynen Schoonvader, den Landgraaf van Hessen, te verlossen. 't Krygsgeluk diende hem. Hy bemagtigde verscheiden' sterke Plaatsen. Karel de V, thans met den Franschen Kryg belemmerd, was buiten staat, om hem te stuiten, en zag zig, eerlang, genoodzaakt, op den tweeden van Oogstmaand des jaars 1552, de *Passausche Vrede* te tekenen (*g*), by welke den Protestanten, in Duitschland, volkomen vryheid van Godsdienst vergund, en de rust in 't Ryk hersteld werdt. De geweezen Keurvorst van Saxen en de Landgraaf van Hessen werden ook, uit de langduurige hegtenis, geslaakt (*h*). De Kerkvergadering werdt eerst wederom hervat, onder *Pius den IV*, in den aanvang des jaars 1562. De overige Geloofsgeschillen werden toen, in negen zittingen, door een veel grooter getal van Kerkelyken, dan te vooren, beslist, en de Kerkvergadering, op den derden van Wintermaand des jaars 1563, beslooten. In den aanvang des jaars 1562, waren 'er, behalven de Kardinaalen, honderd en tien of honderd en twaalf Bisschoppen en Godgeleerden, in de Kerkver-

Passausche Vrede.

(*g*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III *p.* 42.
(*h*) Fra-Paolo Hist. du Conc. de Trente, *Liv* IV. *p.* 582, 601, 628, 629, 657, 667, 671, 678, 685, 688, 689, 694, 695, 696.

vergadering (*i*). Naderhand, vermeerderde het getal, tot over de honderd en tagtig, en eindelyk, tot tweehonderd en dertig toe (*k*). De Besluiten der Kerkvergaderinge zyn, door tweehonderd vyfenvyftig Leden, ondertekend (*l*). Hoe deeze Besluiten, alomme, en ook hier te lande, aangenomen zyn, en welke gevolgen dezelven, in de Nederlanden, gehad hebben, staat ons, als het bestek van dit Boek verre te buiten gaande, hier niet te verhaalen.

KAREL II. 1551.

III. Oorlog met Frankryk.

De verbonden' Protestantsche Vorsten, Henrik den II, Koning van Frankryk, die den Keizer den voorspoed, welke hem in Duitschland gevolgd was, misgunde, in hunne belangen hebbende overgehaald, werden de Nederlanden, tegen het einde des jaars 1551, met eenen nieuwen Oorlog, van de Fransche zyde, gedreigd. De Keizer hadt 'er, eenigen tyd te vooren, reeds kennis van gekreegen: doch niet konnen bewoogen worden, om zig te wapenen (*m*). Ook hadt hy, ten deezen tyde, de handen nog vol werks, in Duitschland. De Franschen begonden de vyandlykheden ter zee, in Hooi- en Oogstmaand. Zy hielden vyf Oorlogschepen voor 't Vlie, vyf onder Schagen, en vyf voor Noorwegen, die, dagelyks, verscheiden' Hollandsche Schepen, met Graanen en andere Oostersche waaren gelaaden, wegnamen. Ook beroofden en na-

(*i*) FRA-PAOLO *Livr.* VI. *p.* 147, 146 *not.*
(*k*) FRA-PAOLO *Livr.* VI. *p.* 261, 315, 325 *not.* *Livr.* VII. *p.* 418. *Livr.* VIII. *p.* 599.
(*l*) FRA-PAOLO *Livr.* VIII. *p.* 748.
(*m*) VIGLII Epist. Select. *N.* CLI. *p.* 355.

KAREL II. 1551.

namen zy verscheiden' Visschers, in de Noordzee (*n*). *De la Garde*, Admiraal der Fransche Galeien, tastte, in Oogstmaand, vierentwintig groote Koopvaardyschepen aan, die, uit Zeeland, naar Spanje wilden (*o*), en bemagtigde 'er vyftien van: welker verlies op eenentwintig tonnen schats begroot werdt, en Hoorn en Enkhuizen zeer zwaar drukte (*p*). Zelfs werden, te Hamburg, Oorlogschepen, voor Fransche rekening, uitgerust. Ook was men bedugt, voor eenen aanslag op Walcheren. Hier te lande, waren zo weinige Oorlogschepen in gereedheid, dat de Haringvisschers, verzogt om een gulden van 't Last, tot bescherming der Visscherye, toe te staan, zig, door dezelven, niet beveiligd oordeelden, en de meesten de Haringvaart, dit najaar, staakten. Ook kwam 'er verbod op, van wege der Landvoogdesse; 't welk egter, door sommigen, werdt overtreden, die, naderhand, door den Prokureur Generaal, in regten, betrokken werden (*q*). Op de tyding dat men, in Oogstmaand, eenige Nederlandsche goederen, in Frankryk, hadt aangehouden (*r*), volgde (3) de Verbeurdverklaaring van alle Fransche goederen, in de Nederlanden, nevens een uitdruklyk bevel aan alle Franschen, die hier geen jaar vaste wooning gehad hadden, om 't Land te ruimen (*s*): en

(*n*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1552. *bl.* 52, 56.
(*o*) GUICCIARD de Reb. Belgicis *p.* 179.
(*p*) VELIUS Hoorn, *bl.* 263. BRANDT Enkh. *bl.* 73.
(*q*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1552, *bl.* 12, 13, 26.
(*r*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1551, *bl.* 1, 2, 3, 4, 5, 6.
(*s*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl* 68.

(3) Den eenentwintigsten van Herfstmaand.

en weinige dagen laater (4), werdt de oorlog, te water en te lande, aan Frankryk verklaard. Karel II. 1551.

IV. Men bereidt zig tot tegenweer.

De Stadhouder Beveren, de Staaten van Holland, kort hierna, in den Haage, hebbende doen beschryven, sloeg voor, of men niet, tot bescherming van Holland, eenige sterkten in de Maaze, het Marsdiep en het Vlie behoorde te leggen: of anders 't getal van 's Lands Oorlogschepen vermeerderen. Doch de Staaten oordeelden „ dat de sterk„ ten, in 't Vlie en in 't Marsdiep, nutte„ loos zouden zyn, alzo men, uit dezelven, „ de vyandlyke schepen niet zou konnen be„ schieten; ook zou men de Gaten der Maa„ ze niet dan tot zeer zwaare kosten konnen „ versterken, en dan daartoe nog, meer dan „ een jaar lang, werk hebben: eindelyk, was „ het vergrooten van de zeemagt eene zaak, „ waar op alle de Nederlanden, en niet Hol„ land alleen, moest beschreeven worden." 't Een en 't ander bleef dan agter. Men verboodt, in Wynmaand, den uitvoer van allerlei Oorlogsbehoeften, en stelden eenen tweehondersten Penning, op alle andere uitgaande Koopmanschappen. Amsterdam klaagde, sedert, zeer, dat men, onder Oorlogsbehoeften, ook Pek, Teer, Roet, Leer, Masten, Sprieten en diergelyke waaren begreep, en den tweehonderdsten penning vorderde van goederen, die van en naar Gelderland, Friesland, Overyssel en Groningen gevoerd werden, onder voorwendsel, dat dezelven geene erf- maar aangewonnen Landen waren; doch

(4) De zesentwintigsten van Herfstmaand.

KAREL II. doch deeze klagten vonden geen' ingang (*t*).
1551. Te lande, begon men zig, tegen den Winter, in staat van tegenweer te stellen. Maarten van Rossem werdt naar Mechelen gezonden, om volk te verzamelen (*u*).

Henrik de II, midlerwyl, ook den Winter besteed hebbende, om zig te lande sterk toe
1552. te rusten, bragt, in 't midden van Lentemaand des jaars 1552, een Leger in Lotharingen; bemagtigende aldaar verscheiden' Plaatsen. In Hooimaand, viel hy in Luxemburg, alwaar hy, insgelyks, eenige Steden innam. Daartegen deedt Maarten van Rossem, omtrent deezen tyd, eenen inval in Champagne en in Lotharingen, 't platte Land, volgens zyne gewoonte, alomme afloopende en verwoestende (*v*).

Mets belegerd. Na 't sluiten van de Passause Vrede, was het Keizerlyk Leger eerst in staat om iets van belang tegen Frankryk te onderneemen. Het was tienduizend Paarden en honderd zestien vendelen Knegten sterk, en koste den Keizer, maandelyks, zes tonnen schats (*w*). De Hertog van Alva en de Marquis van Marignan hadden 'er het Opperbevel over, en sloegen, in Wynmaand, het beleg voor Mets, welk, in 't voorjaar, aan de Franschen overgegaan, en sedert merkelyk versterkt was. Terwyl dit beleg duurde, werdt het Keizerlyk Leger vermeerderd, met de benden, die, in de Nederlanden geworven, door den Hertog van Hol-

(*t*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1551, *bl.* 7, 8, 10, 13.
(*u*) Nieuwe Chron. van Brab. *bl.* 311.
(*v*) Chron. van E. DE VEER *f.* 118.
(*w*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1552, *bl.* 36.

Holstein, door Lamoraal, Graave van Egmond, en door Jan van Hennin, Heere van Bossu, derwaards geleid werden. De Keizer zelf kwam, tegen 't einde van Slagtmaand, in 't Leger, en zondt Egmond af, om Toul op te eischen; doch de Bevelhebber antwoordde „ dat hy, hierop, eerst na 't overgaan „ van Mets, en na dat hy zig, zo lang als de „ Hertog van Guize, die binnen Mets geboodt, verdedigd zou hebben, zyne gedagten zou laaten gaan." Karel de V. slaagde, ondertusschen, ongelukkig voor Mets. Het heevig vuur en de geduurige uitvallen der belegerden waren oorzaak, dat hy weinig of niets vorderde. Hier sloeg het jaargetyde toe; welk hem, eerlang, noodzaakte, de Stad, op den tienden van Louwmaand des jaars 1553, te verlaaten. In Pikardye, werwaards de Graaf van Roeulx, met eenen hoop volks, getrokken was; en in Italie, waren de meeste onderneemingen der Keizerschen ook ongelukkig uitgevallen (x). De Winter werdt derhalven besteed, om zig, tegen 't volgend jaar, in beteren staat te stellen.

KAREL II. 1552.

V. Bede van tweehonderdduizend guldens.

In Louwmaand des jaars 1552, hadt de Landvoogdes reeds alle de Nederlanden, te Brugge, doen beschryven, en aan elk eene Bede gedaan, om de kosten van den Franschen oorlog te vinden. De President Viglius vertoonde die van Holland, in 't byzonder, dat 's Keizers uitgaaven, in 't voorleeden jaar, veel meer dan zyne inkomsten beloopen hadden,

(x) DANIEL Tom. VIII. p. 52-77. Chron. van E. DE VEER f. 120, 121.

Karel II. 1552. den, en deedt hun, daarop, eene Bede van tweemaal honderdduizend guldens. Zy drongen, volgens gewoonte, op vermindering der somme; alzo dezelve byna de helft beliep van 't gene van Brabant geëischt was; daar, zeidenze, Holland en Zeeland beide maar een een derde van de Bede van Brabant plagten op te brengen. Zy stonden vooral op vermeerdering van 's Lands zeemagt, tot bescherming der Koopvaardye. Doch het eerste kon geheel niet, en het andere voor eerst niet geschieden. Men hieldt, derhalven, Dagvaart op Dagvaart in den Haage. De Leden begreepen wel, dat 'er thans geld zou moeten zyn; doch waar en hoe men 't vinden zou was zo klaar niet. De Edelen sloegen voor „ dat 'er vier middelen waren, by „ welken men gewoon was, de Beden in Holland te vinden, by de Schildtalen, by den „ Impost, by 't Morgengeld, en by den „ tienden Penning; dat de Impost op de „ Wynen en Bieren weinig hadt opgebragt, „ en, niet dan tot zwaare kosten, kon worden opgehaald; dat het Morgengeld thans „ weinig opbrengen zou, ter oorzaake van „ de jongste inbreuk veeler Landen, op den „ twaalfden van Louwmaand; die, in twee „ of drie jaaren, geene vrugten zouden konnen uitleveren; dat het vorderen van den „ tienden Penning niet dan in den uitersten „ nood behoorde te geschieden; dat zy, hierom, van gedagten waren, dat men den „ Keizer honderd en vyftig of honderd en „ zestigduizend guldens zou konnen toestaan, „ te heffen honderdduizend guldens op de

Schild-

„ Schildtalen, mids de Steden haare kwyt- Karel II.
„ scheldingen, *elks in den baaren*, vonden, 1552.
„ by Hoofdgeld, Haardstedegeld, verhoo-
„ ging van Excynzen, of andere middelen,
„ naar eigen welgevallen; en dat het overig
„ gedeelte der ingewilligde somme, by ver-
„ kooping van Renten, zou konnen gevon-
„ den worden, met dien verstande, dat men
„ tien, twaalf of veertienduizend guldens,
„ by Leeninge, heffen zou, uit eenigen der
„ rykste Kloosteren." Doch de Steden waren, by den tegenwoordigen slegten tyd, in 't eerst geene van allen tot het aanneemen van zo zwaar een' last te beweegen. Zy loofden niet meer dan honderdduizend guldens vry geld uit, en wilden nog bedingen, dat 'er tien of twaalf Oorlogschepen uitgerust, en de tweehonderdste penning afgeschaft zou moeten worden. Doch den Stadhouder verklaard hebbende dat hy zulks der Koninginne Landvoogdesse niet zou durven overschryven, zagen zy van 't bedingen deezer voorwaarden af. Sedert onderging hy eenige Steden afzonderlyk, en bewoog haar, tot honderd en twintigduizend guldens te komen. De Landvoogdes nam 'er egter geen genoegen in. Zy merkte aan „ dat Holland, ten onregte, voorgaf,
„ nevens Zeeland, voorheen niet boven een
„ derde der Bede van Brabant te hebben op-
„ gebragt; alzo Holland alleen, sedert het
„ jaar 1540, verscheiden' reizen, de helft
„ van Brabant hadt gegeven. Zelfs hadt Hol-
„ land, met Zeeland en Westfriesland, in
„ de Bede, by Hertog Karel van Bourgon-
„ die, in 't jaar 1462, geëischt, zo veel ge-

Karel II. 1552.

„ draagen als Vlaanderen, en meer dan Bra„ bant, waarvan Zeeland slegts het derde en „ Holland de twee derde deelen opbragt: dat „ de andere Nederlanden zo wel, by gebrek „ van neeringe en door de overstroomingen, „ geleeden hadden, als Holland, daar men „ den handel der Engelsche en Schotsche „ Wolle en de vaart op de Oostzee nog vry„ hadt: dat men, ten onregte, bedingen wil„ de, dat de penningen ter verdediging van „ 't Land zouden worden gebruikt, alzo zy „ alles, wat van de Bede inkwam, besteed„ de, daar 't de nood meest eischte. Gou„ da, welk, ter oorzaake van 't afbranden „ der Kerke, oordeelde, eenigszins te moe„ ten verschoond worden, moest, meende „ zy, zo wel als de anderen, betaalen, en „ Delft zelf, onaangezien de twintig jaaren, „ geduurende welken, het vry van lasten ver„ klaard was, nog niet verstreeken waren, „ moest, verstondt zy, zo veel opbrengen, „ als in den jongsten oorlog." Zy besloot „ dat zy niets van haaren eisch kon laaten „ vallen, alzo de andere Landen, die reeds „ in de volle Beden bewilligd hadden, dan ook „ afslag zouden vorderen." De Staaten, 't bewilligen zo lang vertraagd hebbende, als eenigszins doenlyk was, moesten eindelyk, den negenden van Grasmaand, belooven, de volle tweehonderdduizend guldens te zullen opbrengen (y). De helft zou men vinden op de Schildtalen, volgens den voorslag der Edelen. Doch

De Staaten bewilligen,

Middelen, om 't

(y) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1552, *bl.* 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 31, 35, 36, 37, 42.

Doch om de andere helft te bekomen, hadt men byna 't gantſche jaar werk. Meeſter *Jakob van den Einde*, Penſionaris van Delft, ſloeg voor „ dat men dezelve, geheel of ten „ deele, zou konnen vinden, uit een Haard- „ ſtedegeld, van welk alleen de vier bidden- „ de Orden, de Leproozen en de gemeene „ Gaſthuizen verſchoond zouden worden, en „ de telling gedaan, in de Steden, door Bur- „ gemeeſteren, en ten platten Lande, door „ de Officieren; mids de Huisjes, die hon- „ derd guldens en minder waardig waren, „ verſchoonende, en elke Haardſtede niet „ hooger dan met drie ſtuivers of zeven groo- „ ten belaſtende. 't Gene dit Haardſtede- „ geld minder dan honderdduizend guldens „ zou opbrengen, zou men, uit den Impoſt „ van een ſtuiver op elk vat Biers, konnen „ vinden." Dordrecht, Haarlem, Delft en Amſterdam ſtemden in deezen voorſlag; doch meenden dat, al konden ſchoon de volle honderdduizend guldens uit het Haardſtedegeld worden gevonden, men nogtans een gedeelte derzelven, by verkooping van Renten, vinden moeſt, op dat ten Hove niet gezeid mogt worden, dat men genoeg in ſtaat was, om de Bede, uit eene redelyke belaſting in zig zelven, te vinden. Doch Leiden en Gouda meenden, dat het Haardſtedegeld te veel tot laſt van de geringen komen zou, en de ryken te veel ontlaſten, vooral in Plaatſen, daar de Huizen 't meeſt gelden mogten: waarom zy verſtonden, dat men de vereiſchte ſomme liever op de waarde der Huizen, in koop of in huure, behoorde te vinden. Zy vergeleeken

KAREL II. 1552.

geld te vinden.

Karel II. 1552. ken zig egter, ſedert, met de andere Leden, mids men elke Haardſtede met meer niet dan vyf grooten, belaſtte. Doch naderhand befloot men, om vyftigduizend guldens te vinden, welken men ſpoedig noodig hadt, zes ſtuivers op elke Haardſtede te leggen. En deeze belaſting werdt zo ſcherp ingevorderd, dat men de Steden noodzaakte, om voor onvermogende Ingezetenen te betaalen (z), en den Prins van Oranje en den Graaf van Hoorne, die betaaling weigerden, in regten betrok (a). De andere vyftigduizend guldens poogde men te vinden, by verkooping van Losrenten tegen den Penning zeſtien, veertien of twaalf, en van Lyfrenten, op een lyf alleen, tegen den Penning agt, zo wel buitens als binnens Lands. Doch de Ontvanger wiſt geene genoegzaame Koopers te vinden. De Staaten verzogten verlof, om de Ingezetenen tot koopen te mogen dwingen. Doch de Landvoogdes wilde hiertoe niet verſtaan. Ook vondt men, eindelyk, nog Koopers van Losrenten, tegen den penning twaalf, onder anderen te Delft en in Zuidholland (b).

Omtrent de eerſte honderdduizend guldens, die op de Schildtalen gevonden werden, was beſlooten, dat de groote Steden Dordrecht, Haarlem, Leiden en Gouda de gewoonlyke kwytſcheldingen zouden genieten. Doch toen deeze penningen werden omgeſlaagen, be-

(z) Velius Hoorn, *bl.* 264.
(a) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1553. *bl.* 29, 30, 31, 40, 42, 47, 64, 66, 67, 72. *op 't jaar* 1553, *bl.* 2, 3, 9, 43, 52.
(b) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1552. *bl.* 48, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 66, 67, 71.

bevondt men, dat de kleine Steden en 't platte Land, welken men doorgaans geene kwytscheldingen toestondt, veel hooger belast waren, dan zy oordeelden te behooren: waar uit geen klein ongenoegen, tusschen de groote en kleine Steden, ontstondt (c).

Karel II. 1552.

In Zomermaand deezes jaars, was men, ter Vergaderinge van Holland, bedagt geweest, op het vinden van middelen, ter beveiliging der Haringvisscherye, die, voorleeden najaar, tot groot agterdeel voor 't Land, genoegzaam gestaakt was. Twee werden 'er voorgeslaagen: het verwerven van Brieven van Vrygeleide van Frankryk, of het uitrusten van een bekwaam aantal van Oorlogschepen. In Zeeland, hieldt men het eerste middel voor gemakkelyker, kosteloozer en veiliger. Doch in Vlaanderen, hadt men 'er tegen ingebragt, dat de Franschen, in dit geval, zo wel mogende visschen als de Nederlanders, den Haring in prys zouden doen daalen, en hunne Vlooten rykelyk van mondbehoeften konnen voorzien; waaraan zy gebrek zouden hebben, zo hun het visschen, door Oorlogschepen, belet werdt. Men hadt 'er bygevoegd, dat de Franschen, veelligt, hun woord niet houden zouden, en, genoeg gevangen hebbende, boven Vrygeleide boven al, den onzen den Haring ontrooven. De Landvoogdes neigde ook tot deeze laatste meening, vorderende, van Vlaanderen, zes, van Zeeland, vier, en van Holland, als sterker ten Haring vaarende dan een

Middelen tot beveiliging der Haringvaart.

(c) Requeft van A°. 1553, by BRANDT Enkh. bl. 75. Ziet ook Chron. van R. DE VEER f. 117.

Karel II 1552. een van deeze twee Landschappen, agt Oorlogschepen. Doch in Holland, was men meer voor 't visschen onder vrygeleide. Men merkte aan „: dat agttien Oorlogschepen niet opmo„gen zouden tegen de magtige Fransche „Vloot; dat de Haringteelt ook, grooten„tendeels, voorby zyn zou, eer deeze Vloot „gereed zou konnen zyn; dat de Buizen, in „voorige tyden, weinig dienst gehad hadden „van Oorlogschepen, die zig meest aan Land „en in de Havens plagten te houden; dat de „Franschen genoeg mondbehoeften wisten te „krygen, zelfs uit deeze Landen, al werdt „hun de Haringvisschery belet; dat de Ha„ring, als men op vrygeleide vischte, ten „minsten zo veel opbrengen zou, als, wan„neer men in de kosten eener uitrustinge „moest draagen: dat eindelyk de Franschen, „tot nog toe, de vrygeleibrieven in agting „gehouden hadden, en dat Vorsten, door„gaans, hunnen Brieven gestand deeden." De Landvoogdes bleef egter by haare meening, verklaarende rondelyk, dat zy den Koning van Frankryk niet betrouwde. Ook zeide zy, berigt ontvangen te hebben, dat hy niet meer dan twaalf schepen in zee hadt; waar tegen die van Holland zig met agt schepen genoeg zouden konnen beschermen. 't Slot was, dat men, tot Oorlogschepen, of tot het staaken van de Haringvaart, besluiten moest. Men vondt dan geraaden, der Landvoogdesse een lastgeld van twee guldens aan te bieden, mids zy agtentwintig Oorlogschepen en vier Jagten in zee bragt. Eindelyk kwam men, eerst in Oogstmaand, overeen „ dat de Steden

„ den en Vlekken, zig met de Haringvaart „ geneerende, agt Oorlogschepen in zee zou- „ den brengen, mids daar tegen genietende „ 1. twee guldens van ieder last Haring, welk „ de eerste reize gevangen werdt, en daarna „ een lastgeld naar behooren. 2. hun aandeel „ in twaalfduizend guldens, die de Land- „ voogdes, tot bescherming der Visscherye, „ zou opschieten, welk aandeel op zesdui- „ zend guldens begroot werdt. 3. de driedui- „ zend guldens, die 't gemeene Land beloofd „ hadt te zullen opbrengen." De agt Schepen werden terstond gereed gemaakt. Delft en Rotterdam bragten 'er elk twee in zee. Schiedam met Briele, Goereede, Bommene, Vlaardingen en andere Vlekken ook twee, en Enkhuizen een gelyk getal, waar mede men de Haringvaart, dit jaargetyde, genoeg beschermd rekende. Doch men bedroog zig. Daar werden omtrent vyftig Buizen genomen (*d*). Tot geleide der Koopvaardyvloote naar 't Westen, waren, al in Bloeimaand, eenige Oorlogschepen in gereedheid gebragt; welken, met een groot getal van Koopvaardyschepen, in zee liepen, en eene gelukkige reis naar Spanje deeden (*e*). Om de kosten op deeze uitrusting te vinden, hadt men een' Impost van twee ten honderd gelegd op al wat van en naar 't Westen gevoerd werdt. Sommigen hielden dit te stryden met de Pri-

Vi-

(*d*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1552, *bl.* 43, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 61. *op 't jaar* 1553, *bl.* 5.

(*e*) Chron. van E. de Veer *f.* 117 *vers.* Viglii Epist. Select. *N.* CLV. *p.* 361.

Karel II. 1552.

vilegien van Tolvryheid. Doch anderen oordeelden, dat men deezen Impoſt, enkelyk geheeven ter beveiliging der Koopvaardye, niet als een' Tol kon aanmerken. 't Stuk werdt, door Gemagtigden der Staaten, onderzogt, die der eerſte meening toevielen. Men beſloot, derhalven, voor eerſt, het afſchaffen van gemelden Impoſt, by Verzoekſchrift, ten Hove te vorderen, en 'er, na 't eindigen of bedaaren van den tegenwoordigen oorlog, ernſtiger op te dringen. Ook werdt 'er de Koopvaardy, in 't jaar 1554, van ontheeven (*f*).

De Kusten worden bezorgd.

Voor de Hollandſche, Zeeuwſche en Frieſche Stranden, die, door de Franſche Oorlogſchepen, gedreigd werden, werdt, omtrent deezen tyd, ook zeer gezorgd (*g*). De Landvoogdes beval den Heere van Beveren, Stadhouder van Holland en Zeeland, vier Regimenten Knegten, langs de Kuſten, te leggen. Ook is 'er nog blyk voor handen, dat hy, wat laater, de Zeedorpen in Holland van geſchut voorzien, en onder anderen, die van Alkmaar gelaſt heeft, agt *Valkonetten* of ander geſchut op raderen, met de kogels en 't verder gereedſchap daar toe behoorende, te Egmond op Zee, te leveren (*b*). Men raadpleegde met ervaaren' luiden, over de beſte middelen, om de Stranden te beveiligen. Ook werdt, meen ik, de Graaf van Arem-

(*f*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1552. *bl.* 38, 40, 41, 44, 47. *op 't jaar* 1553. *bl.* 1, 24. *op 't jaar* 1554. *bl.* 37.

(*g*) Adriaan van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1552. *bl.* 35, 36, 37.

(*b*) Brief van XIV Juny XV.^c LIV. *by* Boomk. Alkm. *bl.* 121.

Aremberg, Stadhouder van Friesland, Overyssel en Groningen, ten deezen zelfden einde, naar Friesland gezonden (*i*); doch wat hy hier, tot beveiliging des Landschaps, verrigt hebbe, is my niet gebleeken. Karel II. 1552.

De Veldtogt in Lotharingen was, dit jaar, ongelukkig geslaagd, voor den Keizer; die, terstond na 't opbreeken van 't beleg van Mets, op middelen bedagt was, om vroeg in 't veld te verschynen. En alzo hiertoe, in de eerste plaatse, wederom geld vereischt werdt, beschreef hy de Staaten van alle de Nederlanden, in Sprokkelmaand des jaars 1553, te Brussel; vorderende hier, van Brabant, eene Bede van zeshonderdduizend Karels guldens, die niet dan by wege van een Schoorsteengeld van twintig stuivers in de Steden, en van vyftien stuivers ten platten lande gevonden worden konden (*k*). Van Holland, werden driemaal honderdduizend guldens geëischt: en aan de andere Landen geschiedden Beden naar evenredigheid. De Staaten, hierop ter Dagvaart beschreeven, vonden zig, naar gewoonte, zeer bezwaard over deeze Bede. De Edelen merkten aan „ dat het „ Land, binnen een jaar, zevenhonderdduizend guldens aan den Keizer verstrekt hadt; „ dat de Haringvisschers, in 't voorleeden „ jaar, wel honderdduizend guldens ten agteren waren geraakt; dat zy, hierom, niet „ meer dan tweehonderdduizend guldens konden toestaan, te vinden honderdduizend gul-

VI. Nieuwe Bede aan alle de Nederlanden.

1553.

(*i*) Viglii Epist. Select. *N.* CLV. *p.* 360.
(*k*) Chron. van E. de Veer *f.* 121.

Karel II. 1553. „ guldens op de Schildtalen, en het overige „ uit een' tienden Penning op de vaste goederen, die, naar hunne rekening, honderd en „ veertig of honderd en vyftigduizend gul- „ dens zou opbrengen." Dordrecht en Haarlem waren 't genoegzaam eens met de Edelen. Delft sloeg voor, dat men de Ingezetenen, gelyk in 't Noorderkwartier gewoonlyk geschiedde, op zekere schotponden moest stellen, naar dat zy gegoed waren: doende, by voorbeeld, die vyftig ponden vlaams gegoed waren, een half schotpond, die honderd, een heel, die tweehonderd, twee, die vierhonderd, vier betaalen; en zo voorts, tot agtduizend ponden vlaams, die op vyfentwintig schotponden moesten worden gesteld. Leiden wilde een' tienden Penning heffen van alle inkomende goederen, twee deelen ten laste van den Eigenaar, en een ten laste van den Bruiker; 't gene 'er te kort kwam moest, in de Steden, gelyk de gewoonlyke Beden, en ten platten lande, uit een Morgengeld van vier, drie en een halve, en drie stuivers, naar de gesteldheid der Landen, gevonden worden. Die van Amsterdam waren 't genoegzaam eens, met de Edelen, Dordrecht en Haarlem. Alleenlyk merkten zy aan, dat men de Huizen, die niet boven zes guldens aan huure deeden, van den tienden Penning wilde ontlasten; doch dat 'er zulken weinig in hunne Stad gevonden werden, schoon 'er veelen waren, van welken de Eigenaars, jaarlyks, niet meer dan een pond vlaams zuiver geld rekenen konden, welken zy oordeelden, dat insgelyks behoorden vry te zyn. Gouda voegde

de zig hier by. Naderhand kwamen de Steden eenpaarig tot tweehonderd en vyftigduizend guldens, te vinden uit den tienden Penning op de vaste goederen, op de Schildtalen, en uit een Morgengeld van vyf, vier en drie stuivers. Alleenlyk hieldt Gouda zig te hoog gesteld in de Schildtalen. Doch men wilde verscheiden' voorwaarden bedingen, in welken de Landvoogdes niet bewilligen kon: de voornaamsten waren afschaffing van den Impost van twee ten honderd, vrye vaart Westwaards, en visschery onder Vrygeleide, of by *stilzate*. Ook wilde men geene Ampten, buiten dat van Stadhouder, aan uitheemschen gegeven hebben: waarop de Landvoogdes zeide „ dat zy niet veele Ampten aan uitheemschen gegeven hadt, en niet dan aan zulken, die zy bekwaamer vondt dan de Ingeboornen, ten zelfden tyde, naar deeze Ampten, staande." Eindelyk, moesten de Staaten, in Grasmaand, in de volle Bede, bewilligen. Gouda toonde zig, sedert, onwillig, om naar de Schildtalen te draagen. Ook was de Graaf van Egmond, die beweerde regt te hebben, om de Beden, in zyne Heerlykheden, zelf te innen, weigerig, om tot deeze Bede te betaalen: gelyk hy ook, in 't voorleeden jaar, reeds tegen de bewilliging in de Bede van tweehonderdduizend guldens *geprotesteerd* hadt (*l*). Die van Voorne en Putten begeerden ook van den tienden Penning vry te zyn. Doch de Staaten gaven den Ontvanger last, om alle onwilligen, by *exe-*

Karel II. 1553.

Geene Ampten aan uitheemschen te geeven verzogt.

(*l*) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1552. *bl.* 10.

Karel II. 1553. *executie*, tot voldoeninge te noodzaaken (*m*).

'T Bleef, ondertusschen, dit jaar, niet by deeze Bede van driehonderdduizend guldens. In Oogstmaand, vorderde de Keizer nog tweehonderdduizend guldens van die van Holland. Van ruim honderdduizend guldens moesten zy, terstond, Schuldbrieven, ten laste der zes groote Steden, leveren; die de Keizer tot gereed geld maaken kon. Sommige Steden wilden egter, volgens gewoonte, wederom iets afdingen van deeze Bede. Doch die van Leiden merkten aan, dat zulks, by de voorige Beden, niet doenlyk geweest zynde, ook nu met geen' grond te verwagten was. Men kwam, derhalven, in 't begin van Wynmaand, tot eene eenpaarige bewilliging in de volle Bede, die, by verkooping van Los- en Lyfrenten, gevonden werdt. Men ontving van de Koopers wel tot tienduizend ponden van veertig grooten aan gemaakt zilverwerk. De Landvoogdes nam het, ten deezen tyde, tot tweeendertig stuivers de ons, in betaaling (*n*). Doch ten zelfden tyde, losten de Staaten eenige oude Schuldbrieven af, 't welk de Ontvanger, heimelyk, door de tweede hand, wist te beleggen, op dat men, ten Hove, niet merken zou, dat het Land thans nog in staat was, om schulden af te doen (*o*).

By 't bewilligen in de Bede van driehonderd-

(*m*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1553. *bl.* 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 22, 23, 31, 32, 43.

(*n*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1554. *bl.* 1, 39.

(*o*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1553. *bl.* 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 44, 45, 46, 47, 48.

derdduizend guldens, die, ten deele op de Schildtalen, werdt omgeslaagen, hadden de groote Steden staat gemaakt, op het genieten der gewoonlyke kwytscheldingen. Doch de kleine Steden, voorziende, of vreezende, dat deeze kwytscheldingen, wederom, gelyk voorheen, ten haaren laste, zouden komen; vervoegden zig, kort na 't bewilligen in de Bede, met een verzoekschrift aan den Keizer, waarby zy, vooraf, het ongelyk, haar, door de groote Steden, in 't voorleeden jaar, aangedaan, en nu op nieuws gedreigd, vertoond hebbende, verzogten „ dat den Ontvanger-„ Generaal van 's Keizers Beden in Holland ge-„ last mogt worden, de penningen, welken zy „ reeds te veel betaald hadden, om te slaan, „ over de groote Steden; dat de Beden, „ voortaan altoos, *Schildtaals gelyk*, mogten „ worden omgeslaagen, en dat 'er altoos Ge-„ magtigden van vier kleine Steden op de Be-„ den beschreeven mogten worden, om der-„ zelver belangen voor te staan." 't Verzoekschrift werdt, volgens de rondigheid dier tyden, met deeze woorden, besllooten, *Dit doende, zal uwe Roomsch Keizerlyke Majesteit wel doen.* De verzoekers waren Burgemeesters en Regeerders der kleine Steden van Rotterdam, Schoonhoven, Gorinchem, Schiedam, Heusden, Vlaardingen, den Haage, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnikendam, Medenblik en Texel. Doch op hun verzoek kwam geen ander antwoord, dan dat 'er de Landvoogdes zo veel opzigt op neemen zou, als zy naar billykheid zou vinden,

Karel II. 1553.

KAREL II. 1553. te behooren (*p*). Hier by bleef het, sedert. De kleine Steden konden nimmer verwerven, dat zy, wederom, gelyk van ouds, op de Graaflyke Beden beschreeven werden, en sommigen moesten de Excynzen merkelyk verhoogen, om het aandeel te vinden, welk zy, volgens de schikkinge der Edelen en groote Steden, in de Beden, draagen moesten (*q*). Over 't Land in 't gemeen, werdt nu, volgens Staats besluit, de tiende penning van Landen, Huizen en erven geheeven (*r*). Om welken te schatten, in elke Stad, kleine en groote, zes bekwaame en eerlyke persoonen, niet zynde in de Wet, gemagtigd werden (*s*). Ook moest men den tienden penning van alle de Visscheryen onder Holland betaalen (*t*). De Haringvaart was hier in tamelyke bloei, wordende van Enkhuizen alleen, omtrent deezen tyd, honderd en veertig Buizen uitgerust (*u*). Men hadt, dit jaar, wederom veel overweeging ter Dagvaart gehad, om dezelve te beveiligen (*v*), 't welk, door middel van omtrent twintig Oorlogschepen, waartoe de kosten, uit den gemelden tienden Penning, gevonden werden, schynt geschied te zyn. De omslag des tienden pennings van de waarde der Huizen en erven binnen Amsterdam beliep thans dertienduizend en eenige honderden guldens.

Doch

(*p*) Request van A°. 1553, *by* BRANDT Enkh. *bl.* 75.
(*q*) BRANDT Enkh. *bl.* 76, 77. Brief van den 6 Decemb. 1552, *by* BOOMKAMP Alkm. *bl.* 121.
(*r*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 73.
(*s*) Brief van 27 May 1553, *by* BOOMK. Alkm. *bl.* 120.
(*t*) Repert. der Plakaat. *bl.* 76.
(*u*) BRANDT Enkh. *bl.* 78.
(*v*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1553. *bl.* 5, 19, 20, 21, 26, 28, 29.

Doch 't schynt, dat deeze somme niet volkomen in 's Lands Kasse gekomen is. Immers men heeft den Amsterdamschen Burgemeester, Henrik Dirkszoon, die thans 't meeste gezag voerde in de Stad, sedert beschuldigd, dat hy 'er meer dan vierduizend guldens van agter gehouden hadt (w).

Karel II. 1553.

VII. Terouanne en Hesdin stormenderhand ingenomen.

De Keizer, door het afkondigen van eene algemeene vryheid, om allerlei mondbehoeften, zonder betaaling van twee ten honderd, waarmede de uitgaande Koopwaaren nog belast bleeven, naar 't Leger, te mogen voeren (x), zyne benden, rykelyk, van voorraad voorzien hebbende; beval den Graave van Roeulx, 't beleg van Terouanne in Artois, tegen 't einde van Grasmaand, te onderneemen. De Stad werdt egter niet bestormd, voor den twaalfden van Zomermaand; doch de belegeraars werden, met verlies, te rug gedreeven. Men begon toen, op nieuws, aan de loopgraaven te werken, en voltrokze, eerlang, tot aan de graft toe. De twintigste van Zomermaand was tot een' tweeden storm geschikt. Doch de belegerden, de toebereidsels hiertoe gewaar geworden zynde, zogten in onderhandeling te komen. Terwyl men hiermede bezig was, begonden de Duitschers en Nederlanders den aanval ongelast, en bemagtigden de Plaats stormenderhand (y). Zy regtten een ysselyk bloedbad aan, in deeze overoude Stad, welke, kort hierna, op 's Keizers bevel, ten gronde toe, verdelgd werdt, en

(w) Hooft II. *Boek*, *bl.* 61.
(x) Repert. der Plakaat. *bl.* 72, 76.
(y) Viglii Epist. Select. *N.* CLVI. *p.* 361.

Karel II. en sedert, nimmer, wederom herbouwd geworden is (z). Hesdin werdt, wat laater, op gelyke wyze als Terouanne, overmeesterd, en ook geheellyk verwoest. De naam alleen is bewaard gebleeven, in eene Stad, welke de Keizer, in 't volgend jaar, omtrent een vierdendeel uurs van het verwoest Hesdin, stigten deedt, en welke *Hesdinfert* genoemd wordt (*a*). De Veldtogt deezes jaars eindigde met een hevig schutgevaarte, tusschen een gedeelte des Keizerlyken Legers, welk, onder geleide van Lamoraal, Graave van Egmond, en van eenige anderen, tot aan Amiens, doorgedrongen was; en de Franschen, onder den Hertoge van Mommeranci. Verscheiden' voornaame Keizerlyke Legerhoofden lieten hier 't leeven. Van de Fransche zyde, werden 'er eenigen gevangen genomen (*b*).

1553.

VIII. Veranderingen in Engeland.

Terwyl de oorlog, tusschen Karel den V. en Henrik den II, dus hevig werdt voortgezet, waren 'er, in Engeland, veranderingen voorgevallen, die merklyken invloed hadden, op de belangen van beide deeze Mogendheden, en op den Staat der Nederlanden. De jonge Koning, Eduard de VI, lang aan eene borstkwaale gekwynd hebbende, overleedt eindelyk, op den zesden van Hooimaand deezes jaars. Volgens den Uitersten Wil zyns Vaders, moest hy worden opgevolgd, door *Maria*, Dogter van Henrik den VIII. en van Katharina van Arragon. Doch Eduard hadt, kort

(*z*) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 83.
(*a*) J. B. Marchet. de Morini atque Hedini Expugnat. *ap.* S. Schardium *Tom* II. *p.* 577. Daniel *Tom.* VIII. *p.* 85.
(*b*) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 86. Chron. van E. de Veer *f.* 123.

kort voor zyn' dood, de Kroon besproken aan KAREL II.
Joanna Gray, Dogter van *Henrik*, *Hertoge van* 1553.
Suffolk en van *Françoise Brandon*, die eene Dogter was van Koning Henriks jongste Zuster *Maria*, Weduwe van Lodewyk den XII, Koning van Frankryk, en naderhand hertrouwd aan *Karel Brandon*, *Hertoge van Suffolk*. Françoise kon, volgens den Uitersten Wil van Henrik den VIII, eerst aan de Kroon komen, na 't afsterven van *Elizabet*, Dogter van Henrik en van *Anna de Bollen*. Doch Eduard, aangezet door *Jan Dudlei*, *Hertog van Nordhumberland*, wiens Zoon, *Guilford Dudlei*, onlangs met Joanna Gray gehuwd was, besloot haar, met agterstelling van Maria en Elizabet, de Kroon te bespreeken. Men hadt den jongen Vorst doen verstaan, dat het werk der Hervorminge, welk, onder zyne Regeering, gelukkiglyk was voortgezet, t'eenemaal verydeld stondt te worden, zo Maria, na hem, op den Troon klom, zynde zy voor zo yverig Roomschgezind bekend, dat zy, in 't jaar 1551, toen men haar dringen wilde, tot het aanneemen eener nieuwe Geloofsbelydenisse, op 't punt gestaan hadt, om 't Ryk te verlaaten, en met eenige Schepen, die de Landvoogdes haar van hier hadt toegeschikt, de wyk naar de Nederlanden te neemen. Doch deeze toeleg werdt gestuit, en aan Maria, sedert, eene tamelyke vryheid van Godsdienst vergund. De Prinses Elizabet yverde, zo lang haar Broeder regeerde, zeer voor de Hervorminge, en scheen derhalven, zo men Maria wilde uitsluiten, eerst in aanmerking te moeten komen, om Eduard den VI. op te volgen.

KAREL II. 1553. Doch de Hertog van Nordhumberland, die de Kroon in zyn Huis zogt over te brengen, zou hier by zyne rekening niet gevonden hebben. Hy deedt 's Konings keuze dan vallen op Joanna Gray, die, uit hoofde van den afstand haarer Moeder, geoordeeld werdt, regt te hebben tot het Ryk; doch niet dan met moeite bewoogen werdt, tot het aanvaarden der Kroone. Zy vaardigde terstont iemant af naar den Keizer, om hem van haare komst tot de Kroon te verwittigen. Doch Karel weigerde haaren Gezant gehoor, en zondt den Brief, dien zy hem schreef, ongeopend te rug. Maria, die naar 't Landschap Norfolk geweeken was, en den naam van *Koninginne*, ondertusschen, ook aangenomen hadt, kreeg, eerlang, zo groot een' aanhang, dat zy, zelfs binnen Londen, zonder iemants wederzeggen, voor Koninginne werdt uitgeroepen. Joanna Gray lei toen de Koninglyke waardigheid af, die zy, niet meer dan negen dagen, bekleed hadt: en werdt, eerlang, zo wel als verscheiden' haarer medestanderen, openlyk onthalsd. Maria was naauwlyks gevestigd op den Troon, of zy tradt met den Keizer in onderhandeling over de beste middelen om den ouden Godsdienst in Engeland te herstellen (*c*): waarvan zy, zo lang zy leefde, genoegzaam haar eenig werk gemaakt heeft.

IX. Onderhandeling

Doch Karel de V. zogt zyn byzonder voordeel te doen, met de Staatsverandering in En-

(*c*) P. V. Narrat. Hist. *apud* S. SCHARD. *Tom.* II. *p.* 61. RAPIN *Tom.* VI. *p.* 71, 69, 70, 57, 75, 76, 81, 85, 87, 91, 97, 107.

Engeland, en met de gelegenheid, die hem voorkwam, om met Maria, in vertrouwen, te handelen. Prins Filips, zyn Zoon, was, sedert eenige jaaren, Weduwenaar, en de Keizer begreep, dat Filips geen voordeeliger Huwelyk zou konnen doen, dan met de Koninginne van Engeland. Hy deedt het derhalven Maria, in of omtrent Oogstmaand, voorslaan, haar vertoonende, dat deeze verbindtenis, noodwendig, de herstelling van den ouden Godsdienst, in Engeland, te wege brengen zou. De Koningin, ingenomen met alles wat zy oordeelde tot voorstand van haaren Godsdienst te zullen konnen strekken, gaf haare toestemming ligtelyk. Doch alzo het Hof wel wist, dat het volk, over dit Huwelyk, morren zou, zogt men de onderhandeling bedekt te houden. Haast lekte 'er egter zo veel van uit, dat het Huis der Gemeente, omtrent het einde des jaars, een besluit nam, om de Koningin te verzoeken, dat zy geen' uitheemsch' Prins wilde trouwen. Doch *Gardiner*, die, wegens de Koningin, met den Keizer, over dit Huwelyk, handelde, wist zig van het ongenoegen, welk het volk 'er over opgevat hadt, meesterlyk te bedienen, om zulke gunstige Huwelyksvoorwaarden, voor zyne Meesteresse, te bedingen, als hy kon uitdenken. Karel de V. zondt, in den aanvang des jaars 1554, een aanzienlyk Gezantschap, met Lamoraal, Graave van Egmond, aan 't hoofd, naar Engeland af, om het Huwelyk plegtiglyk en openlyk te verzoeken. De Keizer, niets anders beoogende, dan het spoedig voltrekken van het zelve,

Karel II. 1553.

Over een Huwelyk, tusschen Filips, Prins van Spanje, en Maria, Koninginne van Engeland.

1554.

Karel II. 1554. hadt vastgesteld, alles toe te staan, wat op hem begeerd werdt. Gardiner stelde zig twee voornaame einden voor, in het regelen der Huwelyks voorwaarden, van welken de President Viglius, van 's Keizers wege, een ontwerp gemaakt hadt (*d*). Hy zogt, *voor eerst*, zorg te draagen, dat Engeland nooit onder de Spaansche heerschappy vervallen kon, en, *ten anderen*, zulke voorwaarden uit te denken, die het Huwelyks verdrag, door 't Parlement, konden doen goedkeuren. De Keizer, denkende, veelligt, dat hy, of Filips, naderhand, gelegenheid genoeg hebben zouden, om de ingewilligde voorwaarden te doen veranderen, stondt alles toe, en op den twaalfden van Louwmaand, weinige dagen na de aankomst der Keizerlyke Gezanten (*e*), werden de Huwelyks voorwaarden getekend; die hier op uitkwamen.

Voorwaarden, op welken het geslooten wordt.

„ Filips zou, uit hoofde van dit Huwelyk, „ den naam voeren van *Koning van Engeland*, „ en zyne Gemaalin het Ryk helpen regeeren. „ Doch 't begeeven der Ampten zou in handen van Maria alleen blyven. Maria zou „ ook alle de titels, den Koning, haaren Gemaal, toebehoorende, voeren mogen. De „ * Lyftogt der Koninginne werdt bepaald, „ op zestigduizend ponden van veertig grooten Vlaamsche munt jaarlyks; veertigduizend van welken haar uit Spanje, en twintigduizend uit Brabant, Vlaanderen, Henegouwen, Holland en de andere Nederlan-

* *Douarie.*

(*d*) Viglii Vita *N.* LXVII. *p.* 30.
(*e*) Rapin *Tom.* VI. *p.* 87, 99, 100, 101, 102. Chron. van E. de Veer *f.* 125.

„ landen zouden worden aangeweezen. De „ Kinderen, uit dit Huwelyk, zouden in de „ moederlyke goederen, volgens Lands ge- „ bruik, opvolgen. Aangaande de vaderlyke „ goederen, werdt beraamd, dat de Aartsher- „ tog Karel, Zoon van Filips, Spanje, Napels „ en Sicilien, 't Hertogdom Milaan en de an- „ dere Italiaansche Staaten erven zou; doch „ zo hy, zonder Kinderen, overleedt, zou- „ den alle deeze Staaten komen aan den eerst- „ gebooren van Filips en Maria. In allen „ geval, zou deeze eerstgebooren Bourgon- „ die en de Nederlanden hebben, van wel- „ ken de Aartshertog Karel zou zyn uitge- „ slooten, even als de Kinderen van Filips en „ Maria van Spanje en Italie uitgeslooten wa- „ ren. De jonger' Zoonen en Dogters van „ Filips en Maria zouden hun aandeel heb- „ ben van de moederlyke goederen in Enge- „ land, behalven 't gene Filips, hun Vader, „ of de Keizer, hun Grootvader, hun, in „ Bourgondie of in de Nederlanden, zou wil- „ len toeleggen. Zo 'er geene andere Kinde- „ ren dan Dogters uit dit Huwelyk mogten „ voortkomen, zou de oudste Bourgondie en „ de Nederlanden erven, mids zy, met be- „ williging van haaren Broeder, den Aarts- „ hertoge Karel, eenen inboorling der ge- „ melde Landen, of der Staaten van Konin- „ ginne Maria, haare Moeder, tot haa- „ ren Egtgenoot, verkoor. En zo zy ver- „ zuimde of weigerde aan deeze voorwaarde „ te voldoen, zou Karel zyn Regt op deeze „ Landen blyven behouden, mids zyne Zus- „ ter, zo uit Spanje als uit de Nederlanden,

Karel II. 1554. „ eene Bruidſchat toeleggende. Zo Prins Karel zonder nakomelingſchap overleedt, zou „ de oudſte Zoon van Filips en Maria, of de „ oudſte Dogter, by gebrek van Zoonen, „ hem in alle zyne Staaten, in Spanje, in „ Italie en elders gelegen, opvolgen. In alle „ de bovengemelde gevallen, zouden de Kinderen, die in 't bezit der vaderlyke en moederlyke goederen traden, de wetten, reggten, gewoonten en vryheden der Landen, „ welken hun ten deel vielen, ongeſchonden „ moeten laaten, en 't bewind derzelven aan „ geenen anderen dan aan Inboorlingen mogen geeven." By een byzonder Artikel, verbondt Filips zig tot verſcheiden' punten, ſtrekkende tot verzekering der vryheden van Engeland. Onder anderen, ſtondt hy af van alle Regt op de Engelſche Kroon, in geval Maria, voor hem, zonder Kinderen, overleedt. Ook beloofde hy, geene oorzaak tot eene Vredebreuk tuſſchen Engeland en Frankryk te zullen geeven, en Engeland niet te zullen inwikkelen, in den Oorlog, die, tusſchen den Keizer en Frankryk, reeds ontſteken was (*f*).

Aanmerkingen over deeze Voorwaarden. Op deezen voet, werdt het Huwelyk geſlooten, waaruit Filips, zo hy zig aan de voorwaarden hieldt, voor zig zelven, naauwlyks, eenig voordeel wagten kon. Sommigen hebben hierom gegiſt, dat hy nimmer van zins geweeſt is, de voorwaarden te houden. Doch 't kan zeer wel zyn, dat hy, in 't aangaan van dit Huwelyk, alleen beoogd heeft het voordeel

(*f*) Act. Publ. Angl. Tom. VI. P. IV. p. 27.

deel der Kinderen, die hy 'er uit verwagtte. Karel II. 1554.
Maria meende, door het Huwelyk met Filips, in ſtaat te zullen geraaken, om den ouden Godsdienſt te herſtellen en te beveſtigen, in Engeland, en dus te voldoen aan eene begeerte, welke zy hieldt voor een der beſte blyken haarer Godvrugtigheid. Het Koningryk van Engeland kon zig geen wezenlyk heil belooven van een Huwelyk, waar door het volk in een blykbaar gevaar gebragt werdt van t'eenigen tyde onder de Spaanſche overheerſching te zullen geraaken. De Nederlanden hadden ook reden, om dit Huwelyk, en de Voorwaarden, op welken het geſlooten was, met opmerking, gade te ſlaan. Zy zagen 'er uit, dat het ligtelyk gebeuren kon, dat dit Huwelyk hen onder de Regeering bragt van eenen Koning of Koninginne van Engeland. Ook konden, volgens deeze Huwelyks-voorwaarden, de Nederlanden, die, ſedert eenige jaaren, naauwer dan voorheen verbonden waren geweeſt, ligtelyk, onder verſcheiden' Engelſche Prinſen en Prinſeſſen, verdeeld, en in verſcheiden' brokken van een geſcheiden geworden zyn, 't welk de magt der byzondere Leden van dit Lighaam, welk nu eerſt eenig aanzien begon te krygen, merkelyk verzwakt zou hebben. 't Kon zelfs zo uitvallen, dat eene Engelſche Prinſes, de Nederlanden geërfd hebbende, eenen vreemdeling trouwde, en 't Land dus geheel onder 't opperbewind van uitheemſchen bragt. Want in de Huwelyks-voorwaarden was alleenlyk beraamd, dat de ondergeſchikte Regeering der Landen aan geenen dan aan Inboor-

lin-

Karel II. 1554. lingen vertrouwd worden moest. Voorts werden de Nederlanden hier wederom belast met de zorg voor een gedeelte des Lyftogts eener Koninginne Weduwe, en, in zeker geval, ook voor de Bruidschat der Koninglyke Kinderen: al het welke billyk te wege brengen moest, dat 'er, hier te Lande, weinig waare blydschap, over dit Huwelyk, by opmerkenden, gevoeld werdt.

X. Vryheden, aan de Maatschappy der Duitsche en Nederlandsche Koopluiden te Londen, verleend.

De Koopluiden alleen kreegen, terstond na 't sluiten van dit Egtverbond, stof tot vreugde, uit Engeland. De Maatschappy van Duitsche en Nederlandsche Koopluiden te Londen, *Stillyard* en de *Duitsche Hanze* genaamd, was, op 't einde der Regeeringe van Eduard den VI. in 't jaar 1552, vernietigd geworden. Men hadt den Koning vertoond, dat deeze Maatschappy al den handel tot zig trok, ten nadeele der gebooren' Engelschen. Onder anderen, hadt men beweezen, dat zy, 's jaars te vooren, vierenveertig duizend stukken Laken uit het Ryk gevoerd hadt, daar alle de Engelsche Koopluiden met malkanderen, in dien tyd, buiten 's Lands niet meer dan elfhonderd stukken hadden konnen slyten. De Landvoogdes gaf zig veel moeite, om deeze Maatschappy te doen herstellen; doch 't was vrugteloos (g). De Maatschappy kreeg geen verlof om te handelen, dan onder de betaaling van een zwaar Regt op 't uitvoeren en inbrengen, welk by eene Acte van 't Parlement bepaald werdt. In 't begin der Regeeringe van Maria, werdt deeze Acte nog wederom vernieuwd.

(g) Rapin Tom. VI. p. 67.

nieuwd. Doch de Hanze-Steden zonden een Gezantschap naar Engeland, terwyl men over het Huwelyk der Koninginne in onderhandeling was, om het vernietigen deezer Acte te bewerken. Ook slaagden zy gelukkiglyk. Weinige dagen na dat het Huwelyk gesllooten was, werden zy ontheeven van de buitengewoone Regten, welken zy, sedert eenigen tyd, hadden moeten betaalen. Zelfs gaf de Koningin die van de *Stillyard* verlof, om, drie jaaren agtereen, eene soort van Lakens te mogen verzenden, welker uitvoer hun, te vooren, meer dan eens, verbooden geweest was (*b*). De Duitsche en Nederlandsche Koopluiden waren dus de eersten, die voordeel trokken van de naauwe verbindtenis, welke tusschen Karel den V. en Koninginne Maria, door dit Huwelyk, gemaakt werdt.

KAREL II. 1554.

XI. Filips komt in Engeland, en voltrekt het Huwelyk met Maria.

Doch de Engelschen waren 'er zeer onvergenoegd over. Zelfs strekte het tot een voorwendsel eener samenzweering tegen de Koninginne, welke, kort hierna, ontdekt en gestraft werdt. De Koningin, ondervonden hebbende, dat het jongste Parlement haar Huwelyk insgelyks afkeurde, hadt het doen scheiden, en een ander, welk geheel van haar afhing, weeten byeen te brengen. 't Viel haar niet moeilyk, hier haar Huwelyk te doen goedkeuren: 't welk, in Bloeimaand, geschiedde. Filips kreeg 'er zo dra de tyding niet van in Spanje, of hy maakte zig gereed, tot de reize naar Engeland. Hy ging, in del Corunna, scheep, op den zestienden van Hooi-

(*b*) Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* IV. *p.* 15.

KAREL II. 1554.

was ondertusſchen in ſtaat geraakt, om den Franſchen 't hoofd te bieden. De Keizer zelf, in 't Leger gekomen, volgde de Franſchen, tot by Renti. Hier viel een hevig gevegt voor, in welk het Keizerlyk Leger te kort ſchoot, en 't ſlagveld ruimen moeſt. De Franſchen hadden egter ook zo veel geleeden, dat zy 't beleg van Renti moeſten opbreeken, en in deezen Veldtogt niets meer durfden onderneemen. De wederzydſche Legers betrokken eerlang de Winterlegeringen. Kort na den Slag by Renti, kreeg men, in 't Keizerlyk Leger, tyding van het verſlaan der Franſchen in Toskaane. Karel de V. poogde zig, omtrent deezen tyd, by verraſſing, meeſter te maaken van Mets. Het algemeen Kapittel der Minderbroederen werdt, hier ter Stede, gehouden. Van deeze gelegenheid hadt Karel zig bediend, om eenige Krygsbehoeften, onder den voorraad der Klooſterlingen, en eenig Krygsvolk, als Minderbroeders gekleed, in de Stad te krygen; doch de aanſlag, ontdekt zynde, mislukte (*l*).

XIII. Zeegevegt in de Hoofden.

Dus liepen de Krygstogten deezes jaars te lande af. Ter zee, viel een hevig gevegt voor, in de Hoofden, tusſchen Douvres en Calais. Men hadt, hier te lande, in 't voorleeden jaar, reeds begonnen, de Koopmanſchappen, welken Weſtwaards naar Spanje verzonden moeſten worden, te doen laaden in Oorlogſchepen, die van allerlei Krygsbehoeften voorzien en behoorlyk bemand

(*l*) DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 100-107, 120. PONT. HEUTER. Rer. Auſtriac. *Libr.* XIII. *p.* 654-658.

mand waren (*m*). Zulk eene Vloot, tweeentwintig schepen sterk, keerde, in Oogstmaand deezes jaars, uit Spanje, naar Nederland te rug. Voor Douvres, ontmoetten haar negentien groote en zes kleine Fransche schepen; die de Nederlandsche Vloot zo dra niet in 't gezigt gekreegen hadden, of zy zogten dezelve aan boord te klampen, en te bemagtigen. De Nederlanders, bedugt voor 't verlies hunner goederen, en bekwaamer om van verre en met grof geschut te stryden, ontweeken, daarentegen, de vyandlyke Schepen, midlerwyl vinnig vuur geevende, op dezelven. Zy konden egter niet beletten, dat vyftien Fransche zig aan vyftien Nederlandsche Schepen vast maakten. Toen werdt 'er hevig, van wederzyde, gevogten. De stryd duurde, van 's morgens ten negen uuren, tot drie uuren na den middag. De Franschen, toen ziende, dat zy, schoon veel sterker van manschap, de Nederlandsche Vloot zo ligt niet meester worden zouden, als zy gedagt hadden, sloegen eenen stilstand van wapenen voor. Doch de onzen hadden hier geene ooren naar. Sommigen verhaalen, dat de Franschen toen den brand staken in hunne eigen' zeilen, om de onzen dus te noodzaaken, tot het staaken van 't gevegt. Doch anderen willen, dat de Nederlanders, uit wanhoop, 't vuur in hun eigen buskruid hebben geworpen. Hier in stemmen de Schryvers overeen, dat de vlam, eerlang, in de wederzydsche Vloote, zo fel voortsloeg, dat veelen, om hun lyf te behouden, in

KAREL II. 1554.

(*m*) Repert. der Plakaat. van Holl. *bl.* 71.

KAREL II. 1554.

in zee ſprongen, aan boord zwommen van de naaſte Schepen, en, van vriend en vyand, zonder onderſcheid, geborgen werden. Doch de Nederlanders, die een groot getal van Franſchen hadden ingenomen, betaalden hunne gedienſtigheid duur. De Franſchen, beſpeurende, dat zy de ſterkſten waren op ſommige Schepen, overmeeſterden dezelven, en bragtenze te Diepe op. 't Gevegt werdt egter niet wederom hervat. De Franſchen hadden 'er zes ſchepen by verlooren, door den brand. Een was 'er in den grond geſchooten. Van de Nederlandſche Schepen waren 'er ook zes verbrand, en vyf genomen. Over 't getal der geſneuvelden verſchillen de Schryvers. Sommigen willen, dat de Franſchen driehonderd en de Nederlanders duizend man verlooren hadden (*n*). De onzen ſchryven dit laatſte verlies den Franſchen, het eerſtgemelde den Nederlanderen toe (*o*).

XIV. Bede van tweehonderdduizend guldens. Hoe gevonden.

Aan Holland waren, dit jaar, om de koſten van deezen oorlog te vinden, wederom zwaare beden gedaan. Op den eerſten van Lentemaand, vorderde de Keizer, in perſoon, tweehonderdduizend guldens: in welke Bede, de Staaten, in Grasmaand, bewilligden. Men vondt 'er honderdduizend guldens van, by verkoopinge van losrenten tegen den penning twaalf, of lyfrenten tegen de penning zes: vyftigduizend guldens; uit een Morgengeld van drie ſtuivers, de helft door den Eigenaar, en de wederhelft door den Bruiker te betaalen,

(*n*) THUANUS *Libr.* XVI. *p.* 493.

(*o*) Chron. van E. DE VEER *f.* 128 *verſ.* PONT. HEUTER. Rer. Auſtriac. *Libr.* XIII. *p.* 665. VELIUS Hoorn, *bl.* 265.

len, en de overige vyftigduizend guldens, by verscheiden' middelen, door de Staaten, sedert, beraamd. Daar tegen, bedongen zy de afschaffing van den Impost van twee ten honderd op de Westersche goederen, en tienduizend guldens tot beveiliging der Haringvisscherye en Oostersche vaart. Zy zelven zouden Oorlogschepen uitrusten, en, by raade van den Stadhouder, Hoofdluiden over dezelven stellen. Den Impost op de Wynen, dien zy ook gaarne hadden afgeschaft gezien, moesten zy nog voor vier jaaren inwilligen. De Raaden van den Hove moesten, huns ondanks (5), ook deezen Impost betaalen (p). In Oogstmaand, deedt de Landvoogdes wederom eene Bede van tweehonderdduizend guldens, die, met meer moeite nog dan de voorige, werdt ingewilligd. De Edelen merkten, ter Dagvaart, aan „ dat het Land reeds „ met ruim zevenenveertigduizend guldens, „ aan jaarlyksche Renten, belast was: van „ welken de Hoofdsom meer dan vierhon- „ derd en tagtigduizend guldens beliep." Om welke en andere redenen, zy, in 't eerst, maar

KAREL II. 1554.

Nieuwe Bede van tweehonderdduizend guldens.

(p) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1554, *bl.* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 22, 36, 37, 39.

(5) De Raadsheer *Cornelis Suys*, de voorspraak van den President Viglius verzogt hebbende, om van deezen last ontheeven te blyven, kreeg tot antwoord „ dat hy zelf, in Brabant, agtenveertig stuivers van ieder aam Wyns, een gulden van elke „ Haardstede, en den twintigsten penning van zyne „ Huishuur betaalen moest, en dat 'er, voor de Raaden van Holland ook niets overschoot, dan den „ gemeenen last geduldig te helpen draagen. Viglii *Epist. Selecta.* N. CLX. p. 369.

Karel II. 1554. maar honderd en vyftigduizend guldens willen toeſtaan; te vinden, voor de helft, op de Schildtalen, mids den Steden de gewoonlyke kwytſcheldingen laatende genieten, welken men, uit een Morgengeld, wedervinden zou: en voor de andere helft, uit verkoopinge van Los- en Lyfrenten, tegen den Penning twaalf en zes. Dordrecht en Amſterdam ſtemden, eerlang, met de Edelen. Haarlem wilde de geheele honderd en vyftigduizend guldens op de Schildtalen vinden, en de kwytſcheldingen uit een Morgengeld. Die van Delft ſpraken wederom van Schotponden, of een' tienden penning. By de Schildtalen, wilden zy niets opbrengen, dan overſtemd zynde, en in dit geval, zo veel als eene der andere groote Steden, Amſterdam uitgenomen. Leiden wilde van geene Schildtalen hooren, en ſcheen meer tot eenen tienden penning te neigen. Die van Gouda hadden ook geenen zin in de Schildtalen; doch ſpraken van Schotponden, of eenen twintigſten Penning, met welken zy meenden, dat men zou konnen volſtaan. Doch de Landvoogdes niet te vrede zynde met honderd en vyftigduizend guldens, kwamen de Edelen, Dordrecht, Haarlem, Delft en Amſterdam, eindelyk, in Herfſtmaand, tot bewilliging in de volle Bede, te vinden de helft op de Schildtalen, en de wederhelft, by verkoopinge van Renten. Leiden en Gouda hadden nog geenen laſt, om zo veel, op de Schildtalen, in te willigen. Doch de Landvoogdes nam de bewilliging der meerderheid voor volkomen aan, en verleende 'er Ac-

te van (*q*). Ten deezen zelfden tyde, hoorden de Staaten de Rekening van den Ontvanger van het Haardstedegeld, in 't jaar 1552 omgeslaagen, die tusschen de zevenendertigduizend en agtendertigduizend Ponden beliep; doch men moet aanmerken, dat 'er de Haardsteden van eenige Vlekken en Plaatsen niet in uitgedrukt waren (*r*).

Karel II. 1554.

Beloop van 't Haardstedegeld.

By 't bewilligen in de jongste Bede, hadden de Staaten wederom gaarne willen bedingen, dat 'er, in Holland, geene Ampten, door de Landvoogdesse, gegeven mogten worden, dan aan Inboorlingen der Keizerlyke Erflanden, welker Landtaal Duitsch was, en in welker Landen, de Hollanders niet buiten de Ampten geslooten werden, dat, onder anderen, in Brabant, plaats hadt. Men bedong het nogtans niet by de Bewilliging; doch verzogt het, sedert, schriftelyk. De Landvoogdes hadt egter geenen wil, om 'er zig toe te verbinden. De President Viglius antwoordde den Staaten „ dat het nu geen „ tyd was, om hierop te dringen; dat de „ Landvoogdes de uitheemschen zo wel van „ noode hadt als de Inboorlingen; dat zy egter geene Brabanders tot Ampten, in Holland, bevorderen zou, zo lang deezen de „ Hollanders bleeven uitsluiten (*s*)."

XV. Onderhandeling, over 't geeven van Ampten aan uitlanders.

Eer wy van de Beden afstappen, konnen wy niet nalaaten aan te merken, dat, uit de geduurige verhooging derzelven, de toeneemen-

Aanmerkingen, over 't verzwaaren der Beden.

(*q*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1554. *bl.* 22, 23, 24, 26, 27, 30, 33, 34, 35, 36, 39, 41.
(*r*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1554, *bl.* 32.
(*s*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1554, *bl.* 30, 36, 37.

Karel II. 1554. mende rykdom van Holland tastelyk op te maaken is. De Staaten klaagden wel, zonder ophouden, over gebrek van handel en neeringe in de Steden; en men moet toestaan, dat de geduurige oorlogen somtyds de Haringvaart, somtyds de Oosterſche, en somtyds de Westerſche Koopvaardye gestremd hebben. Doch alzo niet alle handel tevens stil stondt, heeft men, ongetwyfeld, 't gene aan den eenen kant verlooren werdt, aan den anderen, dubbel weder gewonnen. De Koopluiden wisten zelfs, door middel van vrygeleidebrieven, en op andere wyzen, in 't heetst van den oorlog, voordeeligen handel, in 's vyands Land, te dryven. Zekere *Melchior Schetz* en de zynen hadden, in dit zelfde jaar, veertienduizend Baalen Weet of Pastél, uit Frankryk, weeten te krygen, onaangezien de handel verbooden was (*t*). De Koophandel verrykte dan 't land, en was oorzaak, dat men zelfs langs hoe meer binnenlandsche koopers van Los- en Lyfrenten vondt. De overvloed baarde rykelyker verteeringen, die wederom meer Impost van Wynen en Bieren in de gemeene schatkist bragten, en 't Land in staat stelden, om, terwyl men nieuwe schulden maakte, de ouden, ten minsten voor een gedeelte, af te lossen: 't welk, hoe heimelyk men 't zogt te doen, zekerlyk, somtyds bekend werdt ten Hove; daar men, hier uit en uit andere blyken, rekening maakende van 's Lands aanwassenden rykdom, geraaden vondt, de Beden, naar gelang, van tyd tot tyd, te ver-

(*t*) Adr. van der Goes Regist. *op 't jaar* 1554, *bl.* 11

verhoogen. Men ſtoorde zig, doorgaans, luttel aan de klagten der Staaten, die men, allengskens, zo gewend werdt, dat men zig zeer zou hebben verwonderd, als menze, in de eerſte antwoorden op de Beden, die men, ten deezen tyde, liever *Propoſitien* of *Voorſtellen* dan *Petitien* of *Verzoeken* noemde, niet gehoord hadt. Nog eene aanmerking moeten wy hier byvoegen. Wy zien, uit de overweegingen op de jongſte Bede, dat ſommige Steden gaarne, anderen niet of naauwlyks, volgens de Schildtalen, belaſt wilden worden. De reden hiervan zal ligtelyk begreepen worden, als men aanmerkt, dat de Schildtalen eene oude verdeeling der gemeene laſten waren, volgens welke de Steden, met het gene 'er onder gerekend werdt, op een zeker bepaald *getal* van *ſchilden*, zynde eene oude munt, waren geſteld. Doch ſedert deeze verdeeling, laatſt, in de jaaren 1515 en 1518, gemaakt was, waren verſcheiden' Steden merkelyk toegenomen in vermogen; die, hierom, ten opzigte der anderen, welken niet of minder waren aangegroeid, gerekend moeſten worden, te laag in de Schildtalen te ſtaan. Deezen, onder welken Amſterdam behoorde, betaalden, derhalven, gaarne naar de Schildtalen; terwyl anderen, gelyk Leiden en Gouda, die, in vergelyking van Dordrecht en Amſterdam, te hoog in de Schildtalen ſtonden, en wier vaſte goederen van minder waarde waren, liever een tienden of twintigſten van dezelven betaalen wilden.

Karel II. 1554.

Waarom ſommige Steden gaarne, anderen noode naar de Schildtalen betaalden.

KAREL II. 1554. XVI. 't Privilegie *de non evocando* geschonden.

Wy hebben, by eene andere gelegenheid (*u*), reeds aangetekend; doch konnen niet nalaaten hier wederom aan te merken, dat het schenden van het voorregt, volgens welk een Inboorling van Holland niet buiten het Graafschap te regt behoeft te staan, nog even sterk als voorheen in zwang ging. Jaar op jaar, zag men 'er nieuwe voorbeelden van. En het Register der Dagvaarten van Meester Adriaan van der Goes is, zo wel als dat van zynen Vader, Meester Aert, vervuld met blyken van de onvermoeide poogingen, door de Staaten aangewend, om dit misbruik te weeren (*v*). Men dreef, ten Hove, dat Majesteitschennis niet tot de gewoone Regtbank, maar tot 's Keizers byzondere Vierschaar, behoorde. En Majesteitschennis werdt, zeide men, of omtrent den Keizer, als de opperste magt hebbende, of omtrent God begaan. Door middel van deeze Schoolsche onderscheiding, zogt men de zogenaamde Kettery, welke men geen' zagter' naam dan van schennis der Goddelyke Majesteit waardig keurde, buiten Holland te doen oordeelen (*w*): 't welk menige vroome ziel, beschuldigd van Ketterye, den dood deedt, die 'er den hals zou afgebragt hebben, hadt hy, in Holland, mogen te regt staan. De Staaten moesten, onder anderen, zeer tot hun leedwezen, zien, dat En-

Uitgang van Engel Wil-

(*u*) XVIII. *Boek*, *bl.* 208.

(*v*) ADRIAAN VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1544, *bl.* 3, 40, 42, 50, 51. *op 't jaar* 1545. *bl.* 18. *op 't jaar* 1547. *bl.* 4, 9. *op 't jaar* 1548. *bl.* 11, 12, 13, 14, 20, 40. *op 't jaar* 1549. *bl.* 16. *op 't jaar* 1554. *bl.* 3, 6, 10, 18.

(*w*) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1545, *bl.* 6, 10, 11, 13, 14, 17.

Karel II. 1554.

lemszoon de Merle.

Engel Willemszoon de Merle of *Merula*, oud en deftig Paſtoor te Heenvliet, om Kettery, in 't voorleeden jaar, in hegtenis geraakt (*x*), in 't jaar 1555, naar Leuven, en twee jaaren laater, naar Bergen in Henegouwen, gevoerd werdt, daar hy ten vuure werdt gedoemd. Men weet, hoe hy dit ſmertelyk einde voorkwam, den geeſt geevende, terwyl hy, voor 't Brandhuisje geknield, zyn jongſte gebed deedt (*y*). Andere voorbeelden van minder vermaardheid, in welken Hollands groot Voorregt geſchonden werdt, ontmoette men geduuriglyk: en al de vlyt der Staaten, om zig en 's Lands Ingezetenen, by dit Voorregt, te handhaaven, was vrugteloos.

XVI. Zorg voor de bewaaring van 's Lands Privilegien.

Het Hof der Landvoogdeſſe hadt zelfs, al ſedert eenige jaaren, gepoogd, de oorſpronkelyke Privilegien, op welken men zig, om dit en andere Voorregten te bewyzen, beriep, in handen te krygen. Doch de Staaten begonden, van toen af, zorg te draagen, om dezelven, beter dan te vooren geſchied was, te bewaaren. Aanmerkelyk is het, dat de voornaamſte Privilegien en andere ſtukken, 't gemeene Land van Holland betreffende, tot op weinige jaaren voor deezen tyd, niet in handen der Staaten waren. Sommigen waren, hier en daar, in de Steden, verſpreid; gelyk zo 't voornaamſte Privilegie *de non evocando* onder die van Delft beruſtte (*z*). Anderen wer-

(*x*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1553, *bl.* 23, 26, *op 't jaar* 1554. *bl.* 7, 36, 37. *op 't jaar* 1555. *bl.* 1.

(*y*) Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 212. *Zie ook* De Riemer Beſchr. van 's Gravenh. I. *Deel*, XIV. *Hoofdſt.* *bl.* 456, 457, 458.

(*z*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1546. *bl.* 5.

Karel II. werden, door 's Lands Advokaat, bewaard.
1554. Ook waren 'er verſcheiden', in de Regiſterkamer en Griffie van den Hove van Holland: eenigen ook in de Charterkamer des Keizers in Brabant. In 't Klooſter der Predikheeren van S. Vincent, in den Haage, van welk de Kerk nog overgebleeven is, werden ook eenigen van 's Lands Papieren bewaard; doch men hadt, in 't jaar 1545, aldaar geheel geene Privilegien gevonden (*a*). Omtrent dien tyd, was den Advokaat en den Penſionariſſen van Delft en Leiden gelaſt, 's Lands Privilegien, alomme, op te zoeken; die, ſedert, in een' kiſt, in 't Klooſter, geplaatſt zyn geworden (*b*). Het Hof wendde, midlerwyl, verſcheiden poogingen aan, om dezelven magtig te worden. De Kommiſſaris *Willem Snoekaart* zogt, in Zomermaand des jaars 1549, den Prioor van 't Klooſter te beweegen, tot opening van 's Lands Privilegie-Kiſten. Hy kwam in 't vertrek, daar zy ſtonden: en gaf, toen hy wederom uitging, den Prioor laſt, van 's Keizers wege, om voortaan niemant in dit vertrek te laaten; maar het digt geſlooten te houden: hem dreigende, dat men 't anders op hem en 't geheele Klooſter verhaalen zou. Op dit bevel werdt egter weinig gepaſt. Ook ſtel-

(*a*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1545. *bl.* 30, 35.

(*b*) Zie dit, onder anderen, beweezen, door De Riemer *Beſchr. van 's Gravenhage* I. Deel, bl. 390; daar ook getoond wordt, dat 's Lands Stukken, ten tyde van den Spaanſchen oorlog, naar Delft vervoerd, en naderhand wederom naar den Haage overgebragt zyn; daar zy nu, in de Charterkamer op 't Hof, bewaard worden.

ſtelden de Staaten, eenpaariglyk, vaſt, nimmer hunne oorſpronkelyke Privilegien, maar alleenlyk egte Afſchriften derzelven aan 't Hof te leveren (*b*).

Karel II. 1554.

XVIII. Verhaal van 't betigten van Willem Dirkszoon Bardes, Schout te Amſterdam, van Herdooperye.

Ten deezen tyde, werdt *Willem Dirkszoon Bardes*, Schout te Amſterdam, betigt van Herdooperye: welke zaak zo veel naſleeps hadt, dat zy, in haaren oorſprong en uitkomſt, omſtandiglyk, verdient ontvouwd te worden. 't Schoutampt der meeſte Hollandſche Steden ſtondt, ten deezen tyde, aan de begeevinge des Graaven. Doch 't was, te Amſterdam, in den jaare 1508, onder de minderjaarigheid des tegenwoordigen Graaven, Keizer Karel den V. voor twintigduizend guldens verpand aan de Wethouderſchap, mids de Laſtbrief verleend wierdt op 's Graaven naam. Burgemeeſteren begaven, ſedert, het Schoutampt, op eene jaarwedde, en lieten de boeten, kleinigheden uitgezonderd, verrekenen aan de Stad. Willem Dirkszoon Bardes, man van kloek verſtand, en minzaamen ommegang, ſchoon eenigszins ſtamelende van taale, werdt, onaangezien hy, by ſommigen, van Lutherye verdagt was, in 't jaar 1542, tot Schout aangeſteld, op de aanpryzing van Burgemeeſter Henrik Dirkszoon, wien wy, hier voor (*c*), genoemd hebben, en die gehouden werdt, de Regeering der Stad op zynen duim te draaijen. Agt jaaren hadt Bardes

(*b*) Adriaan van der Goes Reg. *op 't jaar* 1545. *bl.* 9, 19, 29, 39. *op 't jaar* 1546. *bl.* 2. *op 't jaar* 1548. *bl.* 3, 5, 7, 10, 11, 25, 32, 39. *op 't jaar* 1549, *bl.* 22. *op 't jaar* 1550. *bl.* 22.

(*c*) *Bladz.* 293, 387.

KAREL II. 1554. des het Schoutampt bekleed, tot genoegen der Regeeringe, toen hy, of om te minder af te hangen van zyns gelyken, en zyn Ampt op vaster voet te behouden, of om andere redenen, ten Hove te wege bragt, dat de Landvoogdes, Vrouw Maria, de twintigduizend guldens, door de Stad, op 't Schoutschap, geschooten, afloste, en hem Schout maakte van 's Keizers wege. Van toen af, veranderde de gunst der Wethouderschap te hemwaards, in afkeer en nyd. Men gaf hem na, dat hy de geheimen der Stad, met naame haar veinzen van armoede, om met geene Leeningen gekweld te zyn, ten Hove openbaarde. Niemant, nogtans, was meer verbitterd op den Schout, dan Henrik Dirkszoon, die hem eerst bevorderd hadt, en wien nu zyn gezag meest tegen de borst was, om dat 'er zyn eigen meest door geknakt werdt. Hy begreep dan, gelyk, sedert, geregtelyk, getuigd is, een stuk zo haatelyk, dat 'er, hier te lande, zelden, weêrgade van gezien is. *Floris Egbertszoon*, Kettermeester en Onderpastoor de oude Kerke, op zyne zyde gekreegen hebbende, belegt men getuigenissen tegen den Schout, behelzende, dat hy en zyne Huisvrouw herdoopt waren, eene Herdooperſche vergadering, ten hunnen huize, gehouden, en anderen bygewoond hadden. De luiden, die deeze dingen verklaarden, waren, *Fy Harmans* van Zwol, in de wandeling *geele Fy* genaamd, een armelyk wyf, zig behelpende met het bespieden en beklappen van zulken, die verbooden' vergaderingen bywoonden; *Volkje Willems*, vrouwmensch van gelyken gewigte,

te, *Kornelis Maartszoon Zwart*, Notaris, en Karel II.
Adriaan Janszoon, Slyper. De Pastoor schreef 1554.
den inhoud van hun getuigenis over aan Ruard Tapper, Opper-Inquisiteur te Leuven. Doch dit alles was zo stil niet toegegaan, of de Schout hadt 'er de lugt van gekreegen, en zig, terstond, vervoegd by de Landvoogdesse, klaagende, dat men hem, met lasteringen, zogt te bezwaaren. Ook verwierf hy, dat 'er Gemagtigden naar Amsterdam geschikt werden, die, de getuigen onderzogt hebbende, sterk vermoeden, of genoegzaam blyk kreegen van de valschheid der verklaaringen. Sedert, werdt de zaak den Hove van Holland bevolen, welk gemagtigden stelde, om dezelve nader te onderzoeken. En dus stondt het 'er mede, op het einde deezes jaars. In 't volgend jaar 1555, werden Volkje en Fy, in stilte, naar den Haage gevoerd en op de gevangenpoort gezet. Men ondervraagdeze, hier, naar 't herdoopen des Schouts: 't welk zy verklaarden, gezien te hebben, staande op een bankje, voor de glazen van zeker Speelhuis buiten de Stad, welk Bardes in huur gebruikte. Hierna kwamen 'er gemagtigden van 't Hof herwaards, om de gelegenheid van dit Speelhuis te onderzoeken: een van welken, op het bankje treedende, zynen arm te kort bevondt, om by het glas te reiken: waarop hy tegen den Schout zeide, *dat zyne zaaken behouden waren*: zonder hem egter verdere opening te geeven. 't Liep nog twee jaaren aan, eer de andere medepligtigen, met naame Henrik Dirkszoon en de Pastoor, gevat en naar den Haage gebragt werden: de laatste

werdt

KAREL II. 1554. ten onderſcheiden werdt. Men zaaide ſchotſchriften, een geweer, dat elk even na is, tegen elkanderen, en de onderlinge bitterheid borſt tot daadelykheden uit, welker verſlag tot de geſchiedenis der volgende jaaren behoort (*g*).

XIX. Vrugtelooze Vredehandeling. 1555.

De Kryg, die nu eenige jaaren geduurd hadt, hadt beide den Keizer en den Koning van Frankryk uitgeput, en werdt hierom, in 't volgend jaar, veel flaauwer gevoerd dan te vooren. De Keizer hieldt zig meeſt bezig, met het ſtigten van het nieuw Hesdin en van nog twee andere Veſtingen, tot beveiliging van Luxemburg en Henegouwen, welken hy, naar zynen en zyns Zoons naam, *Charlemont* en *Philippeville* noemde. De zorg voor 't ſtigten deezer twee ſterkten werdt Willem van Naſſau, Prinſe van Oranje, toevertrouwd (*h*). Midlerwyl arbeidde de Kardinaal *Reginald Pool*, Pauſelyken Gezant in Engeland, aan eene Vrede tuſſchen Karel en Henrik. Men tradt ook, door wederzydſche Gemagtigden, te Mark, tuſſchen Ardres, Calais en Grevelingen, Grensplaatſen, behoorende aan Frankryk, Engeland, en de Nederlanden, in onderhandeling; doch zonder iets te ſluiten. De belangen der oorloogende Mogendheden verſchilden zo regelregt (*i*), dat menze niet na genoeg vereenigen kon, om tot een Verdrag te konnen komen. De vyandlykheden werden, terſtond na 't eindigen der Vredehande-

(*g*) HOOFT II. *Boek*, *bl.* 56-63. Zie *ook de* Stukken *by* COMMELIN Amſterd. *bl.* 964-975.
(*h*) METEREN I. *Boek*, *f.* 15.
(*i*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III. *p.* 71.

delinge, wederom aangevangen. De Franschen voorzagen Mariemburg van voorraad, zonder dat het, door 't Keizerlyk Leger, welk by Givet lag, belet kon worden. Willem, Prins van Oranje, viel, daarentegen, in Pikardye, en versloeg hier de * Leenmanschap van Frankryk, die hem 't hoofd gebooden hadt. Midlerwyl, was de pest in 't Keizerlyk Leger geslaagen, en hadt, onder andere braave Krygsluiden, den beroemden Maarten van Rossem, die lang tegen en voor den Keizer gediend hadt, in 't graf gerukt. Deeze ramp noodzaakte Karel den V. zyne benden, vroeger dan naar gewoonte, de winterlegeringen te laaten betrekken (*k*). In Italie, alwaar Julius de III. in Lentemaand overleeden, en eerst door *Marcel den II.* en drie weeken laater, door *Paulus den IV.* opgevolgd was, waren de Keizerlyke wapenen, in 't begin van den veldtogt, voorspoediger geweest, dan omtrent het einde; doch daar, noch in de Nederlanden, was iets beslissends voorgevallen. Men begon dan wederom van vrede te spreeken. De wederzydsche Gevolmagtigden kwamen, in de Abtdye van Vaucelles, by Kameryk, byeen. Doch hier werdt, op den vyfden van Sprokkelmaand des volgenden jaars, alleenlyk een Bestand voor vyf jaaren geslooten (*l*).

Karel II. 1555.

Togt van Willem, Prins van Oranje.

* *l Arriere-ban.*

Dood van Maarten van Rossem.

Bestand met Frankryk.

Doch hoe flaauw de Kryg, dit jaar, gevoerd was, de Nederlanden hadden egter weder-

XX. Buitengewoone

(*k*) Chron. van E. de Veer *f.* 131. Daniel *Tom.* VIII. *p.* 121-124.

(*l*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* IV. *P.* III. *p.* 82.

KAREL II. 1555. Beden aan Holland.

derom zwaare Beden moeten opbrengen. Van Holland, was, in Lentemaand, tweehonderdduizend guldens, en in Herfstmaand, nog eens zulk eene somme gevorderd, behalven de gewoonlyke Bede. In de Bede van Lentemaand, bewilligden de Staaten spoedig. Zy besloten dezelve te vinden, voor een derde, by verkoopinge van Renten, voor een derde, by Morgengeld, en voor het overige derde, by de Schildtalen, in welken, de *Gratien* der zes groote Steden, ook by verkoopinge van Renten, zouden gevonden worden. Ook bedongen de Staaten, by de Akte van bewilliging, tienduizend guldens, tot beveiliging der Haringvaart, en dat de vernieuwing der Vroedschappen in de Steden zou moeten geschieden op den gewoonlyken tyd, gelyk zulks, in en voor 't jaar 1537, hadt plaats gehad (*m*). Doch 't liep aan tot op 't einde van Wintermaand, eer de Staaten, in de Bede van Herfstmaand, konden bewilligen. Zy deeden eerst ernstige en herhaalde vertoogen ten Hove, waarby 's Lands onmagt om middelen uit te vinden tot het voldoen deezer Bede, ten breedsten, vertoond werdt. „ Een Schoorsteengeld bezwaarde, zeidenze, de schamele Gemeente te zeer: een Morgengeld zou, om het ongemeen vogtig jaargetyde, het slegt gewas, de weinige Turf, die men hadt konnen steeken, en andere zwaarigheden, ook niet wel in te voeren zyn. Het stilstaan veeler neeringen, met naame der Wee-

Staat des Lands.

(*m*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1555. *bl.* 2, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 15, 17, 18, 25, 26, 27.

„ Weeverye, de duurte der eetwaaren, 't „ verlies, door de Haringvaart, dit jaar, ge- „ leeden, de zwaare stormen, die den Koop- „ luiden groote schade ter zee hadden toege- „ bragt, maakten het vinden van penningen „ op de Schildtalen thans ook ondoenlyk. „ Renten op 't Land te verkoopen, vonden- „ ze ook ongeraaden, alzo 't Land reeds met „ *vierentagtigduizend vyfhonderd guldens jaar- „ lykſche Renten* belast was, waarby, zo men „ nu tweehonderdduizend guldens aan Ren- „ ten verkogt, nog omtrent *vyfduizend gul- „ dens* zouden moeten gevoegd worden, 't welk „ de jaarlykschen Renten meer zou doen be- „ loopen dan de gewoonlyke Bede, eertyds, „ plagt te bedraagen." 't Slot was, dat de Staaten verzogten, *in dit elendig jaar*, van verdere Beden verschoond te mogen blyven. Doch deeze vertoogen vonden geen' ingang. Men moest, eindelyk, in de volle Bede bewilligen. Men vondt de eerste helft derzelve, by verkooping van Losrenten, tegen den penning twaalf, en de andere helft, by de gewoone Schildtalen. Ten zelfden tyde, stelde men vast, dat de loopende Renten ten laste van 't Land gevonden zouden worden, uit den Impost van twee stuivers op elk vat Biers, en vierentwintig stuivers op elke aame Rynschen Wyn, en op alle andere Wynen, naar evenredigheid (*n*).

Karel II. 1555.

XXI. Overleg, om 's

Doch de Edelen en Steden hadden, sedert eenigen tyd, in overleg genomen, om 's Lands Im-

(*n*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1555, *bl.* 37, 38, 58, 64, 67, 69, 70, 78, 81, 86, 93, 95.

Karel II. 1555. Impoſten, op eenen anderen en eenpaarigen voet, te doen heffen. Tot hiertoe, waren, in de Steden, * Inzamelaars van 's Lands Impoſten aangeſteld geweeſt, die, dit jaar, Rekening deeden voor Gedeputeerden der Staaten, welker Byeenkomſten de eerſte aanleiding ſchynen gegeven te hebben tot de inſtelling van een Kollegie der Gekommitteerde Raaden, welk, in laater' tyd, het bewind over 's Lands Impoſten gehad heeft. De meeſte Steden hadden maar éénen; doch ſommigen verſcheiden' Inzamelaars, waaruit eenige ongeregeldheden reezen. Men hadt, by 't doen hunner Rekening, bevonden, dat de Impoſt op de Wynen en Bieren, in 't voorleeden jaar, op verre na, (7) nog geene *twintigduizend Ponden van veertig grooten* hadt opgebragt: 't welk den Edelen en eenigen Steden veel te weinig ſcheen. Zy oordeelden, derhalven, dat 'er meer van 's Lands Impoſten komen zou, wanneer dezelven niet, tot groote koſten van 't Land, ingezameld, maar, gelyk, in ſommige Steden, al voor veele jaaren, ten opzigte der Excynzen, te geſchieden plagt (o), in 't openbaar, verpagt werden. De Edelen in 't byzonder hadden, in de jongſte Bede, niet willen bewilligen, dan onder uitdrukkelyk beding, dat de Impoſt, in alle de Steden, jaarlyks, zou moeten worden verpagt. Haarlem, Delft, Leiden en Gouda ſtemden, terſtond, met de Edelen. Doch Dordrecht en Amſterdam maakten, in 't eerſt, eenige zwaarigheid. De * Inzameling der Impoſten ge-

Lands Impoſt alomme te verpagten.

* *Collecteurs.*

Beloop van den Impoſt, by *Collecte.*

Dordrecht en Amſter-

* *Collecte.*

(o) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 120, 449.

(7) Net 19608 Ponden 9 Schellingen 3 Deniers.

geschiedde, in deeze Steden, door Leden van de Vroedschap, die, veelligt, hun belang zo wel niet, by de verpagting, meenden te zullen vinden. Evenwel, gaven de twee Steden voor, dat zy by de inzameling blyven wilden, om dat 'er meer van kwam, dan zy van de verpagting konden verwagten. Doch zy lieten zig, eerlang, overstemmen. Men ontwierp, vervolgens, eene Ordonnantie op de verpagting, en een Berigtschrift voor de Kommissarissen uit de Edelen en Steden, die dezelve doen zouden. *Jakob van der Duin*, Heer van Spange, werdt, nevens twee Gemagtigden uit de Steden Dordrecht en Gouda, gesteld, om binnen Dordrecht, Gouda, Gorinchem, Woudrichem, Heusden, Asperen, Heukelom, Leerdam, Zevenbergen, Geertruidenberg, Schoonhoven en Ysselstein te verpagten. Heer *Willem van Lokhorst*, Ridder, moest, met die van Delft en Leiden, de verpagting doen binnen Delft, Leiden, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, den Haage, Woerden en Oudewater. Heer *Jakob van Duivenvoorde*, Heer van Obdam, Ridder, en die van Haarlem en Amsterdam deeden de verpagting binnen Haarlem, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Medenblik, Edam, Monnikendam, Naarden, Weesp en Muiden. De Wethouders der Steden, daar de verpagting geschiedde, waren, by het doen derzelve, ook tegenwoordig. Men maakte 'er, kort na Paaschen des volgenden jaars, eenen aanvang mede. En men bevondt, dat 'er, in 't eerste jaar, verre over de *veertig-duizend Ponden*, dat is, meer dan tweemaal zo

Karel II. 1555.

Daar kante zig tegen de verpagting. Worden overstemd.

Beloop van de eerste algemeene verpagting van 's

Karel II. 1555. Lands Impost.

zo veel van 's Lands Impost kwam, by wege van verpagting, als te vooren, by wege van Inzameling (p). Wy voegen, hier onder, eenen lyst van den beloop der eerste verpagtinge van deezen Impost, in de voornaamste Steden, waaruit men derzelver grootheid en vermogen, ten deezen tyde, eenigszins afneemen kan (8). Wy moeten egter aanmerken, dat men, aan eenige Pagters, al terstond, eenigen afslag geeven moest (q). Van deezen tyd af, is het verpagten van 's Lands gemeene middelen in geduurig gebruik gebleeven, tot dat, in den jaare zeventienhonderd agtenveertig, niet lang voor het uitgeeven deezer Historie, alle Pagteryen, op eens, zyn afgeschaft geworden. Doch 't wordt tyd, dat wy, Holland verlaatende, tot zaaken, die de Nederlanden in 't gemeen betroffen hebben, wederkeeren.

XXII. Karel de

In den Herfst des jaars 1555, hadt de Keizer

(p) Adr. van der Goes Reg. op 't jaar 1555, bl. 14, 20, 30, 31, 32, 33, 82, 83, 84. op 't jaar 1556, bl. 2, 3, 11, 12, 15, 20. op 't jaar 1557, bl. 36.

(q) Adriaan van der Goes Reg. op 't jaar 1557. bl. 18, 22, 52, 56, 69.

(8)

	Ponden		Ponden
Dordrecht	4005	Alkmaar	1372
Haarlem	2900	Hoorn	950
Delft	5440	Enkhuizen	1100
Leiden	4300	Edam	670
Amsterdam	8940	Monnikendam	400
Gouda	2120	Medenblik	270
Rotterdam	2200	Woerden	429
Gorinchem	1300	Naarden	395
Schiedam	575	Weesp	158
Haage	3700	Muiden	115

Zie Adr. van der Goes *Reg.* op 't jaar 1557. bl. 36.

ver een gewigtig voorneemen beginnen te voltrekken, welk hem, reeds voor eenige jaaren, door de gedagten, gespeeld hadt; doch nu eerst vastgesteld en uitgevoerd werdt. Ik spreek van den afstand van alle zyne Staaten en Heerlykheden, het Keizerryk zelf niet uitgeslooten, om het overig gedeelte zyner dagen in een Klooster te slyten, en zig daar, met een inkomen van niet meer dan honderdduizend Kroonen 's jaars, te behelpen. Het uitvoeren van zulk een ongewoon voorneemen deedt de gantsche weereld verbaasd staan. 's Keizers afstand hadt ook zo veel invloed op den staat der Nederlanden, dat ik my verpligt agt, de omstandigheden deezer zonderlinge gebeurtenis uitvoeriglyk te boek te stellen, en de redenen naar te spooren, die den Keizer, vermoedelyk, tot dit vreemd besluit, gebragt hebben.

Karel II. 1555. V. draagt het gebied der Nederlanden over aan zynen Zoon Filips.

Karel de V. bereikte thans niet veel meer dan vyfenvyftig jaaren. Hy was, eenige jaaren herwaards, onderhevig geweest aan de jigt, en wilde gaarne doen gelooven, dat hooge jaaren en mangel van gezondheid hem tot het besluit hadden gebragt, om zig van de Heerschappye te ontslaan. Doch sommigen, dieper meenende te konnen doordringen in de geheimen van 's Keizers hert, hebben andere redenen van zyn gedrag aangeweezen. 't Krygsgeluk begon hem, zo men wil sedert eenigen tyd, meer dan te vooren, tegen te loopen. François de I. en Henrik de II. hadden hem Landen afgenomen, die hy, tot hiertoe, niet hadt konnen herwinnen. Hy was onlangs genoodzaakt geweest, 't Beleg

XXIII. Redenen, welken hem hiertoe bewoogen.

Karel II. 1555.

van Mets, welk hem geweldige schatten en veel volks gekost hadt, vrugteloos, op te breeken. De Protestanten in Duitschland hadden ook merkelyke voordeelen op hem behaald, en hem tot het tekenen der Passausche Vrede genoodzaakt. Men zeide, derhalven, dat hy, gelyk de gelukkige dobbelaars, 't spel hadt willen afbreeken, toen het hem begon tegen te loopen, geenen zin hebbende, om zyn geluk te overleeven. Men voegde 'er by, dat hy, heet naar roem, door het afstaan der Heerschappye, eenen lof zogt, dien hy, door de wapenen, niet meer verkrygen, noch zelfs behouden kon. Anderen, daarentegen, merkten 's Keizers afstand aan, als een louter uitwerksel zyner Godvrugtigheid. Zy waren van gedagten, dat hy, zyne gezondheid ziende afneemen en zyn einde naderen, ernstige aanmerkingen hadt beginnen te maaken, over de zonden zyns voorgaanden leevens; welken hy, buiten 't gewoel der weereld, in eenzaamheid zou hebben willen betreuren, en door boete uitwisschen. Vooral, wil men, dat hem gesmert hebbe, dat hy zig, tegen zyne belofte, aan den Paus gedaan, met Henrik den VIII, Koning van Engeland, verbonden hadt; dat hy het *Interim*, in Duitschland, hadt zoeken in te voeren, en dat hy Paus Klemens den VII, eenen tyd lang, gevangen hadt gehouden. Wegens zulke en andere euveldaaden, wilde hy, die oordeelde, dat 'er, tusschen de bezigheden deezes leevens, en den dag des doods, zekere tyd behoorde te verloopen, in stilte, zegt men, boete doen. Sommigen gaan zelfs zo ver, dat zy geoordeeld

deeld hebben, dat het voorneemen, om zig Karel II.
van de Heerſchappye te ontſlaan, den Keizer, 1555.
uit den Hemel, was ingegeven. Eindelyk, willen eenigen, dat 'er verſcheiden' oorzaaken hebben ſamengeloopen, om 's Keizers voorneemen te veſtigen, en ter uitvoering te doen brengen. En deezen ſchynen my, inderdaad, de waarheid naaſt getroffen te hebben. Een beginſel van Godvrugtigheid, naar 't begrip, welk de Keizer zig van den Godsdienſt maakte, heeft hem, al voor eenen geruimen tyd, op het afſtaan der Heerſchappye doen bedagt zyn; en verſcheiden' andere bykomende oorzaaken, die ieder op zig zelve hiertoe niet in ſtaat zouden geweeſt zyn, deeden hem dit voorneemen, ten deezen tyde, ter uitvoeringe brengen.

't Was reeds een jaar geleeden, dat hy zig eene aftekening hadt doen overzenden van eene wooning, welke hy, aan een Klooſter van S. Jooſt, by Piacenza in Spanje, op de Portugalſche grenzen gelegen, wilde doen ſtigten. Hy hadt deeze aftekening goedgekeurd, en aan ſommigen te verſtaan gegeven, dat hy hier zyne overige dagen, in ſtilte, wilde doorbrengen. Van toen af, werdt zyn voorneemen rugtbaar. Doch 't hadt hem, al veel vroeger, zelfs midden in den loop zyner overwinningen, door de gedagten geſpeeld. In zynen Uiterſten Wil, te Augsburg, in 't jaar 1548 gemaakt, gewaagt hy reeds van den voorgenomen afſtand der Heerſchappye. Ja, toen Don François de Borgia, Hertog van Gandia, hem, in 't jaar 1542, zyn voorneemen, om 't Hof en de weereld te verlaa-

 ten,

KAREL II. 1555. ten, bekend maakte, hadt hy den Hertoge reeds in 't vertrouwen te kennen gegeven, dat hy diergelyk een voorneemen hadt, en het zou uitvoeren, zo dra zyn Zoon, Filips, in staat zyn zou, om zelf te regeeren. Sedert, hadt hy gepoogd, Filips tot Roomsch Koning te doen verkiezen, op dat hy hem ook de Keizerlyke waardigheid zou konnen afstaan. Doch deeze toeleg mislukt zynde, arbeidde hy, om hem of zyne Kinderen, op den Troon van Engeland, te vestigen, waartoe, door het Huwelyk met Maria, hoop gegeven werdt. 't Verdwynen deezer hoop gaf, zo men wil, nu de eerste aanleiding, tot het voltrekken van 's Keizers voorneemen. Filips, geene Kinderen verwagtende uit zyn Huwelyk, trok zyne genegenheid geheellyk af van de Koninginne en van Engeland. Ook werdt hy met den nek aangezien van de Engelschen, die hem geen' *Koning* maar *Man der Koninginne* noemden. Men verhaalt, dat hy, hierover aan zynen Vader klaagende, hem te gelyk zou vermaand hebben, tot den afstand der Nederlanden, dien hy wist op handen te zyn. En 't is niet onwaarschynlyk, dat zulk eene vermaaning den Keizer, die zyns Zoons gezag staande houden en vermeerderen wilde, 't genomen besluit spoediger heeft doen uitvoeren. Veelligt, heeft de onlust over den tegenspoed zyner wapenen, hiertoe ook medegewerkt; schoon dezelve, in Italie, zo groot niet was, en in de Nederlanden, door het bemagtigen van Terouanne en Hesdin, was verzoet geworden. Behalven dat Henrik de II, zo wel als hy, buiten staat geraakt was,

om

om den oorlog ſterk voort te zetten. De jigt, die den Keizer, na dat hy vyftig jaaren bereikt hadt, ſchier zonder tuſſchenpoozing, kwelde, heeft hem, waarſchynlyk, ook aangezet, om de uitvoering van 't gemaakt beſluit niet langer uit te ſtellen (r). KAREL II. 1555.

XXIV. Wat men 'er, in de Nederlanden, van oordeelde.

't Gerugt van 's Keizers voorneemen hadt zig zo dra niet verſpreid door de Nederlanden, of elk hadt 'er den mond vol van. Veelen preezen 't, als een bewys van grootmoedigheid en Godsvrugt. Veele anderen keurden 't af, en voorſpelden den Landen weinig goeds van de nieuwe Regeering. De Preſident Viglius zelf was bedugt, dat de Landvoogdes Maria zig van 't bewind der Nederlanden ontſlaan zou, en dat Filips, onbedreeven in de Nederlandſche zaaken, het oor zou leenen aan jonge luiden, die de oude Staatsdienaars, waarſchynlyk, verſtooten, verſcheiden' nieuwigheden invoeren, en 's Lands zaaken, die, tot hiertoe, door 't gezag des Keizers en der Landvoogdeſſe, wel beſtierd geworden waren, in verwarring brengen zouden. Hy ſprak zelfs van zyne Ampten te willen nederleggen, en van 't Hof te verlaaten (s). Doch deeze klagten, die meeſt heimelyk werden uitgeſtort, verhinderden den Keizer niet, zyn beſluit te voltrekken.

Filips komt te Bruſſel.

Hy ontboodt, ten dien einde, eerſt zynen Zoon, Filips, uit Engeland, die, op den vierden van Herfſtmaand, ſcheep gegaan zynde, op den agtſten, te Bruſſel zyne Intreede deedt.

De

(r) FAMIAN. STRADA de Bello Belg. *Lib.* I. *p.* 11, 16, 17, 18, 19, 20, 21.
(s) VIGLII Vita *N.* LXVII. LXVIII. *p.* 31.

Karel II. 1555. De Staaten van alle de Nederlanden werden, hier, tegen den veertienden van Wynmaand, beschreeven (*t*). Doch de meesten, verhinderd door het stormagtig weder en de slegte wegen, verscheenen eerst eenige dagen laater.

XXV. Kuilenburg wordt tot een Graafschap en Veere en Vlissingen tot een Markgraafschap verheeven.

Midlerwyl vondt de Keizer goed, eer hy 't gebied over de Nederlanden afstondt, eenige Nederlandsche Heeren, met nieuwe waardigheden, te beschenken. De Heerlykheden van Bossu, in Henegouwen (*u*), en van Kuilenburg, in Gelderland (*v*), werden, ten behoeve van Jan de Hennin en *Floris van Palland*, tot Graafschappen verklaard. Ook besloot de Keizer, de Heerlykheid van Veere en Vlissingen, tot een Markgraafschap te verheffen, welk voortaan van den Keizer en zyne Opvolgers, *de Graaven en Graavinnen van Holland*, ten onversterflyken erfleen, gehouden zou worden. De open' Brieven, hiervan verleend, op den eenentwintigsten van Wynmaand, gewaagen, met veel lof, van de vyfentwintigjaarige diensten, door Maximiliaan van Bourgondie, Heere van Beveren, Veere en Vlissingen, den Keizer, te water en te lande, gedaan (*w*).

Vreemdelingen van de Ampten uitgesflooten.

In Bloeimaand te vooren, hadt Karel de V. den Hollanderen een voorregt verleend, welk hier verdient gedagt te worden. Zy hadden hem meermaalen verzogt, dat, volgens de oude Privilegien, geene Ampten dan aan Inboorlingen, of ten minsten aan Nederlanders, by welken die van Holland tot openbaare

(*t*) Chron. van E. de Veer *f.* 132.
(*u*) Maurice Blason de la Toison d'Or. *p.* 204.
(*v*) Sligtenh. Toon. van Geld. I. *Boek*, *bl.* 58.
(*w*) *By* Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 508.

baare bedieningen werden toegelaaten, mogten worden gegeven. De zes Steden wilden zelfs deeze Privilegien, in zo verre, hebben uitgebreid, dat 'er ook geene vreemde Stadhouders zouden mogen zyn. „ De Keizer of „ zyne Nazaaten zouden, zeidenze, ligtelyk een' Spanjaard of een' Engelschman, „ met deeze waardigheid, konnen voorzien, „ 't welk de Staaten niet gaarne toelaaten „ zouden (*x*)." Karel de V. was hun nogtans, hierin, niet te wille. Hy beloofde hun, geene Ampten of waardigheden aan vreemdelingen te zullen geeven; doch zonderde de Stadhouders en Vliesridders hiervan uit (*y*). En Koning Filips heeft dit voorregt, naderhand, eerst by handtekening, en daarna by Brieven, onder 't groot zegel, bekragtigd (*z*).

De Staaten der Nederlanden waren, middlerwyl, te Brussel verscheenen. Van Holland, kwamen *Adriaan van Mathenesse*, *Otto van Assendelft*, Heer van Goudriaan, en Willem van Lokhorst, van wege de Ridderschap en Edelen, benevens eenige Gemagtigden uit de zes groote Steden (*a*): van Zeeland, *Matthys van Heeswyk*, Abt der Lievevrouwe te Middelburg, de Markgraaf van Veere en Vlissingen, en de Gemagtigden der Steden Middelburg, Zierikzee, Goes, Reimerswaale en Thoolen (*b*). Zy waren gelast, *om te be-*

(*x*) Adr. van der Goes Reg. *op 't jaar* 1555, *bl.* 12, 14.

(*y*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2071. III. *Deel*, *bl.* 26. Repert. der Plak. *bl.* 85.

(*z*) Adriaan van der Goes Regist. *op 't jaar* 1555, *bl.* 51, 77, 90. Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 37, 39.

(*a*) *Zie* Balen Dordr. *bl.* 829. Goudhoeven *bl.* 620.

(*b*) Acte van 9 January 1555. [1556] *by* Boxhorn *op* Reigersberg II. *Deel*, *bl.* 505, 507.

KAREL II. 1555.

bewilligen en te helpen, in den afstand van elk byzonder Landschap aan Koning Filips, en om den gewoonen eed te ontvangen en af te leggen. Doch die van Holland hadden bevel, om hunne Volmagt hiertoe niet te vertoonen, voor dat zulks, ook door de andere Landen, geschied was. Ook was hier, ter Staatsvergaderinge, eenige zwaarigheid gemaakt, over de opvolging in 't Graaflyk gebied, in geval Filips, voor zynen Vader, mogt overlyden (c). Doch my is niet gebleeken, dat 'er, ten Hove, over gehandeld is geworden.

XXVI. Plegtigheden van de Overdragt der Nederlanden.

Op den vyfentwintigsten van Wynmaand, dag tot den plegtigen afstand geschikt, kwamen de Vliesridders en de Gemagtigden der Staaten, in grooten getale, op 't Hof, te Brussel, byeen. Om den luister der plegtigheid te vermeerderen, hadt de Keizer ook tot dezelve genoodigd zyns Broeders Zoon, *Maximiliaan, Koning van Boheeme*, en deszelfs Gemaalin, Maria, 's Keizers Dogter; Emmanuel Filibert, Hertog van Savoje, 's Keizers Zusters Eleonora, Koninginne Weduwe van Frankryk, en de Landvoogdes, Maria, Koninginne Weduwe van Hongarye, behalven 's Keizers Nigt, Christina, Dogter van Christiaan den II, Koning van Deenemarke, en Hertogin van Lotharingen. Eerst maakte de Keizer zynen Zoon Opperhoofd der Vliesridderen, welke waardigheid hy zelf, tot hiertoe, bekleed hadt: en toen *Filibert van Brussel*, Lid in den Raad van Staate, bevel gegeven hebbende, om der Vergaderinge zyne verdere

(c) ADR. VAN DER GOES Reg. *op 't jaar* 1555 *bl.* 50, 51, 52.

dere meening open te leggen, ving deeze aan te zeggen „ dat de toeneemende jaaren en de „ lighaamlyke ongesteldheid des Keizers, hem „ ernstelyk geraaden hadden, te denken om „ zyn einde, en zig te ontslaan van eenen „ last, dien hy niet langer tot zynen eigen en 's „ Ryks luister zou konnen draagen; dat zyn „ Zoon, Filips, Koning van Engeland, jaaren „ en wysheid t'over bezat, om dien last te „ konnen op zig neemen; dat hy, hierom, „ besłooten hadt, hem Bourgondie en de Ne„ derlanden af te staan, in die verwagting, „ dat hy zelf, de Koning, zyn Zoon, en de „ Landzaaten gelukkiger, door deeze veran„ dering, zouden worden; dat hy, derhalven, „ de Landzaaten van den eed ontsloeg, en „ Bourgondie en de Nederlanden, vrywillig„ lyk en van gantscher herte, aan zynen „ Zoon, Filips, den Koning van Engeland, „ opdroeg (*d*)." De Raadsheer sprak nog, toen de Keizer, onverhoeds, oprees, en, leunende op de schouders van Willem, Prinse van Oranje, uit een handboekje of Papier, welk hy, om zyn zwak geheugen te gemoet te komen, medegebragt hadt, in de Fransche taale, begon te verhaalen, wat hy, van zyn zeventiende jaar af, tot dien dag toe, treffelyks verrigt hadt; hoe hy negen togten in Duitschland gedaan hadt, zes in Spanje, zeven in Italie, vier in Frankryk, tien in de Nederlanden, twee in Engeland, en even zo veel in Afrika; hoe hy elfmaal de zee was overgesteken;

KAREL II. 1555.

(*d*) PONT. HEUT. Rer. Austriac. *Libr.* XIV. *p.* 668 & *seqq.* Chron. van E. DE VEER *f.* 133, BOR I. *Boek*, *bl.* 2 [3].

Karel II. ken; voorts, hoe veele oorlogen hy ondernomen,
1555. hoe veele verbonden van vrede en vriendschap hy gemaakt, hoe veele overwinningen hy behaald hadt. Van alle deeze dingen sprak hy onderscheidenlyk, en op eene meer deftige dan grootsche wyze. *En*, vervolgde hy, *het eenig einde van alle myne poogingen is altoos geweest de bescherming van den Godsdienst en van den Staat. Dit heb ik, zo lang 't my myne gezondheid toeliet, met Gods hulpe, zo zeer beyverd, dat het den vyand alleen smerten kan, dat Karel geleefd en geheerscht heeft. Doch nu my de kragten en 't leeven zelf byna begint te begeeven, gaat my de welstand myner Onderzaaten meer ter herte, dan de lust om te regeeren. In de plaats van een' oud' man, die 't gebruik zyner leden mist, en met het ééne been in 't graf gaat, stel ik nu een' jongen, wakkeren en kloekmoedigen Vorst; en ik wil u, uit den grond myner ziele, gebeden hebben, dat gy en alle de Landzaaten hem gehoorzaam, onderling eendragtig, en in de waare Leere standvastig zyt: en dat gy 't my ten goede houdt, zo ik, in 't zorgen voor uwen welstand, t'eenigen tyde, gemist heb. My aangaande, ik zal uwe trouw en gehoorzaamheid, by Gode, wien ik, in den korten tyd, die my nog overschiet, eeniglyk denk te leeven, altoos ten goede gedenken.* Toen zig tot Filips keerende, *Indien*, zeide hy, *'t bezit deezer Landen, door myne dood, aan u gekomen ware, zou ik, om het agterlaaten van zulk een aanzienlyk, en door my zo zeer vermeerderd erfgoed, iets by u verdiend hebben. Doch nu ik u deeze erfenis, niet uit noodzaaklykheid, maar uit vrye keuze nalaate; nu ik vroeg verkies te ster-*

ſterven, op dat gy, zo veel te vroeger, aan 't bezit komen zoudt; vorder ik, met regt, dat gy, al wat gy my hierom meer ſchuldig zyt, met zo veel meer zorg en liefde jegens de Ingezetenen deezer Landen betaalt. Andere Vorſten verheugen zig, om dat zy hunnen zoonen het leeven gegeven hebben, en 't gebied zullen geeven. Ik heb deeze beiderlei vreugde, als tegenwoordig, willen genieten, en u zo wel door my zien regeeren, als leeven. Weinigen zullen dit myn voorbeeld navolgen: gelyk ik zelf, hierin, van de oudſte tyden af, naauwlyks een voorbeeld voor my gehad heb. Doch men zal myn beſluit eerſt pryzen, als men zien zal, dat gy u het zelve waardig maakt. En dit zult gy doen, als gy de wysheid, welke gy, tot hiertoe, bemind hebt; als gy de vreeze Gods, en den Katholyken Godsdienſt, allen de regte zuilen der Regeeringe, ſtandvastiglyk, blyft aankleeven. Een ding heb ik hier maar by te voegen; den almagtigen, naamlyk, te bidden, dat hy u een' zoon geeve, wien gy 't gebied afſtaan kont; doch niet behoeft af te ſtaan. Toen de Keizer uithadt, viel Filips op de eene knie, en zyns Vaders regterhand hertelyk drukkende, ſmeekte hy hem, om zynen zegen: die, met heete traanen ontvangen zynde, de omſtaanders ook tot weenen perſte. Filips, toen opryzende, keerde zig, met een vriendelyk gelaat, naar de Staaten, en zig, wegens zyne onbedreevenheid in de Franſche taale, verſchoond hebbende, beval hy Antoni Perenot, Biſſchop van Atrecht, 't woord te doen, in zynen naam. De Biſſchop vertoonde, hierop, 's Konings dankbaarheid aan zy-

Karel II. 1555.

KAREL II. 1555.

nen Vader, en deszelfs liefde tot de Landzaaten, in eene welspreekende Redevoering (*e*), die, van wege de Staaten, door Jakob Maas, Pensionaris van Antwerpen, deftig en sierlyk, beantwoord werdt. Ten laatste, sprak de Landvoogdes Maria; 't bewind over de Nederlanden, welk zy nu, vyfentwintig jaaren lang, in handen gehad hadt, aan 's Keizers voeten nederleggende.

XXVII. Filips doet en ontvangt den genen Eed.

De plegtigheid van deezen dag hier mede geëindigd zynde (*f*), vergaderden de Staaten, des anderendaags, afzonderlyk, om den nieuwen Heere hulde te doen. De Advokaat van der Goes deedt hem eene gepaste aanspraak, uit den naam der Staaten van Holland, verklaarende, dat dezelven hem ontvingen, voor hunnen *natuurlyken Prins en Heer* (*g*). Filips vernieuwde en bevestigde toen den eed, by zyne inhuldiging in 't jaar 1549, gedaan; waarna de Staaten van Holland (*h*) en Zeeland (*i*), zo wel als die der andere Landschappen, hem, insgelyks, zwoeren. Uit naame van die van Holland, werdt hy toen, wederom, door den Advokaat, bedankt, dat hy hen wel, voor zyne *Subjecten en Ondersaaten*, hadt gelieven aan te neemen (*k*). Van de overdragt der Landen werden ook open' brieven verleend, den vyfentwintigsten van Wyn-

(*e*) H. GODELEVÆUS de Abdicat. Imper. a Carol. V. *apud* S. SCHARDIUM *Tom.* II. *p.* 642.

(*f*) FAMIAN. STRADA de Bello Belg. *Libr.* I. *p.* 6, 7, 8. MEVTER. I. *Boek*, *f.* 15. Chron. van E. DE VEER *f.* 134.

(*g*) *Zie* hier voor, *bl.* 340.

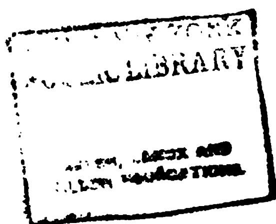
(*h*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 38.

(*i*) Acte van Huldinge van 26 *Oct.* 1555. *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 505.

(*k*) ADR. VAN DER GOES Regist. *op 't jaar* 1555. *bl.* 54, 55.

Or, FILIPS, in 't jaar 1555.

LIBRARY

Wynmaand gedagtekend, in welken de Keizer te verstaan gaf, dat hy zig van deeze overdragt veel goeds voor de Landzaaten beloofde, ter oorzaake der nabuurigheid van Engeland; van welk Ryk Filips Koning was. Voorts, werden deezen de Nederlanden opgedraagen, met dezelfde *Souverainiteit*, *Hoogheid en Præ-éminentie*, als de Keizer dezelven bezeten hadt, mids hy aanname, alle de schulden, ten dienste der Landen gemaakt, geregtelyk te voldoen (*l*), waartoe hy zig, sedert, insgelyks verbondt (*m*). De zegels des Keizers werden, naderhand, ook aan stukken geslaagen, en nieuwen, met den naam en titels des Konings, in de plaats gemaakt (*n*). De Koning hieldt, voor eerst, de Raaden der Geregtshoven en alle de andere Amptenaars in zynen dienst, mids zy hem hunne Lastbrieven toezonden, nieuwen van hem ontvingen, en hem op nieuws den eed deeden (*o*).

KAREL II. 1555.

XXVIII. Afstand van Spanje en 't Keizerryk.

In Louwmaand des volgenden jaars, standt Karel de V. Spanje en alle zyne andere Heerschappyen, het Keizerryk uitgenomen, ook af aan zynen Zoon, alleenlyk een inkomen van honderdduizend Kroonen, uit deeze Heerschappyen, voor zig zelven, behoudende (*p*). Midlerwyl, werdt de Vloot, die hem naar Spanje voeren zou, in Zeeland, uitgerust. 't Liep tot in Oogstmaand des jaars 1556 aan, eer dezelve in gereedheid gebragt was. Toen eerst

(*l*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 27.
(*m*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 38.
(*n*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 80, 81.
(*o*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 79, 80.
(*p*) Bor I. *Boek*, *bl.* 4 [6].

KAREL II. 1555. eerst begaf Karel zig derwaards, en droeg, eindelyk, voor zyn vertrek, ook de Keizerlyke waardigheid op aan zynen Broeder, den Roomsch-Koning Ferdinand. De Brieven, hiervan verleend, zyn te *Zubburg*, dat is, Zeeburg of Rammekens, in Zeeland, op den zevenden van Herfstmaand, gedagtekend (*q*). De Prins van Oranje kreeg bevel, om de Keizerlyke Kroon en Scepter, naar Duitschland, over te brengen. Men wil, dat hy deezen last ongaarne aannam, zeggende tegen den Keizer, ten aanhooren van Koning Filips „ dat hy hoopte, dat de Hemel hem behoeden zou voor eenen dienst, door welken hy „ de tekens der Keizerlyke waardigheid van „ 't hoofd zyns Heeren neemen, en eenen anderen overbrengen zou moeten." Hy zelf verhaalt, dat hy iets diergelyks gedagt heeft, en zeer ongenegen tot dit werk geweest is (*r*). De plegtige overdragt des Keizerryks geschiedde ook eerst, op den vierentwintigsten van Sprokkelmaand des jaars 1558, in de tegenwoordigheid der Keurvorsten, te Frankfort (*s*).

XXIX. Vertrek van Karel den V. Karel de V, nu ontbloot van alle zyne Heerlykheid, vertrok, van voor Rammekens, op den vyftienden van Herfstmaand (*t*), in 't gezelschap zyner twee Zusteren, de Koninginnen Eleonora en Maria; en landde, binnen weinige dagen, te *Laredo*, in Biskaije. Van hier naar Burgos vertrokken, ontdekte hy klaar-

(*q*) By BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 512. *Vid.* & H. GODELEVÆUS de Abdicat. Imper. *p.* 646.
(*r*) Apolog. *by* BOR II. *Deel*, Authent. Stukk. *bl.* 71.
(*s*) METEREN I. *Boek f.* 16 *verf.* H. GODELEVÆUS de Abdicat. Imper. *p.* 650.
(*t*) METEREN I. *Boek f.* 17.

klaarlyk, hoe zeer hy van ſtaat veranderd was, aan het klein getal van Spaanſche Grooten, welk hem te gemoet kwam. Ook moeſt hy daar eenigen tyd naar geld toeven; 't welk hem te harder viel, om dat hy 'er door belet werdt, eenige trouwe Dienaars, die hy wilde afdanken, te beloonen. Sommigen willen, dat het hem toen berouwde, de Heerſchappy te hebben afgeſtaan. Men vindt zelfs, dat Koning Filips, eenige jaaren laater, den Kardinaal van Granvelle, die, van zekeren dag ſpreekende, gezeid hadt, dat het de zelfde was, op welken de Keizer, zyn Vader, de heerſchappy hadt afgeſtaan, geantwoord zou hebben, *zo is 't ook dezelfde, op welken hy van zynen afſtand berouw gehad heeft*. Doch veelen verwerpen deeze vertelling. Karel, van Burgos vertrokken zynde, en zig, eenigen korten tyd, te Valladolid hebbende opgehouden, begaf zig, terſtond, naar het Hieronimiter-Klooſter van S. Jooſt by Piacenza, betrekkende de kleine wooning, hier, onlangs, ten zynen dienſte, gebouwd. Hier ſleet hy den tyd, met te paard ryden, planten en boomen kweeken. Ook hieldt hy zig, met hulp van den beroemden Wiskonſtenaar, *Jannellus Turrianus*, met het maaken van uurwerken en andere konſttuigen, bezig. Doch naar maate dat zyne gezondheid afnam, gaf hy zig meer aan Godvrugtige oefeningen, aan leezen en bidden, over. Ook tugtigde hy zyn lighaam, dikwils, door vinnige geeſſelſlagen: en wil men, dat de geeſſel, door hem gebruikt, en met zyn bloed beſpat, nog lang, onder de gedenktekenen der Ooſtenrykſche Gods-

Karel II. 1555.

Of hy berouw van den affſtand gehad hebbe.

Zyn afgezonderd leeven.

KAREL II. Godsdienstigheid, bewaard geworden is. Dus
1555. leefde hy omtrent twee jaaren, tot dat hem
en dood. eene heete Koorts, op den eenentwintigsten van Herfstmaand des jaars 1558, in 't graf sleepte (*u*). Zyne uitvaart werdt, door de Nederlanden, ook in Holland, met veele plegtigheden, in Wintermaand daar aan, gehouden (*v*). 't Gerugt, eenige jaaren na zynen dood, hier te lande, verspreid, dat hy, in de gevoelens van Luther, gestorven zou zyn, is ongegrond en onwaarschynlyk (*w*). Men kan egter niet ontkennen, dat hy zig de laatste Kerkgeregten hadt laaten toedienen, door *Bartholomeus Carranza*, Aartsbisschop van Toledo, die, van Ketterye verdagt geworden, in 't jaar 1559, door de Inquisitie, gevat werdt, en tot in 't jaar 1576 gevangen gezeten heeft; wanneer hy, eene plegtige afzweering gedaan hebbende, in hoogen ouderdom, overleedt (*x*). *Konstantyn de la Fuente*, dien de meesten *Konstantyn Ponce* noemen, Prediker van Karel den V, was ook, kort voor 's Keizers dood, in de gevangenis der Inquisitie geraakt. Hy overleedt 'er, en werdt, sedert, in zyn beeldtenis, verbrand (*y*). Zulke en diergelyke gevallen hebben sommigen, misschien, doen vermoeden of vaststellen, dat de Keizer zelf niet vreemd was van de Leere der Hervorminge. Doch deeze gedagten zyn ge-

(*u*) STRADA *Libr.* I. *p.* 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.
(*v*) VELIUS Hoorn, *bl.* 272.
(*w*) *Voiez* BAYLE Diction. *Art.* CHARLES-QUINT *Rem.* R. & S.
(*x*) BAYLE Diction. *Art.* CARRANZA. *Rem.* B. & C.
(*y*) BAYLE Diction. *Art.* PONCE (*Constantin*)

geheel niet overeen te brengen, met eenen toeleg, om Paus te worden, en de Pausselyke waardigheid, in zyn Huis, erfelyk te doen verklaaren. Ook zyn 'er maar enkelyke Schryvers, die hem hiervan verdagt zoeken te maaken (z).

KAREL II. 1555.

Dusdanig was het uiteinde van den beroemden Keizer, Karel den V, die veertig jaaren over de Nederlanden en zesendertig over het Keizerryk geregeerd hadt; doch, by 't afleggen zyner Heerschappyen, betuigde, dat de grootste voorspoed, ooit door hem genooten, met zo veel verdriets gemengd was geweest, dat hy nimmer eenige waare vergenoeging gesmaakt hadt. Wy hebben gezien, dat hy, eindelyk, alle de Nederlanden onder zyn gebied gebragt heeft, door zig van Friesland, Groningen, Overyssel, Utrecht en ten laatsten ook van Gelderland, waarom zo lang en bloedig geoorloogd was, meester te maaken. De vereeniging van alle deeze Landen onder één Opperhoofd gaf aan dezelven een aanzien, welk zy nimmer te vooren gehad hadden; doch stelde de Landen en den Keizer, die 'er Heer over was, tevens bloot, voor de afgunst der nabuurige Mogendheden. Hieruit ontstonden, onder anderen, de zwaare oorlogen met Frankryk en deszelfs Bondgenooten, zo veele jaaren, gevoerd, en kort na dat de Keizer afstand zyner Heerschappyen gedaan hadt, met een Bestand geëindigd. De toeneemende Koophandel der Nederlanden alleen stelde hen

XXX. Staat der Nederlanden en van Holland, ten tyde van de Overdragt.

(z) BRANTÔME Capit. étrang. *Tom.* I. *p.* 36. *dans le* Dictionaire *de* BAYLE *Art.* CHARLES-QUINT *Rem.* X.

Karel II. 1555. hen in ſtaat, om, tot deeze en andère Oorlogen, geweldige ſchatten, zelfs tot veertig millioenen gouds toe (*a*), op te brengen. En 't zou den Landzaaten niet laſtig gevallen zyn, de veiligheid zo duur te koopen, zo zy, met dezelve, de aloude vryheid hadden mogen behouden. Doch Keizer Karel, de voetſtappen zyner Voorzaaten volgende, maatigde zig een volſtrekt oppergezag over de Landen aan, zonder zig aan oude gewoonten of aan bezwooren' Voorregten veel te bekreunen. Wy hebben gezien, hoe veele moëite de Staaten van Holland, dikwils, te vergeefs hebben aangewend, om zig te doen ontſlaan van laſten, in welken zy niet bewilligd hadden, en om hunne Privilegien voor te ſtaan. Hier kwam de vervolging om den Godsdienſt by, die veelen Landzaaten, met naame den Hollanderen, zeer tegen de borſt was; en ſedert dat de Hervormde Leer, door de Duitſche Krygsknegten, welken de Keizer hier gebruiken moeſt, en door de vreemde Koopluiden, die zig hier nederſloegen, in de Nederlanden verſpreid werdt, meer afkeuring ontmoette dan te vooren. Vooral, na dat men hadt beginnen te vreezen, voor 't invoeren der Spaanſche Inquiſitie (*b*), aan welke men, hier te lande, t'eenemaal ongewoon was. 't Beſnoeijen van zulke gewigtige vryheden maakte de Landzaaten agterlyker, in het opbrengen der Keizer-

(*a*) Verantw. des Prinċ. van Orang. *by* Bor Authent. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 3.

(*b*) Fra-Paolo Hiſt. du Conc. de Trente, *Livr.* V. *p.* 56.

zerlyke Beden. De Hollanders waren 'er egter, in de laatste jaaren van Keizer Karels Regeeringe, tamelyk gereed toe geweest. Zy zagen zig, na dat Utrecht en Gelderland onder 's Keizers gebied waren geraakt, beter tegen vyandlyke aanvallen gedekt, dan immer te vooren, en bragten gaarne veel op, om den Oorlog verre van hunne grenzen te houden: terwyl zy hunne Zeemagt in staat zogten te stellen, om 'er de Scheepvaart en Visschery, daar 's Lands welvaart aanhing, door te beveiligen. De vaart op de Oostzee bloeide ook beter in Holland, na dat de Keizer, afziende van 't bevorderen der belangen van de Kinderen des gevangen Konings van Deenemarke, de Verbonden, met Christiaan den III. gemaakt, ongeschonden liet; schoon de Hollanders, genoodzaakt 's Keizers belang, hoe strydig met hun eigen, voor te staan, te vooren, zwaare nadeelen, door den Oosterschen Oorlog, hadden moeten lyden. Doch men vergatze ligtelyk, toen men, na 't sluiten der Vrede, den Koophandel herleeven zag. Gelukkig zouden Holland en de andere Nederlanden geweest zyn, zo zy, van Heer wisselende, de breuk, onder de voorgaande Regeering, in hunne vryheden gemaakt, allengskens hadden mogen zien heelen. Doch 't gevolg leerde hun, dat Filips, 't oor leenende aan de Geestelykheid en aan onbedreevenen in de kennis deezer Landen, die breuk langs hoe wyder, en eindelyk, ongeneeslyk wist te maaken: waar

Karel II.
1555.

Karel II. 1555. waar uit een opſtand gereezen is, die, in felheid, in duurzaamheid, en in zonderlinge uitkomſt, geene weêrgade gehad heeft, in de Geſchiedeniſſen der voorige tyden.

BLAD-

BLADWYZER

der voornaamste Zaaken en Persoonen, vermeld, in het I. II. III. IV. en V. Deel

DEEZER

VADERLANDSCHE HISTORIE.

A.

Aa. (*Floris van der*) III. 389
Aagtendorp, (*Sint*) door Lodewyk van Loon, verdelgd. II. 316
Abkoude (Heerlykheid) komt aan Jakob van Gaasbeek. III. 392
Abodriten, eene soort van Sclaaven, door Karel den Grooten, in Saxen geplaatst. I. 442. door de Deenen overweldigd. II. 35. doen een' inval in 't Deensche Ryk. II. 44
Abt der Lievevrouwen-Abtdye te Middelburg is het eerste stemmend Lid der Staaten van Zeeland III. 486. V. 225. 429
Abten van Egmond en Bern bekragtigen de Kameryksche Vrede. IV. 505
ADA, Graavin van Holland, trouwt met Lodewyk, Graave van Loon. II. 299. 300. vlugt naar den Burgt van Leiden. II. 303. wordt naar Texel gevoerd. II. 305. en van daar naar Engeland. II. 305. keert te rug, en sterft. II. 328. 330.
Ada, Prinses van Schotland, trouwt met Floris den III. II. 241. ontraadt haaren Zoon, Willem, de reis naar Holland. II. 282
Adelbert de Diaken predikt in Kennemerland. I. 357. sterft. I. 373. zyn Lyk gevonden. II. 113
Adelbert en *Klemens*, Ketters der agtste eeuwe. I. 392
Adelbold, Bisschop van Utrecht, doet Graave Dirk den III. den oorlog aan. II. 142. krygt de nederlaag. II. 143. wordt andermaal overwonnen. II. 146. maakt Vrede met Dirk den III. II. 148
ADGILLUS, Koning der Friezen, geeft Wilfrid vryheid tot prediken. I. 352
Adminius, Zoon van *Cinobellinus*, een Britsch Koning, wordt, in 't Eiland der Batavieren, ontvangen. I. 85
Admiraliteit. Ordonnantie op dezelve van 't jaar 1487. IV. 237. vernieuwd, in 't jaar 1540. V. 196
ADOLF VAN NASSAU (Keizer) III. 54. 63.
Adolf van Bourgondie, *Heer van Beveren en Veere*, Admiraal, verschilt met die van Holland, over 't verleenen van vrygeleibrieven. V. 140. 163. sterft V. 193
Adolf van Egmond, Zoon van Arnoud, Hertoge van Gelder, is oneenig met zynen Vader. IV. 132. 137. dien hy gevangen zet. IV. 132. 136. hy valt in Ysselstein. IV. 138. wordt te Vilvoorden gevangen. IV. 138. geslaakt. IV. 178. in een gevegt gedood. IV. 179
Adolf van Nassau is Stadhouder van Gelderland. IV. 307
Adrana, Rivier. I. 12. *Aant.* 425
ADRIANUS (Keizer) heeft Batavieren in zyn Leger. I. 190. zyne Markt hier te Lande. I. 191
Adriaan Floriszoon van Utrecht wordt Leermeester van Karel den V. IV. 339. wordt Kardinaal. IV. 415. brengt de herstelling van Floris Oem van Wyngaarden te wege. IV. 415. wordt Paus, onder den naam van *Adriaan den VI*. IV. 439.

439. zyn bedryf en dood. IV. 440. 445.

Adriaan van der Goes wordt Advokaat van Holland. V. 295. begroet den Stadhouder. V. 295

Adrichem (Simon van) bestormt het Huis van zynen broeder, *Klaas.* IV. 7

Aduatiken in Gallie, door Cezar overwonnen. I. 40

Advokaaten 's Lands van Holland. Albrecht van Loo. IV. 414. Aert van der Goes. IV. 457. Adriaan van der Goes. V. 295

Aert van der Goes, Advokaat van Holland. IV. 457. doet eene reis naar Breeme. IV. 464. naar Kameryk. IV. 505. begroet Karel den V. V. 14. trekt wederom naar Breeme. V. 34. legt zyn ampt neder. V. 295

Afgodery, door welke redenen, in de agtste eeuwe, bestreeden. I. 397

Aflaaten. wyze van 't veilen derzelven in Holland. IV. 417

Agrikola (Julius) overwint de Britten. I. 183. 185

Agrippina, Germanikus Gemaalin. I. 69. haar Hof, hier te Lande. I. 69

Agrippiner Bouwstad. [*Colonia Agrippina*] nu Keulen. I. 45 *Aantek* 130

Aken, door Koning Willem, bemagtigd. II. 183. 185.

Akersloot, overvallen door de Westfriezen. II. 268. voor drie jaaren, schotvry verklaard. III. 17

Alaanen, een Skytisch Volk, vallen in Gallie. I. 269, 270

Albiniana, waar te zoeken. I. 193

Albinus. Zie *Alcuinus*.

ALBRECHT VAN OOSTENRYK (Keizer) zoekt Holland aan 't Ryk te onderwerpen. III. 144. verzamelt een heir. III. 145. verdraagt zig met Jan den II. III. 146

ALBRECHT (Hertog) wordt, door beleid der Hoekschen, tot *Ruwaard* aangesteld. III. 292. 293. voorwaarden hier van. III. 294. hy stelt de Hoekschen in 't bewind. III. 295. belegert Heemskerk. III. 296. ook Delft. III. 297. de Hertog van Gelder verklaart hem den Oorlog. III. 301. maakt Vrede III. 302. hy tragt, door Karel den IV., tot Graaf aangesteld te worden. III. 302. 304. 't gelukt niet. III. 305. hy raakt met het Stigt, over Vreêland, in geschil. III. 305. maakt Vrede. III. 307. raakt in twist met Brabant. III. 309. helpt den Graave van Vlaanderen tegen de Gentenaars. III. 313. handelt met Richard den II. Koning van Engeland. III. 319. wordt *Graaf*. III. 321. raakt in onlust met de Hoekschen. III. 321. 323. en met zynen Zoon, Willem. III. 324. schenkt Voorne aan zynen Zoon, Jan. III. 325. bemagtigt 't Slot te Altena. III. 326. verzoent zig met zynen Zoon, Willem. III. 330. verzamelt een Leger, te Enkhuizen. III. 330. steekt over naar Friesland. III. 332. slaat de Friezen. III. 336. zendt zynen Zoon Willem nog tweemaalen derwaards. III. 339. 341. sluit een Bestand met hen. III. 342. vordert rekening van Jan van Arkel en van Brustyn van Herwyne III. 344. raakt met Arkel in oorlog. III. 345. sluit een Verbond met de Stad Utrecht. III. 348. maakt Vrede met Arkel. III. 352. sterft. III. 352. zyn aart. III. 353. zyne Weduwe stoot zynen boedel met den voet. III. 354. staat der Regeeringe, ten zynen tyde. III. 356. 359

Albrecht, Hertog van Saxen, komt met een Leger herwaards IV. 243. wordt algemeene Landvoogd der Nederlanden IV. 259. belegert Montfoort. IV. 263. wint het. IV. 266. komt in Holland. IV. 281. maakt een' strengen Zoen met de Kennemers en Westfriezen. IV. 282. stigt Blokhuizen te Haarlem en te Hoorn. IV. 288. verzoent zig met Zierikzee. IV. 290. wint Sluis. IV. 291. en Leerdam. IV. 310. wordt Erfstadhouder van Friesland. IV. 311. laat het bewind aldaar zynen Zoon over. IV. 317. sterft. IV. 318

Albrecht van Loo, Advokaat van Holland. IV. 414. V. 195

Albrecht van Voorne. Zyn aanzien in Zeeland. III. 9. 33

Alcuinus, Leermeester van Karel den

Groo-

Grooten. byzonderheden hem aangaande. I. 431. 437. 443. *Aant.* II. 6.
Alechmere of *Almari* naam der Zuiderzee, in de agtste en negende eeuwe. I. 413. II. 45. 81
ALEID (Vrouw), gehuwd met Dirk den VII, verslaat de Westfriezen. II. 278. geeft haare Dogter Ada ten Huwelyk aan den Graave van Loon. II. 299, 300. vlugt naar Utrecht. II. 304. zoekt haare Dogter uit Engeland te doen keeren. II. 328
Aleid, Dogter van Floris den IV, trouwt met Jan van Avennes. II. 391. gedraagt zig als Voogdes van Floris den V. III. 6. 10. wordt op *Vernoutsee* geslaagen. III. 8. vertrekt naar Henegouwen. III. 18
Aleid van Poelgeest, byzit van Hertoge Albrecht, wordt vermoord. III. 321
Alemannen. waar zy woonden. I. 197. *Aant.* worden, door de Romeinen, beoorloogd. I. 197. door Juliaan geslaagen. I. 237. door Klovis overwonnen. I. 305. 307
ALEXANDER SEVERUS, door de Germanische Lyfwagt, omgebragt. I. 198
Alewyn, Burggraaf van Leiden, getuigt in een' Giftbrief. II. 198
Alewyn spant aan tegen Floris den V. III. 67. 90
Alfen. Slag aldaar, tusschen Vrouwe Jakoba en den Stadhouder Gaasbeek. III. 467. Tweede slag. III. 471
Algiers. ongelukkige togt derwaards. V. 210
ALKMAAR, verbrand door de Westfriezen. II. 115. Godevaart met den Bult wordt, binnen deeze Stad, belegerd. II. 181. zy verkrygt een Privilegie van Floris den II. II. 213. zy wordt, door de Westfriezen, geplonderd. II. 222. 260. 262. ontvangt vryheden van Willem den II. II. 401. yvert voor Vrouwe Jakoba. III. 470. verliest haar Stads regt. III. 476. wordt 'er in hersteld. IV. 55. 't Kaas- en Broods Volk rukt in de Stad. IV. 273. de Stadhouder zoekt het van daar te jaagen. IV. 278. de Stad verliest haare Voorregten andermaal. IV. 284. wordt 'er, op nieuws, in hersteld. IV. 288. wordt, door de Gelderschen, geplonderd. IV. 403. door Christiaan den II. V. 37
Almari. Zie *Alechmere*.
Aloud, Baljuw van Zuidholland zyn verschil met Dordrecht. III. 115. 124, 125. hy wordt omgebragt. III. 127
Altena (*Dirk van*) II. 259. 295. 300. Zie *Hoorne*.
Altena (*Slot* en *Heerlykheid* van) gekogt door Hertoge Albrecht. III. 324. die 't Slot inneemt. III. 326
Alva (*Ferdinand Alvarez de Toledo*, *Hertog van*) voert bevel over 't Keizerlyk Leger. V. 290. 370
Ambiaanen, in Gallie, door Cezar overwonnen. I. 40
Ambivariten. Hunne oude wooning. I. 4. *Aant.*
Ameide ('t *Slot* te) door Jan den I. bezet. III. 113
AMERSFOORT geeft zig over aan de Kennemers. III. 12. wordt herwonnen. III. 14. raakt met Jan van Beieren in oorlog. III. 438. kant zig tegen Bisschop David. IV. 203. wordt in den ban gedaan. IV. 217. door Maarten van Rossem bemagtigd. V. 247. doet Karel den V. hulde. V. 256
Ampten te Utrecht verkogt, voor twee lyven of langer. IV. 205. aan geene uitheemschen te geeven. V. 383. 405. 428.
Amstel (*Egbert van*) II. 247. raakt in geschil met den Bisschop van Utrecht. II. 264
—— (*Gysbrecht van*) Zoon van Egbert. II. 265. Zie *Gysbrecht van Amstel*.
—— (*Wolfgard van*) II. 266
Amstel (*Heerlykheid* van) Twist over eenige goederen in dezelve. II. 264. inval der Kennemeren in Amstel. II. 314. der Kennemeren, Waterlanderen en Westfriezen. III. 11. de Heerlykheid wordt Jan den II. opgedraagen. III. 112. en door hem aan Guy, zynen Broeder. III. 153. Bisschop Willem valt in Amstelland. III. 153. de Heerlykheid wordt aan Holland gehegt. III. 198. 287

AMSTERDAM of *Amstelredamme*. Oorsprong deezer Stad. II. 266. Zy wordt aan Jan Persyn opgedraagen. III. 38. 40. door Gysbrecht van Amstel versterkt. III. 83. door de Haarlemmers en Waterlanders verbrand. III. 83. door Bisschop Guy met Voorregten voorzien. III. 199. Opkomst deezer Stad, door den Koophandel. III. 249. Haare oudste Handvesten. III. 250. waar haare Schepenen vonnis haalen moesten. III. 251. Oproer aldaar. III. 366. Brand. III. 453. ander Oproer. IV. 5. De Stad verkrygt de Roomsch-Koninglyke Kroon boven haar Wapen. IV. 249. zy verdedigt het Blokhuis te Ypesloot tegen de Gelderschen. IV. 354. de Voorstad aldaar wordt door de Gelderschen in brand gesteken. IV. 375. zy zoekt het Muider Slot te bezetten. IV. 471. wordt van Lutheranery beschuldigd. V. 5. staat haare Privilegien voor. V. 5. heeft groot belang by den Oosterschen handel. V. 63. Naaktloopers aldaar. V. 74. 88. Aanslag der Herdoöperen op de Stad. V. 75. 91. Jakob van Kampen komt daar, als Bisschop. V. 80. 81. De Herdoopers bemagtigen den Dam en 't Stadhuis. V. 92. 94. worden overwonnen. V. 97. bedenkingen deezer Stad op den Oosterschen kryg. V. 107. zy wordt met eenen aanval gedreigd. V. 112, 113. men maakt Karel den V. diets, dat de lugt aldaar ongezond is. V. 187. 190. beroerte aldaar, over 't Verlofgeld. V. 206. de Stad veinst zig arm, om met geene leening gekweld te zyn. V. 252. men voorkomt aldaar 't verbod van den uitvoer van 't kooren. V. 293. die van Amsterdam visschen in de Zuiderzee. V. 298. beloop van den tienden penning der Huizen, hier ter Stede, in 1553. V. 386

Amuda. Zie *Muiden*.

Andries van Kuik, Bisschop van Utrecht, begunstigt Floris den Zwarten, tegen Dirk den VI. II. 227

Anglen steeken over naar Britanje. I. 290

Angrivarien, een Germanisch volk. I. 75

Ansfrid, Bisschop van Utrecht. byzonderheden van zyn leeven. II. 137

Antoninus of *Bassianus* kleedt zig op de Germanische wyze. I. 196. beoorloogt de Alemannen en Katten. I. 197

Antoni van Bourgondie, de *groote Bastaard* bygenaamd, helpt eene beroerte te Zierikzee stillen IV. 125

Antonis van den Houte, *Heer van Fleteren*, Admiraal van de Zuiderzee, verkondigt vrye roovery. IV. 405

Antonis van Lalaing, Graaf van Hoogstraaten, wordt Stadhouder van Holland. IV. 443. stilt een' Oproer in den Haage. IV. 448. wat middelen hy gebruikt, om de Staaten in de Beden te doen bewilligen. IV. 454. V. 63. 149. zyn verschil met dezelven, over 't kiezen van eenen Kapitein. IV. 485. hy doet Beden. V. 10. beschuldigingen tegen hem. V. 23. hy is misnoegd op de Staaten. V. 58. komt te Amsterdam, om orde tegen de Herdoopers te stellen. V. 81. wordt ook Stadhouder van Utrecht. V. 131. sterft. V. 191

Antonis Perenot, Bisschop van Atrecht, begint in aanzien te koken. V. 358. woont de Kerkvergadering van Trente by. V. 362

Antwerpen (Simon van) sneuvelt te Schagen. II. 262

Anzibarien neemen eenige Akkers in, die door de Friezen ontruimd waren. I. 98

Appingadam bezet, door Meinard van Ham. V. 112. gewonnen, door Juriaan Schenk. V. 119

Apronius, Romeinsch Bevelhebber, door de Friezen geslaagen. I. 81

Aquitanie, gedeelte van Gallie. I. 38

Arborichen, by Prokopius, zyn de Armorichen van anderen. I. 278.

Aant.

Ardennerwoud. waar gelegen. I. 367.

Aant.

Aremberg (Jan van Ligne, Graaf van) wordt Stadhouder van Friesland, Overyssel, en Groningen. V. 332. 380

Arenakum, Romeinsche Legerplaats

In 't Eiland der Batavieren. I. 174
Arendsberg (*Herman van*) om 't ombrengen van Floris den Zwarten, in den Ryks ban gedaan. II. 224, 225, 226.
Argentoratum. Slag aldaar. I. 237
Ariovistus, Veldheer der Germaanen, door Cezar overwonnen. I. 38
Arkel (*Heerlykheid van*) aan Hertoge Willem opgedraagen. III. 376. aan den Hertoge van Gelder. III. 378. wordt met Holland vereenigd. III. 388
Arkel (*Jan van*) III. 204
—— (*Willem van*) III. 60. Zie *Otto van Arkel* en *Jan van Arkel*.
Arlinde, Zuster van Dirk den II, Abtdisse te Bennenbroek. II. 116
Arminius, Veldheer der Cheruscen, slaat Quintilius Varus. I. 63. wordt van Germanikus overwonnen. I. 65. 67. 76.
Armorichen, een Volk in Gallie, regten eene vrye Staats-Regeering op. I. 275. onderwerpen zig, gedeeltelyk, aan de Romeinen. I. 280. worden met eenen aanval der Alaanen gedreigd. I. 285. verdraagen zig met de Romeinen. I. 288. worden één Volk met de Franken. I. 308
ARNOLD (Koning) schenkt eenige goederen aan Graave Gerolf. II. 93. draagt Lotharingen zynen natuurlyken Zoon Zwentibold op. II. 94
Arnold, Bisschop van Utrecht, bemagtigt Muiden en Weesp. III. 307. maakt Vrede met Hertoge Albrecht. III. 307. wint de Sloten Puttenstein en Loenersloot. III. 308
ARNOUD, Graaf van Holland, de *Gentenaar* bygenaamd. II. 124. 128. 131. verschynt onder de Duitsche Ryks Vorsten. II. 129. beoorloogt de Westfriezen. II. 129 Zyn verder bedryf. II. 131. hy sneuvelt, te Winkelmade. II. 130
Arnoud van Egmond, Hertog van Gelder, werkt in de verkiezing eens Bisschops van Utrecht. IV. 49. krygt verschil met de Geldersche Steden. IV. 136. wordt, door zyn' Zoon, gevangen. IV. 137. geslaakt. IV. 138. verpandt Gelder en Zutfen aan Hertoge Karel. IV. 139. sterft. IV. 140
Arvernen, oude Inwooners van Gallie. I. 38. staan op tegen de Romeinen. I. 51
Asciburgium, door Civilis, overvallen. I. 141
Asperen (*Guy van*) sneuvelt. III. 260
Asperen ('t *Slot* te) door Willem den I. bemagtigd. II. 320. valt den Bourgondischen in handen. IV. 184
Assendelft (*Floris van*) Heer van Kyfhoef, gaat als Gezant van Holland naar Spanje. V. 161
—— (*Gerrit van*) President van den Hove. V. 162
Attingohen. Plaats, daar Bonifacius zig ophoudt. I. 413
Atrecht. Vrede aldaar, in 't jaar 1435 gesloten. III. 522. geeft gelegenheid tot eenige mishandeling der Hollanderen in Engeland. III. 525
Attuariën, eene soort van Franken, overwonnen door Juliaan. I. 253. II. 76
Avaaren. Zie *Hunnen*.
Aubaine (Regt van) afgeschaft in Frankryk en in de Nederlanden. IV. 304
Audoager, Koning der Saxers. I. 294
Augsburgsche Geloofsbelydenis. V. 8
Augusta Taurinorum nu Turin. voorval aldaar. I. 113
Augustodunum, door Juliaan, herwonnen. I. 235
AUGUSTUS neemt eene Batavische Lyfwagt aan. I. 54. besluit den Germaanen te beoorloogen. I. 54. Gedenkstuk zyner overwinningen. I. 63. hy dankt zyne Batavische Lyfwagt af. I. 64. herstelt ze wederom. I. 65
Aureliaan overwint de Franken. I. 208
Austrasia. Zie *Oostfrankryk*.
Azingen en *Gebuuren*. Oude Regters. II. 33

B.

Baarland (Hugo van) spant aan tegen Floris den V. III. 67. wordt ter dood gebragt. III. 92
Baduhenna (Woud) waar gelegen. I. 83
Bagauden. Opstand derzelven, gedempt. I. 219
Bajorzuna, door de Noormannen, verbrand. II. 84
Bakker (Jan de) Priester te Woerden, de eerste, in Holland, om de Hervorming, ter dood gebragt. IV. 428
Balbinus. Zie *Pupiënus*.
Baldrik, Bisschop van Utrecht. II. 105. tekent het Bons Verdrag. II. 106. verjaagt de Noormannen uit Utrecht. II. 108. verkrygt het regt der Munte. II. 120. en andere goederen van Otto den I. II. 120
Banjaard of *Bernardi (Albert)* II. 259, 295, 304
Banjaard Scei, Slotvoogd van Medenblik, beschuldigt den President de Wilde van *Sodomie*. IV. 24
Banqueroutiers (bedrieglyke) voor *openbaare dieven* verklaard. V. 26
Barden, oude Germanische Digters en derzelver gezangen. I. 28
Bardes (Willem Dirkszoon) Schout te Amsterdam, betigt van Herdooperye. V. 411
Bassianus. Zie *Antoninus*.
BATAVIA. Zie EILAND *der* BATAVIEREN.
BATAVIEREN. Hunne oude wooning. I. 12. twist met de Katten. I. 12. zy neemen het Eiland des Ryns in bezit. I. 13. hunne gestalte. I. 15. Aart. I. 16. Drink- en dobbelzugt. I. 16. Kleeding. I. 17. Hair. I. 17. Baard en Knevels. I. 18. Huizen. I. 18, 19. Spyze. I. 21. Drank. I. 22. Huwelyken. I. 22. Onkunde in leezen en schryven. I. 20. Ervarenheid in 't zwemmen en paardryden. I. 20. Wapenen en wyze van stryden. I. 20, 21. Begraafenissen. I. 23. Goden en Godsdienst. I. 23, 27. Waarzegsters. I. 27. Digters. I. 28. Lotraamingen. I. 28. Schouwspel. I. 29. Regeerings-vorm. I. 29, 35. Landdagen. I. 30. Koningen. I. 31. Krygsoversten. I. 33. Regters. I. 34. Honderdmannen. I. 34. de Batavieren maaken een verbond met Cezar. I. 46. voorwaarden van het zelve. I. 47, 48, 49. zy neemen een' strook van 't vaste Land van Gallie in. I. 50. helpen Cezar tegen de Britten en Galliërs. I. 51. tegen Pompejus, in Spanje en in Griekenland. I. 52. hun vreemd gedrag, in Thessalie. I. 53. Augustus neemt Batavieren tot zyne Lyfwagt aan. I. 54. danktze af. I. 64. herstelt ze wederom. I. 64. zy helpen eenen opstand in Pannonie dempen. I. 65. eenigen hunner verdrinken in de Eems. I. 74. zy trekken tegen de Friezen op. I. 81. worden geslaagen. I. 82. wreeken Kaligulas dood. I. 90. helpen Klaudius tegen de Britten. I. 91, 95. ook Nerò. I. 98. wreeken een' toeleg op Nero's leeven. I. 99. helpen eene muitery in Gallie dempen. I. 101. verklaaren zig voor Galba. I. 102. die de Batavische Lyfwagt afdankt. I. 103. zy kiezen Vitellius zyde, tegen Otho. I. 104. twisten met de vyfde Keurbende. I. 105. zwemmen over de Po. I. 106. bestormen Placentia. I. 107. agt Batavische Regimenten slaan aan 't muiten. I. 107. laaten zig stillen. I. 109. worden naar hun Vaderland gezonden. I. 113. Waterstryd der Batavieren. I. 110. Civilis hitst hen op, tegen de Romeinen. I. 120. zy slaan de Romeinen. I. 124. een Batavische Vleugel loopt tot Civilis over. I. 127. de agt Batavische Regimenten trekken naar Neder-Germanie. I. 128. en slaan de Romeinen by Bonna. I. 130 Oorlog der Batavieren en Romeinen. I. 131-181. Vrede. I. 181. zy helpen de Romeinen Britanje winnen. I. 183. Domitiaans belagchelyke Zegepraal over hen. I. 185. zy blyven vrienden en bondgenooten der Romeinen. I. 183, 189, 195. hunne Ruitery zwemt over den Donauw. I. 190. Staat der Batavische Lyfwagt, onder Septimius Severus. I. 193.

193. en onder eenige volgende Regeeringen. I. 196, 198, 200. zy helpen de Alemannen overwinnen. I. 237. weigeren over de Alpen te trekken. I. 251. zyn misnoegd, over Joviaans verheffing. I. 255. verbinden zig met verscheiden' volken tegen de Romeinen. I. 257. hunne troepen in 't Romeinsch Leger wyken. I. 295. worden deswege bedreigd. I. 295. hunne Krygsbedryven in Britanje. I. 262. in Thracie. I. 265. laatst berigt, welk men van hun vindt. I. 251, 295

Batavodurum, Romeinsche Legerplaats in 't Eiland der Batavieren. I. 175 *Aant.*

Batten, oude naam der Batavieren. I. 12 *Aant.*

Beaumont (Dirk van) Burgemeester van Dordrecht, gevangen. IV. 195. onthalsd. IV. 198. inhoud van zyn vonnis. IV. 198. aanmerkingen over het zelve. IV. 199

Beden der Graaven, oudtyds, *Bettingen* genaamd. III. 183. van Hertoge Filips, tot betaaling van vreemde Knegten. III. 474, 480. tienjaarige. III. 522. tweede tienjaarige. IV. 20, 39. sommige Heerlykheden zyn 'er vry van. IV. 24, 40, 391. derde tienjaarige. IV. 87. zwaare Bede van Hertoge Karel. IV. 101. van Maximiliaan. IV. 190. de Beden werden, somtyds, voor den vervaltyd betaald. IV. 472. V. 41. Beden van Karel den V. IV. 452. en verv. V. 10. en verv. of Holland en Zeeland een derde van Brabant betaalden. V. 372, 373. Oorzaaken van 't verzwaaren der Beden. V. 405

Bedriakum. Gevegt aldaar. I. 111

Beiling (Albrecht of *Arnold)* leevende, in de aarde gedolven. III. 463

Belgen. Inwooners van Gallie. I. 38. door Cezar overheerd. I. 39

Bellovaken, door Cezar overheerd. I. 40

Bendelmerebroek, Moeras aan de Utrechtsche Kerke afgestaan. II. 265. aan Floris den V. III. 39

Bennenbroek. Klooster aldaar. II. 116

Benskoop (Arend van) spant aan tegen Floris den V. III. 67. rukt hem de Sperwer van de hand. III. 78. wordt naar Kleefsland gevoerd. III. 90. sneuvelt, in de Lek. III. 179, 180

Bernulf of *Bernold*, Bisschop van Utrecht, bevestigt het Verdrag tusschen Dirk den III. en Bisschop Adelbold. II. 154. raakt in twist met Dirk den IV. II. 156

Berta, Dogter van Floris den I. trouwt met Filips den I. Koning van Frankryk. II. 179

BERTHOLD, Hertog of Koning der Saxers, geslaagen. I. 332

Betasiën, Inwooners van het Belgisch Gallie. I 149 *Aant.*

BETUWE. De Deenen slaan zig aldaar neder II. 63, 66, 68, 70. zy werdt, in de elfde eeuwe, een *Eiland* genoemd. II. 143

Beveren (Dirk van) verliest het Slot te Beveren. II. 240

Beverwaard (Zweder van) sneuvelt in een Scheepsstryd. III. 160

Binkhorst ('t Slot) II. 309. *Aant.* door de Kabbeljaauwschen vernield. III. 279. door die van Delft bemagtigd. III. 297

Bisschoppen van Utrecht. Aanwas van derzelver gezag en goederen. II. 119. Oorsprong van hunne oorlogen met de Graaven van Holland. II. 139. en van hunne geschillen met de Heeren van Amstel II. 264

Blaauwvoet (Paulus) wykt de eerste uit een gevegt by Veere. III. 155.

Bladelle. Giftbrief aan Dirk den I. aldaar getekend. II. 108

Blankart (Thigard) getuigt in een' Giftbrief. II. 198

Bloemenstein (Jan van) van 't Baljuwschap van Kennemerland verlaaten. III. 295

Bloote (Filips de) heeft deel aan den moord van Aleid van Poelgeest. III. 322

Bockel (Dirk van) II. 295

Bodeloden-grave is Bodegrave. II. 93 *Aant.* 107 Dirk Bavo wordt 'er uit verjaagd. II 142. Dirk de III. hegt het aan zyn Graafschap. II. 143

Boeren-kryg in Duitschland. V. 4

Boetselaar (Rutger van) woont den togt tegen de Gentenaars by. IV. 38

——— *(Wessel van)* halfheer van Asperen. IV. 184

Bojorix, Koning of Veldheer der Kimbren I. 9
Bomben. Oudst gebruik derzelven. IV. 220
Bommel bemagtigd, door Hertoge Karel van Gelder. IV. 364
Bonifacius, een Engelsche of Schotsche Monnik, komt hier te Lande I. 383. predikt den Friezen. I. 384. wordt Bisschop en Aartsbisschop. I. 385. zyn titel. I. 386. hoe hy gewoon was zig tegen de Afgodery te kanten. I. 386. en tegen andere gebreken. I. 388. met naame tegen de Ketterye. I. 390. bedient zig van den weereldlyken arm. I. 391. 414 *Aant*. houdt verscheiden' Kerkvergaderingen. I. 394. zyne wyze van bekeeren. I. 397. hoe hy boeken bekwame. I. 400. hy zalft Pipyn tot Koning. I. 405, 406. raadt hem, de inkomsten der Geestelyken aan te tasten. I. 406. verschilt met den Bisschop van Keulen, over 't Regt tot de Utrechtsche Kerke. I. 408. zoekt deeze Kerk den Roomschen Stoel te onderwerpen. I. 410. predikt, voor 't laatst, onder de Friezen. I. 413. wordt, by Dokkum, omgebragt I. 415. te Utrecht, en daarna te Ments, begraaven I. 416. zyne giften en schriften. I. 417
Bonna nu *Bon*, Legerplaats der Romeinen I. 129 *Aant*. verdrag aldaar, in de tiende eeuwe, gemaakt. II. 105
Bornisse, scheid tusschen Holland en Zeeland. II. 238, 252 *Aant*.
Borndiep, een Meer in Friesland. I. 376, 413
Borselen (*Adriaan van*) gehuwt met eene natuurlyke Dogter van Hertoge Filips. IV. 58
——— (*Allard van*) voor Ryssel gevangen. II. 335
——— (*Floris van*) verzoent zig met Floris den V. III. 50
——— (*Floris* en *Nikolaas van*) III. 331
——— (*Wolferd van*). Zie *Wolferd van Borselen*.
Boternisse (*Kostyn van*) spant aan tegen Floris den V. III. 67, 90
Bottingen of Beden der Graaven. III. 185. *Zie* Beden.
Boudewyn van Holland, Broeder van Floris den III. wordt Bisschop van Utrecht. II. 267. helpt Floris den III. tegen de Friezen. II. 267. twist met Brabant en Gelder over de Veluwe. II. 268. valt in de Veluwe. II. 270. en in 't Graafschap Zutfen. II. 271. verdraagt zig. II. 272. zyne onlust met den Graave van Gelder. II. 284. by valt in de Veluwe. II. 287. sterft. II. 288
Boudewyn de V. Graaf van Vlaanderen, valt in Friesland. II. 156. wordt in 't regt op de Zeeuwsche Eilanden Bewesterschelde bevestigd. II. 175. zoekt Robert de Fries in 't bewind over Holland te stellen. II. 176. sterft. II. 178
Boudewyn de VI. Graaf van Vlaanderen, valt in Holland. II. 178. wordt door Robert de Fries overwonnen. II. 179
Bourdeaux bemagtigd, met hulp der Hollanderen en Zeeuwen. IV. 42
Bozinchem (*Zweder van*) herwint Utrecht. III. 14
Brabanders mogen, in Holland, *gearresteerd* worden. V. 350
Brederode (*Dirk van*) onderwerpt de Westfriezen aan Floris den V. III. 43. tekent een Verbond met Frankryk. III. 62. wordt uit den Raad gezet. III. 109. woont een' togt naar Vlaanderen by. III. 204
——— (*Jan van*). III. 331
——— (*Reinoud van*) wordt Baljuw van Kennemerland. III. 295. haat der Kabbeljaauwschen tegen hem. III. 296
——— (*Willem van*) III. 439, 442, 483. Zie *Frans en Reinoud van Brederode*.
BRIEL. Aandeel deezer Stad in eene tienjaarige Bede. III. 522
Brinio, de Kaninefaat. Gedrag zyns Vaders, omtrent Kaligula. I. 88. hy wordt tot Legerhoofd der Kaninefaaten verkooren. I. 122
Britannie, door de Romeinen bemagtigd. I. 185. Oude afvaarten derwaards. I. 196 *Aant*. door de Saxers, Friezen, Anglen en Jutten overheerd. I. 289, 292
Britannisch Kruid in Friesland, aan Germanikus getoond. I. 79
Britten (*Huis te*) Gelegenheid van het

het zelve. I. 70. naamsoorsprong. I. 85, 292. of 'er eene Roomsche Winterlegering geweest zy. I. 122, 197.
Brittia, by Prokopius, is Britannie. I. 291 *Aant.* 319
Brocomagum, door Juliaan gewonnen. I. 235
Broekhuizen (*Reyer van*), een Gelderschman, verrast Leiden, aan 't hoofd der Hoekschen. IV. 194. wykt ter Stede uit. IV. 197
Bronkhorsten en *Hekerens* twist in Gelderland. III. 300
Brukteren, waar zy woonden. I. 66 *Aant.* voegen zig by Civilis. I. 131
Brunechilde. Voorbeelden haarer wreedheid I. 329. Haar deerlyk einde. I. 330
Burdine of *Burdene*. Zie *Berndiep*.
Burgemeesters der Steden, wanneer ingesteld. III. 361
Burggraaf van *Zeeland*. II. 239
Burgondiërs. Hunne oude wooning. I. 219. *Aant.* zy worden, door Maximiaan Herkulius, verwonnen I. 249. slaan zig in Gallie neder. I. 280. verdrukken de Belgen. I. 281
Burgt en *Burggraafschap* van *Leiden*. Oud verdrag daar op ziende. II. 326, 327. 't komt aan de Graaflykheid. III. 442
Burgten der Romeinen. Hun gebruik. I. 122
Burmania (Overste) doet die van 't Stigt overlast. V. 259
Buskruid. eerst gebruik daarvan, hier te Lande. III. 279, 307.
Bussche (*ten*) sterkte aldaar. II. 314
Buuren ingenomen door Karel van Egmond, Hertoge van Gelder. IV. 308

C. *Zie ook* K.

C*Astre* (*Heer van*) woont het beleg van 't Blokhuis te Workum by. IV. 443. is Kapitein van Holland. IV. 453, 455. wordt Onder-Stadhouder. IV. 473. onbekwaam gehouden, om langer Kapitein te zyn. IV. 485, 487
Cativulcus, Koning der Eburonen. I. 47 *Aant.*
Cerialis (*Petilius*) trekt op tegen Civilis. I. 159. komt in Germanie I. 162. verjaagt de Treviren. I. 163. versmaadt het gebied over Gallie. I. 164. overwint Civilis. I. 166. strydt andermaal tegen hem, op 't ondergeloopen Veld. I. 168. behaalt de zege. I. 172, 177. zyne Vloot overvallen. I. 177. hy plondert het Eiland der Batavieren. I. 179. treft de Vrede met Civilis en de zynen. I. 180, 181
CEZAR (KAJUS JULIUS) Veldheer der Romeinen, slaat de Helvetiërs. I. 38. verwint Ariovistus. I. 39. overheert de Belgen I. 39. verjaagt de Uzipeeten, Tenkteren en Sikambren. I. 44, 46. trekt over den Ryn. I. 46. verbindt zig met de Batavieren. I. 46. en met eenige andere volken. I. 48. overwint de Britten. I. 51. zyne verdere Krygsbedryven. I. 52, 53, 54
Chaibonen of *Cavionen*, door Maximiaan Herkulius, verwonnen. I. 219
Chamaven, eene soort van Franken I. 227. *Aant.* door Juliaan beteugeld. I. 244
Charietto, een Frank, bedwingt de Quaden. I. 249. beoorloogt de verbonden' Germanische Volken. I. 258
Charlemont, door Willem van Nassau, versterkt. V. 416
Chateau in Cambresis, door Karel den V. ingenomen. V. 260
Cheruscen verbinden zig met de Katten. I. 12. hunne wooning. I. 60
CHILDEBERD, Koning van Oostfrankryk, verdelgt de Warners. I. 327. zyne Wet. I. 328
CHILDEBERT DE II. wordt Koning van Oostfrankryk. I. 347
Childerik, Koning der Franken. I. 293
Chilperik stelt zig in 't bezit van Oostfrankryk. I. 326
Chinnelosara, een onbekend water. II. 126, 127
Christiaan de II. Koning van Deenemarke, raakt met de Hanze-Steden in oorlog. IV. 326. houdt veele Schepen aan in de Zond. IV. 413. ontslaatze wederom. IV. 413. wykt naar de Nederlanden. IV. 455. zoekt hier Schepen uit te rusten. IV. 456. V. 34. begeeft zig naar Oostfriesland V. 35. valt in Holland. V. 37. plon-

plondert Alkmaar. V. 37. men beweegt hem 't Land te ruimen. V. 38. hy reist naar Noorwegen. V. 39. wordt gevangen. V. 39. zyn uiteinde. V. 39
Christiaan de III. Koning van Deenemarke. Vredehandeling met hem. V. 59. Verbond van Koophandel. V. 66. nieuwe onlusten. V. 102. hy verbindt zig met Karel van Gelder. V. 109. men treft een Bestand met hem. V. 121. hy verbindt zig met François den I. V. 215. zyne onderneemingen ter zee. V. 221. hy maakt een Verbond met Karel den V. V. 262. vordert meer tol, dan te vooren. V. 327
CIVILIS. Zie KLAUDIUS CIVILIS.
Cobel (François) Raad van Holland. IV. 405, 421, 431
Colonia Trajana of Volkplanting van Trajaan, waar te zoeken. I. 190
Commines (Filips van) Kamerling van Hertoge Karel van Bourgondie IV. 105
Concilie. Zie Kerkvergadering van Trente.
Constans (Vrede van) IV. 85
Congiegeld. Zie Kooren.
Conkingi verjaagen Roruk. II. 72
Consent (Acte van). Voorbeeld van eene der merkwaardigsten onder Karel den V. V. 64
Contrabande goederen. Wat 'er onder verstaan werdt. V. 369
Costumen of Landsgewoonten bevolen in geschrift te stellen. V. 25
Cruptorix Hoeve in Friesland. I. 83

D.

DACIËRS. Hunne oude wooning. I. 186
DAGOBERT, Koning van Oostfrankryk, overwint de Saxers en Friezen. I. 331. stigt eene Kerk en Tolhuis te Utrecht. I. 337, 338. ontslaat de Saxers van eene jaarlyksche schatting. I. 343. sterft. I. 344
DAGOBERT DE II. wordt Koning van Oostfrankryk. I. 346. wordt in ballingschap gezonden. I. 347. op den Troon hersteld. I. 349
Dagvaarten der Steden. Wanneer in in gebruik geraakt. III. 426. gesteldheid derzelven, in de vyftiende eeuwe. III. 546
Damiate, in Egipte. Togt der Friezen derwaards. II. 345. Gelegenheid der Stad. II. 346. zy wordt belegerd en ingenomen met hulp van Graave Willem den I. II. 346-349. of de Haarlemmers hier Zaagschepen gebruikt hebben. II. 350
Danewerk, overblyfsels van een' muur, aan de Eider, dus genaamd. II. 37
Daufyn. Zie *Jan, Hertog van Toraine.*
David van Bourgondie, natuurlyke Zoon van Hertoge Filips, wordt, door den Paus, tot Bisschop van Utrecht aangesteld. IV. 49, 53. Verdrag tusschen hem en Gysbrecht van Brederode. IV. 59. hy verzekert zig van deezen en van Heere Reinoud. IV. 130. doet Utrecht en verscheiden' Heeren in den ban. IV. 217. wordt gevangen. IV. 230. hersteld. IV. 230. sterft. IV. 315
David Jorisz van Delft. zyne leevensbyzonderheden. V. 151
Deenen of *Noormannen* doen eenen inval in Gallie. I. 311. worden door Theodebert verwonnen. I. 311. vallen in Engeland. I. 438. oorloogen met Karel den Grooten. II. 35. vallen in Friesland. II. 38. veranderingen in hun Ryk. II. 41. zy verjaagen Heriold. II. 43, 46. overvallen Duurstede. II. 51, 53, 63, 64, 68, 70. ook Walcheren en andere oorden. II. 53, 58, 69, 84, 87. hunne geweldenaaryen te Egmond en te Noordwyk. II. 55. zy overmeesteren Friesland en de Betuwe. II. 62, 63, 68. hunne zeeschuimeryen. II. 66. zy winnen Utrecht. II. 68. slaan zig te Nieuwmegen neder. II. 84. en te Haslou. II. 85. zy worden, door de Teisterbantsche Friezen, geslaagen en uitgerooid. II. 91. vallen in Utrecht. II. 118. in Tiel. II. 134. trekken af. II. 137
DELFT, door Godefrid den Bultenaar, gestigt. II. 182. verkrygt Handvesten van Willem den II. II. 404. werpt de Vlaamsche bezetting uit. III. 166. kant zig tegen Hertog

zog Albrecht. III. 295. die de Stad inneemt. III. 297. zy wordt van Lutheranye beschuldigd. V. 5. brand aldaar. V. 113

Deventer door de Saxers overvallen. I. 425. aan de Bisschoppen van Utrecht gekomen. II. 270. belegerd. II. 270, 287

Diemen. die van Diemen bergen hunne buuren, in eenen Watervloed. II. 263

DIRK (Graaf), uit het geslagt van Karel den Grooten, beoorloogt de Saxers. I. 427. trekt op tegen de Hunnen. I. 434, 439

DIRK (Graaf) bekomt het Woud Wasda. II. 73. sneuvelt. II. 84

DIRK DE I, Graaf van Holland, wordt, in zyne jeugd, naar Frankryk gezonden. II. 90. volgt zynen Vader Gerolf op. II. 96. of hy dezelfde zy met *Odokar.* II. 101. hy valt Karel den Eenvoudigen toe. II. 104. ondertekent een Verbond tusschen Keizer Henrik en Koning Karel. II. 106. wordt, door den laatsten, in zyn Graafschap bevestigd. II. 107. bekomt het bewind over de Kerkengoederen van Egmond. II. 108. waarom hy voor den eersten Graaf van Holland gerekend worde. II. 113. hy sterft. II. 114

DIRK DE II, Graaf van Holland. II. 114. overwint de Friezen. II. 115. stigt eene Kerk te Rynsburg. II. 116. trekt tegen de Hunnen te velde. II. 117. verschynt onder de Ryksgraaven. II. 118. mengt zig in den twist over Lotharingen. II. 122. of hy zekere Gift gedaan hebbe aan 't Blandiner Klooster. II. 123. Otto de III. staat hem 't vol bezit van eenige Leenen af. II. 125, 132. hy sterft. II. 128

DIRK DE III, Graaf van Holland. II. 132. geduurende zyne minderjaarigheid en daarna, worden de Westfriezen tot onderwerping gebragt. II. 133. zyn geschil met de Utrechtsche Kerk. II. 139. hy stigt Dordrecht. II. 140. zyn tol aldaar veroorzaakt klagten. II. 141. hy verjaagt Dirk Bavo. II. 142. overwint Bisschop Adelbold. II. 143. behaalt de zege tegen verscheiden Mogendheden, omtrent de Merwe. II. 143. maakt Vrede met Bisschop Adelbold. II. 148. woont de Ryksdagen by. II. 149. trekt naar 't Heilig Land. II. 151. sterft. II. 153

DIRK DE IV, Graaf van Holland. II. 153. raakt in geschil met Vlaanderen. II. 152. met den Bisschop van Utrecht. II. 154. zyn oorlog met Henrik den III. II. 157-163. zyne ontmoeting, te Luik. II. 163. hy wordt, te Dordreeht, verraaderlyk, omgebragt. II. 164

DIRK DE V, wordt Graaf van Holland onder de voogdye zyner Moeder. II. 170. wykt naar Vlaanderen. II. 181. keert naar Holland. II. 186, 187. belegert het Slot te Ysselmonde, en wint het. II. 188, 189. wordt ingehuldigd. II. 190. trouwt. II. 193. of hy tegen de Friezen geoorloogd hebbe. II. 193. hy sterft. II. 196. zyn Giftbrief, ten behoeve der Egmondsche Abtdye. II. 196

DIRK DE VI, Graaf van Holland, onder voogdye zyner Moeder Petronella. II. 216. twist met zynen Broeder Floris. II. 219. valt in Westfriesland. II. 220, 221. slaat de Westfriezen en Kennemers. II. 222, 223. verdraagt zig met zynen Broeder. II. 223. beoorloogt de Stigtschen. II. 227. belegert Utrecht. II. 230. breekt het beleg op. II. 230. trekt naar 't Heilig Land. II. 232. maakt de Kloosters, te Egmond en te Rynsburg, alleen van den Paus afhanklyk. II. 232. dringt Utrecht eenen Bisschop op. II. 234, 235. sterft. II. 236. wordt onder de Ryksvorsten geteld. II. 236

DIRK DE VII, wordt Graaf van Holland. II. 274. poogt zig van de Leenroerigheid wegens Zeeland Bewester-Schelde te ontslaan. II. 275. is met zynen Broeder, Willem, oneenig. II. 276. verdryft de Vlaamingen uit Walcheren. II. 279. verzoent zig met zynen Broeder. II. 280. heeft het bewind over 't Stigt. II. 282. neemt zynen Broeder gevangen. II. 283. belegert U-

Utrecht. II. 289. bemagtigt 's Hertogenbosch. II. 290. wordt gevangen. II. 290. sluit een nadeelig Verdrag met Henrik den I, Hertoge van Brabant. II. 201, 293. sterft. II. 295, 299, 304 *Aant.*
Dirk de II. Bisschop van Utrecht. II. 283. onderneemt eene geldligting in Friesland. II. 288. wordt gevangen. II. 289. geslaakt. II. 289. Lodewyk van Loon verbindt zig met hem. II. 313, 322. hy wint Ten Bussche. II. 315. keert naar 't Stigt. II. 316. wint Dordrecht. II. 320. verdraagt zig met Willem den I. II. 321
Dirk, Graaf van Kleeve, aanvaardt de Regeering van Holland, na Floris den V. dood. III. 86, 88, 90, 92.
Dirk Bave, uit het Graafschap Bodegraave, door Dirk den III, verjaagd. II. 142
Dirk de Snyder, voorganger der Naaktlooperen, te Amsterdam. V. 88
Dispargum, waar gelegen. I. 282
Divodurum Stad der Mediomatriken. I. 162
Doesburg, aan den Yssel, of 't naar *Druzus* genoemd zy. I. 57. door de Noormannen, bemagtigd. II. 88
Dogge- of Kabbeljaauw-visschery. Men poogtze, in oorlogstyd, vry te doen verklaaren. V. 136, 139
Dokkum. Bonifacius wordt, naby deeze Stad, gedood. I. 413
Domburg (*Jan van*) wordt onthalsd. IV. 21
DOMITIAAN wordt Keizer. I. 184. houdt eene belagchelyke zegepraal, over de Germaanen en Batavieren. I. 185
Doodslag, oudtyds met geldboeten gestraft. II. 27. wanneer eerst met de dood. II. 404. in dronkenschap, zwaarer te straffen. V. 27, 292
Doopsgezinden. Oorsprong derzelven. V. 68. zy worden vervolgd. V. 69. geestdryvers onder hen. V. 70. *Zie* Herdoopers.
Door Gods genade. Beteekenis deezer spreekwyze. II. 197 *Aant.*
DORDRECHT, of 't op de plaats van *Durfos* gestigt zy. II. 101. Dirk de III. is 'er stigter van. II. 140. en stelt 'er eenen tol. II. 140. Keizer Henrik de III. neemt Dordrecht in. II. 159. Dirk de IV. herwint de Stad. II. 163. hy wordt aldaar omgebragt. II. 164. Kapel te *Thuredrecht* of Dordrecht. II. 172. Dordrecht wordt aan Brabant afgestaan. II. 293. komt wederom aan Holland. III. 35, 187. wordt door de Stigtschen bemagtigd. II. 320. verkrygt Handvesten van Willem den II. II. 402. Koophandel aldaar. III. 51, 140, 201. wolstapel van daar verlegd. III. 58. verschil der Stad met Wolferd van Borselen en den Baljuw Aloud. III. 115, 124. zy ontvangt Jan den II. tot Graave. III. 139. verschilt met verscheiden' Steden, over 't Stapelregt. III. 208. V. 188. geweldige oproer aldaar. III. 367. de Stad neemt Vrouw Jakoba niet voor Graavin aan. III. 417. erkent Jan van Beieren voor Ruwaard. III. 418, 435. ontvangt van hem gunstige Handvesten. III. 425. zy wordt belegerd, door Jan van Brabant. III. 429. verlaaten. III. 430. de Regeering wordt aldaar veranderd. III. 536. IV. 9. onlust aldaar. IV. 8. eenige Poorters, trekken tegen de Hussiten, ten stryde. IV. 28. V. 304. de Stad verzoent zig met Hertoge Filips. IV. 56. de Regeering wordt 'er veranderd. IV. 80. tweespalt aldaar. IV. 127. de Hoekschen raaken 'er in 't bewind. IV. 175. daarna de Kabbeljaauwschen. IV. 195, 196. Jan van Montfoort poogt de Stad te verrassen. IV. 215. eerste beginsels der Hervorminge aldaar. IV. 415; 418. de Pensionaris deezer Stad neemt het Ampt van den Advokaat waar, in deszelfs afzyn. V. 34. zy wil geen eene lyn trekken met de andere Steden, om 't verlofgeld op 't kooren afgeschaft te krygen. V. 199. bezending der Staaten hier over. V. 200. vrees aldaar voor de Gelderschen. V. 237
Dorp (*Filips van*) Thesaurier van Holland. III. 377
—— (*Jeronimus van*). IV. 453
Douvres. Zeegevegt voor deeze Stad. V. 401

DRECTER-FRIEZEN vallen in Kennemerland. II. 235. verdraagen zig met Floris den III. II. 240. verzoenen zig met Floris den V. III. 45
DRENTE. Vrye jagt aldaar der Utrechtsche Kerke geschonken. II. 121. ook verscheiden' Landeryen. II. 154. staat van dit Graafschap. II. 227. inval in het zelve. II. 229. onlusten aldaar. II. 284, 361
Dronkaarts uit de Wet en Regtbanken te weeren. V. 27
Druïden. Gallische Digters. I. 147. een hunner voorzeggingen. I. 147
Drukkonst, te Haarlem, gevonden. III. 504
DRUZUS graaft eene Graft van den Ryn in den Yssel. I. 56. legt een' dyk, langs den Ryn. I. 58. beoorloogt verscheiden' Germanische volken. I. 58. sterft op den hertogt. I. 61. men stigt hem een' altaar. I. 61
Duitsche orde. Derzelver oorsprong. III. 253
Duivenvoorde (Dirk van) mishandelt het Standbeeld van Vrouwe Jakoba. III. 517
——— *(Filips van)* III. 152
——— *(Willem van)* III. 224
Durfos, volgens sommigen, Dordrecht, wordt belegerd. II. 101, 102. 't beleg wordt opgebroken. II. 103
Duure tyd, in 't jaar 1315. III. 201. in 't jaar 1437. III. 532. in 't jaar 1532. V. 42. in 't jaar 1536. V. 122
Duuren bemagtigd, door René van Chalons. V. 237. verlooren. V. 237 herwonnen, door Karel den V. V. 255
Duurstede. Haven aldaar. I. 338. slag by deeze Stad. I. 363. zy wordt Heriold ter Leen gegeven. II. 48. door de Deenen overvallen. II. 51, 54, 63, 68. Koophandel aldaar. II. 52, 70. de Stad wordt, door Roruk, bemagtigd. II. 64. de Koopluiden aldaar, door de Deenen, overvallen. II. 70
Dwingelanden (dertig) in 't Roomsche Ryk. I. 201
Dyk van Druzus. I. 58. door Paulinus Pompejus voltooid. I. 95
Dyken (lange) van Domitius. I. 67
Dyken door Floris den IV. gelegd. II. 360 *Aant.* Wendeldyk. II. 360 *Aant.*
——— (Westfriesche) met balken en paalwerk beschut. IV. 91. 't bewind over dezelven aan Karel van Poitiers opgedraagen. IV. 395

E.

EArdulf, Koning van Nordhumberland, neemt zyne toevlugt tot Karel den Grooten, te Nieuwmegen. II. 37
Eburonen, oude inwooners van Gallie. I. 43. staan op tegen de Romeinen. I. 51
EDAM verzoent zig met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 286
EDELEN, van ouds Raaden der Graaven. II. 261, 311. oorsprong van hun gezag in Holland. II. 306. wanneer *Ridders* genaamd. II. 307. wanneer *Knaapen*. II. 308. hunne goederen en sloten. II. 308, 309. zy stonden over 't maaken van Vrede en Oorlog. II. 311, 312. en andere verdragen. III. 24. twisten met de Steden, over 't draagen der gemeene lasten. III. 183. hun klein getal, ten tyde van Karel den V. V. 249
Eder. Zie *Adrana*.
Eduard de I. Koning van Engeland, ontvangt een' Brief van Floris den V. III. 20. verbiedt den uitvoer der Wolle. III. 21. handelt, over een dubbel Huwelyk, met Floris den V. III. 23, 30, 31. legt den Wolstapel te Dordrecht. III. 55. verlegt dien naar Brugge en Mechelen. III. 58. hoe ver hy de hand hadt, in 't ongeluk van Floris den V. III. 64, 65, 72, 73. hy krygt kennis van Floris dood. III. 87. zoekt Jan den I. in 't bewind te stellen. III. 93, 103. doch zelf merkelyk gezag te bekomen over Holland. III. 96
Eduard de III. Koning van Engeland, met Hollandsche hulp, op den Troon gesteld. III. 210. handelt met Willem den III. over een verbond tegen Frankryk. III. 230.

sluit 'er een, met Willem den IV. III. 237. wordt *Ryks Stedehouder*. III. 240. of hy Gelder tot een Hertogdom verheeven hebbe. III. 241. beweert, dat zyne Gemaalin regt heeft op deeze Landen. III. 267, 270. krygt, voor een' tyd, deel aan de Regeering. III. 277. staat van 't Regt zyner Gemaalinne af. III. 303

Eduard de IV. wordt Koning van Engeland. IV. 78. verbindt zig met Hertoge Karel. IV. 103. raakt in onlust met den Graave van Warwik. IV. 108. vlugt naar Holland. IV. 113. wordt hersteld. IV. 116. sluit een verbond van Koophandel met Maximiliaan en Maria. IV. 181. met de Friezen en den Heere van ter Schelling. IV. 182. sterft. IV. 233

Eduard de VI. Koning van Engeland. V. 296. zyn uiterste wil en dood. V. 388

Eduard, Hertog van Gelder, verklaart Hertoge Albrecht den oorlog. III. 301. maakt vrede met hem. III. 302

Eduen. inwooners van het eigenlyk Gallie. I. 37. staan op tegen de Romeinen. I. 51

Edzard, Graaf van Oostfriesland, helpt Franiker ontzetten. IV. 318. wordt tot Heere van Groningen ingehuldigd. IV. 325. raakt in geschil met Hertoge Joris van Saxen. IV. 382. verbindt zig met den Hertoge van Gelder. IV. 384. wordt ontzet van 't bewind over Groningen. IV. 386. sterft. V. 35

Eed der Graaven geschiedde, van ouds, voor dien der Staaten. III. 547. V. 337, 338

Eenigenburg, Slot in Westfriesland. III. 44. geslegt. III. 99

Egbert, Zoon van Dirk den II. II. 125. wordt Bisschop van Trier. II. 126

Egbert de II. Markgraaf van Brandenburg, verliest zyne Graafschappen Oostergouwe, Westergouwe, Islegouwe en Staveren. II. 193, 194, 196

EGGARD, Graaf van Walcheren, sneuvelt. II. 53

Eggert. Zie *Willem Eggert.*

Egmond of *de Hegge.* Adelbert predikt, en sterft aldaar. I. 373. Geweldenaaryen aldaar, door de Deenen, gepleegd. II. 55. de Kerk en Kerken-goederen van Egmond worden onder 't bewind van Dirk den I. gesteld. II. 109. de Westfriezen verwoesten 't Klooster aldaar. II. 115. 't wordt, door verscheiden' Graaven, begiftigd. II. 132, 196. 't Slot aldaar, door Lodewyk van Loon, verbrand. II. 316. verschil tusschen den Heer en Abt van Egmond. III. 385. de Heerlykheid tot een Graafschap verheeven. IV. 233

Egmond (Allard van) sneuvelt te Schagen. II. 262

——— *(Allard van).* III. 204

——— *(Berwoud van)* sneuvelt. II. 215

——— *(Berwold van).* II. 259

——— *(Willem van).* II. 361. sneuvelt. II. 373

——— *(Wouter van).* II. 295, 300. III. 16. Zie *Adolf*, *Arnoud*, *Floris*, *Fredrik*, *Georgius*, *Jan*, *Lamoraal* en *Maximiliaan van Egmond.*

Egomir, Legerhoofd der Cheruscen. I. 76

EILAND *der* BATAVIEREN. Gelegenheid. I. 4, 14. of het tot Germanie, of Gallie behoord hebbe. I. 4, 5. oudste bewooners van het zelve. I. 6. *Aant.* 7. het wordt, door de Batavieren, ingenomen. I. 13. Germanikus verzamelt aldaar eene Vloot. I. 73. Vitellius beveelt 'er eene werving te doen. I. 118. 't wordt, door Cerialis, geplonderd. I. 179. Wapenhuis aldaar. I. 194. oude opschriften. I. 195. inval der Franken, in het zelve. I. 202. de Saliërs woonen 'er in. I. 243. doch worden 'er uit verjaagd, door de Quaden. I. 247. Theodosius brengt 'er 't tooneel des oorlogs. I. 261

Eilanden in *Friesland* waren, oudtyds, Oostergo en Westergo. I. 376

Eilanden der *Saxers*, waar gelegen. I. 296. *Aant.* overmeesterd, door de Franken. I. 296

Einde

Einde (Jakob van den) Pensionaris van Delft. V. 375
Elburg, gewonnen door den Graave van Buuren. IV. 493
Eligius koopt eenige gevangen' Saxers vry. I. 334. wordt Bisschop van Noyon. I. 336. *Aant.* predikt den Friezen en Zeeuwen. I. 345
Emmanuel Filibert, Hertog van Savoye, voert bevel over 't Leger van Karel den V. V. 399
Emmenes begeeft zig onder Holland. III. 272
Enge (Bernard uit den). III. 17
Engeland. Oude staat van dit Ryk. II. 187. Koophandel der Nederlanden in het zelve. III. 21, 187, 405, 498. IV. 89, 233, 302, 321. de Koning beweert de oppermagt te hebben over de zee, die 't Ryk omringt. III. 169. *Aant.*
Engelbert van Kleeve wordt tot Beschermheer van Utrecht verkooren. IV. 204. stilt de misnoegde burgery. IV. 215. wordt, door den Bisschop, in den ban gedaan. IV. 217. verrast Utrecht. IV. 226. wordt gevat. IV. 227. geslaakt. IV. 231. keert naar zyn Vaderland. IV. 231. komt, met Fransche hulp, in Gelderland. IV. 347
ENGELBERT VAN NASSAU, Heer van Breda, wordt algemeene Landvoogd. IV. 320. sterft. IV. 331
ENKHUIZEN. Avennes landt aldaar. III. 102. Hertog Albrecht verzamelt 'er een Leger. III. 330. wreedheid der Hoekschen aldaar. III. 475. aanslag der Gelderschen op deeze Stad. V. 141. zy lydt zwaare schade ter zee. V. 368
Enno, Graaf van Oostfriesland. V. 35. heeft geschil met Balthazar van Ezens. V. 35
Entszoon (Gerrit) Burgemeester van Enkhuizen, zoekt de Friezen te beweegen, om zig Hertoge Karel te onderwerpen. IV. 107. helpt eene beroerte te Zierikzee stillen. IV. 125
Erasmus (Desiderius) houdt briefwisseling met Bisschop Filips van Bourgondie. IV. 419. draagt een zyner werken op aan de Landvoogdesse, Koninginne Maria. V. 22. sterft. V. 130. agting der Staaten van Holland voor hem. V. 130
Ever (Gerard). III. 17
EVERARD. Graaf, zo men meent, van Hameland, verliest zyn Graafschap. II. 91. doodt Godefrid den Noorman. II. 91. bekomt deszelfs goederen. II. 92
Everard, Heer van Elst, verbindt zig met Radboud. I. 363. zyn goed wordt, hierom, verbeurd verklaard. I. 363
Everstein, door de Stigtschen gewonnen. III. 372
Evocatie. Zie Privilegie *de non evocando*.
Excynzen (nieuwe), in sommige Steden verbuurd of verpagt. IV. 120, 449. 't invoeren derzelven verwekt opschudding. IV. 120. geschiedt daarna gemakkelyker. IV. 304. oproer over dezelven, in den Haage. IV. 447. men tragtze in Holland in te voeren. V. 133, 250, 257. 't geschiedt. V. 258. doch met veel moeite. V. 258, 265, 285. Zie Imposten.
Ezens (Balthazar van) heeft geschil met Graave Enno. V. 35. handelt met Hertoge Karel van Gelder. V. 54

F.

F*Erdinand*, Broeder van Karel den V. wordt Roomsch-Koning. V. 8. 't Keizerryk wordt hem afgestaan. V. 436
Filibert van Châlons, Prins van Oranje. IV. 400. François de I. belooft hem in zyn Prinsdom te zullen herstellen. IV. 463, 493. hy neemt den Paus gevangen. IV. 466. hy sneuvelt voor Florence, hebbende René van Nassau erfgenaam verklaard. IV. 508
Filippa, Dogter van Adolf van Egmond, te Gend opgevoed. IV. 141. trouwt met René, Hertoge van Lotharingen. IV. 308. V. 145
Filips van Zwaaben, tot Keizer verkooren. II. 331. Bisschop Dirk houdt zyne zyde. II. 331
Filips de I, Koning van Frankryk, trouwt met Berta, Dogter van Floris den I. II. 179

Filips de IV, Koning van Frankryk, verbindt zig met Floris den V. III. 59

Filips, Hertog van Bourgondie, bewerkt, nog maar Graaf van Charolois zynde, de vrede tusschen Jan en Jakoba van Brabant en Jan van Beieren. III. 431. wat hy hierin beoogde. III. 436. hy bereidt zig den weg, om Vrouw Jakoba op te volgen. III. 458. daagt Glochester uit tot een lyfgevegt. III. 461. wordt, door den Hertoge van Brabant, tot *Ruwaard* verklaard. III. 465, 466. berooft de Kennemers en Westfriezen van hunne Privilegien. III. 475. dreigt Gouda te belegeren. III. 484. noodzaakt Vrouw Jakoba, om hem voor Ruwaard te verklaaren. III. 484. maakt verandering in 't Hof van Holland. III. 489. maakt vrede met den Bisschop van Utrecht. III. 496. bekomt verscheiden' van de aanzienlykste Nederlanden. III. 507. stelt de Vliesorde in. III. 509. doet Frank van Borselen vatten. III. 512. noodzaakt Vrouw Jakoba, om hem de Graaflykheid af te staan. III. 513. wikkelt de Landzaaten in eenen oorlog met Engeland in. III. 520. belegert Calais. III. 526. raakt in oorlog met de Oosterlingen. III. 529. geeft verlof tot vrybuiten. III. 536. maakt Vrede en Bestand. III. 539, 542, 543, 544. bekomt de Heerlykheden, waaraan Vrouw Margareet van Bourgondie verlyftogt geweest was. III. 546. doet den Keizer, wegens deeze Landen, hulde. III. 549. draagt zyne Gemaalin 't bewind van Holland op, voor eenen tyd. IV. 7. komt in Holland. IV. 9, 12. verandert de Regeering, in verscheiden' Steden. IV. 12. verbiedt de Hoeksche en Kabbeljaauwsche hevigheden. IV. 23. verklaart, welke Heerlykheden van Beden vry zyn. IV. 14. doet Jan van Domburg onthalzen. IV. 21. ook den President Gozewyn de Wilde. IV. 22, 23. stelt Jan van Lannoi tot Stadhouder. IV. 22. beteugelt de overdaad der Geestelyken. IV. 30, 31. schryft aan den Paus. IV. 32. bedwingt de Gentenaars. IV. 36. verleent Holland en Zeeland verscheiden' voorregten. IV. 38. beoorloogt de Engelschen. IV. 42. doet zynen natuurlyken Zoon, David, aanstellen tot Bisschop van Utrecht. IV. 53, 58, 59. herstelt de Kennemers en Westfriezen, in de verbeurde voorregten. IV. 54. ook Dordrecht en Zuidholland. IV. 56. staat naar 't gebied over Friesland. IV 61. Keizer Fredrik verbiedt hem de Friezen te ontrusten. IV. 67. hy raakt in twist met zynen Zoon, en in oorlog met Frankryk. IV. 69, 79, 85. heeft een' togt naar Turkye in 't hoofd. IV. 74. stelt orde op de herstelling der Dykaadjen. IV. 91. sterft. IV. 94. zyne egte en onegte kinderen. IV. 95. of hy te regt *de goede* bygenaamd zy. IV. 95

Filips de II, Zoon van Maximiliaan en Maria wordt gebooren. IV. 193. Huwelyk voor hem gesloten. IV. 193. hy wordt *Graaf*, onder Voogdye zyns Vaders. IV. 207. de Gentenaars houden hem, in hunne magt. IV. 232, 240, 241. hy aanvaart de Regeering. IV. 294. wordt in Holland en Zeeland tot Graave ingehuldigd. IV. 295. verleent bepaalde voorregten. IV. 296. sluit een Verbond van Koophandel, met Henrik den VII. IV. 298, 303. trouwt. IV. 303. doet zig, op nieuws, inhuldigen. IV. 305. handelt, wegens Friesland, met Hertoge Albrecht. IV. 311. reist naar Spanje. IV. 319. keert te rug. IV. 321. bemagtigt verscheiden' Steden, in Gelderland. IV. 329. sluit een Bestand met Hertoge Karel. IV. 330. vertrekt wederom naar Spanje. IV. 331. wordt in Engeland opgehouden. IV. 333. aanvaardt de Regeering van Kastilie. IV. 336. sterft. IV. 336. zyne gedaante, aart en kinderen. IV. 337

Filips, Zoon van Keizer Karel den V, wordt gebooren. IV. 465. wordt tot toekomenden Prins en Heer der Nederlanden ingehuldigd. V. 328,

328, 330. zyn eed. V. 336. hy trouwt met Maria, Koninginne van Engeland. V. 391, 397. hy raakt in Engeland in verägting. V. 398, 426. zyn Vader draagt hem 't gebied op, over de Nederlanden en over Spanje. V. 430, 435. hy doet en ontvangt den gewoonen eed. V. 434

Filips van Bourgondie, Heer van Beveren, voert het bevel in 't beleg van Sluis. IV. 291. belegert Wageningen. IV. 341. verlaat het. IV. 343, 348. wordt Bisschop van Utrecht. IV. 408. toont zig niet ongenegen tot Hervorminge. IV. 418. voert oorlog in Overyssel. IV. 438, 442. sterft. IV. 447

Filips van der Elsas, Graaf van Vlaanderen, besluit de Hollanders te beoorloogen. II. 239. overmeestert het Slot te Beveren. II. 240. doet het beleg van Amerstein opbreeken. II. 249. neemt Floris den III. gevangen. II. 249. sluit eene voordeelige Vrede met hem. II. 250. sterft. II. 275

Filips, Broeder des Hertogs van Kleeve, verzet zig tegen Maximiliaan. IV. 243. voert gebied binnen Sluis. IV. 245. versterkt de Stad. IV. 260. verliest dezelve. IV. 291. wykt naar Frankryk. IV. 292

Filwater komt, met Engelschen onderstand, by Schouwen. III. 468. krygt de nederlaag. III. 469

Fivelingo (die van) van Ketterye verdagt gemaakt. II. 372

FLERTINGEN, eene Landstreek met den titel van Markgraafschap. II. 144, 159

Fleteren. Zie *Antonis van den Houte*.

Flevo (Meer), nu de Zuiderzee. I. 56

Flevum (Rynmond). I. 59

Flevum (Sterkte) waar gelegen. I. 81

FLORIS DE I. Zoon van Dirk den III. II. 153. wordt Graaf van Holland. II. 165. geraakt in oorlog met Willem, Bisschop van Utrecht. II. 166. overwint hem en zyne bondgenooten. II. 168. wordt, na eene tweede overwinning, by Hemert, overvallen en gedood. II. 169. zyne Dogter, Berta, trouwt met den Koning van Frankryk. II. 179

FLORIS DE II, bygenaamd de *Vette*, Graaf van Holland. II. 198. of hy onder Voogdye gestaan hebbe. II. 198. trouwt met Petronelle van Saxen. II. 206. verdraagt zig met Keizer Henrik den V, over Zeeland Bewester Schelde. II. 208, 210. zyn Privilegie aan de Burgeren van Alkmaar. II. 213. Voorval tusschen hem en den Frieschen Edelman Galama. II. 213. nog een met den Abt van S. Truyen. II. 215. hy sterft. II. 212

FLORIS DE III. wordt Graaf van Holland. II. 236. woont de Ryksvergaderingen by. II. 237. heft een' nieuwen Tol te Geervliet. II. 237. tot misnoegen der Vlaamingen. II. 239. verdraagt zig met de Westfriezen. II. 240. trouwt eene Schotsche Prinses. II. 241. ondersteunt Bisschop Godefrid, tegen de Groningers. II. 242. verdraagt zig met hem wegens Friesland. II. 243. maakt een Verdrag tot voorkoming der overstroomingen des Ryns. II. 246. voert kryg tegen Vlaanderen. II. 248. wordt gevangen. II. 249. sluit eene nadeelige Vrede. II. 250. trekt op tegen de Westfriezen. II. 261. keert te rug, met verlies. II. 261. beoorloogt de Friezen. II. 267, 268. trekt naar 't Heilig Land. II. 273. sterft, te Antiochie. II. 274

FLORIS DE IV. Graaf van Holland. II. 356. zyn Huwelyk. II. 337. hy stigt een Klooster, te Loosduinen. II. 356. mengt zig in den twist, tusschen Gelder en 't Stigt. II. 358. handelt met Bisschop Otto, over 't leggen van sluizen in den Wendeldyk. II. 360. helpt hem, tegen Rudolf van Koeverden. II. 363. overwint de Stadingers. II. 373. wordt, in een Steekspel, gedood. II. 374. zyne Keuren aan verscheiden' Zeeuwsche Steden. II. 375

FLORIS DE V. wordt Graaf van Holland, onder Voogdye. III. 3, 6, 8. leert taalen. III. 6. trouwt. III. 9. trekt tegen de Westfriezen. III. 15. wordt Ridder. III. 18. beoorloogt

loogt de Westfriezen, te water. III. 18. vindt het Lyk van Koning Willem. III. 19. stigt een Slot te Wydenes. III. 20. handelt over een Huwelyk met Engeland, tusschen de wederzydsche Kinderen. III. 23, 30. sluit een Bestand met Gelder. III. 33. helpt de Stigtschen tegen Amstel en Woerden. III. 36. verzoent zig met hen. III. 39, 41. schenkt Amstelredamme aan Jan Persyn. III. 40. stelt twaalf Ridders van S. Jakob aan. III. 42. stigt vier Sloten in Westfriesland. III. 44. brengt de Westfriezen tot onderwerping. III. 44. munt geld te Medenblik. III. 45. de Zeeuwsche Edelen spannen tegen hem samen. III. 46. hy doet het beleg van Middelburg opbreeken. III. 49. verzoent zig met de Edelen. III. 50. beweert regt te hebben op de Schotsche Kroon. III. 55. staat 'er van af. III. 57. verbindt zig met Frankryk. III. 59. zyn ombrengen, in deszelfs oorzaaken en uitkomst, omstandiglyk ontvouwd. III. 64, 85

Floris de *Zwarte*, Zoon van Floris den II. zyn aart. II. 220. is oneenig met Dirk den VI. II. 220. ondersteunt de Westfriezen. II. 221, 222. wordt ook door de Kennemers voor *Heere* aangenomen. II. 223. verdraagt zig met Dirk den VI. II. 223. neemt de wapenen aan, om de Erfdogter van Rechem ter Vrouwe te bekomen. II. 224. wordt omgebragt. II. 225

Floris, Zoon van Floris den IV, verwint de Vlaamingen. II. 393. wordt Voogd van Floris den V. III. 3. maakt een Verdrag met Vlaanderen. III. 3. sterft. III. 6. zyne Keuren over Zeeland. III. 6

Floris, Zoon van Jan van Avennes, regeert Zeeland. III. 9, 10

Floris van Egmond, Heer van Ysselstein, is Zeeadmiraal. IV. 332. valt in Nieuwkerk op de Veluwe. IV. 365. is oneenig met de Stad Utrecht. IV. 368. bemagtigt de Sloten Rooden Tooren, Persingen en Heumen. IV. 371. is Stadhouder van Holland. IV. 388. bemagtigt eene Friesche Vloot. IV. 398. verjaagt de Gelderschen uit Holland. IV. 404. wordt Graaf van Buuren. IV. 441. draagt, als Kapitein-Generaal, zorg tegen de Gelderschen. IV. 470. bewerkt eene Unie tusschen Holland en eenige Brabantsche Steden. IV. 478, 489. zyne Krygsbedryven, in Overyssel en Gelderland. IV. 493. hy sterft. V. 193

Floris Oem van Wyngaarden, Pensionaris van Dordrecht, vervalt in de ongenade van Karel den V. IV. 413. wordt in zyne eer hersteld. IV. 415

Fortrape. waar gelegen. II. 107, 108

Forum Adriani, of Markt van Adrianus, hier te lande. I. 190

François de I, Koning van Frankryk, maakt een Bestand met Karel den V. IV. 392. en een Verbond van Vrede en Vriendschap. IV. 399, 400. raakt, op nieuws, met hem in oorlog. IV. 429. wordt gevangen. IV. 450. maakt Bestand en Vrede. IV. 451, 460. sluit een Verbond tegen Karel den V. IV. 466. maakt Bestand. IV. 491. raakt wederom in oorlog. V. 124, 128, 136. verbindt zig met den Hertoge van Gelder. V. 126. maakt Bestand. V. 138. Vrede. V. 144. vangt wederom oorlog aan. V. 211. maakt verscheiden' verbonden tegen Karel den V. V. 212, 215. bemagtigt Luxemburg. V. 221. verliest het wederom. V. 221. wint verscheiden' Steden in Henegouwen, en gantsch Luxemburg. V. 245. voorziet Landrechies. V. 259. maakt vrede te Crespi. V. 272. sterft. V. 296

FRANKEN. Naamsbetekenis en oorsprong. I. 202 *Aant.* zy vallen in Batavia. I. 202. helpen Posthumus tegen Gallieen. I. 203. worden, door Aureliaan, geslaagen. I. 208. zy slaan zig neder in Batavia en langs den Ryn. I. 210, 211. waarom de Romeinen hun akkers afstonsten. I. 214. zy verraaden Prokulus. I. 216. verbranden eenige Romeinsche schepen. I. 217. hunne Scheepstogten. I. 217, 218. Maximiaan Herkulius overwint hen. I. 221.

221. hunne zeeschuimeryen. I. 222. zy worden, in Batavia, door Konstantius Chlorus, geslaagen. I. 224. en daaruit verjaagd. I. 225. zy vallen in Gallie. I. 228. worden, door Konstantyn, geslaagen. I. 230. nog eens, door Krispus. I. 232. vallen op nieuws in Gallie. I. 233. worden, door Juliaan, bedwongen. I. 241, 242, 244. door de Quaden, uit Batavia, gejaagd. I. 247. zy verbinden zig, op nieuws, tegen de Romeinen. I. 257. vallen in Gallie. I. 258. Theodosius beoorloogt hen. I. 259. ook Valentiniaan. I. 263. De Alemannen vallen in hun Land. I. 265. Stiliko sluit een verdrag met hen. I. 267. zy worden, door de Gothische en Skytische volken, overwonnen. I. 270. Aëtius slaat hen. I. 281. Verdragen tusschen hen en de Romeinen. I. 281, 288. zy maaken zig meester van een deel van Gallie. I. 287, ook van Trier en Keulen. I. 293. zy overwinnen de Saxers. I. 294

Frank van Borselen wordt Stadhouder van Holland en Zeeland. III. 491. trouwt, heimelyk, met Vrouwe Jakoba. III. 510. wordt gevat. III. 512. geslaakt. III. 514. bekomt eenige goederen en waardigheden. III. 514. moet voor 't onderhoud van 't Bestand met Engeland zorgen. IV. 42. onthaalt Hertog Karel. IV. 106. sterft. III. 515

Frankfort (Vrede van). IV. 259

Frans van Brederode (Jonkheer) tot hoofd der Hoekschen verkooren. IV. 245. zeilt door een onbevaaren diep. IV. 246. bemagtigt Rotterdam. IV. 247. onderneemt een' aanslag op Schoonhoven. IV. 247. op Schiedam. IV. 250. verliest Rotterdam. IV. 256. zoekt Goereede te bemagtigen. IV. 264. wordt, in een gevegt, by Brouwershaven, gewond. IV. 265. sterft. IV. 266

FREDRIK DE I. wordt Keizer. II. 235. geeft Floris den III. verlof tot het heffen van een' tol te Geervliet. II. 237. bevredigt hem met den Bisschop van Utrecht. II. 244. trekt naar 't Heilig Land. II. 273. daar hy omkomt. II. 274

FREDRIK DE II. wordt Keizer. II. 332. de Graaf van Loon houdt zyne zyde. II. 333. hy bevestigt de Utrechtsche Kerk, in de tolvryheid te Tiel. II. 349. wordt afgezet. II. 378

FREDRIK DE III. (Keizer) ontvangt de hulde wegens de Nederlanden van Hertoge Filips van Bourgondie. III. 549. vordert schatting van Friesland. IV. 66. verbiedt Hertoge Filips de Friezen te ontrusten. IV. 67. ontvangt de hulde, wegens Gelder en Zutfen, van Hertoge Karel. IV. 142. komt met een Leger in de Nederlanden. IV. 243. keert te rug. IV. 244. sterft. IV. 294

Fredrik de I. wordt Koning van Deenemarke. IV. 456. geeft Holland en Zeeland verlof tot handelen. IV. 456. sluit de Zond. V. 36. onlusten tusschen hem en Holland. V. 40. hy maakt vrede. V. 45. zoekt nieuwen twist. V. 46. wordt krank. V. 55. sterft. V 59

Fredrik, Paltsgraaf aan den Ryn, staat naar Deenemarke. V. 106

Fredrik, Bisschop van Utrecht, zuivert zyn Bisdom. II. 45

Fredrik de II. wordt Bisschop van Utrecht. III. 198. hangt af van Graave Willem den III. III. 198

Fredrik van Blankenheim of *de III.* wordt Bisschop van Utrecht. III. 333. maakt een verbond met Friesland. III. 333. sterft. III. 492

Fredrik van Baden of *de IV.* wordt Bisschop van Utrecht. IV. 315. ontvangt de hulde van Groningen. IV. 316. doet afstand van 't Bisdom. IV. 408

Fredrik van Egmond, Heer van Ysselstein, doet het beleg van Ysselstein opbreeken. IV. 219. ontzet Franiker. IV. 318

FRIESLAND. hoe ver 't zig, oudtyds, uitstrekte. I. 292, 359. II. 3, 4, 158, 161. wordt Karel, Zoon van Karel den Grooten, aanbedeeld. II. 34. door de Deenen overvallen. II. 38, 58, 62. aan Godefrid den Noorman afgestaan. II. 87. inval

der

der Hunnen in Friesland. II. 117. der Nootmannen. II. 118
Friesland (tegenwoordig) onderwerpt zig aan Willem den III. III. 224. hoe de Graaven van Holland aldaar gehuldigd werden. III. 227. Willem de IV. doet een' togt derwaards, in welken hy omkomt. III. 258. Regeering. III. 327. Tweespalt tusschen de Schieringers en Verkoopers. III. 328. de Friezen sluiten een verbond met den Bisschop van Utrecht. III. 333. worden door Hertoge Albrecht beoorloogd. III. 332, 334, 339, 341. die een Bestand met hen maakt. III. 342. hun verbond met Engeland. III. 343. zy bemagtigen Staveren. III. 397. hulden Jan van Beieren. III. 452. IV. 61. Hertog Filips zoekt ook voor Heer van Friesland aangenomen te worden. IV. 61. 't mislukt. IV. 67. Fredrik de III. eischt schatting van Friesland. IV. 66. Karel van Bourgondie handelt, om Friesland tot onderwerping te brengen. IV. 107. Oostergo en Westergo sluiten een Verbond van Koophandel met Eduard den IV. IV. 182. Hertog Albrecht van Saxen wordt Erfstadhouder van Friesland. IV. 310. daarna zyne Broeders Henrik en Joris. IV. 319, 325. Karel de V. wordt Heer van Friesland. IV. 390, 442, 443
Friezen. hunne oude wooning. I. 36. onderscheiding in *groote* en *kleine Friezen*. I. 36. Druzus maaktze aan 't Roomsche Ryk synsbaar. I. 58, 80. hun opstand tegen de Romeinen. I. 80. zy slaan Apronius en deszelfs Bondgenooten. I. 82. Korbulo overheert hen. I. 92. stigt eene sterkte in hun Land. I. 93. zy neemen eenige Akkers in. I. 96. gedrag van twee hunner Hoofden, in den Schouwburg te Rome. I. 97. zy staan de ingenomen akkers wederom af. I. 97. verbranden twee Romeinsche Winterlegeringen. I. 122. slaan de Romeinen. I. 124. of zy door Albinus geslaagen zyn. I. 192. zy bebouwen de Romeinsche akkers. I. 227. steeken, gedeeltelyk, over naar Britanje. I. 289. worden, door Klovis, overwonnen. I. 305, 307. durven niets tegen Chilperik ondemeemen. I. 326. worden, door Klotaris den II. en door Dagobert overwonnen. I. 331. blyven lang ongeloovig. I. 342. Eligius predikt onder hen. I. 346. ook Wilfrid, I. 352, Wigbert, I. 356. Willebrord, I. 356. Wolfran, I. 369. en Bonifacius. I. 384, 413. zy worden, door Pipyn den Dikken, overwonnen. I. 358. hun opstand, onder Poppo. I. 374. Karel Martel overwint hen. I. 375. zy worden, door Karoloman en Pipyn, geslaagen. I. 403. helpen Pipyn tegen de Saxers. I. 404. eenigen hunner staan op tegen Karel den Grooten. I. 429, die hen overwint en hun 't Regt op hun vaderlyk erfgoed beneemt. I. 430. welk hun, door Keizer Lodewyk, wedergegeven wordt. II. 42. veelen worden Christensch. I. 425, 431. hun Verdrag met Karel den Grooten. I. 442. die hun Wetten geeft. I. 445. zy bekomen den naam van *frye Freesen*. I. 444. hun wordt, door de Deenen, schatting opgelegd. II. 38. Godefrid de Noorman, dwingtze, met eenen strop om den hals te gaan. II. 88. de Teisterbantsche Friezen slaan de Noormannen. II. 91
Frisiabones. I. 36

G.

Galama, een Friesch Edelman. zyne ontmoeting met Floris den II. II. 213
Galba stelt Klaudius Civilis in vryheid. I. 102. dankt de Batavische Lyfwagt af. I. 103. sterft. I. 104
Gallie. Oude Verdeeling van dit gewest. I. 37. Inval van verscheiden' woeste volken, in het zelve. I. 266, 270.
Gallienen trekt ten stryde tegen de Germaanen. I. 203. spot met het verlies van Gallie. I. 206
Galo (Simon). II. 259
Gannaskus, een Kaninefaat. Zyne zeeschuimeryen. I. 92. hy wordt, door

door Korbulo, verjaagd en omgebragt. I. 92, 93.
GARDOLF (Graaf), door Godefrid den Noorman, aan den Keizer gezonden. II. 89
Gasperne, door Willem den VI. gewonnen. III. 372
Geertruid stigt eene Kapel te Geertruidenberg. I. 345. Dronk naar haar genoemd. I. 345. III. 77
GEERTRUID (Vrouw) weduwe van Floris den I. wordt Voogdes van haaren Zoon, Dirk den V. II. 170. zy trouwt met Robert de Fries. II. 177. wykt naar Vlaanderen. II. 181
Geertruidenberg. Kapel aldaar gestigt. I. 345. Dagvaart aldaar. III. 303. de Stad, door Jan van Beieren, ingenomen. III. 446. door de Hoek, schen verrast. IV. 250
Geervliet. Tol aldaar, door Floris den III. opgeregt. II. 237. Dirk de VII. wordt 'er in bevestigd. II. 277. III. 29
Geestelyken. Ongebondenheid hunner zeden, in de agtste eeuwe. I. 388, 389
Geestelykheid. of, in Holland, ooit deel aan de Regeering gehad hebbe. III. 486. IV. 505. derzelver heersch- en geldzugt, door Hertoge Filips, beteugeld. IV. 29. zy wordt geschat, door Hertoge Karel. IV. 149. betaalt tot de Beden, onder Karel den V. V. 249, 301
't Gein, door de Hollanders overvallen. II. 359
GELDER wordt een Hertogdom. III. 241. twist aldaar tusschen de Hekerens en Bronkhorsten. III. 299. 't Land aan Hertoge Karel van Bourgondie verpand. IV. 139. de Staaten des Lands zoeken Karel van Egmond in de Regeering te doen stellen. IV. 182. 't gelukt hun. IV. 307. de vier deelen des Hertogdoms verbinden zig onderling. IV. 317. de Staaten van Gelder twisten met Hertoge Karel. V. 145. maaken schikking over de opvolging. V. 145. Regt van Karel den V. en Willem van Gulik op dit Hertogdom. V. 233. het wordt den eersten afgestaan. V. 255
Geldersche Friezen hunne zeeschuimeryen. IV. 390, 398, 405, 411. zy brandschatten Texel en Wieringen. IV. 438
Gelduba, Legerplaats der Romeinen aan den Ryn. I. 68 *Aant*. overvallen door 't volk van Civilis. I. 141. ingenomen. I. 145
Geloofsonderzoek. Zie *Inquisitie*.
Gemarchi, wat 'er mede gemeend worde. II. 126, 127
Gend staat tegen zynen Graave op. III. 313. wordt bedwongen. III. 315. op nieuws ingetoomd, door Hertoge Filips van Bourgondie. IV. 36. die van Gend houden Vrouw Maria in hunne magt. IV. 172. ook daarna haaren Zoon. IV. 232. dien zy overleveren. IV. 235. geweldige beroerte aldaar. V. 164-179. zwaar gestraft, door Karel den V. V. 181. aanmerkingen, over deeze straffe. V. 185
Gepiden, eene soort van Gothen, vallen in Gallie. I. 271
Gerard de II, Graaf van Gelder, verschilt met het Stigt, wegens de Veluwe. II. 272
Gerard de III, Graaf van Gelder, raakt in oorlog met den Bisschop van Utrecht. II. 357. overwint hem. II. 359. maakt Vrede. II. 359. werkt in 't kiezen van een' Bisschop van Utrecht. II. 366
Gerard van Velzen spant aan tegen Floris den V. III. 67. of deeze zyne Huisvrouw verkragt hadt. III. 68. hy dreigt den Graaf. III. 78. ontdekt de Naarders. III. 81. berooft Floris van 't leeven. III. 82. vlugt naar Kroonenburg. III. 83. wordt gedood. III. 90, 130, 132
GERMAANEN. Oorsprong. I. 2, 3.
GERMANIE. Gelegenheid. I. 3. Verdeeling. I. 128 *Aant*. Opper- en Neder-Germanie. I. 81. *Aant*. 128 *Aant*. 258 *Aant*.
GERMANIKUS bevredigt het Romeinsch Leger aan den Neder-Ryn. I. 65. slaat de Katten. I. 65. bezoekt de Legerplaats van Varus. I. 66. overwint Arminius. I. 67. twee zyner Keurbenden doen een' gevaarlyken togt langs de Zuiderzee. I. 71. Hy verzamelt eene Vloot. I. 72. vaart, door Druzus graft en de

de Noordzee, naar de Eems. I. 74. slaat de Cheruscen andermaal. I. 76. zyne Vloot lydt veel, door een' storm. I. 77. men wyst hem het Britannisch kruid. I. 79. hy keert naar Rome en sterft. I. 80
GEROLF (Graaf) strydt tegen de Deenen, te Rynsburg. II. 55
GEROLF (Graaf) DE II. wordt, door Godefrid, aan den Keizer gezonden. II. 89. hy verliest zyn Graafschap. II. 90. bekomt het wederom. II. 92. zendt zyne Zoonen, *Dirk* en *Walger*, naar Frankryk. II. 90. bekomt nog eenige goederen van Koning Arnold. II. 93. gelegenheid van zyn Graafschap. II. 93. hy sterft. II. 95
Geschenken aan Stadhouders. IV. 455, 502. V. 9, 353. aan Landvoogden. IV. 462. V. 148, 161. aan andere Grooten en Leden van den geheimen Raad. IV. 502. V. 9, 21, 104, 106, 135
Georgius van Egmond wordt Bisschop van Utrecht. V. 131. krygt Oktroi van Karel den V, om de ketters te regt te doen stellen. V. 278
Giftbrief van 't jaar 888, ten behoeve van Graave Gerolf den II. II. 93. van de jaaren 922 en 983, ten behoeve van Dirk den I. II. 107, 109. van 't jaar 985, ten behoeve van Dirk den II. II. 125. van 't jaar 1064, ten behoeve der Utrechtsche Kerke. II. 171
Gildenburg ('t *Slot*) door Hertoge Albrecht ingenomen. III. 307
Giessenburg ('t *Slot*), door Jan van Arkel, bemagtigd. III. 346
Gizelbert, Hertog van Lotharingen, door Otto den I. geslaagen. II. 121. sneuvelt. II 122
Glochester (*Hertog* van). Zie *Humfrey*.
GODEFRID, Koning der Deenen, overweldigt de Abodriten. II. 36. handelt over Vrede met Karel den Grooten. II. 37. valt in Friesland en vordert aldaar schatting. II. 38. sterft. II. 40
GODEFRID, de Deen, Zoon van Heriold, verdraagt zig met Karel den Kaalen. II. 66. bekomt een gedeelte van Friesland. II. 68. waarna geheel Friesland. II. 87. zoekt zig van Lotharingen meester te maaken. II. 89. zendt den Keizer gezanten toe. II. 89. wordt, te Herispich, overvallen en omgebragt. II. 90
GODEFRID, Hertog van Lotharingen, beoorloogt Graave Dirk den III. II. 141, 143. krygt de nederlaag. II. 145
GODEFRID DE II, Hertog van Lotharingen, staat op tegen den Keizer. II. 160. verbindt zig met Dirk den IV. II. 160. verbrandt het Paleis te Nieuwmegen II. 161. herwint het Land omtrent Dordrecht. II. 165. verzoent zig met den Keizer. II. 165
GODEFRID DE III, Hertog van Lotharingen, de *Bultenaar* bygenaamd. II. 166. valt in Holland. II. 180. verjaagt Robert de Fries en gedraagt zig als Graaf. II 181. helpt Keizer Henrik den IV. in Saxen. II. 182. wordt in Alkmaar belegerd. II. 181. stigt Delft. II. 182. wordt omgebragt. II. 182
Godefrid, Voogd van Gelder, verjaagt de Noormannen uit Tiel. II. 134
Godefrid, Bisschop van Utrecht, raakt in geschil met Groningen. II. 241. 't welk bygelegd wordt. II. 243. hy stigt vier Sloten. II. 266. sterft. II. 264
Godsdienst der oude Batavieren. I. 23. onderzoek, wanneer de Christelyke Godsdienst, hier te Lande, ingevoerd zy. I. 338. zwakheid der eerste bekeeringen. I. 362, 386. staat van den Godsdienst in de middeleeuwe. II. 5. in de vyftiende. IV. 24. vryheid van Godsdienst in Duitschland. V. 66
Goes in Zuidbeveland belegerd. III. 149. ontzet. III. 149. Vrouw Jakoba komt aldaar woonen. III. 489, 510
Goes. Zie *Adriaan* en *Aert van der Goes*.
Gooije (*Slot* ten) belegerd. III. 197
Gooiland (*Heerlykheid* van) aan Jan van Beieren opgedraagen. III. 325
GORINCHEM, belegert door Jonkheere Willem. III. 351. verandering der Regeeringe aldaar. III. 376.

de Stad, door Arkel, verraſt. III. 377. komt wederom aan Holland. III. 388. Jan van Beieren zoektze te verraſſen. III. 418. Vrede aldaar met Gelder geſlooten. IV. 499
Gothen vallen in Gallie. I. 268, 270. Zie *Weſt-Gothen*.
GOUDA komt aan Holland. III. 361. wordt met een beleg gedreigd. III. 484. de Hoekſchen raaken aldaar op 't kuſſen. IV. 174. daarna, de Kabbeljaauwſchen. IV. 192, 196
Gouverneurs-Generaal. Zie Landvoogden (algemeene).
Gozewyn van Amſtel ſtaat af van 't Bisdom van Utrecht. II. 397
Gozewyn de Wilde, een Vlaaming, wordt *Preſident* of Stadhouder van Holland. IV. 9. afgezet. IV. 22. ter dood gebragt. IV. 23
Graafſchappen, hier te lande, by welke gelegenheid, erfelyk en onafhangelyker geworden. II. 99
Graave. twiſt over 't regt tot deeze Stad. III. 317. die aan Brabant afgeſtaan wordt. III. 319
Graaven. Dagobert de I. ſtelt Graaven aan, ter wederzyde des Ryns. I. 338. zy zyn verdedigers der Kerke. I. 395. door Karel den Grooten onder de Saxers aangeſteld. I. 429. beſchryving deezer waardigheid. II. 12. verſcheiden' ſoorten van Graaven. II. 13, 23. hunne Regeering, II. 17. en Regtsoefening. II. 19. hunne Inkomſten. II. 29. Graaven van Holland, oudtyds, Maarſchalken des Bisſchops van Utrecht. II. 148. zy zwoeren eerſt, by hunne inhuldiging, daarna de Staaten. III. 547. zy beweerden, vrede te mogen maaken, zonder de Staaten te kennen. IV. 493
's *Graavenhaage*. Zie *Haage*.
Graft van Druzus. I. 56. van Korbulo. I. 94
Grebber (Klaas de) belegert, met de Weſtfriezen, 't Muider Slot. III. 80
—— *(Klaas de)* Bevelhebber ter zee. III. 537
Gregorius de VII. (Paus) zyn geſchil met Keizer Henrik den IV. II. 183. hy doet Willem, Biſſchop van Utrecht, in den ban. II. 185. wordt van deezen lelyk uitgemaakt. II. 185
Griet- of *Griekwaarderſchap*. welke waardigheid van ouds. III. 442 *Aant*.
Grimaldi (Reinier) onderſteunt Holland tegen Vlaanderen, met eenige Galeien. III. 170, 173, 174, 177
Grinnes, Romeinſche Legerplaats in 't Eiland der Batavieren. I. 175
Grol ingenomen, door Hertoge Karel van Gelder. IV. 340
Groningen, door de Friezen overvallen. II. 39. eenige Landeryen, in het zelve, der Utrechtſche Kerke geſchonken. II. 154, 228. die van Groningen ſtaan tegen den Bisſchop van Utrecht op. II. 228. worden bedwongen. II. 229. nieuwe onluſten aldaar. II. 241. Henrik, Graaf van Gelder, neemt de Stad in. II. 242. Floris de III. komt 'er voor. II. 243. zy bevredigt zig met den Biſſchop. II. 243. zy vervalt in nieuwe onluſten. II. 285, 361. haar eerſte Verbond van vereeniging met de Ommelanden. III. 339. zy doet Hertoge Albrecht hulde. III. 341. wordt, door Biſſchop Fredrik den III, bemagtigd. III. 341. weigert Hertog Albrecht van Saxen voor Heer aan te neemen. IV. 315. doet den Biſſchop van Utrecht hulde. IV. 315. ſchendt het Beſtand, met Henrik van Saxen. IV. 324. doet Graave Edzard hulde. IV. 325. Hertog Joris belegert Groningen. IV. 383. de Stad wordt een Leen van Frankryk. IV. 385. Edzard wordt ontzet van 't bewind. IV. 387. Karel van Gelder wordt voor Heer aangenomen. IV. 386. Karel de V. naderhand. V. 115
Groot-Commercie-Tractaat met Engeland van 't jaar 1496. IV. 302. veranderingen in het zelve. IV. 333
Groote Pier ſchuimt langs de Zuiderzee. IV. 390, 398, 405, 411. begeeft zig tot een ſtil leeven. IV. 420
Groot-Hofmeeſters van Frankryk. *Pipyn van Landen*. I. 344. *Grimoald*. I. 346. *Ebroïn*. I. 348. *Pipyn van Herſtal* of *de Dikke*. I. 353. *Martyn*. I. 353. *Karel Martel*. I. 366. *Karloman*. I. 382. *Pipyn de Korte*. I. 382, 408

Groot-Privilegie van Vrouwe Maria. IV. 167. de Aartshertog Filips weigert het te bevestigen. IV. 295. waarom. IV. 298
Gugernen, Volk in Gallie. I. 135
Gulden Vlies (Ridderorde van 't) ingesteld. III. 509
Gulikerland, genoegzaam bemagtigd door Karel den V. V. 236, 253
GUNDEBOLD, Koning der Friezen, sneuvelt op den togt naar Spanje. I. 423
Gustaaf de I. Koning van Zweeden, begreepen in een Bestand met de Oosterlingen. IV. 463. nieuwe handeling met hem. IV. 467. hy verbindt zig met François den I. V. 215
Guy van Dampierre, (Graaf) Zoon van Margareet, Graavinne van Vlaanderen, twist met zyne halve broeders van Avennes. II. 388. valt in Walcheren. II. 393. wordt gevangen. II. 394. geslaakt. III. 3. verdraagt zig met Holland. III. 3. belegert Middelburg. III. 48. verlaat het wederom. III. 49. zyn verder bedryf. III. 51. hy belegert Middelburg andermaal. III. 99. doch verlaat het. III. 101. wordt gevangen. III. 154. sterft. III. 186
Guy, Zoon van Graave Guy van Vlaanderen, slaat Jonkheer Willem van Henegouwen, by Arnemuiden. III. 155. wint Middelburg. III. 156. belegert Zierikzee. III. 156. steekt over naar Holland. III. 157. verdraagt zig met Jan den II. III. 158. verklaart hem op nieuws den Oorlog. III. 158. overwint Jonkheer Willem, in een' scheepsstryd. III. 160. wint Noord-Holland. III. 161. ook Utrecht. III. 163. verliest Noord-Holland wederom. III. 165. keert naar Vlaanderen. III. 167. belegert Zierikzee. III. 171. wordt, in 't Gouwe, overwonnen en gevangen. III. 175, 177. verliest Zeeland en Utrecht. III. 178, 179. wordt geslaakt. III. 185
Guy van Henegouwen krygt bewind over Holland, na de dood van Floris den V. III. 87, 88, 92. wordt gevangen genomen. III. 142. geslaakt. III. 142. bekomt de Landen van Amstel en Woerden. III. 151. wordt Bisschop van Utrecht. III 152. wordt wederom gevangen. III. 160. geslaakt. III. 185. legt zig op 't Kerkelyke toe. III. 193. raakt in oorlog met de Friezen. III. 195. sterft. III. 198
Gysbrecht van Amstel helpt Vrouw Ada ontvlugten. II. 304. bekoopt deezen dienst duur. II. 314. wordt in een gevegt gewond. II. 365, 366
Gysbrecht van Amstel de II. beoorloogt den Bisschop van Utrecht. II. 397. verzoent zig met hem. II. 398. valt, aan 't Hoofd der Kennemeren, in 't Sligt. III. 11. Vreêland hem verpand. III. 14. ontweldigd. III. 36. zyn zoen met Floris den V. III. 39. hy spant tegen den Graave aan. III. 67, 69. drinkt met hem. III. 77. vlugt ten Lande uit. III. 83. versterkt Amsterdam. III. 83
Gysbrecht van Brederode wordt tot Bisschop van Utrecht verkooren. IV. 50. krygt David van Bourgondie tot eenen mededinger. IV. 49, 53. staat hem 't Bisdom af. IV. 59. wordt in hegtenis genomen. IV. 129. geslaakt. IV. 135. sterft. IV. 135

H.

HAAsten (*Walraven van*) woont den togt tegen Gend by. IV. 38
Haage. Hof aldaar door Willem den II. gestigt. II. 406. 't Hof des Stadhouders aldaar geplonderd. IV. 188. de Gelderschen berooven den Haage. IV. 444. oproer aldaar, over 't verhoogen der Excynzen, ontstaan. IV. 447. Maarten van Rossem plondert den Haage. IV. 483
Haage (Albrecht uit den). III. 16
——— (*Werenbold uit den*). III. 16
Haagestein ('t *Land* van) door de Hollanders afgeloopen. III. 229. 't Slot, door Willem den VI. gewonnen. III. 372
Haamstede (Arend van). IV. 46
——— (de *Heer* en *Floris* en *Arend* van) gevonnist. IV. 45

Haam-

Haamstede (Floris van) sneuvelt. III. 282.
——— *(Jan van)* woont een' togt naar Vlaanderen by. III. 204 Zie *Witte van Haamstede.*
Haardstedegeld in Holland geheeven. V. 375, 376. Beloop van het zelve. V. 405
HAARLEM. 's Graaven Huis of Huizen aldaar verbrand, door de Kennemers. II. 223. die van Haarlem overvallen de Dregter-Friezen. II. 236. verwoesten Schagen. II. 260. Hof te Haarlem. II. 338, 405. of die van Haarlem Damiate, door middel van Zaagschepen, hebben helpen winnen. II. 350. de Stad heeft haar oudste Handvest van Willem den II. II. 403, 404. zy wordt door de Kennemers belegerd. III. 13. verlost. III. 13. Brief van Keizer Lodewyk aan deeze Stad. III. 244. opschudding aldaar. III. 312. nieuwe beroerte. III. 366. de Stad tweemaal vergeefs belegerd door Vrouwe Jakoba. III. 469, 470, 471. Drukkonst aldaar gevonden. III. 504. beweeging tusschen de Hoekschen en Kabbeljaauwschen. IV. 6. eenige Hoekschen aldaar overvallen. IV. 186. die van Haarlem zoeken 't Kaas- en Broods-Volk tot bedaaren te brengen. IV. 273. de Stad wordt, door het zelve, ingenomen. IV. 278. verzoent zig, met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 281, 282. Blokhuis aldaar gestigt. IV. 288. de tiende penning brengt aldaar weinig op. V. 286.
Haarlem (Baldran of Boudewyn van) sneuvelt te Schagen. II. 262
——— *(Dirk van).* III. 92, 260
——— *(Gerard van).* II. 259, 313
——— *(Jan van).* II. 295, 300
——— *(Simon van).* II. 295, 300
——— *(Ysbrand van).* II. 259, 295, 300, 313
Hagano (Graaf). Gunsteling van Karel den Eenvoudigen. II. 106, 109, 110
Hair afgelegd na 't behaalen der overwinninge. I. 153. Lang hair der Frankische Koningen. I. 333 *Aant.*
Ham (Meinard van). Zie *Meinard van Ham.*
Hameland (Graafschap) waar gelegen. II. 92
Hanze-Steden. Derzelver oorsprong en verbond. III. 500, 501. zy raaken met Deenemarke in oorlog. III. 503. ook met Holland en Zeeland. III. 530. enz. op nieuws met de Hollanders. IV. 362. tweejaarig Bestand met dezelven. IV. 459, 463. nieuwe onderhandeling. IV. 467. die vrugteloos afloopt. V. 33. Vrede met dezelven. V. 45. vrees voor nieuwen oorlog. V. 46, 54, 56, 57, 61. Bestand. V. 66. nieuwe onlusten. V. 102
Harderwyk, bemagtigd door Hertoge Karel van Gelder. IV. 363. herwonnen door den Graave van Buuren. IV. 494
Haringvisschery op de Engelsche Kusten vry gesteld. III. 54. wordt bekommerd. III. 188. V. 209, 296. wordt, sedert de uitvinding van 't kaaken en de groote netten, sterker voortgezet. III. 499. door de Franschen, merkelyk benadeeld. IV. 189. V. 397, 381. in Oorlogstyd, vry verklaard. IV. 435. V. 129. ook in tyd van Bestand. IV. 451. beveiligd. V. 297, 325, 377. gestaakt. V. 341, 368. bloeit zeer, te Enkhuizen. V. 386
Havens en Reeden van Holland. III. 54
Heemskerk ('t Slot te) gestigt. II. 400. door Hertoge Albrecht ingenomen. III. 296
Heemskerk (Gerrit van) slaat de Westfriezen. II. 400
——— *(Gerrit van)* zyne goederen aangetast. III. 428, 442
——— *(Wouter van)* gevangen. III. 296
Heemstede (Jan van). III. 440, 442. IV. 38
Heerlykheden. van waar herkomstig. II. 310. welken vry zyn van Beden; welken niet. IV. 14, 40, 391
Hegge. Zie *Egmond.*
Heilig Land. Oorsprong der Pelgrimaadjen derwaards. II. 151. Graaf Dirk de III. bezoekt het. II. 151, 153. ook Bisschop Willem II. 177
Heilige Wouden onder de Germaanen. I. 120 *Aant.*

Hekerens en *Bronkhorsten* twist in Gelderland. III. 300
Helium, oude mond der vereenigde Maaze en Waale. I. 25
Helvetiërs, door Cezar geslaagen. I. 38
Hemming, Koning der Deenen, sluit een Verdrag met Karel den Grooten. II. 41. sterft. II. 41
HEMMING, de Deen, houdt zig ten Hove van Karel den Grooten op. II. 42. krygt bewind over Walcheren. II. 49. sneuvelt. II. 54
Hendenesse of *Hedenesse*, oude scheidpaal van Zeeland. waar te zoeken. II. 251 *Aant.*
Henegouwen aan Karel, Hertoge van Anjou; doch daarna aan Jan van Avennes afgestaan. II. 394, 395
Hengist en *Horsa* steeken over naar Britanje I. 290. overheeren de Britten. I. 291
HENRIK DE I. (Keizer) belegert Mets. II. 105. sluit een Verdrag met Karel den Eenvoudigen, te Bon. II. 105. bemagtigt Lotharingen. II. 116. beoorloogt de Hunnen. II. 117. regt Schutteryen op. II. 118. trekt op tegen de Noormannen. II. 119. sterft. II. 119
HENRIK DE II. (Keizer) brengt de Friezen tot onderwerping aan Dirk den III. II. 133. doet hem den oorlog aan. II. 141. draagt een gedeelte van Zeeland aan den Graave van Vlaanderen ter Leen op. II. 155
HENRIK DE III. (Keizer) begiftigt de Utrechtsche Kerk. II. 154. beoorloogt Dirk den IV. II. 157. neemt Dordrecht in. II. 158. trekt af. II. 162. sterft. II. 169
HENRIK DE IV. (Keizer). II. 167. viert het Paaschfeest te Utrecht. II. 171. zyne Giftbrieven ten behoeve der Utrechtsche Kerke. II. 171. hy bevestigt Boudewyn den V. in 't regt op Zeeland Bewester-Schelde. II. 175. zyn twist met Paus Gregoor den VII. II. 183. hy draagt het Markgraafschap van Friesland den Graave van Northeim op. II. 199. hy sterft. II. 208
HENRIK DE V. (Keizer) sluit een Verdrag met Floris den II, wegens Zeeland Bewester-Schelde. II. 208. doet eenen inval in Holland. II. 216. sterft te Utrecht. II. 217.
HENRIK DE VI. (Keizer) geeft Zeeland Bewester-Schelde aan Boudewyn den VI. ter leen. II. 275. bevestigt Dirk den VII. in den Geervlietschen Tol. II. 277. sterft. II. 332
Henrik, Landgraaf van Turingen, tot Roomsch-Koning verkooren. II. 380. hy sterft. II. 380
Henrik van Gelder, tot Roomsch-Koning verkooren. II. 381
Henrik de II. Koning van Frankryk. V. 296. Verbond van Koophandel met hem. V. 354. hy raakt in oorlog met Karel den V. V 367, 399. sluit een Bestand met denzelven. V. 417
Henrik de VII. Koning van Engeland. Verbonden met hem gemaakt. IV. 267. hy handelt met Filips den Schoonen. IV. 333
Henrik de VIII. Koning van Engeland, zendt onderstand tegen de Gelderschen. IV. 369. verbindt zig met Maximiliaan en Karel tegen Frankryk. IV. 377. steekt over naar Nederland. IV. 378. maakt een Verbond met Karel den V. IV. 441. met François den I. tegen Keizer Karel. IV. 466. maakt Bestand met Karel. IV. 491. verbindt zig met hem, tegen Frankryk. V. 261. sterft. V. 296
Henrik, Broeder van Otto den I. verwekt eenen oorlog, om 't bezit van Lotharingen. II. 121. wordt 'er Hertog van. II. 123
Henrik de I. Hertog van Lotharingen en Brabant, bevredigt Bisschop Dirk, met Graave Otto van Gelder. II. 283. neemt Graave Otto gevangen. II. 289. ook Graave Dirk den VII. II. 290. dien hy tot een verdrag noodzaakt. II. 291, 293
Henrik van Nassau, Graaf van Gelder, bemagtigt Groningen. II. 242. verschilt met den Bisschop van Utrecht over de Veluwe. II. 269
Henrik, Graaf van Zutfen, getuigt in een' Giftbrief. II. 226
Henrik de Kraan, Graaf van de Kuinder, door Willem den I. verdreeven. II. 281
Henrik van Vianden wordt Bisschop van Utrecht. II. 397. valt in de Veluwe. II. 398. stigt het Slot

Vred-

Vreêland. II. 398. verzoent zig met Gysbrecht van Amstel. II. 398
Henrik van Beieren wordt Bisschop van Utrecht. IV. 447. raakt in geschil met de Stad. IV. 468. verzoekt onderstand van de Landvoogdesse Margareet tegen de Gelderschen. IV. 473. staat den Keizer 't weereldlyk gebied af. IV. 479, 495. ontdoet zig ook van 't geestelyk. V. 131
Henrik van Borselen, Heer van Veere, voert bevel in eenen togt tegen de Gentenaars. IV. 37. bekomt de Heerlykheid van Westkapelle, Domburg en Vlissingen. IV. 86. wordt Admiraal en verjaagt Warwiks Vloot. IV. 111, 112. Eduard de IV. maakt hem zynen Raad. IV. 117
Henrik van Nassau, Heer van Breda, wordt Stadhouder van Gelderland. IV. 331. verdedigt Diest. IV. 358. loopt de Veluwe af. IV. 399, 405. trouwt met Claude, Zuster van Filibert van Chalons, Prins van Oranje. IV. 400. wordt Stadhouder van Holland. IV. 402. wordt Kapitein-Generaal. IV. 422. de afgevaardigden der Staaten begroeten hem. V. 13. hy sterft. V. 191
Henrik van Saxen belegerd in Franiker. IV. 317. ontzet. IV. 318. wordt Erfstadhouder van Friesland. IV. 319. staat zyn bewind aan zynen Broeder af. IV. 325
Henrik Dirkszoon, Burgemeester van Amsterdam, van bedrog in 't opneemen van den voorraad van graanen beschuldigd. V. 293. ook over 't agterhouden van een deel des tienden pennings. V. 387. zyn snood bedryf, omtrent Schout Bardes. V. 412
Herbert, Bisschop van Utrecht, bedwingt de Groningers. II. 229. doet Dirk den VI, door 't dreigen met den ban, 't beleg van Utrecht opbreeken. II. 230. sterft. II. 233
Herdoopers (geestdryvende) hun bedryf in Holland. V. 70. zy overmeesteren Munster. V. 71. pleegen aldaar veel geweld. V. 73. loopen, te Amsterdam, naakt met zwaarden, langs de straat. V. 74. orde tegen hen, in Holland. V. 76, 81. Munster wordt hun ontweldigd. V. 82, 83. zy zoeken Leiden in te neemen. V. 87. eenigen hunner loopen wederom naakt te Amsterdam. V. 88. zy zoeken deeze Stad te overweldigen. V. 91. bemagtigen den Dam en 't Stadhuis. V. 94. worden overwonnen. V. 97. en zwaar gestraft. V. 98, 101. Plakaat tegen hen. V. 100. David Jorisz staat onder hen op. V. 151. zy laaten af van 't zwaard voeren. V. 100, 157
HERIOLD, Broeder van Koning Anul, wordt door de Deenen verjaagd. II. 42, 43. zoekt hulp by Keizer Lodewyk. II. 43. die hem bystaat. II. 44, 45. hy wordt, andermaal, van den Troon gestooten. II. 46. laat zig doopen. II. 47. bekomt eenig gebied hier te Lande. II. 48. krygt deel aan 't Deensche Ryk. II. 49. verliest het wederom. II. 50. onthoudt zig te Duurstede. II. 51. bekomt eenige Landen van Lotharius. II. 59. wordt gedood. II. 63
Herispich. waar gelegen. II. 90
Herkules Magusanus, onder de Germaanen geëerd. I. 24
Herman van Hoorne, Bisschop van Utrecht, door Dirk den VI. gewapenderhand, in den zetel gesteld. II. 235
Herman van Woerden pandt het Slot te Montfoort. III. 14. 't wordt hem afgenomen. III. 38. hy verzoent zig met Floris den V, III. 41. spant wederom tegen hem aan. III. 67. reden hier voor. III. 68. hy valt den Graave aan, op de jagt. III. 77. mishandelt hem. III. 79. zet Velzen aan, om hem te dooden. III. 82. vlugt ten Lande uit. II. 83. III. 179
Hermegiskel, Koning der Warners, zoekt zig met de Franken te verbinden. I. 314
Hermonduuren. hun verschil met de Katten. I. 12 *Aant.*
Hersinisch Woud. waar gelegen. I. 11, 239
Hertogen. Dagobert de I. stelt Hertogen ter wederzyde des Ryns. I. 338.

338. beschryving deezer waardigheid. II. 21
's *Hertogenbosch*. II. 292. door Graave Dirk den VII. bemagtigd. II. 290
Herulen. door Maximiaan Herkulius overwonnen. I. 220
Hervorming. eerste beginsels derzelve, hier te Lande. IV. 415, 418. voortgang derzelve. IV. 425. V. 3. Plakaaten daar tegen. IV. 426. V. 7, 29. vervolging deswege ontstaan. IV. 428. oneenigheid onder de Hervormers. V. 5
Hesdin veroverd en verwoest. V. 388
Heusden (Heerlykheid van). Staat derzelve. III. 289. zy wordt aan Holland gehegt. III. 290. verschil over derzelver grenzen. III. 309
Heusden (Jan, Heer van). III. 42. Zie *Jan van Heusden*.
Hisla, wat 'er door verstaan worde. II. 126, 127
Hoeksche en Kabbeljaauwsche Tweespalt. Oorsprong. III. 265, 276. voortgang. III. 365. IV. 3, 165, 185, 244. einde. IV. 289, 292
Hoekschen. waarom dus genoemd. III. 278. en wanneer. III. 488. naamen der Hoekschen. III. 281. zeventien hunner Sloten worden vernield. III. 278. zy verkiezen Hertog Albrecht tot Ruwaard. III. 292, 293. raaken in de Regeeringe. III. 295. vermoorden Aleid van Poelgeest. III. 321. wyken ten Lande uit. III. 323. verscheiden hunner Sloten vernield. III. 326. zy komen, onder Willem den VI, wederom in 't bewind. III. 365. vallen in Amstelland en Kennemerland III. 428. verliezen eenige Sloten. III. 440. doen veele Burgers, te Enkhuizen, onthalzen. III. 475. raaken op nieuws in 't bewind. IV. 4. maaken nieuwe beweegingen, na de dood van Hertoge Karel. IV. 165, 174. raaken van 't kussen. IV. 185. enz. verrassen Leiden. IV. 194. de Stad wordt hun wederom ontweldigd. IV. 197. zy bemagtigen Hoorn. IV. 211. verliezen de Stad wederom. IV. 212. krygen vry verblyf te Sluis. IV. 244. kiezen een hoofd. IV. 245. behaalen eenige voordeelen. IV. 247, 251. poogen, te vergeefs, Leiden te bemagtigen. IV. 253. hun nederlaag, op de Lek. IV. 255. en by Brouwershaven. IV. 265. zy vlugten meest ten Lande uit. IV. 289, 292
Hof of *Raad* in den Haage, wanneer opgeregt. III. 356. oudste Instructie voor 't Hof. III. 489. door den Graave van Charolois op een' anderen voet gebragt. IV. 80. wykt gedeeltelyk naar Rotterdam. IV. 188. krygt eene nieuwe Instructie en meer gezags. V. 30
Hof van Agrippina, waar gelegen. I. 69
Hofpoort [*Porta prætoria*] wat men 'er door verstondt. I. 138 *Aant.*
HOLLAND (het *Graafschap* van) wanneer begonnen. II. 65, 71. oudst gebruik van den naam *Holland*. II. 173, 197. 't Graafschap in Holland aan de Utrechtsche Kerke geschonken. II 172. veele Ingezetenen van Holland, slaan zig aan de Elve neder. II. 231. Keizer Rudolf schenkt het Graafschap aan twee Heeren, op eenen tyd. III. 27. 't wordt *ryk* genoemd. III. 181. 't weigert Willem den III. hulp. III. 189. wordt in eenen Oorlog met Engeland ingewikkeld. III. 526. voert kryg met de Oosterlingen. III. 529. IV. 362. getal der schatting geevende Huizen en Ingezetenen van Holland, in 't begin der zestiende eeuwe. IV. 391. staat der grenzen, in 't jaar 1527. IV. 471, 474. Holland maakt eene Unie met twee Brabantsche Steden. IV. 489, 497. schulden van Holland. V. 12, 275, 403, 419. staat des Landschaps, V. 18, 149 inzonderheid, ten tyde der Overdragt. V. 439
Honderdste penning van uitgaande waaren gevorderd. V. 240. de Staaten poogen dien te doen afschaffen. V. 241. 't gelukt. V. 275
Hondsbosch. Zeeweeringen aldaar verbeterd. V. 293, 327.
Hoofdgeld in Holland gevorderd. IV. 391
Hoogstraaten. Zie *Antonis van Laing*.
HOORN. de Kennemers, Vrouw Jake-

kobas zyde houdende, worden voor deeze Stad gestuit. III. 473. men breit aldaar het eerste groote Haringnet. III. 499. 't invoeren der nieuwe Excynzen verwekt 'er merkelyke beroerte. IV. 120. Banjaart maakt 'er nieuwe beweeging. IV. 176. Velaar insgelyks. IV. 185. de Regeering wordt 'er Kabbeljaauwsch. IV. 192, 209. De Hoekschen verrassen de Stad. IV. 211. die stormenderhand herwonnen wordt. IV. 212. onrust aldaar gestild. IV. 254 't Kaas-en Broods-Volk rukt in de Stad. IV. 273. men besluit aldaar tot eenen opstand. IV. 276. straf hier over. IV. 286. Hertog Albrecht doet 'er een blokhuis opwerpen. IV. 288. de Stad lydt zwaare schade ter zee. V. 368

Hoorne en *Altena* (*Willem*, *Heer van*). III. 42

Horik, een der Deensche Vorsten, handelt met Keizer Lodewyk. II. 50, 52, 56.

Horsa. Zie *Hengist*.

Horst (*Slot* ter) op de Veluwe gesticht. II. 266

Horst (*Gerard van*). II. 295

Houte (*den*). 't Haarlemmer Hout zo oudtyds genoemd. III. 161

Hugo, Zwager van Godefrid den Noorman, zoekt zig, met deszelfs hulp, meester te maaken van Lotharingen. II. 88. hem worden de oogen uitgesteken. II. 91. en hy in een Klooster gezet. II. 91

Hugo van Lannoi, Heer van Santes, wordt Stadhouder van Holland. III. 514. IV. 3

Hugo van Voorne valt in Schouwen. II. 317. wordt uit Zeeland verjaagd. II. 318. ook uit Voorne. II. 323

Huis te *Britten*. Gelegenheid. I. 70. Naamsoorsprong. I. 85, 292. of 'er eene Roomsche Winterlegering geweest zy. I. 122, 197

Huisluiden. of Floris de V. eenige Huisluiden edel verklaard hebbe. III. 70

Humfrey, Hertog van Glochester, III. 449. trouwt met Vrouwe Jakoba. III. 456. komt in Henegouwen. III. 460. wordt, door Filips van Bourgondie, tot een Lysgevegt uitgedaagd. III. 461. keert naar Engeland. III. 461. zendt Filwater, met onderstand, herwaards. III. 468. verlaat Vrouw Jakoba, en trouwt Eleonoor Cobham. III. 482. wordt omgebragt. III. 482

Hunnen of *Hungaaren*, door Karel den Grooten beoorloogd. I. 433. en overwonnen. I. 435. tweede togt tegen dezelven. I. 439. zy worden den Frankischen Ryke onderworpen. I. 447. vallen in Friesland. II. 117

Hunnen-Schansen op de Veluwe. II. 117

Huslade. zekere schatting. II. 126

Huybert (*Jakob Korneliszoon de*) voert Koning Filips den Schoonen naar Spanje. IV. 331. loon van deezen dienst. IV. 332 *Aant.*

J. *en* I.

JAKOBA (Vrouw) Dogter van Willem den VI. trouwt met Jan, Hertoge van Touraine. III. 398. wordt voor toekomende Graavinne van Holland aangenomen. III. 408. ingehuldigd. III. 415. komt in Holland. III. 417. trouwt, voor de tweede reize, met Jan, Hertog van Brabant. III. 418, 420. maakt in oorlog met haaren Oom, Jan van Beieren. III. 427, 428. belegert Dordrecht. III. 429. verlaat het. III. 430. verzoent zig, met Jan van Beieren. III. 431. wordt oneenig met haaren man. III. 448. staat naar een ander Huwelyk. III. 449. wykt naar Engeland. III. 450. verwerft een Pauselyk verlof tot Egtscheiding. III. 455. trouwt met Humfrey, Hertog van Glochester. III. 456. komt in Henegouwen. III. 460. wordt uit Bergen geligt en naar Gend gevoerd. III. 461. vlugt naar Holland. III. 463. wint een' slag by Alfen. III. 467. verliest dien, by Brouwershaven. III. 469. Hoorn kant zig tegen haar. III. 473. zy wykt naar Gouda. III. 474. verval haarer zaaken. III. 480. Glochester verlaat haar. III. 482. haare Vloot, by Wieringen, wordt geslaagen. III. 483. zy wordt gehood-

noodzaakt Filips, Hertog van Bourgondie, tot *Ruwaard* aan te stellen. III. 484. trouwt, heimelyk, met Frank van Borselen. III. 509. moet de Graaflykheid aan Hertoge Filips afstaan. III. 513. wordt Houtvesterin van Holland. III. 514. maakt eenige goederen aan Heere Frank. III. 514. haar verder bedryf en dood. III. 516. aanmerkingen over haare vier Huwelyken. III. 518

Jakob, Burggraaf van Leiden, helpt Willem den I. in 't bewind van Holland. II. 302

Jakob van Gaasbeek wordt Heer van Abkoude en Wyk te Duurstede. III. 392. wordt Stadhouder van Holland. III. 466. belegert Schoonhoven. III. 467

Jakob van Kampen helpt Munster overweldigen. V. 73. wordt tot Bisschop van Amsterdam aangesteld. V. 80, 81. wordt gevat. V. 98, ter dood gebragt. V. 98

Jan de XXII. (Paus) raakt in een hevig geschil met Keizer Lodewyk. III. 215

Jan, Koning van Engeland. Brief van Vrouw Aleid aan hem. II. 328. verbond tusschen hem en Graave Lodewyk van Loon. II. 329. tusschen hem en Willem den I. II. 333

Jan, Hertog van Bourgondie. Zyn bedryf in Frankryk. III. 401

Jan de II. Hertog van Brabant, heeft de hand in den aanslag tegen Floris den V. III. 72. verzoent zig met Jan den II. Graave van Holland. III. 143. valt in Zuidholland. III. 161. moet te rug. III. 163. verdraagt zig met Willem den III. III. 185

Jan de IV, Hertog van Brabant, trouwt met Vrouwe Jakoba. III. 418, 420. wordt tot Graave ingehuldigd. III. 421, 465. belegert Dordrecht. III. 429. verlaat het. III. 430. maakt vrede met Jan van Beieren. III. 431. zyn aart. III. 445. oneenigheid met Vrouwe Jakoba. III. 448. hy verklaart Filips, Hertog van Bourgondie, tot Ruwaard. III. 465. sterft. III. 481

Jan, Hertog van Touraine, trouwt met Jakoba, Dogter van Willem den VI. III. 398. wordt Daufyn. III. 400. raakt in ongunst van 't Fransche Hof. III. 404. trekt naar Frankryk. III. 406. komt om. III. 407

JAN DE I. wordt gebooren. III. 30. handel over een Huwelyk tusschen hem en eene Dogter van Engeland. III. 30, 96. hy woont een' togt naar Zeeland by. III. 48. wordt naar Engeland gezonden. III. 53, 66. keert herwaards. III. 95, 103. waarom hy in Zeeland aanlandt. III. 103, 104. zyn geleide. III. 104. hy wordt voor Graave erkend. III. 106. onderwerpt zig de Westfriezen. III. 107. geeft Wolferd van Borselen groot gezag. III. 109. wordt in een' oorlog tegen Frankryk ingewikkeld. III. 110. maakt Vrede met het Stigt. III. 111. die wederom verbroken wordt. III. 113. Borselen poogt hem naar Zeeland te voeren. III. 125. de Westfriezen maaken hunnen zoen met hem. III. 132. hy sterft. III. 133. zyne Weduwe hertrouwt. III. 134

JAN DE II. Graaf van Henegouwen. III. 18. verkrygt regt op Holland van Keizer Rudolf. III. 27. ook op Zeeland Bewester-Schelde. III. 28. wordt Voogd, na de dood van Floris den V. III. 87, 95. doet het beleg van Middelburg opbreeken. III. 100 ook van het Slot te Medenblik. III. 101. vertrekt naar Henegouwen. III. 105. keert wederom. III. 128. stelt orde op de Regeering. III. 129. sluit een Verbond tegen de moorders van Floris den V. III. 130. verzoent zig, met de Westfriezen. III. 132. reist naar Frankryk. III. 133, 137. sluit een Verbond met Filips den Schoonen. III. 137, 168. wordt tot *Graave van Holland* ingehuldigd. III. 138, 139. stelt orde op de rust des Lands. III. 140. sluit een Bestand met Vlaanderen. III. 142. verdraagt zig met Brabant, Kuik en Heusden. III. 143. trekt op tegen Keizer Albrecht. III. 145. de Zeeuwen verklaaren zig voor hem. III. 146. ook Schoonhoven. III. 148. hy verdraagt

draagt zig met Heere Guy. III. 158. hy wordt krank. III. 158. hy sterft, III. 181. zyn aart, Graf, en Grafschrift. III. 181

JAN VAN BEIEREN (Hertog) wordt tot Bisschop van Luik verkooren. III. 325 wordt Heer van Voorne, Woerden en Gooiland. III. 325. raakt in geschil met de Luikenaars. III. 379. brengt hen tot onderwerping. III. 382. dringt zig ter Regeeringe van Holland in. III. 417. poogt Gorinchem te winnen. III. 418. wordt, door Keizer Sigismond, met de Landen verlyd. III. 422, 424. verlaat zyn Bisdom en trouwt. III. 422, 423. neemt den naam van *Graave* aan. III. 425. geeft gunstige Handvesten. III. 425. begint de vyandlykheden, te water. III. 428. bemagtigt Rotterdam. III. 431. verzoent zig met Vrouwe Jakoba. III. 431. maatigt zig te veel bewinds aan. III. 436. raakt met Utrecht, Amersfoort en de Hoekschen in oorlog. III. 438. bemagtigt Leiden. III. 440. hegt het Burggraafschap aan de Graaflykheid. III. 444. heeft het oog op Brabant. III. 445. bemagtigt Geertruidenberg. III. 446. zyne onderneeming in Friesland. III. 452. hy sterft. III. 464

Jan van Nassau, Bisschop van Utrecht. III. 13. herwint Utrecht en Amersfoort. III. 14. verpandt Vreêland aan Amstel, en Montfoort aan Woerden. III. 14

Jan van Diest of *de III.* wordt Bisschop van Utrecht. III. 221. verpandt Vreêland aan Willem den III. III. 222. sterft. III. 255

Jan van Arkel of *de IV.* wordt Bisschop van Utrecht. III. 255. herstelt de vervallen' zaaken van 't Stigt. III. 256. maakt een Verdrag met Willem den IV. III. 257. raakt met Willem den V. in oorlog. III. 272. maakt een Bestand met hem. III. 274. na 't uitgaan van welk de kryg wederom begint. III. 284. hy wint Weesp en Muiden. III. 286. maakt vrede met Willem den V. III. 287

Jan van Avennes, Zoon van Margareet, Graavinne van Vlaanderen, helpt Koning Willem Aken winnen. II. 385. twist met zyne Moeder en halve Broeders. II. 388. hy en zyn Broeder Boudewyn eigenen zig Zeeland Bewester-Schelde toe. II. 390, 392. hy trouwt met Aleid, Dogter van Floris den IV. II. 391. bekomt Henegouwen. II. 395, 396. sterft. III. 6

Jan, Graaf van Oostervant, krygt bewind over Zeeland. III. 146. sneuvelt. III. 153

Jan, Heer van Arkel, Stadhouder van Holland, zet Hertog Albrecht op, tegen zynen Zoon. III. 324. weigert Rekening te doen van zyn Rentmeesterschap. III. 344. zyn aart en bedryf. III. 344. hy wordt gebannen en zyn goed verbeurd verklaard. III. 345. begint de vyandlykheden. III. 346. wordt binnen Gorinchem belegerd. III. 351. maakt vrede. III. 352. bemagtigt Woudrichem. III. 371. is oneenig met zynen Zoon, Willem. III. 375. draagt zyne Heerlykheden den Hertoge van Gelder op. III. 378. wordt gevangen. III. 389. reden hier toe. III. 390. hy sterft. III. 390

Jan van Beaumont, Broeder van Willem den III. en Heer van Gouda en Schoonhoven. III. 209. helpt Eduard den III. aan de Engelsche Kroon. III. 212. woont een' togt naar Friesland by. III. 259. krygt deel aan de Regeering van Holland. III. 266. kiest Frankryks zyde. III. 267

Jan van Egmond wordt gebannen. III. 390. verrast Yssélstein. III. 415

Jan van Egmond zoekt Hoorn te bemagtigen. IV. 185. 't gelukt. IV. 212. hy wordt Stadhouder van Holland. IV. 233. belegert Rotterdam. IV. 250. herstelt de rust in Hoorn. IV. 254. woont het beleg van Montfoort by. IV. 265. overwint de Hoekschen, by Brouwershaven. IV. 265. zoekt het Kaas- en Broodsvolk te verjaagen uit Alkmaar. IV. 278. belegert Pouderoijen. IV. 352. sterft. IV. 402

Jan van Heusden spant aan tegen Floris den V. III. 67. reden hiertoe,

toe. III. 69. Verbond tegen hem. III. 130. hy verzoent zig met Jan den II. III. 143

Jan van Kuik smeedt een' aanslag tegen Floris den V. III. 66. roept eenige Edelen te Bergen op Zoom byeen. III. 71. daarna te Kameryk. III. 72. zegt Floris den V. den oorlog aan. III. 74. poogt de Edelen van Kroonenburg te verlossen. III. 89. Verbond tegen hem gemaakt. III. 130. hy verzoent zig met Jan den II. III. 143

Jan van Lannoi wordt Stadhouder van Holland. IV. 22. dempt een' opstand in 't Noorderkwartier. IV. 20. trekt tegen de Gentenaars uit. IV. 38. wordt voor vyand des Lands verklaard en vlugt naar Frankryk. IV. 84

Jan, Burggraaf van Montfoort. zyne Heerlykheid Purmerende wordt verbeurd verklaard. IV. 197. hy voert bevel binnen Utrecht. IV. 201, 202. poogt Dordrecht te verrassen. IV. 215. neemt het Slot te Woerden in. IV. 248. verliest het, nevens Montfoort. IV. 263, 266. Montfoort wordt hem wedergegeven. IV. 266

Jan van Naaldwyk, Bevelhebber onder de Hoekschen, wordt gevangen. IV. 255, 256. geslaakt. IV. 256. hy schuimt langs de Zuiderzee. IV. 271. bemagtigt Texel en Wieringen. IV. 275. keert naar Sluis. IV. 276. wykt naar Frankryk, daar hy sterft. IV. 292

Jan van Nassau, Heer van Breda. IV. 12. voert bevel in eenen togt tegen de Gentenaars. IV. 37

Jan Persyn verlost Haarlem. III. 13. bekomt de Heerlykheid van Amstelredamme. III. 38, 40

Jan van Renesse verzoent zig met Graave Floris den V. III. 50. tekent een Verbond met Frankryk. III. 60. heeft kennis van den aanslag tegen Floris den V. III. 67. wordt gebannen. III. 109. verwekt eenen opstand in Zeeland. III. 141. beweert dat Holland aan 't Ryk vervallen is. III. 144. begeeft zig naar Utrecht. III. 163. vlugt van daar, en sneuvelt in de Lek. III. 179

Jan van Uitkerken slaat Vrouw Jakoba, by Alfen. III. 471. wordt Kastelein te Gouda. III. 478

Jan Bokelszoon van Leiden wordt naar Munster gezonden. V. 71, 73. werpt zig aldaar tot Koning op. V. 77. zyn vreemd bedryf. V. 78, 79, 80. hy stelt een' Bisschop van Amsterdam aan. V. 80. wordt gevat. V. 84. en zwaar gestraft. V. 87. zyne stellingen. V. 85

Jan van Geelen helpt Munster bemagtigen. V. 73. beleidt een' aanslag op Amsterdam. V. 91, 99. wordt overweldigd. V. 96. en doorschooten. V. 97

Jan Matthyszoon, Bakker van Haarlem, geeft zig uit voor Enoch. V. 71. helpt Munster inneemen. V. 73. sneuvelt. V. 74, 77

Jeroen, Priester te Noordwyk, door de Deenen gedood. II. 55

Imposten (algemeene) met veel moeite ingevoerd. V. 275, 300, 325, 403. op de Wynen. V. 342, 351. beloop der eersten. V. 286. eerst ingezameld. V. 372, 420. daarna verpagt. V. 421. *Zie* Excynzen.

Inguiomer, Oom van Arminius, helpt deezen tegen de Romeinen. I. 65, 68

Inkomsten (Koninglyke) in de Middeleeuwe. II. 23

Inquisitie. Oorsprong derzelve. II. 369. wordt in de Nederlanden ingevoerd. IV. 427. V. 345. klagten deswege. V. 344, 345. men laat den naam uit de Plakaaten. V. 349

Interim van Karel den V. geeft geen genoegen. V. 361, 424

Jonker Frans. Zie *Frans van Brederode.*

Jooden (Portugeesschen), onder den naam van *nieuwe Christenen*, 't verblyf in de Nederlanden verbooden. V. 348

Joost van Lalaing wordt Stadhouder van Holland. IV. 191. belegert het Blokhuis op de Vaart. IV. 203. wordt aldaar geslaagen. IV. 203. slaat de Utrechtschen, in Westbroek. IV. 204. houdt eene Dag-

vaart

vaart te Schoonhoven. IV. 205. verandert de Regeering te Hoorn. IV. 210. verovert de Stad Hormenderhand. IV. 212. bemagtigt de Sloten Harmelen en ter Haar. IV. 216. ook het Blokhuis op de Vaart. IV. 219. sneuvelt in 't beleg van Utrecht. IV. 228

Joris, Bastaard van Brederode, krygt bevel over Rotterdam. IV. 189. wordt onthalsd. IV. 258

Joris van Saxen wordt Erfstadhouder van Friesland. IV. 325. belegert Groningen. IV. 325. raakt in geschil met Graave Edzard. IV. 382. slaat het beleg wederom voor Groningen. IV. 383. verbindt zig met den Bisschop van Utrecht. IV. 384. wordt uit Friesland gejaagd. IV. 387. staat zyn bewind aan Prinse Karel af. IV. 390

JOVIAAN. misnoegen der Batavieren over zyne verheffing tot Keizer. I. 256

Irmensul, Saxische afgod, door Karel den Grooten, vernield. I. 419

Islegeuwe ('t *Graafschap*) aan de Utrechtsche Kerk geschonken. II. 194, 196

Jubeljaar. Oorsprong. IV. 32

JULIAAN ontweldigt den Barbaaren verscheiden Steden. I. 235. slaat de Alemannen. I. 236, 237. en Franken. I. 239. bedwingt de Saliërs in Batavia. I. 242. ook de Chamaven. I. 244. doet Schepen timmeren, om graanen uit Britanje te haalen. I. 246. bevredigt de Quaden. I. 249. wordt Keizer. I. 252. overwint de Attuariën. I. 253. sneuvelt. I. 254

Juliakum. waar gelegen. I. 241 *Aant.*

JULIUS BRIGANTIKUS, Zusters Zoon van Civilis, kiest de zyde van Vitellius. I. 107. sneuvelt. I. 176

JULIUS CEZAR. Zie CEZAR.

JULIUS PAULUS, Broeder van Klaudius Civilis, ter dood gebragt. I. 99

Juriaan Schenk, Heer van Tautenburg, voert bevel over 't Keizerlyk Leger, in Overyssel. IV. 442. sluit een Verdrag met de Staaten van Friesland. IV. 442. ontvangt in 's Keizers naam de hulde van Overyssel. IV. 479. behaalt aldaar eenige voordeelen. IV. 493. herwint het oude Klooster. V. 91. belegert Appingadam. V. 115. wint het. V. 119

Jutfaas (*Dirk van*). II. 247

Jutten, in de meeste uitgaaven van BEDA, *Viten* genaamd, steeken naar Britanje over. I. 290

Izabel, Hertogin van Bourgondie, bekomt het bewind over Holland, voor eenen tyd. IV. 7. stilt eenige beroerten. IV. 7, 8

K.

KAapvaart der Zeeuwen. Oudst voorbeeld daar van. III. 22

Kaas- en Broods-spel of Oorlog van Kaas- en Brood beschreeven. IV. 271-289

Kaas- en Broodsvolk valt in Hoorn en Alkmaar. IV. 273. neemt Haarlem in. IV. 278. pleegt aldaar veel moedwils. IV. 279. poogt Leiden te verrassen. IV. 280. wordt zwaar gestraft, door Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 282

Kabbeljaauwsche en Hoeksche Tweespalt. Oorsprong. III. 265, 276. voortgang. III. 365. IV. 3, 165, 185, 244. einde. IV. 289, 292

Kabbeljaauwschen. waarom dus genoemd. III. 278. en wanneer. III. 483. welke Edelen en Steden daar toe behoorden. III. 280. zy vernielen zeventien Hoeksche Sloten. III. 278. Hertog Albrecht zet hen uit het bewind. III. 295. zy raaken 'er wederom in. III. 321. Willem de VI. is hun niet gunstig. III. 365. verscheiden' hunner Sloten worden verwoest. III. 440, 472. zy worden uit Amsterdam verdreeven. IV. 5. hunne bitterheid tegen die van Brederode. IV. 129. hun gedrag na de dood van Hertoge Karel. IV. 165, 174. zy raaken, alomme, op 't kussen. IV. 185 enz. 195, 196. staan Maximiliaan eene zwaare Bede toe. IV. 190

KAJUS JULIUS CEZAR. Zie CEZAR.

KALIGULA (KAJUS) waarom dus genaamd. I. 69. zyn belagchelyk bedryf, in en omtrent het Eiland der Batavieren. I. 84, 86, 87. hy ontvangt Adminius en eenige Britten aldaar. I. 85. hy wordt van

zo-

zekeren Kaninefaat bespot. I. 86. hy stigt eene Vuurbaak. I. 88. verkoopt de Huisfieraaden zyner Zusteren, omtrent den Ryn. I. 89. doet zig eene zegepraal bereiden. I. 89. wordt omgebragt. I. 90
Kalla of *Kaillart* naam van Kaligulas Tooren, agter 't Huis te Britten. I. 88
Kameryk. Vrede, in 't jaar 1508, aldaar geslooten. IV. 358. in 't jaar 1529. IV. 503. de Stad wordt, door Karel den V, ingenomen. V. 260
Kampen twist met Zwol, over den tol aan 't Zwarte Water. IV. 437
Kampgevegten. Oud gebruik derzelven, hier te Lande. II. 254. III. 118, 442. *Aant.*
KANINEFAATEN. waar zy gewoond hebben. I. 48. zy zyn hier, door Druzus, beoorloogd. I. 60. Tiberius overwint hen. I. 60. zy verbinden zig met Civilis. I. 121. verbranden twee Romeinsche Winterlegeringen. I. 122. slaan de Romeinen. I. 124. Labeo overvalt hen. I. 149. zy tasten de Brittannische Vloot aan. I. 168
Karakaaten. Oude Inwooners van Gallie. I. 161 *Aant.*
Karausius ziet de zeeschuimeryen der Saxers en Franken, door de vingeren. I. 222. doet zig tot Keizer verklaaren. I. 223. wordt omgebragt. I. 228
KAREL DE GROOTE wordt Koning van gantsch Frankryk. I. 418. zyne oorlogen met de Saxers. I. 419, 424, 429, 440. hy stigt een Hof te Nieuwmegen. I. 420. zyne Giften aan de Utrechtsche Kerke. I. 420. hy trekt naar Spanje. I. 422. overwint de Wilzen. I. 432. beoorloogt de Hunnen. I. 433, 439. verschilt met de Engelschen. I. 436. sluit een Verdrag met de Saxers en Friezen. I. 442. geeft den Friezen wetten. I. 445. beweegt hen en de Saxers tot de belydenis van den Christelyken Godsdienst. I. 432, 446. wordt Keizer. I. 447. verdeelt zyn Ryk. II. 34. komt te Nieuwmegen. II. 35. ontvangt daar Koning Eardulf. II. 37. oorloogt met de Deenen. II. 35, 37, 39. komt te Boulogne. II. 41. sterft. II. 42
KAREL de *Kaale*, Zoon van Keizer Lodewyk, krygt deel in 't Ryk. II. 56. verdeeling tusschen hem en zyne Broeders II. 60. hy bekomt een deel van Lotharingen. II. 76. wordt Keizer. II. 83. of hy Dirk den I. de Kerk te Egmond hebbe opgedraagen. II. 110
KAREL de *Dikke* wordt Keizer. II. 86. stelt zig in 't bezit van Lotharingen. II. 87. geeft een deel deezer Landen aan den Noorman Godefrid. II. 87. wordt afgezet. II. 93
KAREL DE IV. (Keizer) stelt Hertog Albrecht aan tot Graave van Holland. III. 304
KAREL DE V. (Keizer) wordt gebooren. IV. 317. volgt zynen Vader op, onder Voogdye. IV. 337. verscheiden' Huwelyken voor hem geslooten, die afraaken. IV. 317, 356, 379, 380, 401. hy tekent eene verklaaring tegen 't Regt van opperste magt van Frankryk, over eenige Nederlanden. IV. 381. aanvaardt de Regeering in persoon. IV. 388. bekomt het bewind over Friesland. IV. 390, 392. stelt nieuwe Verpondingen in. IV. 391, maakt verandering in de Dyksregeering. IV. 395. sluit een verbond met den Koning van Frankryk. IV. 400. wordt tot Koning van Spanje gekroond. IV. 407. stelt orde op de schatting der groote en kleine Steden. IV. 412. de Pensionaris van Dordrecht vervalt in zyne ongenade. IV. 413. hy wordt Keizer. IV. 422. stelt orde op 't Land bestier. IV. 423. geeft een Plakaat uit tegen Luther. IV. 426. raakt in oorlog met Frankryk. IV. 429. bezorgt Adriaan den VI. de Pauselyke waardigheid. IV. 439. sluit een Verbond met Engeland. IV. 441. bemagtigt Friesland t'eenemaal. IV. 443. wint den slag van Pavie. IV. 450. maakt Bestand en Vrede met Frankryk. IV. 451, 460. trouwt. IV. 465. raakt op nieuws met Frankryk in oorlog. IV. 466, 477. wordt Heer van Overyssel. IV. 479. maakt Bestand met Frankryk en Engeland. IV. 491. wordt

Heer van Utrecht. IV. 495. maakt Vrede met Gelder. IV. 499. met Frankryk. IV. 503. wordt, door den Paus, gekroond. IV. 508. trekt naar Duitschland. V. 7. komt in de Nederlanden. V. 14. doet eene Bede. V. 15. handelt hier over. V. 17. stelt zyne Zuster Maria tot Landvoogdes. V. 21. geeft Plakaaten uit, op 't burgerlyk bestier des Lands. V. 24. geeft een nieuw Berigtschrift aan 't Hof van Holland. V. 30. zyne strengheid tegen de Lutherschen. V. 29. hy keert naar Duitschland. V. 29. geeft aldaar vryheid van Godsdienst, by voorraad. V. 66. besluit Paltsgraave Fredrik aan 't Deensche Ryk te helpen. V. 106. vordert hiertoe Holland Schepen af. V. 107. wordt Heer van Groningen. V. 115, 120. raakt in nieuwen oorlog met Frankryk. V. 124. onderneemt een' togt naar Tunis. V. 125. vereenigt het Nederstigt met Holland onder éénen Stadhouder. V. 131. maakt vrede met Gelder. V. 135. met Frankryk. V. 144. besluit tot een' togt naar Konstantinopole. V. 157. die niet voortgaat. V. 159. zyne reis naar de Nederlanden. V. 179. hy komt te Gend. V. 181. stilt de beroerte aldaar. V. 181. komt in Holland. V. 186. doet eene Bede. V. 187. beslist een' twist over 't Stapelregt. V. 188. komt te Utrecht. V. 190. maakt René van Chalons Stadhouder van Holland. V. 191. stelt orde op de Regeering. V. 193. vernieuwt de Ordonnantie op de Admiraliteit. V. 196. zyn ongelukkige togt naar Algiers. V. 210. hy raakt, op nieuws, in oorlog met Frankryk. V. 211. beweert zyn regt op Gelder en Zutfen. V. 234. valt in Gulikerland, en bemagtigt Duuren en andere Plaatsen. V. 253. Hertog Willem staat hem Gelder en Zutfen af. V. 255. zyne titels, met opzigt op de Nederlanden. V. 257. hy trekt naar Henegouwen en Kameryk. V. 259. verbindt zig met Henrik den VIII. tegen Frankryk. V. 261. ook met Hertoge Willem van Gulik. V. 261. en met den Koning van Deenemarke. V. 262. trekt naar de grenzen van Frankryk. V. 268. belegert S. Disier. V. 269. 't welk overgaat. V. 271. hy maakt vrede met Frankryk. V. 272. geeft den Bisschop van Utrecht Oktroi, om Ketters te regt te doen stellen. V. 278. voert een' voorspoedigen Kryg tegen de Protestanten in Duitschland. V. 281. staat van zyn' ontvangst en uitgaave. V. 283. hy besluit, in tyd van vrede, vierduizend Paarden op de grenzen te onderhouden. V. 298. doet uitspraak over 't geschil, wegens de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Keizerryk. V. 313. doet zynen Zoon, Filips, tot toekomenden Erfheer der Nederlanden inhuldigen. V. 328. maakt eene schikking op de opvolging V. 333. beleent zynen Zoon, Filips, met de Nederlanden. V. 341. verklaart, dat dezelven nooit zullen konnen vaneen gescheiden worden. V. 343. geeft wederom strenge Plakaaten uit. V. 343. verzagtze een weinig V. 349. geeft een vonnis tegen Brabant, ten behoeve van Holland. V. 350. doet de Kerkvergadering van Trente hervatten. V. 362. maakt vrede met de Protestanten. V. 366. belegert Mets, vrugteloos. V. 370. verovert Terouanne en Hesdin. V. 387. sluit een Huwelyk tusschen zynen Zoon en Koningin Maria. V. 392. stigt Charlemont en Philippeville. V. 416. sluit een Bestand met Frankryk. V. 417. staat het gebied over de Nederlanden af aan zynen Zoon Filips. V. 422-434. ontdoet zig van zyne verdere heerschappyen. V. 435. keert naar Spanje. V. 436. sterft. V. 438.

KAREL MARTEL wordt Groothofmeester van Frankryk. I. 364, 366. wordt door Raganfrid en Radboud geslaagen. I. 366. overwint de Friezen. I. 367. zyn gezag wast aan. I. 371. zyne giften aan Willebrord. I. 372. zyne Krygsbedryven. I. 373. hy beoorloogt de Friezen, te water. I. 375. overwintze. I. 377. sterft.

sterft. I. 381. verschillend oordeel over hem. I. 382

Karel *de Eenvoudige*, Koning van Frankryk, helpt Raginer en Odokar tegen Zwentibold. II. 102. bemagtigt Lotharingen. II. 104. staat het Henrik, Koning van Duitschland, af. II. 106. houdt 'er egter, nog eenigen tyd, bewind over. II. 106. bevestigt Dirk den I. in zyn Graafschap. II. 107. geeft hem 't bewind over de Kerkengoederen van Egmond. II. 108. redenen hiertoe. II. 113. hy wordt onttroond en sterft. II. 114

Karel de VIII. Koning van Frankryk. IV. 231. raakt in oorlog met Maximiliaan en Filips. IV. 236. maakt vrede. IV. 259. raakt op nieuws in oorlog met de Nederlanders. IV. 292. maakt vrede. IV. 294

Karel, naderhand Hertog van Bourgondie. zyne eerste bedryven hier te lande. IV. 43. zyne Regtspleeging, over die van Haamstede. IV. 45. hy trouwt. IV. 46. vervalt in twist met zynen Vader. IV. 69. bekomt verscheiden' Heerlykheden. IV. 70, 71. handelt, heimelyk, in Frankryk. IV. 77. Hertog Filips zoekt hem te doen vatten. IV. 80. vermoedelyke aanslag van Lodewyk den XI. tegen hem. IV. 81. hy verslaat de Franschen, by Montlhery. IV. 84. overwint de Luikenaars. IV. 85. wordt *Graaf.* IV. 97. slaat de Luikenaars andermaal. IV. 99. trouwt. IV. 99. wordt gehuldigd. IV. 99. verbindt zig met Eduard den IV. IV. 103. noodzaakt Lodewyk den XI. tot vrede. IV. 103. houdt het Graafgeding in Holland en in Zeeland. IV. 106. zoekt de Friezen tot onderwerping te brengen. IV. 107. raakt in nieuwe onlust, met Lodewyk den XI. IV. 110. doet heimelyke poogingen, om Eduard den IV. op den Troon te herstellen. IV. 115. 't gelukt. IV. 117. hy sluit Bestand en daarna Vrede met Frankryk. IV. 118. raakt in nieuwen oorlog met dit Ryk. IV. 123. sluit Bestand. VI. 124. stilt eene beroerte te Zierikzee. IV. 126. en te Dordrecht. IV. 127. spreekt Reinoud van Brederode vry. IV. 135. pandt Gelder en Zutfen. IV. 139. doet zig aldaar inhuldigen. IV 140. staat naar den naam van *Koning*. IV. 145. zoekt zyn gebied langs den Ryn uit te breiden. IV. 147. belegert Nuis. IV. 149. verlaat het. IV. 151. bemagtigt Lotharingen. IV. 156. wint Granson. IV. 157. verliest een' veldslag aldaar. IV. 158. en nog een' by Murat. IV. 158. verliest Nancy. IV. 159. belegert het, andermaal. IV. 159. sneuvelt. IV. 160. zyn aart. IV. 160. men twyfelt lang, of hy wel dood zy. IV. 162

Karel, Zoon van Adolf van Egmond, te Gend opgevoed. IV. 141, 306. Ridder geslaagen. IV. 236. gevangen. IV. 237, 307. geslaakt. IV. 307. hy komt in Gelderland. IV. 307. doet den Hollanderen den oorlog aan. IV. 307. de Ryksvorsten verklaaren, dat hy geen regt op Gelder heeft. IV. 308. hy bemagtigt Leerdam. IV. 309. sluit een Bestand met den Aartshertoge Filips. IV. 317. die hem den oorlog aanzegt. IV. 323. hy verliest een' scheepstryd voor Monnikendam. IV. 323. zoekt hulp by Frankryk. IV. 329. sluit een Bestand IV. 330. bemagtigt Grol, Lochem en Wageningen. IV. 340. ontvangt Fransche hulp. IV. 345. staat zyns Legers. IV. 352. hy valt in Brabant en Holland. IV. 353. bemagtigt Muiden en Weesp. IV. 354. eischt Amsterdam op. IV. 354. bestormt het Blokhuis, te Ypesloot. IV. 355. maakt vrede. IV. 358. breektze wederom. IV. 360. valt in Overyssel. IV. 363. wint Harderwyk. IV. 365. en Bommel. IV. 366. wordt tot Beschermheer van Utrecht aangenomen. IV. 368. verrast Woudrichem. IV. 371. handelt over vrede. IV. 371. steekt de Voorstad van Amsterdam in den brand. IV. 374. sluit een vierjaarig Bestand. IV. 376. verbindt zig met Graave Edzard. IV. 384. zyne inzigten hier mede. IV. 385. hy maakt zig meester van Groningen. IV. 384. bemagtigt verscheiden' Plaatsen in

Fries-

Friesland. IV. 387. doet een' togt naar Italie. IV. 397. verrast Nieuwpoort. IV. 398. sluit Bestand met Karel den V. IV. 401, 406, 420. 447. trouwt. IV. 420. bespiedt Holland in persoon. IV. 436. valt in Overyssel. IV. 438. maakt wederom Bestand. IV. 452. legt bezetting in Utrecht. IV. 469. verliest de Stad. IV. 494. maakt Vrede met Karel den V. IV. 494. verbindt zig met Christiaan den III. Koning van Deenemarke. V. 109. valt in Groningerland. V. 112 verliest Groningen. V. 115, 120. maakt een Verbond met Frankryk. V. 126. begint den oorlog, op nieuws, tegen Karel den V. V. 127. maakt vrede. V. 135. zyn aanslag op Enkhuizen. V. 143. hy twist met de Geldersche Steden. V. 145. bestemt haare schikking op de opvolging V. 146. sterft. V. 147

Karel van Poitiers wordt Opperopzigter der Hollandsche Dykaadjen. IV. 395

KARIOVALDA, Legerhoofd der Batavieren, sneuvelt. I. 75, 76

KAROLOMAN, Zoon van Karel Martel, regeert Oostfrankryk. I. 382. noemt zig *Hertog* en *Prins* der *Franken*. I. 383. slaat de Saxers en Friezen. I. 402. wordt Monnik. I. 404

KAROLOMAN, Zoon van Pipyn, wordt Koning van Oostfrankryk. I. 418. sterft. I. 418

Kastrichem (Bruin van) sneuvelt te Schagen. II. 262

KATTEN, waar zy woonden. I. 11. hun twist met de Batavieren. I. 11. verscheiden' Plaatsen in de Nederlanden naar hen genoemd. I. 12. *Aant.* zy worden, door Germanikus, geslaagen. I. 65. belegeren Maguntiakum. I. 146. vallen in Belgie. I. 192. worden door Antonius beoorloogd. I. 197

KATTENWALD bewerkt een Verbond tusschen Cezar en de Batavieren. I. 47

Kats (Nikolaas van) stilt een oproer te Utrecht. III. 14

—— *(Nikolaas van)* Heer van Schoonhoven. III. 148

Kauchen, oude wooning van dit volk. I. 59. *Aant.* togt van Druzus tegen hen. I. 59. hunne zeeschuimeryen. I. 91. door Korbulo beteugeld. I. 93, 95. zy vallen in Belgie. I. 198

Keenenburg, bemagtigd door Henrik den III. II. 159

Keizerryk (Duitsch) geschil over de onderhoorigheid der Nederlanden aan het zelve. V. 301

—— (Grieksch of Oostersch) staat van het zelve. II. 340

Kennemerland [*Kinnin* of *Chinheym*] aan Rorik ter Leen gegeven. II. 49. eenige goederen, in dit Graafschap, Dirk den II. afgestaan. II. 126. door Graave Lodewyk bemagtigd. II. 316

KENNEMERS staan op tegen Dirk den VI. II. 222. onderwerpen zig. II. 223. verwoesten Schagen. II. 260. staan op tegen de Edelen. III. 10. vallen in Amstelland. III. 11. belegeren Haarlem. III. 13. verbinden zig met de Stigtschen. III. 12, 14. verliezen hunne voorregten, om 't weigeren van 's Graaven bede. III. 207. loopen Holland af. III. 471. worden voor Hoorn gestuit. III. 473. verliezen hunne voorregten. III. 476. worden in dezelven hersteld. IV. 54. verbeurenze op nieuws. IV. 283. en verkrygenze wederom. IV. 283

Kerkvergadering van Trente byeen geroepen. V. 277. voortgang derzelve. V. 280. klein getal der Leden, aldaar, in 't eerst, samengekomen. V. 280, 365. zy wordt hervat. V. 360. Nederlanders derwaards gezonden. V. 362. zy wordt besloten. V. 365

Kerkvergaderingen der agtste eeuwe. I. 394

Kettery van Adelbert en Klemens. I. 391. van eenige Friezen. II. 45. van Tanchelyn. II. 211

Keulen. geschil met den Bisschop van Keulen, over 't regt tot de Kerke van Utrecht. I. 408

Kimbren, waar zy oudtyds gewoond hebben. I. 6. hun oorlog met de Romeinen. I. 8-11

Kinnin of *Kinhim*. Zie *Kennemerland*.

Klinheim (Beek). waar gelegen. II. 107
Klaas Korf, de Ontvanger. zyn schraapzugt. IV. 262. zyn huis wordt geplonderd. IV. 273
Klassikus verbindt zig met Civilis. I. 147, 149. doet zig voor Romeinsch' Veldheer erkennen. I. 151
KLAUDIUS (Keizer) herstelt zekeren Altaar. I. 91. trekt tegen de Britten. I. 91. wordt vergiftigd. I. 95
KLAUDIUS CIVILIS. zyn afkomst en gedaante. I. 117. togt tegen de Britten. I. 91. hy wordt, gevangelyk, naar Rome gevoerd I. 99. in vryheid hersteld. I. 102. besluit tegen de Romeinen op te staan. I. 117. veinst Vespaziaans zyde, tegen Vitellius, te kiezen. I. 117. hitst de Batavieren op tegen de Romeinen. I. 120. verbindt zig met de Kaninefaaten. I. 121. ontveinst, deel aan derzelver vyandlykheden te hebben. I. 124. slaat de Romeinen. I. 124. zoekt de Galliërs aan zyne zyde te trekken. I. 125. verjaagt twee Keurbenden. I. 127. brengt zyn volk onder den eed van Vespaziaan. I. 131. bestormt en belegert Vetera. I. 132, 136. men zoekt hem de wapenen te doen afleggen. I. 139. hy tokkelt de Treviren. I. 140. overmeestert Asciburgium. I. 140. wordt te Gelduba afgeslaagen. I. 141. Vokula verjaagt hem, van voor Vetera, op nieuws. I. 145. zyne Ruitery slaat de Romeinsche. I. 145. hy verklaart zig vyand der Romeinen. I. 146. beweegt de Galliërs tot opstand. I. 147, 143, 149. Vetera geeft zig aan hem over. I. 152. hy legt zyn hair af, als overwinnaar. I. 153. hy brengt de Agrippiner Bouwstad aan zyne zyde. I. 156. ook de Tongeren. I. 158. Cerialis slaat hem. I. 166. de Ubiën vallen hem af. I. 167. zyne tweede nederlaag. I. 171. hy verbrandt de Stad, en wykt op 't Eiland der Batavieren. I. 172. overvalt de Romeinsche Legerplaatsen op dit Eiland. I. 174. zyne derde nederlaag. I. 177. hy rust eene Vloot toe. I. 178. hy sluit vrede met Cerialis. I. 181
KLAUDIUS LABEO, Overste eener Batavische vleugel, raakt met Civilis in geschil. I. 127. loopt de Landen der Kaninefaaten en Marezaaten af. I. 149. poogt Civilis te stuiten. I. 157, 158
KLAUDIUS VIKTOR, Zusters Zoon van Civilis, overvalt Asciburgium. I. 141
Kleeding. Pragt derzelve, ten tyde der Hertogen Filips en Karel. IV. 97. bepaald, ten tyde van Karel den V. V. 27, 29, 293.
Kleef (*Huis* te) door Hertoge Albrecht gestigt. III. 353
Klemens en *Adelbert*, Ketters der agtste eeuwe. I. 391
KLODIO regeert over de Salische Franken. I. 281, 282. waar hy zyn verblyf hadt. I. 282. *Aant.* maakt zig meester van eenig Land in Gallie. I. 287
KLOTARIS wordt Koning van Oostfrankryk. I. 320. overwint de Saxers. I. 321. wordt door hen overwonnen. I. 323. sterft. I. 323
KLOTARIS DE II. wordt Koning van Frankryk. I. 330. overwint de Saxers en Friezen. I. 330
KLOVIS, Koning der Franken, overwint Syagrius. I. 301. en verscheiden andere Mogendheden in Gallie. I. 304. ook de Alemannen, Friezen en Saxers. I. 307. wordt Christensch. I. 307. verdraagt zig met de Armorichen. I. 308. overwint Sigebert, Kararik en Regnomer. I. 309, 310. neemt de waardigheid van *Consul* aan. I. 308. sterft. I. 310
KLOVIS DE II. wordt Koning van Frankryk. I. 347
KLOVIS DE III. wordt Koning van Oostfrankryk. I. 348
KOENRAAD DE I. (Keizer) tragt naar Lotharingen. II. 104. sterft. II. 105
KOENRAAD DE II. (Keizer) II. 149. sterft te Utrecht. II. 153
KOENRAAD DE III. (Keizer) herstelt de Utrechtsche Kerk, in 't regt op Oostergouwe en Westergouwe. II. 226. dringt Utrecht eenen Bisschop op. II. 234. sterft. II. 235.

Koenraad, Roomsch-Koning, Zoon van Keizer Fredrik den II. II. 380. kant zig tegen Willem den II. II. 383. noodzaakt hem, Duitschland te ruimen. II. 386, 387
Koenraad, Bisschop van Utrecht, voltrekt het Slot te Ysselmonde. II. 183. wordt aldaar belegerd. II. 188. en, volgens sommigen, gedood. II. 189. bekomt de Graafschappen Oostergouwe, Westergouwe, Islegouwe en Staveren. II. 194, 196
Koeverden (Slot te) van ouds in bewaaringe des Bisschops van Utrecht. II. 229
Kolyn (Pieter) Burgemeester van Amsterdam, door de Herdoopers, gedood. V. 95
Kondrusen, een Germanisch Volk in Gallie. I. 43
Koningen (oude) der Franken. *Ezatech* of *Atech*. I. 221. *Genobon* of *Genobaudes*. I. 221, 224. *Askarikus* en *Regaïzus*. I. 229, 230. *Mellobaudes*. I. 265. *Markomer* en *Sunno*. I. 268. *Klodius* of *Kledio*. I. 281. *Childerik*. I. 293 *Egidius*. I. 293. *Klovis*. I. 303. *Ragnakarius*. I. 304. *Kararik*. I. 304, 309. *Sigebert*. I. 309. *Regnomer*. I. 310
Koningen van Oostfrankryk. *Theodorik*. I. 310. *Theodebert*. I. 312. *Theodebald*. I. 319. *Klotaris*. I. 320. *Sigebert*. I. 323. *Chilperik*. I. 326. *Childebert*. I. 327. *Theodebert de II*. I. 329. *Klotaris de II*. I. 330. *Dagobert*. I. 331. *Sigebert de II*. I. 344 *Dagobert de II*. I. 346. *Childebert de II*. I. 347. *Klovis de II*. I. 347. *Klotaris de II*. I. 348. *Childerik*. I. 348. *Theoderik de II*. I. 355. *Klovis de III*. I. 365. *Childebert de III*. I. 365. *Dagobert de III*. I. 365. *Chilperik de II*. I. 367. *Theodorik de III*. I. 371
Konstans, Zoon van Konstantyn, slaat de Franken. I. 233
Konstantinopole. Keizer Karel onderneemt een' togt derwaards, die niet voortgaat. V. 157
Konstantius Chlorus slaat de Franken I. 224. en Alemannen. I. 225
KONSTANTYN *de Groote* slaat de Franken. I. 230. of hy zagtmoedig geweest zy. I. 230. hy bezet den Ryn met Schepen en Volk. I. 232. begunstigt de Franken. I. 233
Konstantyn werpt zig tot Keizer op, in Gallie. I. 274
Koophandel (aloude) deezer Landen. I. 89, 123. op Engeland. I. 246, 437, 438. II. 7, 8. III. 21, 53, 63, 187, 405, 498. IV. 89, 233, 302, 321. V. 396. op de Oostzee. III. 201. aanwas van den zelven. III. 251, 500
Kooren, verbooden uit te voeren, zonder betaaling van *Congie*- of Verlofgeld. IV 481, 482. 't Verlofgeld wordt afgeschaft. V. 9. gebrek aan Kooren. V. 42, 293. 't Verlofgeld wederom ingevoerd. V. 104. andermaal afgeschaft. V. 105. op nieuws ingevoerd. V. 198. schadelykheid van het zelve. V. 201. 't wordt voor vyfentwintigduizend guldens afgekogt. V. 207. wederom geheeven. V. 283, 293. den uitvoer van 't Kooren voorgenomen te verbieden. V. 293
Koppenhage. Vredehandeling aldaar III. 539. of de onzen aan de Voorwaarden, hier geslooten, voldaan hebben. III. 544. andere Vredehandeling aldaar. V. 45
Korbulo (Domitius) verjaagt den Kaninefaat Gannaskus. I. 92. doet hem ombrengen. I. 93. overheert de Friezen. I. 92. vereenigt Ryn en Maas, door eene graft. I. 94
Kornelis, *Heer van Zevenbergen*, trekt op tegen de Gelderschen. IV. 323
Kortgeene (Filips van). III. 331
Kraayenborst (Gerard van) spant aan tegen Floris den V. III. 67. wordt ter dood gebragt. III. 92
Kraayenstein (Huis te) boven Dordrecht. III. 124
Kreil (Bosch van) waar te zoeken. II. 214. *Aant.* voorval aldaar. II. 214
Kresers. betekenis van dit woord. V. 178 *Aant.*
Kreitsen des Duitschen Ryks. de Nederlanden, eertyds, onder dezelven betrokken. V. 304
Krispus, Zoon van Konstantyn, slaat de Franken. I. 232

Kroonenburg. Slot aan de Vegt. Graaf Floris de V. wordt derwaards gebragt. III. 78. de Edelen vlugten 'er op. III. 83. 't wordt belegerd. III. 88. en gewonnen. III. 90
Kroonenburg (*Jan van*) Bevelhebber onder de Hoekschen. IV. 255
Kruis (*Jan Lambertszoon*) wordt, om zeker zeggen, onthalsd. III. 473
Kruiningen (*Arnold van*) woont een' togt naar Vlaanderen by. III. 204
——— (*Jakob* of *Joos van*) sneuvelt voor Breeme. V. 291
——— (*Jan van*) gebiedt binnen Zierikzee. III. 170
Kruisvaarten naar 't Heilig Land. Oorsprong derzelven. II. 199. wat 'er de Pausen mede beoogden. II. 203. eerste Kruisvaart. II. 200. veele Friesche en Zeeuwsche Edelen neemen 'er deel in. II. 201. Keizer Fredrik de I. gaat op eene Kruisvaart. II. 273. Floris de III. verzelt hem. II. 273. Kruisvaart naar Damiate, door Willem den I. bygewoond. II. 342. tegen de Stadingers. II. 372. de Hollanders en Zeeuwen verbinden zig tot eene Kruisvaart. II. 385
Kruptorix Hoeve in Friesland. I. 83
Krygsvolk. Begrooting der kosten van deszelfs onderhoud. IV. 485, 488. oorzaaken van het verloopen deszelfs. IV. 497. het Krygsvolk te water dienende plagt, door Schouten en Burgemeesters, gemonsterd te worden. IV. 44
Krytwaarder. waardigheid van den Huize van Wassenaar, van ouds. III. 442 *Aant.*
Kuik (*Godefrid van*), om 't ombrengen van Floris den Zwarten, in den Ryksban gedaan. II. 225, 226
—— (*Jan, Heer van*). III. 42. Zie *Jan van Kuik*.
Kuilenburg (Heerlykheid van) tot een Graafschap verheeven. V. 428
Kuzer (*Koenraad*) zet Hertog Albrecht op, tegen de Hoekschen. III. 323. vernielt verscheiden' Hoeksche Sloten. III. 326
—— (*Willem*) Baljuw van Rynland, loopt het Land van Haagestein af. III. 223
—— (*Willem*) 's Graaven Hofmeester, wordt vermoord. III. 322
Kysbeek (*Floris van*) verdedigt Schoonhoven. III. 467

L.

Lakens (Haarlemsche en Leidsche) in Frankryk nagemaakt. V. 273
Lamoraal, Graaf van Egmond, voert bevel in 't Keizerlyk Leger. V. 285, 371, 388. verzoekt de Koningin van Engeland, voor Prins Filips, ten Huwelyk. V. 391
Landvoogden (algemeene) der Nederlanden. Karel, Graaf van Charolois. IV. 44. Hertog Albrecht van Saxen. IV. 259. Engelbert van Nassau, Heer van Breda. IV. 320. Willem van Croi, Heer van Chievres en Aarschot. IV. 331. Margareet van Oostenryk, Hertogin Weduwe van Savoie. IV. 348. Maria, Koningin Weduwe van Hongarye. V. 21
Langerak (*Gysbrecht van*) wordt gevangen. III. 274
Langobarden, hunne oude wooning. I. 324. *Aant.* vallen in Italie. I. 324
Laurens Janszoon Koster vindt de Drukkonst. III. 505
Leede (*Floris van*). II. 295
—— (*Herbaren van der*). III. 41
—— (*Jan van der*). III. 41, 42
—— (*Jan en Pelgrim van der*) III. 179, 180
—— (*Volpert van*). II. 300
Leenen (kwaade) sedert den tyd van Willem den IV, gesplitst. III. 262. elk Leen was gehouden, den Graave in den oorlog te dienen. IV. 151
Leening (buitengewoone) door Hertoge Filips gevorderd. IV. 5. tot de reize van Koning Filips naar Spanje. IV. 328
Leenmannen des Bisschops van Utrecht. II. 268
Leenroerigheid (aloude) van Holland van het Duitsche Ryk. II. 257. III. 27, 63, 215, 216, 267, 304, 406, 422, 424, 549. IV. 67. V. 301 enz. 341
Leerdam, door de Gelderschen, bemagtigd. IV. 309, door den Hertoge van Saxen herwonnen. IV. 310.

Lek

Lek (Filips van der). III. 389
—— *(Gysbrecht van de).* II. 322
—— *(Henrik van de).* III. 41, 42
—— *(Volpert van de).* II. 259
LEIDEN, door Graave Lodewyk bemagtigd. II. 316, 319. werpt de Vlaamsche bezetting uit. III. 166. wordt, door Jan van Beieren, ingenomen. III. 440, 441. geweldige oproer aldaar, tusschen de Hoekschen en Kabbeljaauwschen. IV. 10. de Kabbeljaauwschen bemagtigen de Stad. IV. 186. daarna, de Hoekschen. IV. 194. wat laater, de Kabbeljaauwschen. IV. 197. de Hoekschen zoeken haar, vergeefs, te herwinnen. IV. 253. aanslag van 't Kaas- en Broodsvolk op de Stad. IV. 280. van de Herdoopers. V. 87
Leiden (Meester *Gerard van*). III. 33
Leisten. wat, oudtyds, betekende. III. III. 387
Lepeltak (Andries) Prokureur generaal van Jonkheer Frans van Brederode, wordt onthalsd. IV. 258
Liesveld (Herbert van) wordt gevangen. III. 274
Ligtenberg (Jakob van) doodgeslaagen. III. 163, 164
—— *(Jan van)* Burgemeester te Utrecht, doet den Bisschop vangen. III. 150
Lingoonen. hunne oude wooning. I. 104
Liora. welk water 'er mede gemeend worde. II. 126, 127
Livrei, door byzondere Persoonen, buiten hunne Huisgezinnen, verbooden te geeven. IV. 13. der byzondere Steden Poorteren. IV. 151
Lochem, ingenomen door Hertoge Karel van Gelder. IV. 340
LODEWYK (Keizer) geeft den Friezen 't Regt op hun vaderlyk erfgoed weder. II. 42. ondersteunt Heriold. II. 43, 44, 49. geeft zynen Zoon Lotharius deel aan de de Regeering. II. 45. handelt met de Deenen. II. 46, 48, 50, 53. geeft Heriold, Rorik en Hemming eenig bewind, hier te Lande. II. 48. verdeelt zyn Ryk onder zyne Zoonen. II. 56. sterft. II. 59
LODEWYK DE II. (Keizer) eischt Lotharingen. II. 77. sterft. II. 83
LODEWYK, (Koning) Zoon van Keizer Lodewyk, krygt het Land ter regter zyde des Ryns. II. 61. geeft Wasda aan Graave Dirk. II. 73. bekomt een deel van Lotharingen. II. 76. sterft. II. 83
LODEWYK, Hertog van Beieren, tot Keizer verheeven. III. 213. trouwt met Margareet, Dogter van Willem den III. III. 206, 214. staat van het Keizerlyk Regt op Holland af. III. 214. twist met Paus Jan den XXII. III. 215. zoekt hulp by Willem den III. III. 216. wordt gekroond. III. 218. beveelt den Friezen Willem den III. onderdaanig te zyn. III. 228. schryft aan de Stad Haarlem. III. 244. draagt deeze Landen zyner Gemaalinne op. III. 267. sterft. III. 274
LODEWYK, Zoon van Keizer Lodewyk den II, bekomt gantsch Lotharingen. II. 83. beoorloogt de Noormannen. II. 83. sterft. II. 86
Lodewyk de XI, Koning van Frankryk, raakt met Hertoge Filips in oorlog. IV. 79. zoekt, zo men meende, den Graaf van Charolois te ligten. IV. 81. maakt vrede, te Conflans. IV. 85. te Peronne. IV. 103, 105. welke bevestigd wordt. IV. 119. vangt nieuwen oorlog aan. IV. 123 sluit Bestand. IV. 124. bemagtigt een goed gedeelte der Bourgondische Staaten. IV. 163 zyn toeleg omtrent Holland. IV. 164. hy maakt vrede. IV. 221. sterft. IV. 231
Lodewyk de XII. Koning van Frankryk, zendt den Gelderschen hulp. IV. 316, 345. arbeidt, om Harderwyk en Bommel den Oostenrykschen te doen weder leveren. IV. 366. maakt Vrede. IV. 380
LODEWYK, Graaf van Loon, trouwt met de Graavinne Ada. II. 299, 300. vlugt naar Utrecht. II. 303. verzamelt een Leger. II. 312. bemagtigt Zuidholland, Leiden en Kennemerland. II. 316. verbrandt S. Aagtendorp en 't Egmonder Slot. 316. wint Leiden, andermaal. II. 318. breekt op van Voorschooten. II. 319. sluit een Verdrag met Bisschop Dirk den II.

II. 322. en met Willem den I. II. 324. verlaat Holland. II. 327. zoekt zig in 't bezit daarvan te doen herstellen. II. 339. sterft. II. 340

Lodewyk van Nevers, Graaf van Vlaanderen, sluit een verdrag met Willem den III. III. 202

Lodewyk van Brugge, Heer van Gruithuizen, wordt Stadhouder van Holland. IV. 114. beschermt Koning Eduard den. IV. IV. 114. wordt Graaf van Winchester. IV. 117. wordt ontzet van zyn Ampt. IV. 171

Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat. V. 237, 262. wordt Stadhouder van Holland. V. 270. ontslaat zig van dit Ampt. V. 294

Loevestein (Slot te) door Jonkheere Willem overmeesterd. III. 344

Loon. Gelegenheid van dit Graafschap. II. 301

LOTHARINGEN, hoe uitgestrekt van ouds. II. 62. twist over dit Ryk. II. 77, 104, 105. 't wordt in een Hertogdom veranderd. II. 103. Keizer Henrik de I. krygt 'er bewind over. II. 106, 116

LOTHARIUS, Zoon van Keizer Lodewyk, krygt deel aan de Regeering. II. 46, 56. wordt Keizer. II. 61. hem wordt het Land tusschen den Ryn, de Schelde en de Zee toegelegd. II. 61. hy sterft. II. 67

LOTHARIUS, Hertog van Saxen, twist met Henrik den V. II. 216. wordt Keizer. II. 217. hegt Oostergouwe en Westergouwe aan Holland. II. 217. legt den twist by, tusschen Dirk den VI. en deszelfs Broeder. II. 223. sterft. II. 226

LOTHARIUS, Zoon van Keizer Lotharius, bekomt Lotharingen. II. 67. sterft. II. 73

Lugdunum is nu Lions. I. 105

Luikenaars, door de Hertogen Jan en Willem geslaagen. III. 381. door den Graave van Charolois. IV. 85. door den zelfden, nu Hertoge Karel van Bourgondie. IV. 99. door Hertoge Maximiliaan. IV. 223, 224

Lusoria, eene soort van Schepen. I. 217 *Aant.*

Luther (Maarten). Oorsprong en Voortgang zyner Leere. IV. 415, 425. V. 3. hy raakt in verschil met Zwinglius. V. 5. sterft. V. 292

M.

MAarschalk des Bisschops van Utrecht. Titel der oude Hollandsche Graaven. II. 148, 149

Maarten van Rossem overvalt en plondert 's Graavenhaage. IV. 483. valt in Brabant. V. 223. loopt de Meyerye af. V. 224. komt voor Antwerpen en Leuven. V. 226. vereenigt zig met het Fransche Leger. V. 227. valt in Luxemburg. V. 247. bemagtigt Amersfoort. V. 247. loopt andermaal de Meierye af. V. 247. begeeft zig in dienst van Karel den V. V. 256. zyne verdere Krygsbedryven. V. 370. en dood. V. 417

Maguntiakum nu Mentz. I. 121. belegerd. I. 146. de Kerk aldaar, door de Alemannen, beroofd. I. 262

Malorix. Zie *Verritus* en *Malorix*.

Man van wapenen of *gewapend man*. wat 'er, oudtyds, door verstaan werdt. II. 334 *Aant.*

Marche (Olivier de la) Schryver der *Memoires*. IV. 74, 83

MARSZAATEN. hunne oude wooning. I. 48. Labeo overvalt hen. I. 149

MARGARETA, Dogter van Graave Willem den III. trouwt met Keizer Lodewyk. III. 206, 214. wordt met Holland verlyd. III. 266, 267. tot Graavinne ingehuldigd. III. 268. haare Zoonen. III. 268. zy geeft den Landen verscheiden Vryheden. III. 269. trekt naar Beieren. III. 271. draagt haaren Zoon, Willem, Holland, Zeeland en Friesland op. III. 275. aanvaart de Regeering wederom. III. 276. zoekt hulp in Engeland. III. 277. raakt met haaren Zoon in oorlog. III. 279. wordt geslaagen. III. 282. wykt naar Engeland. III. 283. sterft. III. 284

Margareet van Kleeve, Weduwe van Hertoge Albrecht, stoot haars overleeden' mans boedel met den voet.

voet. III. 354

Margareet, Graavin van Vlaanderen. II. 388. twist tusschen haare kinderen van tweeërlei bedde. II. 388. zy wil zig niet leenroerig erkennen van Koning Willem. II. 392. vordert deeze erkentenis van hem. II. 392. zoekt onderstand by Frankryk. II. 394. maakt vrede met Koning Willem. II. 396. en een verdrag met den Voogd van Floris den V. III. 3

MARGAREET, Dogter van Maximiliaan en Maria. IV. 207. wordt den Daufyn ten Huwelyk beloofd IV. 222. die, Koning geworden, haar haaren Vader wederom t'huis zendt. IV. 293, 294. zy trouwt met den Prinse van Spanje. IV. 303. wordt Weduwe. IV. 304. trouwt met Filibert, Hertog van Savoie. IV. 320. wordt andermaal Weduwe. IV. 334. handel over een Huwelyk van haar en Henrik den VII. IV. 334, 343. zy wordt Landvoogdes. IV. 348. staat slegts bepaalde Voorregten toe. IV. 349. vordert eene Bede tot den kryg tegen de Gelderschen. IV. 371. wordt door Karel den V. in de Landvoogdye bevestigd. IV. 407, 423. schynt eenige Hervorming voor te hebben. V. 4. sterft. V. 14

Margareet, natuurlyke Dogter van Karel den V. IV. 508

Maria, Koningin van Engeland. V. 390. trouwt met Filips, Prinse van Spanje. V. 391, 397

MARIA, Dogter van Hertoge Karel, gebooren. IV. 46. wordt aan verscheiden' Vorsten ten Huwelyk toegezeid. IV. 146. wordt *Graavin*. IV. 163. verleent het Groot-Privilegie. IV. 166. handelt met Frankryk. IV. 171. trouwt met Hertoge Maximiliaan. IV. 179. maakt een verbond met Engeland. IV. 181. wordt in Gelderland gehuldigd. IV. 185. sterft. IV. 206

MARIA, Koningin van Hongarye. V. 4. wordt Landvoogdes. V. 21. haar aart. V. 22. haar handel met de Deensche gezanten. V. 46. zy staat den Zeeuwen afslag in de Beden toe. V. 49. stelt orde tegen de Herdooperye. V. 76. zoekt Excynzen in Holland in te voeren. IV. 133. doet zwaare Beden. V. 136, 137, 148, 162, 216, 224, 227, 239, 248, 264, 274, 282, 371, 381, 402, 417. tragt Holland te beweegen, om een gezantschap naar Spanje te zenden. V. 160. komt in Holland. V. 161. keert schielyk te rug, ter gelegenheid der beroerte te Gend. V. 164, 174. zy staat der Gemeente haaren eisch toe. V. 175. reist naar Utrecht, Groningen en Friesland. V. 284. begeert haar ontslag. V. 343. wordt in de Landvoogdye bevestigd. V. 345. brengt eenige verzagting te wege, in 's Keizers Plakaaten. V. 349

Marinus Sanuto. zyne schriften en bedryf. III. 236, 251 *Aant.*

Mark (Willem van der) Heer van Aremberg, te Utrecht onthalsd. IV. 223, 224

Marken. Klooster aldaar, verbrand door de Weduwe van Willem den IV. III. 261

Markomannen. hunne oude wooning. I. 186

Markt van Adrianus, hier te lande. I. 191

Marsen, een volk in Germanie. I. 79

Masalant (Graafschap). eenige goederen in het zelve aan Dirk den II. afgestaan. II. 126, 127

Mattiaken. of zy in Zeeland gewoond hebben. I. 48. *Aant.* zy verbinden zig met Cezar. I. 48. belegeren Maguntiakum. I. 146

Mattium, Hoofdstad der Katten, verbrand. I. 65

Maximiaan Herkulius overwint verscheiden' Overrynsche Volken. I. 219. ook de Franken. I. 221

MAXIMILIAAN, Hertog van Oostenryk, trouwt met Vrouwe Maria. IV. 179. wordt ingehuldigd. IV. 181. maakt een verbond met Engeland. IV. 181. raakt in oorlog met Gelderland. IV. 182. wordt aldaar ingehuldigd. IV. 185. doet eene Bede. IV. 190. handelt met Eduard den IV. IV. 192. stelt de Kabbeljaauwschen in 't bewind. IV. 196. wordt erkend voor Voogd van

van zynen Zoon Filips. IV. 208. maakt vrede met Frankryk. IV. 221. bedwingt de Luikenaars. IV. 223. wordt *Aartshertog*. IV. 226. belegert Utrecht. IV. 226. neemt de Stad in, by verdrag. IV. 229. bereidt zig, om Vlaanderen aan te tasten. IV. 232. sluit een verbond met Engeland. IV. 233. wordt *Roomsch-Koning*. IV. 235. verheft Egmond tot een Graafschap. IV. 233. raakt wederom in oorlog met Frankryk. IV. 236. stelt orde op de Admiraliteit. IV. 237. wordt gevangen. IV. 240. maakt een verdrag met Vlaanderen. IV. 241. Sluis verklaart zig tegen hem. IV. 244. hy komt in Holland. IV. 248. schenkt den Amsterdammeren zyne Kroon boven hun wapen. IV. 249. stelt Hertog Albrecht van Saxen aan, tot algemeenen Stadhouder. IV. 259. verdraagt zig met Vlaanderen. IV. 259, 268. zet de munt schielyk af. IV. 260. maakt verscheiden Verbonden met Engeland. IV. 267. raakt in oorlog met Frankryk. IV. 292. maakt vrede. IV. 294. wordt *Keizer*. IV. 294. staat zynen Zoon de Regeering der Nederlanden af. IV. 294. aanvaartze wederom, als Voogd van zynen Kleinzoon Karel. IV. 340. stelt zyne Dogter, Margareet, tot Landvoogdesse aan. IV. 340, 348. maakt vrede met Frankryk. IV. 358. wordt van eenen togt in Gelderland afgeschrikt. IV. 361. zoekt dien door te zetten. IV. 373. verbindt zig met Engeland tegen Frankryk. IV. 377. maakt met Frankryk vrede. IV. 380. staat zynen Kleinzoon de Regeering af. IV. 388. sterft. IV. 421

Maximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, wordt Admiraal. V. 193. heeft geschil met den Stadhouder en Staaten van Holland, over de vrygeleibrieven. V. 194. doet eene Landing in de Rivier van Bourdeaux. V. 246. wordt Stadhouder van Holland. V. 294. zyn aanzien. V. 295. de Staaten doen hem een geschenk. V. 353. hy draagt zorg voor de Hollandsche zeestranden. V. 380. zyne Heerlykheid Veere en Vlissingen wordt tot een Markgraafschap verheeven. V. 428

Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buuren, volgt zynen Vader, Floris, op. V. 193. trekt met een Leger naar Duitschland. V. 287. neemt Darmstad en Frankfort in. V. 291. sterft. V. 326. zyne Dogter, Anna, trouwt met den Prinse van Oranje. V. 326

MAXIMYN (Keizer). zyne Krygstogten tegen de Germaanen. I. 198, 199

Mechelen. groote Raad aldaar opgeregt. *Zie* Raad (groote).

Medemelacha, een water omtrent Medenblik. II. 126, 127

MEDENBLIK. Slot aldaar gestigt. III. 44, 45. de Plaats verkrygt Stads geregtigheid. III. 45. 't Slot, door de Westfriezen, belegerd. III. 99. door Jan van Avennes ontzet. III. 101. de Stad verzoent zig met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 286. wordt, door de Gelderschen, ingenomen. IV. 403

Mediomatriken. oude Inwooners van Gallie. I. 162 *Aant.*

Meer Flevo, nu de *Zuiderzee*. I. 56

Meerhem (Rogier van). II. 294, 300. beschermt Vrouw Ada op den Burgt te Leiden. II. 304

Meiery van 's Hertogenbosch, afgeloopen door Maarten van Rossem. V. 224, 247

Meinard van Ham verzamelt eenig volk tusschen Utrecht en Amersfoort. V. 49. trekt 'er mede naar Oostfriesland. V. 53. zyn oogmerk. V. 53. hy versterkt zig te Appingadam. V. 111, 112. dreigt in Holland te vallen. V. 112. verliest Appingadam. V. 119

Melanchton (Filips) naar Trente gezonden. V. 365

Melis Stoke. Oordeel over hem en zyne Rymkronyke. I. 445. *Aant.* III. 67, 81, 91, 182

Menapiërs, oude Inwooners van het Belgisch Gallie. I. 41. hun Land wordt door de Uzipeeten en Tenkteren ingenomen. I. 42

Menno Simonsz, Leeraar der Doopsge-

gezinden. V. 71. zyn oordeel over de Munstersche Herdoopers. V. 100
Mennoniten. naar wien genoemd. V. 71. *Zie* Doopsgezinden.
Merkere (*Gerard van*) wordt Admiraal der Vloote tegen de Oosterlingen. V. 60. bemagtigt een Fransch schip. V. 129
Merula (*Engel Willemszoon*) Priester te Heenvliet. Zyn zonderling einde. V. 408
Merwede (*Huis* te). Jan de II. Hertog van Brabant, belegert het, vergeefs. III. 162
——— (twee Heeren van de) sneuvelen op een togt in Friesland. III. 260
——— (*Dirk van de*). III. 446
Mets. vergeefs belegerd door Karel den V. V. 370. aanslag op deeze Stad. V. 400
Middagten (*Jan van*) een Gelderschman, helpt Hoorn verrassen. IV. 211
MIDDELBURG, in Zeeland. derwaards worden eenige Antwerpsche Monniken gezonden, in 't begin der twaalfde eeuwe. II. 212. Keuren aan deeze Stad, door Graave Willem den I. gegeven. II. 252. zy wordt, door Graave Guy, belegerd. III. 48. verlaaten. III. 49. door deszelfs Zoon ingenomen. III. 156
Mierop (*Gerard van*) bewaart het Blokhuis te Ypesloot. IV. 355
Moermond. Slot van Jan van Renesse, ingenomen. II. 110
Mona (Eiland) met hulp der Batavieren gewonnen. I. 98
MONNIKENDAM. Bisschop Willem de II. doet een' ongelukkigen togt derwaards. III. 108. de Stad verzoent zig met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 286. Scheepsstryd voor deeze Stad. IV. 323
Monster (de Jonge *Gerard van*) sneuvelt te Schagen. II. 262
——— (*Maurinus van*). II. 259
Monstering van 't Krygsvolk te water. geschiedde door Schouten en Burgemeesters. V. 44
Montfoort (*Slot* te) gestigt. II. 265. aan Herman van Woerden verpand. III. 14. hem ontweldigd. III. 38. Jan, Burggraaf van Montfoort, beoorloogt Jan van Beieren. III. 429. Zie *Jan*, *Burggraaf van Montfoort*. 't Slot wordt bemagtigd, door Albrecht van Saxen. IV. 263, 266
Morgenspraaken. zo werden de Byeenkomsten der Gilden genaamd. IV. 58
Morgentalen. zo noemde men de verponding op de Landeryen. V. 134
Morinen, oude Inwooners van het Belgisch Gallie. I. 41
Mosterd (*Reinier*) Amsterdammer, neemt eene party Gelderschen gevangen. IV. 355
Muiden of *Amuda*. Tol aldaar der Utrechtsche Kerke geschonken. II. 121. verdrag wegens Muiden. III. 39. Floris de V. op 't Slot aldaar gevangen. III. 78. van daar vervoerd. III. 80. 't wordt door Bisschop Willem bemagtigd. III. 97. door Bisschop Jan den IV. III. 286. door Bisschop Arnold. III. 307. door Karel van Gelder. IV. 354
Munt. Regt der Munte, door Otto den I. geschonken aan de Utrechtsche Kerke. II. 120. Munt der Graaven. III. 45, 46. onderzoek over het Regt der Munte, in Holland. III. 242. alleen te Dordrecht te houden. III. 426. grof en schielyk afgezet, door Maximiliaan. IV. 260
Munster door de Herdoopers overweldigd. V. 71. door den Bisschop belegerd. V. 73. hongersnood binnen deeze Stad. V. 82. die, by verrassing, ingenomen wordt. V. 83
Mylpaalen der oude Romeinen. I. 152 *Aant*.

N.

NAaktloopers, te Amsterdam. V. 74, 88
Naaldwyk (*Adriaan van*) helpt Hoorn verrassen. IV. 211
——— (*Hugo van*). II. 361
——— (*Willem van*) sneuvelt. III. 260. Zie *Jan van Naaldwyk*.
Naarden, door de Utrechtsche Ruiters ingenomen. IV. 203
Nabalia of *Naauwaale*. Stroom. I. 181

Nagel (Willem) Baljuw van Kennemerland, yvert voor Vrouwe Jakoba. III. 472
Nancy door Hertoge Karel bemagtigd. IV. 156. verlooren. IV. 159. op nieuws belegerd. IV. 159. Slag by deeze Stad. IV. 160
NEDERLANDEN. de meesten en aanzienlykften komen aan Hertoge Filips van Bourgondie. III. 507. hy doet hulde, wegens dezelven, aan Keizer Fredrik den III. III. 549. ontwerp van eene Unie, tusschen dezelven. V. 101. men zoektze als ééne Provincie te doen aanmerken. V. 5, 137. geschil over derzelver onderhoorigheid aan het Duitsche Ryk. V. 301. uitspraak deswege. V. 313. in Holland, met moeite aangenomen. V. 316. hoe zy, eindelyk, van alle verbindtenis aan 't Ryk vry geraakt zyn. V. 321. Karel de V. verklaart, dat zy nooit zullen konnen vaneen gescheiden worden. V. 343. staat derzelven, ten tyde der Overdragt. V. 439
Nederstigt, of 't *Land van Utrecht*. men arbeidt, om het aan Holland te doen hegten. IV. 494. het wordt onder éénen Stadhouder met Holland gebragt. V. 131
Nedfyr. Zie *Noodvuur*.
Nehalennia, Godin van de zeevaarende Ingezetenen der Nederlanden, van ouds. I. 25, 26
NERO houdt de Batavische Lyfwagt aan. I. 95. die een' toeleg op zyn leeven wreekt. I. 99. hy doorsteekt zig. I. 103
Nerviën, inwooners van het Belgisch Gallie, door Cezar overheerd. I. 40
Nieda, zie *Noda*.
Nieuwdorp, verbrand door Floris den III. II. 258
Nieuwendoorn, Slot in Westfriesland. III. 44. geslegt. III. 99
Nieuwendorp of *Nieuwburg*, Slot by Alkmaar. III. 44
Nieuwmegen. Hof aldaar, door Karel den Grooten gestigt. I. 420. door de Noormannen verbrand. II. 85. nog eens door Godefrid, Hertoge van Lotharingen. II. 161. de Stad wordt aan Gelder gehegt. II. 384. de Oostenrykschen zoeken haar te verrassen. IV. 344
Nieuwpoort verrast door de Gelderschen. IV. 398
Nikolaas van Cusa (Kardinaal). hoe hy, hier te lande, de aflaaten predikte. IV. 33. wat hy deedt, tot verbetering der zeden. IV. 34. hy heelt de scheuring der Utrechtsche Kerke. IV. 35
Nikolaas Perenot, Heer van Granvelle, woont de Vredehandeling te Madrid by. IV. 461. bewerkt een verbond met den Hertoge van Gulik en met den Koning van Deenemarke. V. 262. zyn list, om S. Disier te doen opgeeven. V. 271. hy woont de Kerkvergadering van Trente by. V. 362. hy sterft. V. 357
Noda, oude scheidpaal van 't Nederstigt. II. 246. *Aant.* ook de *Grebbe* genaamd. II. 248, 360
Noodvuur. wat 'er door betekend werdt. I. 395 *Aant.*
NOORDHOLLAND. wat men 'er, oudtyds, door verstondt. III. 161. het onderwerpt zig den Vlaamingen. III. 161. wordt 'er van verlost. III. 165
Noordwyk. Geweldenaaryen aldaar, door de Deenen, gepleegd II. 55
Noordwyk (Everard van) sneuvelt te Schagen. II. 262
Noormannen. Zie *Deenen*.
Noricum. 181 *Aant.*
Novesium, nu *Nuis*. I. 135 *Aant.*
Nuis belegerd door Hertoge Karel. IV. 149. verlaaten. IV. 152

O.

ODOKAR (Graaf) zyn twist met Koning Zwentibold. II. 101. hy wordt binnen Durfos belegerd. II. 101. zoekt hulp by Karel den Eenvoudigen. II. 102
Odyke (Lubbert van). II. 247
Oervede, wat 'er door verstaan werdt. III. 371
Offa, Koning van Mercie. zyn geschil met Karel den Grooten. I. 436
Oirvede. wat 'er door verstaan werdt. III. 371
Olennius hardheid verwekt eenen op-

opstand onder de Friezen. I. 80

OMMELANDEN verbinden zig, voor 't eerst, met de Stad Groningen. III. 339

Oorlog. Margareet belooft geen' oorlog te voeren, buiten der Staaten bewilliging. III. 269

Oorlogsverklaaring (voorbeeld eener) in de veertiende eeuwe. III. 273

Oostergo en *Westergo*, oudtyds Eilanden genoemd. I. 376. aan Koenraad, Bisschop van Utrecht, opgedraagen. II. 194. en hem wederom ontnomen. II. 195. hem op nieuws geschonken. II. 196. aan Holland gehegt. II. 217. wederom aan de Utrechtsche Kerke gegeven. II. 226. verdrag, deswege, tusschen Holland en 't Stigt. II. 243, 321. aan Willem, Broeder van Dirk den VII. opgedraagen. II. 280. Zie FRIESLAND (tegenwoordig).

Oosterlingen. Oorlog met dezelven. III. 530 enz. Vredehandeling. III. 539. Verdragen. III. 542. *Zie* Hanze-Steden.

Oostervant ('t *Graafschap*) waar gelegen. II. 147 *Aant.*

Oosterwyk (*Koenraad van*) wordt gevangen. III. 274

Oosterzee. Slot aldaar, door Graave Willem den I. gestigt. II. 281

OOSTFRANKRYK, een gedeelte der Nederlanden was 'er onder begreepen. I. 310. wordt *Duitschland* genaamd. II. 62

Oost-Holland. dus noemt zig Emmenes. III. 273

Oostzee. Koophandel op dezelve. III. 201, 500

Open houden van Steden en Sterkten. waarom, van ouds, bedongen. IV. 313 *Aant.*

Opperste magt den Graaven uit den huize van Oostenryk toegeschreeven. V. 140, 197, 242, 339, 340, 408

Opzitten of uitrusting van een gezant, hoe veel zy beliep. IV. 464. V. 161

Oranje ('t Prinsdom) komt aan den Huize van Nassau. IV. 504. V. 270

Oranje. Zie *Filibert van Chalons*, *René van Chalons* en *Willem van Nassau*.

Orateur. gewoone naam der Noordsche gezanten. IV. 467

Osdorp. die van Osdorp wederstaan de Dregter-Friezen. II. 236

OTHO tot Keizer uitgeroepen. I. 104. de Batavische hulpbenden verklaaren zig tegen hem. I. 106. hy beneemt zig het leeven. I. 112

OTTO DE I. (Keizer) doet eenige Giften aan de Kerke van Utrecht. II. 120. beoorloogt zynen Broeder, Henrik, om 't bezit van Lotharingen. II. 121. bemagtigt het. II. 123. sterft. II. 123

OTTO DE III. (Keizer) staat Dirk den II. eenige Leengoederen in eigendom af. II. 125

Otto van Saxen tot Keizer verkooren. II. 331. bevestigt Willem den I. in de Ryks Leenen. II. 333. Lodewyk van Loon zoekt zig, door hem, te doen herstellen. II. 339

Otto van Nassau, Graaf van Gelder, verdraagt zig met het Stigt, wegens de Veluwe. II. 272

Otto de III. Graaf van Gelder, pandt Nieuwmegen van Koning Willem. II. 384. wordt Voogd van Floris den V. III. 7. slaat Vrouwe Aleid. III. 8. sterft. III. 9

Otto, *Graaf van Benthem*, doet eenen inval in Drente. II. 227, 229. wordt geslaagen en gevangen. II. 230. wederom geslaakt. II. 231. omgebragt. II. 231

Otto de II. Graaf van Benthem, zyn geschil met die van Groningen en Drente. II. 285

Otto de II. Bisschop van Utrecht, gaat op de Kruisvaart. II. 342. keert te rug. II. 350. raakt in oorlog met den Graave van Gelder. II. 357. maakt vrede. II. 359. 't Drostampt van Salland wordt hem afgestaan. II. 360. hy raakt in nieuw geschil met de Drenters en Groningers. II. 361. sneuvelt. II. 365

Otto de III, Bisschop van Utrecht, wordt Voogd van Graave Willem den II. II. 376. sterft. II. 397

Otto, *Heer van Arkel*, bevredigt de Kabbeljaauwschen met Hertoge Albrecht. III. 298. zyn aanzien en

en bedryf. III. 299
Ottervoort ('t Wed) waar gelegen. II. 260
Ouddorp heeft Keuren van Willem den II. gehad. II. 401
Oude (*Reinier de*). II. 259
Oudewater, vergeefs, door Jan van Arkel, belegerd. III. 346. de Kabbeljaauwschen raaken 'er op 't kussen. IV. 196
Overste Heer. de Staaten van Holland myden 't geeven van deezen titel aan hunnen toekomenden Graave. V. 339
OVERYSSEL of *Overstigt*, door Karel van Gelder overvallen. IV. 363. en gedeeltelyk bemagtigd. IV. 438. Schenk voert een Leger derwaards IV. 442. Karel de V. wordt 'er Heer van. IV. 479. 't wordt een Landschap op zig zelf. V. 132

P.

PAlestina. Zie Heilig Land.
Parlement of groote Raad te Mechelen opgeregt. IV. 161. hersteld. IV. 322
Paspoorten. Zie Vrygeleibrieven.
Passau schynt zynen naam van de Batavieren ontleend te hebben. I. 295, 296.
Passausche Vrede gesloten. V. 366
Patricius. beteekenis deezes naams. I. 309 *Aant*. 421 *Aant*.
Pavie. Slag daar by. IV. 450
Paulinus Pompejus voltooit Druzus Dyk langs den Ryn. I. 95
Peerken Waarbeek draagt, onder den naam van Richard, Koning van Engeland, zyn regt op dit Ryk over aan Maximiliaan en Filips. IV. 301. zyn verder bedryf. IV. 299, 300, 301
Pelgrim, Zoon van Dirk den VI. eerste Heer van Voorne. II. 236, 238
Pelgrimaadjen naar 't Heilig Land. derzelver oorsprong. II. 151. zy geeven aanleiding tot de Kruisvaarten. II. 199
Pendrecht (*Bertolf van*). II. 259
Penning (honderdste en tiende). *Zie* Honderdste en Tiende Penning.
Penningen geligt tot tien ten honderd. III. 430
Perenot. Zie *Nikolaas* en *Anthoni Perenot*.
Peronne (Vrede van). IV. 105
Persyn (*Dirk*). II. 259
—— (*Dirk* en *Nikolaas*) sneuvelen in een scheepsstryd. III. 160
—— (*Jan*). II. 313. Zie *Jan Persyn*.
PETRONELLE (Vrouw) trouwt met Floris den II. II. 206. regeert Holland, geduurende de minderjaarigheid van Dirk den VI. II. 216. bekomt Oostergouwe en Westergouwe. II. 217. tragt naar het Graafschap van Vlaanderen. II. 217. doch vergeefs. II. 219. stigt of begiftigt het Klooster te Rynsburg. II. 233. sterft. II. 233. haar aart. II. 220
Philippeville, door Willem van Nassau versterkt. V. 416
Phladirtinga. Zie *Vlaardingen*.
Piek (*Gysbert*) Half heer van Asperen. IV. 184
Pier (*Groote*). Zie *Groote Pier*.
PIPYN *de Dikke*, Groothofmeester van Frankryk, verslaat Theodorik. I. 355. overwint de Friezen. I. 358. slaat hen, andermaal, by Duurstede. I. 363. sterft. I. 366
PIPYN *de Korte*, Groothofmeester van Frankryk, stelt Childerik den III. op den Westfrankischen Troon. I. 383. krygt bewind over gantsch Frankryk. I. 404. overwint de Saxers, met hulp der Friezen. I. 404, 417. wordt tot *Koning* verheeven. I. 405. staat den Paus een deel van Italie af. I. 418. sterft. I. 418.
Plaatsvulling vastgesteld, in de opvolging tot de Regeering der Nederlanden. V. 335
Placentie, vergeefs belegerd door Vitellius. I. 106
Plakaaten van Karel den V. tegen de Hervorming. IV. 426. V. 7, 278, 343. verdediging derzelven. V. 347. zy worden een weinig verzagt. V. 349
Poelgeest (*Gerrit van*) verliest het Slot van dien naam. IV. 251
Polanen ('t *Slot*) door de Kabbeljaauw-

jaauwschen vernield. III. 279. door die van' Delft, bemagtigd. III. 297
Polbain (*Maarten van*) belegert Rotterdam. IV. 256, 257
Poorters der Hollandsche en Zeeuwsche Steden woonen 't beleg van Nuis by. IV. 150
Poortvliet, by Scharpenisse, bemagtigd en geslegt. II. 323
POPPO, Koning der Friezen, geeft Willebrord vryheid tot prediken. I. 370. staat op tegen de Franken. I. 374. sneuvelt in een gevegt. I. 377
Posthumius (*Junius*) wordt voor Keizer uitgeroepen. I. 206. wordt omgebragt. I. 207
Pouderoyen ('t Slot) belegerd. IV. 352. gewonnen. IV. 357
Privilegie *de non evocando*, of om niet buitens Lands te regt gesteld te worden, welke uitzonderingen op het zelve vielen. IV. 39. Amsterdam staat dit Privilegie voor. V. 5. geene *Mandementen* te verleenen tegen eenig Privilegie. IV. 39. Groot-Privilegie van Vrouwe Maria. IV. 167. de Aartshertog Filips weigert het te bevestigen. IV. 295. waarom. IV. 298. Privilegien van verscheiden' Steden geschonden. IV. 486. V. 208, 408. verdigt Privilegie. V. 171. zorg voor de bewaaring van 's Lands Privilegien. V. 409
PROBUS (Keizer) staat den Franken eenig Land in Gallie af. I. 210, 211. stigt sterkten over den Ryn. I. 212. zyn brief aan den Romeinschen Raad. I. 212. hy staat den Galliërs 't planten van den Wynstok toe. I. 217
Protestanten. oorsprong deezes naams. V. 7. Karel de V. doet hun den oorlog aan, in Duitschland. V. 281. overwint hunne voornaamste hoofden. V. 292
PUPPIENUS en BALBINUS worden, ondanks de poogingen der Germanische Lyfwagt, gedood. I. 200
PURMERENDE (*Heerlykheid* van) aan Willem Eggert opgedraagen. III. 327. verandert van Heer. IV. 197. wordt met het Graafschap van Egmond vereenigd. IV. 233
Put van S. Willebrord, te Heilo. I. 362
Putten (Huis te). III. 124
—— (*Gerard van*) helpt Dirk den IV. binnen Dordrecht. II. 164
—— (*Nikolaas van*). III. 60, 102

Q.

QUaden, hunne oude wooning. I. 247 *Aant.* worden door de Saxers verjaagd. I. 247. verdryven de Saliërs uit Batavia. I. 248. hunne strooperyen. I. 249. zy worden, door Juliaan, bedwongen. I. 250. slaan zig omtrent den Ryn neder. I. 251
Quintilius. Zie *Varus*.

R.

R*Aad* van *Holland* betekende, oudtyds, de Edelen en Steden. III. 172
Raad van Staate, in de Nederlanden. V. 22
Raad (geheime) in de Nederlanden. V. 22
Raad der *Finantien* of Geldmiddelen, in de Nederlanden. V. 22
Raad (groote) te Mechelen opgeregt. IV. 161. hersteld. IV. 322
Raaphorst (*Christiaan van*). III. 93
——— (*Dirk van*) sneuvelt. III. 17
RADBOUD, Koning der Friezen, blyft ongeloovig, op de prediking van Wigbert. I. 356, 357. wordt, door Pipyn den Dikken, overwonnen. I. 358. valt in Frankryk. I. 362. wordt, andermaal, geslaagen. I. 363. zyne Dogter Theudesinde trouwt met Grimoald, Zoon van Pipyn. I. 364. hy slaat Karel Martel, met hulp van Raganfrid. I. 366. wordt, door Karel Martel, overwonnen. I. 367. weigert zig te laaten doopen, schoon hy den voet reeds in de vont hadt. I. 370. sterft. I. 370, 384
RADBOUD DE II, Koning of Hertog der Friezen, wykt naar Jutland. I. 418
RADBOUD, Heer van Neder-Friesland; verbindt zig met de Saxers. I. 402

RADBOUD, Heer van Friesland, wederstaat Rollos Leger. II. 81
Radboud, Bisschop van Utrecht. zyn bedryf en dood. II. 104
Radigis, Koning der Warners. Gelegenheid van zyn Huwelyk, met eene Frankische Prinses. I. 314
Raganfrid, Groot-hofmeester van Frankryk, slaat Karel Martel. I. 367. wordt door hem verwonnen. I. 367. verdraagt zig met hem. I. 371
Raginer, Hertog van Hasbain en Henegouwen, wordt, door Rollo, geslaagen. II. 81, 82. verbindt zig met Odokar en anderen, tegen Koning Zwentibold. II. 101. werpt zig in Durfos. II. 101
Rammekens (de sterkte) gestigt. V. 294
Rederykers. derzelver oorsprong en bedryf. IV. 13. zy schynen de Hervorming te begunstigen. V. 93
Reekalf (Gooßen Janszoon) Burgemeester van Amsterdam, beleidt den tegenstand tegen de herdoopers. V. 95, 96
Reformatie. Zie Hervorming.
Regeeringswyze der oude Batavieren. I. 29. der Landen omtrent den Ryn, in de vyfde eeuwe. I. 302. der nu vereenigde Nederlanden, in de negende eeuwe. II. 9. van Holland, in de dertiende en veertiende eeuwe. II. 306. III. 361
Regtspleeging. verandering in dezelve. V. 30
Reigersbosch aan den Amstel, aan Floris den V. afgestaan. III. 39
Reinoud de I, Graaf van Gelder, sluit een Bestand met Floris den V. III. 33
Reinoud de II. Graaf, wordt Hertog van Gelder. III. 241
Reinoud, Heer van Brederode, neemt de Dagvaart waar, voor den Stadhouder. V. 225, 228. mag 't wapen van Holland niet voeren. V. 329
Reinoud van Brederode helpt de Hoekschen in 't bewind. IV. 4. begeeft zig binnen Amsterdam. IV. 8, 13. woont den togt tegen Gend by. IV. 38. begeeft zig binnen Utrecht. IV. 57. verhaal zyner gevangenis. IV. 129. pyniging. IV. 133. en ontslag. IV. 135. hy sterft. IV. 135
Remen, oude Inwooners van het Belgisch Gallie. I. 40
René van Chalons, Zoon van Henrik van Nassau, erft het Prinsdom Oranje. IV. 508. wordt Stadhouder van Holland. V. 191. zyn last. V. 192. hy is getrouwd met Anna van Lotharingen. V. 146, 192. verschilt met den Admiraal over 't verleenen der Vrygeleibrieven. 196. herwint Luxemburg. V. 221. draagt zorg voor Holland. V. 223. trekt uit tegen de Gelderschen. V. 225. wordt geslaagen. V. 226. valt in Gulikerland. V. 236. men durft hem geene rekening afvorderen. V. 245. hy vergt den grooten Steden eene leening af. V. 251. wordt Stadhouder van Gelderland. V. 256. ontvangt, in 's Keizers naam, de hulde van verscheiden' Steden. V. 256. sneuvelt in 't beleg van S. Disier. V. 270
Renesse (Jan van). Zie *Jan van Renesse*.
—— *(Kostyn van)* helpt Utrecht tegen Amstel. III. 37
—— *(Kostyn van)* sneuvelt. III. 282
Rennenberg (Graaf van) wordt Kapitein in Holland. IV. 487
Renten (Lyf-) door de Steden verkogt. III. 427. te Utrecht, ruim twee-en twintig ten honderd Lyfrenten beloofd. IV. 214. twintig ten honderd aan Renten betaald. V. 275
Representatie. Zie Plaatsvulling.
Rheime, Dogter van Waromir, Legerhoofd der Batten, gevangen. I. 76
Rhetie, oude naam van Graauwbunderland. I. 161 *Aant.*
Rhuistri. Zie *Rustirgerland*.
Richard de II. Koning van Engeland, zoekt Hertog Albrecht in een verbond tegen Frankryk in te wikkelen. III. 319
Richilde, Weduwe van Boudewyn den V. Graave van Vlaanderen, verwekt den Koning van Frankryk en den Keizer tot een' oorlog, tegen Robert de Fries II. 179, 180. bevredigt zig met hem. II. 186

Ri-

Riparialen. Zie *Ripuariërs*.
Ripuariërs, eene soort van Franken, zyn met de Romeinen in verbond. I. 289
ROBERT *de* FRIES. zyne Scheepstogten. II. 175. hy komt in Holland. II. 176. zoekt zig meester te maaken van de Regeeringe. II. 176. trouwt met Vrouwe Geertruid. II. 177. een gedeelte van Vlaanderen en Zeeland Bewester-Schelde wordt hem afgestaan. II. 177. hy beoorloogt zynen Broeder, Boudewyn den VI. II. 178. wordt, door Godefrid, Hertoge van Lotharingen, uit Holland verdreeven. II. 181. herstelt Dirk den V, met Engelsche hulpe, in 't Graafschap van Holland. II. 186, 187. trekt naar 't Heilige Land. II. 199. sterft. II. 200
Robert de III. Graaf van Vlaanderen, sluit een Bestand met Willem den III. III. 186. doet hem den oorlog aan. III. 189. sluit een voordeelig verdrag met hem. III. 190
Roland van Uitkerken verdedigt Haarlem. III. 470. verdraagt zig met de Kennemers. III. 471. wordt beloond. III. 478. wordt Raad in den Hove van Holland. III. 490
Roest (Floris) sneuvelt te Schagen. II. 262
ROLLO, de Noorman, valt in Walcheren. II. 80. overwint de Friezen. II. 81. keert naar Frankryk. II. 82
Roodenrys (Daniel van). II. 259
Roomburg, by Leiden. I. 70, 80. of aldaar eene Roomsche Legerplaats geweest zy. I. 122. oude opschriften aldaar gevonden. I. 195
Roozenburg ('t Slot) door de Kabbeljaauwschen belegerd. III. 279
RORUK, de Deen, krygt bewind over Kennemerland. II. 49. bemagtigt Duurstede. II. 64. krygt meer bewinds hier te lande. II. 65, 68. beweegt de Deenen naar huis te keeren. II. 71. zyn Neef, Rudolf, bekomt de ontvangst eener Koninglyke schatting. II. 71. hy herstelt zig in zyn bewind, door de *Conkingi* verjaagd zynde. II. 72. handelt met Karel den Kaalen. II. 78
Rossem. Zie *Maarten van Rossem*.
ROTTERDAM, ingenomen door Jan van Beieren. III. 431. hem afgestaan. III 425. oproer aldaar. III. 533. de Stadhouder, Wolferd van Borselen, maakt 'er zig meester. IV. 189. de Stad wordt door Jonker Frans ingenomen. IV. 247. door Maximiliaan belegerd. IV. 249. gaat over, by verdrag. IV. 256
RUDOLF (Keizer) schenkt Holland aan twee Heeren, op eenen tyd. III. 27
Rudolf, de Deen, Neef van Roruk, bekomt eenige gunsten van Lotharius. II. 71. sneuvelt. II. 79
Rudolf van Diephout wordt Bisschop van Utrecht. III. 492. maakt vrede met Hertoge Filips. III. 496. en met zynen mededinger, Walraven van Meurs. IV. 35. hy sterft. IV. 48
Ruitergeld. Lastigheid van het zelve. IV. 210
Ruiters. Knegten te voet, zo wel als te paard, dus genoemd. IV. 201. *reizige Ruiters*. IV. 225
Rustingerland oudtyds *Rhuistri*, waar gelegen. I. 440. aan Heriold ter Leen gegeven. II. 49
Rykdommen. waren, van ouds, Raaden in de Steden. II. 33
Ryksverdeeling na de dood van Klovis. I. 310. door Karel den Grooten. II. 34. door Keizer Lodewyk, tusschen zyne Zoonen, Lotharius en Karel. II. 56. tusschen Lotharius, Lodewyk en Karel. II. 60. na de dood van Lotharius, tusschen zyne drie Zoonen. II. 67. verdeeling van 't Ryk van Lotharius. II. 75. Ryksverdeeling, na de dood van Keizer en Koning Lodewyk. II. 83
RYN, Rivier. oude loop I. 4. verdrooging van haaren middenkil. I. 173. haar uitloop by Katwyk raakt digt. II. 58. verdrag tusschen vier Mogendheden, om haare overstroomingen te beletten. II. 246
Rynsburg. gevegt aldaar tegen de Deenen. II. 55. tegen de Friezen. II. 115. Klooster aldaar gestigt. II. 116

Rynsburg, een Landgoed in Walcheren. II. 276
Ryswyk. Willem de I. trekt derwaards. II. 319
Ryswyk (Arnoud van). II. 295, 300
——— *(Dodo van)* getuigt in een' Giftbrief. II. 198
——— *(Henrik van)*. II. 295, 300
——— *(Jan van)*. II. 295, 302
——— *(Willem van)*. III. 36

S.

Sabinus (Julius) verbindt zig met Civilis. I. 147, 149. zyn togt tegen de Sequaanen. I. 159. hy wordt gedood. I. 159
Saint Disier belegerd. V. 269. ingenomen. V. 271
SALIËRS, eene soort van Franken. I. 242. slaan zig in Batavia neder. I. 242. neemen Toxandrie in. I. 242. worden door Juliaan bedwongen. I. 243. door de Quaden uit Batavia verdreeven. I. 247. verbinden zig met andere Franken, tegen de Romeinen. I. 257. worden, door Aëtius, overwonnen. I. 281. Klodio regeert over hen. I. 282. naderhand Klovis. I. 301
Salland (Drostampt van) aan den Bisschop van Utrecht afgestaan. II. 360
Sarmaaten. hunne oude wooning. I. 265 *Aant.* 269 *Aant.*
Saxen. (Huis van) Reden, waarom de oude Hollandsche Graaven zig gaarne met het zelve vermaagschapten. II. 207
SAXERS. oude wooning van dit Volk. I. 218 *Aant.* hunne zeeschuimeryen. I. 222, 285, 293. hunne schranderheid en dapperheid. I. 247. zy verjaagen de Quaden. I. 247. worden door Theodosius beoorloogd. I. 261. door Valentiniaan. I. 263. steeken naar Britanje over. I. 289. worden overwonnen, door de Franken. I. 294. door Klovis. I. 307. door Klotaris. I. 321. dien zy daar na ook overwinnen. I. 323. hun oorlog met de Sueven. I. 324. zy worden door Klotaris den II. en Dagobert overwonnen. I. 331. van schatting ontheeven. I. 343. door Karoloman geslaagen I. 401. door Pipyn. I. 404, 417. hunne oorlogen met Karel den Grooten. I. 419, 424, 429, 440. zy verdraagen zig met hem. I. 442. doen, in grooten getale, belydenis van den Christelyken Godsdienst. I. 421, 446
Saxische knegten. Zie *Zwarten hoop*.
Saxische Oever. wat 'er door verstaan werdt. I. 277
Schaffelaar (Jan van). zyne onverschaagdheid. IV. 217
Schagen, geplonderd door de Haarlemmers. II. 260. Willem, eerste Heer van Schagen. III. 353
Schalkwyk (Henrik en *Bertbold van)*. III. 180
——— *(Willem van)*. II. 247
Scheepvaart. Staat derzelve, omtrent het midden der vyftiende eeuwe. IV. 88. in de zestiende eeuwe meer uitgebreid. IV. 464
Schelling (Ter). *Folkert Reiner*, Heer van dit Eiland, sluit een verbond met Eduard den IV. IV. 182
Schellinkhout. Slag aldaar. III. 18
Schenk. Zie *Juriaan Schenk*.
Schepen, hoe, van ouds, hoe, in laater' tyd, getimmerd. IV. 87
Schepens der Steden. Hertog Albrecht beweert, dat hyze, binnen 's jaars, zetten en ontzetten kan, 't zy hy in Holland zy, of niet. III. 295. zy hadden, van ouds, ook 't burgerlyk bestier der Steden. III. 361
SCHIEDAM. Jan de I. derwaards gevoerd. III. 125. de Stad werpt de Vlaamsche bezetting uit. III. 166. de Hoekschen zoeken, vergeefs, haar te bemagtigen. IV. 250
Schieringers en *Vetkoopers*. Tweespalt in Friesland. III. 328. IV. 63
Schildtalen. nieuwe schikking op dezelven. IV. 412. V. 143. Ontwerp om tweeduizend man op dezelven te vinden. IV. 430. voorslag om 'er drieduizend man op te vinden. IV. 487. waarom sommige Steden gaarne anderen noode naar de Schildtalen droegen. V. 407
Schoolen der Romeinen, waar in de Krygskonst geleerd werdt. I. 255

Schoo-

Schoolen van Friezen en andere vreemdelingen te Rome. I. 447
SCHOONHOVEN kiest de zyde van Graave Jan den II. III. 148. wordt, door Jonkheere Willem, den Vlaamingen ontweldigd. III. 166. 't Slot aldaar, door de Hoekschen, gewonnen. III. 463. zy raaken 'er op 't kussen. IV. 175. daarna de Kabbeljaauwschen. IV. 196. aanslag der Hoekschen op de Stad. IV. 247.
Schoorsteengeld, in Holland, voorgeslaagen en afgewezen. V. 138
Schot. welk eene soort van belasting. III. 184. in 't Noorderkwartier in gebruik. V. 382
Schotland. Verschil over 't regt op de Schotsche Kroon. II. 55. Verdrag met Jakob den V. Koning van Schotland. V. 209. onlusten met dit Ryk. V. 267, 342, 354. Verbond van vrede en vriendschap met het zelve. V. 357
SCHOUWEN, door Hugo van Voorne, aangevallen. II. 317. door de Vlaamingen. II. 323. door Jan van Renesse bemagtigd. III. 141
Schulden van Zeeland, in 't jaar 1529. IV. 507. van Holland. IV. 12, 275, 403, 419. de Ingezetenen, om 's Lands schulden, buitens Lands, bekommerd. V. 299. oude schulden van Holland afgedaan. V. 301, 384
Schutteryen, door Keizer Henrik den I. ingesteld. II. 118
Sclaaven, een Gothisch Volk, vallen in deeze Landen. I. 273
Senonen (Stad der) waar gelegen. I. 236 *Aant.*
Sequaanen, oude Inwooners van Gallie. I. 38. verjaagen Sabinus. I. 159
Serbsten. Zie *Cheruscen.*
Sesithag, Zoon van Egomir, gevangen. I. 76
SIGEBERT, Koning van Oostfrankryk. I. 324. beoorloogt Chilperik. I. 325. wordt omgebragt. I. 326
SIGEBERT DE II. Koning van Oostfrankryk. I. 344. zyne Godsdienstigheid. I. 344, 345. hy sterft. I. 346
Sigifrid of *Sivaard.* Zie *Sikko.*
SIGISMOND (Keizer) trekt, met Willem den VI, naar Engeland. III. 404. weigert Vrouw Jakoba met de Landen te verlyden. III. 406. draagtze Jan van Beieren op. III. 424
Sikambren, een Germanisch Volk, in Gallie verplaatst. I. 44. hun handeling met Cezar. I. 45. zy worden, door Druzus, beoorloogd. I. 58, 60
Sikko of *Sivaard*, Zoon van Dirk den II. II. 132. byzonderheden hem betreffende. II. 150
Skythen vallen in Gallie. I. 268, 270
Slaavenburg. oude naam van Vlaardingen. I. 273
Slaaverny. wanneer heeft beginnen op te houden. II. 205, 307
Sluis. die van Sluis vallen in Zeeland. IV. 232. verrassen Vlissingen. IV. 235. de Stad wordt, door Maximiliaan, bedwongen. IV. 235. verklaart zig tegen hem. IV. 244. wordt belegerd en ingenomen. IV. 290
Smalkalde (Verbond van). V. 8
Soldy voor 't Krygsvolk. Hoe van ouds berekend. III. 137. onder de Graaven uit den Huize van Beieren reeds betaald. III. 338, 377 *Aant.*
Sonnius (*Franciscus*), Kanonnik der Domkerke te Utrecht, woont de Kerkvergadering van Trente by. V. 363, 364, 365
SORANUS, de Batavier. zyne behendigheid in 't schieten. I. 190
Spaansch Krygsvolk. wanneer eerst in de Nederlanden gevoerd. IV. 491
Souverainiteit. Zie Opperste Magt.
Spangen (*Ogier van*) sneuvelt. III. 260
Speceryen. zeer dierbaar in de agtste eeuwe. I. 400
Spitsen. Voorbeeld deezer strafoeffening. IV. 318
STAATEN *van* HOLLAND hebben de Graaven niet aangesteld. II. 128. Vrouw Margareet belooft geen oorlog te aanvaarden, buiten der zelver bewilliging. III. 269. wanneer de naam *Staaten* in gebruik gekomen zy. III. 485. Leden der Staaten. III. 485. gesteldheid hunner Vergaderinge, in de vyftiende eeu-

eeuwe. III. 546. zy weigeren, somtyds, de Graaflyke Beden. IV. 453, 475. V. 11. of stellen 'er hunne bedenkingen tegen. V. 16. hun eed, by de inhuldiging van Filips, Prinse van Spanje. V. 338

Stad der Batavieren, door Civilis verbrand. I. 172

STADHOUDERS van Holland, ten tyde der Graaven. Jan van Arkel, onder Hertoge Albrecht. III. 324. Jakob van Gaasbeek, door Hertoge Filips, als Ruwaard. III. 466. Filwater, van wege den Hertoge van Glochester. III. 469. Frank van Borselen, door Hertoge Filips, als Ruwaard. III. 491. Hugo van Lannoi, Heer van Santes, door Hertoge Filips, als Graaf. III. 514. IV. 3. Willem van Lalaing, Heere van Binguicourt, door denzelfden. III. 548. IV. 4. Gozewyn de Wilde, door denzelfden. IV. 9. Jan van Lannoi, door den zelfden. IV. 22. Lodewyk van Brugge, Heer van Gruithuizen, onder de Hertogen Filips en Karel. IV. 114. Wolferd van Borselen, Heer van Veere, onder Vrouwe Maria. IV. 171. Joost van Lalaing, onder dezelfde. IV. 191. Jan van Egmond, onder Maximiliaan en Filips. IV. 233 Floris van Egmond, Heer van Ysselstein, onder Karel den V. IV. 388. Henrik van Nassau, Heer van Breda, onder den zelfden. IV. 402. Anthonis van Lalaing, Graaf van Hoogstraaten, onder den zelfden. IV. 443. René van Chalons, Prins van Oranje, onder den zelfden. V. 191. Lodewyk van Vlaanderen, Heer van Praat, onder den zelfden. V. 270. Maximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren en Veere, onder den zelfden. V. 294

Stade ('t Graafschap). oude staat van het zelve. II. 368

Stadingers, Kettery onder dezelven ontdekt. II. 367, 370. Kruisvaarten tegen hen gepredikt. II. 372. Floris de IV. overwint hen. II. 373

Stalbroeders. wie 'er door verstaan werden. IV. 201

Stapelregt van Dordrecht. III. 208. twist over het zelve met verscheiden' Steden. III. 209. V. 118

Staveren ('t Graafschap) aan de Utrechtsche Kerke geschonken. II. 194, 196. Floris de V. aldaar voor Heer erkend. III. 46. 's Graaven Schouten van daar verdreeven. III. 226, 235. de Stad door de Friezen belegerd. III. 342. gewonnen. III. 397

STEDEN. hoe zy geregeerd werden, in de Middeleeuwe. II. 32. beginnen de verdragen der Graaven te bekragtigen. III. 5, 24, 25, 133, 203. verbinden zig met Jan van Avennes, tegen verscheiden' Edelen. III. 130. verschillen met de Edelen over 't draagen der gemeene lasten. III. 183. bezegelen de Graaflyke brieven, *bi bevelinge en om bede wille* des Graaven. III. 350. aanwas van haar gezag, ten tyde van Hertoge Albrecht. III. 359. vier Hoofdsteden in Holland. III. 360. nog twee daar boven. III. 361. wyze van Regeeringe, in de veertiende eeuwe. III. 361. wanneer zy begonnen hebben Dagvaarten te houden. III. 426. Kleine Steden verschillen met de grooten, over 't stuk der schattinge. IV. 412. V. 385. de Landvoogdes, Maria, wil de kleine Steden niet op de Dagvaarten hebben. V. 219, 336

Steekspelen, door Keizer Henrik den I. ingevoerd. II 118. door Willem den III. gehouden. III. 205

Stellingwerver Friezen, door Bisschop Guy, tot onderwerping gebragt. III. 195, 197

Stiliko, Staatsdienaar van Honorius, maakt een verdrag met de Franken en andere volken. I. 267. hitst verscheiden' Barbaarsche volken op, tot eenen inval in Gallie. I. 269

Stille waarheid bezitten. wat 'er door verstaan werdt. III. 116 *Aant.*

Stillyard of *Duitsche Hanze* te Londen, Voorregten derzelve. V. 396

Stolen (zeven). wat 'er door verstaan worde. III. 112

Stoke. Zie *Melis Stoke*.

Stopelebergbe, hoogte by Heemskerk, waar

waar de Graaven plagten gehuldigd te worden. III. 421
Stormgevaarte der Batavieren. I. 133, 138
Stormpolder, by Yssselmonde. van waar dus genoemd. II. 189
Stryen (Gerrit van), Heer van Zevenbergen. III. 387. *Aant.* 389
——— (*Willem van*). III. 41
Styl van den Hove. wat 'er door verstaan werdt. III. 194. IV. 54. *Aant.*
Suentibold. Zie *Zwentibold.*
Suessonen, door Cezar overheerd. I. 40
Sueven, tweeërlei Germaanen. I. 16, 39. *Aant.* door Druzus beoorloogd. I. 58. vallen in Gallie. I. 273. hun oorlog met de Saxers. I. 324.
Suithardesbage. onderzoek naar deszelfs gelegenheid. II. 93. *Aant.* 107
Sunicen. Inwooners van Gallie. I. 157
Sunnemere. wat 'er mede gemeend worde. II. 126, 127
Syagrius, Roomsch Bevelhebber in Gallie, door Klovis overwonnen. I. 303, 304

T.

T*Anchelyn* predikt eene Kettersche Leer. II. 211. wordt omgebragt. II. 212
Tapper (Ruard) wordt Opper-Inquisiteur van Nederland. V. 345
Taxandrie. waar gelegen. I. 380. Zie *Toxandrie.*
Teilingen (Jan van). III. 60
——— (*Simon* en *Dirk van*) sneuvelen. III. 260
——— (*Willem van*). II. 295, 300
——— (*Willem van*) spant aan tegen Floris den V. III. 67. wordt naar Kleeve gevoerd. III. 90
Teisterbant (Graafschap). Staat en Verdeeling van het zelve. II. 92, 96, 106, 135, 137, 138
Teisterbantsche Friezen verslaan de Noormannen. II. 92
Tempeliers. Stigting deezer orde. III. 190. ongebondenheid der zelve. III. 191. zy wordt uitgerooid. III. 191
Tenkteren, een Germanisch Volk, vallen in 't Land der Menapiers. I. 42. worden door Cezar verjaagd. I. 43. voegen zig by Civilis. I. 131. handelen met de Agrippiners. I. 156
Terouanne veroverd en t' eenemaal verdelgd. V. 387
Terpen of *Torpen.* wat men 'er, van ouds, door verstondt. I. 19. II. 145
Teutoboch, Veldheer of Kōning der Teutonen, sneuvelt. I. 10
Teutoburg ('t Bosch) waar gelegen. I. 66 *Aant.*
Teutonen. hunne oude wooning. I. 6. zy beoorloogen de Romeinen. I. 8-11
Texla, of *Texel.* de Utrechtsche Kerk bezat aldaar eenige goederen. II. 120. ook de Graaven van Holland. II. 126. 't Eiland door Floris den III. gebrandschat. II. 268. door Jan van Naaldwyk bemagtigd. IV. 275. verzoent zig met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 287. wordt, door de Gelderschen, gebrandschat. IV. 438
THEODEBALD wordt Koning van Oostfrankryk. I. 319. geeft voor, over Britannie te heerschen. I. 319. sterft. I. 320
THEODEBERT wordt Koning van Oostfrankryk. I. 312. sterft. I. 319
THEODEBERT DE II. Geschiedenissen van Frankryk, ten zynen tyde. I. 329
Theodechilde, Frankische Prinses, trouwt Radigis, Koning der Warners. I. 314-318
THEODORIK wordt Koning van Oostfrankryk. I. 310
THEODORIK DE II. wordt Koning van Oostfrankryk. I. 355
Theudesinde, Dogter van Radboud, trouwt met Grimoald. I. 364. doet haaren man ombrengen. I. 365
Thuredrecht. Zie DORDRECHT.
TIBBOLD (Graaf) strydt tegen de Deenen, omtrent Rynsburg. II. 55
TIBERIUS Krygstogt tegen de Germaanen. I. 62. hy overwint de Kaninefaaten. I. 62
Tiel. de Noormannen vallen in dee-

ze Stad. II. 134. worden daar uit verjaagd. II. 135
Tienden. of menze van nieuwbekeerden behoore te vorderen. I. 443 *Aant.*
Tiende penning van de inkomsten der vaste goederen en van de winsten der Koopluiden gevorderd. V. 240. de Staaten bewilligen 'er in. V. 243. hy wordt geheeven. V. 244. doch met veel moeite. V. 275, 276, 285. op sommige Plaatsen, komt 'er weinig van. V. 286
Tolbiakum, oude naam van Zulpich. I. 167 *Aant.*
Tollen. verscheiden' soorten derzelven. II. 24. Tol te Dordrecht. klagten over denzelven. II. 141. te Geervliet. II. 237, 239, 277
Tolvryheid. of het heffen van een uitgaand Regt op de Koopwaaren met dezelve strydig zy. V. 379
Tongeren. hunne oude wooning. I. 108. gaan tot Civilis zyde over. I. 158
Tooren van Kaligula, agter 't Huis te Britten I. 88
Torpen of *Terpen.* wat 'er, van ouds, door verstaan werdt. I. 19. II. 245
Toxandrie, waar gelegen. I. 242. *Aant.* door de Saliërs ingenomen. I. 242. Zie *Taxandrie.*
TRAJAAN stigt een Kasteel tegen over Maguntiakum. I. 190. en eene Volkplanting aan den Ryn. I. 190
Trajectum. Utrecht en Maastricht beide zo genoemd. I. 368
Trente. Zie Kerkvergadering van Trente.
Treviren, oude Inwooners van Gallie. I. 43. door Civilis, tot afval van de Romeinen aangezogt. I. 140. hunne Bouwstad. I. 155
Triboken, oude Inwooners van Gallie. I. 161 *Aant.*
Tricassinen, oude Inwooners van Champagne. I. 226 *Aant.*
Tubanten. hunne oude wooning. I. 229 *Aant.*
Tuin (Hollandsche) op de Graaflyke munten en zegels: van waar herkomstig. III. 373
Tunis. Togt van Karel den V, met Hollandsche en Zeeuwsche schepen, derwaards. V. 125
Tutor (*Julius*) verbindt zig met Civilis. I. 147

U.

UBBO, Hertog der Friezen, valt in Engeland. I. 439
Ubiën, een Germanisch Volk, verbinden zig met Cezar. I. 45. lyden veel van Civilis' bondgenooten. I. 136
Uitgeest, schotvry verklaard, voor drie jaaren. III. 17
Uitkerken. Zie *Roeland* en *Jan van Uitkerken.*
Unie voor drie maanden, tusschen Holland, Antwerpen en 's Hertogenbosch. IV. 489. verlengd. IV. 497. van alle de Nederlanden ontworpen. V. 101
Upstalsboom by Aurik. Wetten onder denzelven gemaakt. II. 20. III. 225
UTRECHT. de Friezen uit deeze Stad verjaagd. I. 337. Dagobert stigt aldaar eene Kerk. I. 337. die vernield wordt. I. 338. Kerk, door Willebrord gestigt. I. 371. Tolhuis aldaar opgeregt. I. 338. giften aan de Kerk van Utrecht. I. 372. geschil over 't Regt tot deeze Kerke. I. 408. de Stad wordt, door de Deenen, bemagtigd. II. 68. verscheiden' Kerken aldaar, door de Noormannen, vernield. II. 118. zy komen wederom voor de Stad; doch trekken te rug. II. 137. Utrecht door Dirk den VI. belegerd. II. 230. 't beleg wordt opgebroken. II. 230. giften van Willem den II. aan Utrecht. II. 399. de Stad, door de Kennemers, verrast. III. 12. herwonnen. III. 14. opschudding aldaar. III. 150. zy wordt, door de Vlamingen, ingenomen. III. 163. verlaaten. III. 179. belegerd, door Willem den IV. III. 257. verlaaten. III. 258. zy verbindt zig met Hertoge Albrecht, tegen Arkel. III. 348. oproer aldaar, door Hertog Willem, gestild. III. 394, 395. de Stad raakt met Jan van Beieren in oorlog. III. 438. beroer-

roerte aldaar. IV. 47, 56. de Stad wordt met een beleg gedreigd. IV. 59. zy verstrekt een toevlugt voor de Hoekschen. IV. 201. raakt in oorlog met Maximiliaan. IV. 202, 203, 204. slegte staat haarer geldmiddelen. IV. 204. zy wint Viane. IV. 205. verliest het. IV. 206. wordt, door Bisschop David, in den ban gedaan. IV. 217. die van Utrecht belegeren Ysselstein. IV. 218. beroerte in de Stad. IV. 224. zy wordt belegerd. IV. 226. gaat over by verdrag. IV. 228. raakt in geschil met Floris van Ysselstein. IV. 368. neemt Karel van Gelder tot Beschermheer aan. IV. 368. ontvangt Geldersche bezetting. IV. 468. wordt verrast, door de Oostenrykschen. IV. 494. ontvangt Karel den V. voor Heer. IV. 495. men arbeidt, om haar en 't Land aan Holland te doen hegten. IV. 494. 't Slot Vredenburg aldaar gestigt. IV. 495. Karel de V. wordt aldaar ingehaald. V. 190

Uzipeeten, een Germanisch Volk, vallen, met de Tenkteren, in 't Land der Menapiers. I. 42. worden door Cezar verjaagd. I. 44. door Druzus overvallen. I. 58. belegeren Maguntiakum. I. 146. stoute togt van eenigen van deezen Landaart. I. 183

V.

Vaart (de) Blokhuis aldaar belegerd. IV. 203. ingenomen. IV. 229

Vada, Romeinsche Legerplaats in 't Eiland der Batavieren. I. 175 *Aant.*

VALENTINIAAN (Keizer) beoorloogt de Alemannen. I. 262. stigt sterkten langs den Ryn. I. 263. slaat de Saxers. I. 264. sluit een Verdrag met de Alemannen. I. 265

Valkonetten, eene soort van geschut. V. 380

Vangionen, oude Inwooners van Gallie. I. 161 *Aant.*

Varus (Quintilius) wordt, door Arminius, geslaagen. I. 63. Germanikus bezoekt zyne Legerplaats. I. 66, 67

Vaskones verdryven Civilis benden. I. 141

Veere verkrygt een Voorregt in den handel, van Eduard den IV. IV. 118. de Heerlykheid van Veere, nevens die van Vlissingen, tot een Markgraafschap verheeven. V. 428.

Velleda, waarzegster onder de Germaanen. I. 154, 157, 178, 180

VELUWE ('t *Graafschap* van *de*). Staat van het zelve. II. 268. twist deswege. II. 269. Verdrag. II. 272. de Hollanders loopen de Veluwe af. IV. 399

Velzen (Gerard van). III. 41. Zie *Gerard van Velzen.*

Veneten of *Veneden*. zie *Wilten.*

Venlo vergeefs belegerd. IV. 370

VERAX, Zoon van Civilis Zuster. I. 176

Vereeniging. Zie *Unie.*

Verlofgeld op 't Kooren. Zie Kooren.

Vernoutsee, in Zuidbeveland. III. 8. *Aant.* Slag aldaar. III. 8

Verpagting van 's Lands Impoften, voor de eerste reize. V. 419, 421. brengt tweemaal zo veel op als de heffing by inzameling. V. 421. *Zie* Excynzen *en* Impoften.

Verponding in Holland, van 't jaar 1448. IV. 20. van 't jaar 1515. IV. 391. V. 134. ontwerp eener nieuwe Verponding. V. 12, 352

Verritus en *Malorix*, Opperhoofden der Friezen, beweegen hen tot het inneemen van eenige akkers. I. 96. hun zonderling gedrag in den Schouwburg te Rome. I. 97

Verzegeling. wat 'er, in Holland, door verstaan werdt. IV. 445. V. 23

VESPAZIAAN voor Keizer uitgeroepen. II. 117. Civilis veinst zyne zyde te kiezen. I. 117. hy wint den Slag by Kremona. I. 138. 't Leger aan den Neder-Ryn doet hem eed. I. 139

Vetera, Legerplaats der Romeinen. I. 127. *Aant.* door Civilis bestormd. I. 133. belegerd. I. 134, 136, 142. ontzet. I. 143, op nieuws omringd. I. 145. hongersnood te Vetera. I. 151. dat, einde-

delyk, opgegeven wordt. I. 152
Vetkoopers en *Schieringers* tweespalt in Friesland. III. 328. IV. 63
Vezontio, Stad in Gallie. I. 101
Viane, verscheiden' reizen verlooren en gewonnen. IV. 205
Viglius van Zuichem van Aytta zoekt onderstand tegen de Munstersche herdoopers. V. 74. wordt Raadsheer in den grooten Raad te Mechelen en in den geheimen. V. 236, 262. verdedigt 's Keizers regt op Gelder en Zutfen. V. 236. bewerkt een Verbond met den Hertoge van Gulik en den Koning van Deenemarke. V. 262. handelt op de Ryksdagen, over de onderhoorigheid der Nederlanden aan 't Ryk. V. 306, 308, 309, 311, 317. wordt President van den geheimen Raad. V. 317. verdedigt zig wegens 't uitgeeven van een streng Plakaat. V. 348. slaat eenige Nederlanders voor, om naar Trente te gaan. V. 363. zyn oordeel over den afstand der Nederlanden. V. 427
Villers (Jan de), Heer van l'Isle Adam, stuit de Kennemers, voor Hoorn. III 473. zyne magt. III. 474
Vindex (Kajus Julius) verwekt eenen opstand in Gallie. I. 100. die gedempt wordt. I. 101
Vindonissa, Legerplaats in Zwitserland. I. 154 *Aant.*
VITELLIUS (AULUS) aan den Neder-Ryn tot Keizer verklaard. I. 104. de Batavische hulpbenden vallen hem toe. I. 104. hy beoorloogt en overwint Othos Leger. I. 106, 111. hy verzendt de Batavieren naar hun Vaderland. I. 113. beveelt het doen eener werving onder de Batavieren. I. 118. verliest den Slag by Kremona. I. 138
Viten. Zie *Jutten*.
VLAANDEREN. Oorsprong der oorlogen tusschen Vlaanderen en Holland. II. 154, 175. Vrouw Petronelle staat, vergeefs, naar dit Graafschap voor haaren Zoon, Dirk den VI. II. 217. die van Vlaanderen vallen in Walcheren. II. 277. worden verdreeven. II. 279. vallen wederom in Walcheren. II. 317. in Schouwen. II. 323. voeren, op nieuws, oorlog tegen Holland. II. 388. vallen in Walcheren. II. 392. worden geslaagen. II. 393. doen een' nieuwen inval. III. 48, 99. worden verjaagd. III. 49, 101. worden van Holland, Zeeland en de Stad Utrecht meester. III. 160, 161, 164. raaken alles wederom kwyt. III. 165, 168, 179. einde van den twist tusschen Vlaanderen en Holland. IV. 208. Vlaanderen wil Maximiliaan niet voor Voogd erkennen. IV. 231. binnenlandsche oorlog in Vlaanderen. IV. 232, 240. Verdrag. IV. 241, 259
Vlaardingen, Stede en Landstreek in Holland. II. 159, 165. overmeesterd. II. 159. Vlaardinger engte. II. 159. Scheepsstryd voor Vlaardingen. II. 161. de Vlamingen worden 'er uit verjaagd. III. 166
Vleugels, wat men 'er door verstondt. I. 126 *Aant.*
Vlissingen, *Westkapelle* en *Domburg* (de Heerlykheid van) aan den Heere van Veere geschonken. IV. 86. Vlissingen verrast door die van Sluis. IV. 235. wordt, nevens Veere, tot een Markgraafschap verheeven. V. 428
Vogelenzang. Graaflyk Lusthuis door Floris den V. gestigt. III. 85
Vokula (Dillius) trekt op tegen Civilis. I. 134. legert zig te Gelduba. I. 135. wordt, hier, overvallen. I. 141. overvalt Civilis. I. 143. ontzet Vetera. I. 144
Volkmarus, Bisschop van Utrecht, hitst de Friezen op tegen Graave Arnoud. II. 129
Volkplanting van Trajaan, hier te Lande. I. 190
Vollenhove (Slot te) gestigt. II. 265. belegerd. III. 195. verlaaten. III. 196
Voorhout (Willem van) sneuvelt te Schagen. II. 262
VOORNE (*Heerlykheid*) Gelegenheid derzelve. II. 238. zy wordt aan Jan van Beieren opgedraagen. III. 325. aan

aan Frank van Borselen. III. 514. aan Karel, Graave van Charolois. III. 515. byzonderheden, wegens deeze Heerlykheid. III. 515. men zoekt haar de gemeene lasten onder Holland te doen opbrengen. V. 248, 285

Voorne (*Floris van*). II. 259

—— (*Gerard van*) onthalsd. IV. 230

—— (*Hugo van*). II. 259, 295, 300, 304.

—— (*Magteld van*) ondersteunt Willem den V. tegen zyne Moeder. III. 282. Zie *Hugo van Voorne.*

Voorschooten, Legerstede des Graaven van Loon. II. 318

Vrede is noodig voor Holland. V. 118

Vredenburg ('t Slot) te Utrecht gestigt. IV. 495

Vreeland ('t *Slot* te) gestigt. II. 398. belegerd. III. 12. aan Gysbrecht van Amstel verpand. III. 14. hem ontweldigd. III. 36. aan Willem den III. verpand. III. 224. den Bisschop van Utrecht wederom afgestaan. III. 287. twist hier over beslegt. III. 305, 308

Vreemdelingen, met eenige bepaaling, van 't bekleeden van Ampten in Holland uitgeslooten. V. 383, 405, 428

Vreeswyk. Zie *Vaart.*

Vroedschappen der Steden, oudtyds, geen bepaald getal. II. 33. wanneer vaste Kollegien geworden. III. 363. in welke Steden, zy zig zelven kiezen mogten, onder den Aartshertoge Filips en tot hoe lang. IV. 295, 296, 297, 349. somtyds gedreigd te veranderen. IV. 454. men bedingt, dat zulks, alleen op den gewoonen tyd, geschiede. V. 418

Vroone ('t Dorp) heeft Keuren van Willem den II. gehad. II. 401. 't wordt verbrand. III. 107

Vrouw (sterke) uit Zeeland. III. 205

Vrygeleibrieven. Verschil over 't verleenen derzelven tusschen den Admiraal en de Staaten. V. 140, 163, 194

Vryheid, sterk begeerd van de oude Ingezetenen deezer Landen. I. 444. II. 214, 222, 223. III. 335, 337. IV. 63, 66

Vrywilligen. welke Krygsknegten de Romeinen hierdoor verstonden. I. 194 *Aant.*

Vuuren langs de stranden in oorlogstyd. V. 293

W.

WAgeningen bemagtigd door Hertoge Karel van Gelder. IV. 340. belegerd door Filips van Bourgondie. IV. 341. verlaaten. IV. 343, 348

Wageschotten tot geschenk gegeven. V. 104

WALCHEREN. ongeoorlofde Huwelyken aldaar. II. 45. Hemming krygt bewind in dit Eiland. II. 49. ook, meent men, Heriold. II. 59. Eggard is 'er Graaf. II. 53. de Deenen doen 'er eenen inval. II. 53, 58. ook de Vlaamingen. II. 277, 279, 317. III. 99

Waldenzen in Provence ter dood gebragt. V. 282

WALGER de *Fries*, Zoon van Graave Gerolf, wordt naar Frankryk gezonden. II. 90. doodt Hertog Everard. II. 95. wordt Graaf van Teisterbant. II. 96. tekent het Bons Verdrag. II. 106

Walraven, *Bastaard van Brederode*, gevangen en gepynigd. IV. 131. ontsnapt. IV. 134

Walraven van Meurs wordt tot Bisschop van Utrecht verkooren. III. 498. naar Munster verplaatst. IV. 35

Wandaalen, door Stiliko opgehitst, vallen in Gallie. I. 269, 270, 271

Wapenhuis van Septimius Severus, hier te lande. I. 194

Warners. oude en laatere wooningen van dit Volk. I. 313, 314. gevegt in hun Land. I. 316. zy worden door Childebert verdelgd. I. 327

WAROMIR, Legerhoofd der Batten. I. 76

Warwik, (*Richard*, *Graaf van*) stoot Eduard den IV. van den Engelschen Troon. IV. 108, 113. kruist op de Hollandsche en Zeeuwsche schepen. IV. 110. wordt verjaagd.

jaagd. IV. 111. sneuvelt. IV. 117
Wasda ('t Woud) aan Graave Dirk geschonken. II. 73. waar men het zoeken moet. II. 74
Wassenaar (*Dirk van*). III. 41, 152
——— (*Filips van*). II. 295, 300. helpt Willem den I. in 't bewind van Holland. II. 302
——— (*Filips van*). III. 60, 204
——— (*Filips van*) Burggraaf van Leiden. III. 331. verbindt zig met Utrecht en Amersfoort. III. 437. wordt ontzet van 't Burggraafschap. III. 442
——— (*Filips van*) *Heer van Voorburg*, wordt bevelhebber van Hoorn. IV. 213
——— (*Jakob van*) sneuvelt. III. 17
——— (*Jan* en *Filips* van) woonen den togt tegen Gend by. IV. 38
——— (*Jan, Heer van*) door de Gelderschen gevangen. IV. 375. sneuvelt in Friesland. IV. 443, 444
Wateringen (*Gerard van*) Ridder. III. 31
——— (*Gerard van*) door Willem den V. gedood. III. 292
WATERLANDERS spannen met de Kennemers en Westfriezen samen, tegen Floris den V. III. 10
Watervloed van 't jaar 839. II. 58. van 't jaar 1170. II. 263. van de jaaren 1286 en 1287. III. 43. van 't jaar 1324. III. 221. van 't jaar 1334. III. 228. van 't jaar 1421. III. 453. van 't jaar 1523. IV. 445. van 't jaar 1530. V. 13. van 't jaar 1532. V. 48
Wederdoopers. *Zie* Herdoopers.
Weesp. Tienden aldaar aan de Utrechtsche Kerke afgestaan. II. 265. door Bisschop Jan den IV. ingenomen. III. 286. nog eens door Bisschop Arnold. III. 307. door Karel van Gelder. IV. 354
Weevery van wollen stoffen, van ouds, vermaard in Gallie. I. 206. in Friesland. II. 8
Wegen der oude Romeinen. I. 152. *Aant*. 191. in Westfriesland, door Floris den V. gemaakt. III. 45
Wendeldyk. overeenkomst wegens het leggen van zeven sluizen in den zelven. II. 360
Werden aan de Roer, door Koning Willem, bemagtigd. II. 383
Westergo. Zie *Oostergo*.
Westfaling (*Adriaan*) Schout van Dordrecht, wordt gevangen. IV. 195. onthalsd. IV. 198
Westflinge of *Westfriesland* (het Graafschap) aan de Utrechtsche Kerke gegeven. II. 172, 174
Westfrankryk, daarna blootelyk *Frankryk* genaamd. II. 62
WESTFRIESLAND aloude gesteldheid van het zelve. II. 129, 221. III. 15
WESTFRIEZEN, door Dirk den II. overwonnen. II. 115. door Arnoud beoorloogd. II. 129. door Dirk den III. tot onderwerping gebragt. II. 133. staan op tegen Dirk den VI. II. 220. die hen, over 't ys, overvalt. II. 221. zy verbinden zig met de Kennemers. II. 222. steeken 's Graaven Huizen in brand. II. 223. verdraagen zig. II. 223. vallen in Kennemerland. II. 236. Floris de III. verdraagt zig met hen. II. 240. zy bemagtigen Alkmaar. II. 260, 262. slaan Floris den III. II. 261. vallen in Akersloot. II. 268. worden, door Vrouwe Aleid, geslaagen. II. 276. staan op tegen Koning Willem. II. 400. dooden hem. II. 402. vallen in Amstelland. III. 11. stryden tegen de Hollanders, by Heilo. III. 15. by Schellinkhout. III. 18. onderwerpen zig aan Floris den V. III. 43. daarna aan Jan den I. III. 97, 98, 106, 132. verliezen hunne Voorregten. III. 476. worden 'er in hersteld. IV. 54. verbeurenze andermaal. IV. 285. en verkrygenze wederom. IV. 288
West-Gothen vallen in Italie en Gallie. I. 270, 272. verdraagen zig met de Landen omtrent den Ryn. I. 300
Westkapelle. Willebrord predikt aldaar. I. 361
Wetten der Franken, de Salische en Ripuarische. I. 303 *Aant*. der Friezen. I. 445
Wichard, Voogd van Gelder, helpt Bisschop Willem tegen Dirk den IV.

IV. II. 166, 167. wordt gevangen. II. 169
Widele of *Wyde Heele*. Mond der Maaze. III. 157
Wieringen gebrandschat, door Floris den III. II. 268. Zeeslag omtrent dit Eiland. III. 483. 't wordt, door Jan van Naaldwyk, bemagtigd. IV. 275. 't verzoent zig met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 287. 't wordt door de Gelderschen gebrandschat. IV. 438
Wigbert, een Engelsche Monnik, predikt het Evangelie in Friesland. I. 356
Wilbrand, Bisschop van Paderborn, wordt Bisschop van Utrecht. II. 366
Wilfrid, Bisschop van Jork. I. 349. wordt afgezet. I. 351. komt in Friesland. I. 352. predikt aldaar. I. 352. reist naar Rome. I. 354. wordt in zyn Bisdom hersteld. I. 354. sterft. I. 354
Wilhelmus Procurator. Berigt wegens zyne Kronyk. II. 327 *Aant.*
Willebrord, een Neder-Saxer van herkomst, predikt het Evangelie in Friesland. I. 356, 357, 360, 364. wordt, door Pipyn, met eenige goederen, beschonken. I. 358. ook naderhand door anderen. I. 372, 378. wordt door Sergius den I. tot Aarts-Bisschop ingewyd. I. 360. komt te Westkapelle. I. 361. stigt eenige Kerken. I. 362. vestigt zynen zetel te Utrecht. I. 371. sterft. I. 378. zyn uiterste wil. I. 378
Willem de *Overwinnaar*, Koning van Engeland, helpt Dirk den V. aan 't Graafschap van Holland. II. 187
Willem, Hertog van Gelder, trouwt met de Dogter van Hertoge Albrecht. III. 316. raakt in oorlog met Brabant, over 't bezit der Stad Graave. III. 317. die aan Brabant komt. III. 319
Willem, Zoon van *Jan*, *Hertoge van Gulik*, geschikt tot opvolger van Karel, in 't Hertogdom Gelder. V. 146. volgt zynen Vader in 't Hertogdom Gulik op. V. 212. maakt een Verbond met François den I. V. 212. beweert zyn regt op Gelder en Zutfen. V. 233. staat het af aan Karel den V. V. 254, 255. maakt een Verbond van bescherming met deezen. V. 261
WILLEM DE I. Zoon van Floris den III. helpt Akre winnen. II. 274. is oneenig met Dirk den VII. II. 276. wordt, door Vrouwe Aleid, geslaagen. II. 278. verzoent zig met den Graave. II. 279. bekomt Friesland. II. 280. verjaagt Henrik de Kraan. II. 281. wordt gevangen. II. 283. ontvlugt. II. 283. trouwt. II. 284. neemt Bisschop Dirk den II. gevangen. II. 289. wordt door de Edelen tot *Graaf* verheeven. II. 301. laat Ada naar Texel en voorts naar Engeland brengen. II. 305. wykt naar Zeeland. II. 313. wordt van daar verjaagd. II. 317. keert derwaards weder. II. 318. komt met een Leger in Holland. II. 319. bemagtigt Asperen. II. 320. verdraagt zig met Bisschop Dirk. II. 321. ook met Graave Lodewyk. II. 324. wordt in de Ryks Leenen bevestigd. II. 335. verbindt zig met Engeland. II. 333. wordt in Vlaanderen gevangen. II. 336. doet een' togt naar Engeland. II. 338. gaat op de Kruisvaart naar Egipte. II. 340, 342. helpt Damiate bemagtigen. II. 348. sterft. II. 352. Keuren, door hem, aan Middelburg gegeven. II. 352
WILLEM DE II. wordt Graaf van Holland, onder Voogdye. II. 376. zyne Voogden helpen Kleef tegen Keulen. II. 377. hy wordt tot *Roomsch-Koning* verkooren. II. 381, 382. hy bemagtigt Werden en Aken. II. 383, 385. wordt Ridder geslaagen en gekroond. II. 386. belegert Keizerswaard. II. 386. trouwt. II. 387. keert naar Holland. II. 387. raakt in oorlog met Vlaanderen. II. 391. zyne benden, slaan de Vlamingen by Westkapelle. II. 393. hy maakt Vrede met Vlaanderen. II. 396. wordt door den Paus ontbooden, om Keizer gekroond te worden. II. 396. komt te Utrecht in lyfsgevaar. II. 399. stigt het Slot Toorenburg. II. 400. trekt op tegen de Westfriezen. II. 401. sneuvelt, by

by Hoogtwoude, in 't ys. II. 402. vryheden aan eenige Steden, door hem, verleend. II. 401, 403, 405. gebouwen, door hem gestigt. II. 405. gebedeboek, hem toegeschreeven. II. 406. zyn Lyk gevonden. III. 19

WILLEM DE III. komt in 't bewind. III. 150. doet eene landing in Vlaanderen. III. 153. wordt by Veere geslaagen. III. 155. andermaal, in eenen Scheepsstryd in 't Gouwe. III. 160. wint Schoonhoven. III. 166. zeilt van Schiedam tot ontzet van Zierikzee. III. 172. behaalt de overwinning op de Vlaamingen. III. 176. brengt Zeeland tot onderwerping. III. 178. wordt *Graaf van Holland*. III. 181. trouwt. III. 182. beslist een' twist tusschen de Edelen en Steden. III. 183. sluit een Bestand met Vlaanderen. III. 188. houdt geduurig steekspelen. III. 187. handelt met Engeland. III. 187. beoorloogt den Graave van Vlaanderen. III. 189. doet eenen inval in dit Graafschap. III. 200. verdraagt zig met Graave Lodewyk. III. 202. jaagt de Landzaaten op veele kosten. III. 204. beneemt den Kennemeren hunne Voorregten. III. 208. zyn verschil met Dordrecht. III. 208. Huwelyken zyner Dogteren. III. 206, 210, 214. hy wikkelt zig in den twist tusschen Keizer Lodewyk en den Paus. III. 216. verkrygt groot gezag in 't Stigt. III. 220. pandt Vreeland. III. 222. zoekt Friesland te bemagtigen. III. 224. 't gelukt. III. 226. draagt Zeeland zynen Zoon Willem op. III. 229. handelt met Engeland over een Verbond tegen Frankryk. III. 230. sterft. III. 232. zyn aanzien en aart. III. 233. waarom hy *de Goede* bygenaamd zy. III. 235. in wat zin, Ryks Stedehouder genoemd. III. 241

WILLEM DE IV. wordt, by 't leeven zyns Vaders, Graaf van Zeeland. III. 229. daarna, Graaf van Holland. III. 237. sluit een Verbond met Engeland. III. 237. neemt deel in den Kryg tusschen Frankryk en Engeland. III. 239. geeft eene Handvest aan Amsterdam. III. 250. of hy een' togt naar Spanje gedaan hebbe. III. 248. hy trekt naar Pruissen. III. 252. belegert Utrecht. III. 257. breekt het beleg op. III. 258. zyn togt tegen de Friezen. III. 258. hy sneuvelt in een gevegt by Staveren. III. 259. zyn Lyk wordt vervoerd. III. 338. hy heeft het splitsen der Leenen in gebruik gebragt. III. 261

WILLEM DE V. komt herwaards. III. 271. raakt in oorlog met den Bisschop van Utrecht. III. 272. krygt de nederlaag. III. 274. Vrouw Margareet draagt hem de Landen op. III. 275. ontzet hem wederom van de Regeering. III. 276. hy doet zig op nieuws inhuldigen. III. 277. raakt in oorlog met zyne Moeder. III. 279. verbindt zig met veele Edelen en Steden. III. 280. overwint zyne Moeder. III. 282. verzoent zig met haar. III. 283. trouwt. III. 282. beoorloogt de Stigtschen op nieuws. III. 284. maakt vrede met dezelven. III. 287. bekomt Heusden. III. 288, 290. reist naar Engeland. III. 290. wordt krankzinnig. III. 291, 292, 302. sterft. III. 320

WILLEM DE VI. woont, nog jong, 't beleg van Damme by. III. 315. bewerkt den moord van Aleid van Poelgeest. III. 322. vlugt op 't Slot te Altena. III. 324. wykt naar 's Hertogenbosch, en voorts naar Frankryk. III. 326, 327. verzoent zig met Hertoge Albrecht. III. 330. steekt over naar Friesland, en helpt de Friezen overwinnen. III. 332. bedwingt hen andermaal. III. 339. zyn derde togt derwaards. III. 341. hy sluit een bestand met hen. III. 342. beoorloogt den Heer van Arkel. III. 347. verbindt zig met de Stad Utrecht. III. 348. belegert Gorinchem. III. 351. sluit een Verdrag met die van Arkel. III. 352. wordt *Graaf*. III. 364. doet een' inval in 't Land van Arkel. III. 371. belegert Hagestein en Everstein. III. 372. sluit een Bestand met Arkel.

kel. III. 374. wordt Heer van Arkel. III. 376. raakt met Gelder in oorlog. III. 377. maakt beſtand. III. 379. helpt de Luikenaars bedwingen. III. 381. zyn verſchil met Brabant. III. 383. hy vereffent den twiſt tuſſchen den Abt en Heer van Egmond. III. 385. hervat den oorlog met Gelder. III. 387. maakt vrede. III. 388. ontdekt een verraad tegen zyneRegeeringe. III. 389. ſtilt de opſchuddingen te Utrecht. III. 395. Huwelyk zyner Dogter. III. 398. hy trekt naar Engeland. III. 404. naar Frankryk. III. 406. doet zyne Dogter tot zyne Opvolgſter aanneemen. III. 408. ſterft. III. 411. zyne kinderen. III. 412

Willem, Zoon van Willem den I. wordt Voogd van Willem den II. II. 377

Willem de I., Biſſchop van Utrecht, doet Heirvaart tegen Floris den I. beſchryven. II. 166. 't Leger wordt geſlaagen. II. 168. hy bekomt gunſtige Giftbrieven van Henrik den IV. II. 171. trekt naar 't Heilige Land. II. 177. draagt Holland aan Godefrid van Lotharingen op. II. 180. ontzet Alkmaar. II. 181. begint een Slot te Yſſelmonde te ſtigten. II. 183. yvert tegen Paus Gregoor den VII. II. 184, 185. ſterft. II. 185

Willem de II. Biſſchop van Utrecht, is gebeeten op Floris den V. III. 75. ſtookt de Weſtfriezen tegen Jan den I. op. III. 97. bemagtigt het Muider Slot. III. 97. zyn ongelukkige togt naar Waterland. III. 108. hy maakt vrede met Jan den I. III. 111. verbreektze wederom. III. 113. valt in de Landen van Amſtel en Woerden. III. 151. ſneuvelt. III. 152

Willem van Enkevoort, Kardinaal. wordt Biſſchop van Utrecht. V. 131. ſterft. V. 131

Willem van Croi, Heer van Chievres en Aarſchot, wordt algemeene Landvoogd. IV. 331. bezorgt de opvoeding van Karel den V. IV. 338

Willem van Lalaing, Heer van Binguicourt, wordt Stadhouder van Holland en Zeeland. III. 548. IV. 4. begunſtigt de Hoekſchen. IV. 4. wordt afgezet. IV. 9

Willem van Naſſau, Zoon van Willem, Graave van Naſſau, erft het Prinsdom Oranje. V. 270. zoekt in 't bezit van het zelve te geraaken. V. 327. trouwt de Erfdogter des Graaven van Buuren. V. 326. wordt, om 't weigeren van 't Haardſtedegeld, in regten betrokken. V. 376. bezorgt de verſterking van Charlemont en Philippeville. V. 416. valt in Pikardye. V. 417. brengt de Keizerlyke kroon naar Duitſchland. V. 436

Willem van Yſſelſtein ſtelt zig tegen Willem den VI. III. 390. helpt Yſſelſtein veraſſen. III. 415

Willem Eggert wordt Rentmeeſter van Holland en Heer van Purmerende. III. 327. helpt de S. Katharynen Kerk te Amſterdam ſtigten. III. 327

Willem Beukelszoon van Biervliet vindt het kaaken en zouten van den Haring. III. 499

Wilten vallen in deeze Landen. I. 273, 274

Wiltenburg, oude naam van Utrecht. I. 290

Wilzen, door Karel den Grooten, overwonnen. I. 430

Winfrid. Zie *Bonifacius.*

Winkel verbrand door Floris den III. II. 268

Winkelmade. Slag aldaar, tuſſchen Graave Arnoud en de Weſtfriezen. II. 130

WITIKIND, Hertog der Saxers, vermaagſchapt zig met de Deenen. I. 422. hitſt de Saxers op tegen de Franken. I. 424, 426. laat zig doopen. I. 430

Witlam, Koopſtad aan de Maaze. I. 274. II. 7

Witte van Haamſtede, natuurlyke Zoon van Floris den V. III. 71. legert zig op 't Huis te Putten. III. 124. brengt Zeeland tot onderwerping aan Jan den II. III. 147. zeilt naar Holland. III. 164. verloſt het van de Vlamingen. III. 165

Wodan, God der Germaanen. I. 24, 361, 370
Woerden (Herman van). II. 247. Zie *Herman van Woerden*.
Woerden (Slot te) gestigt. II. 265. door Albrecht van Saxen gewonnen. IV. 266
——— (Heerlykheid van) aan Jan den I. opgedraagen. III. 110, 112, en door deezen aan Guy, zynen Broeder. III. 151. Bisschop Willem valt in 't Land van Woerden. III. 151. de Heerlykheid aan Holland gehegt. III. 198, 287. aan Jan van Beieren opgedraagen. III. 325
Wolferd van Borselen verzoent zig met Graave Floris den V. III. 50. heeft kennis van den aanslag tegen hem. III. 67. misleidt die van Dordrecht. III. 99. lokt de Vlaamingen in Walcheren. III. 99. maatigt zig de Voogdye aan over Jan den I. III. 105. zyn groot gezag. III. 109, 111, 113. oorzaaken van zynen val. III. 115. hy poogt met Jan den I. naar Zeeland te vlugten. III. 125. wordt agterhaald. III. 125. en te Delft omgebragt. III. 126
Wolferd van Borselen, Heer van Veere. IV. 44. wordt Stadhouder van Holland. IV. 171. wykt naar Rotterdam. IV. 187. zyn Hof in den Haage wordt geplonderd. IV. 188. hy van zyn Ampt verlaaten. IV. 191
Wolfran, Bisschop van Sens, predikt in Friesland. I. 369. Radboud weigert zig van hem te laaten doopen. I. 370
Wormer, vry verklaard van tollen len en beden. III. 17
Woud (Heilig) waar Civilis de Batavieren byeen roept. I. 120. Wilde Woud zonder genade. I. 249. Ardenner Woud. I. 367 *Aant.*
Woude (Jakob van). III. 152
Woudrichem, door Jan van Arkel ingenomen. III. 371. vredehandeling aldaar. III. 431. de Gelderschen verrassen de Stad. IV. 371
Wydenes. Slot aldaar gestigt. III. 18, 20. vernield. III. 98
Wyk te Duurstede (Heerlykheid van) komt aan Jakob van Gaasbeek. III. 392. Zie *Duurstede*.
Wyk op Zee. Landing der Hoekschen aldaar. IV. 275
Wyngaarden. Zie *Floris Oem van Wyngaarden*.
Wynstok. wanneer in Gallie geplant. I. 217

Y.

Yeerfike (Boudewyn van) gebiedt binnen Zierikzee. III. 170
Ypesloot. Blokhuis aldaar opgeworpen. IV. 354. aangetast, door de Gelderschen. IV. 355. ontzet, door die van Amsterdam. IV. 355
Yselmonde (Slot te) door de Bisschoppen Willem en Koenraad gestigt. II. 183. door Dirk den V. belegerd, ingenomen en geslegt. II. 188, 189
Ysselstein ('t Slot te) streng belegerd onder Jan den I. III. 113. gewonnen. III. 114, 115, 129. aan Holland gehegt. III. 391. verlooren. III. 415. herwonnen en geslegt. III. 416. belegerd en verlaaten. IV. 218, 219

Z.

Zaanden (Simon van) te Haarlem omgebragt. III. 318
——— *(Willem van)* spant aan tegen Floris den V. III. 67. wordt gedood. III. 90
Zeegaten worden wyder, omtrent het midden der vyftiende eeuwe. IV. 87, 91
ZEELAND, door de Deenen, overvallen. II. 69. oorsprong des geschils over 't regt op Zeeland Bewester-Schelde. II. 155, 156, 175, 177, 275, 276, 390. III. 4, 5. einde deszelven. III. 202, 203. Keuren aan Zeeland, door den Voogd Floris, gegeven. III. 6. de Edelen aldaar staan op tegen Floris den V. III. 46. verzoenen zig met met hem. III. 50. hy is de eerste, die zig Graaf van Zeeland noemt. III. 84. Zeeland weigert Willem den III. hulp. III. 189. 't Graafschap wordt Jonkheere Willem

lem opgedraagen. III. 229. schulden van Zeeland, in 't jaar 1529. IV. 507
Zeemagt der Hollanderen. eerste blyken van dezelve. II. 240, 248. III. 63. hoe men dezelve, in een' oorlog te zee, gebruikte. III. 534. IV. 155
Zeeuwen. Eligius en Willebrord prediken onder hen. I. 346, 361
Zevenbergen bemagtigd door Hertoge Filips. III. 479, 488
Zevender (Fredrik van) poogt Schoonhoven te bemagtigen. IV. 247. helpt Geertruidenberg verrassen. IV. 252. krygt de nederlaag op de Lek. IV. 255. ontsnapt uit de hegtenis. IV. 256
ZIERIKZEE. Willem de I. wordt, aldaar, voor Graave uitgeroepen. II. 303. de Stad verkrygt Keuren van Willem den II. II. 405. zy wordt, in Holland, geplaatst. III. 94. *Aant.* belegerd. III. 156, 171. ontzet. III. 177. de Tempeliers aldaar uitgerooid. III. 191. Henrik de VI, Koning van Engeland, schryft aan deeze Stad. III. 526. hevige beroerte aldaar over de nieuwe Excynzen. IV. 124. zy sluit den Stadhouder de poort voor 't hoofd. IV. 266. verzoent zig met Hertoge Albrecht van Saxen. IV. 290
Zilverwerk, in betaaling van Losen Lyfrenten aangenomen. V. 384
Zout. wanneer men begonnen hebbe Excyns van 't Zout te geeven. V. 251
ZUIDHOLLAND, door Lodewyk, Graave van Loon, bemagtigd. II. 316. Jan de II. Hertog van Brabant, valt 'er in. III. 161. moet te rug. III. 163. 't wordt vry verklaard van de Leenroerigheid van Brabant. II. 293. III. 35, 187. verzoent zig met Hertoge Filips. IV. 56
Zuidhollandsche Waard breekt door. III. 453
Zuilen (Dirk van) sneuvelt in een' scheepsstryd. III. 160
——— *(Gysbert* en *Dirk van)* hunne Sloten, door de Hollanders, gewonnen. IV. 216
ZUTFEN *('t Graafschap)* oude staat van het zelve. II. 271. aan Hertoge Karel van Bourgondie verpand. IV. 139. aan den Bisschop van Munster. IV. 183. Regt van Karel den V. en Hertoge Willem van Gulik op dit Graafschap. V. 233. het wordt den eersten afgestaan. V. 255
Zwadenburgerdam of *Zwammerdam.* Dam aldaar door Floris den III. gelegd. II. 247. sterkte aldaar opgeworpen. II. 314
Zwarte hoop of Saxische Knegten legeren zig voor Groningen. IV. 385. trekken naar Holland. IV. 387. komen wederom in Friesland. IV. 389. verloopen. IV. 392. een deel derzelven valt in Friesland. IV. 402. landt voor Medenblik. IV. 402. loopt gantsch Holland af. IV. 403. bemagtigt Asperen. IV. 404
Zweder van Kuilenburg tot Bisschop van Utrecht aangesteld. III. 493. bedryft veel gewelds in 't Stigt. III. 494. plaatst zynen zetel te Dordrecht. III. 495. sterft. III. 496
ZWENTIBOLD wordt Koning van Lotharingen. II. 94. verklaart de Utrechtsche Kerk van eenige tollen vry. II. 95. heeft geschil met eenige Lotharingsche Grooten. II. 100. belegert Durfos. II. 101, 102. breekt het beleg op. II. 103. sneuvelt. II. 103
Zwindels. Zie *Wandaalen.*
Zwinglius (Hulrich) predikt de Hervorming in Zwitserland. IV. 425. is oneenig met Luther. V. 5. streng tegen de Doopsgezinden. V. 69
Zwitbert stigt eenige Kerken. I. 364.
Zwol twist met Kampen, over den tol aan 't zwarte water. IV. 437
Zyl (Gerrit van der) Ridder, Heet tot Purmerende. III. 547
Zype, door wien, eerst, bedykt. III. 353

BERIGT voor den BINDER.

Mislukte aanslag der Herdooperen op AMSTERDAM, *te plaatsen tegen over Bladzyde* 98

DESIDERIUS ERASMUS. —— —— 130

MR. AERT VAN DER GOES. —— —— 294

Overdragt der Nederlanden, door Keizer KAREL DEN V. aan zynen Zoon FILIPS. —— 434

